

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**TOPLULUKÇULUK,
DİNİ GRUPLAR
VE
AMITAI ETZİONİ’NİN YAKLAŞIMLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe Gülsüm MÜFTÜLER

İstanbul, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**TOPLULUKÇULUK,
DİNİ GRUPLAR
VE
AMITAI ETZİONİ’NİN YAKLAŞIMLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Habibe Gülsüm MÜFTÜLER

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı DİN SOSYOLOJİSİ Bilim Dalı Yüksek Lisans
öğrencisi HABİBE GÜLSÜM MÜFTÜLER nın TOPLULUKÇULUK, DİNİ GRUPLAR VE
AMITAI ETZİONİ'NİN YAKLAŞIMLARI adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun
23.06.2011 tarih ve 2011/12-16 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 08.07.2011

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. M.TAYFUN AMMAN

2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. ALİ COŞKUN

3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MAZLUM UYAR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1
1.AMITAI ETZİONİ SOSYOLOJİSİ	9
1.1.Amitai Etzioni'nin Hayatı	9
1.2. Sosyolojisinin Gelişimi ve Genel Özellikleri	14
1.3. Sosyolojik Yaklaşımı	16
1.4.Kavramlar ve Sınıflandırmalar	22
2.TOPLULUKÇULUK	46
2.1.Tarihsel Gelişim	46
2.2.Amerika'nın Düşüşü ve Yükselişi (1950-2000)	49
2.3.Topluluk Ruhu	59
2.4.Duyarlılık-Toplulukçuluk Platformu	67
2.5.Yeni Toplulukçuluk	69
2.6.Toplulukçu Birey	77
2.7.Ahlaki Yaklaşım	86

2.8.Toplulukçu Aile	98
2.9.Ahlaki Görüşlerin Değişmesi	104
2.10.Toplulukçu Okul	108
2.11.Ulusal Hizmet Programı	111
2.12.Bütünlük İçinde Çoğulculuk	113
2.13.Toplulukçuluk Yaklaşımına Eleştiriler	117
3.KOMPLEKS ORGANİZASYONLAR VE UYUM TEORİSİ	123
3.1.Kompleks Organizasyonlar	123
3.2.Organizasyonlar ve Toplumsal Çevre	130
3.3.Uyum Teorisi	133
3.4.Organizasyonlarda Güç, Kontrol ve Liderlik	139
3.5.Organizasyonlarda Elit Yapısı	144
3.6.Organizasyonlarda Karizma	153
3.6.1.Karizma Dağılımı	157
3.6.2.Karizmanın İşlevleri ve Ters İşlevleri	161
3.6.3.Karizmanın Rolü	162
3.6.4.Karizmanın Kontrolü	165
3.7.İçe Çekmeyi Protesto Modeli	179
3.8.Kompleks Organizasyonlar ve Uyum Teosisine Eleştiriler	182
4.AMITAI ETZIONI'NİN YAKLAŞIMLARI	186

4.1.Aktif Toplum ve Toplumsal Özdenetim Teorisi	186
4.1.1.Aktif Toplum	186
4.1.2.Toplumsal Özdenetim	187
4.1.3.Aktif Toplum ve Toplumsal Özdenetim Teorisi	189
4.1.4.Karma Tarama Modeli	194
4.1.5.Sarmalama Modeli	195
4.1.6.Deontolojik Ben-Biz Paradigması	198
4.1.7.Projeler	201
4.1.8.İnsan Doğası	204
4.1.9.Ahlak Toplulukları	210
4.1.10.Ahlak Diyalogları ve Megaloglar	213
4.1.11.Aktif Toplumun Eleştirisi	220
4.2.Siyasal Birleşme Teorisi	222
4.2.1.Siyasal Birleşme Örnekleri	229
4.2.1.1.Birleşik Arap Cumhuriyeti	229
4.2.1.2.Batı Hint Federasyonu	230
4.2.1.3.Kuzey Ülkeleri Konseyi	230
4.2.1.4.Avrupa Ekonomik Topluluğu	231
4.2.1.5.Avrupa Birliği	232
4.3.Duyarlı Toplum	234

4.3.1.Duyarlı Topluluk	236
4.3.2.Ben ve Biz	239
4.3.3.Özel Hayat ve Kamu Yararı	243
4.3.4.Çocukların Korunması	254
4.3.5.Kınama Cezası	262
5.HANGİ TOPLUM	267
5.1.Hangi Topluluk	267
5.2.Püritan Toplum	269
5.3.Şalem Toplumu	273
5.4.İyi Toplum	274
5.5.Sivil Toplum	286
5.6.Tekrenkli Toplum	290
5.7.Zenginlik Ötesi Toplum	297
5.8.Küresel Normatif Sentez	306
5.9.Hayatın Anlamı	315
5.10.Savaşçılar-Öğüt Verenler	318
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	327
KAYNAKÇA	347
ÖZGEÇMİŞ	367

ÖZET

Tezimizin konusu ‘*Toplulukçuluk, Dini Gruplar ve Amitai Etzioni’nin Yaklaşımları*’ olmakla birlikte, tezimiz genelde postmodern toplumlardaki, özelde 1945-2010 yılları arasında postmodern Amerikan toplumundaki tarihsel, sosyolojik, kültürel, dinsel ve toplumsal gelişmeleri içermektedir.

Etzioni genelde *postmodern toplumların*, özelde *Amerikan toplumunun modernleşmeyle* birlikte karşılaştığı problemlere çözüm önerileri sunmakta; mevcut koşullardan daha iyi, barışçıl, insancıl, dengeli, toplumsal değerlere, temel hak ve özgürlüklere saygılı, sorumlulukların önemsendiği, bilinçlilik ve farkındalık seviyesi yüksek, siyasal açıdan *aktif*, toplumsal açıdan *duyarlı*, hem bireysel çıkarların hem kamu yararının önemsendiği, ‘*Ben-Biz*’ paradigmasıyla, ‘*Ben ve Biz*’ diyebilen bir toplumu hedeflemektedir.

Toplulukçuluk yaklaşımı 1990’lı yıllarda ortaya çıksa da, *modernleşmenin ve postmodern yaşam tarzının* daha iyi anlaşılması için 1945’ten itibaren gerçekleşen tarihsel gelişmeler, toplumsal değişimler, toplumsal grupların, toplulukların toplumsal alandaki yeri, toplumsal ilişkiler, modern organizasyon toplumunda güç ilişkileri ve elitler ele alınmıştır.

Etzioni’nin çalışmaları, eserleri, kitapları, makaleleri ve teorileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Tarihsel süreçteki gelişmeler dikkate alınmış, gerekli görülen yerlerde dönemin koşullarıyla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca Amerikan toplumunu şekillendiren çevresel, kültürel, siyasal, ekonomik faktörler, toplumsal, ahlaki ve dinsel yapılanma gibi kendine has özellikler üzerinde durulmuştur.

Aktif Toplum Teorisi ve Toplumsal Özdenetim Teorisi, Uyum Teorisi ve Kompleks organizasyonlar çalışmaları birlikte değerlendirilmiştir. *Toplulukçuluk yaklaşımı* Durkheim, Tönnies gibi *İlk Toplulukçuların*; *Duyarlı Toplulukçular* denen günümüzdeki *Toplulukçuların* görüşleri, tartışmalar, eleştiriler, yazarın katkıları dikkate alınarak, toplumsal düzeni vurgulayan *Asyalı Toplulukçulardan* ayrılarak değerlendirilmiş, Batı toplumlarındaki *Toplulukçuluk* çabalarına kısmen değinilmiştir. *Duyarlı toplum* yaklaşımı yazarın gündemdeki konularla ve 21. yüzyılda toplumsal,

siyasal, dinsel, kültürel, ulusal ve uluslar arası alandaki tartışmalarla ilgili, özel hayat ve kamu yararı açısından görüşlerinin derlemesi gibidir.

Kısacası *Aktif toplum* postmodern topluma alternatif olarak sunulmaktadır; *Duyarlı toplum* bunun daha gelişmiş bir modeli olarak düşünülebilir; *Toplulukçuluk yaklaşımı* ise hem modernleşme sancıları çeken toplumlar, hem modern toplumlar hemde postmodern toplumlar için sunulmuş bir reçete gibidir. Bu reçetenin çeşitli toplumlar için ve özellikle uluslar arası alanda çare olup olamayacağını zaman gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplulukçuluk, Aktif toplum, Toplumsal özdenetim, Kompleks organizasyonlar, Duyarlı toplum

ABSTRACT

Though the title of our thesis is '*Communitarianism, Religious Groups and The Approaches of Amitai Etzioni*', it contains the historical, sociological, cultural, religious and social developments in the *postmodern societies* in general and in the *postmodern American society* in particular from the years of 1945 to 2010.

Etzioni provides some solutions to the problems which come out after the *modernization* period in the *postmodern societies* in general and in the *American society* in particular. He aims a kind of society which is better from the present conditions, more peaceful, humanist, balanced and respectful to the social values, basic rights and responsibilities and in which the people take the full responsibilities with the high level of consciousness and awareness, they are *active* politically, *responsive* socially and give importance not only to the personal interests but also to the public interests, so they can say not only '*Me*' but also '*We*', in the '*I & We*' paradigm.

Although the *Communitarian Approach* appeared in 1990s, it is thought that the common characteristics of the *modernization* and the *postmodern* life style will be understood clearly so that the historical developments and social changes after 1945, the importance of the social relations, social groups and communities in the societal area, power relations in the modern organizations and elites are taken into consideration in this study.

The works, books, articles and theories of Etzioni are examined in detail in this study. Moreover the developments in the historical period are taken into consideration to make the subject more clear and there are some explanations about the conditions of that period if it is necessary. In addition to the environmental, cultural, political and economical factors which form *American society*, the special characteristics, like social, moral and religious structures are emphasised.

The Theory of Active Society and *The Theory of Societal Guidance* are taken into consideration together and *The Compliance Theory* are combined with the studies about the complex organizations. *The Communitarian approach* is expressed in a detailed way giving importance to the ideas of the *Earlier Communitarians*, like

Durkheim, Tönnies and the *Responsive Communitarians*, as they are called nowadays, so that the ideas of the *Communitarians*, discussions, critiques and the author's answers are taken into consideration totally. But the *Asian Communitarians*, who give too much importance to the order, are different from the *New Communitarians* and the *Communitarian* studies in the *Western societies* are explained in part. The *Responsive society approach* may be seen as the collection of the author's ideas about the subjects on the agenda today and the discussions about the social, political, religious, cultural, national and international areas in the 21st century, especially in terms of private life and public interest.

In short, *Active society* is thought to be an alternative to the *postmodern society* and the *Responsive society* may be seen as the more developed form of this society. *The Communitarian approach* seems to be a kind of prescription for both societies in the modernization period or for modern and postmodern societies. And it is going to be seen in time, whether this prescription is really a kind of solution or not for different societies, especially in the international area.

Key Words: Communitarianism, Active Society, Societal Guidance, Complex Organizations, Responsive Society

ÖNSÖZ

‘Toplulukçuluk, Dini Gruplar ve Amitai Etzioni’ nin Yaklaşımları’ isimli tezimizde, günümüz koşullarında Sosyoloji alanındaki son gelişmeler ele alınmış, bu çalışmaların Din Sosyolojisi çalışmalarına altyapı sağlaması ve gerektiğinde daha detaylı çalışmalara yönlendirmesi hedeflenmiştir.

Tezimiz Giriş, Sonuç ve Değerlendirme kısımları hariç ‘Amitai Etzioni Sosyolojisi, Toplulukçuluk, Kompleks Organizasyonlar ve Uyum Teorisi, Etzioni’ nin Yaklaşımları, Hangi Toplum?’ konu başlıkları altında toparlanmıştır.

İlk bölümde Etzioni hakkında genel bilgilere yer verilmiş, diğer bölümlerde kendisinin görüşleri, teorileri, çalışmaları ile ilgili detaylı açıklamalar, karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Etzioni’nin çalışmaları bu tezimizin sınırlarını oldukça aşmaktadır, dolayısıyla konu başlıklarının seçilmesinde en çok dikkat çeken, kamuoyunda ve bilimsel alanda en çok bilinen, eleştirilen, yankı uyandıran çalışmalara ve görüşlerine öncelik verilmiştir.

Tezimiz ilk bakışta çok kapsamlı görünebilir ancak Etzioni’ nin eserlerinin çokluğu dikkate alındığında, bu çalışmanın oldukça sınırlandırıldığı görülecektir. Kısacası bu çalışmanın Etzioni’nin çalışmalarını merak eden herkese bir nebze de olsa bilgilenme imkanı sağlaması beklenmektedir.

Son olarak, tezimizin hazırlanması sürecinde yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. M. Tayfun Amman’a, diğer tüm hocalarıma ve emeği geçen herkese gönülden teşekkür ederim.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği (*EU: European Union*)

a.g.e: Adı geçen eser

ACLU: American Civil Liberties Union

AET:Avrupa Ekonomik Topluluğu(*EEC:The European Economic Community*)

B (Ch): Bölüm

BHF: Batı Hint Federasyonu (*The Federation of The West Indies*)

BM: Birleşmiş Milletler (*UN: United Nations*)

ECS: European Coal and Steel Community (*Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu*)

Ed: Editör

I-NGOs:International Nongovernmental Organizations(*Uluslar Arası Hükümet Dışı Organizasyonlar*)

NC: The Nordic Council (*Kuzey Ülkeleri Konseyi*)

NGOs: Nongovernmental Organizations (*Hükümet Dışı Organizasyonlar*)

PIGs: Public Interest Groups (*Kamusal Çıkar Grupları*)

S (Vol.): Sayı

s (p): Sayfa

SIGs: Special Interest Groups (*Özel Çıkar Grupları*)

TCBs:Transnational Communitarian Bodies(*Uluslar Arası Toplulukçu Yapılar*)

UAR: The United Arab Republic (*Birleşik Arap Cumhuriyeti*)

GİRİŞ

Tezimizin konusu ‘*Toplulukçuluk, Dini Gruplar ve Amitai Etzioni’nin Yaklaşımları*’ olarak seçilmiştir. Giriş Bölümü’nde tez konusunun önemi, amacı, kapsamı, sınırları, sistematığı, araştırma sırasında karşılaşılan zorluklar, kullanılan yöntem, problemler ve araştırmada öncelik verilen kavramlar üzerinde durulmuştur.

Bu konunun seçilmesinin ilk nedeni içinde bulunduğumuz postmodern denen dönemde karşılaşılan bazı problemlere *Toplulukçuluk yaklaşımının* ve Etzioni’nin teorilerinin çeşitli çözüm önerileri sunmasıdır.

Toplulukçuluk yaklaşımının açıklanmasında Etzioni’nin tercih edilmesinin nedeni ise kendisinin dünya çapında bu yaklaşımın öncüsü olarak kabul edilmesi; konuyla ilgili çok sayıda eseri, bilimsel ve güncel makalesi, çalışması bulunması; bu yaklaşımın başlangıç aşamasında ve günümüzde aktif olarak çaba sarf etmesi; bilimsel, siyasal ve uluslar arası alanda bu görüşlerin tanınmasını sağlaması; üniversitelerde ve enstitülerde *Toplulukçuluk* araştırmalarına öncülük ve başkanlık etmesidir.

Ayrıca -genelde *Sosyoloji* alanında özelde *Amerikan Sosyolojisinde*- dünyadaki son gelişmelerden haberdar olunması hedeflenmektedir. Çünkü bu gelişmeler *Din Sosyolojisi* alanını da etkilemekte, yapılan çalışmalara ve araştırmalara ışık tutmaktadır. Sosyolojik açıdan bu konunun seçilmesinin diğer bir nedeni Amerikan toplumunun kendine has özellikleri, çoğulcu, çokuluslu ve çok kültürlü yapısının *postmodern toplumun* ve yaşam tarzının anlaşılmasını, karşılaştırma ve değerlendirme yapılmasını kolaylaştırabileceğinin düşünülmesidir.

Diğer taraftan, Etzioni’nin Türkçe’ye çevrilmiş sadece bir kitabının olması, dolayısıyla *Toplulukçuluk yaklaşımının* ve teorilerinin ülkemizde pek bilinmemesi nedeniyle yazarın görüşleriyle, teorileriyle ve eserleriyle ilgili detaylı bir araştırmanın daha sonraki çalışmalara ışık tutabileceği ve günümüzdeki toplumsal problemlerin çözümünde yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Kısacası bu çalışmamızda bir taraftan günümüz *Amerikan Sosyolojisinin* bir temsilcisi sayılabilecek Etzioni’nin görüşlerinin ve teorilerinin, diğer taraftan *Toplulukçuluk yaklaşımının* detaylı bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Amerikan toplumunun çok kültürlü, çok uluslu ve dini çoğulculuk içeren toplumsal yapısı; endüstrileşme, modernleşme gibi süreçleri geçirmesi, postmodern dönemde hızlı bir değişim ve dönüşüm görülen, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hız kazandığı, toplumsal refah seviyesi yüksek – hatta bu toplumun bir kısmının Etzioni’nin tabiriyle *zenginlik ötesi*- bir toplum olması nedeniyle, *Modernleşme tezinin* ngrlerinin bilimsel ve teknolojik gelişmeler açısından gerçekleştiği söylenebilirse de, bu toplumdaki dinsel yaşantının, dini uygulamaların -dinin ve bilim dışı inançların ortalıktan tamamen kaybolacağı öngörüsünün tam tersine- insanların yaşamında göze çarpan oranda devam etmesi, *dini organizasyonların, dini toplulukların ve dini grupların* varlığını sürdürmesi de bu çalışmanın *Din Sosyolojisi* açısından önemini arttırmaktadır.

Yine Etzioni’nin tabiriyle modernleşme sonucunda ortaya çıkan ahlaki boşluğun doldurulmasında geç kalındığı düşüncesi ve bu konudaki endişeler de, seküler etik çalışmaların ciddiye alınmasını sağlamış, 1990’lı yıllarda ortaya çıkan *Toplulukçuluk yaklaşımı* gibi, toplumsal alanda en azından bazı temel prensiplerde, ahlaki ve toplumsal değerlerde uzlaşmayı öngören çabalar önem kazanmıştır.

Ayrıca Etzioni’nin çalışmaları 1945 sonrasını içerdiğinden ve günümüze kadar geçen süreçte 65 yıllık bir sreye yayılmış olması, hem tarihsel hem toplumsal, kültürel ve dini özellikleri zaman içindeki değişimlerle birlikte yansıtması açısından önemlidir. Sosyolojik açıdan ise toplumsal olayların uzun bir vadeye yayılmış olması, yapılan tanımlamaların, tahlillerin, sınıflandırmaların, eleştirilerin ve değerlendirmelerin daha gerçekçi olmasına yardımcı olacağından bu çalışmaların değeri artmaktadır.

Öte yandan, bu çalışmamızda sık sık kullanılan postmodern toplum kavramı sadece tezimizde genel bir btnlk oluşturmak amacıyla kullanılmıştır. Çünkü ‘*Hangi toplum moderndir, hangi toplum modernleşme sürecindedir, hangisi postmoderndir?*’ diye sorgulandığında çok farklı görüşlerle ve açıklamalarla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla aynı çağda yaşasalar da toplumların -pek çok açıdan- birbirinden oldukça farklı olabilecekleri hatta aynı toplumda yaşayan toplumsal grupların bile farklı süreçlerde bulunabilecekleri, içinde bulunulan tarihsel sürecin ya da yapılan tanımlamaların sadece genel ifadeler olduğu unutulmamalıdır.

Aktif toplum ve Toplumsal özenetim teorisi çağdaş toplumu ve toplumsal dönüşümü ele aldığından; farklı toplumlar da benzer toplumsal süreçleri geçirdiğinden, modernleşmeden öyle ya da böyle etkilendiğinden; hem kendi toplumumuz hem dünyadaki tüm toplumlar açısından bu yaklaşımların -özellikle de *Toplulukçuluk yaklaşımının*- bir alternatif sunabileceği düşünülmüştür. Sosyolojideki son gelişmeler de dikkate alınarak, günümüzdeki bilimsel gelişmelere, disiplinler arası yaklaşıma paralel bir yaklaşım sergilediğinden, Etzioni'nin çalışmaları araştırmamıza dahil edilmiştir. Kısacası ülkemizdeki *Sosyoloji* ve *Din Sosyolojisi* araştırmalarına yeni bir boyut kazandırılabilir, mevcut bilgi birikimine katkıda bulunabilir ve faydalı olunabilirse bu çalışma amacına ulaşmış olacaktır.

Çalışmamızın genelini Etzioni'nin teorileri, *Toplulukçuluk yaklaşımı* ve *Amerikan toplumundaki* gelişmelerin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın Batı'da etkileri olmuş ancak çalışmamızın boyutlarını çok genişleteceğinden, sadece Amerikan toplumundaki gelişimi detaylı incelenmiş, Doğu'daki *Toplulukçuluk* benzeri oluşumlara kısaca ve yazarın karşılaştırmaları esas alınarak değinilmiştir, araştırma konumuz Amerikan toplumuyla sınırlandırılmıştır.

Farklı yazarların, sosyologların postmodern dönemin başlangıcıyla ilgili farklı görüşleri olsa da, Etzioni'nin genel yaklaşımı, dünyadaki gelişmeler tarihsel açıdan dikkate alınarak ve araştırmada genel bir bütünlük oluşturmak için bu çalışmada 1945 sonrası *postmodern dönem* olarak kabul edilmiş, araştırmamız da genel olarak 1945-2010 arası dönemle sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma teorik bir araştırmanın ürünüdür. Ancak içerik olarak tamamen teorik olsa da, Etzioni'nin bazı görüşlerinin, teorilerinin test edildiği ampirik araştırmaların sonuçlarına ve yapılan eleştirilere, tartışılan konulara da gerekli görülen bölümlerde yer verilmiştir. *Toplulukçuluk yaklaşımı* açıklanırken bu eğilimin öncüsü sayılan Etzioni'nin bakış açısına öncelik verilmiş, bu şekilde sınırlandırılmış; günümüzdeki diğer *Toplulukçu* yazarların yaklaşımları ise gerekli görüldüğünde konulara dahil edilmiştir. *Toplulukçuluk yaklaşımına* ve Etzioni'nin görüşlerine yapılan eleştiriler ise genel bir değerlendirme şeklinde değildir; ilgili konularla, birkaç örnekle sınırlandırılmış ve bölüm sonlarına eklenmiştir.

Kompleks organizasyonlar bölümünde ve diğer bölümlerde detaylı bir şekilde değinildiğinden, tezin kapsamını genişletmemek için *Dini gruplar* konusu ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır. *Bilimde ahlaki yaklaşımı* destekleyen, bilimsel araştırmaların denetlenmesini öneren Etzioni'nin uzay bilimleriyle, genetik araştırmalarıyla ve siber teknolojinin kullanımıyla ilgili çalışmaları ve görüşleri araştırmamıza dahil edilmemiştir. *Ekonomide ahlaki yaklaşım* ayrıca ele alınmamış, sadece Etzioni'nin genel görüşlerine yeri geldikçe değinilmiştir. Uluslar arası alanda 11 Eylül 2001 sonrası Amerikan dış politikasıyla ilgili *Önce güvenlik yaklaşımı* da araştırmamıza dahil edilmemiştir. Yine araştırmamızın sınırlandırılması amacıyla Etzioni'nin *tatiller ve ritüellerle* ilgili görüşlerine ve sınıflandırmalarına yer verilmemiştir. Bu konulara sadece gerekli yerlerde kısaca değinilmiştir. Dolayısıyla detaylı bilgi edinmek için yazarın kitaplarından ve makalelerinden yararlanılabilir.

Ayrıca 1990-2000'li yıllarda gündemde olan bazı tartışmalarda Etzioni'nin görüşlerine yer verilmiş (Örneğin aile koruma programlarıyla, okullarda din eğitimiyle ilgili yasal düzenlemeler konusundaki tartışmalar), bazılarına -özellikle ülkemizde benzer tartışmalar henüz yoksa- yer verilmemiştir (Örneğin kürtajla, homoseksüellikle ilgili yasal düzenlemeler konusundaki tartışmalar). Ancak kendisinin bazı eserlerinde detaylandığı Amerikan toplumunda siyasal yozlaşma, plutokrasi eğilimleri, özel gücün kamuya nüfuz etmesi, çıkar gruplarının etkileri ve bunlara getirdiği çözüm önerileri araştırmamıza dahil edilmemiş, sadece birkaç yerde kısaca değinilmiştir.

Etzioni eserlerinde çok sayıda kaynak eserden yararlanmış, dipnot bilgileri sunmuştur. Ancak bunlar oldukça kapsamlı ve detaylı olduğundan, araştırmanın boyutlarını gereğinden fazla genişletmemek için burada kullanılmamıştır. Sadece görüşlerinden yararlandığı kişiler ve alıntı yaptığı eserler dipnotlarda verilmiş, bunlar kaynakçaya eklenmemiştir. Kendisinin çok sayıda kitabı, sayısı 2000'i bulan makaleleri bulunduğu ve bunlar farklı yıllarda aynen, kısmen ya da bazı eklemelerle yeniden yayınlandığından, yazarın kendi sınıflandırması kullanılmamış, sadece tezde alıntı yapılan kitaplar ve makaleler Kaynakça bölümünde verilmiştir. Yazarın diğer eserlerine ulaşmak için verilen internet adreslerinden yararlanılabilir, eserlerindeki detaylı açıklamalara bakılabilir. Yine diğer yazarların araştırmamızda en çok yararlanılan

eserleri Kaynakça bölümüne eklenmiş ancak bunun dışındakiler dipnotlarda verilmiş, listeye eklenmemiştir. Dolayısıyla gerekli görüldüğünde bunlardan da yararlanılabilir.

Toplulukçuluk yaklaşımı 1990 sonrasında ortaya çıksa da, bu yaklaşımın öncüsü Etzioni'nin görüşlerinin temelleri 1950'lere ve uzun yıllar süren çalışmalarına dayanmaktadır. Bu nedenle araştırmada ele alınan teoriler ve görüşler arasında bağlantı kurulmasını kolaylaştırmak için tarihsel gelişmeler de dikkate alınmış, konu başlıklarında tarihsel süreç önemsenmiş ancak tezimizin başlığına uygun olacak şekilde genel bir düzenleme yapılmıştır.

Araştırmamız Giriş ile Sonuç ve Değerlendirme kısımları hariç 5 bölümde toplanmıştır. İlk bölümde Etzioni'nin hayatı, Sosyolojisinin gelişimi, genel özellikleri ve Sosyolojik yaklaşımı üzerinde durulmuş; araştırmamızda kullanılan kavramlara ve sınıflandırmalara değinilmiştir. Ancak eserlerinin sayısı oldukça fazla olduğundan sadece alıntı yapılan eserleri tezin sonundaki Kaynakça bölümüne eklenmiş, diğerleri için sadece ilgili internet adresleri kaynak gösterilmiştir. Gerekli görüldüğünde bu adreslerden yararlanılabilir. İkinci bölümde *Toplulukçuluk yaklaşımı* ele alınmış, Topluluk ruhu, Toplulukçu aile ve okul; *Biz* diyebilmenin önemi, iyi toplumun öğeleri, ortak temel değerler; kişiler, kurumlar ve topluluklar açısından *Toplulukçuluk* üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde *Kompleks Organizasyonlar ve Uyum Teorisi* birlikte ele alınmış; organizasyonların yapısı, hedefleri, kontrolü, etkinliği; elitler ve uyum ilişkileri, karizmanın dağılımı ve kontrolü konularından bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde Etzioni'nin yaklaşımları, teorileri ve önemseydiği konular gündeme getirilmiştir. *Aktif Toplum Teorisi ve Toplumsal Özdenetim Teorisi* birlikte ele alınmıştır. *Aktif toplum* özellikleri, toplumda güç ilişkileri, sibernetik faktörler, toplumsal özdenetim öğeleri, toplumsal konsensus, yabancılaşma ve sahtecilik üzerinde durulmuştur. Ayrıca *Siyasal Birleşme Teorisi*, siyasal birleşme şekilleri ele alınmış, uluslar arası alanda birleşen topluluk örnekleri değerlendirilmiştir. Son dönemlerde gündemde olan *Duyarlı toplum yaklaşımı*, duyarlı topluluklar, duyarlı topluma doğru toplumsal değişim, özel hayat ve kamu yararı konularına da değinilmiştir.

Son bölümde ‘*Hangi Toplum?*’ sorusuna cevap aranmış, *Toplulukçuların* görüşleri detaylandırılmış, diğer görüşlerden farklı yönleri, kendilerine yapılan eleştiriler, yapılan karşılaştırmalar, *Toplulukçuluk yaklaşımıyla* ilgili son gelişmeler ve uygulamalar ele alınmıştır. *Püritan toplum, Şalem toplumu, İyi toplum, Tekrenkli toplum, Zenginlik ötesi toplum, Sivil toplum ile Toplulukçu toplum ve Duyarlı toplum* arasındaki benzerlikler ve farklılıklar vurgulanmıştır. Sonuç ve Değerlendirme bölümünde ise araştırmamızla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Kaynakça ise tezin sonuna eklenmiştir.

Araştırmamız sırasında bazı zorluklarla karşılaşmış, Etzioni’nin eserlerinin temin edilmesi, yurtdışından getirtilmesi zaman almıştır. Tez başlangıcında Giriş bölümünün yazılması araştırmacı açısından problem oluşturmuş ancak tez genel olarak tamamlandıktan sonra Giriş bölümü yazılabilmektedir. Araştırmada kullanılan kaynakların çok sayıda olması bunların bir araya getirilmesini, sistematik bir şekilde derlenmesini, konu ve anlam bütünlüğü sağlanmasını zorlaştırmıştır.

Etzioni’nin ele alınan eserlerindeki bilgiler belli bir bütünlük oluşturacak şekilde bir araya getirilirken -yaklaşık 65 yıllık süreçte pek çok gelişme görüldüğünden, zaman içinde çok sayıda eserinin yeniden gözden geçirilmesi, düzenlenmesi, yeni kavramlar eklenmesi, önceki kavramların yeni anlamlarla kullanılması gibi yazar tarafından yapılan ilaveler, teorilerinin genişletilmesi, test edilmesi, yapılan tartışmalar, eleştiriler ve bunlara verilen cevaplar nedeniyle- en son kullanılan kavramlara ve anlam içeriğine öncelik verilmiş, diğerlerine ise gerektiğinde kısaca değinilmiştir.

Etzioni’nin bu araştırmada yararlanılan eserlerinin tümü İngilizce yazılmıştır. Bu nedenle kullanılan İngilizce kavramların en uygun ve en doğru Türkçe karşılıkları bulunmaya çalışılmış, bu ise zaman almıştır. Araştırmada genel olarak sade, anlaşılır bir dil kullanılmaya çalışılmış ancak bazı durumlarda cümlelerin uzunluğu bunu zorlaştırmıştır. Türkçe’ye geçmiş kavramlar olduğu gibi kullanılmış, yeni kavramlar mümkün olduğunca Türkçe’ye çevrilmiş, gerekli görüldüğünde açıklama yapılmıştır.

Bu çalışmamızda en temel kavramlar *Toplulukçuluk, Aktif toplum, Toplumsal özyönetim, Kompleks organizasyonlar, Duyarlı toplum* kavramlarıdır. Etzioni farklı

teorilerinde çok sayıda kavramı vurgulamıştır. Bu kavramlar ve ilgili sınıflandırmalar ilk bölümde detaylandırılmıştır. Kavramsal bütünlük oluşturabilmek için yazarın kullandığı kavramlar en son yani geliştirilmiş ve detaylandırılmış şekliyle, ortaya çıkan son bağlamda ele alınmıştır. Gerekli görülen yerlerde diğer yazarların farklı bağlamlarda ele aldığı kavramlara da değinilmiştir.

Etzioni'nin pek çok konuda görüşlerini belirten çok sayıda yazısı ve kitabı bulunması, ele aldığı konuların -Sosyolojiden Psikolojiye, Tarihten Tıp bilimlerine, Ekonomiden Eğitim bilimlerine kadar- çok geniş bir alana yayılması, içerik açısından çok çeşitli olması, araştırmacının bu alanlardaki kavramlara ve gelişmelere de aşina olması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. *Ekonomi ve Uluslar arası ilişkilerle* ilgili birkaç kitabı hariç kitapların çoğu okunmuş, makalelerde eleme yapılmış, tekrarlanan ya da yeniden ele alınan, düzenlenen bölümlerin en son şekli teze dahil edilmiştir. Etzioni'nin görüşleriyle, eserleriyle ilgili diğer yazarların eleştirilerinde, tartışılan konularda da elemeye gidilmiş, yazarın kendi öncelik sırası korunmuştur. Seçilen kitaplarının ve makalelerinin okunması çok zaman almıştır.

Etzioni uzun süredir eserlerini kaleme almakta, günümüzde de yazmaya devam etmektedir. Yazılarının tarihsel süreçle ve güncel olaylarla iç içe geçmiş olması, Amerikan postmodern toplum tarihinin önemli bir bölümünü içermesi, bu toplum hakkında bilgi edinilmesini gerektirmiştir. Ancak *Amerikan toplum yapısıyla Türk toplum yapısının* -özellikle yönetim şekli, hukuk sistemi, eğitim sistemi, kültürel ve dini yapılanma açısından- birbirinden farklı olması; önce Amerikan toplumunun kendine has özellikleri ve özel koşulları konusunda bilgi edinilmesini, sonra Etzioni'nin görüşleri açısından bir değerlendirme yapılmasını gerektirmiştir.

Araştırmamız teorik çerçevede düzenlenmiş bir çalışmadır. Bu araştırmada *dökümantasyon metodu* kullanılmış, konuyla ilgili kaynak taraması yapılmış, elde edilen bilgiler sistematize edilerek tez hazırlanmıştır. Etzioni'nin çok sayıda kitabı, makalesi, gazetelerde ve dergilerde yayınlanan yazıları bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konuda geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve bilgi toplanmıştır. Bu tarama yapılırken kendisinin eserlerine öncelik verilmiş ancak gerektiğinde *Toplulukçuluk yaklaşımı ve dini gruplarla* ilgili diğer sosyologların, yazarların eserlerinden de yararlanılmış, onların

görüşlerine, eleştirilerine ve değerlendirmelerine yer verilmiş, detaylı bir inceleme yapılmıştır. Sonuçta elde edilen bilgi birikimi yeniden gözden geçirilmiş, yeni bir sınıflandırma, konu sıralaması ve sentez yapılmıştır.

Bu çalışmamızda şu sorulara cevap aranmaktadır: *Sosyolojideki -özellikle Amerikan Sosyolojisindeki- son gelişmeler nelerdir, bunlar Din Sosyolojisi araştırmalarında kullanılabilir mi? Etzioni'nin yaklaşımları -özellikle Toplulukçuluk yaklaşımı- modernleşme sürecindeki toplumların ve postmodern toplumların karşılaştığı aşırı bireyselleşme, yalnızlaşma, insan ilişkilerinde yüzeysellik, yabancılaşma ve sahtecilik gibi problemlerin çözümünde yardımcı olabilir mi? Aktif Toplum günümüz postmodern toplumlarına bir alternatif oluşturabilir mi? Kompleks organizasyonlar sınıflandırması günümüzdeki organizasyonlar için kullanışlı mıdır, dini organizasyonlarla ilgili araştırmalarda kullanılabilir mi?*

Ayrıca bu çalışmamızda modern ve postmodern toplumlarının içinde bulunduğumuz tarihsel süreçten etkilendiği; toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik, bilimsel, dinsel ve ahlaki açıdan bazı problemlerle karşılaştığı varsayılmaktadır. Günümüz *Amerikan Sosyolojisindeki* gelişmeler genel anlamda *Sosyolojiye* yeni bakış açıları kazandırmakta, yeni tartışmaları gündeme getirmektedir. *Amerikan toplumunun* kendine has özelliklerinin -çokuluslu, çokkültürlü yapısı, dini ve ahlaki yapılanmada çeşitlilik göstermesi, organizasyonların yaygınlığı, bilimsel, teknolojik ve ekonomik alanda gelişmişlik seviyesi- *Amerikan Sosyolojisinin* gelişimini hızlandırdığı varsayılmaktadır.

Günümüzdeki pek çok toplum gibi ülkemizde de modernleşme sürecinden etkilenme olduğu ve bu sürecin postmodern toplum yapısıyla iç içe geçmiş bir şekilde devam ettiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla *Amerikan Sosyolojisindeki* son gelişmelerin, Etzioni'nin çalışmalarının ülkemizdeki *Sosyoloji* ve *Din Sosyolojisi* çalışmalarına katkı sağlayacağı varsayılmakta ve umulmaktadır. Kısacası *Toplulukçuluk yaklaşımının postmodern toplumların sıkıntılarını bir nebze hafifletmesi beklenmektedir.*

1.AMITAI ETZIONI SOSYOLOJİSİ

1.1.AMITAI ETZIONI'NİN HAYATI

1929'da Almanya'nın Köln şehrinde doğan Amitai Etzioni günümüzde tanınmış bir Amerikalı sosyologdur ve halen Amerika'da *George Washington Üniversitesi'nde* çalışmalarını sürdürmektedir. 1933'te Almanya'da Naziler iktidara geldiğinde Etzioni 4 yaşındaydı. O yıllarda ailesinden ayrılmak zorunda kalmış, daha sonra 1947'de tekrar ailesiyle birleşmiştir. Atina'da bir yıl yaşadıktan sonra Filistin'e gitmiş, İsrail'de *kibutz* ortamında yetiştirilmiş, bir çiftlikte yaşamış, yatılı okula gitmiştir. Çocukluk yıllarını geçirdiği kibutz ortamından etkilendiği ve daha sonra bu konuda bilimsel çalışmalar yaptığı görülmektedir. 1950'de Martin Buber'in kurduğu özel bir akademik enstitüye kaydolmuştur. 1951'de *Hebrew Üniversitesi'nde* Sosyoloji dersleri almaya başlamış, 1954'te *Jerusalem Hebrew Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden* mezun olmuştur. 1956'da aynı üniversitede Yüksek lisans eğitimini, 1958'de Berkeley'de *Kaliforniya Üniversitesi'nde* Sosyoloji doktorasını tamamlamıştır.

Sonra Amerika'da *Kolombiya Üniversitesi'nde* 20 yıl Sosyoloji profesörü olarak çalışmış, akademik kariyerine devam etmiş, ayrıca bir süre Bölüm başkanlığı yapmıştır. 1978'de *Brookings Enstitüsü'nde* misafir öğretim görevlisi olarak bulunmuş, 1979-1980 yılları arasında *Beyaz Saray'da* İçişleri danışmanlığı yapmıştır. 1980'de *George Washington Üniversitesi'nde* ilk üniversite profesörü ünvanı almış, *Institute for Communitarian Policy Studies'de* yöneticilik yapmıştır ve bu görevine devam etmektedir. 1987-1990 yılları arasında *Harvard Business School'da*, *Thomas Henry Carroll Ford Foundation'da* profesör olarak çalışmış; 1989-1990 yılları arasında uluslar arası *Society for the Advancement of Socio-Economics'in* kurucu başkanlığını, 1994-

1995 yılları arasında *American Sociological Association* başkanlığını yapmıştır. Ayrıca 1968'den beri *Center for Policy Research* yöneticiliğini yapmaktadır.

Etzioni *Toplulukçuluk yaklaşımı* ve sosyoekonomi çalışmalarıyla bilinmektedir. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan *Toplulukçu hareketin* kurucusudur. Bu hareketin görüşlerini yaymak için 1990'da Washington'da çıkar amaçlı ya da partizan olmayan ancak toplumun ahlaki, toplumsal, siyasal temellerini desteklemeye kendini adanmış bir organizasyon olan *Communitarian Network'u* kurmuştur ve halen yöneticiliğini yapmaktadır (http://en.wikipedia.org/wiki/Amitai_Etzioni).

Etzioni'nin 30'dan fazla kitabı ve toplam 2000 civarında akademik ve bilimsel makalesi, dergi ve gazete makalesi bulunmaktadır. Kitaplarının çoğunu İngilizce, birkaçını Almanca yazmıştır, bazıları farklı dillere çevrilmiştir (Örneğin *Modern Örgütler*, 1969). *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society* (1996) kitabı *Simon Wiesenthal Center's 1997 Tolerance Book Award* ödülü almıştır. Makalelerinin bazıları kısmen alıntılar, kısmen eklemeler yapılarak ya da özetlenerek yeniden yayınlanmıştır. Çok sayıda kitabın editörlüğünü yapmıştır (Örneğin *New Communitarian Thinking*, 1995; *Rights and The Common Good*, 1995; *Voluntary Simplicity: Responding To Consumer Culture*, 2003; *The Communitarian Reader: Beyond The Essentials*, 2004).

Ayrıca çok sayıda kitap eleştirisi yapmıştır (Örneğin *Who's to Say What's Right or Wrong?*, 1995; *Religious Goodness & Political Rightsness*, 2002; *A New World Order*, 2005; *Tomorrow The World*, 2006; *Values and The Future of American Politics*, 2006; *The Moral Limits of Economic Growth*, 2006).

Etzioni'nin kitaplarına ve makalelerine çok sayıda yorum ve eleştiri yapılmıştır (Örneğin *The Limits of Privacy*, Eric Cassell, 2000; *Three Great Activist Role Models: B. Freidan, J. Lewis & A. Etzioni*, Mark Satin, 2005; *Response to The Communitarian Reader*, William Holt, 2006; *Response to Leveraging Islam*, Harry Shamir, 2006; *The Active Society Revisited*, Robert J. Antonio, 2007; *How Patriotic is The Patriotic Act?*, Jules Boykoff, 2009; *Who's Afraid of a Moral Society?*, Lane Jennings, 2009; *Etzioni's Critical Functionalism: Communitarian Origins and Principles*, David Sciulli, 2011).

Etzioni'nin görüşleri, makaleleri, yayınları akademi dışında, *New York Times*, *The Washington Post*, *USA Today*, *Wall Street Journal* gibi önde gelen medyada sık sık gündeme gelmiş, kendisi pek çok TV programına katılmıştır. 2001'de akademik alanda en önemli 100 Amerikan entelektüelden biri olarak görülmüştür (*Public Intellectuals: A Study of Decline*, Richard Posner, 2001). Davranış bilimleri alanında *John P. McGovern* ödülü, Federal Alman Cumhuriyeti *Officer's Cross* Liyakat nişanı, *Extraordinary Contributions to the Appreciation & Advancement of Human Values*'de 7. James Wilbur ödülü, *Sociological Practice Association's Outstanding Contribution* ödülü almıştır.

Etzioni'nin toplum sorunlarına ilgisi yatılı okul yıllarında başlamıştır. 1960'lı yıllarda Küba füze krizini, nükleer silahlanma yarışını, Vietnam Savaşı'nı ve Apollo Projesi'nin maliyetini eleştirmiştir. 1970'li yıllarda biyoetik ve yeniden endüstrileşme konularına merak sarmıştır. İlk eserlerinden kompleks organizasyonlarla ilgili çalışması *Modern Organizations* (1964) ve toplumsal organizasyonlarla ilgili çalışması *The Active Society* (1968) dikkat çekmiştir. *The New Golden Rule*: (1996) çalışmasında *Toplulukçuluk* üzerine yoğunlaşmış, ayrıca *The Moral Dimension* (1988), *How Patriotic is the Patriot Act: Freedom Versus Security In the Age of Terrorism* (2004), *From Empire to Community: A New Approach to International Relations* (2004), *A Responsive Society* (1991) kitapları dikkat çekmiştir.

Etzioni medyada sık sık yorumcu olarak görülmektedir. *The Hard Way to Peace* (1962), *Winning Without War* (1964), *War and its Prevention* (Etzioni & Wenglinisky, 1970) kitaplarındaki görüşleri nedeniyle nükleer dönemin *barış öncüsü* sayılmıştır. Sosyolojiye katkıları nedeniyle çok sayıda ödül almış ve 1995'te *American Sociological Association* başkanlığına seçilmiştir. Yazdığı ve editörlüğünü yaptığı kitapların çoğu çok sayıda dile çevrilmiştir. Son çalışmalarında modern demokrasilerin toplumsal problemlerine odaklanmış ve aşırı bireyselleşmeye karşı *Toplulukçu* çözüm önerileri sunmuştur (*The Spirit of Community: The Reinvention of American Society* (1993), *New Communitarian Thinking* (1996). *Sivil liberterlerin özel hayat yaklaşımını* eleştirmiş, özel hayat ve kamu düzeni arasında denge sağlanmasını önemsemiştir (*The Limits of Privacy*, 1999).

1991’de basında kendisine *Toplulukçuluk hareketinin ‘gurusu’* diye hitap edilmeye başlamıştır. 1991-2004 yılları arasında *The Responsive Community: Rights and Responsibilities* dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Eserlerinde bütün toplumlarda haklarla sorumluluklar, özerklikle düzen arasında iyi tasarlanmış denge önerilmektedir.

Etzioni’nin bireysel hakların ve isteklerin korunması ancak bir çeşit *topluluk ruhu* içinde ele alınması gerektiği şeklindeki görüşü *Toplulukçuluk hareketine* temel oluşturmaktadır. *Toplulukçu düşünce* 1980’lerdeki ‘*önce ben*’ yaklaşımına bir tepki olarak gelişmiştir. Ayrıca bu harekette *Liberaller ile Muhafazakarlar* arasında ortak bir zemin oluşturulmaya çalışılmaktadır. *Toplulukçuluk hareketi* -aile ve okul da dahil olmak üzere- topluluğu tüm açılardan geliştirmeyi, daha olumlu değerler öne sürmeyi, topluluğa katılım sağlamayı, toplumsal gelişimi garantilemeyi hedeflemektedir. Etzioni’nin 1990’dan sonra yazdığı eserleri kamuda tanınmasını sağlamış, her geçen gün başarısı daha da artmıştır.

Etzioni çok sayıda ulusal ve uluslar arası organizasyona üyedir, kurucu başkanlık, başkanlık, sponsorluk yapmış ya da yönetim kurulunda, danışma kurulunda görev almıştır (Örneğin *American Sociological Association, Federation of American Scientists, Committee on Professional Ethics, Executive Committee of the Eastern Sociological Society, Council on Foreign Relations, National Advisory Board*).

Ayrıca çok sayıda yayının editörlüğünü, editör yardımcılığını yapmış ya da editörler kurulunda, danışma kurulunda yer almıştır (Örneğin *Journal of Peace Research, Administrative Science Quarterly, American Sociological Review, Journal of Public Policy, Social Sciences Citation Index, Journal of the American Association of University Administrators, The Responsive Community, Encyclopedia of the Future*).

Etzioni çok sayıda onur ödülü ve fahri doktora ünvanı almış, jüri üyeliği yapmıştır (Örneğin *American Association for the Advancement of Science, Honorary Degree of Doctor of Letters, Social Science Research Council, Scientific Achievement Award, Honorary Degree of Doctor of Laws, The Seventh James Wilbur Award*). Ayrıca danışmanlık çalışmaları da olmuştur (Örneğin *Arms Control Disarmament Agency, United States Office of Education, Public Health Service on Health Science*

Administration, National Foundation on the Arts and the Humanities). Çeşitli komisyonlarda yer almış ve hakemlik yapmıştır (Örneğin *American Sociological Association, Association for Social Economics, The Science in Society Journalism Awards, The Great American Family Award*).

(<http://www.amitaietzioni.org/> ; <http://blog.amitaietzioni.org/> ;
<http://communitariannetwork.org/> ; <http://en.wikipedia.org/wiki/Communitarianism> ;
<http://amitaietzioni.org/pictures.shtml> ;
<http://www.gwu.edu/~elliott/faculty/etzioni.cfm>).

1.2.SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ VE GENEL ÖZELLİKLER

Amitai Etzioni postmodern dönem *Amerikan Sosyolojisinin* önde gelen isimlerindendir. 1950’lerde başladığı sosyolojik çalışmalarına halen devam etmektedir. Çocukluğunda ailesinden ayrılmak zorunda kalmış, yatılı okula gitmiş ve *Kibutz* ortamında yetiştirilmiştir. Sosyolojiye ilgisi 1950’lerde Martin Buber’in teşvikleriyle başlamıştır denebilir çünkü o yıllarda askeri okula değil enstitüye kaydolmaya ikna edilmiştir. 1951’de Hebrew Üniversitesi’nde Klasik ve Çağdaş Sosyoloji dersleri almaya başlamış, 1954’te Jerusalem Hebrew Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nü, 1956’da Yüksek lisansını, 1958’de Kaliforniya Üniversitesi’nde Sosyoloji doktorasını bitirmiştir (Doktora tezi: *The Organizational Structure of The Kibbutz*, Etzioni, 1958).

Sosyolojinin kurucularının içlerinde bulundukları tarihsel ve toplumsal koşullar nedeniyle *Makro Sosyoloji* ağırlıklı çalışmaları olduğu, dolayısıyla toplumların problemlerine bütünsel ve evrensel çözüm önerileri sunmaya çalıştıkları düşünülmektedir. Oysa günümüz Sosyolojisinde *Makro teoriler* artık pek kabul görmemektedir. Ancak yine de Etzioni’nin *Aktif toplum* çalışması dikkat çekmiştir. Genelde topluma bütünsel açıdan yaklaşmış, *Makro Sosyoloji teorileri* geliştirmiş, bilinçli toplumsal değişimi ve dönüşümü hedeflemiştir (Örneğin *Aktif Toplum Teorisi*).

Etzioni çağdaş Sosyolojide genelde benimsenen *Disiplinler arası bir yaklaşım* sergilediğinden eserlerinde Sosyolojiyle birlikte çok sayıda ve birbirinden oldukça farklı alanlarla ilgili görüşlere, bilgilere, karşılaştırmalara ve eleştirilere rastlamak mümkündür (Örneğin Siyasal bilimler, Uluslar arası ilişkiler). Ayrıca çok detaylı sayılabilecek konularda hatırı sayılır miktarda yazısı bulunmaktadır (Örneğin Biyogenetik araştırmaları, DNA testleri, Siber teknoloji araştırmaları). Yine *teori* ağırlıklı çalışmaları kadar *ampirik* araştırmaları ve bunları birleştiren *sentezci* yaklaşımı da dikkate değerdir (Örneğin *Uyum teorisi* ile *Kompleks organizasyonlarla ilgili araştırmalarını* yıllar sonra birleştirmiştir. *A Comparative Analysis of Complex Organizations: On Power, Involvement and Their Correlates*, Etzioni, 1975).

Tarihsel süreci de dikkate alarak Etzioni’nin ilgilendiği konular açısından genel bir değerlendirme yapıldığında birbirinden çok farklı konulara değindiği görülmektedir.

İki Dünya Savaşı'nın geride kaldığı 1950'li yıllarda savaşları protesto etmiş, askerlerin içinde bulunduğu durumu ve savaşın ardındaki yıkıntıları gündeme getirmiştir (*A Diary of Commando Soldier*, Etzioni, 1952). Ayrıca Kibutz araştırmalarına (*The Functional Differentiation of Elites in The Kibutz*, Etzioni, 1959) ve insan ilişkilerine merak sarmıştır (*Human Relations and Foreman*, Etzioni, 1958).

1960'larda organizasyonlar (*A Comparative Analysis of Complex Organizations*, Etzioni, 1961; *Readings on Modern Organizations*, Etzioni, 1969), uzay araştırmaları ve bu alandaki yarış (*The Moon-Doggie*, Etzioni, 1964), toplumsal değişim (*Studies in Social Change*, Etzioni, 1966) siyasal birleşme (*Political Unification*, Etzioni, 1965) ve toplumsal denetim konularıyla ilgilenmiştir (*The Active Society*, Etzioni, 1968; *Mixed Scanning: A Third Approach to Decision Making*, Etzioni, 1967).

1970'lerde demokrasi (*Demonstration Democracy*, Etzioni, 1970), uluslar arası ilişkiler (*Social-Psychological Aspects of International Relations*, Etzioni, 1973), genetik araştırmalar (*Genetic Fix: The Next Technological Revolution*, Etzioni, 1973) ve toplumsal sorunlar konularına odaklanmıştır (*Social Problems*, Etzioni, 1976).

1980'lerdeki eserlerinde Amerika'daki siyasal yozlaşmaya (*Capital Corruption: The New Attack on American Democracy*, Etzioni, 1984), ekonomik yozlaşmaya (*The Moral Dimension: Toward a New Economics*, Etzioni, 1988), sosyoekonomiye (*Founding a New Socioeconomics*, Etzioni, 1986) ve eğitime değinmiş (*Self-Discipline, Schools and The Business Community*, Etzioni, 1984), Amerika'nın yeniden canlanması gerektiğini vurgulamıştır (*An Immodest Agenda: Rebuilding America Before The 21th Century*, Etzioni, 1982).

1990'larda *Toplulukçuluk yaklaşımını* (*The Spirit of Community: The Reinvention of American Society*, Etzioni, 1993; *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions and Communities*, Etzioni, 1995) ve *Duyarlı toplumu* gündeme getirmiş (*A Responsive Society: Collected Essays on Guiding Deliberate Social Change*, Etzioni, 1991), özel hayat ve kamu düzeni ilişkilerini irdelemiştir (*The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*, Etzioni, 1996; *The Limits of Privacy*, Etzioni, 1999).

2000’lerde ise Amerikan toplumunda ırkçılık (*The Monochrome Society*, Etzioni, 2001), gönüllü sadelik (*Voluntary Simplicity*, Etzioni, 2003), kamu yararı (*The Common Good*, Etzioni, 2004), tatillerin ve ritüellerin toplumdaki rolü (*We Are What We Celebrate*, Etzioni, 2004), uluslar arası ilişkiler (*From Empire to Community: A New Approach to International Relations*, Etzioni, 2004) ve 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikaları konularına değinmiştir (*Security First: For a Muscular, Moral Foreign Policy*, Etzioni, 2007).

Kısacası bu kadar farklı alanda ve çok sayıda eser vermesi Etzioni’nin *çokyönlü* bakış açısını yansıtmaktadır. Toplumsal sorunlara Amerikan toplumunun kendine özgü yapısı içinde değinmiştir. Ayrıca pragmatik, işlevselci, sorun çözücü, toplumsal değerleri ve dengeleri önemseyen bir duruş sergilediği ve güncel olayları yakından takip ettiği de söylenebilir (Örneğin yasal düzenlemeler yapılırken toplumun ahlaki yapısının önemsenmesi gerektiğini, gerektiğinde toplumsal konsensusa göre yasalarda değişiklik yapılabileceğini vurgulamaktadır.).

Yani her ne kadar teorilerinde *Makro Sosyoloji* ağırlıklı, üstten bakan bütünsel bir yaklaşımı olsa da, tarihsel ve analitik karşılaştırmaları da önemlidir. Postmodern dönem Amerikan Sosyolojisine önemli katkıları olmuş, bilimsel arenada yankı uyandırmıştır. Dolayısıyla bu dönemin önemli şahsiyetlerinden sayılmaktadır. Öne sürdüğü görüşlerin, yaklaşımların kendine özgü yapısı yazarın tanınmasını sağlamıştır.

1.3. SOSYOLOJİK YAKLAŞIMI

Etzioni’nin Amerikan toplumunun tipik özelliklerinden sayılabilecek pragmatik, sorun çözme odaklı, seçici, yenilenen, eleştiriye açık ve yer yer kendi içinde çelişen ancak zenginleşerek devam eden bir yaklaşımı olduğu görülmektedir.

‘*Etzioni Sosyolojisi 19. yüzyıldan günümüze kadar uzanan genel Sosyoloji mirası üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?*’ diye sorgulandığında, onun kendine özgü biçimde, meşhur sosyologların görüşlerinden zaman zaman yararlandığı, bazen bu görüşlerin sentezini yaptığı, bazen eleştirdiği görülmektedir. Ancak *Amerikan Sosyolojisinin* hakim ekolü sayılan *İşlevselciliğin* Etzioni Sosyolojisinde etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Etzioni’nin *İşlevselci* bir sosyolog olduğu söylenebilir.

Etzioni'ye göre *toplum* topluluklar topluluğudur, bunu sık sık dile getirmektedir. Ancak bazı yerlerde topluluklar topluluğunun Amerikan toplumu olduğunu söylemesi eleştirilmesine neden olmuş, Amerikan yaşam tarzını ideal bir model gibi dünyaya sunmakla suçlanmıştır. Mevcut organizasyonların sayısına ve yapılanmasına bakılırsa, Amerikan toplumu günümüzdeki en *organize* olmuş toplum gibi görünmektedir. Dolayısıyla *toplulukları* çok önemseyen Etzioni'nin bu toplumu örnek göstermesi kaçınılmaz gibidir.

Öte yandan her ne kadar herkesi bir araya getirebilmeyi hedefleyen *Toplulukçuluk yaklaşımını* önerse ve demokrasi, insan hakları, Anayasaya bağlılık gibi Amerikan kültürünün yansımaları sayılan değerleri yüceltse de, özellikle uluslar arası alanda Amerika'ya bağlılığı aşıkardır. Ayrıca bir kişinin hem ülkesini sevebileceğini hem evrensel değerleri önemseyebileceğini, bu ikisinin ille de birbirine karşıt olması gerekmediğini belirtmektedir.

Aslında Amerikan toplumunda gözlemlediği yozlaşmayı sık sık dile getirmiş, bu nedenle vatansever olmamakla bile suçlanmıştır. Almanya'da doğmasına rağmen kendini bu ülkede daha özgür hissettiği için Amerika'da yaşamayı tercih ettiğini, bu ülkeyi sevdiğini belirtmiştir. Bir ülkedeki sorunları gündeme getirmenin o ülkeyi sevmemek anlamına gelmediğini, aksine herkesin Amerika'nın geleceği için, daha iyi bir toplumda yaşamak için mücadele etmesi gerektiğini vurgulamıştır (Örneğin ırk ayrımcılığıyla mücadele). Yine de bazı eserlerinde çok nadir de olsa 'Güçlü, üstten bakan, dünyada *Biz* en iyiyiz' diyen yani Amerikancı bir tavrı olduğu da düşünülebilir. Dolayısıyla bu konuda çelişkili bir tavır sergilediği söylenebilir (Örneğin her ne kadar her türlü ayrımcılığa karşı çıksa da, eserlerinde sık sık beyaz Amerikalılar, siyah Amerikalılar tabirini olağan bir şey gibi kullanması rahatsızlık uyandırabilir. Sırf tanım için bile olsa bu ayrım olumsuz bir çağrışım içermektedir.).

Öte yandan Amerikan toplumunu diğer toplumlara bir model olarak sunmakla eleştirilmiş, Tocqueville'yi izlediği söylenmiştir. Ancak Amerikan toplumunu iyi analiz ettiği de bir gerçektir. Pek çok konudaki önerilerinin ciddiye alınması, yasal düzenlemeler yapılması ve bazı önerilerinin hükümet politikası olarak uygulanması

bunun bir göstergesidir. Nitekim *Toplulukçu* toplum oluşturma çabaları halkın da desteğini almıştır (Örneğin *Ulusal hizmet programı*).

Etzioni sosyologların toplumsal sorunlara eğilmek zorunda olduğunu düşünmektedir. Ayrıca akademisyenlerin bilim dışı dünyada da daha aktif bir şekilde yer almalarını, toplumsal sorunlarla, gündemdeki tartışmalarla ilgili görüşlerini, eleştirilerini ve çözüm önerilerini açıkça dile getirmelerini gerekli görmektedir. Hatta bu konuda bilimsel otoritelerin baskısına maruz kalmayacakları, düşüncelerini açıkça ifade edebilecekleri özel üst kurullar, ulusal ya da uluslar arası platformlar oluşturulmasını önermektedir ki bu görüşleri desteklenmiştir.

Çünkü ona göre *bilim* tarafsız değildir, aslında hiç tarafsız olmamıştır. İnsanların rasyonel davranışlarının gerisinde bile onları yönlendiren duyguları, düşünceleri, inançları ve değerleri vardır (Örneğin bilimsel alanda neyin araştırılacağına karar verilirken bile aslında değerlere uygun ya da herhangi bir değerle alakalı olmayan tercihler yapılmaktadır.). Dolayısıyla bilimin baş döndürücü gelişiminin *etik* açıdan sorgulanması kaçınılmazdır (Örneğin farklı toplumlarda yapılan araştırmalara göre, insanoğlunun erkek evlat sahibi olma arzusu öylesine belirgindir ki -genetikteki ilerlemeler sayesinde- herkes kendi istediği cinsiyette çocuk sahibi olsa, büyük bir kısım önce erkek çocuk isteyecek, bu da dünyadaki nüfus dengesini alt üst edecek, hatta kısa sürede insanlığın sonunu getirecektir.).

Etzioni'ye göre *bilgi güç demektir* ve toplumdaki mevcut bilgi birikimi boşa harcanamayacak kadar kıymetlidir, bir çeşit toplumsal servettir. Ayrıca devletin Fen bilimlerine olduğu kadar (Örneğin Uzay bilimleri, Mühendislik bilimleri) Sosyal bilimlere de fon ayırması gerektiğini (Örneğin Sosyoloji, Psikoloji), aksi takdirde toplumsal problemlerin çözülmemeyeceğini belirtmektedir (Örneğin göçmenlerle ilgili konular). Geleceğin dünyasında sosyologların çok önemli bir yeri olacağını düşünmektedir ki bunu yıllar önce dile getirmesi sözlerinin önemini arttırmaktadır. Bilim insanlarının kendi dünyalarına kapanmasına tepki göstermiş, akademik dünya dışında da aktifliği, bilimin denetlenmesini ve toplumların geleceği açısından potansiyel karizmatik çocukların keşfedilip yetiştirilmesini önemsemiştir.

Etzioni *Aktif toplumu* ve aktifleşmeyi önemseydiğinden Marx'la ilişkilendirilebilir ancak yine de aralarında benzerlikten çok farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Öncelikle Etzioni *Sosyal demokrat*tır. Dolayısıyla Marx ile aralarındaki ideolojik farklılık onun eserlerine ya da görüşlerine pek gönderme yapmamasının sebebi olabilir. Ayrıca '*Günümüz dünyasında Marx'ın ve diğer ilk sosyologların Sosyolojinin üzerinde dolaşan hayaletini bir tarafa bırakmak gerektiği*' görüşüne katılmaktadır. Marx'ın *sınıf* kavramına öncelik vermesini ve toplumsal problemleri sadece *işçi sınıfının* problemleri gibi göstermesini eleştirenler arasındadır. Üstelik işçi sınıfının tarihsel süreçte geçirdiği değişim de bilinmektedir.

Öte yandan Etzioni'nin toplumun bilinçli bireylerden oluştuğu ya da oluşması gerektiği düşüncesi, Marx'ın toplumun -özelde işçi sınıfının- bilinçlenmesine verdiği öneme benzerdir. Ancak Marx gibi devrimci değil, *evrimci* bir yaklaşım sergilemektedir. Çünkü ona göre toplumsal değişim öyle kolayca ya da hemen gerçekleşmemektedir. Aslında *Aktif toplum* modelinde toplumun kendi kendini dönüştürme kapasitesinden bahsedilmektedir (Örneğin toplumsal güç nükleer enerjiye benzetilmektedir.). Öte yandan Etzioni aynen Marx gibi tarihsel süreci önemsemekte ancak sınıf ayrımı yapmamakta hatta *Marksist* görüşleri eleştirmektedir.

Etzioni oldukça aktif biridir, çok sayıda ulusal ve uluslararası organizasyona üyedir. Akademik makaleleriyle yetinmemiş, çok sayıda kitap da yazmıştır. Görüşleri gazetelerde ve dergilerde yayınlanmış, pek çok TV ve radyo programına, basına açık tartışmalara katılmış ya da yorum yapmıştır. Siyasal alanda da aktif olduğundan kısa sürede tanınmış, danışma kurullarında ve yönetici kurullarda yer almaya başlamıştır.

Etzioni pek çok yazardan ve sosyologdan etkilenmiştir. Aslında '*Her çiçekten bal toplayan bir arı gibidir*' denebilir. Dolayısıyla herhangi bir kişinin izinden gitmekten çok, herkesten kendince birşeyler almıştır. Eserlerinde pek çok tanınmış kişinin düşüncelerine yakın ifadeler kolayca bulunabilir. Ancak yine de kendine özgü bir tarzı olduğu görülmektedir. Yazılarında genelde çok yönlü bir bakış açısı hakimdir. Zaten *Disiplinler arası yaklaşımı* benimsediğinden, çok sayıda alana yayılmakta, farklı kişilerin eserlerinden alıntılar yapmakta, kendi görüşü ile diğerlerini karşılaştırmaktadır. Analitik, karşılaştırmalı ve sentezci tarzı dikkat çekmektedir.

Amerikan Sosyolojisinde bilinen *İşlevselci yaklaşımı* sürdürdüğü söylenebilir (Örneğin organizasyonlarda karizmanın işlevlerini ve ters işlevlerini detaylı bir şekilde incelemiştir.). Toplumun topluluklardan oluştuğunu düşünmekte, *topluluklar ve alt topluluklar* arasındaki ilişkileri önemsemektedir. Bunların her birinin kendi bütünlüğü içinde, birbirleriyle alakalı alt sistemler şeklinde, bir sistem içinde bir arada bulunduğunu vurguladığından Parsons'u izlediği söylenmektedir. Öte yandan toplulukları ve bunların oluşturduğu toplumu *oyuncak Çin bebeklerine* benzetmektedir. Yani alt sistemlerin her biri aslında kendi içinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Aslında Parsons da alt toplulukları ve alt katılımcıları önemsemektedir ancak ona göre bunların gücü -üst topluluklara ve üst katılımcılara göre- daha azdır.

Etzioni *toplumu* çok önemsemesi ve yüceltmesi, mevcut problemleri toplumun kendi başına -nasılsa- çözeceğini ısrarla vurgulaması nedeniyle Durkheim'e benzetilmiştir. Özellikle *Toplulukçuluk yaklaşımında* değerler konusunda net bir tavır sergilemekten kaçınması, toplumun kendi taleplerine göre -gerektiğinde değişebilen- değerler belirleyebileceğini iddia etmesi eleştirilmiştir. Öte yandan Durkheim gibi o da *toplumsallaşmayı* çok önemsemektedir (Örneğin modern toplumlarda okulların toplumsallaştırma işlevinin önemini vurgulamaktadır.).

Ancak Durkheim'in bütün toplulukların toplumu *bütünleştirici* işlevi olduğu, *entegrasyon* sağladığı görüşüne pek katılmamakta, insanların bir araya gelmesinin (Örneğin protesto yürüyüşleri) toplum ya da bazı topluluklar açısından bütünleştirici (Örneğin erken *kibutizm* döneminde *Hamursuz Bayramı* kutlamaları) olduğu kadar ayırıcı da olabileceğini belirtmektedir (Örneğin *Martin Luther King Günü* kutlamalarının ilk ortaya çıkış süreci).

Durkheim'in tatillerin ve ritüellerin entegrasyon sağlayıcı etkisini vurgulamasının nedeni olarak onun araştırdığı *ilkel topluluklarla* (Örneğin Avustralya totemciliği) günümüz *postmodern toplulukları* arasındaki farkı göstermekte, Durkheim'in yaklaşımının günümüze uyarlanabilecek bir esneklik sağlamadığını belirtmektedir. Etzioni tatillerin ve ritüellerin toplumdaki etkilerini detaylı bir şekilde araştırmış; *yeniden bağlanma tatilleri* (Örneğin *Paskalya törenleri*) ve *gerilim yönetme tatilleri* ayrımı yapmıştır (Örneğin *Yılbaşı Arefesi, 1 Nisan Günü*). Ki bu ayrımı Parsons

ve arkadaşları da kullanmıştır. Etzioni de aynı görüşü izlemektedir denebilir. Öte yandan Etzioni günümüz sosyologlarından Bellah'ın ulusal tatilleri *Sivil din* olarak nitelendirmesine; dini ritüeller ve ulusal tatiller ayrımı yapmasına katılmaktadır.¹

Etzioni'ye göre postmodern toplum ne *Gemeinschaft* ne *Gesellschaft* toplum modeliyle açıklanabilir; toplumsal ve tarihsel koşulların ortaya çıkardığı *karma* bir toplum modelidir. Üstelik kalabalık şehirlerde köy benzeri yaşamlara da (Örneğin şehir köyleri), aynı apartmanda birbirinden habersiz yaşayanlara da (Örneğin New York), aynı toplumda, metropollerde komşuluk ilişkilerini sürdürenlere de, ailesi olduğu halde yalnız yaşayan yaşlılara da rastlanmaktadır. Dolayısıyla Etzioni artık Tönnies'in toplum sınıflandırmasının ötesine geçilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Etzioni'nin Weber'e yaklaşımı Marx'a yaklaşımından çok daha olumludur. Weber'in toplumsal yapıda ve kurumlarda *ekonomi* kadar siyaset, din gibi diğer kültürel faktörlerin de etkin olduğu görüşüne katılmaktadır. Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizm'in Ruhu* çalışmasını ve bu konudaki analizlerini çok başarılı bulmaktadır. Ayrıca onun karizmayı çok önemsemesini haklı bulmuş, kendisi de organizasyonlarda karizmanın dağılımıyla ilgili detaylı araştırmalar yapmıştır. Weber'in görüşlerine ek olarak, karizmanın ille de doğuştan gelen, Allah vergisi bir özellik olmadığını, insanların yetiştirilerek *karizmalarının arttırılabileceğini* belirtmektedir (Örneğin bazı peygamberlerin peygamber olmadan önce *Peygamberler topluluğu* ya da *Erdemli kişiler topluluğu* denebilecek bir ortamda yetiştirildiğini vurgulamaktadır.). Bu konuda günümüzdeki yaygın mesleklerde bu dağılımın nasıl gerçekleştiğini, karizmanın nasıl keşfedilip topluluklar ve toplum yararına kullanılabileceğini sorgulamaktadır.

Kısacası Etzioni'nin görüşleri, yaklaşımları, öne sürdüğü modeller ve çözüm önerileri çeşitli açılardan incelenmeye ve gözden geçirilmeye değerdir. Günümüz postmodern toplumlarının içinde bulunduğu karmaşık yapıya uygun bir şekilde öne sürülen yaklaşımların da çok yönlü ve karmaşık olması zorunlu hale gelmektedir.

¹ Talcott Parsons, Robert F. Bales & Edward A. Shils, *Working Papers in The Theory of Action*, 1953, s.182; Aktaran: Etzioni, *A Comparative Analysis of Complex Organizations: On Power, Involvement and Their Correlates*, 1961; 1975, s.6.

1.4.KAVRAMLAR VE SINIFLANDIRMALAR

Bu çalışmamız *Toplulukçuluk, Dini Gruplar ve Amitai Etzioni'nin Yaklaşımları* başlıklı olsa da -Etzioni *Toplulukçuluk hareketinin öncüsü* sayıldığından- temelde onun görüşlerine, yaklaşımlarına, kavramlarına, sınıflandırmalarına ve araştırmalarına öncelik verilmiştir. Etzioni hem çok çeşitli konularda çalışmış hem çeşitli kavramları kullanmış, bazen mevcut kavramlarla yetinmiş bazen bunlara yenilerini eklemiştir. Dolayısıyla Sosyoloji literatürüne önemli katkıları olmuştur.

Etzioni genelde *Aktif toplum, Pasif toplum, Duyarlı toplum, Toplumsal özdenetim ve Toplulukçuluk* kavramlarını; özelde ise konsensus, uyum, toplumsal bilinç, güç, toplumsal güç, elit, üst katılımcı, alt katılımcı, topluluk, organizasyon, duyarlılık, duyarsızlık, yabancılaşma, sahtecilik ve sahicilik kavramlarını; toplumun konsensus oluşturma, özdenetim ve sibernetik kapasitelerini önemsemektedir. Bu çalışmamızda Etzioni'nin konumuzla ilgili kavramlarına yer verilmiş, diğer konularda kullandığı kavramlara ve sınıflandırmalara değinilmemiştir.

Etzioni'ye göre en önemli toplumsal birimler toplumlar ve topluluklardır. *Toplum* üye birimleri topluluklar olan bir üst birimdir; *topluluklar topluluğudur*. *Topluluk* ise potansiyel eylem kapasitesi olan makroskopik bir birimdir. Topluluklar bireylerden değil, *alt topluluklardan* oluşmaktadır (*The Active Society: A Theory of Societal and Political Processes*, Etzioni, 1968, s.66-93, 95-99, 429-435).

Etzioni toplumları kontrol ve konsensus oluşturma seviyesi düşük *Pasif toplumlar* (Örneğin az gelişmiş toplumlar), kontrol kapasitesi konsensus oluşturma kapasitesinden daha az olmayan *Baskın yönetimli toplumlar* (Örneğin Totaliter toplumlar), konsensus oluşturma kapasitesi kontrol kapasitesinden az olmayan *Sürüklenen toplumlar* (Örneğin Kapitalist demokratik toplumlar) ve hem kontrol hem konsensus oluşturma kapasitesi yüksek *Aktif toplumlar* (Gelecekte olması beklenen toplumlar) şeklinde sınıflandırmaktadır (Etzioni, 1958; 1959; 1968, s.466-468).

Toplulukları *Üst topluluklar* (Örneğin çeşitli kurumlarda yönetim birimleri), *Alt topluluklar* (Örneğin Doğu Harlem'de *Katolikler*) ve *Dengesiz topluluklar* şeklinde sınıflandırmaktadır (Örneğin ABD'de zengin zenciler). Bütün toplumlarda çeşitli servet

dağılım şekilleri görülmektedir ve bu dağılım asimetriktir. Üst topluluklar ve alt topluluklar mevcut toplumsal dağılımdaki payları göstermektedir. Üst topluluklar mevcut yapılarında kazanılmış haklara sahiptir. Dengesiz toplulukların payları ise bir servet türünde yüksek, diğerinde düşük olabilmektedir (Etzioni, 1968, s.329).

Modern ve postmodern toplumlar üyelikleri birbirleriyle çok az örtüşen çok sayıda alt topluluktan oluşmaktadır, dolayısıyla bir kişi çok sayıda alt topluluğun üyesi olabilmektedir.² *Organize olmuş topluluklar* aktif ve pasif üyeleri bir arada bulundurmakta, bunlar birlikte eylemde bulunmaktadır. Aktif üyeler pasif olanları kendi görüşlerine uygun şekilde harekete geçirmektedir. Etzioni devlet ya da benzeri organizasyonlardan çok, *alt topluluklarla* ve bunların kombinasyonlarını oluşturan *organizasyonlarla* ilgilenmektedir. Demokrasilerde eylem birimlerinin genelde alt topluluklar olduğunu ve bunların hem birey gruplarının hem kendi elitlerinin denetiminde olduğunu düşünmektedir (Etzioni, 1961; 1963; 1975, s.53-54).

Postmodern dönemde *şiddet içermeyen* topluluklar yayılma eğilimi göstermektedir. Etzioni ulusal (Örneğin yerel topluluklar) ve uluslar arası alanda (Örneğin UNICEF) güç kullanımının meşru sınırlara çekilmesi için baskı yapan ahlak toplulukları oluşturulmasını önermektedir. Toplumsal aktörlerin bağlandığı değerler, çıkarlar ve bakış açıları, bunların içeriği, kapsamı, vb. ahlak topluluklarının eylemlerini etkilemekte, bunları sınırlandırmakta ya da teşvik etmektedir (Etzioni, 1968, s.602-614).

Etzioni'nin *aktör* kavramı bilinç, farkındalık, duyarlılık, bağlılık, özdenetim, uyumluluk seviyesi ve karar alma, eylem kapasitesi yüksek ve güçlü bireyleri göstermektedir. Bir aktörün özkimliği ne kadar netse, özbilinci ne kadar yüksekse o kadar aktif olması beklenmektedir. Özkimlik ise aktörün bağlandığı değerlerle ve hedeflerle alakalıdır (Etzioni, 1968, s.1-18, 235-248). Öte yandan toplulukların aktörleri *kişi*, *elit*, *sınıf* ya da *ulus* şeklinde olabilir (Etzioni, 1968, s.605-607). *Eylem* konusunda

² Robert Dubin, 'Industrial Workers Worlds: A Study of The Central Life Interests of The Industrial Workers', 1956 (Social Problems, S.4, s.131-142); L. H. Orzack, 'Work as a Central Life Interest of Professionals', 1959 (Social Problems, S.7, s. 125-132); Aktaran: Etzioni, 1975, s.53-54.

geleneksel olarak kabul gören *kontrol eden* ve *kontrol edilen süreçler* ayırımına Etzioni *kontrol edilmeyen süreçleri* eklemiştir (Etzioni, 1968, s.19-40).

Etzioni kendinin ve toplumsal çevresinin bilincinde bir aktörün bilinçsiz bir aktörden daha *aktif* olacağını düşünmektedir. *Toplumsal bilinç* kısmen üyelerin- özellikle aktif üyelerin- bilinçliliğinin toplamıdır, kısmen kolektif farkındalığın kurumsallaşmasını ve alt birimlerin organizasyonunu içermektedir. *Toplumsal özbilinç* ise genel bir farkındalıktır. Toplumsal birimler toplumsal bilinç ya da özbilinç seviyelerine göre farklılaşmaktadır. Marx'ın *sınıf bilinci* kavramını Etzioni *toplumsal özbilinç* olarak algılamakta; Durkheim'in *kolektif bilinç* kavramıyla ilgili sosyolojik varsayımları yani birim üyeleri üzerinde dolaşıp duran bir çeşit *grup zihniyetini* gereksiz görmektedir. Toplumsal bilinç toplumsal birimlerin kendi eylemlerinin yöneticileri olmalarına, kendi değerlerinin, hedeflerinin farkına varmalarına ve daha aktif olmalarına yardımcı olmaktadır.³

Elit toplumsal kontrol merkezidir. Etzioni kontrol eden üst tabakada elitleri *dış elitler* ve *iç elitler* şeklinde sınıflandırmakta; kontrolün dış elitlerden iç elitlere geçmesi sürecini *içselleştirme*, bunun tersine bir süreci de *dışsallaştırma* diye isimlendirmektedir. İç elitleri ise *birim elitleri* (Bir ya da daha fazla üye birimi tekeline alan kontrol merkezleri) ve *sistem elitleri* (Üye birimlerin çoğuna duyarlı kontrol merkezleri) diye ikiye ayırmaktadır. Yine elitleri kontrol ettikleri eylem türlerine göre *özel elitler* (Örneğin ekonomi, eğitim, din) ve *genel elitler* şeklinde sınıflandırmaktadır (Örneğin genel bir kontrol yapıyorsa).

Elitleri yolu dikkatle izleyen, dönemeçlerde yön değiştirebilen, gerektiğinde kendileri değişebilen ve kendi görüşlerini, eylemlerini değiştirebilen *sürücülere*; halkı ise yol ve sürüş hakkında kendi görüşleri olan ve bu görüşleri değiştirebilen *yolculara* benzetmektedir. Elitler -özellikle de aktif olanlar- toplumu yönlendirmekte, halkı etkilemekte ve halktan etkilenmektedir (Etzioni, 1966; 1968, s.113-115, 163-171).

³ Emile Durkheim *The Division of Labor in Society* (1933), 1984, s.79; Karl W. Deutsch, *The Nerves of Government*, 1953, s.97, 130; Karl Mannheim, *Ideology and Utopia*, 1954, s.138-146; Karl Marx, *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, 1964, s.113; Karl Marx, *The German Ideology*, 1939, s.13-14, 19; Aktaran: Etzioni, 1961; 1968, s.227-228, 235-248.

Farklı elitlerin güçleri, hedefleri, elitler arasındaki ilişkiler ve alt topluluklar arasındaki ilişkiler önemlidir (Örneğin entegrasyon ya da ayırım). Kısacası *kimin neyi kontrol ettiği* sorusu, kontrol edenler arasındaki ilişkilerle alakalıdır (Etzioni, 1959, s.52). Dış elitlerin müdahalesi *baskıcı, faydacı ve normatif müdahale* şeklinde olabilmektedir (Örneğin Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerinde baskıcı müdahalesi).⁴

Organizasyonlardaki *elitler ve farklı uyum yapıları* karşılaştırılmaktadır. *Güç kaynağı* açısından *kişisel-konumsal* karşıtlığı; *elit tipleri* açısından *memurlar* (sadece konumsal), *gayri resmi liderler* (sadece kişisel), *resmi liderler* (konumsal ve kişisel); elitlerin kontrol ettikleri *eylem türleri* açısından (*araçsal eylemler, ifade edici eylemler*); elitler arasındaki ilişkilerin doğası açısından *göreceli güç* (*Kim kime itaat etmektedir?*), *işbirliği-yabancılaşma* karşıtlığı; elitler ve alt toplulukların ilişkileri açısından ise *alt topluluklar* (*entegre olmuş- ayrı karşıtlığı*) ve *elitler* (*birleşmiş-farklılaşmış karşıtlığı*) ayrımı üzerinde durulmaktadır (Etzioni, 1975, s.153-160).

Etzioni toplumsal *karar alma* mekanizmalarında aktif yönelim açısından etkin üç toplumsal elit tipinden bahsetmektedir: *Siyasal elitler, Entelektüel elitler, Uzman elitler (akademik ve profesyonel)*. Bu elitler üç filtreli ekran gibi çalışmaktadır: *Entelektüel filtre* düşüncelerin gelişimine, değişime en açık olandır; *uzman filtresinin* bu özelliği sınırlıdır; *siyasal filtre* ise en kısıtlı olandır. Elitler arasında *hem çatışma hem işbölümü* kaçınılmaz hatta işlevseldir. Ayrıca toplumsal alanda bilgi ve kontrol arasındaki ilişkileri önemsemekte; toplumsal eylemlerde *siyasal elitlerin* bilgi elitlerinden daha üst konumlarda bulunduğunu, *bilgi elitlerinin* daha özerk olduğunu, *karar alma elitlerinin* bilgi üretimine katkısını, rekabetin ve çoğulculuğun önemini vurgulamaktadır.⁵

⁴ William Gutteridge, *Military Institutions and Power in The New States*, 1965, s.117-129; Conor Cruise O'Brien, 'The Limits of Political Choice in French West Africa, 1956 to 1960', 1965 (Civilisations, 1965, S.15, s.217); Aktaran: Etzioni, 1964; 1966, s.115-135; 1968, s. 583-586; 1991, s.281-301.

⁵ A. Etzioni & Edward W. Lehman, 'Some Dangers in Valid Social Measurement: Preliminary Notes', 1967 (The Annals of The American Academy of Political and Social Science, S.373, s.1-15); Aktaran: Etzioni, 1961; 1966; 1968, s.290-294, 311-350; 1975, s.68-72, 380-384.

Elitlerle toplumsal birimlerin üyeleri arasındaki etkileşim önemlidir. Bir ya da daha fazla topluluğun ve siyasal organizasyonun üyeleri *halkları* oluşturmaktadır. *Aktif halk* bir topluluğun aktif üyelerini, *pasif halk* ise bu topluluğun diğer üyelerini göstermektedir. Aktif ve pasif halklar genellikle bir arada bulunur ancak bu daha çok aktif olanların pasif olanları yönetmesi şeklinde görülmektedir. Sonuçta aktif bir özeleştirici toplumu hedeflenmektedir (Etzioni, 1968, s.186-196).

Teknolojideki ve bilgi sektöründeki tüm gelişmelere rağmen postmodern toplumlar temelde hala *pasiftir*. *Aktif toplumda* ise bilgi denetimi bilginin üretiminden çok kullanımına odaklanmalıdır. Çoğulcu postmodern toplumlarda *siyasal elitlerle askeri uzmanlar* arasındaki ilişkilerde uzmanlara siyasal denetim eksikliği görülmektedir. *Aktif toplumda* uzmanlara ve diğer tüm alt toplumsal seviyelere siyasal denetim ve üçlü filtre sistemi önerilmektedir. Çünkü filtreleme hem toplumun bilgisini hem diğer toplumsal aktörleri etkilemektedir (Etzioni, 1966). *Bilgi* toplumsal servettir, toplumsal bilginin miktarı ve kalitesi toplumsal eylemi etkilemektedir. Dolayısıyla bilgi sektörünün toplumsal özdenetimi önemsenmektedir (Etzioni, 1968, s.197-222).

Etzioni elitleri *duyarlı elitler* ve *duyarsız elitler* şeklinde de ayırmakta ancak toplumsal ihtiyaçlarla elitlerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda hem duyarsız elitlerin hem duyarlı elitlerin çifte standart uygulayabildiğinden ve kendi ihtiyaçlarına öncelik verebildiğinden bahsetmektedir (Örneğin siyasal kaygılar, yeniden seçilme isteği, vb. nedenlerle dürüstlük, açıklsözlülük gibi değerlerden taviz verilmesi, hayatta kalmanın yani belli konumlarda bulunmanın en öncelikli değere dönüşmesi).

Duyarsız elitler toplumsal ihtiyaçların önemsenmemesi pahasına kendi ihtiyaçlarını önemseyenlerdir. *Duyarlı elitler* ise toplumun çoğunluğunun ihtiyaçlarını çoğu zaman önemseyerek hareket edenlerdir. Duyarlı elitlerin aktif toplumlarda ve bunların alt topluluklarında, duyarsız elitlerin pasif toplumlarda ve bunların alt topluluklarında daha çok görülmesi beklenmektedir (Etzioni, 1968, s.288-300).

Duyarlılık üyelerin çoğunun ihtiyaçlarının önemsenmesidir. Bu kavram gelen mesajlara cevap verebilen karar alma merkezleri olan sibernetik sistemlerden alınmıştır. Denetim sistemlerinin *duyarlılık seviyesi* alınan mesajlara verilen cevapların

uygunluğuyla yani üye birimlerin ihtiyaçlarına uygunlukla alakalıdır ve kontrol merkezlerinden etkilenmektedir.⁶

Üyelerin ihtiyaçlarının hiç önemsenmemesi yani *duyarsızlık* durumunda, üst tabakanın üye birimleri düzenlemek için yeterince güçlü olması gerekir. Üyelerin ihtiyaçlarına *yetersiz duyarlılık* toplumsal yapıda direnç ve yabancılaşmayı arttırmaktadır. *Aşırı duyarlılık* durumunda kriz yönetimi görülmektedir. *Mükemmel duyarlılık* hem üyelerin hem üst birimin değişen ihtiyaçlarını dikkate alan yeni eylem şekilleri keşfetme kapasitesi gerektirmektedir. Demokratik toplumlar konsensusu vurgulasa da, pek çok pasif ve yabancılaşmış topluluk içermektedir, duyarlılık seviyesi düşüktür. *Aktif toplumlar* ise eşitlikçi dağılımı vurguladıklarından pasif ya da yabancılaşmış toplulukları bulunmaz, duyarlı toplumlardır; hem konsensus hem duyarlılık seviyeleri yüksektir (Etzioni, 1965, s.650-677; 2001b).

Konsensus iki ya da daha fazla aktörün bakış açısındaki uyumdur.⁷ *Toplumsal özdenetim teorisinde* değişen ve sürekli tekrarlanması gereken bir konsensustan bahsedilmekte, *konsensus* mevcut görüşlerin ve yönlendirilen çabaların etkilediği bir sürecin sonucu olarak görülmektedir. Uyumunu arttıran yukarı doğru süreçler *konsensus yapılandırma*, aşağı doğru süreçler *konsensus mobilizasyonu* ve hem yukarı hem aşağı doğru süreçleri kapsayan durum ise *konsensus oluşturma* diye tanımlanmaktadır (Etzioni, 1968, s.466-472). Ancak konsensus *Aktif toplum* için bir temel oluşturamayabilir çünkü ortaya çıkan konsensus güçlülerin koalisyonu ile sınırlı kalabilir (Etzioni, 1965; 2001b).

Diğer taraftan *toplumsal özdenetimin* -yani konsensus oluşturmaya da içeren toplumsal kontrolün- temel öğeleri sayılan *bilgi birimleri* (Örneğin Amerikan toplumunda uyuşturucu kullanımı gibi toplumsal problemlerle ilgili bilgiler ya yanlış ya eksiktir.), *karar alma merkezleri* (Örneğin demokratik toplumlarda yetersiz planlama,

⁶ Karl W. Deutsch, a.g.e. 1953, s.97, 130; Aktaran: Etzioni, 1968, s.227-245.

⁷ Theodore M. Newcomb, 'The Study of Consensus', 1959 (Ed. Robert K.Merton, Leonard S. Broom & L. Cottrell, *Sociology Today*, 1959, s.xxvi-xxix, 21-27, 277-292); Irving Louis Horowitz, *Three Worlds of Development*, 1966, s.367-369; Aktaran: Etzioni, 1968, s.466-472; 1975, s.xvii.

totaliter toplumlarda aşırı planlama görülmektedir.) ve *gücün dağılımı* (Örneğin yönetici üst tabaka ve toplum üyeleri arasında dengeli dağılım) arasındaki kombinasyonla etkin bir toplumsal özdenetim sağlanmaktadır.

Konsensus oluşturulması ve vatandaşların *ahlaki bağlılığı* toplumsal özdenetimi etkilemekte ve arttırmaktadır. Çünkü insanlar hem kişisel çıkarlarıyla hem bazı değerler aracılığıyla harekete geçmektedir (Örneğin sosyal adalet, özgürlük, barış). Ancak kabul edilen değerler ve inanışlar açısından hiçbir ülkenin vatandaşları arasında tam bir uyum görülmemekte (Örneğin ABD'nin 1. ve 2. Dünya Savaşı'na katılıp katılmamasıyla ilgili tartışmalar) ya da konsensus oluşturulamamaktadır (Örneğin Vietnam Savaşı ile ilgili tartışmalar. Etzioni, 1969; s.190-196).

Etzioni toplumsal konsensus oluşturmada *ahlak diyaloglarını* ve *megalogları* önermektedir. *Ahlak diyalogları* değerlerle ilgili konuşmalardır, normatif duruşu belirleyen iletişimlerdir (Örneğin Amerika'da *Medeni haklar hareketi*). *Megaloglar* ise oldukça kapsamlı diyaloglardır, binlerce hatta milyonlarca kişinin katılımıyla gerçekleşmektedir (Örneğin internet grupları). Toplumsal değerlerin belirlenmesini, değerlerdeki değişimlerin yönlendirilmesini, yeni değerlerin gündeme getirilmesini, konsensus ve ortak bakış açısı oluşturulmasını sağlayabilir (Etzioni, 1994; 1996).

Güçsüz aktörler pasif aktörlerdir. Aktörlerin farkındalık ve bilinç seviyesi yüksek bile olsa toplumsal hedeflere ulaşmak için güce başvurulmaktadır. Toplumlarda bazı değişikliklerin gündeme getirilmesi dirençle karşılaşmaktadır. *Güç* toplumda değişimlere karşı oluşan direncin bir kısmının ya da tümünün üstesinden gelme, toplumda mevcut karşıtlığa rağmen değişiklikleri gündeme getirme kapasitesidir.

Etzioni *güç* kavramını toplumda değişime karşı oluşan direnci azaltmada *genelleşen kapasite* anlamında kullanmaktadır çünkü bu kullanımı toplumsal analizlerde daha gerçekçi ve elverişli bulmaktadır. Bir sektördeki gücün (Örneğin ekonomi) diğerlerindeki gücü göstermediğini (Örneğin din) ancak aralarında etkileşim olabileceğini belirtmektedir (Örneğin küçük ülkelerin ekonomik, askeri, vb. gücü ile büyük ülkelerin gücünün uluslar arası alandaki etkisi farklıdır.). Bireylerin ya da küçük grupların gücüyle değil, toplumsal güçle ve güç kullanımının makroskopik sonuçlarıyla

ilgilenmektedir. Toplumsal aktörlerin çoğu zaten çeşitli şekillerde ve oranlarda güç kullanmaktadır. Ancak bütün güç türlerinin baskı gibi görülmesini yanlışır çünkü farklı güç türleri ve kaynakları vardır (Örneğin ekonomik güç. Etzioni, 1968, s.312-321).

Toplumsal güç bir toplumsal birimin -diğer birimlerin, alt birimlerin ya da üst birimlerin direncinin üstesinden gelmek için- *genelleşen kapasitesidir*. Toplumsal güç, servetten kaynaklanan enerji gibidir. Güç ise toplumsal kontrolün, özdenetimin ve aktifliğin kaçınılmaz bir parçasıdır. Güç kullanımı toplumdaki tüm ilişkileri etkilemektedir (Örneğin güç kullanıldıkça yabancılaşma artmakta, gücün gereksiz ya da yanlış kullanımı yabancılaşmaya neden olmaktadır.).

Ancak güç kullanmanın bir toplumsal maliyeti, aktifleşmeyi sınırlandıran bozucu bir etkisi vardır. Etzioni güç ilişkilerini önemsemekte, alternatif toplumsal organizasyon şekilleri geliştirmeye çalışmaktadır. Çünkü postmodern toplumlarda insanlar toplumsal organizasyonu desteklemekte, toplumsallığın ve organize olmanın faydasına inanmaktadır.

Güç kavramı sosyolojik düşüncede ya pek önemsenmemiş ya tamamen yıkıcı bulunmuştur. Marx'a göre gücün belirsiz ve yıkıcı bir konumu vardır, güç bir çeşit boyun eğdirme aracıdır. Mosca toplumsal düzenin oluşturulmasında gücün koruyucu işlevinden, Pareto ise hem elitleri yerinden eden hem kendi yönetimlerini kabul ettiren bir güçten bahsetmektedir. Weber'in vurguladığı otorite ise gücün meşru kullanımıdır ancak düzeni sağlayan da bu meşruiyettir. Düzensiz güç yıkıcıdır, kaba güç düzensizliğe neden olmaktadır. Parsons da meşruiyeti olmayan gücün yıkıcı konumundan, bir çeşit anomi göstergesi olmasından bahsetmektedir.⁸

⁸ Lewis A. Coser, 'Some Social Functions of Violence', 1966 (The Annals of The American Academy of Political and Social Science, 1966, S.364, s.8); Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, 1950, s.57-58; Friedrich Engels, *Herr Eugen Duhring's Revolution in Science*, 1966, s.209-210; Gaetano Mosca, *The Ruling Class*, 1939; Vilfredo Pareto, *The Mind and Society*, 1935, S.4, s.1513-1519; James H. Meisel, *Pareto and Mosca*, 1965; Max Weber, 'Die Börse', 1924 (J. C. B. Mohr, *Gesammelte Aufsätze Zur Soziologie und Sozialpolitik*, 1924, s.256-322); Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, s.152; H. H. Gerth & C. Wright Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology*, 1958, s.78, 180, 215; Talcott Parsons, *The Structure of Social Action*, 1937, s.692; Talcott Parsons, *The Social System*, 1951, s.121, 162-163, 277-278; Aktaran: Etzioni, 1968, s.333-386; 1975, s.4-6.

Etzioni ise gücü *baskıcı güç* (Örneğin askeri güç), *faydacı güç* (Örneğin ekonomik yaptırımlar) ve *iknacı güç* (Örneğin propaganda) şeklinde sınıflandırmakta; topluluklarda güç kullanımının bunlardan birinin baskın olması ya da bunların kombinasyonları şeklinde görülebileceğini belirtmektedir (Etzioni, 1968, s.357). Ancak kompleks organizasyonlarla ilgili daha sonraki analitik ve ampirik çalışmaları sonucunda *güç türlerini*, *katılım türlerini* ve *uyum ilişkilerini* yeniden sınıflandırmıştır. Genelde organizasyonlarda üst kademedekileri *elitler*, *kurum temsilcileri* ya da *üst katılımcılar*, daha alt kademedekileri *alt katılımcılar* şeklinde sınıflandırmakta; organizasyonların üst ve alt kademelerindeki güç ilişkilerine odaklanmaktadır (Etzioni, 1961; 1968, s.350-386; 1975, s.xi-xxiv, 68-94).

Dolayısıyla *organizasyonlarda güç türlerini baskıcı güç* (Örneğin ceza verme, bedensel eziyet), *ödüllendirici güç* (Örneğin maaşların arttırılması, ek ödemeler) ve *normatif güç* (Örneğin liderlere istihdam sağlanması, saygınlık ve prestij sembolleri verilmesi) şeklinde yeniden sınıflandırmakta; normatif gücü de *saf normatif güç* (Örneğin haçla kutsanma, saygınlık sembollerinin düzenlenmesi) ve *toplumsal güç* şeklinde ikiye ayırmaktadır (Örneğin onaylar ve olumlu cevaplar). Organizasyonlarda güç kullanımının *iknacı güç*, *tavsiyeci güç* ve *düzenleyici güç* şeklinde de sınıflandırabileceğini ancak bunların negatif çağrışımları olabileceğini düşünmektedir. Organizasyonların çoğunda baskıcı, ödüllendirici ve normatif güç türleri birlikte görülmektedir ancak genelde biri baskındır (Etzioni, 1961; 1975, s.5-6).

Organizasyona *katılım türlerini* de *yabancılaştırıcı katılım* (Örneğin düşman yabancılar arasındaki ilişkiler; Kendi kar oranını arttırmak isteyen tüccarlar arasındaki ilişkiler), *hesapçı katılım* (Örneğin tüccarlarla devamlı müşterileri arasındaki ilişkiler) ve *ahlaki katılım* şeklinde sınıflandırmaktadır (Örneğin kiliselerdeki cemaat, parti üyeleri). Ahlaki katılımı da normların içselleştirilmesine dayalı *saf ahlaki katılım* (Örneğin iç yönelimli uyum durumu) ve üyelerin bağlılığıyla ve duyarlılıkla alakalı olan *toplumsal katılım* şeklinde ikiye ayırmaktadır (Örneğin dış yönelimli kavramı).

Saf ahlaki katılım dikey ilişkilerde (Örneğin öğretmenlerle öğrenciler, rahiplerle cemaat, liderlerle taraftarlar arasında), toplumsal katılım ise yatay ilişkilerde ortaya çıkma eğilimindedir (Örneğin birincil grupların farklı türlerinde). Aynı ilişkide

saf ahlaki ve toplumsal yönelimler bir arada bulunabilir ancak genelde biri baskındır. Saf ahlaki ilişkilerde araç yönelimlilik baskın olma eğilimindedir (Örneğin kendilerini totaliter partilere, dini tarikatlara adayanlarda, topluluğun ihtiyaçlarına ve hedeflerine göre gönüllülük).⁹

Uyum üstlerin astlarını, astların bu güce yönelimini kontrol etmek için kullandıkları güç içeren bir ilişkidir ve pek çok kurumsal değişkenle alakalıdır. Uyum yapısı farklı organizasyonlar hedeflerde, uyum türünde, güçte, elitlerin etkileşiminde, konsensus türünde ve seviyesinde, iletişimde, toplumsallaşmada, yaygınlık ve kapsam açısından, karizmatik katılımcıların dağılımı ve kontrolü açısından farklılaşmaktadır. Etzioni hangi toplumsal koşullarda modern ve postmodern organizasyonların oluştuğunu ve geliştiğini araştırmış, kompleks organizasyonlar sınıflandırmasında organizasyonlardaki uyum durumunu esas almıştır (Etzioni, 1975, s.xi-xxiv, s.68-94).

Organizasyonlardaki *uyum ilişkilerini* organizasyonların alt katılımcılara uyguladığı güç açısından ve alt katılımcıların organizasyona katılımı açısından ele almaktadır. Bu konuda Parsons'u izlediği söylenebilir çünkü Parsons uyum ilişkilerinin asimetrik ve dikey oluşundan, alt katılımcıların az da olsa gücü olduğundan, bunun önemsenmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla organizasyonlardaki uyum ilişkileri *uyumlu tipler* (Örneğin hapishanelerde mahkumlar baskıcı güç nedeniyle yüksek yabancılaşma ve yüksek uyum göstermektedir.) ve *uyumsuz tipler* diye sınıflandırılmaktadır (Örneğin organizasyonda uygulanan gücün ve alt katılımcılar üzerindeki kontrolün sınırlı olması). Organizasyona katılım bir topluluktaki katılımcıların diğer topluluklara üyelikleri (Örneğin işçi sendikalarına üyelik), temel değerlere bağlılıkları (Örneğin *Katolik ve Protestan* dini bağlılıklar karşıtlığı) ve kişilik yapıları gibi dış faktörlerle alakalıdır (Örneğin otoriter kişilik).¹⁰

⁹ T. Parsons, a.g.e. 1951, s.108, 121; H. H. Gerth & C. W. Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology*, 1946, s.67, 180-195; Gerald M. Sykes, *The Society of Captives*, 1958, s.87-95; David Riesman, Reuel Denney & Nathan Glazer, *The Lonely Crowd: A Study of the Changing American Character*, 1950, s.244-254, 266, 275-349; D. Riesman, vd. *The Lonely Crowd*, 1953, s.331; Aktaran: Etzioni, 1961; 1968, s.254-257, 436-458; 1975, s.3-12.

¹⁰ T. Parsons, 'The Distribution of Power in American Society', 1957, s.139 (World Politics, 1957, S.10, s.123-143); Doris C. Gilbert & D. J. Levinson, 'Custodialism and Humanism in Staff Ideology', 1957, s.26-27 (Ed. M. Greenblatt, D. J. Levinson & R. H. Williams, *The Patient and The Mental Hospital*, 1957, s.20-35); Aktaran: Etzioni, 1975, s.4, 12-14.

Organizasyonlarda katılım, performans sorumluluğu ve itaat seviyesinin herhangi birinin yüksek olduğu aktörler *alt katılımcılardır*. Etzioni organizasyon karşılaştırmalarında alt katılımcıların uyumuna odaklanmaktadır çünkü alt katılımcıların kontrolü daha problemlidir ve organizasyonlar arasında sistematik farklılıklar görülmektedir. Uyum türlerini önemsemektedir çünkü uyum ilişkileri kurumsal yapının temel ögesidir (Etzioni, 1961; 1975, s.16-22).

Ayrıca *güç türleriyle servet türleri* arasındaki ilişkiden bahsetmekte, servetin güce dönüşümünün farklı yöntemleri, yaptırımları, ödüllendirmeleri beraberinde getirdiğini ve bunların da fiziksel, maddi ya da sembolik olabileceğini vurgulamaktadır. *Faydacı servet* ekonomik mal varlığını, teknik bilgiyi, yönetim yeteneğini ve insan gücünü; *baskıcı servet* silahları, kuruluşları, insan gücünü, askeri gücü kapsamaktadır. *İknacı güç* ise ödüllendirme ya da cezalandırmada, toplumdaki değerlerle ve duygularla alakalı sembollerin uyarlanmasında kullanılır (Etzioni, 1968, s.350-356).

Toplumsal ilişkiler *baskıcı, faydacı ve normatif ilişkiler* şeklinde sınıflandırılmaktadır. Normatif ilişkiler ortak değerleri ve normları, faydacı ilişkiler çıkarları, baskıcı ilişkiler şiddeti gerektirmektedir (Etzioni, 1961; 1968, s.94-99; 1975, s.12-16).

Etzioni *toplumsal özdenetimin ve toplumsal değişimin nasıl aktifleştirileceğiyle* ilgilenmektedir. *Mobilizasyonu* eylem biriminde gizil enerjinin kolektif eylem için elverişli hale getirilmesi süreci olarak tanımlamaktadır. Toplumdaki servet türlerine bağlı olarak *baskıcı mobilizasyon* (Örneğin feodal lordların ordularını krala karşı harekete geçirmesi), *faydacı mobilizasyon* (Örneğin devletin vergi oranını arttırması) ve *normatif mobilizasyon* görülebilmektedir (Örneğin millete bağlılığın artması ve yerel topluluklara bağlılığın azalması).

Mobilizasyonun bir maliyeti vardır hatta bazı durumlarda mobilizasyon da yabancılaşmaya neden olabilmektedir çünkü mobilizasyon hem bir değişim süreci (Örneğin kontrol yapısında) hem değişen bir süreçtir (Örneğin toplumsal yapılarda). Baskıcı (Örneğin insan gücünün kontrolündeki değişiklikler) ve faydacı mobilizasyonun

ölçümü kolaydır (Örneğin orduların kontrolündeki değişiklikler) ancak normatif mobilizasyonun ölçümü pek kolay olmamaktadır (Örneğin üyelerin bağlılığındaki değişiklikler).¹¹

Toplumsal özdenetim teorisinin çağdaş Sosyal bilimlerdeki diğer teorilerden farkı toplumların ve toplulukların mobilizasyonunu kendi dönüşümlerinin ve diğer toplumsal birimlerle ilişkilerindeki dönüşümlerin temel kaynağı olarak görmesidir. *Kriz* durumlarında ortaya çıkan mobilizasyon seviyesindeki ve toplumsal eylem kapasitesindeki hızlı artışa değinilmekte; *kriz dışı* durumlarda da toplumların kendilerini topluluklarını -kriz benzeri- en yüksek seviyede hareke geçirip geçiremeyeceği sorgulanmakta, Aktif topluma dönüşüm hedeflenmektedir (Etzioni, 1968, s.387-400).

Organizasyonlar belli hedefler için bilinçli bir şekilde yapılandırılan, yeniden yapılandırılan toplumsal birimler ya da insan gruplarıdır (Örneğin şirketler, ordular, okullar, hastaneler, kiliseler organizasyondur ancak kabileler, etnik gruplar, arkadaşlık grupları, aileler bunların dışındadır. Etzioni *kurum, bürokrasi, resmi organizasyon* kavramlarının hepsinin yerine *organizasyon* kavramını kullanmaktadır. Dolayısıyla Parsons'un tanımına uyarak, organizasyon kavramını belli hedeflere ulaşmaya adanmış, bilinçli bir şekilde yapılanmış toplumsal birimler anlamında kullanmakta; ayrıca Weber'in *bürokratik* diye tanımladığı özelliklere sahip, *kompleks bürokratik organizasyonlarla* ilgilenmektedir.

Organizasyonlar belli hedefleri gerçekleştiren toplumsal birimlerdir; *Tek hedefli* ya da *çok hedefli* olabilir, başlangıçtaki hedeflere ulaşıldığında yeni hedefler belirlenebilir ya da hedefler yön değiştirebilir (Örneğin 1. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'da, Avrupa'da bazı partiler *Sosyalist devrimin* ya da demokrasinin gerçekleştirilmesi için kurulmuş, daha sonra bu organizasyonların devrimci hedefleri muhafazakar olanlarla yer değiştirmiştir; Kanada'da *Salvation Army* araştırmasında organizasyon genişledikçe yeni hedeflerin ortaya çıktığı görülmüştür.). *Hedeflerin yön*

¹¹ Karl W. Deutsch, 'Social Mobilization and Political Development', 1961 (American Political Science Review, 1961, S.55, s.493-514); Bruce M. Russett, Hayward R. Alker, Karl W. Deutsch & Harold D. Lasswell, *World Handbook of Political and Social Indicators*, 1967; Carlton J. H. Hayes, *The Historical Evolution of Modern Nationalism*, 1950, s.164-231; Aktaran: Etzioni, 1968, s.390-422.

değiştirmesi hem organizasyonların üst kademesinde hem organizasyonun genelinde, hem kamuda hem özel bürokrasilerde görölmektedir (Örneğın sosyal hizmetlerde görevli kişiler kendi başına karar alma riskinden kaçınmaları).¹²

Üstelik organizasyonların işletilmesi sırasında başlangıçtaki hedeflerle alakalı olmayan problemlerle karşılaşmakta, iç problemlere odaklanma organizasyonun başlangıç hedeflerinin değıştirilmesini gerektirmektedir. Etzioni *kişisel hedefler* ile *organizasyon hedeflerinin* (Örneğın organizasyon başkanının hedefleri organizasyon hedefleriyle örtüşmeyebilir.), *gerçek hedefler* ile *yerleşik hedeflerin*, *beklenen ve beklenmeyen sonuçların* birbirinden ayrılması gerektiğini düşünmektedir (Örneğın bir akıl hastanesi kompleksinin yöneticisi hedeflerinin hastaları tedavi ve rehabilitasyon olduğunu söylese de, hastanede doktor sayısı yeterli değilse, hastaların çoğı yıllarca hastanede yatmak zorunda kalıyorsa, bu hastanenin gerçek hedefinin tedavi ya da rehabilitasyon olduğu söylenemez).¹³

Günümüzdeki organizasyonlar genelde *çok hedeflidir* (Örneğın üniversiteler bilimsel alanda eğitim ve araştırmayı birleştiren organizasyonlardır. Yine *çağdaş dini organizasyonlar* manevi hedeflerle toplumsal hedefleri birleştirmektedir.). Ayrıca çok hedefli organizasyonlar tek hedefli organizasyonlardan daha etkin ve verimlidir (Örneğın çağdaş ABD’de orta sınıf bölgelerine hizmet eden dini organizasyonlar, manevi hedeflerine bazı toplumsal hedefleri ekleyerek katılımcıları kiliselere çekebilmiş, bunu yapmayanlar hedeflerine ulaşmada pek başarılı olamamıştır.).

Çok hedefli organizasyonların çok sayıda *üyyesi* bulunmaktadır ve hizmetleri daha kalitelidir. Ancak bunlarda bir hedefin diğeri etkisizleştirmesi ya da önemsizleştirmesi riski bulunmaktadır (Örneğın bazı *Kiliselerin* üyeleri dini hizmetlere

¹² T. Parsons, *Structure and Process in Modern Societies*, 1960, s.17; Robert Michels, *Political Parties*, 1959; S. D. Clark, *Church and Sect in Canada*, 1948; Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, 1957, s.197; Aktaran: Etzioni, 1964, s.1-4, 10-12.

¹³ Philip Selznick, ‘An Approach to a Theory of Bureaucracy’, 1943 (American Sociological Review, 1943, S.8, s.49); David L. Sills, *The Volunteers*, 1957, s.64; Garth N. Jones, *Planned Organizational Change*, 1969, s.109-120, 142-143; Jack L. Franklin, Lee D. Kittredge & Jean H. Thrasher, ‘Normative Power Structures and Staff Patient Involvement and Integration in a State Mental Hospital’, 1973, s.7, 10-11; Aktaran: Etzioni, 1964, s.7-16; 1968, s.617-667; 1975, s.121-132.

çekmek için sosyal aktivitelere öncelik vermesi. Etzioni, 1959, s.43-67; 1960, s.257-258; 1961; 1964, s.6-31; 1975).¹⁴

Postmodern toplumlar *organizasyon toplumlarıdır*.¹⁵ Modern medeniyet büyük oranda organizasyonlara bağlıdır, modern toplumlarda çok sayıda organizasyon bulunmaktadır ve bu organizasyonların da düzenlenmesi, denetlenmesi gerekmektedir (Örneğin ABD’de *National Labor Relations Board*). Bu organizasyonlar öncekilere göre daha etkindir. Ancak organizasyonların kapsamındaki ve rasyonelitesindeki artışın toplumsal maliyetleri görülmüştür (Örneğin organizasyonlarda çalışan kişilerin çoğu işinden yabancılaşmıştır. Diğer taraftan organizasyonlar personellerini ne kadar az yabancılaştırırlarsa verim o kadar artmaktadır. Etzioni, 1964, s.1-4; 1975, s.68-94).

Etzioni kullanılan *güç türleri ile toplumsal organizasyonlar* arasındaki ilişkiden bahsetmektedir. Organizasyonları kendi yaklaşımı açısından -uyum yapılarındaki baskın uyum kalıplarına göre- *baskıcı, faydacı ve normatif organizasyonlar* diye sınıflandırmaktadır. *Baskıcı organizasyonlar* temelde baskıcı kontrol yöntemlerini (Örneğin hapishaneler), *normatif organizasyonlar* normatif uyum yöntemlerini (Örneğin eğitim kurumları, dini kurumlar), *faydacı organizasyonlar* hem normatif hem baskıcı kontrol ve uyum yöntemlerini kullanmaktadır (Örneğin fabrikalar. Etzioni, 1951; 1961; 1968, s.100-106, 350-356).

Etzioni yıllar süren çalışmaları sonucunda *ikili uyum yapıları* içeren *ikili organizasyonlar* olduğunu fark etmiştir: *Normatif-Baskıcı* (Örneğin savaş birlikleri), *Normatif-Faydacı* (Örneğin bazı işçi sendikaları, birliklerin çoğu), *Faydacı-Baskıcı* (Örneğin bazı ilk dönem endüstrileri, çiftlikler. Etzioni, 1975, s.62-67). Etzioni her organizasyonu sınıflandırmamaktadır çünkü bunlardan yüz binlerce vardır ve genel sınıflandırmalar kullanışlı değildir. Dolayısıyla organizasyonlar sınıflandırmasını farklı

¹⁴ Etzioni, ‘Authority Structure and Organizational Effectiveness’, 1959 (Administrative Science Quarterly, 1959, S.4, s.43-67); Etzioni, ‘Two Approaches to Organizational Analysis: A Critique and a Suggestion’, 1960 (Administrative Science Quarterly, 1960, S.5, s.257-278); Etzioni, *A Comparative Analysis of Complex Organizations: On Power, Involvement and Their Correlates*, 1961; 1975; *Modern Organizations*, Etzioni, 1964, s.6-19, 20-31.

¹⁵ Robert Presthus, *The Organizational Society*, 1962; Aktaran: Etzioni, 1964, s.1.

alt kategorilerin uyum yapılarına göre yapmaktadır. Karşılaştırmalı organizasyon analizlerinde kontrol türleri, yabancılaşma ve bağlılık seviyeleri değişen organizasyonların kurumsal yapılarının da çeşitlilik gösterdiği görülmüştür (Etzioni, 1961; 1964, s.58-60; 1975, s.40-67).

Etzioni *karizmanın dağılımı* açısından da organizasyonları sınıflandırmıştır: Karizmanın en üstte konumlandığı *T-Yapılı organizasyonlar* (Örneğin *Ford Motors Company*), bütün silsile konumlarının karizmatikler tarafından doldurulduğu, karizmanın hiyerarşik konumlarda bulunduğu *L-Yapılı organizasyonlar* (Örneğin *Roma Katolik Kilisesi*) ve karizmanın tek bir üst konum yerine bir ya da daha fazla kademeyle sınırlandırıldığı *R-Yapılı organizasyonlar* (Örneğin hastanelerde doktorlar, üniversitelerde yönetici birim ve fakülte üyeleri farkı. Etzioni, 1975, s.213-228).

Karşılaştırmalı analizlerde organizasyonlar genellikle *kategori* diye isimlendirilmektedir (Örneğin *The United Automobile Workers* ticaret odası, *General Motors* ise şirkettir.). Ordu, silahlı kuvvetler ve askeri organizasyonlar *heterojen* kategoriyi temsil etmektedir. Restoranlar, gazeteler *endüstri*; Demokratlar, Cumhuriyetçiler, vb. *siyasal partiler* diye sınıflandırılmaktadır (Etzioni, 1958, s.208-210, 261-262, 307). Gönüllü birlikler *homojen* kategoriyi göstermektedir: Aktif katılım ve yüksek bağlılık görülen birlikler, yardım toplama organizasyonları (Örneğin *March of Dimes*, dini tarikatlar), katılım ve bağlılıkta halkın taleplerinin vurgulandığı, talepler karşılanmadığı sürece varlığını sürdüren birlikler (Örneğin işçi sendikaları, siyasal partiler, çıkar grupları). Bazı gruplar ise aynı kategoridekilerden çok, farklı gruplara benzer (Örneğin Komünist partilerdeki güç yapısı, hedefler, iletişim türü ve birincil grupların rolü, vb. diğer partilerden çok savaş birliklerine benzemektedir.).

Uyum teorisinde organizasyonların farklı alt kategorilerinin uyum yapılarına göre sınıflandırma yapılmaktadır¹⁶ [Örneğin *İşçi sendikaları: Baskıcı birlikler* (Örneğin

¹⁶ W. F. Whyte, *Human Relations in The Restaurant Industry*, 1948; T. J. Kreps, 'The Newspaper Industry', 1954 (Ed. W. Adams, *The Structure of American Industry*, 1954, s.485-504); Philip Selznick, *The Organizational Weapon*, 1952; S. H. Slichter, 'The Position of Trade Unions in The American Industry', 1959, s.29 (M. Harrington & P. Jacobs, *Labor in a Free Society*, 1959, s.17-44); D. J. Saposs, *Left-wing Unionism*, 1926; Seymour M. Lipset, M. A. Trow & J. S. Coleman, *Union Democracy*, 1956, s.127-135; Aktaran: Etzioni, 1975, s.23-39, s.62-67.

denizci birlikleri.), *Saf normatif, ideolojik birlikler* (Örneğin *Western Federation of Miners*), *Toplumsal birlikler* (Örneğin etnik gruplar), *Faydacı birlikler* (Örneğin *International Typographical Union*)).

Ayrıca Etzioni organizasyonlardaki elitleri içinde bulundukları endüstri türlerine göre, *mavi yakalı elitler* (Örneğin baskıcı organizasyonlarda), *beyaz yakalı elitler* (Örneğin normatif organizasyonlarda) ve *ustabaşılar* diye ayırmaktadır (Örneğin faydacı organizasyonlarda. Etzioni, 1958, s.36-38). Yine farklı organizasyonlarda eylem türlerine göre *araçsal elitler* (Örneğin işyerinde verimin artırılmasını sağlayan memurlar; kilisedeki sorumluluklar, finansal katılım) ve *ifade edici elitler* bulunmaktadır (Örneğin deneyimli işçiler; kilise hayatına ahlaki sebeplerle katılma, katılım memnuniyeti. Etzioni, 1961; 1975, s.160-181).

Üstelik çoğu organizasyonda iki ayrı liderlik rolü görülmektedir: *İfade edici elit rolü* (Örneğin öğretmenler) ve *araçsal elit rolü* ayrımı [Örneğin *Katolik* cemaatinde papazların zamanının çoğunu yönetsel işlere ayırmak zorunda kalması; üst kademe din görevlilerinin, papazların (pastor) zamanlarının çoğunu önemsiz buldukları işlere ayırmak zorunda kalması.]. Ayrıca liderlik rolleriyle kurumsal hedefler ve uyum yapıları arasındaki ilişkiler önemlidir (Örneğin *120 kilisede Araçsal-İfade edici elit rolleri* araştırması).¹⁷

Diğer taraftan Etzioni organizasyonlarda *hedefler* ve *uyum* arasındaki ilişkileri incelemekte; benzer uyum yapısı içindeki organizasyonların benzer hedefleri olma eğilimi gösterdiğini, bunun tersinin de mümkün olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla düzen hedefli organizasyonların (Örneğin gözetimsel akıl hastaneleri) *baskıcı uyum* yapısı, ekonomik hedefli organizasyonların (Örneğin bankalar) *faydacı uyum* yapısı,

¹⁷ T. Parsons, 'The Mental Hospital as a Type of Organization', 1957 (M. Greenblatt & D. J. Levinson & R. H. Williams, *The Patient and The Mental Hospital*, 1957, s.108-129); J. H. Fichter, *Social Relations in The Urban Parish*, 1954; Samuel W. Blizard & D. B. Chamberlain, *Communication in The Parish Ministry*, 1958; Ed. R. M. Stogdill & A. E. Coons, *Leadership Behaviour: Its Description and Measurement*, 1957; James B. Ashbrook, 'A Picture of Your Local Church', 1966, s.401-414 (Journal For The Scientific Study of Religion, 1966, s.401-414); J. B. Ashbrook, *Experience in The Ministry*, 1967, s.7-10, 14-16; Robert Rossel, *Dual Leadership in Complex Organizations: An Ampirical Study*, 1970, s.311-312; Aktaran: Etzioni, 1959, s.476-487; 1961; 1965, s.157-190; 688-698; 1975, s.191-204.

kültürel hedefli organizasyonların (Örneğin araştırma kuruluşları) *normatif uyum* yapısı olması beklenmektedir (Etzioni, 1961; 1975, s.103-109).

Liderlik ve organizasyon kontrolü arasındaki ilişki önemlidir. Organizasyonun üyelerini kontrol gücü ya bir konuma (Örneğin bölüm başkanlığı) ya bir kişiye (Örneğin iknacı bir kişi) ya bunların her ikisine bağlıdır (Örneğin iknacı kişilikte bir bölüm başkanı). *Kişisel güç* her zaman normatiftir, sembollerin uyarlanmasına dayanır ve bağlılık oluşturmaktadır. *Kurumsal güç* ise baskıcı, faydacı ya da normatif olabilir.

Organizasyonların *güç yapısı* mevcut güç türüyle ve katılım türüyle alakalıdır. *Elitler* sınıflandırmasına göre, gücü kurumsal konumundan kaynaklanan aktör *memur* (Örneğin dekanlar, parti haznedarları), gücünü kişisel özelliklerinden alan aktör *lider* (Örneğin ustabaşlarının liderlik için yetiştirilmesi.), gücü başkalarını kontrol yeteneğinden kaynaklanan, kişisel gücü olan ancak alt katılımcılar üzerinde resmi gücü olmayan aktör *gayri resmi lider* (Örneğin hapishanelerde mahkum liderleri), kurumsal ve kişisel gücü yönlendiren aktör ise *resmi liderdir* (Örneğin bakanlar, parti liderleri). Bir alanda lider olan kişinin diğer alanlarda da liderliği beklenmez (Örneğin futbol takımı kaptanının siyasal alanda aktif olması).

Güç kaynakları açısından değerlendirildiğinde *elitler* gücü olan aktörlerdir, *alt elitler* ise alt katılımcılar üzerinde doğrudan gücü olan aktörlerdir. Alt kurumsal seviyedeki resmi liderler ve memurlar *kurumsal elitler*, gayri resmi liderler ise güçleri kurumdan kaynaklanmadığından *kurumsal olmayan elitlerdir*. Gayri resmi liderlerin sadece kişisel gücü olduğundan, güçleri resmi liderlerden ve memurlardan daha az istikrarlı ve etkileri daha az kurumsaldır.¹⁸

Baskıcı organizasyonlarda başvuru alan *baskıcı kontrolün* resmi ve gayri resmi liderler arasında paylaşıldığı görülmektedir (Örneğin hapishanelerde gardiyanlar gücünü

¹⁸ Ed. T. Parsons & R. F. Bales, vd. *Family, Socialization and Interaction Process*, 1955, Ed. T. Parsons & R. F. Bales, vd. *The Organization of Personality as a System of Action*, 1955, s.133-186; Aktaran: Etzioni, 1961; 1975, s.154

konumlarından almaktadır. Ancak buralarda baskı ne kadar azaltılırsa resmi liderlik o kadar gelişmektedir. Genelde gayri resmi liderlik, mahkum liderleri görülmektedir.).¹⁹

Normatif kontrolün yaygın olduğu normatif organizasyonlarda (Örneğin dini organizasyonlarda) az sayıda memur ve gayri resmi lider bulunmakta, *kişisel özellikler* önem kazanmaktadır. Bireylerin kişisel etkisiyle organizasyonda kontrol sağlanmakta, konumsal normatif güç (Örneğin rahiplerin statüsü) kişisel güçle birleştirilmekte (Örneğin iknacı kişilik), kişisel gücü yetersiz liderler ise genellikle kontrol gerektirmeyen kurumsal konumlara getirilmektedir (Örneğin entelektüel çalışmalar). Bazı dini organizasyonlar ise her iki liderlik türünü birleştirmektedir (Örneğin papaz yardımcılarının yeteneklerine göre görevlendirilmesi; *Katolik Kilisesi* cemaati bölgesinde aktif halk liderlerinin desteklenmesi; *Büyük Protestan Kiliselerinde* liderlikte profesyonelliğin artması). Diğer normatif organizasyonlarda liderlik yapısı dini organizasyonlardakine benzerdir (Örneğin Batı toplumlarında *Komünist Parti*).²⁰

Faydacı organizasyonlarda kontrol kurum memurları, resmi liderler ve işçilerin gayri resmi liderleri arasında paylaşılmakta ancak normatif değil *araçsal kontrol* önemsenmektedir (Örneğin üretim, verim). Bazı faydacı organizasyonlarda hem araçsal hem ifade edici liderlik görülür (Örneğin işçi gruplarıyla ilgili bir araştırma).

Organizasyonlarda kontrol araştırmalarında karşılaştırmalı analizlere gerek duyulmaktadır. *Baskıcı kontrolde* baskının boyutları (Örneğin akıl hastanelerinde hastaların kilit altında tutulması mümkündür ancak dövülmesi yasaktır.), *faydacı kontrolde* dış etkenler (Örneğin organizasyonun piyasanın genel durumundan, enflasyondan, vb. etkilenmesi.), *normatif kontrolde* rekabet koşulları etkilidir (Örneğin

¹⁹ A. H. Leighton, *The Governing of Men; General Principles and Recommendations Based on Experience at a Japanese Relocation Camp*, 1945, s.226-241; R. H. McCleery, *Industrial Change: A Case Study of Prison Management in Transition 1945-1955*, 1956, s.375-376, 718; R. H. McCleery, *Policy Change in Prison Management*, 1957; Aktaran: Etzioni, 1964, s.61-63; 1975, s.161-168, 243-244.

²⁰ J. H. Fichter, a.g.e. 1954, s.3-49; P. M. Harrison, *Authority and Power in The Free Church Tradition: A Social Case Study of American Baptist Convention*, 1959, s.13-14, 42-43, 53-55, 93-94, 103, 195-196; P. M. Harrison, 'Churches and The Laity Among Protestants', 1960 (Annals of The American Academy of Political and Social Science, 1960, S.332, s.37-49); Philip Selznick, 'Foundations of a Theory of Organization', 1948 (American Sociological Review, 1948, S.13, s.25-35); P. Selznick, *The Organizational Weapon*, 1952; Aktaran: Etzioni, 1964, s.61-64; 1975, s.160-170, 332-334.

Kilisenin tek dini temsilci olduğu ÷lkelerde normatif gücü daha yüksektir.). Ancak genelde organizasyon ne kadar kapsamlıysa, etkin kontrol için o kadar çok çaba sarf etmek gerekmektedir.

Organizasyonlar üye seçiminde ne kadar seçiciyse etkinlik o kadar artmakta (Örneğin normatif organizasyonlar); organizasyona giren katılımcıların özelliklerine göre seçim yapılmaktadır (Örneğin toplumsallaşma ne kadar etkinse, kontrol ihtiyacı o kadar azalmaktadır.). Çevresel koşullar bazı organizasyonları diğerlerinden daha çok etkilemektedir (Örneğin güçsüz organizasyonlar; Ayrıca bazı araştırmalarda siyasetçilerin özel okullara göre devlet okulları ve *Katolik okullarına* göre *Protestan okulları* üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu gör÷lm÷ştür.).²¹

Etzioni toplumların, farklı güç türlerini kullanan oldukça kompleks toplumsal sistemler olduğunu düşünmekte, bu nedenle *güç türleri* ile *yabancılaşma seviyeleri* arasındaki ilişkileri yani *kompleks organizasyonları* incelemektedir. Dolayısıyla elitlerle kullanılan güç türleri arasındaki ilişkileri de önemsemektedir. Alt seviyedeki katılımcıları kontrol etmek için *baskıcı güce* güvenen elitlerin oldukça yabancılaşmış alt katılımcıları olması (Örneğin hapishanelerde mahkumlar); *iknacı güce* ve diğer normatif kontrollere güvenen elitlerin alt katılımcılarının en az yabancılaşmış olması (Örneğin gelişimci okullardaki öğrenciler); *faydacı güce* güvenen elitlerin alt katılımcılarının orta seviyede yabancılaşması beklenmektedir (Örneğin fabrikalarda işçiler).

Etzioni *Toplumsal Özdenetim Teorisinde*, kullanılan güç türlerinin hangi koşullarda azaltılabileceğini araştırmakta ve yabancılaştırıcı olmayan bir toplumsal özdenetim mekanizması kurgulamaktadır. Ayrıca toplumdaki ve organizasyonlardaki *uyum* yapılarını tahakkum edenlerle bunlara maruz kalanlar arasındaki ilişkilere dayandırmaktadır: Temel uyum yapıları güç ve yüksek yabancılaşmaya dayalıysa *baskıcı uyum* (Örneğin toplama kampları hapishanelerden, hapishaneler de çocuk ıslah evlerinden daha yabancılaştırıcıdır.), ödüllendirme ve düşük yabancılaşmaya dayalıysa

²¹ F. J. Roethlisberger & W. J. Dickson, *Management and The Worker*, 1939, s.383-384; John E. Tsouderos, 'Organizational Change in terms of a Series of Selected Variables', 1955 (American Sociological Review, 1955, S.20, s.206-210); Herbert A. Simon, *Administrative Behaviour*, 1957; Aktaran: Etzioni, 1959; 1964, s.58-74; 1975, s.40-68.

faıdacı uyum (Örneğın otomotiv endüstrisinde mavi yakalı işçiler), normatif kontrol ve düşük yabancılaşmaya dayalıysa *normatif uyum* şeklinde sınıflandırmaktadır (Örneğın *Mormonlarda 1/10 vergiyi ödemeyenin ibadethanelere alınmaması*).²²

Kısacası kullanılan *güç türleriyle* ortaya çıkan *yabancılaşma miktarı* arasında paralellik görölmektedir (Etzioni, 1965; 2001b). Genellikle hiçbir toplum ya da yönetim güç kullanmaktan vazgeçmemekte, uyum türleri bir alt birimden diğerine değışmekte, farklı alt birimlerin kontrolü de farklı olmakta, daha üst tabakalarda daha az baskıcı olunduğı görölmektedir. *Aktif toplumda* ise yabancılaşma seviyesinin düşük olması, toplumun daha çok normatif denetime güvenmesi ve daha çok sayıda vatandaşın duyarlı olması beklenmektedir.²³

Yabancılaşma aktörün -gerçekte aktörü anlamadığı ve yönlendirmediğı güçlere maruz bırakan- *dünyaya duyarsızlığıdır*. Yabancılaşma hem bir tür alınganlık ve hoşnutsuzluk hissi hem bireyi kendi anlama ve kontrolü dışındaki güçlere maruz bırakan koşulların ifadesidir; dolayısıyla yapısal temelleri, ruhsal sonuçları vardır. Toplum yabancılaştırıcı, toplum üyeleri yabancılaşmış olabilir. Ancak Etzioni yabancılaşmanın temelini kişiler arasındaki ilişkilere ya da ruhsal süreçlere değil, toplumsal ve siyasal yapıya dayandırmaktadır. Yabancılaşmanın dışlanan grupları ve bunları dışlayanları da kapsadığı unutulmamalıdır (Örneğın toplama kampları gibi baskıya dayalı topluluklarda yüksek seviyede yabancılaşma görölmektedir.).

Önceleri yabancılaşmanın bir alt kategorisi gibi görölen *sahteciliğı* Etzioni genelde yabancılaşmanın eşanlamlısı olarak ya da yabancılaşmada artış anlamında kullanmakta, '*yabancılaşma koşullarında sahiciliğın mümkün olmaması*' şeklinde açıklamaktadır. Aktif olmak yabancılaşmayı azaltmaktadır çünkü bu durumun toplumu üyelerine karşı daha duyarlı kılması beklenmektedir. Duyarlılığın olduğı yerde *sahicilik*

²² R. C. Webb, *The Real Mormonism*, 1916, s.116; Lloyd E. Ohlin, *Sociology and the Field of Corrections*, 1956; L. E. Ohlin, 'The Reduction of Role Conflict in Industrial Staff', 1958, s.65 (Children, 1958, S.5, s.65-69); Charles R. Walker & Robert H. Guest, *The Man on The Assembly Line*, 1952, s.52-56, 62, 145; Aktaran: Etzioni, 1961; 1964, s.46-49; 1969a; 1969b; 1975, s.16-22, 40-41, 103-104.

²³ Alex Inkeles, *What is Sociology?* 1964, s.49-61; A. Inkeles, 'Industrial Man', 1960 (Americal Journal of Sociology, 1960, S.66, s.1-31); A. Inkeles, David S. Smith, Howard Schuman & Edward Ryan, *Becoming Modern*, 1974; Aktaran: Etzioni, 1968, s.357-386; 2007.

de vardır. Sahicilik aktörün bilincini, bağlılığını ve toplumsal güç dağılımını etkilemektedir. Ancak yabancılaşan kişi kendi yönelimlerine göre aktif ya da pasif olabilmektedir (Etzioni, 1968, s.619-622).

Etzioni *yabancılaşma* ile *sahtecilik* arasındaki farklarla ilgilenmektedir çünkü sahtecilikte artışı modern dönemden postmodern döneme geçişin bir göstergesi olarak kabul etmektedir. Sahtecilik konusunda kişisel sahtecilik, sahteci kurumlar, sahteci politika, sahteci iş ve iş ilişkileri, sahteci toplumsallaşma ve sahteci toplum kavramlarına odaklanmaktadır. Kişisel sahtecilik durumunun farkında olmayan bir kişi kendini duyarsız, ilgisiz ve tatminsiz hissedecektir. Sahteciliğin arttığı bir grupta üyeler kendilerini net ifade edemeyeceklerdir.

Sahteciliğin farkına varılması aldatılma duygusunu beraberinde getirmektedir. Kendi durumunun bilincindeki yabancılaşmış kişi dışlanmışlık ve yoksunluk hissetmekte; sahte konumunun farkındaki kişi ise birşeylere boyun eğdirildiğini ya da minnet duymaya zorlandığını düşünmektedir. Yabancılaşmış kişi gerçeğin çarpıtıldığını, sahteci kişi ise -buna ek olarak- gerçekten uzaklaştırıldığını hisseder. Sahteci kişinin yabancılaşan kişiden daha fazla endişelenmesi, septomlar sergilemesi beklenir.²⁴ Sahteciliğin boyutları çok farklı olabilir, bazen bazı normlarla çatışan sahte söz ve tavırlar şeklindedir (Örneğin ABD’de gerçekte özgür düşünceli birinin dindar kişi imajı sergilemesi, homoseksüel birinin heteroseksüel gibi davranması ya da evlenmesi).

Sahteci kurumlar açısından değerlendirildiğinde postmodern toplumlar belli oranda sahtecidir (Örneğin siyasal süreçlerde sahtecilik), bir kurumdaki sahtecilik diğerlerindeki sahteciliği etkilemektedir. *Sahteci politika* ise daha çok modern demokratik toplumlarda görülmektedir (Örneğin *İşçi Partisi*’nin başlangıçta işçi haklarını savunarak oy toplaması ancak seçimlerden sonra işçilerin ihtiyaçlarının yeterince önemsememesi işçilerde yabancılaşmayı arttırmış, *sahte siyasal mobilizasyon* görülmüştür.).

²⁴ Charles Ackerman & Talcott Parsons, ‘The Concept of a Social System as a Theoretical Device’, 1966 (Ed. Gordon J. Drenzo, *Concepts, Theory and Explanation in The Behavioral Sciences*, 1966, s.19-40); Harry Stack Sullivan, *Conceptions of Modern Psychiatry*, 1947; Karen Horney, *Neurosis and Human Growth*, 1950; Aktaran: Etzioni, 1968, s.633-634.

Üstelik *sahte demokratik politikalar* toplumsallaşmayı engellemektedir. Etzioni çağdaş ABD'nin yüksek oranda sahtecilik belirtileri gösterdiğini (Örneğin anne-çocuk ilişkileri) ve Aktif topluma ulaşabilmek için sahteciliğin sahiciliğe dönüştürülmesi gerektiğini düşünmektedir. *Sahici toplum* ise sahiciliğin alt toplumları, toplumsal gücün ve toplumun ihtiyaçlarının yukarı doğru sahiciliğin temsilini, toplumun değerleri konusunda aşağı doğru etkin bir iletişimi gerektirmektedir. Öte yandan *sahteci liderler* toplum ve topluluklar arasında dururlarsa, sahteci siyasal ilişkiler ortaya çıkmaktadır (Örneğin İsrail toplumunda İsrail liderlerinin göçmenlerle ilgili tavırları sahiciliğin bulunmamış, daha çok anomiye ve yabancılaşmaya neden olmuştur.).

Sahteci iş ve iş ilişkileri açısından değerlendirildiğinde, sanayileşmenin ilk dönemlerindeki yönetici-işçi ilişkileri yabancılaşma şeklinde görülmüştür. Öte yandan sahtecilik pek çok sektörde görülmektedir (Örneğin eğitim) ve sahteci iş ilişkilerinin bozucu etkisi vardır. Sanayi kurumlarının işçilerin ya da toplumun ihtiyaçlarına duyarsızlığı yabancılaşmaya neden olmuştur. Sanayileşmiş toplumlarda ise işler daha az yoksun bırakıcı ve daha kazançlıdır. İş organizasyonlarında işçilerin haklarının önemsenmemesi *açık yabancılaşmaya* neden olmaktadır.

Sahteci toplumsallaşma duyarsız ve ilgisiz benlik ifadeleri ortaya çıkarmaktadır (Örneğin postmodern okul sistemi kişi ile dünya arasında duyguların sahiciliğini engellemekte, çocuğu resmiyete hazırlamaktadır.).²⁵ Kitle kültürünün, kitle eğitiminin sahteci özelliği eleştirilmiştir.²⁶ Etzioni sahteci kültüre, sahteci iş ilişkilerine, sahteci toplumsallaşmaya, vb. maruz kalmanın aslında daha sahiciliğin bir kültüre maruz kalınmamasının bir sonucu olduğunu düşünmektedir.

²⁵ Melvin Seeman, 'Alienation, Membership and Political Knowledge', 1967 (G. Almond & S. Verba, *Civic Culture*, 1965, s.49-51); Shlomo N. Eisenstadt, 'Process of Communication among Immigrants in Israel', 1952, (Public Opinion Quarterly, 1952, S.16, s.42-58); S. N. Eisenstadt, 'Analysis of Patterns of Immigration and Absorption of Immigrants', 1953 (Population Studies, 1953, S.7, s.167-180); Reinhard Bendix, *Work and Authority*, 1960, s.308-318; Robert Blauner, 'Work Satisfaction and Industrial Trends in Modern Society', 1960 (Ed. Walter Galenson & Seymour M Lipset, *Labor and Trade Unionism*, 1960, s.345-349); William F. Whyte, W. R. Dymond, vd. *Money and Motivation: An Analysis of Incentives in Industry*, 1955, s.149-165; Aktaran: Etzioni, 1968, s.633-645.

²⁶ Ed. Bernard Rosenberg & David M. White, *Mass Culture*, 1957; Edward A. Shils, 'Daydreams and Nightmares: Reflections on The Criticism of Mass Culture', 1957 (Sawenee Review, 1957, S.65, s.587-608); Gary A. Steiner, *The People Look at Television*, 1963; Harold Rosenberg, *The Anxious Object: Art Today and Its Audience*, 1964; Aktaran: Etzioni, 1968, s.645-665.

Sahteci toplum sadece kurumlarında ve ilişkilerinde değil, tüm toplumda sahteci ögeler içermektedir; yapısı ve ögeleri istikrarsızdır ancak mobilizasyon ihtimali yüksektir çünkü bağıllık seviyesi düşüktür (Örneğin zengin toplumlarda sahteci iş yapısı ve iş ilişkileri görülmektedir. Sürekli özendirilen tüketim takıntısı, statü yarışları bunun göstergesidir.). Sahteci toplumlar yabancılaştırıcı toplumlardan daha az duyarlıdır (Örneğin zengin toplumlar erken dönem sanayi toplumlarından daha az yabancılaştırıcı olsa da, daha az sahicidir.). Kişisel maliyetlerin yüksekliği toplumdaki sahteci temellerin göstergesidir (Örneğin nevrozlar, asosyal davranışlar).

Sadece maddi zenginliğin vurgulandığı hiçbir toplum sahicisi olamaz ya da hiçbir zengin toplum ve topluluk diğerlerinin yoksunluğunu göre göre sahicisi zengin bir hayata yönlendiremez. Sahtecilik toplumsal problemlerin farkına varılmasını ve çözüm üretilmesini engellemektedir. Ancak toplumsal duyarlılığın artmasıyla, toplumsal servetin, kamu hizmetlerinin, vb. sahicisi paylaşımının sağlanmasıyla ve toplumsal problemlerin farkına varılmasıyla faydacı sistem engellenebilir. Yabancılaşmayı sürdüren güçlerin ve kurumsal sahteciliği etkileyen güçlerin denetlenmesiyle, vb. sahicisi topluma ulaşılabilir. Çünkü bağıllığı sahicisi tek bir kişi bile oldukça üretken ve etkili olabilmektedir. Kısacası *sahtecilik azaltılmalıdır* (Etzioni, 1968, s.633-647).

Etzioni *sahteciliğin azaltılmasında*, kapsamlı eylemler diye tanımladığı *projeleri* önemsemektedir. Postmodern toplum büyük oranda *pasiftir*, öyle ki kendi projelerine bile karışmamaktadır. Sahteci toplumda kişi kendini bir projeye adanmak ile pasifliği kabul etme arasında bir tercih yapmaktadır. *Kişisel projeler* bireyci ise sahteciliği arttırabilmektedir. Öte yandan kişisel projeler yabancılaştırıcı yapıda değişikliklere de neden olabilir; toplumsal değişime yönlendirebilir, sahte görünümü azaltabilir (Örneğin özel ile kamusal birbirine yaklaştırma).

Kolektif projeler etrafında toplanan topluluklarda ve alt topluluklarda *aktifleşmeyi* hedeflemekte ancak sahteci toplumlarda ütöpik yapılanmalara neden olabilmekte (Örneğin *New Left hareketi*) ya da sahiciliği engelleyebilmektedir (Örneğin sahteci kitle iletişimi). *Toplumsal projeler* aktifleşen alt toplulukları, entelektüelleri, hizmet topluluklarını, dengesiz ve yabancılaşmış toplulukları birleştirmekte, toplumun

dönüşümünü hedeflemektedir. Sahici özellik ise ancak sürekli aktifleşmeyle korunabilmektedir. Bireysel ve toplumsal aktifleşme karşılıklı olarak birbirini pekiştirir.

Sahiciliğin artırılması ve yabancılaşmanın azaltılması ancak projeler belli bir seviyeye ulaştığında gerçekleşmektedir (Örneğin Yasama meclislerinde işçilerin de bulunması toplumsal mobilizasyonu arttırmıştır.). Üstelik sadece yabancılaşmayı ve sahteciliği azaltan, toplumsal duyarlılığı arttıran projeler aktifleşmeyi arttıracak, aktif toplumları oluşturacaktır. Çünkü sadece kişisel ve toplumsal projeler dengelendiğinde aktif toplum oluşmaktadır.²⁷

Sahteci toplumlarda üyelerin çoğu kendi benlikleriyle toplumsal roller arasında uyumsuzluk yaşamakta, oysa gerçekte kendi hastalıklarının sebebi olan toplumun sahteciliğini pekiştirmektedirler (Örneğin kendi nevrozlarını haplarla, alkolle, profesyonel yardımla, vb. tedaviye çalışmaktadırlar.). *Aktif toplumun* temelini oluşturan yeni kamu benliklerinin ortaya çıkması ise sahteci toplumun dönüşümünün başlatılmasını ve aktif toplum umudunu pekiştirmektedir (Etzioni, 1968, s.646-671).

²⁷ Alex Inkeles, vd. a.g.e. 1974; Lionel Trilling, *Beyond Culture: Essay on Literature and Learning*, 1965, s.231; L. Trilling, *Matthew Arnold*, 1939, L. Trilling, *The Liberal Imagination*, 1950; Albert Camus, *The Myth of Sisyphus*, 1955, s.62-68; Alfred Schutz, *Collected Papers*, 1962-1964, S.2, s.11; Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth*, 1965, s.213-219; F. Fanon (Annals of The American Academy of Political and Social Science, 1966, S.364, s.10-12); J. P. Sartre, 'Reply to Albert Camus', 1966 (*Situations*, 1966, s.66-67, 76, 207); Aktaran: Etzioni: 1968, s.650-653; 1991.

2.TOPLULUKÇULUK

2.1.TARİHSEL GELİŞİM

Toplulukçuluk yaklaşımı 1990'lı yıllarda ortaya çıksa da, kökleri 1840'larda Goodwyn Barmby'nin *komün* toplumu destekleyen ve kendini buna adayan üyeleri göstermek için kullandığı *Toplulukçu* kavramına dayandırılmaktadır. Zamanla *Felsefi Toplulukçuluk* ve *İdeolojik Toplulukçuluk* ayrımı yapılmıştır.

Felsefi Toplulukçulukta Klasik liberalizm tutarsız görülmekte ve bu yaklaşıma karşı çıkmaktadır. *Bireylerin* gönüllü eylemleriyle ilk toplulukların oluştuğu şeklindeki Klasik liberal görüşün tersine, bireylerin tanımlanmasında ve şekillenmesinde *topluluğun rolü* vurgulanmaktadır. *Toplulukçular* topluluk değerinin *Liberal adalet teorileriyle* yeterince anlaşılamayacağını düşünmektedir.

İdeolojik Toplulukçuluk ise radikal bir ideoloji olarak görülmekte, ekonomide solculukla, toplumsal konularda ahlakçılıkla ve muhafazakarlıkla nitelendirilmektedir. *Toplulukçuluk* kavramı günümüzde Amitai Etzioni'nin ve diğer felsefecilerin başlattığı *Duyarlı Toplulukçuluk hareketini* göstermektedir.

20. Yüzyılda *Toplulukçuluk* Dorothy Day'in öncülüğünü yaptığı *Katolik işçi hareketiyle* ve Emmanuel Mounier'in görüşleriyle ilişkilendirilmiştir. *Seküler Toplulukçular* eski Yunan ve klasik eserlere odaklanmış, 1990'ların başından itibaren postmodern *sivil toplum* kavramıyla kendi felsefelerini birleştirmişlerdir. Ancak Robert Putnam *Toplulukçuların* Alexis de Tocqueville'yi ilk sivil toplum teorisyeni ve kendi öncüleri olarak göstermekle hata yaptıklarını öne sürmüştür.

Felsefi Toplulukçuluk John Rawls'ın *Adalet Teorisi'ne* (*A Theory of Justice*, 1971) ve insanoğlunun atomcu bireyler olarak ele alınmasına *karşı* ortaya çıkmıştır. *Toplulukçular* değerlerin ve inançların kamusal alanda şekillendiğini düşünmektedir. Felsefi açıdan bazı yazarlar *Toplulukçu* eğilimdedir [Örneğin Alasdair MacIntyre (*After Virtue*, 1984); Michael Sandel (*Liberalism and the Limits of Justice*, 1982); Charles Taylor (*Sources of the Self*, 1989); Michael Walzer (*Spheres of Justice*, 1983)].

20.Yüzyılın sonlarında pek çok yazar Amerika’da -demokrasinin temel taşları sayılan- *toplumsal ağlarda hasar* oluştuğunu düşünmekteydi (Örneğin *Bowling Alone*, Robert Putnam, 1995). Böyle bir ortamda *Toplulukçular* toplumsal sermayenin, sivil toplum kuruluşlarının ve yeniden ahlaki yapılanmanın önemini vurgulamışlardır (The Communitarian Network, *Responsive Communitarian Platform Text*, 1992).

Modern *Toplulukçu Hareket* ilk olarak ABD’de Amitai Etzioni, Mary Ann Glendon ve William Galston’un da içlerinde bulunduğu bir grup etikçi, aktivist ve sosyal bilimci tarafından düzenlenen, bildirilerin sunulduğu *Duyarlı Toplulukçuluk Platformu*’nda gündeme getirilmiştir (*Responsive Communitarian Platform*, 1991). Etzioni tarafından *Toplulukçuluk Ağı* kurulmuş (*The Communitarian Network*, 1993), uluslar arası projelerde geniş halk kitlelerine ulaşma, günümüz toplumlarında göçmenler ve azınlık hakları gibi konularda *Toplulukçuluk yaklaşımının yayılması* hedeflemiş ve çeşitli kesimlerde desteklenmiştir (Örneğin siyasal bilimci David Miller, felsefeci Gyorgy Bence, Robert Putnam). Ayrıca *Institute for Communitarian Policy Studies* Etzioni tarafından, *Civil Society Project* Don Eberly tarafından yönetilmektedir.

Toplulukçuluk sağcı ya da solcu değil, bir çeşit *radikal merkez* oluşturmaktadır. Amerika’da *Liberaller* ya da Avrupa’da *Sosyal demokratlar* ekonomiyle ilgili *Toplulukçu* politikaları desteklemekte (Örneğin çevre koruma) ancak kültürel konularda farklılaşmaktadırlar. Öte yandan *Toplulukçular* ve *Muhafazakarlar* kültürel konularda hemfikirdir (Örneğin karakter eğitiminin ve inanç-temelli programların desteklenmesi) ancak *Toplulukçular* genelde *Laissez-faire Kapitalizme* karşı çıkmaktadırlar.

Toplulukçuluk yaklaşımında toplumsal bozulmaya dikkat çekildiğinden, bu yaklaşımın *Otoriteryanizmle* ve *Milliyetçi komünizmle* benzerlikleri olduğu düşünülmüştür (R. Simons, 1996). Oysa *Toplulukçuluk* ile *Otoriteryanizm* arasında ciddi farklar vardır, üstelik bireysel özgürlükler açısından da *Komünizmle* benzerliği bulunmamaktadır. *Otoriteryan* yönetimler kaba kuvveti meşrulaştırmakta, bireysel özgürlükler, siyasal ve medeni haklar konusunda ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Bu yönetimlerde devletin rolü bir yönetici ve komutan gibidir; sivil toplum ve demokrasi ise genelde görülmemektedir. *Toplulukçular* ise hükümet dışı organizasyonları önemsemektedir (Örneğin özel sektör, *Kiliseler*, işçi sendikaları).

Toplulukçular -özellikle de Etzioni'nin yaklaşımları- bazı politikacılar tarafından desteklenmiştir (Örneğin 1994'te Tony Blair. Michael Elliot, 'What's Left?', 1994; 1992 Seçim kampanyalarında Bill Clinton; 1988'de ve 2000'de G. W. Bush). Ancak bunların siyasal alandaki uygulamalarda ne kadar *Toplulukçu* oldukları tartışmalıdır (Örneğin eğitime ekonomik destek, gönüllülüğün, topluluk programlarının, ailenin, karakter eğitiminin, geleneksel değerlerin ve inanç-temelli projelerin desteklenme oranı).

Postmodern dönemde *Toplulukçular* politikalarda hala *konsensus oluşturmamakla* eleştirilmiş (Örneğin Dana Milbank), bazı yazarlar topluluklara *dini* çözüm önerileri getirilmesini savunmuş (Örneğin Marvin Olasky), bazıları ise *seküler* yaklaşımları tercih etmiştir (Örneğin A. Etzioni, W. Galston). *Liberaller Toplulukçuları ahlaki göreciliğe* düşmekle eleştirmiş, *Liberalizmin* topluluk değerlerini önemsemediği görüşüne karşı çıkmıştır (Örneğin Simon Caney, Peter Sutch). Ayrıca farklı yazarlar *Toplulukçuluğa* açıkça karşı çıkmıştır [Örneğin Bruce Frohnen (1996); Charles A. Willard (1996); *The Anti-Communitarian Manifesto*, Niki Raapana & Nordica Friedrich (2003)]. Dolayısıyla *Toplulukçuluk yaklaşımının* etkileri çok farklı şekillerde olmuştur denebilir (<http://en.wikipedia.org/wiki/Communitarianism>).

Kısacası Amerikan toplumunda kamu yararı pek düşünülmeden *bireysellik* abartılmış, buna tepki olarak 1990'lardan itibaren *Yeni Toplulukçular* ortaya çıkmıştır (Örneğin Robert Bellah, William Galston, Mary Ann Glendon, A. Etzioni). *Yeni Toplulukçulara Duyarlı Toplulukçular* da denmektedir. *Duyarlı toplulukçular* bireysel haklarla toplumsal sorumlulukları, bireysellikle topluluğu *dengelemeyi* hedeflemektedir (Etzioni, 1991; 1993, s.251-267; 1996, s.85-118, s.138-149, s.217-257; 2004, s.3).

Yeni Toplulukçular güçlü bireysel hakların aynı zamanda kamu yararına, sorumluluklara saygıyı gerektirdiğini vurgulamaktadır (Etzioni, 2003). Topluluğu ve otoriteyi yücelten ancak bireysel hakları önemsemeyen ya da görmezden gelen *ilk Toplulukçulardan* (Örneğin Ferdinand Tönnies) ve gerçekte otoriter olan çağdaş *Asyalı Toplulukçulardan* (Örneğin Bilahari Kausikan, 1997) ve 1980'lerdeki *Akademik Toplulukçulardan* farklıdırlar (Etzioni, 2004, s.3).

2.2.AMERİKA’NIN DÜŞÜŞÜ VE YÜKSELİŞİ (1950-2000)

Amerikan toplumunun potmodern dönemde geçirdiği değişim yapılan analizler açısından önemlidir. Etzioni 1945 sonrasını postmodern dönemin başlangıcı olarak kabul etmekte, o tarihten itibaren günümüze kadar gerçekleşen toplumsal değişimleri karşılaştırmakta, 10 yıllık aralıklarla mevcut altyapı, toplumsal yapılanmalar ve gelişmeler açısından genel değerlendirmeler yapmakta, 2001 sonrasını ise ayrıca ele almaktadır (Özellikle 11 Eylül saldırısı sonrası). Bu tez çalışmasında -özellikle diğerlerinden öncelikli olarak- ele alınan konuların, teorilerin ve yaklaşımların daha iyi anlaşılabilmesi için bu tarihsel süreçteki gelişmelerin en azından genel hatlarıyla hatırlanması önem kazanmaktadır.

Weber toplumun *ahlaki temelleri bozulduğunda*, bunun bir süre devam edeceğini, sonunda eski toplumların küllerinden *yeni toplumların* ortaya çıkacağını öne sürmüştür. Ancak toplumlarda kaybedilen ahlaki düzenin hangi koşullarda ve süreçlerde *yeniden canlandırılabilceği* üzerinde durmamıştır. Etzioni ise yeniden üst seviyede toplumsal düzen ve özerklik sağlamayı gösteren *yeniden canlanma* kavramını kullanmakta, bunun yollarını aramaktadır. 1950-2000 Yılları arasında Amerikan toplumundaki değişimleri ele almakta, detaylı karşılaştırmalar ve analizler yapmaktadır.

Amerikan toplumunun ahlaki koşullarını değerlendirirken belli sorulara cevap aranmaktadır: *Amerika’da 1960-1990 yılları arasında toplumsal düzende belli bir bozulma var mıdır? Medeni haklar ve kadın hareketleri gibi çeşitli özgürleşme hareketleriyle özerkliğin arttırılması hangi oranda toplumsal sınırlar içinde kalmakta ya da kanunsuzluğa ve anomiye yol açmaktadır? Toplumsal düzen hangi oranda ahlaki ikna-baskı karşıtlığına dayanmaktadır? 1960-1990 yılları arası ahlaki anlamda gerileme olarak görülürse, toplumsal bozulma 1990’larda devam etmiş midir yoksa geri dönüş ya da yeni bir dönem mi başlamıştır?*

Tarihsel analizde 1950’li yıllar Amerikan toplumunun oldukça *düzenli*, kamu yararının ve zenginliğin arttırılmasının öncelikli, iyi ile kötü arasında mücadelenin belirgin olduğu, insanların Amerikalı olmaktan gurur duyduğu, liderlerine güvendiği, temel değerlerde ve inançlarda ortak konsensus oluşturulduğu bir dönemdir.

Antikomünist ideoloji benimsenmiş, Amerika özgür dünyanın lideri olarak görülmüş, milliyetçilik artmış, 1950’lerin Amerikan yüzyılının başlangıcı olduğu düşünülmüştür.²⁸

Kadınların ve erkeklerin rolleri açıkça belirlenmiştir (Örneğin kadınların evlenmesi, çocuk sahibi olması, erkeklerin güçlü ve ihtiyaçları temin eden kişi olması beklenmektedir.). Otorite figürlerine saygı esastır (Örneğin başkanlara, din adamlarına, generallere, doktorlara, işçi liderlerine gösterilen saygı seviyesi yüksektir.). Yönetime güven seviyesi yüksek, yabancılaşma seviyesi düşüktür. *Toplulukçuluk* açısından ahlaki inanca, iknaya dayalı bu toplumsal düzenin kapsamı incelenmelidir ancak bu konudaki veriler yetersizdir.²⁹

O dönemde Amerikan toplumu Avrupa toplumlarına göre daha heterojen olsa da, ayrılıkçılık oranı düşük, ortak bağlar ve topluluk duygusu oranı yüksektir. Etnik grupların ilk bağlılıkları kendi geldikleri ülkeye değil, Amerikan toplumudur. Farklı öncelikleri olan gruplar ve komünistler şüpheyle karşılanmaktadır (Öyle ki Kennedy başkanlık için ilk kez adaylığını koyduğunda, Amerikalıları kendisinin ilk bağlılığının Papa’ya değil, Amerikan toplumuna olduğuna inandırmak zorunda kalmıştır.). Farklı yaşam tarzlarını sürdüren az sayıda aktivist bulunmaktadır (Örneğin *Zen Budistleri*, *bohemler*). Antisosyal davranış göstergeleri (Örneğin şiddet içeren suçlar, uyuşturucu kullanımı, alkolizm), diğer toplumsal düzensizlik kaynakları *düşük* seviyededir (Örneğin pornografi tüketimi, kumar, fuhuş).

1960’lı yıllarda Amerikalılarda Kennedy’nin ‘*Ülkem için ne yapabilirim?*’ mantığı geliştirilmeye çalışılmıştır. *Hristiyanlık* dini baskındır, 1990’lara göre çok daha fazla yapılanmıştır (Örneğin okullarda ibadet yaygındır, bu durum nadiren sorgulanmaktadır.). Boşanma zor ve maliyetlidir, kürtaj bütün eyaletlerde yasaktır.

²⁸ David Halberstam, *The Fifties*, 1993, s.116-120, 207; Alan Ehrenhalt, *The Lost City: Discovering The Forgotten Virtues of Community in The Chicago of The 1950s*, 1995, s.8-32; Robin M. Williams, *American Society: A Sociological Interpretation*, 1951 (Alfred A. Knopf, 1951); Ralph H. Gabriel, *American Values: Continuity and Change*, 1974, s.148-211; J. Ronald Oakley, *God’s Country: America in The Fifties*, 1986, s.320-321, 434-435; Ronald Steel, *Walter Lippmann and The American Century*, 1981; Aktaran: Etzioni, 2004, s.58-61.

²⁹ Douglas T. Miller & Marion Nowak, *The Fifties: The Way We Really Were*, 1977, s.147; A.Ehrenhalt, a.g.e. 1995, s.8-32; Aktaran: Etzioni, 2004, s.60-64.

Özerklik seviyesi düşüktür çünkü Amerikan toplumunun bireysel ve alt grup tercih imkanları sınırlıdır.³⁰

1950’li yıllardaki kişiler otoriteye karşı çıkması beklenmeyen, eleştirel olmayan bir sessiz *nesil* diye isimlendirilmektedir. Farklı toplumsal grupların özerkliği sınırlıdır. Kadınlara ve azınlıklara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmaktadır. Devlet okullarında, ulaşım araçlarında, otellerde ve restoranlarda ırk ayrımcılığı yaygındır, üstelik bu uygulamalar yasalarla ve adetlerle desteklenmektedir (Örneğin özellikle Güney’de siyahlar oy kullanmada bürokratik engellerle karşılaşılıyordu.). Kadınlar siyasal yaşama pek katılmamakta, mesleklerinde yüksek ve etkin konumlara getirilmemektedir. Yani toplum çok düzenliydi ancak Amerikan toplumunun çoğu üyesi açısından yaşam tarzı tercihleri, kendini ifade imkanları, kültürel alternatifler sınırlıydı.

1960-1990 yılları arasında 1950’lerdeki temel değerlerle ilgili güçlü konsensus giderek azalmış, bazı değerlere karşı çıkmış, bazıları zamanla kaybolmuş ancak kaybolan değerlerin yerine yenileri getirilememiştir. Amerikalıların ülkelerinin dünyadaki rolüyle ilgili şüpheleri artmış (Örneğin Vietnam Savaşı), antikomünist duygular azalmış ancak yerine yeni bir ortak doktrin getirilememiştir. 1960’larda *karşı kültürlerin* yükselişi ülkenin çok çalışma ve zenginlik gibi değerlerini zayıflatmış, giyim tarzlarından yemek çeşitlerine ve dinlenen müziğe kadar değişim görülmüştür

Karşı kültürlerin yükselişi 1970’lerde ve 1980’lerde devam etmiş, *bireysellik* desteklenmiştir. Dolayısıyla toplumsal sorumluluklar yerine bireye odaklanılmış ve kişisel çıkarlar toplumsal düzenin temeli sayılmıştır.³¹

³⁰ The Gallup Poll: Public Opinion 1935-1971, Vol.3, New York, 1972, 1979; J. Ronald Oakley, a.g.e. 1986, s.320-321; M. A. Glendon, *Abortion and Divorce in Western Law*, 1987, s.10-11, 63-64; Aktaran: Etzioni, 2004, s.61.

³¹ Godfrey Hodgson, *America in Our Time*, 1976, s.72; Daniel Yankelovich, *The Changing Values on Campus: Political and Personal Attitudes of Today's College Students*, 1972; Morris Dickstein, *Gates of Eden: American Culture in The Sixties*, 1977; Robert N. Bellah, Richard Madssen, William M. Sullivan, Ann Swidler & Steven M. Tipton, *Habits of The Heart: Individualism and Commitment in American Life*, 1985, s.viii; Mildred Newman & Bernard Berkowitz, *How to Be Your Own Best Friend: A Conversation with Two Psychoanalysts*, 1971, s.7; Robert J. Ringer, *Looking Out for Number One*, 1977; Milton Friedman & Rose D. Friedman, *Capitalism and Freedom*, 1962, 1982, s.133-136; Peter F. Drucker, *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*, 1985, s.343-345; Aktaran: Etzioni, 2004, s.61-64.

Zamanla toplumsal sorumluluklardan kaçma eğilimi artmış, *dinin* etkisi ve rolü azalmış, boşanma ve kürtaj yasallaşmış, devlet okullarının çoğunda ibadet ortadan kalkmıştır. Bireyselleşme yönündeki eğilimin tek istisnası *Çevreci harekettir* çünkü çevreyi koruma ortak bir değer haline gelmiştir (Örneğin 1990'larda Amerikalıların 3/4'ü kendilerini çevreci olarak nitelendirmektedir.). Sapkın davranışlar artmış, zamanla daha kabul edilebilir ya da normal sayılmıştır (Örneğin Suç oranının artmasıyla birlikte belli suçlarda kabul edilebilir seviyenin yeniden tanımlanması).³²

1980'lerden itibaren Amerikalıların belli temel değerleri artık pek önemsemediği, *ahlaki düzenin* zayıfladığı ve başkalarına bağlılık seviyesinin düştüğü görülmektedir (Örneğin evlilik). Otoriteye saygı (Örneğin Amerikan kurumlarında liderlere, Kongre'ye, eğitim kurumlarına, medyaya, şirketlere ve orduya güven) ve seçimlerde oy verme oranı azalmıştır (Örneğin Başkanlık seçimlerinde 1960'da oy verme oranı %63, 1988'de %50'dir. Partiye bağlılık oranı azalmıştır, bir partiye bağlılık hissetmeyenlerin oranı 1960'da %23, 1990'da %37'dir.). Yabancılaşma artmıştır (Örneğin '*Amerika'da zenginin daha zengin, fakirin daha fakir olduğu görüşüne / Ülkeyi yönetenlerin gerçekte vatandaşları önemsemediği görüşüne katılıyor musunuz?*' gibi sorulara verilen olumlu cevapların oranı 1966'da %29 iken 1990'da %61'e yükselmiştir.).³³

Etzioni'nin Amerikan toplumu analizi ekonomik faktörlerden çok, kültürel faktörlere, değerlere ve toplumda yerleşik ahlaki altyapıya dayanmaktadır. 1960-1990 Yılları arasında Amerika'da *aile* tamamen yok olmasa da, ailede gerileme görülmektedir (Örneğin en az bir çocuklu evli çiftlerin oranı 1960'da %42, 1990'da %26 ancak biyolojik ebeveynin her ikisiyle birlikte yaşayan çocukların oranı 1990'da %60'tır.). Boşanma oranı 1960-1990 arasında iki katına çıkmış, evliliklerin yarısı

³² Richard G. Niemi, John Mueller & Tom W. Smith, *Trends in Public Opinion: A Compendium of Survey Data*, 1989, s.79; Daniel P. Moynihan, 'Defining Deviancy Down', 1993 (American Scholar 62, 1993, s.17, 23-24, 27-29); Aktaran: Etzioni, 2004, s.65.

³³ Humphrey Taylor, *Harris Poll 11*, 1993, *Harris Poll 1*, 1993, s.3; *Gallup Poll Monthly* 1991, s.6; *Gallup Poll Monthly* 1993, s.24; Bruce E. Keith, David B. Magleby, Candice J. Nelson, Elizabeth Orr, Mark C. Westlye & Raymond E. Wolfinger, *The Myth of the Independent Voter*, 1992, s.18; R.W. Apple, 'Poll Shows Disenchantment with Politicians and Politics', 1995 (New York Times, 1995); Aktaran: Etzioni, 2004, s.66.

boşanmayla sonuçlanmıştır. Farklılıklar belirginleşmiş; 1960-1990 yılları arasında beyaz olmayanların ve Hispanik-Amerikalıların oranı iki katına çıkmış; 1965-1967 yılları arasında ırkçı, etnik gruplar, ayrılıklar, gerilimler, şehir ayaklanmaları artmıştır.³⁴

Yahudiler ve Afrikalı-Amerikalılar arasında, ırkçı ve etnik gruplar arasında gerilim, Afrikalı-Amerikalıların, Hispaniklerin, Asyalı-Amerikalıların kendilerini tehdit altında hissetme oranı artmıştır. Toplumsal yapının zayıflamasının göstergeleri sadece ırksal ilişkilerle sınırlı değildir (Örneğin '*İnsanların çoğu kişiye güvenebilecekleri*' görüşü 1960'ta %58 iken 1993'te %37'ye düşmüştür.). Sonuçta topluluğa güvenin önemi gündeme getirilmiştir.

Ahlaki inanç ile diğer düzen şekilleri arasında karşıtlık görülmektedir. 1960-1990 yılları arasında düzen sağlamada değişik yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. 1960'lı yıllarda düzen sağlamada baskı araçlarına güven azalmış, buna karşılık ahlaki inançlara güvende paralel oranda bir artış görülmemiştir (Örneğin bireysel haklardaki ve *Medeni haklar hareketindeki* gelişmelerle birlikte sokakta adalet sağlama arayışı, siyahlarla ilgili suistimaller azalmıştır. Ancak eşcinsellik 1993'te 27 eyalette yasallaşmış, kürtaj cezalandırılacak bir suç olmaktan çıkarılmış; boşanma 1970'lerden itibaren kolaylaştırılmıştır.).³⁵

1960'larda *baskının* azalmasıyla birlikte, toplumsal düzenin temeli olan ahlaki inanç da azalmış, sonuçta liberal görüşler artmıştır. Geleneksel değerler gücünü kaybetmiş buna karşılık yeni ve güçlü ortak değerler ortaya çıkmamıştır. Ayrıca 1970-1980'li yıllarda belli oranda baskı tekrar arttıkça, ahlaki inançlarda değişimler

³⁴ *Statistical Abstract of the USA*, 1975, T.51, 56; *Household and Family Characteristics: March 1993*, 1994, F.1; Wade F. Horn, *Father Facts*, 1995, s.2-10; Kurian, *Datapedia*, 1993, s.132; David Popenoe, 'American Family Decline, 1960-1990: A Review and Appraisal', 1993 (*Journal of Marriage and the Family* 55, 1993, S.3, s.532); Kurian, *Datapedia*, 1993, s.16-17, 40, 132; *Report of The National Advisory Commission on Civil Disorders*, 1968; Aktaran: Etzioni, 2004, s.68-69.

³⁵ Jonathan Kaufman, *Broken Alliance: The Turbulent Times Between Blacks and Jews in America*, 1988; Michael Lerner & Cornel West, *Jews and Blacks: Let The Healing Begin*, 1995; Ed. Paul Berman, *Blacks and Jews: Alliances and Arguments*, 1994; *Racial and Ethnic Tension in American Communities: Poverty, Inequality and Discrimination, A National Perspective*, 1992, s.71; Seymour M. Lipset, 'Malaise and Resiliency in America', 1995 (*Journal of Democracy* 6, 1995, S.3, s.7); Francis Fukuyama, *Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity*, 1995; Hayden Curry, *A Legal Guide for Lesbian and Gay Couples*, Dennis Clifford & Robin Leonard, 1994; Aktaran: Etzioni, 2004, s.68-69.

görülmüştür (Örneğin *Moral Majority*, *Christian Coalition* gibi gruplar, Ronald Reagan, Dan Quayle gibi seçilmiş muhafazakar kişiler gündeme gelmiştir.).

1960-1990 Yılları arasında genellikle *toplumsal düzeni* koruyan güçlerdeki değişimler, toplumsal düzensizlikte artışla paraleldir. Hem antisosyal davranışlar (Örneğin şiddet içeren suçlarda 4 kat, adam öldürme oranında 2 kat artış görülmektedir.) hem özerklik artmıştır (Örneğin Azınlık haklarında. 1970-1990 yılları arasında yönetim seçilen Afrikalı-Amerikalıların oranı hızla artmıştır. Katolik rahipliğe kabul ya da bazı askeri görevler hariç kadınların özerkliğinde artış, yasal olarak erkeklerle aynı fırsatların sağlanması).

Bu yıllarda Amerikan toplumunda ve Batı toplumlarında *özerkliğin* ne oranda arttığı, sınırlı özerklikle toplumsal kargaşa yani düzen, yasal düzenlemeler ve normatif özenetim eksikliği arasındaki ilişki, bireylerin, alt grupların sınırlı özerkliğiyle toplumsal kargaşa arasındaki ilişki tartışılmaktadır (Örneğin yabancıların özerkliğinin korunmasıyla, cinsel özgürlükle, adetlerle ve geleneklerle ilgili araştırmalar).³⁶

Ekonomide özel sektörde *özerkliğin* artması, hükümet müdahalelerinin ve kamu denetiminin azalması ancak antisosyal davranışlardaki artış (Örneğin uyuşturucu piyasası, tütün piyasası), sınırlı özerklikle kargaşa arasındaki ilişkiler gündeme getirilmiştir (Örneğin çocuklarla ilgili televizyon programlarının içeriğinde bozulma).

Kısacası 1960-1990 yılları arasında özellikle *kadınların, azınlıkların, gençlerin* yani *milyonlarca Amerikalının özerkliği artmıştır*. Etzioni Amerikan toplumunda geleneksel erdemlere işlevsel bir alternatif sunmaktadır: *Gönüllüğe dayalı düzen ile iyi korunan ancak sınırlı özerkliğin karışımı* (Etzioni, 1968; 1995; 1996, s.58-72).

1990'larda Amerika'da toplumsal düzenin yeniden sağlanmasıyla, kargaşanın ortadan kaldırılmasıyla ilgili eğilimler artmıştır. Ancak bu eğilimlerin sonuçlarının neler olacağı henüz net değildir (Örneğin *1950 tarzı toplumsal düzene, geleneksel yaşamın*

³⁶ Judith Martin, 'Who Killed Modern Manners?', 1996 (Responsive Community 6, 1996, S.2, s.50-57); *Uniform Crime Reports for The United States:1993*, 1993, T.1; *Historical Statistics of The United States: Colonial Times to 1970, Part 1*, 1975, s.952-961; Ed. Alfred N. Garwood, *Black Americans: A Statistical Sourcebook*, 1991, s.162; *State of California, Department of Health Service, Vital Statistics Section*, 1993; Aktaran: Etzioni, 2004, s.69-73.

yeniden düzenlenmesine, Sosyal muhafazakar bir yaşam tarzına ya da Fundamentalist dini düzene mi dönelecektir? Yoksa Toplulukçu bir yeniden canlanma mı gereklidir?). Bireyselciliğin sınırlandırılmasının ve erdemlerin yeniden yapılandırılmasının özerkliği belli oranda azalmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

Üstelik 1980'lerden önce bile bazı toplumsal gruplar daha üst seviyede düzen sağlamayı hedeflemiştir. Toplumsal düzenin azalmasına ilk tepki 1960'larda *mavi yakalı işçilerden* gelmiştir. 1970'lerde *Hristiyan hakları* kamusal siyasal alanda gündeme gelmiştir. 1990'larda daha önceki düzeni yeniden sağlamayı hedefleyen grupların gücü artmıştır (Örneğin 1992'de *Seküler muhafazakar grupların* ve *Hristiyan haklarını* gündeme getiren grupların etkisi artmıştır.). 1994'te *Dinsel haklar* gündeme gelmiş, 23 eyalette ve okul kurullarında etkili olmuştur.³⁷

Siyasal alanda *dini gruplar* önemslenmiş, bu grupların muhafazakar kültürel talepleri yerine getirilmiştir (Örneğin Clinton aile değerlerinin ve inancın önemini vurgulamış, devlet okullarında ibadeti desteklemiştir.). Erdemlerle ve değerlerle ilgili kitaplar en çok satanlar listelerine girmiştir (Örneğin *The Book of Virtues*, William J. Bennett, 1993; *Values Matter Most*, Ben J. Wattenberg, 1995).

Toplulukçuluk hareketi bu bağlamda ortaya çıkmış, *ahlaki düzen* çabaları desteklenmiştir. Geçmiş yeniden yapılandırmak yerine erdemlerin yeniden canlanması talep edilmiş, bazı geleneksel değerler kullanılmış, bazılarını gözden geçirilmiş ya da yenilerini şekillendirilmiştir. Güçlü bireysel hakların yani özerkliğin -görevlerin empoze edilmesine dayalı düzeni değil; güçlü bireysel ve toplumsal sorumlulukları yani ahlaki düzeni gerektirdiği vurgulanmıştır.

Toplulukçular ahlaki, toplumsal ve siyasal kurumları desteklemektedir (Örneğin *Liberallerin* aileyi ters işlevsel ve gereksiz görmelerine karşı çıkmakta ancak geleneksel aileye dönüşü değil, babanın ve annenin aynı haklara, sorumluluklara sahip olduğu, her ikisinin de kendini çocuklarına adadığı bir evliliği desteklemektedir.).

³⁷ Steven V. Roberts, 'Onward Christian Soldiers', 1994 (US News & World Report, 1994, s.43); '60 Percent of Religious Right-Aligned Candidates Victorious', People for The American Way, 1994; Aktaran: Etzioni, 2004, s.73-74

Toplulukçular kanun gücüyle değerlerin empoze edilmesine değil, ahlak diyaloglarına, eğitime ve iknaya güvenmektedir.³⁸

1990’lardan itibaren *Toplulukçu* görüşler ve idealler sadece eleştirel ya da akademik olmaktan çok pozitif bir yaklaşım sergilemiş, halkın dikkatini çekmiştir. *Toplulukçuluk platformunda* çok sayıda sunum yapılmış, yeni eserler yayınlanmış, *Toplulukçuluk yaklaşımı* akademisyenler, liderler (Örneğin Bill Clinton, Henry Cisneros, Bill Bradley, Albert Gore), farklı toplumsal, siyasal konumdaki kişiler (Örneğin B. Friedan, R. J. Neuhaus, William Ruckelshaus, Albert Shanker, Claudine Schneider, Daniel Kemmis) ve Batı toplumlarındaki liderler tarafından desteklenmiştir (Örneğin Helmut Kohl, John Major, Tony Blair, Jacques Delors).

Toplulukçuluk hareketi etkili olmuş, *Toplulukçuluk yaklaşımıyla* ilgili tartışmalar gazetelerde ve dergilerde yer almıştır (Örneğin 1990-1995 yılları arasında *Toplulukçulukla* ilgili yazılan makalelerin sayısı 7 kat artmıştır. Communitarian Network). Ahlak diyalogları sonucunda bireyselci görüşler *Sosyal muhafazakar* ya da *Toplulukçu* görüşlere doğru yönelmiştir (Örneğin Kennedy’nin ‘*Ülkem benim için ne yapabilir diye değil, ben ülkem için ne yapabilirim diye düşünün*’ şeklindeki meşhur sözü sık sık gündeme getirilen bir inanca dönüşmüştür.).

Kişinin kendine karşı olan kişisel sorumlulukları ve başkalarına, topluluğa karşı olan toplumsal sorumlulukları erdem olarak kabul edilmiştir (Örneğin bireysel anlamda cinsel serbestliğin AIDS gibi bazı cinsel hastalıkların artışını tetiklemesi yeni bir normatif düşünce tarzının geliştirilmesini gerektirmiştir.).

Değerlerin ve kurumların yeniden canlandırılması konusunda *Sosyal muhafazakarlar* ile *Toplulukçular* arasında tartışmalar olmuştur (Örneğin ahlaki canlanmanın geleneksel ve dini değerlere mi, seküler hümanist değerlere mi dayalı olacağı; yeni yasal düzenlemelerle mi yoksa iknaya mı bu değerlerin toplumda yeniden

³⁸ The Responsive Communitarian Platform: Rights and Responsibilities, The Communitarian Network, 1991, s.5-7; Jean Bethke Elshtain, Enola Aird, A. Etzioni, William A. Galston, Mary Ann Glendon, Martha Minow & Alice Rossi, *A Communitarian Position Paper on The Family*, The Communitarian Network, 1993; ‘A Liberal-Democratic Case for the Two-Parent Family’, (Responsive Community 1, 1990-1991, S.1, s.14); Pepper Schwartz, *Peer Marriage: How Love Between Equals Really Works*, 1994; Aktaran: Etzioni, 2004, s.74-75.

canlandırılacağı; homoseksüeller, kürtaj, okullarda ibadet, suçlular, uyuşturucu kullanımı, televizyonda şiddet gibi toplumsal problemlerin nasıl çözüleceği konusundaki tartışmalar.). Tartışmalar alevlendikçe cezalandırıcı yasalarda (Örneğin ömür boyu hapis cezası), tutukluların sayısında ve polis sayısında artış görülmüştür.

1990'dan sonra antisosyal davranış göstergeleri ya sabit kalmış ya azalmıştır (Örneğin 1990-1994 yılları arasında suç oranında ve şiddet içeren suçlarda azalma). Yabancılaşma azalmamış ancak seçimlerde oy kullanma oranı artmıştır (Örneğin oy kullanabileceklerin 1988'de %50.2'si, 1992'de %55.9'u oy kullanmıştır.). Ailelerde istikrarlı yapıya ve geleneksel aileye dönüş eğilimi görülmektedir (Örneğin 1990-1995 yılları arasında anne-baba ve çocukların birlikte yaşadığı ailelerin sayısı artmış, boşanma oranı düşmüştür.).³⁹

Amerika'da *yeni düzenin* ahlaki faktörlere mi devlet güçlerine, devletin özerklikle ilgili etkilerine mi dayalı olacağı hala net olmasa da; 1995'ten itibaren daha çok toplumsal düzene ve antisosyal davranışın, kargaşanın azalmasına doğru bir eğilim görülmektedir. Üstelik Amerikan toplumunun gelecekte bireysellik yönünde ilerleyeceğinin de bir göstergesi yoktur.

Toplulukçuluk yaklaşımının diğer toplumlardaki etkileri Amerikan toplumuna göre daha çok başlangıç seviyesindedir. Batı Avrupa toplumlarında, Kanada'da, Avustralya'da, Yeni Zelanda'da Amerika'dakine benzer gelişmeler görülmüş ancak bunlar yavaş gerçekleşmiştir. Çünkü bu toplumlar genelde daha yüksek bir toplumsal düzen seviyesinde bu uygulamalara başlamış, daha çok toplumsal yaşamla ilgili düzenlemelerle ahlaki iknayı birleştirmişlerdir. Avrupa'da boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, gayrimeşru doğumların oranı daha düşük, siyasal katılım oranı yüksektir.⁴⁰

³⁹ *Crime in The United States*, 1994: *Uniform Crime Reports*, 1995, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, S.5; Carol J. De Vita, 'The U. S. at Mid-Decade', 1996 (Population Bulletin 50, 1996, S.4, s.34); Aktaran: Etzioni, 2004, s.76.

⁴⁰ B. R. Mitchell, *British Historical Statistics*, 1988, s.776-778; Justin Burke, 'Germans Voice Concerns about Rising Crime', 1994 (Christian Science Monitor, 1994); Michael Wolff, *Where We Stand*, 1992, s.175, 232-237; Aktaran: Etzioni, 2004, s.77-79.

Eski komünist ülkelerde, 1990'lı yıllardan sonra toplumsal düzende bozulma, siyasal ve toplumsal kargaşa görülmüştür (Örneğin Moskova'da yüksek suç oranı, yeni yasal düzenlemeleri gündeme getirmekte; yozlaşma ve benmerkezci davranış oranlarının yükselmesi, alkolizm ve uyuşturucu kullanımı düzen ve özerkliği oldukça bozmaktadır.) Komünizmden demokrasiye geçiş bireyselci ekonomiler, *IMF*, *Dünya Bankası* aracılığıyla desteklenmiş ancak bu toplumların tarihsel, kültürel yapı ve yeni ahlaki düzen önkoşulları pek değerlendirilmemiştir. Yeni toplumsal yapılanmada *dinsel ya da otoriter olmayan* değerler açısından *Toplulukçuluk yaklaşımı* dikkat çekmiştir.

Amerikan toplumundaki gelişmeler Batı toplumlarını *toplumsal düzenin* yeniden sağlanmasına yöneltmekte ancak bu sürecin sadece kargaşanın kontrolüyle mi yoksa özerkliklerin azaltılmasıyla mı sonuçlanacağı tartışılmaktadır. *Sosyal muhafazakarlar, dinsel fundamentalistler, seküler sağ kanat düşünürleri* Batı toplumlarını daha çok toplumsal düzene doğru yönlendirebilir. *Toplulukçular, ölçülü Sosyal muhafazakarlar ve Bireyselciler* birlikte hareket etmektedir.

Amerikan toplumunun *yeniden canlanması* için toplum üyelerinin temel ortak değerlere bağlılıkta birleşmesi, bu değerlerin üyelerin günlük yaşamlarını şekillendirmesi, toplumsal yapının düzenlenmesi hedeflenmektedir (Örneğin aile, okul). Gelecekte *-toplumsal düzenin ahlaki meşruiyetini azaltmaksızın-* ekonomik çıkarların serbest yönetimini sağlayan, küresel rekabeti arttıran kamu ve şirket politikalarına toplumun ne kadar hoşgörülü olacağı sorgulanmaktadır.

Ahlak diyaloglarında belli konular gündeme gelmekte, *Toplulukçuluk yaklaşımı* açısından şu ihtimaller değerlendirilmektedir:

a.*Küreselleşmenin gerektirdiği düzenlemelerin yavaşlatılması*: Bu yaklaşım genelde işçilere, vatandaşlara, yeni politikalara ve sosyoekonomik koşullara daha fazla zaman ayırmayı gerektirmektedir (Örneğin Batı Avrupa, Avustralya, Yeni Zelanda Amerika'dan daha yavaş ilerlemiştir. Gümrük vergilerinin, kotaların, diğer ticari engellerin kaldırılması, belli ödeneklerin ayrılması aşamalı bir şekilde yapılmıştır.).

b.*Topluluk meslekleri*: Amerikan kamu politikalarında işsizlikle mücadelede eğitimin önemi vurgulanmaktadır. Ekonomik gelişimin hızlandırılması, enflasyonun azaltılması,

milyonlarca kişiye iş bulunması için uygulanan makroekonomi politikalarının yetersizliği görülmüştür. Kamu fonlarının topluluk kurumlarına yönlendirilebileceği düşünülmektedir (Örneğin okullar, hastaneler, halk kütüphaneleri. Etzioni, 1995).⁴¹

c.*İş paylaşımı ve iş güvenliğinin arttırılması*: İşçilerle şirketler fazla çalışma sürelerinin azaltılması konusunda anlaşabilir, dolayısıyla daha fazla kişiye iş imkanı sağlanabilir ve çalışma süreleri orantılı bir şekilde düzenlenebilir.

d.*Toplumsal temeller*: Amerika’da sosyal güvenlik ağının genişletilmesi, toplumsal maliyetlerin ve kamu harcamalarının azaltılması düşünülebilir. Ancak toplumsal temeller güvence altına alınmadan özerklik sağlanması zordur.

e.*Gönüllü sadelik*: Uzun vadede dünyadaki 6 milyar insanın bolluk içinde bir yaşam tarzını hedefleyeceği düşünülmektedir. Öte yandan zengin toplumların yaşam standartlarına yeterince kaynak ayrılması için diğerlerinin ille de yoksulluk içinde yaşaması gerekmemektedir. Buna karşılık zenginlik ne kadar artarsa, dünyadaki toplulukların bütün üyelerinin temel ihtiyaçları o kadar karşılanabilir. *Gönüllü sadelik* kişinin tüketimini gönüllü bir şekilde temel ihtiyaçlarla sınırlandırması, statü göstergesi sayılan malları almaktan sakınmasıdır (Örneğin moda olan eşyalar, teknolojik araçlar). Gönüllü sadeliği benimseyenler ihtiyacı olanlarla eşyalarını paylaşabilirler. Toplulukçu düşünce ile gönüllü sadelik birbirine yakındır. Gönüllü sadeliğin kapsamının arttırılması için ahlak diyaloglarından yararlanılabilir (Etzioni, 1996, s.73-84).

2.3.TOPLULUK RUHU

Toplulukçuluk yaklaşımı 1990’larda Amerika’da aşırı bireyselleşmeye karşı ortaya çıkan, öncülüğünü Etzioni’nin yaptığı bir yaklaşımdır. *Toplulukçuluk hareketi* ahlaki, toplumsal ve siyasal çevreyi iyileştirmeyi hedeflemektedir; bu alanlarda çeşitli prensipler belirleyen bir çevre hareketidir. Toplulukçular değerlerde, alışkanlıklarda,

⁴¹ Ralf Dahrendorf, ‘A Precarious Balance: Economic Opportunity, Civil Society and Public Liberty’, 1995 (Responsive Community 5, 1995, S.3, s.13-39); Joan Warner, ‘Clinging to the Safety Net’, 1996 (Business Week, 1996, s.62); John Warner, ‘Australia and John Howard, Opt for Change’, 1996 (Economist, 1996, s.31-32); Amity Shlaes, ‘Germany’s Chained Economy’, 1994 (Foreign Affairs 73, 1994, S.5, s.109-124); Jeremy Rifkin, *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, 1995; Aktaran: Etzioni, 1995; 2004, s.80-84.

kamu siyasetinde değişim oluşturmak için vatandaşlarla birlikte çalışmaya kendilerini adanmıştır; toplumun geleceğini güvence altına almayı hedeflemektedirler (Örneğin pilotlar, okul servisi sürücüler gibi -insanların hayatlarını doğrudan etkileyen- kişilerin alkol ve uyuşturucu testinden geçirilmesi).

Toplulukçuluğun temel tezi şudur: Kamu ahlakının ve özel ahlakın bozulmasını, ailenin gücünü yitirmesini, yüksek suç oranlarını, hükümetteki yozlaşmayı ciddiye alan Amerikalıların artık korkusuzca hareket etmesi ve görüşlerini açıkça dile getirmesi gerekmektedir. Değerleri, sorumlulukları, kurumları, toplulukları destekleyen teşebbüslerin *ahlakılığın* ya da *Otoriteryanizmin* yönlendireceği *Kilise-baskın devlet*, *Sağ-kanat dünya* oluşturacağı gibi korkulardan uzaklaşıp eylemde bulunulmalıdır. Baskıya izin vermeden yeni bir ahlaki, toplumsal, kamusal düzen ve yeniden düzenlenmiş topluluklar oluşturmayı hedefleyen *Toplulukçuluk prensipleri* şunlardır:

Toplulukçular Püritanizm olmadan, kişisel işlere karışılmadan, entelektüel hayatı polis kontrol etmeden de ABD’de ahlaki canlanmanın mümkün olduğunu; kamu otoritelerine belli bir düzenleme getirilerek, ülkeyi polis devletine dönüştürmeden kanun ve düzenin yeniden sağlanabileceğini; kadın hakları ihlal edilmeden de ailelerin korunabileceğini; aile olmadan hiçbir toplumun hayatta kalamayacağını, beyin yıkama olmadan da okullarda temel ahlaki eğitimin verilebileceğini; yasadışı huzur sağlama örgütlerine dönüşmeden, birbirine düşman olmadan da insanların tekrar topluluklar halinde yaşayabileceğini düşünmektedir.

Ayrıca toplumsal sorumlulukların artmasının toplumsal hakların sınırlandırılması anlamına gelmediğini; insanların kendi çıkarları peşinde koşma davranışının -çileci, özgeci ya da kendini feda eden bir yaşam gerektirmeden de- bir topluluğa bağlılıkla dengelenebileceğini, aşırı hırsın yasal fırsatlarla yer değiştirebileceğini, insanların Anayasal hakları kısıtlanmadan da güçlü özel çıkar gruplarının sınırlandırılabilceğini, lobi hakkı ve yasal çıkarlar reddedilmeden de kamu yararının yönlendirilebileceğini; Püritanizme ya da baskıya izin vermeden de yeni bir ahlaki, toplumsal, kamusal düzen ve yeniden düzenlenmiş topluluklar oluşturulabileceğini düşünmektedir. Anayasal haklar ve ahlaki gelenek korunarak sivil

toplumun nasıl düzenleneceğiyle ilgili prensiplerin belirlenmesi önemsenmektedir (Etzioni, 1993; 1994, s.1-14).

Toplulukçuluk yaklaşımında sorumluluk olmaksızın hak iddia etmenin etik olmadığı vurgulanmaktadır. *Haklar ve sorumluluklar* arasındaki dengesizliğin düzeltilmesi için yeni üretilen hakların askıya alınması; haklar ve sorumluluklar arasındaki ilişkinin yeniden oluşturulması gerektiği; bazı sorumlulukların bazı hakları gerektirmediği; bazı hakların ise değişen koşullara uyum sağlaması gerektiği; sürekli yeni haklar öne sürülmesinin hak enflasyonuna yol açtığı ve ahlaki iddiaların değerini düşürdüğü vurgulanmaktadır (Örneğin *‘Herkesin topluluğa karşı görevleri vardır. Ahlak, kamu yararı ve kamu düzeni açısından herkesin hakları ve özgürlükler başkalarının haklarıyla ve özgürlükleriyle sınırlıdır’* gibi ifadelerin *Amerikan Haklar Yasası*’nda olduğunu düşünün. Bazı şeylerin bir imtiyaz mı bir hak mı olduğu sorulduğunda genellikle hak olarak görülenler çoğunluktadır: Sağlık %81, barınma imkanı %66. Yine üniversite eğitiminin imtiyaz değil hak olduğu söylenmektedir. Etzioni, 1994, s.12-15).

Öte yandan Amerika’da 1980-1990’lı yıllarda artan *haklar ve toplumsal sorumluluklarla* ilgili tartışmalar sürüp gitmiştir (Örneğin bir araştırmada Amerikalıların mahkemede jüri önünde yargılanmayı talep ettiği ancak jüri olmak istemediği görülmüştür.). Kişiler daha fazla hizmet almak istemekte ancak daha fazla sorumluluk istenmemektedir (Örneğin uluslar arası arenada Amerika’nın güç gösterisi alkışlanmakta ancak çoğu kişi askere gitmek istememektedir.).

Özgürlüklerin sınırlı olduğu ancak başkalarına zarar vermediğimiz sürece istediğimizi yapabileceğimiz sık sık vurgulansa da, genellikle insanlar bu durumdan hoşlanmamakta; *‘Başkalarına zarar vermediğim sürece istediğimi yapabilirim’* düşüncesi, *‘Ne istersem onu yaparım çünkü buna hakkım var’* düşüncesine dönüşmektedir (Örneğin emniyet kemeri, kask takma zorunluluğu ile ilgili tartışmalar).

Aslında icat edilen *her yeni hak kişilerin hak iddia etmesini sağlamaktadır*. Haklarla ilgili konuşmalar tartışmaları arttırmakta, ahlaki yaklaşımı ve konsensus oluşturulmasını engellemektedir. Bireysel haklar başkalarının haklarıyla sınırlıdır.

Topluluk ihtiyacı gündeme geldiğinde kişilerin çıkarları farklı olsa da, belli bir *uzlaşmaya* varmak hatta daha iyi bir çevreye, ortak bir değere ulaşmak önem kazanmaktadır. Ancak kişiler aynı yerle, özel mülkle ya da kamusal alanla ilgili hak iddia ettiklerinde, karşıdaki kişiler *öteki* olarak görülmektedir (Örneğin Kuzey İrlanda'da *Katolikler ve Protestanlar*, Orta Doğu'da Filistinliler ve İsrailliler).

Toplulukçuluk ahlaki değerlerin desteklenmesini hedeflemektedir. Çünkü hakların artarak sorumlulukların azalması ve ahlaki alt yapının parçalanması kamu yararına değildir (Örneğin geleneksel ailenin temelleri aşınmış ancak bunun yerine geçebilecek yeni bir aile kavramı ortaya çıkmamıştır.).⁴²

Üstelik Amerika'da 1960'lardan beri bütün farklılıkları bir *mozaikte* birleştiren bir toplum, bir ulus yaklaşımının ve kamu yararı düşüncesinin kaybolduğu gözlenmektedir. *Toplulukçuluk kamu yararının* dikkate alınmasını gerektirmektedir. Toplulukçular toplumu etkileyen problemlerle ilgili tartışmaların kutuplaşmasından, kamu yararına zarar vermesinden ve teledemokrasinin etkilerinden duyulan rahatsızlığı dile getirmektedir. *Toplulukçular* topluluğa karşı sorumluluklarımızı fark etme zamanı geldiğini; siyasal kamplaşmaların, sağ-sol, muhafazakar-liberal diye ayrılmanın artık işe yaramadığını, yeni bir toplumsal, felsefi ve siyasal harita oluşturulması gerektiğini öne sürmektedir (Etzioni, 1994, s.15).

Bir tarafta aşırı *Otoriteryanlar* (Örneğin *Moral Majority, Liberty Bell*) inandıkları ahlaki prensipleri diğerlerine empoze etmektedir (Örneğin okullarda ibadet edilmesi, kadınların evden dışarı çıkmamaya zorlanması). Diğer tarafta kendi tercihleri, hakları ve çıkarları konusunda bireylerin kendi başlarına bırakılması gerektiğini savunan radikal *Bireyselciler* bulunmaktadır (Örneğin *Cato Institue'de* liberter entelektüeller, *American Civil Liberties Union'da* sivil liberterler). *Toplulukçular* ise bireylerin topluluğa ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır. Devlet tarafından haksızlığa

⁴² Morris Janowitz, *The Reconstruction of Patriotism: Education for Civic Consciousness*, 1983, s.8; *Democracy's Next Generation*, 1989, s.27, 68-69, 74, 153; Mary A. Glendon, *Rights Talk: The Impoverishment of Political Discourse*, 1991, s.13, 77, B.2; Tajel Shah, 'Make Access to Higher Education a Right', 1991 (USA Today, 1991, A9); James Ostrowski, 'Thinking about Drug Legalization', 1990 (David Boaz, *The Crisis in Drug Prohibition*, 1990); John Leo, 'The Lingo of Entitlement', 1991 (US News & World Report, 1991, s.22); Betty Friedan, *The Feminine Mystique*, 1962; B. Friedan, *The Second Stage*, 1981; Aktaran: Etzioni, 1994, s.3-13.

uğranmasına karşı bireylerin desteklenmesini; devlet kontrolü ya da otoritelerden korkma yerine akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ve diğer topluluk üyelerinin nazik uyarılarıyla ahlakın korunmasını önermektedir (Etzioni, 1994, s.16).

Toplulukçuların kamu güvenliğinin, topluluk ihtiyaçlarının tehlikede olduğuna inandığı, bireysel hakların aşırı vurgulanmasına, Amerikan toplumundaki sorumsuz bireyselleşmeye karşı olduğu, kişisel hakları abartan *Liberterlerle*, anayasal hakları askıya alan *Otoriterler* arasında orta yolu bulmaya çalıştığı görülmektedir (Örneğin AIDS ve uyuşturucuyla mücadele. Etzioni, 1994, s.16-18). Topluluk oluşturulması ve ahlaki temellerin yeniden düzenlenmesi hedeflenmektedir. Toplulukçuluk toplumsal sorumluluğu ve yasalara bağlılığı esas almaktadır (Örneğin New York şehrinin ırkçı ve etnik grupları gösterişli bir mozaik olarak görülmektedir.).⁴³

Etzioni *Toplulukçuluk hareketinin* sadece düşünürlerin ve ahlakçıların değil, *herkesin* katılması gereken, yeni yönelimlere ve diyaloglara açık bir hareket olduğunu belirtmektedir. *Toplulukçu görüşlerin* komşular arasında, topluluklarda, belediyelerde, mecliste, ülke çapında, basında, kısacası *her yerde* gündeme getirilmesini, tartışılmasını, geliştirilmesini ve *Toplulukçu grupların* oluşturulmasını önemsemektedir. Değerlerin geliştirilmesinde aileleri, okulları, komşulukları, bölgesel ve ulusal çapta toplulukları destekleyen, ahlaki canlanmayı hedefleyen bireylere ihtiyaç vardır. Amerika'nın toplumsal sorumlulukları geliştirmeye, özel ahlaka, kamu ahlakına, kamu yararına kendini adayan bir toplumsal harekete ihtiyacı olduğu; bu nedenle *Toplulukçuluk hareketinin* desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Toplulukçuluk yaklaşımı ahlaki görüşün nasıl yeniden canlandırılacağı, daha fazla hak icat eden ancak sorumluluklardan uzak duran toplulukların ahlaki ve sivil düzenlerinin nasıl korunacağı, *'Hep bana'* mantığıyla *'Topluluğum için ne yapabilirim?'* mantığı arasındaki sınırın nasıl belirleneceği, siyasal sistemde çıkar

⁴³ Elizabeth Ehrlich, 'Your Rights vs. My Safety: Where Do We Draw The Line?', 1990 (Business Week, 1990, s.56); Spencer C. Rich, 'Balancing Community and Individual Rights', 1990 (The Washington Post, 1990, A17); John Leo, 'Community and Personal Duty', 1991 (US News & World Report, 1991, s.17); Denise K. Magner, 'Probing the Imbalance Between Individual Rights, Community Needs', 1991 (Chronicle of Higher Education, 1991, A3); Walter Shapiro, 'A Whole Greater Than Its Parts?', 1991 (Time, 1991, s.71); Aktaran: Etzioni, 1994, s.16-17.

gruplarının bölgesel ve ulusal yönetim sistemlerini nasıl ele geçirdiği, kamu yararının yeniden önemsenmesi için neler yapılması gerektiği yani genel anlamda topluluğun temsili konusuna odaklanmaktadır (Etzioni, 1994, s.1-20).

Etzioni Amerika’da ahlaki temellerin çatırdadığını düşünmekte, *ahlaki yaklaşımın nasıl desteklenebileceğini*, milyonlarca bireyin doğru yanlış algısı açısından nasıl daha güçlü hale getirilebileceğini sorgulamaktadır. Üyelerin çoğu gönüllü olarak, çoğu zaman ahlaki bağlılıklara ve toplumsal sorumluluklara dikkat etmediği sürece hiçbir toplum iyi bir şekilde işlevde bulunamayacaktır. Hem *toplumun yarısı diğer yarısına polis olsa bile, bu polislerin kanunlara uyacağıının garantisini kim verecektir?* Toplumun ahlaki dürüstlüğüünün korunması ancak insanların çoğunun bağlılıklarına gönüllü bir şekilde, çoğu zaman riayet etmeleriyle mümkündür (Etzioni, 1994, s.23-30).

Değerlerimizin temel kaynağı içinde doğduğumuz, bizi eğiten ya da eğitmeyen *topluluk* ya da *topluluklardır*. Ahlaki eğilimlerin güçlendirilmesi *topluluk* aracılığıyla sağlanmaktadır; *bizler birbirimizin denetleyicileriyiz*. Üstelik hiçbir toplum ortak değerleri olmaksızın hayatta kalamaz. Topluluk kavramı insanların birbirini tanıdığı, önemseydiği, formalite olarak sadece ‘*Nasılsın?*’ diye sormanın ötesinde, bu sorunun cevabını önemseydiği bir ortamı akla getirmektedir. Bu *Bizcilik* kavramı topluluk açısından çok önemlidir. Topluluklar insanları ahlaki görüşlere göre değerlendirmekte, üyeler üzerinde hak iddia etmektedir. Öte yandan topluluğu yeniden düzenleyen Toplulukçuların hangi topluluktan bahsettiği sorgulanmaktadır (Örneğin bölgesel topluluk, ulusal topluluk).⁴⁴

Etzioni toplulukları iç içe girmiş oyuncak *Çin bebeklerine* benzetmektedir: Kapsamı dar topluluklar (Örneğin komşular) daha kapsamlı toplulukların içine yerleşmiştir (Örneğin ilçeler), bunlar da daha kapsamlı toplulukların, ulusal ve uluslar arası toplulukların içindedir (Örneğin AB); coğrafi olmayan topluluklara da yer verilmektedir (Örneğin profesyonel topluluklar). Güçlü toplulukların hepsi birbiriyle ilgilidir, hepsi bizden ahlaki taleplerde bulunmakta ve değerlerimizi güçlendirmektedir.

⁴⁴ John W. Gardner, *Building Community*, 1991, s.5; Aktaran Etzioni, 1994, s.31.

Günümüzde insanların ait olduğu çoklu topluluklara (Örneğin insanların çalıştıkları yerler) ve hangi ahlaki görüşü önemseyeceklerini kendi iradeleriyle seçmelerine dikkat çekilmektedir. Kişilerin topluluğun değerlerini kullanarak başkalarının kendilerine uygulayacağı yaptırımlardan kurtulduğu, dolayısıyla canları ne isterse onu yaptığı, bu çoklu bağılılıkları kendi çıkarlarına göre, birbirine karşı kullandığı vurgulanmaktadır (Örneğin komşuluk ilişkilerinde sorun yaşıyorsa, dışarıda, işyerinde, vb. daha fazla zaman geçirmeyi tercih etme davranışı). Temel konularda farklı toplulukların zıt yönlerle çektiği toplumlar ahlaki şaşkınlık içine düşmekte, hangi ahlaki sese kulak vereceğini bilememektedir.

Dolayısıyla bölgesel ve ulusal bütün seviyelerde, temel konularda hemfikir olunması gerekmektedir. Topluluğun ahlaki görüşü ve topluluk üyelerinin ikazları, uyarıları bazı davranışları güçlendirmektedir (Örneğin trafik kurallarına uyma davranışı). Öte yandan bütün toplulukların *kendi* değerlerini savunduğu görülmektedir (Örneğin orta sınıf, işçi sınıfı, göçmenler). Etzioni toplulukların yeniden yapılanması gerektiğini, topluluk yaşamının kişisel ihtiyaçlarımızın memnuniyet kaynağı olduğunu, topluluğun getirdiği toplumsal baskının ahlaki değerlerin temelini oluşturduğunu düşünmektedir (Etzioni, 1994, s.32-33).

Etzioni toplum hatta insanlık olarak paylaşılan *üst düzen değerlerini* hiçbir topluluğun ihlal etme hakkı olmadığını vurgulamakta, *'Kendine nasıl davranılmasını istiyorsan başkasına da öyle davran'* ilkesini benimsemektedir. Ayrıca benmerkezci topluluklara karşı kendimizi korumamız, benmerkezci bireyleri de denetlememiz gerekmektedir. Bu denetlemenin nasıl olacağını sorgulamakta, ahlaki görüş olmaksızın sivil toplumun gerçekşemeyeceğini düşünmektedir. *Aşırı ahlakçılık* tehlikesinin günümüzde artık pek mümkün olmadığını çünkü farklı geçmişlere, yönelimlere sahip çok sayıda kişinin artık bir arada yaşadığını ve birlikte çalıştığını vurgulamaktadır (Örneğin kütüphanelerde binlerce topluluğun kitapları bulunmaktadır ancak bunların sadece birkaçının yasaklanması istenmektedir. Etzioni, 1994, s.31-40).

Eğitimin temelleri evde atılmaktadır, bunun gerçekşebilmesi için de bir yuvaya ihtiyaç duyulmaktadır. Üstelik *hem annenin hem babanın* sorumluluklarının farkına varması beklenmektedir. Topluluğa karşı anne babaların çocuklarını iyi

yetiştirme ahlaki sorumluluğu bulunmaktadır; toplulukların da anne babaların kendilerini çocuklarına adamalarına imkan sağlaması gerekmektedir. İyi anne baba olmak saygın bir iştir ancak her taraftan farklı mesajlarla yüklü bir kültürde yaşadıklarından Amerika’da çoğu anne baba çocuklarına neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğretirken zorlanmaktadır. Üstelik yeterli gelir seviyesinin altındaki aileler çok para kazanmak ile ailelerinin başında olmak arasında tercih yapmak zorundadır.

Toplulukçular anne babalar çocuklarını daha çok önemserse, topluluğa katkılarının çok daha fazla olacağını, kariyerizmin doğa kanunu olmadığını, insanların çocuğa bağlılıkla kariyere ve paraya bağlılık arasında tercih yapmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Çocuk sahibi olmak sadece kişisel ve özel bir durum değildir, topluluk açısından önemli sonuçları görülmektedir. Çocuk yetiştirenlerin onların ahlaki eğitimine katkıda bulunma gibi bir toplumsal sorumluluğu vardır (Etzioni, 1994, s.78-88).

Bu durumda ebeveynlerin işyeriyle işbirliği yapması muhtemel sorunların çözümünde işe yarayabilir. Ayrıca ailelerde anne ya da babanın olmamasının olumsuz sonuçları *tüm toplumu* etkilemektedir (Örneğin 8. sınıf öğrencileriyle yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımıyla ilgili istismarlar).⁴⁵

Toplulukların ahlaki alt yapısı yeniden düzenlenmezse ailelerin, komşulukların ve dini kurumların başarısız olduğu alanlara *okullar* müdahale etmek zorunda kalacaktır. *Toplulukçuların* ideal dünyasında çocuklar temel karakterlerinin iyi bir şekilde oluşması ve değerlerin içselleştirilmesi için okula gitmektedir. Öncelikle bireylerin karakterini oluşturan temel kişilik özelliklerinin geliştirilmesi ve temel değerlerin kazandırılmasını yani *karakter gelişimini* çok önemsenmektedir.

Liberaller ahlaki kavramının kullanılmasını eleştirmiş, Amerikalıların bundan hoşlanmadığını belirtmiş, ahlakla ilgili konuşmaları *vaaza*, *Toplulukçuları Moral Majority (Ahlaki Çoğunluk)* grubuna benzetmişlerdir. Etzioni ise bu grubun doğru şeyler söylese de otoriter ve dogmatik olduğunu, üstelik sanki Amerika’da herşey çok

⁴⁵ ‘Virtually All Adults Want Children, But Many of The Reasons Are Intangible’, The Gallup Poll Monthly, 1990, s.22; Jean L. Richardson & Kathleen M. Dwyer, vd. ‘Characteristics of Eight Grade Students Who Initiate Self-Care in Elementary & Junior High School’, 1989 (Pediatrics,1990, S.86, s.448-454);Aktaran: Etzioni, 1994, s.63-65, 69-70

yolundaymış gibi insanların ahlak kavramını kullanmalarının utanç kaynağı sayılmasının bir anlamı olmadığını, birileri ahlakla ilgili kavramları suistimal ediyor diye bu kavramların değerini kaybetmeyeceğini vurgulamaktadır (Örneğin Pat Robertson'un seçim kampanyalarında Bush'u desteklemek için aile değerlerinden, ahlaktan ve topluluktan bahsetmesi. Etzioni, 1994, s.38, 41).

Toplulukçuluk yaklaşımında 'Postmodern toplumlarda Toplulukçu ilişkiler sürdürülebilir mi?' diye sorgulanmaktadır. *Toplulukçular* bir *üst topluluk* -yani topluluklar topluluğunu, Amerikan toplumunu- oluşturmayı hedeflemektedir. Etzioni topluluk üyeliği, bireysel haklar, toplumsal sorumluluklar ile *Çoğunlukçuluğun* tehlikeleri arasında ilişki kurmakta, *Toplulukçu yaklaşımı* detaylandırmakta, özgürlüğe dayalı Amerikan deneyimini sürdürmekte; bireylerin ve toplulukların birbirlerini ve birbirleri arasındaki ilişkileri yapılandırıldığını, aynı zamanda karşılıklı olarak birbirlerini desteklediğini düşünmektedir (Etzioni, 1994, s.117-133).

2.4.DUYARLILIK- TOPLULUKÇULUK PLATFORMU

1991'de düzenlenen *Toplulukçuluk platformunda* Amerikan toplumundaki haklar ve sorumluluklar karşılaştırılmış, *Toplulukçuluk yaklaşımı* açısından bazı endişeler gündeme getirilmiştir.

Amerikalı erkekler, kadınlar ve çocuklar *pek çok topluluğun üyesidir* (Örneğin aileler, komşular, toplumsal, dinsel, etnik, profesyonel birlikler). Topluluklar olmadan ne bireysel özgürlükler ne insanoğlu varlığını sürdüremez. Topluluklar da üyeleri kendilerini ortak projelere adanmaksızın, zaman, enerji ve kaynak harcamaksızın varlığını sürdüremez. Özel çıkarlar toplumsal çevreler ağını, ortak demokratik deneyimi yıpratmaktadır. *Toplulukçuluk yaklaşımı* hem bireysel insan onurunu hem toplumsal insan varlığını önemsemektedir. Bireysel özgürlüğün korunması sivil toplum kurumlarının aktif katılımına, vatandaşların hem özsaygıyı hem başkalarına saygıyı önemsemesine, kişisel ve toplumsal sorumluluk duygusuna, hem kendi haklarını hem başkalarının haklarını korumaya, kendimizi ve başkalarını denetlemeye dayalıdır.

Toplulukçuluk yaklaşımında toplulukların ve yönetimlerin üyelerine karşı sorumlulukları vurgulanmakta (Örneğin toplumsal ve siyasal yaşama bilinçli katılımı

arttırmak); çağdaş dünyada ihmal edilen bazı konulara dikkat çekilmektedir. İnsan doğasının toplumsal yönü vurgulanmakta, vatandaşların hakları, bireysel ve toplumsal olarak yerine getirmeleri gereken sorumlulukları, ailelerin kırılğan yapısı, aileyi destekleyen topluluklar, mevcut kararların uzun süreli etkileri, ahlaki, yasal, toplumsal konular ele alınmaktadır. Ahlaki görüşler baskıyla değil *eğitim ve ikna* aracılığıyla etkili olmaktadır. Ahlaki görüşlerin önemsenmediği, normsuz, benmerkezli, hırsa ve özel çıkarlara dayalı güç sorgulanmaktadır. Bireyler ve gruplar, haklar ve sorumluluklar, kurumlar ve devlet, piyasa, sivil toplum arasında *denge* sağlanması hedeflenmektedir.

Toplulukçular Çoğunlukçu değildir. Demokratik deneyimin başarısı güce değil başkasının haklarına saygıya, kişisel, toplumsal ve kolektif sorumlulukların düzenli bir şekilde yerine getirilmesine, ortak değerlere, alışkanlıklara ve uygulamalara dayalıdır. *Toplulukçular* hükümetin topluluğun tüm üyelerine karşı daha temsili, katılımcı ve duyarlı olduğu güçlü demokrasiyi desteklemekte; herhangi bir topluluğun değerlerini ya da sırf bir topluluğa dayalı diye bazı değerleri yüceltmemektedir (Örneğin Neo-Nazi).

Toplulukçular ahlaki temellere dayalı yeni bir nesil oluştururken *aileyle* işe başlamakta; aileyle ve eğitimle ilgili sorunlara çözüm önerileri sunmaktadır. Çocukların yetiştirilmesi maddi ihtiyaçların karşılanması kadar, ahlaki eğitimi ve karakter oluşumunu sağlayan ahlaki sorumlulukları da gerektirmektedir. Amerikalıların uzlaşma ruhuna ihtiyacı vardır. İnsanlar birbirlerine eşitlik ilkesi temelinde saygı göstermelidir. Siyasal açıdan değerlendirildiğinde, herkesin aktif olarak yönetime katılması beklenmese de oy verme ve vergileri ödeme vatandaşların en temel sorumluluklarındandır. Toplumsal yaşamın yeniden canlanması ve kamu yararına uygun önkoşulların yeniden kurumsallaşması için toplumsal bir harekete, *İlerlemeci Toplulukçuluk yaklaşımına* gerek duyulmaktadır.

Toplulukçuluk yaklaşımında toplumsal adalet karşılıklılık esasına dayalıdır: Topluluğun her bir üyesi diğer üyelere karşı borçludur, topluluk da üyelerin her birine karşı birşeyler borçludur. *Adalet* kavramı duyarlı toplumda duyarlı bireyleri ve bütün bireylerin *ahlaki onurunda eşitlik* ilkesini benimsemeyi gerektirmektedir. *Toplulukçular* kamu güvenliği ve kamu sağlığı konusunda yeni yasal düzenlemeleri gündeme getirmektedir. Kısacası *Toplulukçuluk yaklaşımı* kişinin kendisinden ve ailesinden

başlayıp insanlık topluluğuna kadar uzanmaktadır. Aynı doğal çevre gibi toplumsal çevre de ihtimallere bırakılamayacak kadar önemlidir (Etzioni, 1994, s.251-268).

2.5.YENİ TOPLULUKÇULUK

Toplulukçuluk yaklaşımı zamanla tanınmış, dünya çapında problemlerle ilgili çok sayıda tartışmayı gündeme getirmiş, eleştiriler yapılmıştır. Etzioni'nin öncülüğündeki bu harekete *Yeni Toplulukçuluk* denmektedir. *Yeni Toplulukçular* denen çok sayıda entelektüel bu tartışmalara katılmış, mevcut problemlere çözüm önerileri getirilmiştir (Örneğin A. Etzioni, Michael Walzer, Michael J. Sandel, Philip Selznick, Charles Taylor, Thomas A. Spragens, Robert B. Fowler, Jean B. Elshtain, Alan Wolfe, David Hollenbach, Amy Gutmann, William M. Sullivan, Jeffrey Abramson, Elizabeth Bussiere, Rogers M. Smith, Daniel J. Tichenor. *New Communitarian Thinking, Persons, Virtues, Institutions and Communities*, Etzioni, 1995, s.1-15).

Toplulukçuluk yaklaşımı insan doğası, erdem ve dini inancın değeri gibi konularda -Hristiyanlıktan eşitlikçiliğe kadar- farklı bağlılıkları olan kişilerin dikkatini çekmiş, eleştirilmiş, farklı görüşler öne sürülmüştür. Toplulukla ilgili tartışmalarda *Topluluk tipleri* düşünce toplulukları, kriz toplulukları, hafıza toplulukları şeklinde sınıflandırılmıştır. *Düşünce topluluklarında* entelektüeller görülmektedir yani konuşmaya ve cumhuriyetçi topluluğa dayalı katılımcı topluluklardır. *Kriz toplulukları* toplumsal ve ekolojik krizlerin üstesinden gelmeyi hedeflemektedir. *Hafıza toplulukları* geleneksel inançları, erdemleri ya da komün canlanma açısından *Tanrı'ya inancı* görmek isteyenlerden oluşmaktadır.

Öte yandan *evrensel etiğin* bireylere yönelik olduğu düşünülmüş, *toplumsal etiğe* öncelik verilmemiştir. *Kişisel etik* başkasıyla ilgili sahici bağlılığa dayandırılmıştır. Bu durum sevginin öncelikle bütün insanlığa değil, kişinin komşusuna yönelik olması gerektiği şeklindeki *Hristiyan etiğini* anımsatmaktadır. Diğer taraftan bir çeşit modaya dönüşen sosyal yardım programları ise yabancılaştırıcı bulunmaktadır.

Liberaller Toplulukçuların devlet aracılığıyla dayanışma sağlamaya çalıştığını belirtmiş; buna karşılık kiliselerden, üniversitelerden, hayır kurumlarından ve basından

oluşan sivil toplum alternatif gösterilmiştir. Bu yaklaşım *Katolik geleneğindeki* yardımlaşmaya benzetilmiş ve dayanışma erdemi önemsenmiştir.

Demokrasilerin siyasal süreçte -her vatandaşın risk alabileceği, açık ve duyarlı söylemler tarzındaki- müzakerelere; bu müzakerelerin de *demokratik erdemlere* dayandığı belirtilmiştir (Örneğin dürüstlük, hoşgörölü olma, şiddet içermeme, baskının ve ayrımcılığın olmaması). Farklı yaşam tarzlarına saygı duymak gerektiği ancak çocuklarına farklı görüşlerin öğretilmesini istemeyen- *dindar* anne babaların bunu hoş karşılamayabileceği, ebeveynlerin çocuklarının eğitiminden beklentileriyle devletin vatandaşlarından beklentileri arasında *denge* sağlamanın önemi vurgulanmıştır.

Amerika'da vatandaşlığı şekillendiren kültürel ve etik *Amerikancılığın* rolü üzerinde durulmuş; bunun bir çeşit sivil din olduğu iddia edilmiştir. Buna karşılık tüm Amerikalılara özgürlük ve fırsat eşitliğine dayalı projeler sunulsa da; Amerikancılığın toplumsal katılımı önemsemeyen, değerini düşüren bazı atfedilmiş özelliklere dayandığı, hiyerarşik bir yapıda şekillendiği; siyahların, yerli Amerikalıların, etnik, dini azınlıkların, kadınların bir masa etrafında toplanmasını engellediği öne sürülmüştür.⁴⁶

Etzioni ise bireysel hakları, toplumsal sorumlulukları ve *Çoğunlukçuluğun* tehlikelerini önemsemekte, *Toplulukçuluk yaklaşımını* detaylandırmakta, özgürlüğe dayalı Amerikan deneyimini sürdürmekte; bireylerin ve toplulukların birbirlerini ve birbirleri arasındaki ilişkileri yapılandırıldığını, aynı zamanda karşılıklı olarak birbirlerini desteklediklerini belirtmektedir. Topluluk, toplumsal değerler ve insan doğası kavramlarını *Toplulukçuluk yaklaşımı* açısından ele almaktadır. Topluluk birebir ilişkilerin ötesinde ortak toplumsal ilişkiler ve bir toplumsal ağıdır. Bu ilişkiler ortak ahlaki ve toplumsal değerler taşımaktadır (Etzioni, 1995, s.1-37).

⁴⁶ Robert Booth Fowler, 'Community: Reflections on Definition', 1995, s.88-98 (Ed. A. Etzioni, *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions and Communities*, 1995, s.88-98); Philip Selznick, 'Personhood and Moral Obligation', 1995, s.110-125 (P. Selznick, *The Moral Commonwealth: Social Theory and the Promise of Community*, 1992, s.193-206, 215-219); David Hollenbach, 'Virtue, the Common Good and Democracy', 1995, s.143-153 (Etzioni, a.g.e. 1995, s.143-153); Amy Gutmann, 'The Virtues of Democratic Self-Constraint', 1995, s.154-169 (Etzioni, 1995, a.g.e. s.154-170); Rogers M. Smith, 'American Conceptions of Citizenship and National Service', 1995, s.233-258 (Etzioni, a.g.e. 1995, 233-259); Aktaran: Etzioni, 1995, s.88-98, 110-125, 143-153, 154-169, 233-258

Topluluk değerleri ancak temel değerlerle gerilim içinde olmadığı sürece meşru kabul edilmektedir. Dolayısıyla Etzioni topluluk belli değerlerde hemfikir olduğu sürece bu değerlerin -ahlaki açıdan neyin uygun olduğunu belirlemede- *üst kriter* olduğunu düşünen diğer Toplulukçulardan ayrılmaktadır.

Bazı *Toplulukçular Toplulukçuluk yaklaşımının* temel kavramının birey değil *topluluk* olduğunu vurgulamaktadır. *Liberaller* ise topluluğu önemsememekte, bireysel tercihleri ve eylemleri abartmaktadır. Modern dönemde toplulukların farklı derecelerde bireysellik içeren üyelerden olduğu, bireylerin de toplumda yerleştiiği unutulmamalıdır. Yani davranışlarını, karakterlerini, düşüncelerini belirleyen toplumsal etkilerin toplamından çok daha fazla şey ifade etseler de, kişiler topluluklar tarafından şekillendirilmekte ve yönlendirilmektedir. Aynı zamanda topluluklar genellikle toplumsal, ahlaki kuralları korumaya, toplumun değerlerine ve ihtiyaçlarına göre bireyleri yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır. Buber'in *Ben* ve *Sen* kavramlarına karşılık Etzioni bireyler ve topluluklar arasındaki yakın ilişkileri göstermek için *Ben* ve *Biz* kavramlarını kullanmaktadır.

Amerika'da *Toplulukçular aşırı bireyseldilikten topluluğa dönüş* gerektiğini düşünmektedir. Bu ise prensip olarak topluluğun bireyden daha öncelikli olması anlamına gelmemektedir. Amerikan *Ben* ve *Biz yaklaşımı* yıllardır bireysel çıkarların ve aşırı bireyseldiliğin yaygın olduğu ortamda denge sağlanamamasının bir göstergesidir.

Klasik liberallerin bireyseldiliğe odaklanmalarının sebebi tarihsel açıdan *topluluğun aşırı baskın* olduğu dönemde yazmalarından; bireysel çıkarlar ve haklar için mücadele etmelerinden kaynaklanmaktadır (Örneğin John Locke, Adam Smith). Yani ne topluluk ne bireyler normatif önceliğe dayanmamakta, belli bir dönemde ve kültürde hangi ihtiyaçların ortaya çıkacağı tarihsel bağlamda belirlenmektedir.⁴⁷ *Toplulukçular* toplumsal dengeleri geliştirmeyi hedeflemekte, bireysel haklar sonucunda oluşan

⁴⁷ Markate Daly, *Communitarianism: A New Public Ethics*, 1994, s.ix; Martin Buber, *I and Thou*, 1937; R. N. Bellah, vd. a.g.e. 1985, s.21, 249-252, 275, 290; *The Responsive Community*, 1990-1992; Frank Iacobucci, *Constitutional Rights*, 1992, s.1-12; F. Iacobucci, 'The Evolution of Constitutional Rights and Corresponding Duties: The Leon Ladner Lecture', 1992 (University of British Columbia Law Review, 1992, s.1-19); Aktaran: Etzioni, 'Too Many Rights, Too Few Responsibilities', 1988 (Society, 1991, s.41-48); 1991, s.137-143; 1994, s.23-26; 1995, s.28-35.

toplumsal sorumlulukları ve yasal hakların, özgürlüklerin görevler ve sorumluluklar olmadan anlaşılamayacağını vurgulamaktadır (Etzioni, 1988, 1990, s.215-227, 1991, s.41-48; 1993, s.163-191, 1994, s.23-30; 1995, s.28-35, 52-61).

Toplumsal sorumluluklar önemsenmediğinde ise başkalarına karşı zorunluluğun olmadığı, yabancılarla dolu bir çevre varsayılmaktadır. *Totalitarizme* karşı en iyi korumanın topluluklara, gönüllü birliklere bağlı *Çoğulcu toplum* olduğu belirtilmiştir (Örneğin Alexis de Tocqueville). *Toplulukçuların Çoğunlukçu* olduğu, konsensus değerlerinin gerçekte toplumun bir kısmının diğerlerine karşı olan görüşlerini gösterdiği belirtilmiştir. Etzioni Amerikan toplumunun Çoğunlukçuluğa karşı anayasal ve ahlaki açıdan güvence altına alındığını, çoğunluğa değil anayasaya göre belirlenen anayasal demokrasiye dayalı olduğunu vurgulamaktadır (Etzioni, 1990, 1991).

Bireylerin *özgürce konuşma hakkı* Amerikan anayasasında korunmaktadır. Ancak bazı yazarlar -azınlıkların ya da kadınların duygularını incitse de- görüş, düşünce ve duyguların serbestçe ifade edilmesine izin verilmesini önermiştir (Örneğin George Will, Nat Hentoff, Dinesh D’Souza, Arthur M. Schlesinger). Oysa topluluğun yeniden düzenlenmesi, toplumsal sorumlulukların geliştirilmesi bireylerin ve azınlıkların haklarına müdahaleyi gerektirmemektedir. Buna karşılık topluluğun iyi bir şekilde işlevde bulunabilmesi için haklara saygı gösterilmesini garantileyen toplumsal ve psikolojik koşullar sağlanmalıdır (Etzioni, 1994, s.116-160; 1995, s.22-24).⁴⁸

Topluluk kapsamı farklı şekillerde ele alınmakta; gönüllü birlikler, gayri resmi iletişimler, yerel basın, okullarda grup toplantıları, kiliseler buna dahil edilmektedir. Toplulukların ortak değerleri nasıl geliştirdiğinin ötesinde bu değerlerin ahlaki açıdan uygun olup olmadığını belirlemede belli kriterler gerekmektedir.

⁴⁸ Mary A. Glendon, a.g.e. 1991, s.77, 104; Ira Glasser, *Visions of Liberty*, 1991; I. Glasser, ‘Mushy Thinking on Individual Rights’, 1991 (The Wall Street Journal, 1991, A15); I. Glasser, 1991 (A. Etzioni, ‘What Fascist?’, Responsive Community, 1990-1991, S.1, s.13); Charles Derber, ‘Communitarianism and Its Limits’, 1993 (Tikkun, 1993, s.29); Arthur M. Schlesinger, *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*, 1991, s.7; Nat Hentoff, ‘The Right Thing at ASU’, 1991 (The Washington Post, 1991, A19); Dinesh D’Souza, *Illiberal Education*, 1991; Aktaran: Etzioni, 1993, s.163-191; 1994, s.47-53, 116-160, 164-167, 204-206; 1995, s.1-35.

Etzioni *konsensus* süreçleri sonucunda ulaşılan değerler konusunda -temel üst değerler ihlal edilmediği sürece- hangi değerler konsensusuna uyacakları açısından toplulukların serbest olması gerektiğini düşünmektedir (Etzioni, 1988; 1994; 1995, s.28-31). Bu *üst değerlerin* kaynağının ne olacağı sorgulanmakta; bunun cevabı ise *dini emirlerde* (Örneğin *Eski Ahit, Yeni Ahit, Kuran* ve diğer kutsal metinler), *doğa kanunlarında*, antropolojik araştırmalarda *evrensel* olarak kabul edilen değerlerde aranmakta (Örneğin '*Kimseyi öldürmemelisin*') ya da deontolojik iddialara ve *ahlaki* sorumlulukların kaçınılmazlığı görüşüne dayandırılmaktadır. Bütün mantıksal, bilimsel, felsefi, ideolojik, dini inanç ve düşünce sistemleri genellikle sistemin işlemlerini sağlayan en azından *bir temel kavrama* dayanmaktadır (Örneğin din açısından bu kavram *Tanrı*'dır, Neoklasist ekonomi açısından *rasyonel bireydir*.).⁴⁹

Bazen de *ortak değerler* topluluk değerlerine öncelikli ise mevcut kamusal ve toplumsal çıkarlar önemsenmektedir [Örneğin tavukları ve diğer hayvanları *Santeria inancına* göre kurban eden *Lukumi Babalu Kilisesi* 1987'de Florida'da Hialeah'ta *kilise açmak* için izin istedikten sonra *kasabada hayvan kurban edilmesi yasaklanmıştır*. Kasabada kamu sağlığını ve kurban edilen hayvanları korumak için yasal düzenlemenin yapıldığı söylenmiş, tartışmalar yapılmıştır. Öte yandan bu yasağın *dini inancı serbestçe yerine getirme* anayasal hakkının ihlali olduğu gerekçesiyle *Kilise*, bu yasağın başkalarına uygulanmadığını belirterek kendini savunmuştur (Örneğin restoranlar).

Yine Oregon'da -*Yerli Amerikan Kilisesi* hizmetlerinin bir parçası olan bir bitkiyi (*peyote*) kullandıkları için işlerinden çıkarılan- iki kişinin işsizlik yardımının ödenmesi reddedilmiştir. Bu bitkinin halüsinasyona sebep olduğu, bu nedenle yasaklandığı vurgulanmıştır. Ancak bu kişiler bağlı oldukları *Kilisenin* bu bitkiyi *kutsal* saydığını, kendi durumlarının yasal açıdan istisna olarak ele alınması gerektiğini, dini özgürlüklerinin ellerinden alındığını öne sürmüştür.

⁴⁹ Robert Nisbet, *The Quest for Community*, 1953, s.278; Robert A. Nisbet, 'Replies to Steven Kelman', 1981 (Regulation, 1981, s.42-43); David E. Price, 'Community, Mediating Structures and Public Policy', 1979 (Soundings, 1979, S.62/4, s.369-394); Michael Walzer, *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*, 1983, s.97-100; Harry C. Boyte, 'Community vs. Public?', 1992 (Responsive Community, 1992, S.2, s.75); Tom L. Beauchamp, *Philosophical Ethics: Introduction to Moral Philosophy*, 1982; Aktaran: Etzioni, 1988, s.67-69, 76-81; 1991, s.439-441, 460-463; 1995, s.28-31.

Bu iki örnekte de *iki toplumsal değer arasında denge* sağlanmaya çalışılmıştır. *Dini ifade özgürlüğü ile seküler toplumsal değerler karşıtlığı* sık sık tartışılmaktadır (Örneğin hayvanlara vahşet uygulamaktan sakınma ve halüsinasyona neden olan uyuşturucuları kullanma). Bu örnekler topluluk değerleri (Örneğin *iki dini grup, Santeria Kilisesi* ve Oregon’da *Yerli Amerikan inancı*) ve Amerikan toplumu arasındaki ilişkiyi göstermektedir. 1993’te üst mahkeme *Lukumi Babalu Aye - Hialeah davasında* kasabanın dini bir uygulamayı hedef göstererek anayasaya aykırı davrandığına karar vermiş; *Oregon davasında* ise Oregon uyuşturucu yasalarının tarafsız olduğu, herhangi bir dini hedeflemediği vurgulanarak karar onaylanmıştır. Etzioni, 1995, s.28-31].

Toplulukçuluk yaklaşımında bu örnekler yasaların farklı *dini uygulamalara* karşı tarafsız olması açısından önemlidir. Ayrıca belli toplulukların değerleriyle Amerikan toplumu arasında süren gerilimleri göstermektedir. Belli topluluklara mümkün olduğunca özgürlük tanınabilir ya da ulusal topluluk bu uygulamaların sınırlandırılmasında ısrarcı olabilir (Örneğin üst mahkeme hayvanlara vahşet uygulama konusunda *Santeria Kilisesi’nin* toplumsal normları ihlal etmediğini, *Yerli Amerikan Kilisesi’nin* ise *peyote* bitkisinin kullanımının toplum çapında bu tür uyuşturucuların kullanılmasına karşıtlığı ihlal ettiğini öne sürmüştür. Üst mahkemenin aşırı sınırlandırıcı olduğu, *dini hizmetlerde* belli maddelerin kullanılmasına sınırlı oranda izin verilebileceği düşünülebilir (Örneğin Tıpta bazı uyuşturucuların kullanılma izni).

Ancak izin verilen ve izin verilmeyen *grup uygulamaları* arasındaki toplumsal sınır belirlenmelidir. Etzioni farklı renklerde, kadın ya da erkek, *insan doğasının evrensel* olduğunu, farklı dönemlerde, toplumlarda ve koşullarda aynı temel eğilimleri gösterdiğini, dolayısıyla bir gruba diğerinden daha kötü davranmak için hiçbir sebep olmadığını belirtmektedir (Etzioni, 1995, s.1-35).

Toplulukçular sivil erdemlerin gerekliliğini, demokratik vatandaşın topluma karşı sorumluluklarını vurgulamaktadır. *Liberalizmde* ise *özgürlüğün* önemsendiği; düşünce ve ifadelerde kısıtlamalara, ekonomik eylemlerde yasaklamalara, dini konularda zorlamalara karşı çıkıldığı görülmektedir. Diğer taraftan serbest ticaret, din özgürlüğü, eşitlik, toplumsal istikrar ve sivil uyum gibi hedefler önemsenmektedir. Ancak klasik liberal düşünürlerin eserlerinde ahlaki gelenekselciliğe ve ahlaki

karmaşıklığa da rastlanmaktadır (Örneğin John Locke, Jean Condorcet ve John Stuart Mill. Etzioni, 1983). Etzioni klasik liberal teorisyenlerin bu özelliklerini gündeme getirmekte, 20. yüzyıl varsayımlarında 17. yüzyıl yorumlarında gelişigüzel değerlendirmeler yapılamayacağını belirtmektedir.

Klasik liberal teorisyenler bireysel hakları korumasına rağmen bunları diğer ahlaki normlardan üstün tutmamakta (Örneğin J. Locke) liberal politikalarda toplumsal dayanışmayı ve topluluk ruhunu, ahlaki gelişimi desteklemektedir (Örneğin J. Condorcet, J. Stuart Mill).⁵⁰

Toplulukçu Liberalizmde ise Liberalizmin başlangıç aşamasındaki *normatif ve ahlaki* ağırlığın yeniden sağlanması gerektiği belirtilmektedir. *Toplulukçu liberaller* devletin ve piyasanın önemini yadsımadan bölgesel toplulukların, ailelerin, komşuların, kiliselerin, eğitim kurumlarının ve toplumsal birliklerin rolünü önemsemekte; toplumsal kurumların, politikaların sivil anlamda ve kamu açısından geliştirilmesini hedeflemektedir. Bireysel haklar ve liberal vatandaşların çoğunlukçu baskıya karşı korunması önemsenmektedir. Dolayısıyla siyasal açıdan uzlaşma, orta yolu bulma, farklı çıkarlar ve ahlaki görüşler arasında sentez, bilinçli bir politika oluşturma süreci ve aktif kamusal alan hedeflenmektedir (Etzioni, 1981, s.70-75, 198-203; 1995, s.36-51).

Aynen Tocqueville gibi, *Toplulukçular* da liberal demokrasi dinamiklerinin aşırı özelleşmesinden, kamusal alanın geride bırakılmasından endişe duymakta; siyasal sistemde daha bilinçli kararlar alınmasını önemsemektedir (Örneğin Benjamin R. Barber, James S. Fishkin). *Toplulukçu liberaller* ise liberal demokraside *güçlü bir vatandaş* görüşünü desteklemektedir. Güçlü demokrasiler sivil işlere katılan, kamu yararı açısından sorumluluk üstlenen aktif vatandaşları gerektirmektedir.⁵¹ Etzioni'ye

⁵⁰ John Dunn, *The Political Thought of John Locke*, 1969; Nathan Tarcov, *Locke's Education for Liberty*, 1984; Steven M. Dworetz, *The Unvarnished Doctrine: Locke, Liberalism and The American Revolution*, 1990, B.4; Jean Condorcet, *Progress of the Human Mind*, 1955, s.180; John Stuart Mill, *On Liberty*, 1975, B.5; Aktaran: Etzioni, 1995, s.16-34, 36-51.

⁵¹ William A. Galston, 'Liberal Virtues', 1982 (American Political Science Review, 1982, S.76, s.621-629); M. A. Glendon, a.g.e. 1991; James Fishkin, *Democracy and Deliberation*, 1991; Benjamin Barber, *Strong Democracy*, 1984; Thomas A. Spragens, 'Communitarian Liberalism', 1995, s.37-51 (Etzioni, a.g.e. 1995, s.37-51); Aktaran: Etzioni, 1995, s.36-51.

göre, *Toplulukçuların* da herkes kadar liberal geleneğe, meşruiyete, sivil haklara ve sivil özgürlüğe sahip çıkma, kendilerini devrimci değil reformcu olarak görme hakkı vardır.

Liberal toplumda bireysel yaşam haklara ve faydaya dayalı olacak, kadınlar ve erkekler artık nasıl yaşamaları gerektiğini kendilerine öğretecek tek bir ahlaki kültüre bağlı kalmayacaktır. *Toplulukçulara* göre, liberal toplum parçalanmış bir toplumdur. Oysa toplumun birbirine bağlı ve uyumlu olması beklenmektedir. Ayrıca adalet dayalı bile olsa böyle bir toplum ancak yabancılar topluluğu olacaktır.⁵²

Liberalizm eleştirilerinin kısmen haklı tarafları olduğu öne sürülmektedir (Örneğin Amerika'da bireyler birbirlerinden ayrı bir şekilde yaşamaktadır.). Ancak Amerikan toplumu durağan değildir, *mobilité çeşitleri* görülmektedir (Örneğin toplumsal mobilité, coğrafi mobilité, siyasal mobilité, evlilik mobilitesi. Etzioni, 1980, s.781-787; 1981, s.70-75, 198-203; 1988, s.13-26).

Devletin gerçekte sıradan insanların yaşamında en önemli toplumsal birlik olmadığı, *Liberal* devlet uygulamalarında farklılıklar görüldüğü, bu uygulamaların *yetersiz* kaldığı bilinmektedir (Örneğin vergi muafiyeti ya da vergi ücretine eşdeğer bağışların farklı dini grupların gündüz bakım evleri, hastaneler, bakım evleri, vb. işletebilmelerini sağlayacak şekilde kullanılması yani refah devleti). Bazıları bir *Katolik* hayır kurumuna hiç bağışta bulunmasalar bile sonunda *Katolik* bakım evlerine gideceklerse, en azından vergilerini ödemelidir. *Liberal* refah sisteminin tamamen özel birliklerce işletilmesi gerekli görülmektedir. Ulusal sistemin bölgesel ya da kişisel dayanışmayı önemsemediği düşünülmektedir.⁵³

Öte yandan birliklerde, dini organizasyonlarda ve komşuluklarda toplulukla ilgili duygular ve inançlar korunmaktadır (Örneğin dini organizasyonların üyelerine

⁵² Alasdair MacIntyre, *After Virtue*, 1984, B.2, s.17; Michael J.Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice*, 1982; Aktaran: Etzioni, 1995, s.52-55.

⁵³ A. MacIntyre, a.g.e. 1981; William A. Galston, *Liberal Purposes: Goods, Virtues and Diversity in the Liberal State*, 1991, s.252-255; Alan Wolfe, *Whose Keeper? Social Science and Moral Obligation*, 1989, s.20; A. Gutmann, a.g.e. 1995, s.154-169 (Etzioni, a.g.e. 1995, s.154-169); A. Gutmann, *Democratic Education*, 1987; M. Walzer, a.g.e. 1983, s.303-311; M. Walzer, 'The Communitarian Critique and Liberalism', 1990 (Political Theory, 1990, S.18, s.6-23); Aktaran: Etzioni, 1995, s.52-71, 143-153, 154-170.

hizmeti -bu kişiler artık dini hizmetlerle ilgilenmeseler bile- yaşam boyu sürdürmeleri.). Kısacası *Liberalizmin* istikrarsızlığa ve ayrılmaya yönelttiği, periyodik *Toplulukçu* düzeltmeler gerektiği belirtilmektedir. *Liberal* birliklerden oluşan toplumun her zaman risk altında olduğu, ayrılık özelliğinin içselleştirildiği ve çok önemsendiği görülmektedir (Michael Walzer, 1990, s.6-23; 1995, s.52-70; M. Walzer, 1995, s.52-70; Etzioni, 1995, s.52-70, 154-170).

2.6.TOPLULUKÇU BİREY

Amerikan kültüründe *dinin gücü* belirgindir. Ayrıca neredeyse bütün dinlerde topluluk kavramı dinle birlikte görülmektedir. *Din ve dini organizasyonlar* günümüzde *hafıza topluluklarını* oluşturmakta, ilkesel ve kurumsal anlamda esneklik göstermektedir.

Dini topluluklar farklı şekillerde görülmektedir: Katılımcı, hiyerarşik, kurumsal, devletle birlikteliği uyumlu, devletle mücadele içinde, hükümetin ve diğer toplumsal kurumların kültürüyle ve kendi idealleri arasında gidip gelen dini topluluklar bulunmaktadır. Bazıları kiliselere, mezheplere, bazıları daha küçük, gayri resmi gruplara odaklanmakta, bazıları da dini topluluğu ulusal ya da uluslar arası bağlamda ele almaktadır. Kısacası Amerikan toplumunda *dini topluluk* taraftarlarının payı büyüktür denebilir (Örneğin R. N. Bellah, Stanley Hauerwas, Richard J. Neuhaus, Rosemary R. Ruether).

Toplulukların temel *dini inançlarını* ifade etmeleri desteklenmektedir (Örneğin *Tanrı'nın yarattığı bir topluluk*). Amerika'da toplulukların önemli problemleri olduğu ancak hasara uğramış Amerikan kültüründe *dini toplulukların canlanmasıyla*, topluluk oluşumunu engelleyen yönelimlerin azalacağı belirtilmektedir. *Dini toplulukların* güçlendirilmesinin mükemmelliğe götürmese de, ulusal kamu topluluğunun canlanmasını sağlayacağı düşüncesi *-dinin topluluğu önemsemesine, Amerikan yaşamının bireyselci yönüne meydan okumasına-* dayandırılmaktadır.⁵⁴ Kısacası

⁵⁴ Parker Palmer, *The Company of Strangers*, 1981; Jim Wallis, *The Soul of Politics: A Practical and Prophetic Vision for Change*, 1994; Robert Wuthnow, *The Restructuring of American Religion: Society and Faith since World War 2*, 1988; R. N. Bellah, vd. a.g.e. 1981; Richard J. Neuhaus, *The Naked Public Square*, 1984; Rosemary R. Ruether, *Gaia and God*, 1992; Robert B. Fowler, a.g.e. 1995, s.88-98; Aktaran: Etzioni, 1995, s.88-99.

Etzioni' ye göre -yasadışı olmadığı sürece- tüm toplumlar ele alınmalı, önemsenmeli ve geliştirilmelidir.

Toplulukçu bireyin durumu Toplulukçu ve Bireysel yaklaşımın karışımıdır. İnsanların artık kötülükleri yendiği düşünülerek, 1990'larda bütün *Kiliselerde Günah ve Kurtuluş teolojisinden hümanizme* geçildiği görülmektedir (Örneğin şefkat gösterme adı altında, yaşlılara artık ihtiyaç duyulmadığından, yaşlılar istenmediğinden, Quietus denen bir grup intiharı töreni bile yapılabilmektedir.). Oysa insanoğlunun geçmiş bilgisi ve gelecek ümidi olmaksızın yaşayamayacağı ortadadır (Örneğin *insanlar torunlarını görmeyi umarak dua etmeyecekler mi?*). Gelecek düşüncesi olmayan bir toplumda adalet, şefkat, toplum, mücadele ve kötülük gibi kavramlar havada uçuşan boş sözlere dönüşecektir. *Toplulukçu birey* açısından geçmiş, bugünü ve geleceği birleştiren bir yaklaşım gereklidir.

Irk ayrımcılığı Amerikan tarihinde bilinen bir lekedir oysa nesiller arasındaki *yaş ayrımcılığı* pek önemsenmez. Toplumda aciz kimselerin, kadınların, gençlerin, yaşlıların bakımı ve korunması gerekir. Ancak herkesin 'Ben' dediği, ahlaki çatışmalarla dolu bir çağda yaşıyoruz (Örneğin önceden *özgürlük* kölelikten, esaretten kurtulma anlamına gelirken günümüzde 'Benim engel tanımayan özgürlüğüme' dönüşmekte, kimse *başkasının yaşamına değer verme* anlamında kullanmamaktadır.).

Genellikle *dini toplumlar* farklı alternatifler sunarak aşırı *bireyselleşimin* etkisini azaltmaya çalışmaktadır. Amerikan geleneğinde ve tarihinde iyi olan ne varsa geri istenmesi aslında popüler demokratik mirasın -sivil idealizmin, kendine ve başkalarına yardım uygulamalarının, dini anlamda toplumsal adaletin canlanması-yeniden keşfedilmesi anlamına gelmektedir. *Toplulukçu birey* kişisel çıkarlara, kendi isteklerini yerine getirmeye, kendini en üst görmeye dayalı görüşlere, kişiyi kendine köle eden yaklaşımlara indirgenemez, aksine karşılıklı saygı önemsenmektedir.⁵⁵

⁵⁵ Harry C. Boyte, *The Backyard Revolution*, 1980; Jean Bethke Elshtain, 'The Communitarian Individual', 1995, s.99-109 (Etzioni, a.g.e. 1995, s.99-109); Aktaran: Etzioni, 1995; s.99-109.

Amerikan kültüründe kişilerin bireyselciliğinin ötesinde, daha toplumsal ve dayanışmacı duyarlılıkların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Çağdaş liberal teorisyenler *komün* dayanışma şekillerinin ve otoriter siyasal programların özgürlüğü tehdit ettiğini düşünmektedir. Geçmişte görülen, günümüzde de varlığını sürdüren güçlü dini, etnik ve ulusal dayanışmalar çatışma ve şiddet potansiyeli açısından şüpheyile karşılanmaktadır. Bu korkular -genellikle dini alanda görülen- *çoğulculuk* olgusuyla alakalıdır. *Dini ve felsefi çoğulculuğun* kısa sürede geçip giden tarihsel bir durum değil, modern demokrasilerin kamu kültürünün kalıcı bir özelliği olduğu vurgulanmaktadır.

Dolayısıyla bütün vatandaşlar için geçerli *tek bir kamusal iyi yaşam* kavramı pek mümkün olmasa da; siyasal yaşamda herhangi bir dini, felsefi ve ahlaki görüşü reddetmeksizin ya da öne sürmeksizin anlaşılabilir. Böylece toplumsal uyum için gerekli konsensus oluşturulabilir, toplumsal yaşamı şekillendiren siyasal ve ekonomik kurumlarla ilgili tartışmalar hoşgörü ilkesine dayandırılabilir. Öte yandan dini ve felsefi inançların liberal bir toplumda baskı görmemesinin ancak bu inançların özel yaşam alanına bırakılmasıyla mümkün olacağı iddia edilmektedir (Etzioni, 1988; 1993, s.877-901; 1994).

Batı Avrupa’da ortaya çıkan *Liberal* demokrasilerle *Katoliklik* arasında bir *karşıtlık* görülmüştür. Son dönemlerde ise bazı düşünürlerin etkisiyle *Katolikliğin* demokratik prensiplerle birlikteliği; *Katolik topluluğun* Polonya’dan Filipinler’e, Şili’den Güney Kore’ye pek çok demokratik harekette rol oynadığı belirtilmektedir. Yönetimlerin doğası gereği toplumsal yapının üyelerini desteklemesi önemsenmektedir. Bu düşünce tarzına göre demokrasinin temeli atomcu bireysel özerkliğe dayanmamaktadır. *Katoliklerin* demokrasiye bağlılığı ise gerçek canlılığın toplumda olduğu varsayımına dayanmaktadır.⁵⁶

⁵⁶ Richard Rorty, *Contingency, Irony and Solidarity*, 1989, s.50; Richard Rorty, ‘The Priority of Democracy to Philosophy’ 1988 (Ed. Merrill D. Peterson & Robert C. Vaughan, *The Virginia Statute for Religious Freedom: Its Revolution and Consequences in American History*, 1988, s.263); John Rawls, ‘The Idea of an Overlapping Consensus’, 1987 (Oxford Journal of Legal Studies 7, 1987, s.4, 12-15); A. Wolfe, a.g.e. 1989, s.20; Pope 11.Pius, *Quadragesimo Anno*, 1942; Samuel P. Huntington, ‘Religion and the Third Wave’, 1991 (National Interest 24, 1991, s.29-42); John A. Coleman, ‘Religious Liberty in America and Mediating Structures’, 1982 (An American Strategic Theology, 1982, s.226); D. Hollenbach, a.g.e. 1995, s.143-153; Aktaran: Etzioni, 1995, s.1-16, 32, 143-154.

Oysa *sivil toplumun* öncelikle kültürel anlam ve değer taşıyan birimlerinde *özgürlük* sağlandığında kamu yararının gerçekleşeceği söylenmektedir (Örneğin üniversiteler, *dini topluluklar*, sanat dünyası). Birlikte yaşamayı sağlayacak ortak bir anlayış geliştirmede dini toplulukların diğer inançların üyeleriyle diyaloglara pek yanaşmadıkları görülmektedir. Siyasal düşüncede dinin kamusal rolüyle ilgili tartışmalar genellikle dinin toplumsal uyumdan çok anlaşmazlıkları körüklediği varsayımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım bazı inanç şekilleri açısından doğru olabilir ancak genelleme yapılamaz. Entelektüel dayanışmanın dinsel anlamda dengi ekümenik ya da dinler arası diyalog şeklinde ortaya çıkmaktadır. *Dini toplulukların* bu tür çalışmalara katılabileceği belirtilmektedir. Ancak kamu yararına bağlılık teşvik edilmezse bireyler ve topluluklar diğerlerinin deneyimlerini pek paylaşmamaktadır.

Kısacası üniversiteler, kiliseler, sanat ve basın dünyası toplumsal dayanışma geliştirilmesinde yeni imkanlar sunabilir. Vatandaşlar entelektüel ve toplumsal dayanışma erdemlerine göre davrandığı, konsensus seviyesi arttığı sürece sivil toplumda görüşmeler ve müzakereler sürdürülebilir. Kamudaki tartışmalara üniversitelerin, kiliselerin ve gönüllü birliklerin katılması yeni siyasal rasyonalite standartlarının geliştirilmesini sağlamaktadır (Örneğin Amerika’da köleliğin kaldırılması, kadınlara oy hakkı verilmesi. Etzioni, 1995, s.143-154).

Herkesin temel özgürlüklerini ve fırsatları güvence altına almak için kendimizi sınırlandırabilirsek demokratik ve adaletli bir siyasal topluluk ortaya çıkmaktadır. Baskı ya da ayrımcılık yapmama gibi erdemlerin geliştirilebilmesi için müzakere ortamlarına gerek duyulmaktadır. Ancak ebeveynler farklı siyasal görüşler arasındaki müzakerelere güçlü *dini inançları* nedeniyle karşı çıkmaktadır. Devlet okullarında ebeveynlerin *dini inançlarıyla çatışan* demokratik müzakerelere çocukların katılmaması gerektiği söylenmekte, ebeveynler -neden kendi *dini özgürlüklerinin* demokratik politikaların tartışmalı konularına karşı öncelikli olmadığını- sorgulamaktadır. Yine de Amerikan vatandaşlarının dini inançları genelde demokratik müzakerelere imkan tanımaktadır.

Bazı ebeveynler okullarda okutulan bazı kitapların *dini inançlarıyla çatıştığını*, çocuklarının bu kitapları okumaktan muaf tutulmasını, suçlayıcı olmayan yayınların okutulduğu derslere katılmalarını talep etmektedir [Örneğin *Holt serisi* kitapların;

Katolik Hintlilerle ilgili kitapların; Ortodoks olmayan bir Tanrı inancının hiç inanmamaktan daha iyi olduğuyula ilgili bazı hikaye kitaplarının (Örneğin Diary of a Young Girl), çocukları inançlarına uymayan hayallere daldıran kitapların (Örneğin A Visit to Mars), Rönesans metinlerinin içeriği sorgulanmış, ebeveynler çocuklarına bu kitapların okutulmamasını talep etmiş fakat bu talepleri hem okul komisyonu hem mahkeme tarafından reddedilmiştir.].

Demokrasilerin müzakere kurumlarını desteklemesi ve baskı ya da ayrımcılık yapmama erdemlerine bağlılık önemsenmektedir. Müzakereci demokraside bütün yetişkin üyelere özgür ve eşit vatandaş, küçüklere de geleceğin vatandaşları olarak davranılması esastır (Etzioni, 1995, s.154-170).⁵⁷

Sivil toplumla ilgili tartışmalarda küçük ölçekli birliklerin kamu ruhunun toplumsal temelini oluşturduğu (Örneğin aile, okul, dini cemaatler); bunların sorumlu vatandaşlık ve düzene sokulmuş özgürlük gibi sivil kültürün üretildiği sivil erdem okulları olduğu belirtilmiştir. Amerikan anayasal düzeninin, yasaların, günlük yaşam adetlerinin ve sivil erdemlerin hep birlikte Amerikan yaşantısının göstergeleri olduğu vurgulanmıştır (Örneğin karşılıklılık prensibi, karşılıklı güven, hoşgörü). Kurumlar ise adetlerle ve yasalarla onaylanan hedefleri, uygulamaları, yerleşik kalıpları ve yaptırımları belirleyen normatif yapılardır.

Toplumsal olarak *aile, takım, okul, ordu, mahkeme, kilise ve devlet* aracılığıyla bireylerin durumları, eylemleri yorumladığı ve benzetmeler yaptığı dolayısıyla *kurumsal kalıpların bireyin düşüncelerini, davranışlarını ve arzularını etkilediği* görülmektedir. Kurumsal yapının iyileştirilmesi için sorumluluk alınması demokratik yaşamın canlanmasını sağlayabilir. ⁵⁸ Kurumların doğasıyla ve sivil rolüyle ilgili

⁵⁷ D. Hollenbach, a.g.e. 1995, s.143-153; Diana Ravitch, *The Schools We Deserve: Reflections on the Educational Crisis of Our Times*, 1985, s.288; M. Walzer, a.g.e. 1983, s.303-311; W. A. Galston, *Liberal Purposes: Goods, Virtues and Diversity in the Liberal State*, 1991, s.252-255; A. Gutmann, a.g.e. 1995, s.154-169; A. Gutmann, a.g.e. 1987; Aktaran: Etzioni, 1995, s.143-170.

⁵⁸ A. Wolfe, a.g.e. 1989; Douglass C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, 1990, s.73-83; Robert N. Bellah, R. Madsen, William M. Sullivan, A. Swidler & Steven M. Tipton, *The Good Society*, 1991, s.4-18; Charles Taylor, *Sources of the Self: Making of the Modern Identity*, 1989, s.3-54, 91-110; William M. Sullivan, 'Institutions as the Infrastructure of Democracy', 1995, s.170-182; Aktaran: Etzioni, 1995, s.170-183.

kamusal tartışmalar yapılabilir, kurumlar demokrasinin altyapısını oluşturabilir (Etzioni, 1995, s.170-183).

Kamusal alan toplum üyelerinin medya aracılığıyla (Örneğin yazılı basın, elektronik basın) ya da yüz yüze bir araya geldiği, kamu yararını tartıştığı, ortak bir görüş oluşturduğu *ortak bir alandır*. Ortak alandır çünkü medya çokludur, çok sayıda karşılıklı değiş tokuş gerçekleşmektedir (Örneğin televizyonda seyrettiğimiz bir tartışmayla ilgili görüşler daha sonra radyoda ya da gazetede yayınlanmaktadır.).

Modern kamusal alan siyasal gücün dışarıdan kontrol edilmesini ve incelenmesini akla getirmektedir. Oysa modern dönemde yeni olan şey, *dış kontrolün olmaması*, kendi doğasının bunu sağlamasıdır (Örneğin bu *Tanrı iradesi* ya da *doğa kanunları* diye değil, bir çeşit söylem olarak tanımlanmıştır.). *Uluslar arası toplum* kavramı da yeni değildir, daha önce gündeme getirilmiştir (Örneğin *Hristiyan Kilisesi* tarafından). Avrupalılar ikili bir toplumda yaşamaya alışkındır, dolayısıyla kamusal alanın kazandığı yeni yön, *radikal sekülerliktir*. Sekülerlik kavramı radikaldir çünkü hem toplumun *kutsal* temeline, kutsal bir şekilde yapılanan *Kiliselere* hem çağdaş ortak eylemin ötesinde yapılanan her türlü toplum görüşüne karşıdır, sekülerlik yasalarla yapılanan toplum anlayışından farklıdır. Katılımcılar asla belli bir yerde ve zamanda bir araya gelmeseler de, genel tartışmalarla kamu görüşü ortaya çıkmakta, kamusal alan kısmen katılımcıların ortak anlayışıyla şekillenmektedir.

Demokratik süreçlerin başarısız olduğu durumlar tartışılmaktadır. Merkezileşmiş, bürokratik toplumlarda vatandaşların *yabancılaşmasıyla*, bir çeşit güçsüzlük hissiyle karşılaşılmakta, yönetimlerin sıradan insanların çıkarlarıyla ilgilenmediği, sorunlarına duyarsız kaldığı düşünülmektedir. Oysa çağdaş toplumun belli oranda merkezileşmeye ve bürokratikleşmeye yönelmesi kaçınılmazdır. Son zamanlardaki kamusal alan modeli 18. yüzyıldaki orijinal yaklaşımdan farklıdır. Çünkü günümüzde iç içe geçmiş *çoklu kamusal alanlar* görülmektedir. Ayrıca siyasal sistem ile kamusal alan arasındaki sınır esnekleştirilmeli yani gri alanlar, geçişli alanlar oluşturulmalıdır. Siyasal topluluklardaki görüş ayrılıkları nedeniyle demokratik karar alma zorlaşmaktadır (Örneğin sınıf çatışmaları, belli bir grubun, kültürel topluluğun kendilerinin fark edilmediğini ya da önemsenmediğini düşünmesi).

Günümüz *çokkültürlülük* çağında *bütün grupların önemsenmesi* gerekmektedir, aksi takdirde demokratik karar alma hiç kolay olmamaktadır. Ayrıca siyasal kimliğin belirsizleşmesi etkin mobilizasyonu zorlaştırmakta, yardımsız kalma duygusunu ve yabancılaşmayı beslemektedir. Öte yandan etkin toplumsal eylem güçlülük duygusunu arttırabilir, siyasal kimlikle özdeşleşme sağlanabilir (Etzioni, 1995, s.183-217).

1990'lı yıllarda Amerika'da *konuşma özgürlüğü*, *basın özgürlüğü* ve hükümetin görüşlere müdahale edip edemeyeceği tartışılmıştır. *Liberter* görüşte devletin konuşmalara ve basın yayına hiçbir şekilde müdahalesi olmaması önemsenmekte, bireylerin kendi görüşlerini seçme hakkı olduğu ve basın özgürlüğünün yasalarla güvence altına alındığı belirtilmektedir. *Toplulukçu* görüşte ise düzensiz bir basının değil, ulaşılabilir bir basının demokratik bir değer olduğu vurgulanmaktadır. *Kamu yararı* açısından basının devletten bağımsızlığı garanti altına alınmalıdır. Ancak aynı zamanda kitle iletişim kanallarının vatandaşlara ve medyadaki siyasal tartışmaların mümkün olduğu kadar çok sayıda görüşe açık olması gerekmektedir (Etzioni, 1995, s.218-233).⁵⁹

Etzioni *iyi toplumun ahlaki düzen ve sınırlı özerklik* gerektirdiğini belirtmekte (Örneğin Britanya'da özerklik Amerika'dan daha azdır, dolayısıyla medyanın kamu bilgilendirme hakkı Britanya'da daha sınırlıdır.); iki aktörün sadece birlikte çalışmanın ötesinde, birbirini zenginleştirdiği *ortakyaşamsal* ilişkileri incelemektedir. *Toplulukçu* toplumda birbirini geliştiren iki temel yapılanmanın karışımını, ortakyaşamsal bir ilişkiyi önermektedir. Ögelerden biri belli bir seviyeyi aşarsa, diğeri azalmakta, iki yapılanma birbirine zıt görünmektedir (Örneğin yüksek binalarda yaşayanlar gibi topluluk seviyesi düşük alanlarda bazı toplumsal birimlerin toplumsal ilişkileri güçlendirme, binaya yeni taşınanlar arasında belli bir kültür oluşturma çabalarıyla hem toplumsal düzen hem bireysel özerklik artmaktadır.).

⁵⁹ Noam Chomsky, *Deterring Democracy*, 1991; C. Taylor, a.g.e. 1989, s.3-54; C. Taylor, 'Liberal Politics and the Public Sphere', 1992 (Transit. Europäische Revue 5; 1992-1993; C. Taylor, a.g.e. 1995, s.183-217); Jeffrey Abramson & Elizabeth Bussiere, 'Free Speech and Free Press: A Communitarian Perspective', 1995, s.218-232; Aktaran: Etzioni, 1995, s.183-217, 218-233.

Bireyselciliğin Amerikan toplumunun temel bir özelliği mi yoksa bir problemi mi olduğu tartışılmaktadır. Toplumsal ve tarihsel bağlamda Amerika’da toplumsal bağlar güçlü iken bireyselciliğin arttığı görüşü sorgulanmaktadır (Örneğin ilk kolonilerde, 16.yüzyılda *Kalvinist Cenevre*, 17.yüzyılda Şalem, Massachusetts).⁶⁰

Çağdaş *Toplulukçuluk yaklaşımı aşırı bireyselciliğe karşı bir tepki ve dengeleyici bir eylemdir*. Bu görüşlerin çoğu uzun süredir gündemdedir ancak son zamanlarda bunlara ilgi artmaktadır [Örneğin eski Yunan felsefecilerin, özellikle Aristotle’nin eserlerinde, *Yahudilik ve Hristiyanlık* kutsal kitaplarında, çoğu *seküler ya da dini eserde Toplulukçu* öğelere rastlanmaktadır.].

Sosyolojide (Örneğin Emile Durkheim, Robert Nisbet, Robert E. Park, Talcott Parsons, Ferdinand Tönnies, William Kornhauser), Sosyal felsefede (Örneğin Martin Buber, John Dewey, George Herbert Mead) toplulukçu konulara rastlanmaktadır. 1980’lerde bir grup felsefeci, *Bireyselci liberallerin kamu yararı* kavramına karşı çıkmasına tepki göstermişlerdir (Örneğin Charles Taylor, Michael J. Sandel, Michael Walzer, Daniel A. Bell).⁶¹

Daha sonra çağdaş sosyologlar (Örneğin R. N. Bellah, P. Selznick), liberal yazarlar (Örneğin Robert Putnam, Hans Joas, John Gray) ve muhafazakar yazarlar (Örneğin David Willetts, Meinhard Miegel, Stephanie Wahl) *Toplulukçuluk yaklaşımını* destekleyen yazılar yazmıştır. *Toplulukçuluk tezi* hem kamu yararını, toplumsal ilişkileri hem toplulukla kişi, bireysel haklarla toplumsal sorumluluklar arasında dengeyi ve ortak değerlere dayalı çoğulculuğu önemsemektedir (Etzioni, 1991; 1993; 1994, s.177-190; 1995, s.170-183; 1996, s.34-41).

⁶⁰ D. A. Bell, ‘A Communitarian Critique of Authoritarianism’, 1995 (Society 32, 1995, S.5, s.39-43); Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution*, 1955; Isaac Kramnick, *Republicanism and Bourgeois Radicalism: Political Ideology in Late 18th Century England & America*, 1990; Rogers M. Smith, ‘American Conceptions of Citizenship and National Service’, 1993, s.233-259; Paul Boyer & Stephen Nissenbaum, *Salem Possessed: The Social Origins of Witchcraft*, 1994; Arthur Miller, *The Crucible*, 1995; Alan Jacobs, ‘Auden’s Local Culture’, 1995 (Hudson Review 47, S.4, s.543); Aktaran: Etzioni, 1995, s.233-260; 1996, s.34-41.

⁶¹ Ronald Beiner, *Political Judgement*, 1983, s.138; C. Taylor, a.g.e. 1989; Michael Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice*, 1982; M. Walzer, a.g.e. 1983; Daniel Bell, ‘A Communitarian Critique of Authoritarianism’, 1995 (Society 32, 1995, S.5, s.39-43); Aktaran: Etzioni, 1995, s.170, 183-218; 1996, s.34-41.

Toplulukçuluk yaklaşımında belli bir seviyeye kadar hakların ve sorumlulukların karşılıklı olarak birbirlerini geliştirdiği ancak bunların herhangi birinin seviyesinde yükselme olursa diğerine karşıt bir durum ortaya çıktığı belirtilmektedir. Yani Toplulukçu toplumlar *düzen ve özerklik* yapılanmaları arasındaki dengeyi korumalıdır. Bu denge düşük seviyede (Örneğin henüz ortaya çıkan bir topluluk) ya da yüksek seviyede görülmektedir (Örneğin gelişmiş bir topluluk). Ancak her iki durumda da bu gerilimli ilişkilerin üstesinden gelinemez.⁶²

Toplulukçu toplum düzenle ilgili uygulamalarda değişikliğe gidebilir (Örneğin hapis cezasıyla ilgili uygulamalar), özerklik seviyesini arttırabilir (Örneğin zorunlu sayılan ordudan gönüllü orduya geçiş) ya da her ikisini birden yapabilir ancak yine de *Toplulukçudur*. Toplulukçu özelliğın korunması için toplumların karşıt uçtaki güçlere doğru çekilmesi değil, altın kurala uymaları yani -bisiklet kullananların sürekli denge sağlaması gibi- *ortada bir yerde dengeyi aramaları* gerekmektedir (Örneğin Kanada toplumunun Amerikan toplumundan daha *Toplulukçu* olduğu söylenmektedir.).⁶³

Toplum düzeni bozulunca kamu politikaları -*Toplulukçu toplum Otoriteryan topluma dönüşmeksizin*- hukukun korunması ve düzenin arttırılması çabalarına; *'Aşırıya kaçan yeni düzenlemelerin yapılmasını toplum nasıl engeller?'* sorusuna odaklanmaktadır (Etzioni, 1968, s.76; 1993, s.177-190; 1994, s.5-6; 1996, s.1-11).

Etzioni *Toplulukçu toplumun* bu konuda 4 temel kriterini vurgulamaktadır: *Toplulukçu toplum mevcut açık bir tehlike olmaksızın baskıcı yasalar çıkarmaz* (Örneğin polis, hapisane, vb. konularda düzenlemeler; Yeryüzünde benzin miktarı azalsa da, bu tehlike belli bir seviyeye gelinceye kadar benzin tüketimini azaltmak için kimsenin seyahat özgürlüğünün kısıtlanmaması). Mevcut açık bir tehlikeyi karşılamada

⁶² R. N. Bellah, vd. a.g.e. 1991, s.4-18; P. Selznick, *The Moral Commonwealth*, 1992, s.xi, 371-386, 477, B.4; Robert D. Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, 1993, s.109-114; Hans Joas, *Pragmatism and Social Theory*, 1993; H. Joas, 'The Communitarian Experience' 1996 (Communitarian Summit, 1996); John Gray, *Liberalisms: Essays in Political Philosophy*, 1989, s.261; David Willetts, *Modern Conservatism*, 1992; Meinhard Miegel & Stephanie Wahl, *Das Ende des Individualismus*, 1993; William M. Sullivan, 'Institutions as the Infrastructure of Democracy', 1995, s.170-182; Aktaran: Etzioni, 1994; 1995, s.170-183; 1996, s.7-17, 34-41, 247-249

⁶³ William A. Stahl, 'May We Have Dominion', 1986 (Luther College, *Civil Religion and the Legitimation of Canadian Confederation*, 1986, s.4); Seymour M. Lipset & Amy Bunker Pool, 'Balancing the Individual and the Community: Canada vs. the USA', 1996 (Responsive Community, 1996, S.6/3, s.38); Aktaran: Etzioni, 1996, s.48-50

öncelikle *özerkliği sınırlandıran yasalara başvurmaksızın* tehlikelerle baş etmeye çalışılır (Örneğin devlet ödenekleri ayrılarak insanların güneş enerjisiyle ısıtma sistemlerini kullanmaya teşvik edilmesi).

Ayrıca *özerkliği sınırlandıran yasalar* çıkarılsa bile, bu *yasalar en az oranda müdahaleci* olmalıdır (Örneğin alkol denetleme noktalarının oluşturulması). *Özerkliği azaltan yasalar en aza indirilse de, bu yasaların istenmeden ortaya çıkabilecek yan etkileri de kamu yararına olmalıdır* (Örneğin doktorlar belli nedenlerle hastaneden uzaklaştırıldığında ulusal veri bankasına verilen hastane raporlarında doktorlarla ilgili kişisel detaylara girilmemesi, raporda sadece uzaklaştırılma nedeninin belirtilmesi. Etzioni, 1996, s.34-57).

2.7.AHLAKİ YAKLAŞIM

Toplulukçular toplumsal problemlerin çözümünde ahlaki yaklaşımı desteklemektedir. Tarihsel süreçte Amerikan toplumunda gözlemlenen bazı değişimler ve 1990’larda ortaya çıkan koşullar böyle bir hareketin başlamasını, hem entelektüel alanda hem halk arasında destek bulmasını sağlamıştır.

1950’lerde Amerikalıların belli *değerleri* vardı ancak bu değerler kadınlara, siyahlara, Yahudilere, azınlıklara karşı *ayrımcı ve Otoriteriyandı* (Örneğin doktorunuz size ameliyat olmanız gerektiğini söylediğinde ya da patronunuz sizi çağırdığında düşünecek vaktiniz yoktur; rahibiniz, parti lideriniz, babanız sizinle belli bir otoriteyle konuşmaktadır ve sorgulamaksızın otoriteye itaat beklenmektedir.).

1960’larda *geleneksel otorite* sorgulansa da, geleneksel değerlerin kaybolmasıyla birlikte yeni değerlerin benimsenmediği, mevcut kurumlardaki eksikliklerin giderilemediği, katılımcı demokrasinin sözde ya da sloganlarda kaldığı söylenmektedir. 1980’lerde kişinin kendi sınırsız çıkarlarının peşinde koşması bir değer olarak kabul edilmiş, ekonominin ancak bu şekilde gelişeceği varsayılmıştır. Oysa böyle benmerkezci yönelimlerle toplumun işlevini iyi bir şekilde yerine getiremeyeceği ortadadır. Çünkü toplum insanlara yapılması ve yapılmaması gerekenler listesi yani *ahlaki değerler* sunmaktadır.

Etzioni toplumda hangi eylemlerin istenmediğinin belirlenmesinde topluma dönmek gerektiğini (Örneğin insanların maddi sıkıntı durumunda böbreklerini satıp satmamaları), pozitif bağlılığın bazı davranışlarımızı etkilediğini düşünmektedir (Örneğin gece yarısı bir çocuk ağladığında annesi hemen yanına koşacaktır. Böyle bir durumda kimin ne görevi olduğunu belirlemek için bir rahibe danışmaya ya da Kant'ın kitabına bakmaya gerek yoktur.). Etzioni bunun Tocqueville'nin vurguladığı ve Bellah'ın *kalbin alışkanlıkları* dediği durum olduğunu düşünmektedir: *Genellikle değerleri desteklemekteyiz çünkü ahlaki zorlayıcılıkları vardır.*⁶⁴

Toplulukçular '1950'lerin değerlerine dönelim, babanın işte annenin mutfakta olduğu aileye dönelim' dememekte ancak anne babanın her ikisinin de aktif bir şekilde çocuğun yetiştirilmesine katkıda bulunduğu *Toplulukçu aile* modelini önermektedir. Otoriter liderliğe dönüşü değil, üzerinde hemfikir olunanların otoriter tarzda desteklendiği bir ortamı hedeflemektedir. Toplumsal değerleri, bazı temel değerleri aktif bir şekilde onaylayan ve destekleyen bir topluluğa gerek duyulmaktadır (Örneğin çalışanların alkol ya da uyuşturucu kullanmadan, ayık bir şekilde işe gelmek zorunda olması). 1980'ler *Ben* kavramının öncelikli olduğu, *benliğin kutsanmasının* bir değer olduğu yıllardır ancak 1990'lı yıllar bu sarkacın *geri dönüş* zamanıdır, yeniden yapılanma dönemidir. *Biz*, paylaşılan değerler ve topluluk ruhu vurgulanmaktadır.

Etzioni bunun Amerika'ya has bir durum olduğunu düşünmektedir (Örneğin Çin'de kişilerin kendini ifadesine daha çok imkan sağlanması gerekebilir.). Toplulukçular sarkacın yönünün radikal bireyselleliğe doğru kaydığını, artık geri dönüş zamanı geldiğini düşünmektedir. Ancak bu topluluk hatırına bireylerin bastırılması anlamına gelmemektedir. *Toplulukçulukta* kişinin kendi çıkarları, kendini ifade etme, kamuya bağlılık, haklar ve sorumluluklar, *Ben* ve *Biz* arasında makul bir karışım hedeflenmektedir. Dolayısıyla sosyolojik açıdan *Ben'den Biz'e* geçiş önerilmektedir.

Etzioni cinsiyet konusundaki toplumsal tavırların genellikle o toplumun ahlaki ve toplumsal durumunu yansıttığını, ABD'de 1990'lı yıllarda artık ebeveynlerin bu

⁶⁴ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America 1835-1840*, 1969, s.287; Robert N. Bellah, vd. a.g.e. 1985, Aktaran: Etzioni, 1988, 1994, s.23-27.

konularda çocuklarına ne söyleyeceğini bilemediğini, evlilik kurumuna saygıdan dolayı evlilik öncesi birlikte olunmaması yaklaşımının bir tarafa bırakılması nedeniyle ailelerin bu gibi sözlerinin artık belli belirsiz bir tavsiyeye dönüştüğünü, 13 yaş öncesi Amerikalıların 1/7'inin evlilik öncesi birliktelik yaşamasına artık kimsenin şaşırmadığını, evliliğin artık kolayca elden çıkarılabilen ilişkilere dönüştüğünü, evlenmenin sanki bir kira sözleşmesi yapar gibi düşünüldüğünü belirtmektedir (Örneğin çiftin yaşadığı daire uygun değilse, başka bir apartman aranabilir.).

Artık Amerikalılar *evlenmenin* ve evlilikte sadakatin gerekli olup olmadığı, ne zaman evlenilmesi gerektiği konusunda net değildir. Diğer alanlardaki ahlaki durum da benzerdir (Örneğin yapılan bir alan araştırmasına göre işyerinde Amerikalıların yaklaşık yarısı hasta olmadıkları halde kendilerini kronik hasta göstermektedir, %16'sı işyerinde alkol ve uyuşturucu kullanmaktadır; %59'u başkalarına fiziksel güç kullandığını, %25'i ailelerini para için terk edebileceklerini, %7'si yeterince para ödenirse birini öldürebileceklerini söylemiştir.).

Kamusal alanda ise Amerika'da skandal skandal üstüne, biri bitmeden diğeri ortaya çıkmaktadır. Seçilmiş temsilciler *ahlaki sorumluluk* açısından belirsiz halde olduğundan '*Kamuya mal olmuş kişileri rol model olarak alabilir miyiz?*' sorusu gündeme gelmektedir (Örneğin belediye başkanları, milletvekilleri evlilik dışı birlikteliklerle, uyuşturucu kullanırken, vb. görüntülenebilmektedir.). Amerikan halkının siyasal sisteme inanç seviyesi hızla düşmektedir (Örneğin 1991 kamuoyu yoklamalarına göre, Amerikalıların %46'sı hükümet görevlilerinin çok azının dürüstlüğüne inanmakta, %54'ü geçmişe göre ahlak ve dürüstlük seviyesinin düştüğüne, %59'u kamu görevlilerinin halkın düşüncelerini pek önemsemediğine inanmaktadır.).

İşadamlarının çoğu sorumluluk kabul etmemekte, çalıştıkları kurumu başladıklarından daha kötü koşullarda bırakmaktan rahatsızlık duymamaktadır. Adam kayırmacılık, spekülasyon, rüşvet, vb. kişileri pek rahatsız etmese de, sonuçta ülke ekonomisine zarar verilmektedir. Öte yandan, Amerika'da ahlaki çöküşün yaygın olmadığı ancak ahlaki suistimallere dikkat çekildiği (Örneğin azınlıklara ve kadınlara karşı ayrımcılığın azaldığı, seçimleri kazanan siyah adayların sayısının arttığı

vurgulanmaktadır.), diğer ülkelerde durumun çok daha kötü olduğu vurgulanmaktadır (Örneğin Amerika'daki vergi ahlakı seviyesi İtalya ve Fransa'dan yüksektir.).⁶⁵

Etzioni *ahlaki yaklaşımın* nasıl desteklenebileceğini, milyonlarca bireyin doğru yanlış algısı açısından nasıl daha güçlü hale getirilebileceğini sorgulamaktadır. Öte yandan insanların yüksek binalarda yaşayıp birbirlerini tanımadığı toplulukların sürmesi pek mümkün değildir. Şehrin toplumsal yapısının yıprandığı, insanların sık sık taşındığı bazı bölgelerde toplumsal ahlaki temeller yıkılmaktadır. Ortak değerleri önemsemeyenlere karşı topluluğun tavrı yapılan yanlışın derecesine, toplumdaki doğru yanlış ayrımına göre değişmekte, yapılan yanlışla göre tepki sertleşmektedir (Örneğin basketbol yıldızı David Robinson '*İnsanların bana sürekli ne kadar harika olduğumu söyleyeceklerine neyin doğru neyin yanlış olduğunu söylemelerini tercih ederim*' demektedir.). Ancak ahlaki görüşler bazen sansürcü olmakta ya da kutsanmaktadır (Örneğin gönüllü itfaiye erlerinin, komşu suç denetlemeciliğinin desteklenmesi).

Oysa Amerikalılar kendilerine nasıl davranacaklarının söylenmesinden hoşlanmamaktadır. Ufak tefek suçlar önemsenmemekte, hoşnutsuzluk gösterilmemekte ancak daha ciddi suçlarda suçlular dışlanmaktadır. Diğer taraftan ahlaki taleplerde bulunmadaki isteksizlik günlük ve rutin toplumsal ahlakı aşındırmaktadır. Çok daha önemli durumlarda ahlaki davranışı engellemektedir (Örneğin kemik iliği naklinde bunu reddederse suçluluk hissetmesin diye kardeşlerden birinden -hiçbir riski olmamasına rağmen- kemik iliği bağışında bulunmasının talep edilememesi).⁶⁶

Toplulukçuluk yaklaşımında mevcut durumdan daha üst seviyede ahlaki davranışa ulaşmak önemseniyorsa, ahlaki duygularımızı ifade etmemiz, ahlaki görüşümüzü yüksek sesle belirtmemiz gerektiği önemsenmektedir. Her geçen gün daha fazla kişi çocuklara, yaşlılara, komşulara, çevreye ve topluluklara karşı daha fazla sorumluluk hissederse, ahlaki değerler daha fazla desteklenecektir. Topluluğun ahlaki

⁶⁵ James Patterson & Peter Kim, *The Day America Told the Truth*, 1991, s.103; The Washington Post, 1991, A17; James B. Stewart, *Den of Thieves*, 1991; Michael Lewis, *The Money Culture*, 1991; Daniel Yankelovich, 'The Affluence Effect', 1991 (Brookings Institution, 1991); Aktaran: Etzioni, 1994, s.23-27.

⁶⁶ M. P. Baumgartner, *The Moral Order of a Suburb*, 1988, s.10-11; WHO & UNESCO Konferansları, 1972; Aktaran: Etzioni, 1994, s.34-35.

görüşüne karşı çıkmak gerçekte ahlaki düzeni bir arada tutmaya yarayan toplumsal bağa karşı çıkmaktır.

Bireylerin her zaman kendi vicdanlarının sesini dinleyip kendileri için doğru olanı yapacaklarını ummak gerçekçi bir yaklaşım değildir. Böyle bir bireyselci yaklaşım toplumsal bağları ve bunların ahlaki bağlılık oluşturmadaki rolünü önemsememektedir. Öte yandan topluluk görüşleri baskı aracı olarak kullanılabilir (Örneğin Amerika’da *Ku Klux Klan*). Dolayısıyla topluluğun aşırılıklarına karşı dikkatli olunmalıdır (Örneğin bir topluluk AIDS’li çocukların okula alınmasını ya da farklı renklerdeki kişilerle komşu olmayı istemezse ne yapılacaktır?).

Etzioni *Bireyselcileri* eleştirmekte, toplumda her türlü müdahalenin *baskı* olarak algılanmasına karşı çıkmakta, baskının *güç* kullanmak olduğunu vurgulamaktadır (Örneğin kişileri ikna etmek baskı anlamına gelmemektedir çünkü fiziksel zarar verme, hapse atma gibi bir tehdit içermemektedir.). Üstelik bireyler nasıl davranacaklarına kendileri karar vermektedir. *Toplulukçular* devletin baskıcı gücünü değil, topluluğun *aktif* üyelerini önemsemektedir (Örneğin kalp krizi anında gereken acil müdahaleyi öğrenme; komşu suç denetleme sistemine katılma).

Kişiler baskı, şiddet ya da yasalar nedeniyle değil de, topluluktaki ahlaki görüşlerin etkisiyle *ahlaki davranışlar* sergiliyorsa, bu davranışlar *gönüllüdür* (Örneğin hayır işlerine para toplama. İnsanlar aşevleri, gezici klinikler, vb. için büyük miktarda bağış yapabilir ancak gerçekte kısmen bu işleve katılırlar. Çünkü ahlaken bağışta bulunmayı doğru bulsalar da, bir taraftan yeni çevre, arkadaş ve iş bağlantıları edinmek için de orada bulunabilirler. Hatta bazen -başkaları kendilerinden daha fazla yardımda bulunduğu- kendilerini kötü hissedip, düşündüklerinden daha çok bağış yapabilirler. Ancak yine de böyle nedenlerle yardım toplamanın bir tür baskı olduğu söylenemez.).

Etzioni hafif toplumsal baskıyı topluluk yaşamının bir parçası olarak görmekte ancak bunun ahlaksızca amaçlar için kullanılmasını (Örneğin gençlerin istemedikleri halde cinselliğe zorlanması) ya da aşırı olmasını yanlış bulmaktadır (Örneğin insanların inançları nedeniyle aforoz edilmesi. Etzioni, 1994, s.31-40).

İyi toplumların baskıya değil, *ahlaki görüşe* yani gayri resmi toplumsal mekanizmalara dayalı olması, toplumun değerlerinin farkına varılması, bu değerlerin insanların davranışlarına yansması ve yaşamını yönlendirmesi gerekir (R. Wuthnow, 1994). *Ahlaki görüş* insanların bağlandığı değerlerle alakalıdır, kişilerin davranışlarını etkiler. Kişiler bir şekilde ahlaki sesi, vicdanın sesini duyar, neyin doğru neyin yanlış olduğunu sorgular. Değerlere bağlılık bireylerin davranışlarını önemli oranda etkilemektedir (Örneğin vicdan, toplumun ortak değerleri. Etzioni, 1988, s.51-58).⁶⁷

Gönüllü uyum toplum üyelerinin özel işlerinde uyması beklenen, kamu yararına doğrudan hizmet eden davranış kurallarına, değerlere inancını yansıtmaktadır (Örneğin oy verme davranışıyla ilgili araştırmalarda kişilerin oy vermesini belirleyen en önemli faktörün bunun sivil bir görev olduğuna inanması olduğu görülmüştür. Enerji tüketimini, elektrik kullanımını azaltan kişilerle yapılan araştırmalarda temel faktörün çevresel değerlere bağlılık olduğu görülmüştür.).⁶⁸

Tarihin şekillenmesinde *dinin ve ideolojinin* rolüyle ilgili araştırmalar aynı zamanda ahlaki görüşün gücünü de yansıtmaktadır (Örneğin vergi yükünün adaletli bir şekilde paylaşıldığı düşünüldüğünde, vergi ödeme oranı artmaktadır.). *Değerlerin* benimsenmesi duygusu memnuniyetle sonuçlanmaktadır (Örneğin gönüllülerin çok az ücretlerle uzak ülkelerde *Barış Birlikleri*'nde çalışması; anne babaların çocukları için yaptığı fedakarlıklar).⁶⁹ Değerlerin benimsenmesi duygusu dindar insanları vermenin almaktan daha iyi olduğu inancına, Neoklasik ekonominin ürettiği -mümkün olduğu kadar çok kazanıp mümkün olduğu kadar az vermeye dayalı- kavramları reddetmeye

⁶⁷ F. Schneider & W. W. Pommerehne, 'On the Rationality of Free-Riding: An Experiment', 1979 (University of Zurich, 1979); Jonathan L. Freedman, 'Transgression, Compliance and Guilt', 1970 (J. Macaulay & L. Berkowitz, *Altruism and Helping Behaviour*, 1970); Aktaran: Etzioni, 1988, s.51-59.

⁶⁸ Brian Barry, *Sociologists, Economists and Democracy*, 1978; Kenneth Godwin & Robert C. Mitchell, 'Rational Models, Collective Goods and Nonelectoral Political Behaviour', 1982 (Western Political Quarterly, 1982, S.35/2, s.161-181); Paul C. Stern, *Improving Energy Demand Analysis*, 1984; J. S. Black, 'Attitudinal, Normative and Economic Factors in Early Response to an Energy-Use Field Experiment', 1978 (University of Wisconsin, 1978); Thomas A. Heberlein & G. Keith Warriner, 'The Influence of Price & Attitude on Shifting Residential Electricity Consumption from on to off Peak Periods', 1983 (Journal of Economic Psychology, 1983, S.4, s.107-130); Aktaran: Etzioni, 1988, s.64-66; s.162-163.

⁶⁹ Alan Lewis, *The Psychology of Taxation*, 1982, s.4; Aktaran: Etzioni, 1988, s.161-165.

yöneltmektedir. Kısacası *iyi toplumların düzeni* -diğer toplumlardan çok daha fazla- *ahlaki görüşe dayalıdır*.

Topluluğun ortak değerlerine bağlılık konusunda topluluk üyelerinin diğerlerini nadiren teşvik ettiği durumlarda, bu topluluğun ahlaki görüşünün zayıf olduğu görülmektedir. Topluluk üyeleri topluluğun ortak değerlerini çoğu zaman yüksek sesle dile getirdiğinde ise bu topluluğun *ahlaki bir yapısı* olduğu görülmektedir [Dini topluluklar (Örneğin manastırlar), seküler ideolojik topluluklar (Örneğin Kibutizm)]. Ayrıca insanların zaten *benimsediği değerlerle* alakalı ise topluluğun ahlaki görüşü daha etkindir (Örneğin bir ateiste Pazar günleri neden kiliseye gitmediği sorulsa bunun pek etkisi olmayacaktır. Ancak aynı soru cemaat bölgesinde kiliseye düzenli giden bir kişiye sorulduğunda etkisi çok daha fazla olacaktır.).

Toplulukların *ahlaki görüşünün* kişilere *baskı* yapmada kullanabileceği çünkü doğası gereği *Otoriter* olduğu söylenmiştir. Kişilerin bireysel potansiyellerini, psikolojik gelişimlerini sınırlandıran *ikincil rolleri* dikte eden topluluklarda bu baskı mümkündür. Kişinin günlük yaşamında topluluğun önemini vurgulayan Toplulukçuların gerçekte üyelikten çok bağlılığın genel insani değer olduğunu fark edemediği belirtilmiş, ‘*Toplulukçular Şalem’de yaşamamızı istiyor*’ denmiştir.⁷⁰

Etzioni bu eleştirilere karşılık eski toplulukların üyelerine tekeldi bir güç uyguladığını, yeni toplulukların ise kapsam açısından sınırlı olduğunu, bir yerleşim yeri topluluğu üyelerinin genellikle diğer toplulukların da üyeleri olduğunu vurgulamaktadır (Örneğin iş çevresi grupları, etnik ve dini gruplar). Dolayısıyla bir kişi iş ortamında kendini bazı konularda ahlaki baskı altında hissederse (Örneğin kan verme, kimsesizler için aşevlerinde çalışma), zamanını, enerjisini ve şefkatini başka bir topluluğa ayırabilmektedir (Örneğin yeni boşanmış bir kişi bağlı olduğu *Kilise topluluğunun* ithamlarına maruz kalırsa, diğer topluluk alanlarında daha fazla zaman geçirebilir.).⁷¹

⁷⁰ *Şalem toplumu* (Salem society): Amerika’nın Kuzeybatı bölgesinde Oregon’un başkentinde ve Massachusetts’te yaşayan topluluk. *Eski Ahit*, Yaradılış 14/18; *Webster’s New World Dictionary*, 2005.

⁷¹ Will Kymlicka, ‘Appendix1: Some Questions about Justice and Community’, 1993 (Daniel A. Bell, *Communitarianism and Its Critics*, 1993, s.208-221); Derek L. Phillips, *Looking Backward: A Critical Appraisal of Communitarian Thought*, 1993, s.193-195; A. Gutmann, ‘Communitarian Critics of Liberalism’, 1985 (Philosophy & Public Affairs 14, 1985, S.3, s.319); Aktaran: Etzioni, 1996, s.127-130.

Çoklu topluluk üyeliği bireyleri ahlaki baskıdan ve dışlanmaktan korumakta; ahlaki görüş, düzen ve özerklik arasında denge kurulmasını sağlamaktadır. Ancak çoklu toplulukların değerleri arasındaki uygunsuzluk kişinin ahlaki görüşünü zayıflatabilir. Dolayısıyla ahlak topluluğunun bir sonraki seviyesinin, *topluluklar topluluğunun* önemi genelde toplumun ortak değerlerini göstermesidir. Kısacası kişiler sadece tek bir topluluğun üyesi ise ahlaki görüş çok güçlüdür; farklı toplulukların üyesi ise daha ölçülüdür. Ancak yine de bu farklı topluluklar ortak temel değerleri paylaştığı sürece ahlaki görüş toplumsal düzeni büyük oranda desteklemektedir.

Günümüz toplumlarında *Totaliter topluluklar* da vardır (Örneğin Kuzey Kore) ancak *Toplulukçu toplumlarda* toplulukların çoğu *Otoriter* değildir. Belli oranda mobilite sağlanmakta, insanlar hangi topluluğa katılacaklarını ya da hangisinde yaşayacaklarını kendileri seçmektedir (Örneğin Brooklyn’de *Hasidik* topluluğu civarına *Agnostikler*, *Müslümanların* bulunduğu *Nation of Islam* civarına önyargılı beyazlar taşınmayacaktır.).

Bir toplumun *Toplulukçu* sayılabilmesi için toplumsal koşulların yasalar yerine *ahlaki görüşe* dayalı olması, dolayısıyla -ahlaki görüşle desteklendiğinden- yasaların kapsamının sınırlandırılması gerekmektedir. Çünkü ahlaki anlamda destek olmaksızın yasalar topluluğa hizmet etmek yerine zarar verebilmektedir. İyi dengelenmiş *Toplulukçu toplumda* yasalar ve ahlak aynen bir kişinin iki ayağı gibidir, biri diğerinden ayrı olamaz. Yasaların rolü topluluğun değerlerini ifade etmeleri ve ahlaki görüşleri önemsemeyenlerle mücadele ederek toplumsal düzeni korumaya çalışmalarıdır (Etzioni, 1983, s.130; 1988, s.51-52; 1991, s.5-7; 1992, s.75-78; 1993, s.83-88, 145, s.263-264).⁷²

Yasal düzenlemeler ile *ahlaki düzen* arasındaki etkileşim Amerika’da medyada ahlakla ilgili kelimelerin kampanyalarda kullanılmasında görülmektedir (Örneğin alkolü araç kullanımının ahlaki açıdan kabul edilmemesi; 1990’larda *Mothers Against Drunk Driving*, *Students Against Drunk Driving*, ‘Arkadaş arkadaşın alkolü araç kullanmasına izin vermez’ sloganı). Toplumsal düzeni sağlamada Amerikalılara göre başka toplumlar daha çok yasalara dayalıdır.

⁷² S. M. Lipset & Amy B. Pool, ‘Malaise & Resiliency in America’, 1995 (Journal of Democracy, 1995, S.6/3, s.7); Aktaran: Etzioni, 1996, s.48-50.

Diğer ülkelerdeki pek çok *yasal uygulama* ve bazı davranışların yasalarla düzenlenmesi Amerikan toplumuna anlamsız gelebilir (Örneğin Fransa’da devlet okullarında müfredat programlarının detaylı bir şekilde hükümet tarafından belirlenmesi, kontrol edilmesi; Almanya’da özel elektronik aletlerle donatılan resmi araçların yerleşim yerleri etrafında dolaşarak ev sahiplerinin devlete televizyon hizmeti vergisini ödeyip ödemediğini kontrol etmesi; İngiliz devlet okullarında ibadetin zorunlu olması; Alman devlet okullarının çoğunda *İsa’lı haç* bulunması; Batı toplumlarının çoğunda çocukların seyredeceği televizyon programlarıyla ilgili katı kuralların olması; Piskoposları devletin atadığı, vergi gelirleriyle *Luther Kilisesi’nin* finanse edildiği İskandinavya’da devlet ve kilise ayırımının bilinmemesi).

Bu toplumların temelde *Toplulukçu* kabul edilmesinin sebebi büyük oranda yasalara dayalı olmalarına rağmen, yasaların ahlaki değerleri yansıtmaması, bunlardan ayrı olmamasıdır. Yani baskıcı yasalar insanların değerleriyle çatışmaktadır (Örneğin Sovyet yasalarının dini uygulamaları yasaklaması). Bu gibi yasalar toplumsal düzenin *Toplulukçu* doğasını yok etmektedir. Yasalar topluluğun, toplumun ahlaki değerleriyle paralel olursa daha az baskıcı, daha çok ahlaki inançlara dayalı olacaktır. Yani *Toplulukçu toplum büyük oranda ahlaki değerlerle desteklenen yasalara dayalıdır*.

Amerika’da sivil sorumlulukların arttırılmasına ve *Toplulukçu hareketin* desteklenmesine yönelik yasal düzenlemeler olsa da, ek yasal düzenlemeler gerektiği düşünülmektedir. Suçları önlemede topluluklarla işbirliği yapılması, yoksullukla mücadele eden *dini organizasyonlar* da dahil olmak üzere hayır kurumlarına bağışların, kredilerin önünün açılması, şiddet içermeyen suçlara karışanlara yardım için inanç topluluklarının desteklenmesi önerilmektedir.⁷³ *Kamusal alanlar* topluluk üyelerinin etkileşimde bulunacağı, aralarında bağların oluşacağı, şekilleneceği ve ahlaki görüşün ortaya çıkacağı yerlerdir (Örneğin plazalar, kaldırımlar, parklar, oyun alanları).

⁷³ Alison MacIntyre, ‘Guilty Bystanders? On the Legitimacy of Duty to Rescue Statutes’, 1994 (Philosophy & Public Affairs, 1994, S.23/2, s.137-138); Robert M. Ackerman, ‘Tort Law & Communitarianism: Where Rights Meet Responsibilities’, 1995 (Wake Forest Law Review, 1995, S.30/4, s.661-662); Kris Mayes, ‘Door to Door Demise: Block Parties, Inspections Make Halloween Safer’, 1994 (Phoenix Gazette, 1994); Charlise Lyles, ‘Creating a Community Holds a Hefty Price Tag’, 1995 (Virginian Pilot, 1995); Collin Nash, ‘Whose Fault Is It Anyway? Town Facing Lawsuit After Block Party Shooting’, 1995 (Newsday, 1995); Dan Coats, *The Project for American Renewal*, 1995; Aktaran: Etzioni, 1996, s.149-156.

Dolayısıyla bu alanlar -grupların özel ihtiyaçlarını yadsımsızın- korunmalı, topluluk için uygun hale getirilmelidir. Buraların uyuşturucu satıcılarına, çetelere, vb. terk edilmemesi için rehabilitasyon programları düzenlenmesi, kimsesizler için ahevlerinin, bakımevlerinin daha temiz ve güvenli hale getirilmesi ancak hiçbir gruba ayrımcılık yapılmaması önerilmektedir (Etzioni, 1993, 1994,s.184-185; 1996, s.149-156).

Hangi temel değerlerin toplumu yönlendireceği konusunda *kültür savaşları* kavramı, bunların ayrılığa ve nefrete neden olacağı öne sürülmektedir (Örneğin Amerika’da dini gruplarla liberal gruplar, İsrail’de dini gruplarla seküler gruplar arasında). Gruplar arası sorunların çözümünde ahlak diyaloglarının geliştirilmesi ve değerlerle ilgili konuşmalar önerilmektedir (Etzioni, 1996, s.101-106).

Etzioni *Toplulukçuluk yaklaşımında* topluluk değerlerini belirlemede bazı kriterler öne sürmektedir: Toplulukta iç demokrasi, toplumsal konsensus, ahlaki çerçeve oluşturan toplumsal değerler, inanç diyaloglarını içeren karşı toplumsal ahlak diyalogları, karşı kültürel göreceliği ve insan haklarını içeren küresel topluluk. Temel toplumsal değerler gönüllü ahlaki düzen, sınırlı bireysel özerkliği ve alt grup özerkliğini düzenleyen yasalar ve denge sağlanması yani yeni altın kuraldır. *Toplulukçuluk yaklaşımında* ahlaki düzenin ve özerkliğin normatif dayanağı tıp bilimlerindeki yaşamın ve sağlığın normatif dayanağına benzer. *Ahlaki düzen ve özerklik* ikiz erdemlerdir. Ancak ahlaki açıdan erdemli olanla hatalı olan, toplumsal erdemlerle bireysel erdemler, üst değerlerle anlık çözümler, birincil ve ikincil değerler birbirine karşıt olabilir.

Ayrıca ‘*Toplulukçu olmak için dindar olmak mı gerekir?*’ sorusuna cevap aramaktadır. Aydınlanma döneminde insanlığın gelişiminin dinden bilime geçişi gerektirdiği düşünülmekteydi. Nietzsche ve taraftarları ‘*Tanrı öldü*’ derken insanoğlunun kendi değerlerini belirlemede özgür olduğunu vurgulamaktaydı. Buna karşılık dini bağlılıkların önceliğine inanan ve aklın tek başına değerleri açıklayamayacağını düşünenler hep olmuştur.

Öte yandan Batılı ve Batılı olmayan ülkelerde dini temellere dayalı değerleri benimseyen, moderniteye karşı görüşler *Fundamentalizm* olarak görülmüştür. *Sosyal muhafazakarların* ve *Otoriteryanların* çoğu sadece dini değerlerin meşru olduğunu,

ahlaki yeniden canlanmanın manevi ve dini yeniden canlanma şeklinde olması gerektiğini; *seküler devletin erdem üretemeyeceğini* öne sürmüştür.⁷⁴

Tarihte hiçbir toplumun güçlü bir ahlaki konsensus olmaksızın hayatta kalamadığı hatta bu konsensusun dini doğrulara dayalı olmaksızın oluşturulamadığı bir gerçektir. Siyasette dinin rolü tartışmalarında dinden ayrılmış kamu yaşamının gerçekte en tehlikeli yer olduğu, Amerika’da *dini inancın yeniden canlanmasına* gerek duyulduğu belirtilmektedir.

Toplulukçuluk yaklaşımının ise -Tanrı’ya bağlılığa ya da Kutsal kitaplara dayalı olmadığından- aslında gerçek topluluklara hayat veren *ahlaki ve manevi değerlere dayanmadığı* belirtilmiş, bunların yerine geçen seküler, homojen ve ayrı bir yapı olduğu düşünülerek eleştirilmiştir. Din büyük oranda reddedildiğine göre bu bireysel ya da toplumsal ahlakın kaynağının ne olacağı, nasıl bir ahlak ortaya çıkacağı, din olmaksızın *Toplulukçuluğun nasıl olacağı* sorgulanmıştır.

‘Kişinin erdemli olması için dindar olması zorunlu mudur?’ sorusu sık sık gündeme gelmektedir. Etzioni ise *Toplulukçuluk yaklaşımında ahlak* konusunu ele aldığını, tarihte din adına yapılan pek çok yanlış görüldüğünü, kişilerin ahlaklı olmasının pratikte pek görülmediğini, dindar olmanın erdemli olmayı garantilemediğini düşünmektedir (Örneğin dini ve seküler davranışla ilgili bir araştırmada toplumun genellikle kiliseye düzenli gidenler arasında davranış farklılıklarının çok az olduğu görülmüştür: Haftada 5 saat ya da daha fazla gönüllü eylemlere katılma oranı kiliseye gidenlerde %29, genelde %24; dilencilere para verme oranı kiliseye gidenlerde %40, genelde %41; paranın hayatlarında önemli olduğunu söyleyenlerin oranı kiliseye gidenlerde %72, genelde %76).⁷⁵

⁷⁴ James Davison Hunter, *Before the Shooting Begins: Searching for Democracy in America’s Culture War*, 1994, s.4-5, 239; J. D. Hunter, *Culture Wars: The Struggle to Define America*, 1991, s.67-86; S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations? The Debate*, 1993; Benjamin R. Barber, *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, 1984, s.224; Charles C. Colson, ‘Can We Be Good Without God?’, 1993 (Imprimis, 1993, S.22/4, s.2); Aktaran: Etzioni, 1996, s.97-106, 149-150, 221-222, 252-257.

⁷⁵ Michael S. Joyce, ‘The New Impulse Toward Self-Government’, 1993 (Wall Street Journal, 1993); Patrick Robertson, *The Turning Tide*, 1993, s.158; R. J. Neuhaus & Peter Steinfels, ‘Beliefs: Battling for the Backing of Judaism’, 1995 (New York Times, 1995); The National Prospect, Commentary, 1995; Irving Kristol, *Reflections of a Neoconservative: Looking Back, Looking Ahead*, 1983; Matthew Melton, ‘The Communitarians’, 1992 (Focus, 1992,

Seküler etik taraftarları da aynı şeyi söylemektedir, Kant ahlaki kurallara bağlı kişilerin birbirleriyle savaşmayacağını hiçbir garantisi olmadığını belirtmektedir. Üstelik sağ ya da sol kanattan seküler ideolojilere gönülden inananlar da en az dinsel fanatikler kadar tehlikelidir. Etzioni inanç sistemlerinin üst bir varlık kavramına ya da seküler bir kavrama dayanmasının kişilerin ne kadar erdemli olacağını belirlemediğini; iyi toplumların dini ve seküler etik bağlılıklarını, özellikle özerkliğe ve başkalarının haklarına saygıyı dengelemesi, ahlak diyaloglarının sürdürmesi ve temel değerlerin sınırlarını belirlemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Etzioni, 1970; 1993; 1996, s.1-11, 252-257).

Toplulukçuluk yaklaşımına dini değerlerden ve seküler kaynaklardan ulaşılabileceğini, asıl problemin temel değerlere bağlanan kişilerin dini inanışlarla mı seküler görüşlerle mi (Örneğin Etik, Sosyal felsefe) temel değerlere bağlandığı değil, gerçekten bu ortak değerlere bağlananlarla herhangi bir değere bağlanmayanları, kendi çıkarlarına tapanları, kinizm ya da nihilizm içinde olanları ayırmak gerektiğini belirtmektedir. Üstelik *Toplulukçuluk yaklaşımında* gönüllü ahlaki düzen ve sınırlı özerkliğe destek verenler arasında hem dini inançları güçlü kişiler (Örneğin M. A. Glendon, Bryce Christensen, Bruce Christensen) hem seküler etiğe bağlı kişiler bulunmaktadır (Örneğin William D. Ruckelshaus, Henry Cisneros, Daniel Kemmis).

Toplulukçuluk yaklaşımında kapsamlı bir *koalisyon* gereklidir çünkü bazı kişiler dinin, bazıları da seküler değerlere bağlılığın önemini yadsıyabilir. Dolayısıyla bu koalisyon gönüllü ahlaki düzene ve özerkliği toplumsal olarak güvence altına alan dengeli toplumsal düzene yani yeni altın kurala dayalıdır (Etzioni, 1996, s.217-257).

Toplumsal normların bazıları rasyoneldir, bazıları tarihten, geleneklerden, kurumlardan, adetlerden, alışkanlıklardan, toplumun bunlardan etkilenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre toplumsal normların kaynağının zaman ötesinden geldiği (Örneğin Musa peygamberin getirdiği *On Emir*); bir nesilden diğerine

s.18-21); Brandy Dutcher, 'Communitarians and the Christian Rights', 1992 (Focus, 1992, s.20-22); Joshua Abramowitz, 'The Tao of Community', 1993 (Public Interest, 1993, S.113, s.121); Charles J. Sykes, 'Liberal Angst', 1993 (The World and I, 1993, s.309-313; *First Things*, 1994, s.55-56); Robert Wuthnow, *God and Mammon in America*, 1994, s.6, 58, 129, 241; Aktaran: Etzioni, s.252-257.

aktarıldığı, geleneğin bir parçası olduğundan değer atfedildiği, otorite sağladığı belirtilmektedir (Örneğin *Allah bizlere zevk için kendimize zarar vermemizi yasakladığından*, kendi çocuğunuzu yetim bırakma riski taşıdığından, vb. görüşlere ek olarak sigara içmenin ahlaki anlamda yanlış olduğu, dolayısıyla sigara içenin bir ahlaki kuralı ihlal ettiği belirtilmektedir.).

Toplumsal normların -özellikle *öteki dünyayla* ilgili konular- rasyonel olmayabileceği, kişi *Tanrı*'ya, maneviyata, ilerlemeciliğe, vb. inanıyorsa, inandığı normları rasyonel bir zemine oturtmak zorunda olmadığı belirtilmektedir (Etzioni, 1988, s.45-140, 141-142; 1991, s.23-25; 1996, s.80-87, 90-96).⁷⁶

İnsan davranışlarını yönlendiren değerlerin, normların çoğunun ritüeller, tatiller ya da eski otorite figürleriyle özdeşleşme şeklinde nesilden nesle aktarıldığı görülmektedir. Bu normlar gelenek, batıl inançlar, vb. kültürel faktörlerle meşrulaştırılmaktadır (Örneğin *New Age gurularının* stresi azaltma yöntemi olarak meditasyonu tavsiye etmesi; Yine dindar kişiler zihinsel arınmanın faydalarından bahsetmektedir ancak elbette ki dindar olmalarının sebebi bu değildir.). Ayrıca kişilere yapacakları tercihlerin avantajları ve dezavantajları tam olarak açıklansa bile, bu kişiler davranışlarını, inançlarını, değerlerini şekillendiren bilgilere ve kurallara göre kararlar almaktadır. Etzioni, 1961; 1996, s.85-160, 217-259; 2000, s.188-194; 2001b, s.163-185.

2.8.TOPLULUKÇU AİLE

İnsanlık tarihi boyunca tüm topluluklarda görülen *aile*, *Toplulukçuluk yaklaşımında* çok önemsenmekte, postmodern dönemde geleneksel aile yapısının kaybolmasının ailenin önemini yitirdiği anlamına gelmediği, ailenin -mevcut koşullara göre- yeniden yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ailede eşler arasındaki, anne-baba arasındaki, ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkiler önemsenmekte, çocuk

⁷⁶ Aaron B. Wildavsky & Jeffery L. Pressman, *Implementation*, 1986; B. Wildavsky, 'Can You not Teach Morality in Public Schools?', 1992 (The Responsive Community, 1991-1992, S.2, s.47); T. Parsons, a.g.e. 1937, s.210-211; W. H. Read, 'Upward Communication in Industrial Hierarchies', 1959; Aktaran: Etzioni, 1975, s.238-245; 1991, s.23-25; 1994, 80-87, 90-96.

sahibi olmanın toplumsal sorumlulukları ve bu sorumlulukların yerine getirilmemesinin toplumsal maliyetleri ön plana çıkarılmaktadır.

Ayrıca *anne babanın* bir arada yaşadığı ailelerin -çocukların yetiştirilmesi açısından- diğer aile modellerinden üstün olduğu vurgulanmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin, anne ya da babanın tekrar evlendiği, başkalarıyla birlikte yaşadığı ailelerin detaylı bir karşılaştırması yapılmaktadır. Evliliklerin sağlam temellere dayanması için atılan adımlardan ve farklı uygulamalardan bahsedilmekte, boşanma oranlarının hızla artmasından yakınılmakta, çocuk bakımında ve eğitiminde karşılaşılan sorunlara gerçekçi çözüm önerileri getirilmeye çalışılmaktadır.

Ebeveynlerin benmerkezciliği ya da ekonomik koşullar nedeniyle çocukların iyi yetiştirilmemesinin sonuçları hep birlikte yaşanmaktadır (Örneğin genç suçlular, uyuşturucu istismarcıları, vb. ailelerini üzmenin çok ötesine geçmektedir.).

Öte yandan, iyi yetiştirilmiş çocuklarla hem aileleri gurur duymakta hem bu çocuklar topluluk açısından gelecek vadetmektedir. Dolayısıyla topluluğa karşı anne babaların çocuklarını iyi yetiştirme ahlaki sorumluluğu bulunmaktadır; toplulukların da anne babaların kendilerini çocuklarına adamalarına imkan sağlaması beklenmektedir. Anne babalar bütün sorumluluklarını yerine getirse de, sonuçta başarılı olacaklarının bir garantisi yoktur, iyi yetiştirilen bir çocuk da yanlışlar yapabilir. Ancak yine de anne babanın elinden gelenin en iyisini yapması hedeflenmektedir. Çocuğu iyi yetiştirmek hem çocuğun bakımıyla ilgili sorumlulukların yerine getirilmesini hem diğer temel ihtiyaçların karşılanmasını gerektirmektedir.

Çocukların bakımı tam yapılsa da, ahlak eğitimi önemszenmezse, çocukların vücutları gelişecek ancak zihinleri gelişemeyecektir. Etzioni eğitimin temellerinin ailede atıldığına, evde eğitimin olabilmesi için de bir yuvanın gereğine, hem annenin hem babanın sorumluluklarının farkına varmasının önemine inanmaktadır.

Amerika’da anne-babalık bir endüstri gibi görülmüş, tarımın gerilemesiyle önce erkekler, sonra kadınlar iş için evden ayrılmış, yerlerini çocuk bakım servislerine bırakmışlardır. Ancak çocuk bakıcılarının sayısındaki artış aynı hızla gerçekleşmemiş, çocukların çoğu üzerlerine kapılar kilitlenerek evde yalnız bırakılmıştır. Ebeveynlik

yapmak hem annenin hem babanın sorumluluğu olsa da, bağlılığın kapsamı çok önemlidir. Öyle ki tek ebeveynli aileler bazen iki ilgisiz ebeveyninden daha iyi anne babalık yapabilmektedir. Çocuklar ilgiye, zaman ayırmaya ve benliklerinin geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır.⁷⁷

Çocukların anne babanın fiziksel varlığına ihtiyacı vardır, ne kadar sevgi dolu olursa olsun, telefonla görüşmeyle bu bir tutulamaz. Kaliteli zaman geçirme ancak birlikte zaman geçirmeyle olmaktadır, kaliteli telefon görüşmeleriyle değil! (Örneğin birlikte balığa çıkma, bahçede çalışma ya da sadece yemek yeme). Etzioni ebeveynlerle ilgili problemleri gündeme getirmekte, çocuk bakım merkezlerinin durumunu, çocuk bakıcılarının çalışma koşullarını sorgulamaktadır (Örneğin çocuk bakım merkezlerinin çoğunda personel yetersizliği görülmekte, çocuk bakıcıları düşük ücretle çalıştırılmakta hatta hayvanat bahçelerindeki bakıcılara bile daha fazla ücret ödenmektedir.).

Malesef ki düşük gelirli çiftlerin ve tek ebeveynli ailelerin çocuklarını bu bakım merkezlerinin sağladığı düşük standartların ötesinde tercih alternatifleri yoktur. Dolayısıyla bu aileler için belediyelerin, hükümetin, herkesin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Örneğin anne babaların çocuk bakım merkezlerine mümkün olduğunca sık uğramaları, buralarda belli bir süre -en az haftada 4 saat gibi- çalışmaları, ailelerle çocuk bakım merkezlerinin işbirliği sağlanabilir, toplumsal duyarlılık arttırılabilir.). Çocukların anne babalarına ihtiyacı bilinmektedir (Örneğin yapılan araştırmalarda 2 yaş altındaki çocukların oldukça güçsüz olduğu, erken yaşta kurumsallaşan çocukların yetişkinliklerinde iyi uyum sağlayamadığı görülmüştür.).⁷⁸

Buna karşılık bazı topluluklarda ailelerin çocuk bakımını çok önemseydiği, hem annenin hem babanın çocuğun yetiştirilmesine katkı sağladığı, çocuk bakım

⁷⁷ David Blankernhorn, Steven Bayme & Jean B. Elshtain, *Rebuilding the Nest: A New Commitment to the American Family*, 1990; Urie Bronfenbrenner, 'What Do Families Do?', 1991 (Family Affairs, 1991, S.4, s.1); Robert N. Bellah, vd. a.g.e. 1991; Aktaran: Etzioni, 1994, s.54-56.

⁷⁸ Barbara D. Whitehead, 'The New Politics in Action, Fortifying The Family', 1991 ('Left & Right: The Emergence of a New Politics in the 1990s', Heritage Foundation, 1991; Edward Zigler, 1991 (Kenneth Labich, 'Can Your Career Hurt Your Kids?', Fortune, 1991, s.38-49); Aktaran: Etzioni, 1994, s.54-58.

merkezlerini sık sık ziyaret ettiği görülmektedir (Örneğin İsrail *Kibutz toplulukları*). Kısacası çocuklarımıza, bakım ve eğitimlerine daha fazla zaman ayırmalıyız.

Sağlıklı bir aile için hem annenin hem babanın çocuklarla ilişkisinin olması beklenmektedir. Tarih boyunca aile üyelerinin rolleri, anne baba arasındaki, ebeveynle çocuk arasındaki ilişkiler açısından toplumlar değişmektedir. Ancak değişmeyen şey ailede tek ebeveyn değil, hem annenin hem babanın bulunmasının bir norm olmasıdır. Bu ailelerde çocuk için en uygun ortamın sağlandığını düşünülmektedir (Örneğin çocuğun bakımı konusunda anne baba işbirliği). Geleneksel olarak ABD’de anneler çocuklara duygusal güvenlik sağlamış, babalar daha çok hedef yönelimli olmuştur. Oysa çağdaş Amerikan ailelerinde bu durum tersine dönmüş, sevgi ihtiyacı babalar, disiplin ise anneler tarafından sağlanır olmuştur.

Tek ebeveynli ailede anne ya da baba genellikle ekmek parası kazanmaya çalışmakta, tek başına ailenin sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmaktadır. Çocuğun eğitimi konusunda anne babanın görevini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için birbirlerini karşılıklı desteklemeleri, eğitim hedefleri konusunda birbirleriyle ters düşmemeleri gerekmektedir (Örneğin biri ‘*Matematik sınavına çalıştın mı?*’ derken diğersinin ‘*Bu kadar çalışmana gerek yok*’ dememesi). Boşanmaların birbirini takip etmesi de çocuğun eğitiminde bütünlüğü engellemekte, çocuğun annesinin ya da babasının eşinin değişimi önemli problemler oluşturabilmektedir (Örneğin önce anne babanın ayrılması, sonra birinin erkek arkadaşı ya da kız arkadaşı, ikinci evlilik, ikinci boşanma. Bir araştırmada tek ebeveynli ailelerde ve üvey anne babalı ailelerde yetişen çocukların okulda başarısızlık ihtimallerinin arttığı görülmüştür.).⁷⁹

Çocuk yetiştirme sorumluluğu tek ebeveynin sırtına yüklenemeyecek kadar zor bir iştir. Oysa boşanmış babalar kısa sürede ortadan kaybolmakta, babalık görevinden kaçmakta, çocuklarının anneleriyle evlenmeyen babalar da nadiren babalık rolünü yerine getirmektedir. *Toplulukçular* ‘*Eğer anne baba tam gün çalışmak zorundaysa*

⁷⁹ Morris Zelditch, ‘Role Differentiation in the Nuclear Family: A Comparative Study’, 1955 (Talcott Parsons & Robert F. Bales, *Family, Socialization and Interaction Process*, 1955); Deborah A. Dawson, ‘Family Structure and Children’s Health:United States,1988’,1988 (Vital & Health Statistics,1991,S.10/178); Aktaran:Etzioni, 1994,s.58-61

çocuklara nasıl zaman ayırsın?’ gibi sorularla karşılaşmışlardır. Oysa 1960-1990 yılları arasında Amerikan toplumunda çocukların değeri düşürülmüştür (Örneğin maddi açıdan zengin olmak aile sahibi olmaya üstün tutulmuştur.).

Artık *Biz* çağında, *Toplulukçu aile* anne babanın sorumlulukları eşit bir şekilde paylaşmasını, bayanlara daha az değil, eşit işe eşit ücret ödenmesini, eşit kredi ve ev imkanı, soyadını seçme hakkı verilmesini, çocuklarla ilgili eşit sorumluluk alınmasını önemsemektedir. Çocuklara yeniden değer verilmesinin Amerikan toplumunun geleceğini belirleyeceği düşünülmektedir.

Etzioni *ebeveyn endüstrisine* dikkat çekmekte, milyonlarca anne babaya evde çalışma imkanı sağlanabileceğinden bahsetmektedir (Örneğin bilgisayarlar, uydular, modern iletişim araçları bunu kolaylaştırabilir.). Eğer anne babanın her ikisi de dışarıda çalışıyorsa işte farklı mesai saatlerinin ayarlanabileceğini, ikisinden birinin evde bulunmasının sağlanabileceğini, birinin tam gün diğerinin yarım gün çalışabileceğini, bazı durumlarda aynı işi paylaşabileceklerini, iş saatlerinde esneklik sağlanabileceğini düşünmektedir (Örneğin çocuk hastaysa). Çocukların en azından ilk iki yıl anne babanın bakımına ihtiyacı olduğu bilinmektedir.⁸⁰

Devlet desteği artırılır, ebeveynler kendi işbölümlerini yaparsa, belli oranda esneklik sağlanarak, uygun bir şekilde dışarıda çalışılabilir. Böylece çocuk yetiştirmeyi tercih eden kadınlar toplumsal damgaya maruz kalmayacaktır. Topluluklar anne babanın çocuklarıyla daha fazla zaman geçirebilmesi için bireylere yardımcı olabilir. Böylece hem annenin hem babanın çocukların yetiştirilmesi sorumluluğunu paylaşması sağlanabilir (Etzioni, 1994, s.72-88).

Amerika’da toplumsal yapının temelini oluşturan *çekirdek ailenin değiştiği*, bunun birkaç yaşam tarzı arasında bir seçenek haline geldiği söylenmektedir. Anne babalı ailelerin oranı eskiye göre daha azdır ancak yine de anne babalı aileler varlığını sürdürmektedir. Ancak sağlam aileler tercih edilmekte, boşanmalar her geçen gün daha

⁸⁰ Joseph Duffey & Anne Wexler, ‘Beyond Rhetoric: A New American Agenda for Children and Families’, 1991 (National Commission on Children, 1991); Rick Gladstone, ‘Despite Slump, Family Perks are Up’, 1991 (The Washington Post, September 18, 1991, D1); Aktaran: Etzioni, 62-71.

problemlili hale gelmektedir. Babaların çoğu ikinci bir evlilik yaptığında ilk evliliklerinden olan çocuklarını artık önemsememektedir (Örneğin boşanmadan hemen sonra bile çocuklarını görme oranı 1/6'dır, 10 yıl sonra 2/3'si çocuklarıyla ilişkisini tamamen kesmektedir.).

Çocuklarına bakmak zorunda olan bekar anneler daha fazla ekonomik baskıya, boşanmanın olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır. Boşanmadan hemen sonra çocuklar anne babalarının kız arkadaşlarıyla ya da erkek arkadaşlarıyla karşılaşmaktadır. Bu kişilerle çocukların ilişkileri kısa süreli olup çünkü bu kişiler bir süre sonra ortalıktan kaybolmaktadır. Bu kişiler çocukların anneleriyle, babalarıyla evlense yani çocukların üvey anneleri ve üvey babaları olsa bile, ikinci evlilikler birincilerden de istikrarsızdır.

Boşanmanın etkileriyle ilgili araştırmaların sonuçları çeşitlilik göstermektedir. İnsanların evliyken daha mutlu olduğu söylenmekte, boşanan anne babaların çocukları hep eksiklik hissetmekte, anlaşmalı boşanmaların çocuklar üzerinde olumsuz etkileri görülmekte, boşanmadan hemen sonra ergenlik dönemine giren çocuklar pek çok açıdan güçsüz kalmaktadır. Ayrıca boşanmanın çocukların akademik, toplumsal, ahlaki, fiziksel ve duygusal gelişimlerini etkilediği görülmektedir.

Boşanmış ailelerde aktif bir *baba* figürünün olmayışının çocuklar üzerindeki etkisi uzun vadelidir. Boşanmanın sadece çocukları değil, ergenlik çağındaki gençleri hatta daha büyükleri de etkilediği, başka sorunları beraberinde getirdiği görülmektedir (Üvey çocuklarla ilgili bir araştırmada oldukça farklı, karmaşık bulgularla karşılaşılmış, genelde ekonomik faktörler ön plana çıkmıştır).⁸¹

⁸¹ Frank F. Furstenberg & Andrew J. Cherlin, *Divided Families: What Happens to Children When Parents Part*, 1991; David Blankenhorn, 'Ozzie & Harriet: Have Reports of Their Death Been Greatly Exaggerated?', 1987 (Family Affairs, 1989, S.2, s.10); Judith Wallerstein & Sandra Blakeslee, *Second Chances: Men, Women and Children a Decade After Divorce*, 1989, s.153-154; Claire Berman, Barbara Kantrowitz, 'Breaking The Divorce Cycle', 1992 (Newsweek, 13 Jan 1992, s.49); David Popenoe, *The Responsive Community: Rights and Responsibilities*, 1992, s.31-39; Nicholas Zill & Charlotte A. Schoenborn, 'Developmental Learning and Emotional Problems: Health of Our Nation's Children, United States 1988', 1990 (Vital and Health Statistics, 1988, S.190, s.9); Karl Zinsmeister, 'Growing up Scared', 1990 (The Atlantic, 1990, s.52); Nan Marie Astore & Sara S. McLanahan, 'Family Structure, Parental Practices and High School Completion', 1991 (American Sociological Review, 1991, S.56, s.309-320); James M. Herzog, 'On Father Hunger', 1982 (Ed. John Ross, Alan Gerwit & Stanley Cath, *Father and Child: Development in Clinical Perspective*, 1982, s.163-174); Norval Glenn & Kathryn Kramer, 'The Marriages and Divorces of Children of Divorce', 1987 (Journal of Marriage and the Family, 1987, S.49, s.811-825); Bryan Rodgers, 'Adult Affective Disorders and Early Environment', 1990 (British Journal of Psychiatry, 1990, S.157, s.542-543); Jessie S. Bernard, *Remarriage: A Study of Marriage*, 1956, B.12, Aktaran: Etzioni, 1994, s.72-77.

Ancak boşanmanın çözüm olarak görüldüğü evlilikler de vardır. Dolayısıyla boşanma yasaklanmamalı ancak teşvik de edilmemelidir. Ebeveynlerin kolayca boşanmaları çocukların, yetişkinlerin ve topluluğun hayrına olmamaktadır (Etzioni, 1994, s.54-77).

2.9.AHLAKİ GÖRÜŞLERİN DEĞİŞMESİ

Toplulukçuluk yaklaşımında aile çok önemsendiğinden, günümüz postmodern toplumlarında evliliklerinin -sağlıklı bir şekilde- sürdürülebilmesinin yolları aranmakta, farklı uygulamalara dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla evlilik öncesi, evlilik sırasında, boşanma sırasında, sonrasında, vb. çeşitli aşamalarda partnerlere verilen *danışmanlık hizmetleri* önemsenmektedir.

Evli kişilerin birbirleriyle daha iyi anlaşmasını sağlayacak sihirli bir değnek yoktur ancak gençlerin sorumluluklarının daha fazla bilincinde olarak evliliğe başlamaları, evliliği kolayca kurtulabilecekleri birşey gibi görmemeleri sağlanabilir. Boşanmaların hızı yavaşlatılmak isteniyorsa evliliklerin çarçabuk yapılmasının engellenmesi önerilmektedir. Pek çok kilise ve sinagog bu konuya dikkat çekmektedir. Rahipler, papazlar, hahamlar çiftleri hemen evlendirmeyi reddetmekte, müstakbel damadın ve gelinin *Grup danışma toplantılarına* katılmalarını, birlikte karar almanın, karşılıklı saygının, bütçe planlamanın sırlarını öğrenmelerini istemektedir (Örneğin Kaliforniya’da 63 *dini lider* evlenmeyi planlayan çiftlerin 4 aylık *Bekleme dönemini* geçirmelerini, en azından 2 *Danışma toplantısına* katılmalarını zorunlu kılmaktadır.).

Evlilik öncesi testlerden ve danışma programından geçen kişilerin evliliğin ne anlama geldiğini daha iyi anlamaları sağlanmakta, düğünün bir günlük ama evliliğin bir ömür boyu sürdüğü bilinci verilmeye çalışılmaktadır (Örneğin *Modesto’s First Baptist Kilisesi’nde* bekleme süresi 8 aydır, bu süre içinde müstakbel gelinin ve damadın en az 8 kez kilise danışmanı ile birlikte görüşmesi zorunludur. Kilise rahibi evlilik için başvuranların yarısının bu süre sonunda evlilikten vazgeçtiğini vurgulamakta, bunu *Boşanmayı engelleme programı* diye isimlendirmektedir.).

Ayrıca topluluklarda *gençlerin evlilikten önce eğitilmesi*, okullarda insan ilişkileriyle ilgili derslerin artırılması, vb. uygulamalar insanlar arasındaki tüm ilişkileri geliştirecek, etkileşimi arttıracak ve farklılıklarla bir arada yaşayabilmeyi öğretecektir (Örneğin mutlu evliliklerin birbirlerinin farklılıklarını kabullenebilenler arasında olduğu görülmektedir. Üç yıldan fazla süren evliliklerle ilgili bir araştırma eşlerin anlaşmazlıkları devam ettirmek yerine sorunlara çözüm bulmaya çalıştığı görülmüştür. Çiftlere *Çatışmalarla baş etmeyi öğretme programında*, birbirleriyle etkin tartışmayı öğrenen çiftlerin başlangıçta mutsuz iken uzun vadede mutlu olduğu görülmüştür. Eşlerin evlenmeden önce birbirleriyle ilgili problemlerle karşılaştığında ne yapacaklarıyla ilgili birlikte belirledikleri ilkelerin işe yaradığı görülmüştür. Örneğin boşanmaya karar verirlerse bu kararlarını 2-3 yıl geciktirilmesi, evlilik danışmanıya görüşme, boşanmak isteyen eşin ek ekonomik masrafları karşılaması).⁸²

Etzioni yasaların evlenmek isteyen çiftlere bekleme dönemini zorunlu kılacak şekilde yeniden düzenlenebileceğini çünkü boşanmanın kolay olmasının evlilikleri de kolaylaştırdığını düşünmektedir. Öte yandan bir zamanlar Amerikalıların günlük rutin yaşamlarının bir parçası olan *Aile yemeği ritüeli* son zamanlarda tekrar gündeme getirilmekte, herkes bu yemeğe en azından haftada birkaç kez katılırsa daha sıcak bir aile ortamının oluşacağı vurgulanmaktadır. Aile yemeğinin genel bir uygulamaya dönüşmesi gerektiği, babanın yemeğe katılmasının önemi vurgulanmakta, bunun için işyerinde belli düzenlemeler yapılabileceği belirtilmektedir.

Evliliğin sürdürülmesi açısından *dini organizasyonlar* bazı programlar uygulamaktadır (Örneğin evlilik görüşmeleri, evlilik ahdinin yenilenmesi, evlilik danışmanlığı). Boşanma işlemleri başlamadan önce iyice düşünmeyi sağlamak için *Frenleme mekanizmaları* geliştirilmiştir (Örneğin boşanmaya karar veren çift boşanmayla ilgili detayları görüşmeye başlamadan önce 9 ay geçmesi beklenmektedir).

⁸² 'Marriage Requirements', Christian Century, 1986, S.4-11, s.545-546; George R. Bach & Peter Wyden, *The Intimate Enemy: How to Fight Fair in Love and Marriage*, 1969; John Gottman & Lowell Krokoff, 'Marital Interaction and Satisfaction: A Longitudinal View', 1989 (Journal of Consulting & Clinical Psychology, 1989, S.57, s.47-52); Elizabeth S. Scott, 'Rational Decisionmaking about Marriage and Divorce', 1990 (Virginia Law Review, 1990, S.76, s.9-94; Aktaran: Etzioni, 1994, s.78-80.

Boşanmada çocukların durumu önceliklidir, çiftler bu süre içinde çocukların durumuyla ilgili karar vermek zorundadır.).⁸³

Bu uygulamalarda *ailenin dağılması* engellenmeye, çiftlere boşanırlarsa ne gibi sorunlarla karşılaşacakları gösterilmeye çalışılmaktadır. Boşanmaları engellemek, çiftlerin boşanmadan ve yeniden evlenmeden önce bir kez daha düşünmelerini sağlamak için *Bekleme süresi uygulaması* getirilmiştir, çiftler boşandıktan sonra yeniden evlenmeden önce 9 ay beklemek zorundadır. Etzioni bu uygulamaları desteklemekte ancak bu bekleme süresinin bazı çiftler için uzun olabileceğini düşünmektedir. *Anlaşmalı boşanmalar* başlangıçta çözüm olarak düşünülmüş ancak zamanla boşanmayı onaylayan etkileri görülmüştür. Amerika'daki mevcut boşanma yasaları evliliğin artık kalıcı bir ahitleşme olmadığı izlenimini vermekle eleştirilmiştir.

Ebeveynlere çocuklarıyla birlikte yaşasalar da yaşamasalar da *Çocuk desteği* sağlanması, çocukların doğum belgelerine hem annenin hem babanın *Sosyal güvenlik numaralarının* yazılması, böylece gerektiğinde kendilerine kolayca ulaşılması önerilmiştir. Boşanma durumunda ailenin mallarının anneye baba arasında ikiye değil üçe bölünmesi, bir hissenin çocuğun bakımını üstlenen eşe verilmesi yani çocuklara öncelik verilmesi önerilmiş, ekonomik teşviklerin ailelerin özellikle babaların kendilerini çocuklarına adanmalarına yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Sosyal refah yasaları gözden geçirilmeli, evliliği engeller değil teşvik eder hale getirilmelidir. Sosyal yardım kuruluşları da ailenin korunmasını desteklemelidir (Örneğin günlük programlar, çocuk danışmanlığı.). Etzioni kişilerin evliliğe başlarken daha fazla sorumluluk alması, evliliği sürdürmek için daha fazla çaba harcaması, boşanmaktan mümkün olduğunca sakınması gerektiğini düşünmektedir.⁸⁴ Yapılan

⁸³ R. N. Bellah, vd. a.g.e. 1991, s.260; Patrick F. Fagan, *Rebuilding the Good Society*, 1991, s.16; William Galston, 'A Liberal-Democratic Case for the Two-Parent Family', 1990 (The Responsive Community, 1990-1991, S.1, s.23); Aktaran: Etzioni, 1994, s.81.

⁸⁴ M. A. Glendon, a.g.e. 1987; David T. Ellwood, *Poor Support: Poverty in the American Family*, 1988, B.5, s.164-173; C. Eugene Steuerle & Jason Juffras, 'A 1000\$ Tax Credit for Every Child: A Base of Reform for The Nation's Tax, Welfare and Health Systems', 1991 (The Urban Institute, 1991); Karl Zinsmeister, 'Growing up Scared', 1990 (The Atlantic, 1990, s.56); Mary Ann Mason, *The Equality Trap*, 1988; Aktaran: Etzioni, 1994, s.82-84.

araştırmalarda çocuklu çiftlerle çocuk sahibi olmayan çiftler birbirinden ayrılmakta, çocuksuz evliliklere *ilişki* denmektedir.

Liberter görüşte yetişkinler çocukları etkilemeyen, kendi hayatlarını yaşayan bireylerdir, evlilik de sadece bir birliktelik olarak görölmektedir. Bireyin idealleştirilmesine karşılık Sosyal bilimler verileri göstermektedir ki, izole edilen ve sürekli ilişkilere katılmayan bireyler (Örneğın evlilik) fiziksel ve zihinsel hastalıklara yakalanabilmektedir (Örneğın bütün ölüm nedenleri açasından değerlendirildiğinde, evlenmeyenlerin ölüm oranı diğerlerinden daha yüksektir.).

Evli insanların hem daha uzun yaşadığı hem daha sağlıklı, daha mutlu olduğu, daha az depresyona girdiğı görölmektedir (Örneğın boşanmış kadınların alkol kullanma oranı evli kadınlardan daha yüksek olma eğilimindedir.). Tüm bunların temel nedeni insanların birbirlerine ihtiyaçı olmasıdır denebilir. Evlilik iki bireyin kendilerine ait bir dünya oluşturmasıdır yani modern yaşam karmaşasında başka bir yerde gerçekleşmesi pek mümkün olmayan bir şey olarak görölmektedir.⁸⁵

Kısacası *çocuk* sahibi olmak sadece kişisel, özel bir durum değildir, topluluk açasından önemli sonuçları görölmektedir, çocuk yetiştirenlerin çocuklarının ahlaki eğitimine katkıda bulunma gibi bir toplumsal sorumluluğu bulunmaktadır. Çocuklar ahlaki değerlerle doğmamakta, bu değerler kendilerine sunulmadıkça topluluğun sivil üyeleri olamamaktadır. Çocukları eğitmenin en iyi yolu en azından 2 yıl anne babalarıyla birlikte olmalarıdır. Topluluk anne babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirebilmesi için onlara yardımcı olmalı; *hem anne hem baba* çocuğun yetiştirilmesi sorumluluğunu paylaşmalıdır (Etzioni, 1994, s.78-90).

⁸⁵ Michael Novak, 'The Family out of Favor', 1976 (Harper's, 1976, s.39); James S. House, Karl R. Landis & Debra Umberson, 'Social Relationships and Health', 1988 (Science, 1988, S.241, s.540-545); Lawrence A. Kurdek, 'The Relation Between Reported Well-Being and Divorce History, Availability of a Proximate Adult and Gender', 1991 (Journal of Marriage and Family, 1991, S.53, s.71-78); Marsha Lillie-Blanton, Ellen MacKenzie & James C. Anthony, 'Black-White Differences in Alcohol Use by Women: Baltimore Survey Findings', 1991 (Public Health Reports, 1991, S.106, s.124-134); Peter L. Berger & Brigitte Berger, *The War over the Family: Capturing the Middle Ground*, 1983, s.166-167; Aktaran: Etzioni, 1994, s.85-90.

2.10.TOPLULUKÇU OKUL

Toplulukçuluk yaklaşımında okulların en önemli işlevi çocukların karakter gelişiminin ve toplumsal değerlerin içselleştirilmesinin sağlanmasıdır. Postmodern dönemde ailelerin, komşuluk ilişkilerinin ve toplulukların -çocukların iyi bir şekilde yetiştirilmesinde- yetersiz kaldığı alanlarda açığı okullar kapatacaktır.

Ancak çağdaş Amerika’da devlet okullarının çoğuna ve bazı özel okullara kaydolan çocukların karakter gelişiminin yetersiz olduğu, değerlere bağlılıklarının net olmadığı görülmektedir. Bunun temel nedeni aile üyelerinin olmaması, ebeveynlerin aşırı iş yükü ya da ilgisizliğidir. Karakterdeki ve ahlaki değerlerdeki eksikliklerine okulda müdahale edilmezse, çocuklar okullardan yetersiz vatandaşlar ve topluluk üyeleri şeklinde mezun olmaktadır. Gençler arasındaki ahlaki eksiklik şiddetin ve uyuşturucu kullanımının yaygın olduğu, temel öğrenme koşullarının sağlanamadığı okullarla sınırlı değildir [Örneğin Amerikan ulusu genelinde öğrencilerin % 5.3’ü silah taşımaktadır. Okulların çoğunda güvenlik görevlisi vardır, metal dedektör kullanılmaktadır. Ateşli silahlarla öldürülen gençlerin sayısı 20 yılda 2 katına çıkmıştır (1970’te %1.059, 1990’da %2.162).].

Toplulukçular bireylerin karakterini oluşturan temel kişilik özelliklerinin geliştirilmesini ve temel değerlerin kazandırılmasını yani karakter gelişimini çok önemsemektedir. Temel değerler bir nesilden diğerine aktarılan, ahlaki öz içeren, takdir etmeyi, uyum sağlamayı, yaşama entegre olmayı öğrenen, başkalarına kendisine davranılmasını istediği gibi yani onurlu bir şekilde davranan, ahlak kurallarına uyulmadığında değil doğru olan yapıldığında kendini iyi hisseden bireylerin yetiştirildiği, temel kişiliğin geliştirildiği değerlerdir.

Vatandaşların ve topluluk üyelerinin *değerlere bağlılıkla* birlikte *otokontrole* de ihtiyacı vardır ki bu farklı etnik ve siyasi kökenden olanlara karşı hoşgörüyü gerektirmektedir. Okullar çocuğun ahlaki gelişiminde, karakter oluşumunda ailedeki yetersiz eğitimi telafi etmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu konuya yeterince dikkat çekilmemektedir (Örneğin öğrencilere Fen bilimleri, Matematik, vb. öğretilmesi için

saatler harcanmaktadır. Oysa bu durum bir kabı şekillendirmeden önce kabın içini doldurmaya çalışmaya benzetilmektedir.).

Okullarda gençlerin karakter oluşumu pek önemsenmemektedir çünkü ölçülebilen konulara odaklanmak ahlaki konulara odaklanmaktan çok daha kolaydır (Örneğin Matematik testleri). Öğrenciler *özdisipline* -kişinin inandığı, olumlu bulduğu bir göreve bağlanma, bunu yerine getirme yeteneğine- ihtiyaç duymaktadır. Sadece özdisiplinle ve değerlerin içselleştirilmesiyle sorunlar çözülebilir (Örneğin okullardaki disiplinsizlikten sık sık bahsedilmektedir.). Okullarla ilgili araştırmalarda başarılı ve başarısız sayılabilecek okullar arasındaki en önemli farkın *disipline* dayandığı görülmüştür [Örneğin 1016 okulda (devlet okulu, özel okul ve cemaat okulu) 58.728 öğrenciyle yapılan araştırma].⁸⁶

Ahlaki bir içerik olmaksızın karakter şekillenmesi kendiliğinden gerçekleşmemekte, belli değerler ve erdemler öğretilmemektedir. Dolayısıyla *ahlak eğitimi* bütün öğretimin tamamlayıcı bir parçası olmalıdır. Ahlak eğitimiye karşı çıkanlar Etzioni'yi '*Kimin ahlaki değerleri öğretilecek?*' şeklinde eleştirmiştir. *Otoriteryanların* kendi değerlerini empoze etmeye çalışacağı (Örneğin bazı kitapların yasaklanması, devlet okullarında ibadet), ahlak eğitiminin *Hristiyan* dogmalarına dayandırılacağı (Örneğin okullarda ibadetin empoze edilmesi), kendi görüşlerine göre kitapları okutmaya, bilimsel olmayan öğretileri öğretmeye çalışacağı (Örneğin *Yaradılışçılık*), sonunda dinsel beyin yıkamanın gerçekleşeceği; farklı dinlere mensup kişilerin, şüphecilerin, ateistlerin hatta *Hristiyan* olsa da din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulmasını isteyenlerin bu durumdan endişe duyacağı belirtilmiştir.

Etzioni ise günlük ibadetleri yerine getirmenin öğrencilerin ahlaki olgunluğunu garantilemeyeceğini, ahlak eğitiminin kolay olmadığını, '*Kimin değerleri?*' sorusu yerine topluluğun paylaştığı *ortak değerlere* odaklanmayı (Örneğin ırk ayrımcılığına, cinsiyet ayrımcılığına, şiddete karşı olma; başkalarına sevgi, saygı gösterme), okullarda

⁸⁶ Tom Morganthau, 'It's Not Just New York...', 1992 (Newsweek, 1992, s.25); Mary Ann French, 'Let Teachers Soak, Dixon Urges', 1991 (The Washington Post, 10 April 1991, A1); James S. Coleman, Thomas Hoffer & Sally Kilgore, *Public and Private Schools*, 1981 (Society, 1982, S.19, s.4-9); Aktaran: Etzioni, 1994, s.90-95.

değerlerin gelecek nesillere aktarılmasının önemini ve konsensusu vurgulamaktadır (Örneğin okullarda öğrencilerin birbirlerini rahatsız etmemesi, öğrencilerin birbirleriyle ilişkilerinin, kız-erkek ilişkilerinin belli bir seviyede olması, doğru söyleme). Ancak ahlak eğitimini önemseyen okulların sayısı çok azdır, bunlarda da öğrencilerin ahlaki bağlılığının geliştirilmesi hedeflenmemekte, sadece ahlak hakkında birşeyler öğretilmektedir.

Öğretmenlerin kendi ahlaki görüşlerine göre öğrencilerin beynini yıkayacağından endişelenmek yersizdir çünkü öğrenciler televizyon, radyo, dergi, akran grupları, vb. aracılığıyla kendilerine ulaşan pek çok görüşten zaten etkilenmektedir. Toplumsal çevrede doğal koruma ve denge sağlanmaktadır, öğretmenlerden biri topluluk konsensusu dışında ahlaki bir kavram öne sürse de (Örneğin herkesin vejeteryan, *Zen Budisti*, vb. olması gerektiği görüşü), öğrencilerin bu öğretilenlere karşılık kullanabileceği çok sayıda farklı kaynak vardır. Üstelik ahlak eğitiminde ders vermekten çok tecrübeler etkindir (Örneğin sınıftaki tecrübelerin geliştirilmesiyle ilgili bir araştırma).⁸⁷

Okullarda *ahlak eğitiminin* rolünü arttırmak için konuyla ilgili farkındalık oluşturulabilir (Örneğin okullar sadece öğrencilerden, öğretmenlerden, sınıflardan, müfredattan oluşan yerler olarak değil; insanların başkalarına saygıyı öğrendiği, öğrencilerin birbirlerine zarar vermediği, birbirleriyle sohbet ettiği, öğrencilerin makul ve anlaşılır kriterlere göre değerlendirildiği bir ortam olarak görülmesi).

Amerika’da lise öğrencileri okul dışında ve iş ortamında çok zaman geçirmektedir oysa bu iş ortamları eğitim vermekten çok uzaktır (Örneğin Amerika’da lise öğrencilerinin 2/3’si, çoğunlukla hazır yemek restoranlarında çalışmaktadır.). Öğrenciler genellikle *yarım gün* mesaili işlerde çalışmaktadır (Örneğin *McDonald’s*, *Hardee’s*, *Kentucky Fried Chicken*). Oysa buralarda işler rutin bir şekilde yapılmakta,

⁸⁷ Ben Wildavsky, ‘Can You Not Teach Morality in Public Schools?’, 1992 (The Responsive Community, 1991-1992, S.2, s.47-54); William Peters, *A Class Divided: Then & Now*, 1987, s.16, 21, 24-25, 33, 41, 123-124; Aktaran: Etzioni, 1994, s.96-105.

tüm detaylar önceden belirlenmekte, öğrencilerin üretken olmasına, kendi inisiyatiflerini kullanmalarına izin verilmemektedir.

Üstelik çalışma saatleri uzundur, kariyer imkanı yoktur, gençlerin körü körüne itaati istenmektedir. Buralarda rol model olacak, ahlaki rehberlik yapacak kişiler bulunmamakta, gençler birbirlerine üstünlük taslar hale gelmektedir. Para kazanan gençler evde belli oranda özgürlük elde etmekte, derslerine çalışıp ödevlerini yapmak yerine işyerinde birkaç saat daha çalışıp daha çok para kazanmayı tercih etmektedir. Etzioni bu problemlerin çözümü için *okul-işyeri-ebeveyn işbirliğini* önermektedir (Etzioni, 1994, s.89-115).⁸⁸

2.11.ULUSAL HİZMET PROGRAMI

Etzioni -okulların toplumsal değerlerin nesilden nesile aktarılması, karakter eğitimi pekiştirmesi, ailede kazandırılmayan bazı değerlerin, toplumsal bilincin, vb. bireylere kazandırılması gibi işlevlerini yerine getirebilmesi, öğrencilerin hayata daha hazırlıklı hale gelmesi, *Toplulukçu bir yaklaşımla*, sadece kendilerini değil, başkalarını da önemser bir şekilde yetiştirilmesi, farklı kültürleri tanınması, topluma faydalı olması ve toplumsal bütünlüğün sağlanması için- öğrencilerin liseden sonra, üniversiteye gitmeden ya da hayata atılmadan önce 1 yıl süreyle *Ulusal hizmet programlarına* katılmalarını önermiş, bu konuda desteklenmiş ve uygulamalar olumlu sonuçlanmıştır.

Etzioni bu hizmetin gençler arasında *toplumsal sorumluluk* duygusunu arttıracığını, ahlaki görüşleri şekillendireceğini, bireyin özgüvenini, değer duygusunu ve geleceğe bakışını geliştireceğini, benmerkezli yaklaşımdan uzaklaşıp ortak ihtiyaçlara yönelme sağlanacağını yani daha iyi bir topluluk oluşturulacağını çünkü sosyolojik bir mikser gibi farklı ırklardan, sınıflardan ve bölgelerden gelen kişiler arasındaki ilişkilerin ve ortak değerlerin geliştirileceğini belirtmektedir.

⁸⁸ Current Population Survey, 1991 (Bureau of Labor Statistics, 1991); Ivan Charner & Bryna Shore Fraser, *Youth and Work: What We Know, What We Don't Know, What We Need to Know*, 1988; James E. Peters, 'Bridging the Gap: Restaurant Employment of Minorities', 1989 (Restaurant Business, 1989, S.88, s.62, 154); Aktaran: Etzioni, 1994, s.110-115.

İyi planlanmış, bir yıllık *ulusal hizmetin* farklı coğrafi ve toplumsal geçmişe dayalı bireylerin birlikte yaşamasını; kızların, erkeklerin, beyazların, beyaz olmayanların, devlet okullarından, cemaat okullarından, Kuzeyden, Güneyden, köyden, şehirden gelenlerin ortak bir hedef için bir araya gelip birlikte çalışmasını sağlayacağını düşünmektedir (Örneğin ABD’de demokrasiyle ilgili 1989’da yapılan kamuoyu yoklamaları *kamu hizmeti cezası* uygulanan gençlerin bu konuda olumlu duygular beslediğini göstermektedir. Bu gençlerin %57’si başkalarına yardım etmekten mutlu olduğunu, %40’ı bunun iyi bir tecrübe olduğunu, %1’i bu durumdan hoşlanmadığını belirtmiştir.).⁸⁹

Kısacası *okulların toplulukların ahlaki alt yapısını oluşturma* görevi olduğundan, eğitimin bilgi aktarımının ötesinde karakter şekillendirmeyi, ahlak eğitimi kapsaması, eğitim kurumlarının özdisiplin sağlanan yerler şeklinde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Eğitimdeki problemlere *Toplulukçu yaklaşımla* çözüm önerileri sunulmaktadır (Etzioni, 1994, s.89-116).

Amerikalı gençler için *bir yıllık ulusal hizmet programı* destek görmüş, küçük büyük çeşitli hizmet önerileri gelmiştir (Örneğin halk kütüphanelerinde birkaç saat yardım etme, gönüllü acil servis elemanları, ilk yardım eğitim programları, gönüllü ambulans elemanları, gezici aşevleri, klinikler, kadın sığınma evleri gibi kurumlarda çalışma). Bu programda güçlü toplumsal bağlar oluşturulması, arkadaşlar ve gruplar arasındaki *Toplulukçu ilişkilerin* geliştirilmesi hedeflenmektedir. Yerleşim yeriyle, iş ortamıyla ilgili, tek etnik kökenli ya da entegre olmuş toplulukların her biri bölgesel koşullara, ihtiyaçlara göre kendi gündemlerini belirlemektedir. Aslında toplulukların kamu yararına daha fazla zaman, enerji ve kaynak harcayabilecek *gönüllülere* ihtiyacı vardır (Etzioni, 1994, s.117-133).

Amerika’da *ulusal hizmet programlarıyla* ilgili tartışmalar olmuştur (Örneğin Bill Clinton programa destek vermiştir.). 1960’lara kadar Amerikan ulusunun gönüllü ve zorunlu hizmet programları yapılmış; bunlar ırksal, etnik, dini hiyerarşilerle ifade

⁸⁹ Democracy’s Next Generation, 1989 (People for The American Way, 1989, B.62, s.154-162); Aktaran: Etzioni, 1994, s.114-115.

edilmiş ve güçlendirilmiştir. Ancak zamanla ortaya çıkan yeni koşullara göre yeni tarz ulusal hizmet programları geliştirilmesi önerilmiştir.

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, güçlü, katılımcı demokrasiye, sivil cumhuriyete dayalı *Amerikan vatandaşlığı* ise hem bireysel hakları hem demokratik özerkliği, *kamu hizmeti* şekillerine katılımı gerektirmektedir. Ulusal hizmetler açısından değerlendirildiğinde, Amerika genellikle gönüllülüğe güvenmiştir (Örneğin gönüllü ordu. Ancak sıradan askerler heterojen etnik gruplardan seçilirken, üst rütbelere Kuzey Avrupa kökenli beyaz erkekler getirilmiştir. Diğer ulusal hizmetlerde de Afrikalı-Amerikalıları, Asyalı-Amerikalıları, Yerli Amerikalıları, kadınları jüriye dahil etmeme çabaları 1960'lara kadar sürmüştür. En zorunlu hizmet programı sayılabilecek eğitim ise genellikle *Protestan, Anglo-Sakson, Amerikancı* kültürel içerikli olmuş, siyahlara ve kadınlara sınırlı eğitim fırsatları verilmiştir.).

1990'lı yıllarda liberal ve demokratik sivil kavramlar Amerikan liderlerini, seçmenleri tatmin edememiştir. Çünkü dini, etnik, ataerkil, kültürel sivil kimlik duyguları genellikle ulusal kurumlarda ve ulusal politikalarla şekillendirilmiştir. Kültürel grupların ve ailelerin demokratik bir şekilde işletilen *gönüllü birlikler* gibi mi yoksa çeşitli adetlere göre, geleneksel olarak mı ele alınacağı sorgulanmıştır. *Ulusal hizmet programları* bütün seviyelerde etnik, dini ve ekonomik entegrasyon gerektirir mi? Gelecekte Amerikan sivil kimliğinin bu soruların cevaplarına göre şekilleneceği düşünülmektedir. Kısacası *Toplulukçuluk yaklaşımında Ulusal hizmet politikası* desteklenmiştir (Örneğin gönüllü olarak *Barış Birlikleri*'ne katılma. Etzioni, 1995, s.233-258; 1996, s.189-216).

2.12.BÜTÜNLÜK İÇİNDE ÇOĞULCULUK

İrkçi ve etnik Amerikan toplulukları arasındaki ilişkilerle ilgili farklı görüşler tartışılmakta, farklı yaklaşımlar gündeme getirilmektedir. Tek, homojen bir karışımda bütün grupların asimile olduğu *Eritme kabı yaklaşımı* önerilmekte, bunun bir zamanlar ABD'ye gelen göçmenlerin alıştığı bir model olduğu, '*Farklı ırklardan oluşan grupların birleşerek tek bir Amerika'yı, Amerika'nın yeni yüzünü oluşturduğu*' belirtilmektedir.

Gökkuşağı yaklaşımında Amerikan toplumu gökkuşağına benzetilmekte, farklı renklerdeki insanların yan yana dizildiği kurgulanmakta (Örneğin 1984 seçimlerinde Jesse Jackson bu yaklaşımı öne sürmüştür.), Amerikan toplumu *Çokırkl toplum* olarak gösterilmektedir.

Etzioni *Mozaik modelinin* topluluklar arasında -*Toplulukçu topluma* uygun-sınırlı özerklik yapılanmasına hizmet edeceğini; mozağin farklı şekillerle ve renklerle zenginleştiğini ancak belli bir çerçeveye, bir çeşit *yapıştırıcıyla* bir araya getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Mozaik farklı toplulukların -dini bağlılıklardan dile, yemek çeşitlerine, danslara kadar- kendi kültürel özelliklerini koruduğu, geleneklerini öğrendiği ve bununla gurur duyduğu bir toplumun sembolüdür. Üstelik farklı topluluklar ortak bir çerçeveye sınırsız bağlanmakta, '*Farklı gemilerde geldik ama artık hepimiz aynı gemideyiz*' denmektedir.⁹⁰

Etzioni'nin *Topluluklar topluluğu* kavramı ya da *Bütünlük içinde farklılık ve çoğulculuk*, katı bir çerçevede bir araya gelen *mozaik* kavramına benzetilmektedir. Farklı kimliklerde kişilerin üst toplum üyeleri olmak için kendi alt kültürlerini ve grup bağlılıklarını bıraktığı asimilasyonun yani *Eritme kabı yaklaşımının* uygulamaları görülmüştür (Örneğin Rusya'nın farklı azınlık üyeleriyle, *Yahudilerle*, Çin'in Tibetlilerle mücadelesi).

Ancak Amerikalıların isterlerse kendi *farklı dinlerini* (Örneğin *Ortodoks*, *Budist*), *alt kültürlerini* sürdürmeleri (Örneğin farklı müzik ve dans şekilleri) Amerika'nın bütünlüğü açısından bir tehdit oluşturmamak; farklı müzik tarzlarıyla toplumun kültürü zenginleşmektedir. Üstelik başkalarının geleneklerini ve kültürlerini öğrenirlerse Amerikan toplumunun zarar göreceği konusunda hiçbir delil bulunmamaktadır (Örneğin *Kuran* öğretilerinin, *Asya felsefesinin*, *Yerli Amerikalıların* geleneklerinin öğrenilmesi).

⁹⁰ Roberto Suro, *Remembering the American Dream: Hispanic Immigration and National Policy*, 1994, s.64; Mark Helprin, 'Diversity is Not a Virtue', 1994 (Wall Street Journal, 1994, S.25), Martha Fransworth Riche, 'We're All Minorities Now', 1991 (American Demographics, 1991, s.26); Time, 1993, s.20; Aktaran: Etzioni, 1996, 189-195.

Amerikan toplumunda *hangi ortak değerlerin* destekleneceği konusu tartışılmış, tek bir Amerikan tipinin mümkün olup olmadığı sorgulanmıştır.⁹¹ *Toplulukçuluk yaklaşımında* toplumda ortak değerler vurgulanmakta, temel öğeler belirlenmektedir. Temel öğeler: *Demokrasi, anayasa, haklar yasası, bağlılıkların seviyeleri, tarafsızlık, hoşgörü, saygı, kimlik politikalarının sınırlandırılması, toplum çapında diyaloglar, uzlaşma* (Etzioni, 1996, s.189-199).

Temel öğelerden ilki *demokrasinin* bir değer olarak kabul edilmesidir. *Bireyselciler* demokrasiyi bir mekanizma, *Toplulukçular* toplumda paylaşılması gereken ortak bir değer olarak görmektedir (Örneğin özel konularda dini değerler, kamusal konularda demokratik karar alma ancak belli bir noktaya kadar işe yaramaktadır. Boşanma, kürtaj, eşcinsellik gibi konularda tartışmalar sürmektedir.). *Anayasa* ve *Haklar Yasası* da temel öğelerdendir (Örneğin bireysel haklar, azınlıklar ve özerklik; *Yerli Amerikan Kilisesi* üyelerinin *dini törenlerde peyote* bitkisini kullanmalarına izin verilip verilmeyeceğiyle ilgili tartışmalar. Florida’da, Kaliforniya’da, New York’ta *Santeria topluluğunun* dini törenlerde hayvanları kurban etmesiyle ilgili tartışmalar).

Kişinin kendi topluluğuna bağlılığıyla üst topluluğa bağlılığı arasında denge sağlanması beklenmektedir. *Topluluklar topluluğunun* varlığını sürdürebilmesi için toplulukların üyelerinin kendi geleneklerine, kültürlerine ve değerlerine olduğu kadar diğer topluluklarınkilere de saygı göstermesi, tarafsızlık ve hoşgörü ilkelerine riayet etmesi gerekmektedir (Örneğin *Yahudiler, Katolikler, Zen Budistleri, Episkopal, Presbiteryen, Metodist Kilise taraftarları, Dinsel fundamentalistler, Komünistler, caz sevenler, farklı alt kültürler, vb.*).⁹²

⁹¹ Glenn C. Loury, ‘Individualism Before Multiculturalism’, 1995 (Public Interest, 1995, S.121, s.101); F. J. Turner, *The Frontier in American History*, 1921; D. W. Brogan, *The American Character*, 1944; Geoffrey Gorer, *The American People: A Study in National Character*, 1948; D. Riesman, vd. a.g.e. 1950; Rupert Wilkinson, *The Pursuit of American Character*, 1988, s.1; R. Wilkinson, *American Social Character: Modern Interpretations*, 1992; Aktaran: Etzioni, 1996, s.196-199.

⁹² *Employment Division v. Smith*, 1990; *Church of Lacombe v. Hialeah*, 1993; David Boaz, ‘Don’t Forget the Kids’, 1994, (New York Times, 10 September 1994); D. Boaz, ‘Domestic Justice’, 1995 (New York Times, 4 Jan. 1995); James D. Hunter, a.g.e. 1994; Aktaran: Etzioni, 1996, s.200-208.

Etzioni başka kültürlerin anlaşılmasıyla, *başka kültürlerle değer verilmesiyle* Amerikan temel değerlerinin, kültürünün, bütünlüğünün bozulmayacağını, *çoğulculuk* içinde toplumun bütün üyelerinin önemseneceğini; kimlik politikalarıyla grup farklılıklarının vurgulanıp diğer grupların düşman gibi gösterilmesi yerine, *grup farklılıklarının* aynı topluluğun üyeleri arasındaki farklılıklar gibi ele alınmasını önermektedir. Medyada ise artık kimsenin kendini sadece *Amerikalı* olarak tanımlayamayacağı görülmektedir (Örneğin yaşlı Amerikalı, genç Amerikalı, siyah Amerikalı, beyaz Amerikalı, zengin Amerikalı, fakir Amerikalı, yerli Amerikalı, vb.).

Toplulukçu toplum oluşturulması için *kimlik politikalarının* -grupların kendi ihtiyaçlarının karşılanmasına imkan sağlayan, üyelerin başka bağlılıklarının da dikkate alındığı, daha kapsamlı topluluklara, diğer gruplara yer veren- daha *kompleks politikalarla* yer değiştirmesi hedeflenmektedir. Çünkü bireyler ne kadar *tek bir toplulukta tekelleşirse o toplum o kadar az Toplulukçu* olacaktır. Toplum çapında *sivil ahlak diyaloglarının* sürdürülmesi kültür savaşlarını engelleyebilir, böylece *Topluluklar topluluğu* korunabilir, hem topluluk içinde hem topluluklar arasında diyaloglar sürdürülebilir. *Toplulukçu toplumda uzlaşma kültüründen* bahsedilmekte; uzlaşma sağlamada *özür talebi, özür dileme, affedicilik, gerçek uzlaşma* gibi aşamalar önemslenmektedir.⁹³

Toplumsal bağları ve ortak değerleri destekleyen süreçlerin toplumsal yapılanmalarda farklılıkları yok etmeye ya da asimilasyona yönelik değil, parçaları bir arada tutan çerçeveyi güçlendirecek şekilde olması beklenmektedir.

Sembollerin gösterilmesi (Örneğin toplum çapında bütünlüğü simgeleyen sembollerin olumlu içerikle gösterilmesi, bayraklar, resmi geçit törenleri), *medya politikaları* (Örneğin televizyon ve radyo programlarının, megalogların bütünlük oluşturmadaki önemi), *eğitim politikaları* (Örneğin devlet okullarında toplum çapında,

⁹³ Iris Marion Young, *Justice and the Politics of Difference*, 1990; Ed. A. Gutmann, *Multiculturalism and The Politics of Recognition: An Essay by C. Taylor with Commentary*, 1992; M. Walzer, *What It Means to Be an American*, 1992; W. Kymlicka, *Multi-Cultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, 1995; B. Friedan, 'To Transcend Identity Politics: A New Paradigm', 1996, s.4-8 (Responsive Community, 1996, S.6/2, s.4-8); Lewis H. Lapham, 'Who and What is American?', 1992 (Harper's, 1992, s.43); Nicholas Tavuchis, *Mea Culpa: A Sociology of Apology and Reconciliation*, 1991, s.15-44, 56-57, 62-63, 106-108; Aktaran: Etzioni, 1996, s.205-210.

ortak müfredat belirlenmesi), *ulusal hizmet politikası* (Örneğin gönüllü olarak orduya katılma), *çiftkültürlü eğitim politikaları* (Örneğin göçmen çocuklarına hem anadillerinin hem İngilizce'nin öğretilmesi), *İngilizcenin desteklenmesi* (Örneğin herkese yeterince İngilizce öğrenme fırsatı verilmesi), *yerleşim politikaları* (Örneğin üniversitelerde kendi toplumsal önceliklerine göre kalacakları yeri seçmeleri, öğrencilerin aktivitelere katılmalarının, böylece farklı grupların bir araya gelmelerinin sağlanması), *genel iskan politikaları* önemlidir (Örneğin yerleşimle ilgili *Toplulukçu yaklaşımı* destekleyici düzenlemelerin gündeme getirilmesi. Etzioni, 1996, s.189-216).

2.13.TOPLULUKÇULUK YAKLAŞIMINA ELEŞTİRİLER

Etzioni'nin öne sürdüğü *Toplulukçuluk yaklaşımı* çeşitli çevrelerde gündeme getirilmiş, entelektüel alanda dikkat çekmiş, çok sayıda yazar ve eleştirmen tarafından bu konuda olumlu ya da olumsuz yorumlar yapılmış, çok sayıda makale ve kitap yazılmış, *Toplulukçular* ile *Liberaller* ve *Sosyal muhafazakarlar*, sosyologlar, siyasetçiler ve düşünürler arasında tartışmalar ve karşılıklı fikir alışverişi yapılmıştır. *Toplulukçular* bazen *Sosyal muhafazakarlar*la aynı politikaları destekleseler de, aralarında ciddi tartışmalar olmuştur, görüş ayrılıkları vardır.

Özellikle *Toplulukçu aile modeli* Amerika'da çok tartışılmış, konuyla ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. *Toplulukçu okul* yaklaşımında önerilen her lise öğrencisi için mezuniyetten önce bir yıl sürecek *Ulusal hizmet programı* da okullarda uygulanmıştır. Ayrıca Amerikalılarda *Topluluk bilincinin* artması sağlanmış, gönüllü hizmetlere katılım oranı artmıştır. Öte yandan bazı suçlara getirilen *kamu hizmeti cezası* uygulamaları da dikkat çekmiş ve desteklenmiştir. Ancak Etzioni *Toplulukçu* çalışmalara gönüllü katılım seviyesini yeterli bulmamakta, toplumun çoğunun çoğu zaman Topluluk bilinciyle hareket etmesiyle toplumsal canlanmanın gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Uluslar arası alanda da *Toplulukçuluk yaklaşımına* uygun daha kapsamlı çalışmalara gerek duyulduğunu düşünmektedir.

Toplulukçuluk yaklaşımı -özellikle ahlaki düzenin desteklenmesi, bireysel haklarla toplumsal sorumlulukların dengelenmesi konusunda- *kilise vaazlarına* benzetilerek, eski değerlerin yeniden öne sürülmesi, siyasal bir kampanya ve toplumsal

bir hareket olmakla eleştirilmiştir. Oysa *Toplulukçuların* gündemi karşılaşılan problemler kadar karmaşık ve kapsamlıdır. Çünkü değerlerin, düşüncelerin değişimi ve halka hizmet eden *kamu düzeni* hedeflenmektedir (Etzioni, 1994, s.247-250).

A.Toplulukçu Aile Yaklaşımının Eleştirisi

Toplulukçular ve Sosyal muhafazakarlar ailenin önemi, korunması, evliliklerin sürdürülmesi, boşanmaların azaltılması konusunda hemfikirdir. *Sosyal muhafazakarlığın* kökenleri Emile Durkheim'in fikirlerine dayandırılmaktadır. Durkheim bütün toplumsal dünyalarda, kontrol dışına taşan, sürekli bir tehdit olduğunu düşünmektedir. *Bireyi* özünde sınırsız arzulara sahip, sürekli kişisel hazzın peşinde koşan, bencil ve hedonist olarak tanımlamaktadır. Böyle ben-merkezci, anti sosyal kimselerle doldurulmuş toplum, vb. sosyal birlikler -üyelerin davranışları zapt edilemez ve toplumun tümünün iyiliğine yöneltilemezse- kargaşa ve parçalanma tehdidi altındadır. Birey temel içgüdülerin etkisinden bağımsız kılınmalı, hırs ve istekleri toplum yararına işleyen sosyal bir varlığa dönüştürülmelidir.

Bu nedenle *toplumsallaşma* çok önemsenmektedir. Topluluk üyeleri, toplumu bir arada tutan toplumsal kuralları, norm ve değerleri tam olarak özümsemezse, toplumsal düzen garantilenemez, kişisel mutluluk sağlanamaz. *Tam toplumsallaşma* ile özellikle ailede, insanların nasıl davranacaklarına dair bir anlaşma, bir kuşaktan diğerine aktarılır. Böylece birey hem toplumsallaşmakta hem toplulukla bütünleşmektedir. Toplulukta paylaşılan inançlar ve umutlar bütünü sayesinde toplumsal ve bireysel sağlığı garantileyen *kolektif bilinç* oluşturulmaktadır.

Toplulukçular '*Toplumsal bağlılık kaybı, toplum bilincinin kaybı, paylaşılan değerlerin eksikliği*' gibi problemlerden yakınmaktadır (Örneğin İngiltere'de Tony Blair'in sürekli '*Haklar kadar sorumluluklar*' sloganıyla, İngilizler arasında yurttaşlık sorumluluğu geliştirmeye çalışması). *Sosyal muhafazakarlar* çekirdek aileyi, ailenin mahremiyetini, çocukların toplumsallaşmasında ailenin rolünü çok önemsemektedir. Dolayısıyla topluluğa, birliğe zarar verebilecek herşeye tepkilidirler. Bu Durkheim'ci görüş, Parsons'un İşlevselci arkadaşlarının çalışmalarıyla, özellikle ABD'de, savaş

sonrası Sosyoloji çalışmalarında geliştirilmiştir. Daha sonra Norman Dennis gibi bazı İngiliz sosyologlar ve Amerikalı Etzioni klasik Durkheim’ci yaklaşım sergilemişlerdir.

Sosyal muhafazakarlar evliliklerin sürdürülmesine karşı tehditleri çok önemser çünkü ‘*Boşanma kötü bir şeydir*’. Etzioni ise evliliklerin sürdürülmesine yardımcı olacak ‘*Aile uzmanlarını*’ önermektedir (Guardian, Etzioni, 1993, s.20). Ailelerin organizmalar gibi olduğunu ve *aile doktorlarının* hastalığı önlemek ve en baştaki organizmanın toplumun yararına iyileştirilmesi için müdahaleye gerek duyulduğunu belirtmektedir. Bu ise Neo-Durkheim’ci bir teşhis ve reçetedir.

Sosyal muhafazakarlığın liberal eleştirisi yapılmış, aile hakkındaki görüşlere liberal açıdan karşı çıkmıştır: ‘Politikacılar ve aile kuramcıları şu açıdan aynı fikirdeler: *Aile parçalanması kötü bir şeydir ve bir şeyler yapılmalıdır*. Aile, topluluk, ulus... *Toplulukçuların gurusu* Etzioni’ye göre, İngiltere, henüz ABD’de tanık olunan *ahlaki anarşi* seviyesine ulaşmamıştır ancak yollar açıktır. Şiddet suçları, evlilik dışı doğumlar, uyuşturucu tacizi, öldürülen çocuklar, hiçbir vicdani belirtinin olmaması ve politik yozlaşma dikkate değer belirtilerdir.

Etzioni ciddi şekilde hasta bir sosyal sağlıktan ve ahlaki ve toplumsal kurumların parçalanmasından bahsetmektedir. Aile, süreğen bir toplumu inşa edecek bir tuğla ise, aileyi, içindeki herkesle birlikte, tekrar yerli yerine koyarsak, herşey iyi olacak! Bizim kendi arkadaşlarımız, ilişkilerimiz, meslektaşlarımız, televizyondaki pembe dizi, dedikodular -kısacası *yaşadığımız hayatla- politika yapanların* aile ile ilgili konuşmalarında bir uyumsuzluk var. Bunların kızları, üvey kızları, kız kardeşleri, sevgilileri, eski eşleri yok mu? Çevrelerinde hiç boşanma da mı yok? ...’’ (Polly Toynbee, *The Independent*, 1995, s.15).

Sosyal muhafazakarların görüşleri, normları, değerleri ve toplumsallaşmayı vurgulamalarına karşılık, Toynbee yaşamlarımız üzerinde avantaj ve dezavantajların etkisini ön plana çıkarmıştır. Alternatif olarak *modern aile yaşamı* analizlerini göstermektedir (*Introductory Sociology*, Tony Bilton, K. Bonnet, P. Jones, T. Lawson, D. Skinner, M. Stanworth & A. Webster, 2008).

B.Liberal Yaklaşımdan Toplulukçuluk Eleştirisi

Çokkültürcülük politikalarında grup farkına dayalı haklar önem kazanmaktadır. Liberal demokrasiler ya çokuluslu ya çoketniklidir. ‘Çokkültürcülüğün meydan okuyuşu’ bu ulusal ve etnik farklılıkları istikrarlı ve ahlaki bakımdan savunulabilir bir biçimde düzene sokmaktır (A. Gutmann, 1993). Ancak demokrasilerin ulusal azınlıkların ve etnik grupların taleplerine yanıt şekilleri değişmektedir.

Kültürel farklarla karşı çıkma şekillerinden biri bireylerin *medeni ve siyasal haklarını* korumaktır. *Grup farklılığının* korunması için *dernek kurma, din, ifade, seyahat ve siyasal örgütlenme özgürlüğü* önemlidir. Bu haklar bireylerin *sivil toplumu* oluşturan çeşitli gruplar oluşturup dernekler kurmalarını, bunları sürdürmelerini ve değişen koşullara uyumunu sağlamaktadır. Bu *ortak yurttaş haklarından* doğan koruma toplumdaki birçok meşru farklılık biçimleri için yeterlidir.

Marksistlerin, Toplulukçuların ve Feministlerin Liberalizme yönelttiği eleştirilere göre, bireysel haklara verilen liberal ağırlık insan ilişkileri hakkında *atomcu, Materyalist* ve çelişkili bir görüşü yansıtmaktadır. Oysa bu görüş hatalıdır çünkü *bireysel haklar geniş bir ilişkiler dizisine yanıt verebilir*. En temel liberal hak *-inanç özgürlüğü-* doğası gereği sosyal olan ve araçsal olmayan etkinliklere koruma sağlamaktadır (Will Kymlicka, 1995).

Toplulukçular tipik olarak alt toplulukları saran büyük toplum yerine *ulustan daha küçük gruplardan* (Örneğin kiliseler, bölgesel kurumlar, aile, sendikalar), *ortak bir iyi kavrayışı* ile tanımlanmış gruplardan bahsetmekte, buna dayalı bir *ortak iyi politikası* geliştirmeye çalışmaktadırlar. Üyelerin grup değerlerine bağlı olduğuna, dolayısıyla ortak değerleri savunmak için kişi haklarının sınırlandırılmasında hiçbir sakınca olmadığına inanmaktadırlar. Oysa çoğu Toplulukçunun da kabul ettiği gibi, *bu ortak iyi politikası ulusal düzeyde uygulanamaz*. Çünkü *ulus*, birim olarak kurucu anlamda topluluk için zorunlu olan *ortak benlik* anlayışı geliştirilemeyecek kadar geniştir (Örneğin M. Sandel, 1984, 1993; A. MacIntyre, 1981; D. Miller, 1988, 1989).

Bir ulusun üyeleri nadiren *ahlaki değerler* ya da geleneksel hayat tarzları bakımından ortaklık göstermektedir. Bir dil ve tarih birliğinden bahsedilebilir ancak

hayattaki nihai amaçlar konusunda genellikle derin ayrılıklar görülmektedir. Dolayısıyla *ulus-altı düzeyde Toplulukçu politikalar* itiraz edilmelidir. İnsanları miras aldıkları toplumsal rolleri sorgulamaktan men etmek onları tatminsiz hatta boğucu hayatlara mahkum etmek olabilir (Örneğin baskı tehlikesi ve toplumsal roller. D. Philips, 1993).

Kısacası *ulusal kimlik Toplulukçu politikalar* için uygunsuzdur yani ortak değerlere dayanmamaktadır. Çünkü ulusal kültür insanların -belli değerleri ve inançları sorgulamayı, iyileştirmeyi sınırlandırmaksızın- seçim yapmaları için anlamlı bir bağlam sağlar. İnsanlar uluslarının sürekli var olmasını sağlamak için daha geniş özgürlük ve eşitlikten vazgeçmeye gönüllüdür (*Çokkültürlü Yurttaşlık*, Will Kymlicka, 1995, 1998).

Göç ve sınır değişikliklerinin görüldüğü modern dünyada vatandaşların ortak ırksal ya da etnik bir geçmişi paylaşmadığı ve siyasi bir topluluğun kendi hayatının tek bir etnik bağlılığa sığmayacağı belirtilmektedir. Oysa bir ortak dil temelinde ortak bir kültürel yapı varsayılmaktadır. Yine bir taraftan çoğulculuk olgusu -özellikle de *dinsel çoğulculuk*- diğer taraftan siyasi topluluk tek bir bütün kültür ve aynı toplum ve kültüre ait tek bir halkla eşit görülmektedir (R. Dworkin, 1978, 1985, 1989).

Azınlık hakları meselesini *Bireyselciler* ile *Toplulukçular*, *Rasyonalistler* ile *Postmodernistler* arasında bildik tartışmalar olarak görmek hatalıdır (I. Young, 1993; Leon Trakman, 1992; Adeno Addis, 1991). Ancak azınlık haklarıyla ilgili meseleler genelde hafife alınmıştır. Azınlık haklarını değerlendirirken odak soru, ilke olarak *topluluklara ya da grup farklılıklarına siyasi onay verilmesi* fikrinin benimsenip benimsenmediğidir. Ancak tüm siyaset teorisyenleri belli türden grup farklılıklarını tanımayı ve belli kültürel toplulukları desteklemeyi kabul etmektedir. Bu, hem *Liberal bireyselciler* hem *Muhafazakarlar*, *Toplulukçular* ve *Postmodernistler* için geçerlidir.

Kısacası *azınlık hakları* konusu *Toplulukçuları* desteklemenin mi yoksa farklılıkları tanımanın mı meşru olduğuyla ilgili değildir. Çünkü bazı Toplulukçular *ulusal azınlıkların* taleplerini; ana toplumun yanı sıra *ayrı ve özyönetimli topluluklar* olarak tanınmasını onaylamamaktadır (Örneğin I. Young, 1993). Ulusal azınlıkların ve etnik grupların talepleri Batılı tüm politik geleneklere meydan okuyuştur. Azınlık hakları konusunda tutarlı ve ilkeli bir teoriye gerek duyulmaktadır (W.Kymlicka, 1995).

C.Toplulukçu Analizin Eleştirisi

Etzioni'nin *Toplulukçu metotlarının* aslında organizasyonların ilk *İşlevselci* tanımlamalara dayandığı, metodolojisinin toplumun sosyoekonomik temellerine herhangi bir katkıda bulunmayı engellediği öne sürülmüş, bu açıdan eleştirilmiştir.

Toplulukçu analizde -bir organizasyon teorisi geliştirilmeden önce mevcut olan- bir metodoloji kullanıldığı, metodolojik açıdan *Yapısalcı-İşlevselciliğin* etkisinde kalındığı, modern toplumun problemlerini çözmede organizasyonların kendi alanını aştığı ve *çözüm gibi* gösterildiği vurgulanmaktadır. "Etzioni'nin yeni bir *Toplulukçu toplum* oluşturulmasıyla ilgili iddiaları aslında 1950'lerden beri içinde yaşadığı Amerikan toplumunun güçlü ve güçsüz taraflarına şahitlik ettiği kadarıyla sınırlı kalmaktadır. Bu da onun *Yeni Toplulukçu Düşünce* yaklaşımını oldukça dar *Amerikancı* bir kalıba sokmaktadır. Toplulukların kendi aralarındaki ve çeşitli ülkelerdeki topluluklar arasındaki farklılıkların önemini yadsımaktadır. Dolayısıyla sadece tek kimlikli ya da homojen topluluklar olduğunu öne sürerek hata yapmaktadır."

Kısacası Prideaux, Etzioni'yi *topluluğun Amerikancı versiyonunu Batı dünyasına empoze etmeye* çalışmakla suçlamaktadır (Simon Prideaux, *From Organisational Theory to the New Communitarium of Amitai Etzioni*, 2009).

3.KOMPLEKS ORGANİZASYONLAR- UYUM TEORİSİ

3.1.KOMPLEKS ORGANİZASYONLAR

Etzioni *kompleks bürokratik organizasyonları* araştırmaktadır. Çünkü modern ve postmodern toplumlar *organizasyon toplumlarıdır*, bu toplumlarda organizasyonların sayısı ve kapsamı hızla artmaktadır. Ayrıca organizasyon kavramı benzer toplumsal birimleri içermektedir (Örneğin *dini organizasyonlar* kavramı *dini gruplar* kavramından daha kapsamlıdır.). Üstelik bireyler *çok sayıda organizasyona üyedir*, organizasyonlar içinde yaşamaya alışmıştır ve organizasyonlar arasında kolayca geçiş yapabilmektedir. Toplum *topluluklardan* oluşmaktadır ve organizasyon yapılanması da toplulukların devamını sağlamaktadır (Etzioni, 1964, s.1-4). Dolayısıyla Etzioni'nin hem Weber'in hem Parsons'un görüşlerinden etkilendiği, organizasyonlarla ilgili araştırmalarında -o dönemdeki- mevcut bilimsel birikimden yararlandığı, organizasyonlarla ilgili çalışmaları geliştirdiği ve yeni bir bakış açısı kazandırdığı söylenebilir.

Modern ve postmodern sayılan toplumlar *çok sayıda alt topluluktan* oluşmaktadır; dolayısıyla yeni bir toplum türü değildir, önceki eğilimlerin devamıdır. Bu toplumlarda devlete ek olarak *çok sayıda organizasyon* bulunmaktadır. Etzioni *üst toplulukları* da önemsemekte ancak özellikle *alt toplulukları ve bunların kombinasyonlarını oluşturan organizasyonlarla* ilgilenmektedir. Alt topluluklar ve organizasyonlar arasındaki ilişkilerde, alt toplulukların genelde çok yönlü olduğu ve organizasyonlardaki mobilizasyon yönüne göre farklılaştığı görülmektedir. *Aktif toplum* yapısı temel birimlerinin *alt topluluklar, topluluklar ve organizasyonlar* içermesi açısından postmodern toplumlara benzer ancak hem modern hem postmodern toplumların farklı özelliklerini birleştirmektedir (Etzioni, 1961; 1963; 1975).

Organizasyonlar konusu önemlidir ve kapsamlı çalışmaları gerektirmektedir. *Weber modeli* kısmen iş ve yönetim bürokrasilerini, kısmen de *Hiyerarşik kiliseleri*, bazı askeri organizasyonları ele almaktadır. Ancak hapishaneler, üniversiteler, hastaneler, araştırma kurumları, *Eşitlikçi kiliseler*, okullar, siyasal partiler, işçi sendikaları düşünüldüğünde, çoğu önerme yeniden düzenlenmelidir (Örneğin *Katolik Kilisesi*'ne bir yönetim danışmanlığı firmasının verdiği tavsiyeler -*General Motors* gibi

büyük şirketler tarafından kullanılsa da- başarıya ulaşılmasını sağlamamıştır. Çünkü Papa'nın personeline karşı otoritesinde azalmayı gerektiren bu tavsiyelerde kiliseye has koşullar önemsenmemiştir. Etzioni, 1956). Etzioni bu organizasyonları da içine alan kapsamlı ve karşılaştırmalı bir analiz yapmaktadır (Etzioni, 1961; 1975).

Weber *bürokratik yapı, meşruiyet, otorite, liderlik ve karizma* konularına odaklanmış; modern toplumlarda bürokratik yapının özelliklerini araştırmıştır: Rasyonel organizasyonlarda resmi işlevler belli *kurallarla* sınırlanmıştır, sistematik *işbölümü* görülmektedir ve *süreklilik* önemlidir. Makamların organizasyonu *hiyerarşi* prensibine dayanmaktadır ve hiçbir makam *kontROLSÜZ* bırakılmamaktadır. Bir makamın durumu *teknik kurallarla* ya da *normlarla* belirlenmektedir.

Weber *bürokrat otoritesinin* ve meşruiyetin köklerinin *bürokrat kişinin bilgisine ve eğitimine* dayandığını düşünmektedir. Yönetici personel üretim ve yönetim mülkiyetinden tamamen ayrılmalıdır (Örneğin bürokratin kişisel ikamet yerinin organizasyondan ayrılması), organizasyonun kaynakları her türlü dış kontrolden uzak tutulmalı, konumlar makam sahipleri tarafından tekelleştirilmemelidir. Yönetimle ilgili eylemlerin, kararların, kuralların açıkça belirlenmesi, yazıyla kaydedilmesi gerekmektedir (Örneğin görevlilerin maaşlarının karşılanması, terfi ve kariyer imkanları, yöneticilerin müşterilerden para almaması).

Organizasyonlardaki *kurallar* bürokratlar ve yapı arasındaki ilişkilerle ilgilidir (Örneğin kurumsal hiyerarşide yönetim bölümü). Organizasyonların *bürokrat olmayan başkanları* olabilmekte, bürokratlar kurallara uysa da, kuralları ve hedefleri başkanlar belirlemektedir. *Bürokratlar* tayin edilmekte ama *başkanlar* genellikle seçilmekte ya da yönetimi devralmaktadır (Örneğin başbakanlar, krallar bürokratik organizasyonların bürokratik olmayan başkanlarıdır.). Organizasyon başkanları her zaman rasyonaliteye uygun davranmamakta, organizasyonları hedeflerle alakasız tercihlere yönlendirebilmektedir (Örneğin organizasyonun belirlediği kriterler yerine akrabalık, bölgesel, siyasal, ırksal ya da dinsel önceliklere göre hareket etme). Bir kişiyle, liderle ya da organizasyon başkanıyla özdeşleşme ise organizasyon kurallarına bağlılığı güçlendiren psikolojik bir nüfuz sağlamaktadır.

Bazı bürokrasiler tarihsel olarak *karizmatik hareketlerden* ortaya çıkmaktadır (Örneğin *Kilise ilk Hristiyan topluluklardan*, Sovyet Devleti ise *Komünist hareketten* doğmuştur.). *Hareketin kurucusu* yani büyük karizmatik, oluşturulan yeni yapının manevi babası gibidir (Örneğin yeni yapıyı kutsayarak ışığını bahşeder, sonra bunu taraftarlarına devreder.). *Karizmatik başkanların* başarısı güneş ışığını yansıtan ay gibidir. Kendi başlarına karizmaları ya çok azdır ya hiç yoktur. Ancak bulundukları *makamda karizma* elde ederek alt kademelerin kendilerine bağlılığını sağlarlar (Örneğin *Papalar İsa Mesih'in temsilcisi* olarak görülmekte ve kendilerine karizmatik güç bahşedildiğine inanılmaktadır.).

Weber'e göre bu *ikincil liderler* asla *karizmanın kurucusuyla eşleştirilemez*, tam tersine karizma tamamen bitip tükenene, organizasyon yapısı meşruiyetini kaybedene kadar, üst makamın kurucudan devraldığı karizma stoklarını yavaş yavaş tüketirler. Weber'in *Tarih teorisine* göre, toplum ya da bürokrasi şeklindeki birim eninde sonunda dağılır. Aslında eski yapıdan *yeni karizmatik liderin* ortaya çıkışıyla birlikte son bir çaba sarf edilir. Ancak eski yapının yıkıntıları üzerine inşa edilen yeni yapının geliştiği *Devrimci hareketin* ortaya çıkmasıyla birlikte eski yapı tamamen yıkılır (Etzioni, 1961; 1964, s.50-55; 1975, s.231-279).

Günümüz toplumları *organizasyon toplumlarıdır*. Organizasyonlar içinde doğuyoruz, organizasyonlarda eğitiliyoruz, zamanımızın çoğunu organizasyonlarda çalışarak; boş zamanlarımızı da organizasyonlarda ödeme yaparak, aktivitelere katılarak, oyun oynayarak, ibadet ederek, vb. geçiriyoruz. Bilinen en rasyonel toplumsal gruplaşma şekli olan modern medeniyet büyük oranda organizasyonlara bağlıdır. Organizasyonlar modern bir buluş değildir, binlerce yıl önce de organizasyonlar vardı (Örneğin Çin imparatorları sulama sistemlerini, Firavunlar piramitleri yaparken, ilk *Papalar* evrensel bir *Kilise* oluştururken organizasyonları kullanmışlardır.).

Ancak modern toplumda o kadar çok organizasyon vardır ki, *ikincil organizasyonların* da düzenlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. İnsanoğlu artık o ilkel canlı değildir çünkü ya toplumsal organizasyonu destekleyen bir değere ya da toplumsallığın ve organize olmanın faydasına inanmaktadır. Ayrıca devletlerle toplumlar arasındaki ilişkiler de organizasyonlarla topluluklar arasındaki ilişkilere

benzemektedir. Modern organizasyonların asıl problemi toplumsal grupların en rasyonel şekilde yapılandırılması, memnuniyetin en yüksek seviyeye ve yan etkilerin en aza indirilmesidir (*Modern Organizations*, Etzioni, 1961; 1964; 1975, s.68-94).

Organizasyonların *işbölümü, güç ve iletişim sorumlulukları ayrımı* gibi özellikleri vardır. Bu ayrımlar belli hedeflerin farkındalığını arttırmak için bilinçli bir şekilde planlanmıştır. Organizasyonlarda işleri kontrol eden, belli hedeflere yönlendiren, organizasyon performansını gözden geçiren, organizasyonu yeniden yapılandıran, verimi arttıran bir ya da daha fazla *güç merkezi* bulunmaktadır. Ayrıca organizasyonlar *personel* bulundurmaktadır (Örneğin işinden memnun olmayanlar işten uzaklaştırılmakta, bunların yerine yenileri işe alınmaktadır.).

Diğer toplumsal birimlerde de bir miktar planlama (Örneğin aile bütçesi), güç merkezleri (Örneğin kabile şefi) ve üyelerin yer değiştirmesi görülmektedir (Örneğin boşanma). Ancak bu birimlerdeki bilinçli planlamanın, yapılanmanın ve yeniden yapılanmanın kapsamı organizasyonlardakinden çok daha azdır (Etzioni, 1964, s.1-4).

Organizasyonların bazılarının *tek hedefi* olsa da, modern ve postmodern toplumların genelde farklı işlevlere hizmet eden *çok sayıda hedefi* bulunmaktadır (Örneğin genel durumun belirlenmesi, kurumsal eylemlerin yönlendirilmesi). Ancak Etzioni bazen bu hedeflerin organizasyonu ele geçirmesinden yakınmakta (Örneğin bir yardım toplama kuruluşuna toplanan fonların çoğunun hayırseverliğe değil de, organizasyonun personeline ya da bina yapımına, vb. harcanması), *yeni hedeflerin* gündeme getirilmesinden ve hedef sürekliliğinin öneminden bahsetmektedir (Örneğin *March of Dimes Kampanyası* diye bilinen *Foundation For Infantile Paralysis* araştırması. Kuruluş amacı çocuk felciyle mücadele iken, çocuk felci aşısı bulunduğundan sonra kuruluş dağıtılmamış, çok sayıdaki gönüllü için yeni bir hedef belirlenmiştir: Artritle ve doğum kusurlarıyla mücadele).

Organizasyonların *kuruluş hedefleri* zamanla değişebilmekte, eski hedeflere ulaşılamazsa ya *yeni hedefler* ortaya çıkmakta (Örneğin *Siyonist hareketin* hedefi Yahudi devleti kurulmasıydı. 1948’de bu hedefe ulaşıldığında artık hedef olmaktan çıkmıştır.) ya eski hedeflerin *kapsamı* genişletilmektedir. Dini organizasyonların çoğu

başlangıçtaki manevi hedeflerine toplumsal hedefleri eklemektedir (Örneğin toplu ibadetlerin kısa kesilmesi, başka etkinliklere zaman ayrılması, aşevleri, sığınma evleri yapılması, sosyal yardım hizmetleri. Etzioni, 1959; 1961; 1964, s.20-31).

Savaş, afet, vb. durumlarda da organizasyonlara yeni hedefler belirlenmektedir (Örneğin kuruluş hedefi savaşla, afetlerle mücadele olan *Kızılhaç* 1. Dünya Savaşı'ndan sonra saygınlığını kaybetmiş, dolayısıyla yeni hedefler belirlenmiştir: Halk sağlığını koruma ve geliştirme.). Kısacası *organizasyonların kendi çıkarları önceki hedeflerin ikincil hedeflerle yer değiştirmesine, yeni hedefler aranmasına, ek hedefler belirlenmesine neden olabilir* (Etzioni, 1964, s.5-19).⁹⁴

Diğer taraftan *organizasyonlarda etkinlik ve verim ölçümleri oldukça meşakkatlidir*. Çıktısı maddi olmayan organizasyonlarda etkinliğin değerlendirilmesi (Örneğin *Kiliseler*), verimin ölçülmesi zordur (Örneğin üretkenlik, maliyet, çıktı hesaplamaları). Hatta verim hesaplamaları bazen belirsizleşmektedir (Örneğin bir fabrikada üretilen arabaların maliyetini hesaplamak kolaydır ancak iki okulun ya da iki kilisenin veriminin karşılaştırılması oldukça zordur.).

Genellikle *çok hedefli* organizasyonlar tek hedefli organizasyonlardan daha etkindir çünkü farklı hedefler üyelere daha cazip gelmektedir. Ancak bazı hedeflerin diğer hedefleri hatta *öncelikli hedefleri etkisizleştirme* riski bulunmaktadır (Örneğin *Kiliseler*, vb. dini organizasyonlarda üyeleri dini hizmetlere çekmek için sosyal aktivitelere öncelik verilmesi sonucunda, bu sosyal aktiviteler kilise kaynaklarının çoğunu tüketebilir, katılımcıların bağlılığının asıl sebebi olabilir hatta dinsel hedeflere ulaşmayı engelleyebilir ['Two Approaches to Organizational Analysis: A Critique and a Suggestion', Etzioni, 1960 (Administrative Science Quarterly, 1960, S.5, s.257-278); Etzioni, 1959; 1961; 1964, s.10-16; 1975].

Organizasyonlarda verimi arttırmada *toplumsal faktörlerin* önemi giderek artmaktadır (Örneğin *İnsan ilişkileri yaklaşımında* işçilerin çalışma miktarını fiziksel

⁹⁴ P. Selznick, 'An Approach to a Theory of Bureaucracy', 1943, B.8/49 (David L. Sills, a.g.e. 1957, s.64); Foster R. Dulles, *The American Red Cross: A History*, 1950; Aktaran: Etzioni, 1964, s.10-14.

kapasitesinin değil, sosyal kapasitesinin belirlediği üzerinde durulmakta, ekonomik olmayan ödüller, grup normları, iletişim ve liderlik önemsenmektedir.). Organizasyonlarda verimin fiziksel ve toplumsal belirleyicileri üzerine yapılan araştırmalarda beklenmedik sonuçlara ulaşılmış, toplumsal faktörlerin önemi anlaşılmıştır (Örneğin 1927-1932 yılları arasında Chicago’da yapılan *Hawthorne Araştırmaları*).⁹⁵

Üstelik organizasyonlarda üretim seviyesini fiziksel kapasite değil, *toplumsal normlar* belirlemekte, ekonomik olmayan ödüller ve yaptırımlar işçilerin davranışlarını önemli oranda etkilemektedir (Örneğin bir toplumsal norm şekli olan iş arkadaşlarının sevgisini, saygısını kaybetme korkusu; gruptaki suçluların eğitiminde daha az sevgiyle, saygıyla baş etmenin öğretilmesi; *Katoliklerin* daha sosyal, *Protestanların* daha içe dönük olduğuna inanılması; grup üyelerinin çoğunun grup normlarına uyması, vb.).

İşçilerin bireysel değil, *grup üyeleri* olarak eylemde bulunması (Örneğin üretim kotasının belirlenmesi), *grup normlarından* sapma gösterenlerin arkadaşları tarafından cezalandırılması, bireysel davranışların grup içinde belirlenmesi ve davranış değişikliği oluşturmada grubun gücü üzerinde durulmaktadır (Örneğin 2. Dünya Savaşı sırasında insanların böbrek ve kalp yemeye ikna edilmesi; Annelerin çocuklarına portakal suyuyla birlikte balık yağı içirmeye ikna edilmesi araştırmaları).⁹⁶

Grup normlarının oluşturulmasında liderliğin rolü, liderlik şekilleri, resmi ve gayri resmi liderlik üzerine araştırmalar yapılmıştır (Örneğin *Bank Wiring Room Araştırması*; Otoriter, demokratik ve liberal liderlik modelleri). Organizasyon araştırmalarında verim seviyesi yüksek organizasyonların aynı zamanda memnuniyet verici olduğu varsayılmış, işçiler gelirlerini arttırmaya çalışan *İktisadi insan* olarak görülmüştür (Örneğin *Bilimsel yönetim yaklaşımı*).

⁹⁵ F. J. Roethlisberger & W. J. Dickson, *Management and the Worker*, 1939, s.127; Aktaran: Etzioni, 1964, s.32-40.

⁹⁶ Melville Dalton, ‘Conflicts Between Staff and Line Managerial Officers’, 1950 (*American Sociological Review*, 1950, S.15, s.342-351); Melville Dalton & William F. Whyte, vd. *Money and Motivation*, 1955, s.39-49; Kurt Lewin, ‘Group Discussion and Social Change’, 1952 (G. E. Swanson, T. M. Newcomb & E. L. Hartley, *Readings in Social Psychology*, 1952, s.459-473); R. Lippitt & R. K. White, ‘An Experimental Study of Leadership and Group Life’, 1952 (G. E. Swanson, vd. *Readings in Social Psychology*, 1952, s.34-355); Aktaran: Etzioni, 1964, s.32-40.

Organizasyonlarla ilgili *İnsan ilişkileri yaklaşımı* ve *Bilimsel yönetim yaklaşımı* araştırmaları *Resmi ve Gayri resmi organizasyonlar* ayrımını ortaya çıkarmıştır. *Yapısalcı yaklaşımda* organizasyonlardaki kaçınılmaz ancak azaltılabilen gerginlikler, *ikilemler* fark edilmiştir (Örneğin bireysel ihtiyaçlar ve organizasyon gereklilikleri, resmi ve gayri resmi ilişkiler, disiplin ve özerklik arasında). Ayrıca organizasyon araştırmalarının kapsamı genişletilmiş (Örneğin *İnsan ilişkileri yaklaşımında* endüstriyel ve ticari organizasyonlarla ilgili araştırmalar), çeşitli organizasyon analizleri yapılmıştır (Örneğin *Yapısalcı yaklaşımda* hastaneler, hapishaneler, kiliseler, okullar araştırılmıştır. Etzioni, 1961; 1964, s.32-43; 1969, s.113-126).

Etzioni organizasyon analizlerinde *Çok faktörlü yaklaşımı* benimsemekte; organizasyonlarda resmi-gayri resmi ilişkiler, resmi-gayri resmi gruplar, resmi-gayri resmi liderlik üzerine odaklanmaktadır (Örneğin bazı araştırmalarda gayri resmi grupların varlığı, bazılarında bu grupların yaygın olmadığı fark edilmiştir; *1200 endüstri işçisiyle* yapılan araştırmada işçilerin sadece %9'unun gayri resmi grup yaşamını önemseydiği görülmüştür.).

Endüstrileşme sonucunda toplumların atomlara ayrılacağı, geleneksel toplumsal grupların dağılacağı (Örneğin aile, köy topluluğu, dini gruplar), devlet ve bireyler arasındaki aracı yapıların kaybolacağı varsayılmıştır. Dolayısıyla yeni toplumsal birimin -yani fabrikanın- atomlaşan bireyler için yeni bir yuva, toplumsal ve duygusal açıdan güvenli bir sığınak olacağı, sonuçta yönetimin bağıllık ve memnuniyetle ödüllendirileceği öne sürülmüştür.

Gerçekte ise, sadece *geleneksel toplumsal grupların öneminde, kapsamında ve entegrasyon derecesinde azalma* görülmüştür. Tipik modern aile geleneksel aileden daha küçüktür, toplumsal açıdan daha az önceliklidir. Çoğu kırsal toplulukta ve dini grupta da benzer bir azalma görülmektedir ancak -varsayılanın aksine- bu dini grupların çoğu yok olmamıştır. Uzun bir süre sonra bu azalma durmuş, tersine dönüş görülmüştür. Toplumsal açıdan aile yeniden canlanmıştır, *din ve dini gruplar* açısından da aynı durum söz konusudur. Üstelik yeni toplumsal ilişkiler ortaya çıkmıştır (Örneğin işçi sendikaları işçilere fabrika dışında sosyal hayat imkanları sunmaktadır. Üstelik modern dönemde işçiler fabrikaya hiç de sevgi ya da bağıllıkla gelmemektedir.).

Organizasyon-çevre ilişkileri (Örneğin organizasyondaki katılımcıların çoklu grup üyeliği), *maddi ödüller* (Örneğin maaş ikramiyesi), *toplumsal ödüller* (Örneğin yüksek prestijli ancak düşük ücretli bir işi, yüksek maaşlı bir işe tercih etme), *statü sembolleri* (Örneğin ofisin büyüklüğü, şirketin imkanları), *sembolik ödüller* (Örneğin madalya, nişan, onur belgeleri, vb. sembolik ödüllerin önemli başkaları tarafından takdir edilmesi) ve *toplumsal ödüller* önemsenmektedir (Örneğin ABD’de 514 fabrikada yapılan bir araştırma).⁹⁷

Organizasyon analizlerinin kapsamı genişletilmektedir. Bazı araştırmalar belli organizasyonlara (Örneğin *İnsan ilişkileri okulu* ve *Bilimsel yönetim okulu* araştırmalarında fabrikalar, bankalar, sigorta şirketleri), bazıları ise çok çeşitli organizasyonlara odaklanmıştır (Örneğin *Yapısalcı yaklaşım* araştırmalarında *Komünist Parti*, *Katolik Kilisesi*, yüksek güvenlikli hapishaneler, yerel üniversiteler). Etzioni *Çok faktörlü yaklaşımı* benimsediğinden organizasyonların resmi ve gayri resmi öğeleri arasında *denge*, gayri resmi grupların kapsamı, organizasyonlarda alt ve üst kademeler, maddi ve toplumsal ödüller, organizasyon ve organizasyon çevresi arasındaki etkileşim konularını analizlerine dahil etmiştir (Etzioni, 1964, s.44-49).

3.2.ORGANİZASYONLAR VE TOPLUMSAL ÇEVRE

Endüstrileşme ve *modernleşme* ile birlikte -eğitim standartlarının yükselmesi, siyasal bilincin yaygınlaşması, sekülerleşme, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, ailenin küçülmesi, toplumsal mobilizasyonun artması gibi- pek çok toplumsal gelişme gözlemlenmiş ve çok sayıda büyük *organizasyon* ortaya çıkmıştır (Örneğin ABD’nin toplam zenginliğinin neredeyse yarısı 200 büyük şirketin elindedir.).

Endüstri devriminden önce de çok sayıda organizasyon vardı (Örneğin İtalyan şehir devletlerinde çok sayıda kompleks ticari organizasyon görülmektedir; Eski Mısır’da, Bizans’ta devlet bürokrasisi görülmektedir.). Ancak bu organizasyonların

⁹⁷ Robert Dubin, *Human Relations in Administration*, 1951, s.117; R. Dubin, ‘Industrial Workers Worlds: A Study of the Central Interests of Industrial Workers’, 1956 (Social Problems, 1956, S.4, s.136-140); William H. Whyte, *The Organization Man*, 1957; C. R. Walker & R. H. Guest, *The Man on the Assembly Line*, 1952; M. S. Viteles, *Motivation and Morale to Industry*, 1953, s.27; Aktaran: Etzioni, 1964, s.45-49.

sayısı -modern ve postmodern toplumlardakine göre- oldukça azdı ve toplumun çok az bir kısmını kapsamaktaydı. *Klasik yönetim teorisinde ve Weberci yapısalcı yaklaşımda* belirlenen etkin organizasyon prensipleri henüz gözlenmemektedir (Örneğin Çin bürokrasisine üyelik özel bilgi ve yeterlilikle değil, genel felsefe bilgisi, güzel okuma, şiir okuma, vb. ile alakalıydı. Etzioni, 1964, s.105-110; 1961, B.9-10, s.362-365).

Modernleşmenin temel özelliklerinden sayılan *farklılaşma* genelde *Organizasyon Devrimi* açısından çok önemsenmiştir. Belli işlevlere dayalı (Örneğin üretim, normatif ve toplumsal entegrasyon) yeni toplumsal birimler ve suni toplumsal birimler oluşturulmuştur. Üretim artık fabrikalarda gerçekleşmektedir (Örneğin fabrikalarda yaşlı işçilerin yerine gençlerin işe alınması), eğitim gelişmiş organizasyonlarda yapılmaktadır (Örneğin öğrenciler artık topluluğun yaşlı-genç yapısına uymak zorunda değildir.).

Din bile aileden ve kabilelerden büyük oranda uzaklaşmıştır (Örneğin dini liderlik artık babadan oğula ya da kabile reisine geçmemektedir, dini organizasyonlarda daha etkin kişilerin üyeliği kabul edilmektedir.). Kısacası her alanda *ikincil farklılaşma* yaşanmaktadır (Örneğin organizasyon yapısının ihtiyaçlarına göre alt uzmanlık dallarının ortaya çıkması: Meslek liseleri ve diğer liseler ayrımı).

Toplumsal yapıdaki değişimlere paralel olarak *kültürel değişimler* de gözlenmiştir ki bunları Weber kapsamlı bir şekilde analiz etmiş, hangi koşulların modern, rasyonel ve kapitalist üretim sistemini geliştirdiğini araştırmıştır. Kapitalizmin kökeninde teknolojik faktörlerdeki değişimleri ve mülkiyet ilişkilerini gören *Marksist* yorumu reddetmiş, *Protestan Ahlakı* dediği yeni normlar grubunun ortaya çıkışını vurgulamıştır [Örneğin Almanya’da *Protestan* çocuklarda *Katolik* çocuklardan daha fazla ticaret okullarına gitme eğilimi görülmüştür. Modern kapitalizm önce *Katolik* ülkelerde değil, İngiltere, Hollanda gibi *Protestan* ülkelerde görülmüştür. Üstelik *Protestanlarla -özellikle Calvinistler ile- Kapitalist tutum arasında benzerlikler* görülmektedir. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, M. Weber (1905), 1985].

Protestanlar çok çalışmaya ve *Tanrı’nın yüce şanı için, O’na hamdetmek için* çileci bir yaşama teşvik edilmekte, tasarruf etmeye, yatırım yapmaya özendirilmektedir.

Yani *Protestanlıkta benimsenen ve teşvik edilen davranışlar Kapitalist yaşam tarzına benzemektedir. Kapitalizm, modern bilim ve modern bürokratik organizasyonlar* yaklaşık olarak aynı zamanda, aynı ülkelerde gelişmiş, birbirlerinin gelişimini etkilemiş, dinsel alandaki değişimler de bunları desteklemiştir. Kültürel ve toplumsal değişimler genelde psikolojik değişimlerle birlikte görülmektedir (Örneğin ekonomik gelişmeleri etkileyen kültürel koşullardan biri *Protestan inancıdır.*). Ayrıca *Protestanlığın Organizasyon Devrimi'ne yardım ettiği* söylenebilir çünkü *dünyevilik ve çilecilik* değerlerini birleştirmiş, mevcut gelişmelere kültürel bağlam sağlamıştır. Üstelik diğer dinlerde ve seküler inanç sistemlerinde de bu değerler önemsenmektedir.

Geleneksel toplumlardan farklı olarak modern insanın etkin bir *organizasyon insanı* olabilmesi için bazı psikolojik önkoşullar gerekmektedir (Örneğin küçük topluluklarla ilgili bir araştırmada önemli konuları elinde tutan, yönetimde, endüstriyel ve ticari organizasyonlarda yer alan bir *üst sınıf*; işçilerden ve asla seçilemeyecekleri makamlara oy veren kişilerden oluşan bir *alt sınıf* gözlemlenmiştir.)⁹⁸

Modern organizasyon toplumu farklı bir *kişilik* gerektirmektedir. Bu kişi farklı toplumsal birimler arasında gidip gelmeye alışkın olmalıdır (Örneğin aile ve iş organizasyonları, akran ve otorite ilişkileri arasında). Engellemelere karşı yüksek tolerans gösterebilmeli, kendi memnuniyetini erteleyebilmelidir (Örneğin düzenli işe gitme ve rutin işleri yapabilme alışkanlığı). Organizasyonlarda kişiler kurallara uyduğunda ödüllendirilmekte, dolayısıyla üyelerde yönelim sağlamaktadır (Örneğin yüksek maddi ve sembolik ödüller, statü ve kariyer elde etme dürtüsü).

Organizasyonlardaki kişilerin çoğu bu özelliklere sahiptir çünkü organizasyonlara üyelikte genelde *seçici* davranılmakta, kişiliği uygun bulunmayanlar elenmektedir. Modern aile ve modern eğitim sistemi *iyi bir organizasyon insanı* olabilecek kişiler yetiştirmektedir. *Orta sınıf* insanları gerçekte organizasyon

⁹⁸ M. Weber, *The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism*, 1958 (Çev. T. Parsons); M. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, 1947, s.329-330, 339 (Ed. T. Parsons & A. M. Henderson); T. Parsons & Neil J. Smelser, *Economy and Society*, 1956; W. L. Warner & J. O. Low, *The Social System of The Modern Factory*, 1947; Aktaran: Etzioni, 1964, s.50-57, 75-76, 105-110.

talepleriyle uyumludur; dürüstlük, dakiklik, temizlik, kararlılık, uyumluluk gibi değerler önemsenmektedir (Etzioni, 1962; 1964; s.105-110).

3.3.UYUM TEORİSİ

Uyum teorisinin temel varsayımı dağılımı ve düzenlemeleri toplumsal düzeni etkileyen üç temel kontrol kaynağı olduğu şeklindedir: *Baskı, ekonomik servet, normatif değerler*. Ayrıca organizasyonlar arasındaki karşılaştırmaların temelinde üç tür uyum bulunmaktadır: *Baskıcı, faydacı, normatif uyum*. Etzioni *Kompleks organizasyonlar* sınıflandırmasında organizasyonlarda uyum durumunu önemsemektedir çünkü uyum yapısı farklı organizasyonlar diğer pek çok açıdan da farklılaşmaktadır (Örneğin elitlerin etkileşimi). Kompleks organizasyonlar analizinde baskıcı-yabancılaştırıcı tipi *Baskıcı uyum*; ödüllendirici-hesapçı tipi *Faydacı uyum* ve normatif-ahlaki tipi *Normatif uyum* şeklinde göstermektedir.

Uyum evrenseldir, bütün toplumsal birimlerde bulunur, güç sahipleriyle bu güce maruz kalanlar arasındaki ilişkilerin temel ögesidir. Uyum kurumsal yapının esas ögesi olduğundan Etzioni organizasyonlarla ilgili karşılaştırmalı analiz yapmaktadır. Ayrıca organizasyonların büyüklük, komplekslik, etkinlik, vb. özellikleri uyumu gerektirmektedir. Uyum ilişkileri asimetrik ya da dikeydir ancak bu alt konumdakilerin gücü olmadığı anlamına gelmez, sadece daha azdır.⁹⁹

Uyum teorisinde uyum yapıları tahakkum edenlerle bunlara maruz kalanlar arasındaki ilişkilerin tipik şekilleri olarak görülmektedir; tüm bunlar kullanılan *güç türlerinden ve öznelerin yönelimlerinden* etkilenmektedir. Temel uyum yapıları güç ve yüksek yabancılaşma (*baskıcı uyum*); ödüllendirme ve düşük yabancılaşma (*faydacı uyum*), normatif kontrol ve uyum ya da düşük yabancılaşma (*normatif uyum*) üzerine kuruludur (Etzioni, 1961; 1964; 1969a; 1969b; 1975, s.16-22).

Kompleks organizasyonların karşılaştırılması uyum şekillerine dayanmaktadır çünkü *uyum ilişkileri* kurumsal yapının temel ögesidir. Organizasyonlarda *baskıcı*,

⁹⁹ Georg Simmel, 'Superiority and Subordination as Subject Matter of Sociology', 1896 (Am. Journal of Sociology, 1896, S.2, s.167-189, 392-415); Aktaran: Etzioni, s.16-22.

ödüllendirici, normatif güç türleri ve yabancılaştırıcı, hesapçı, ahlaki katılım türleri görülmektedir. Etzioni organizasyonları da *baskıcı, faydacı, normatif organizasyonlar ve ikili yapılar* şeklinde sınıflandırmaktadır (Örneğin normatif-baskıcı organizasyonlar. Etzioni, 1951; 1961; 1964, s.58-60; 1975, s.40-67).

Baskıcı organizasyonlar alt katılımcıların kontrolünde temel yöntemin *baskı* olduğu ve alt katılımcıların çoğunun organizasyona yöneliminin *yüksek yabancılaşma* şeklinde görüldüğü organizasyonlardır. Baskıcı organizasyonlarda *baskı oranı arttıkça yüksek yabancılaşma görüleceği ve kontrolün artacağı* varsayılmaktadır. *Faydacı organizasyonlar* alt katılımcıların kontrolünde temel yöntemin *ödüllendirme* olduğu, alt katılımcıların çoğunun organizasyona yöneliminin *hesapçı katılım* şeklinde görüldüğü organizasyonlardır. *Normatif organizasyonlar* alt katılımcıların kontrolünde temel yöntemin *normatif güç* olduğu ve alt katılımcıların çoğunun organizasyona yöneliminin *yüksek bağlılık* şeklinde görüldüğü organizasyonlardır. Normatif organizasyonlarda uyum meşru kabul edilen talimatların ve değerlerin (Örneğin askeri onur) *içselleştirilmesine* dayanmaktadır (Etzioni, 1951; 1961; 1968, s.100-106, s.350-356).

Organizasyon hedefleri ile uyum arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, *düzen hedefli organizasyonların baskıcı uyum yapısı* (Örneğin hapishaneler, gözetimsel akıl hastaneleri); *ekonomik hedefli organizasyonların faydacı uyum yapısı* (Örneğin mavi yakalı ve beyaz yakalı endüstriler); *kültürel hedefli organizasyonların normatif uyum yapısı olması beklenmektedir* (Örneğin dini organizasyonlar, üniversiteler, yüksek okullar, genel hastaneler, gönüllü birlikler, okullar, terapik akıl hastaneleri, profesyonel organizasyonlar). Hedef türleriyle uyum türleri arasında çeşitli kombinasyonlar görülmektedir ancak bazı kombinasyonlar daha az etkindir. Öte yandan, etkin bir uyum-hedef kombinasyonu üç temel değişkeni *-katılım, güç ve hedefleri-* etkileyen *çevresel faktörler* tarafından engellenebilmektedir (Etzioni, 1961; 1975, s.110-120).

Bütünsel konsensus açısından baskıcı, faydacı ve normatif organizasyonlar farklılaşmaktadır. Normatif organizasyonlarda konsensusun faydacı olanlardan, faydacı olanlarda ise baskıcı olanlardakinden yüksek olması beklenmektedir. *Normatif organizasyonlarda* ifade edici eylemlerle ilgili bütün normlarda konsensusa gerek

duyulmaktadır (Örneğin dini organizasyonlarda etkin eylem için benimsenen yüce değerlerde yüksek konsensus gerekmektedir.).

Modern dini organizasyonlar üyelerinin -siyasal görüş, ekonomik davranış gibi konularda- değer bağlılığı açısından etkilerini bir tarafa bırakmış; katılımcı taleplerini ve performans yaptırımlarını düzenlemede esneklik göstermişlerdir (Örneğin papazlar resmi olarak haftalık katılımı önemsemektedir ancak alt katılımcılar farklı görüştedir. *Yahudilerin* %12'si, *Protestanların* %25'i, *Katoliklerin* %62'si her Cumartesi ya da Pazar günü dini hizmetlere katılmaktadır. Üstelik papazların çoğu alt katılımcıların beklentilerine ve gayri resmi konumlarına uyum sağlamaktadır.).

Konsensusun en çok vurgulandığı alanlar, bazı *dini organizasyonların* benimsedikleri *değerler* ve bunları koruma yöntemleridir (Örneğin her ritüelde belli yöntemler kutsallaştırılmakta, kendi içinde dinsel bir değer kazanmaktadır.). Dini organizasyonlarda etkin eylem için yüce değerlerde, hedeflerde ve yöntemlerde yüksek konsensus gerekmektedir. Aynı durum siyasal organizasyonlar için de geçerlidir. Normatif organizasyonlarda bilişsel alan, katılım alanı ve performans alanı çok önemsenmektedir (Örneğin eğitim kurumları ve profesyonel organizasyonlar. Etzioni, 1961; 1975, s.231-235).

Faydacı organizasyonlarda etkin eylem için araçsal eylemlerde *yüksek derecede konsensus* gerekmektedir (Örneğin yöneticilerin, işçilerin performans ve katılım yaptırımlarında konsensus gereklidir ancak genel değerlerle, kurumsal hedefler ve politikalarla uyum zorunlu değildir.). Bunun sebebi üretimin *rasyonel* bir süreç olması, ortak değerlere ve duygulara değil, çağdaş çıkarların anlaşmalı ilişkilerine dayanmasıdır. *Baskıcı organizasyonlarda* gereken konsensusun derecesi ve kapsamı ise *sınırlıdır*. Genel değerlerde (Örneğin suç ve ceza), organizasyon hedefleri (Örneğin tutuklama) ve yöntemlerde *yüksek anlaşmazlık* görülmektedir (Örneğin mahkum hücrelerinin düzenli aranması).¹⁰⁰

¹⁰⁰ T. F. Hault, *The Sociology of Religion*, 1958, s.99; T. Parsons, a.g.e. 1937, s.210-211; Emile Durkheim, *Division of Labor in Society*, 1947, s.6; Aktaran: Etzioni, 1975, s.238-241.

Yani *normatif organizasyonlarda yüksek ve kapsamlı konsensusa* gerek duyulmaktadır çünkü değerler, hedefler ve yöntemlerle ilgili bir anlaşmazlık kurumsal hedefler açısından *ters işlevseldir*. *Faydacı organizasyonlar* performans yaptırımında, katılımı ve bilişsel bakış açısında *yüksek konsensus* gerektirmektedir. Çünkü bunlar alt katılımcıların desteğiyle ve üretim hedefleriyle alakalıdır. Katılım ve performansla ilgili konsensus organizasyonun etkinliğini arttırsa da, *baskıcı organizasyonlar kapsamlı hatta bütünsel anlaşmazlığa* dayanmaktadır (Etzioni, 1975, s.235-245).

Uyum teorisine göre, organizasyonlarda *uyumlu durumlar uyumsuz durumlardan daha sık görülmektedir* çünkü genellikle *uyum daha etkindir*. Normatif güçlerin etkin uygulanması için alt katılımcıların organizasyona yüksek bağlılığı gerekmektedir; bağlılık azsa ve organizasyondan yabancılaşma görülüyorsa, normatif güç etkin olmamaktadır. Organizasyonlarda *uyumlu tipler uyumsuz tiplerden daha etkin* olduğundan, organizasyonlar *uyum yapılarını uyumsuz tiplerden uyumlu tiplere değiştirme*, uyumsuz yöne kendilerini iten faktörlere direnç gösterme eğilimindedir. Sonuçta organizasyonun uyguladığı güç türündeki ve alt katılımcılardaki değişimlerle uyum sağlanmaktadır (Örneğin bir okulda dayak cezası uygulamasından, öğretmenlerin liderliğinin vurgulanmasına doğru değişim. Etzioni, 1961; 1975, s.12-14).

Kompleks organizasyonlarda güç yapısı araştırmalarında *otorite*, uyum araştırmalarında ise *ihtiyaç duyulan konsensus derecesi ve konsensus alanları* önemsenmektedir (Etzioni, 1950, s.125-127). *Konsensus alanları* şöyle sınıflandırılabilir: *Genel değerlerde* (Örneğin en yüce değerler), *kurumsal hedeflerde* (Örneğin organizasyonun resmi işleri), *yöntemlerde* (Örneğin rasyonel kriterler ve inançların rolü), organizasyona *katılımda* (Örneğin organizasyona katılım gönüllü ya da zorunlu olabilir; cemaat üyelerinin kiliseye gitme sıklığı), *performans yaptırımında* (Örneğin alt katılımcıların organizasyondaki görevleri, fabrikada çalışma süreleri) ve ¹⁰¹

¹⁰¹ T. Caplow, 'The Criteria of Organizational Success', 1953, s.8 (Soc. Forc. 1953, S.32, s.1-9); J. G. March & H. A. Simon, *Organizations*, 1958, s.84-111; J. K. Hemphill & A. E. Coons, *Leader Behaviour Description*, 1950; A. W. Halpin, 'The Leadership Behaviour and Combat Performance of Airplane Commanders', 1954 (Journal of Abnormal Social Psychology, 1954, B.49, s.19-22); F. J. Davis, 'Conceptions of Official Leader Roles in the Air Force', 1954 (Soc. Forc. 1954, S.32, s.253-258); L. W. Porter & E. E. Ghiselli, 'The Self-Prescriptions of Top and Middle Management Personnel', 1957 (Pers. Psychology, 1957, S.10, s.397-406); Aktaran: Etzioni, 1975, s.231-238.

bilişsel bakış açılarında konsensus (Örneğin alt ve üst katılımcıların normatif konumlarına ve konsensusa göre farklılaşması).

Dini organizasyonlarda pek çok konuda *yüksek konsensus* görülmektedir (Örneğin *Metodist Kilisesi'nde* halk liderlerinin, kadınların ve gençlik gruplarının davranışlarıyla ilgili bir araştırmada genel değerler, hedefler ve politikalarla ilgili 100 davranış açısından 1000 kişi incelenmiştir. Kadınların halk liderlerinden daha muhafazakar, gençlerin daha liberal ve özgürlükçü olduğu görülmüştür.).

Diğer *normatif organizasyonlarda* da konsensus gözlenmektedir (Örneğin işçilerin ve denetçilerin davranışları, fakültelerde ve yüksek okullardaki öğrencilerin davranışları). *Teoloji okullarında* yüksek konsensus görülmektedir. Ancak topluluk liderleri ile topluluktaki vatandaşlar arasında davranış farklılıkları görülmektedir.

Organizasyonlar *iletişim* açısından değerlendirildiğinde, bilgiyi yayan ve bilişsel yönelimleri etkileyen *araçsal iletişim* (Örneğin teknik kitaplar, uzman talimatları) ve davranışları, değerleri, normları değiştiren *ifade edici iletişim* önem kazanmaktadır (Örneğin vaaz verme, yüceltme, kabul ifadeleri). Normatif organizasyonlar aşağı doğru ifade edici iletişimi; faydacı organizasyonlar dikey araçsal iletişimi vurgulamaktadır. Baskıcı organizasyonlarda ise yatay ifade edici iletişim görülmekte, dikey iletişim kanalları kapanmaktadır.¹⁰²

Dini organizasyonlar iletişim açısından farklılaşmaktadır. *Hiyerarşik dini organizasyonlar* aşağı doğru ve her bireyle *doğrudan* iletişime dayanmaktadır. *Eşitlikçi dini organizasyonlar* gayri resmi ilişkilerin desteğini sağlamak için, aşağı doğru iletişimi cemaat üyeleri arasındaki *yatay* iletişim ağlarıyla birleştirmektedir. Bütün dini organizasyonlarda *aşağı doğru* ifade edici iletişim şekilleri vurgulanmaktadır.

¹⁰² M. H. Leiffer, *The Layman Looks at The Minister*, 1947, s.20-21; C. Y. Glock & B. B. Ringer, 'Church Policy and the Attitudes of Ministers and Parishioners on Social Issues', 1956 (American Sociological Review, 1956, S.21, s.148-156); E. J. Thomas, 'Role Conceptions and Organizational Size', 1959 (American Sociological Review, 1959, S.24, s.30-37); Rose K. Goldsen, M. Rosenberg, R. Williams & E. A. Suchman, *What College Students Think*, 1960; H. Hartshorne & M. C. Froyd, 'Theological Education in The Northern Baptist Convention', 1945, s.49 (Northern Baptist Convention, 1945); S. A. Stouffer, *Communism, Conformity and Civil Liberties*, 1955, s.51; S. N. Eisenstadt, 'Communication Systems and Social Structure: An Exploratory Comparative Study', 1955, s.153-167 (Public Opinion Quarterly, 1955, S.19, s.153-167; Aktaran: Etzioni, 1975, s.236-243.

Siyasal partiler ve ideolojik işçi sendikaları aşağı doğru doğrudan iletişime dayanmakta; *toplumsal birlikler ve gönüllü birlikler* ise yatay iletişim ağlarını kullanmaktadır. Yani normatif organizasyonlarda *aşağı doğru iletişim yatay iletişim* ağlarıyla desteklenmektedir (Örneğin üniversiteler). Öte yandan yukarı doğru ifade edici iletişim bütün organizasyonlarda sınırlıdır. Normatif organizasyonlarda elitlerin farklılaşması ve yabancılaşma en az, konsensus en yüksek seviyede olduğundan, iletişim boşlukları da en azdır (Etzioni, 1961; 1975, s.231-245).

Organizasyonlarda *toplumsallaşmanın içeriği* önemlidir. *Baskıcı organizasyonlarda* yeni gelenlerin toplumsallaşmasında kademeler arasında anlaşmazlık sürmektedir. *Daha az baskıcı organizasyonlarda* resmi toplumsallaşma, özellikle de *araçsal toplumsallaşma* etkindir. *Faydacı organizasyonlarda* resmi toplumsallaşma baskıcı organizasyonlardan daha yaygındır. Temelde *araçsal toplumsallaşma* görülmektedir. *Normatif organizasyonlarda* toplumsallaşma önemli bir rol oynasa da, toplumsallaşma süreçleri değişmektedir.

Toplumsallaşma genellikle resmi mekanizmalar ve kurumsal memurlar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Örneğin papazlar ve öğretmenler), genelde ifade edici toplumsallaşma yaygındır. Dini ve siyasi organizasyonlarda, eğitim organizasyonlarında (Örneğin ortaokullar, liseler), profesyonel okullarda (Örneğin *Teoloji okulları*), siyaset okullarında *ifade edici toplumsallaşma*; profesyonel organizasyonlarda *araçsal toplumsallaşma* vurgulanmaktadır (Örneğin araştırma kuruluşları). Kurumsal rollerde toplumsallaşma organizasyon dışında gerçekleşebilir, bu *hazırlayıcı toplumsallaşma* durumunda organizasyonda toplumsallaşma miktarı azalmaktadır (Örneğin *Meslek liselerinde* araçsal toplumsallaşma; *Teoloji okullarında* ifade edici toplumsallaşma önemslenmektedir. Etzioni, 1961; 1975, s.246-254).

Organizasyonların tipine göre *üyelik yöntemleri* değişmektedir. *Baskıcı organizasyonlar baskı uygulamalarına* dayanmaktadır (Örneğin polis, askeri güçler). *Faydacı organizasyonlar potansiyel üyelikte rekabete* dayalıdır (Örneğin iş piyasasında ücret mekanizması). Organizasyonların *üye seçme kriterleri* değişmektedir ancak çoğu organizasyonda bu kriterler net değildir (Örneğin Amerikan üniversitelerine öğrenci

alımı), sadece bazılarında potansiyel katılımcıların özellikleri net bir şekilde belirlenmektedir (Örneğin askeri okullara öğrenci alımı).

Modern dini organizasyonların çoğu üye sayısını arttırmaya çalışmaktadır (Örneğin kendi dinlerinde olan ancak pasif üyeler, şüpheliler, diğer dinlerin mensupları). Baskıcı organizasyonlarda *üyelik kriterleri bulunmamaktadır* (Örneğin mahkumlar dış birimler tarafından seçilir.), faydacı organizasyonlar oldukça *seçicidir* (Örneğin sınavlar, mülakatlar, deneme süreleri).

Normatif organizasyonlarda seçicilik derecesi değişmektedir (Örneğin dini organizasyonlarda kült, mezhep, tarikat ve kilise bağlılığı değişmektedir.), seçiciliği yüksek olanlarda bağlılık oranı da artmakta (Örneğin *Cizvitler*); seçicilik yetersiz ise toplumsallaşma önemsenmektedir (Örneğin *Kiliseler* genellikle toplumsallaşmayı, *mezhepler* seçiciliği önemsemektedir.). Ayrıca üyelik ve uyum arasındaki ilişki, uyumu doğrudan ya da dolaylı etkileme şeklindedir. Organizasyonların uyum yapılarına göre çevre ile ilişkileri değişmektedir (Etzioni, 1961; 1975, s.255-264).¹⁰³

3.4.ORGANİZASYONLARDA GÜÇ, KONTROL VE LİDERLİK

Etzioni organizasyonlarda güç, kontrol, uyum, liderlik ve karizmanın dağılımı konularını önemsemektedir. Organizasyonları baskın uyum türüne göre *Baskıcı*, *Faydacı*, *Normatif* ve *İkili organizasyonlar*; organizasyonlarda kullanılan güç türlerini *Baskıcı* (Örneğin toplama kamplarında), *Faydacı* (Örneğin bankalarda) ve *Normatif güç* (Örneğin dini organizasyonlarda); organizasyonlardaki kontrol türlerini *Baskıcı* (Örneğin ıslah evlerinde), *Faydacı* (Örneğin sigorta şirketlerinde) ve *Normatif kontrol* (Örneğin üniversitelerde); uyum türlerini *Baskıcı*, *Faydacı* ve *Normatif uyum*; katılım türlerini *Yabancılaştırıcı*, *Hesapçı* ve *Ahlaki katılım* şeklinde sınıflandırmaktadır (Etzioni, 1951; 1961; 1968, s.100-106, s.350-356).

Organizasyonlarda genelde *birden fazla güç türüne* başvurulmakta ancak biri diğerlerinden *baskın* olmaktadır (Etzioni, 1975, s.5). Kullanılan *güç türünün* kapsamına

¹⁰³ H. Becker, *Systematic Sociology on the Basis of the Beziehungslehre and Gebildelehre of Leopold von Wiese*, 1932, s.624-628, 655; Aktaran: Etzioni, 1975, s.260-264.

ve baskın *uyum kalıbına* göre organizasyonlar sıralandığında *Baskıcı organizasyonlar* toplama kampları, hapishaneler, geleneksel ıslah kurumları, gözetimsel akıl hastaneleri, savaş tutuklu kampları, yeniden yerleşim merkezleri, baskıcı birlikler; *Faydacı organizasyonlar* mavi yakalı organizasyonlar (Örneğin fabrikalar), beyaz yakalı organizasyonlar (Örneğin sigorta şirketleri, bankalar), ticaret odaları, çiftçilik organizasyonları, barış dönemi askeri organizasyonlar şeklinde sıralanabilir.

Normatif organizasyonlar dini organizasyonlar (Örneğin *Kiliseler, tarikatlar, manastırlar, rahibe okulları*), ideolojik siyasal organizasyonlar, yüksek okullar, üniversiteler, toplumsal birlikler, gönüllü birlikler, okullar, terapik akıl hastaneleri, profesyonel organizasyonlar (Örneğin araştırma organizasyonları, hukuk firmaları, gazeteler, planlama firmaları), toplumsal hareketlerin merkezi organizasyonları; *İkili yapılar ise Normatif-baskıcı* (Örneğin savaş birimleri), *Faydacı-normatif* (Örneğin çeşitli birlikler), *Faydacı-baskıcı organizasyonlar* şeklinde sıralanabilir (Örneğin ilk dönem endüstrileri, çiftlikler, kasaba şirketleri. Etzioni, 1961; 1975, s.23-39, s.62-67).

Faydacı organizasyonlara genelde *endüstriyel organizasyonlar* denmektedir; alt katılımcıların çoğu *mavi yakalı işçiler* (Örneğin fabrikalar, maden ocakları), özel (Örneğin bankalar) ve kamu sektöründe (Örneğin hükümet kuruluşları) *beyaz yakalı işçiler* ya da *profesyoneller* olabilir (Örneğin hukuk firmaları). Endüstrilerin çoğu faydacı olsa da, normatif olanlar da vardır (Örneğin profesyonel organizasyonlar).

Mavi yakalı işçiler *vasıfsız, yarı vasıflı ve vasıflı işçiler* ya da *endüstri işçileri ve ustabaşılar* şeklinde sınıflandırılabilir. Beyaz yakalı işçiler *alt kademe personeli* (Örneğin satış elemanları), *üst kademe personeli* (Örneğin danışman sekreterler, yönetici sekreterler), *yarı profesyoneller* (Örneğin mühendisler, laboratuvar teknikerleri) ve *profesyoneller* şeklinde sınıflandırılabilir (Örneğin üniversite elemanları). Beyaz yakalı endüstrilerde normatif uyum mavi yakalı endüstrilere göre daha önemli ancak ikincil derecededir.

Profesyonel organizasyonların alt katılımcıları *profesyonellerdir*: *Araştırma organizasyonları* (Örneğin araştırma görevlileri, asistanlar; *Standford Araştırma Enstitüsü.*), *planlama organizasyonları* (Örneğin mühendisler, mimarlar, şehir

planlamacıları; *Kaiser Mühendislik Firması*); hukuk firmaları, mimarlık firmaları, reklam bölümleri, halkla ilişkiler, yayın birlikleri (Etzioni, 1975, s.40-67).¹⁰⁴

Normatif organizasyonlar toplumsal güce ve bağlılığa dayalı dini organizasyonlar (Örneğin *Kiliseler, tarikatlar, manastırlar*), ideolojik programlı siyasi organizasyonlar (Örneğin *Sosyalist birlikler*), genel hastaneler, üniversiteler, gönüllü birlikler (Örneğin *Lions, Masons* gibi *kardeşlik birlikleri*, *American Cancer Society* gibi *yardım toplama organizasyonları*); ödüllendirmeye dayalı profesyonel organizasyonlar (Örneğin okullar, terapik akıl hastaneleri), toplumsal hareketlerin merkezi organizasyonları şeklinde sınıflandırılır (Örneğin *Townsend hareketi*) ve normatif uyuma dayalıdır (Etzioni, 1975, s.40-67).

Organizasyonlarda *bir güç türünün baskın* olmasının, diğerlerinin pek önemsenmemesinin nedeni iki güç türüne aynı anda ağırlık verilirse, güçlerin birbirini *etkisizleştirmesi* riski bulunmasıdır (Örneğin organizasyonda baskıya başvurulması yüksek seviyede *yabancılaşmaya* sebep olmakta, normatif gücün başarısını imkansızlaştırmaktadır. Ödüllendirici güce başvurulması idealist saf normatif güdülerini azaltmaktadır. *Kate Smith Kampanyası* denen -savaş duygusunun satın alınmasına yönelik güdülerle ilgili- bir araştırmada seküler konuların önemsenmediği, vatanseverlik gibi *kutsal* sayılan konulara değinildiği görülmüştür.).¹⁰⁵

Ayrıca organizasyon kişilerin *ihtiyaçlarını* ne kadar karşılırsa, katılımcılar üzerindeki *gücü* o kadar artmaktadır (Örneğin üyelerin ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarıyla ilgilenen işçi sendikaları, sadece ekonomik ihtiyaçlara odaklananlardan

¹⁰⁴ W. E. Moore, *Comment*, 1953 (American Sociological Review, S.18, s.397); R. Blauner, *Alienation in Work: Industrial Variations and Industrial Trends*, 1960, s.342-343; G. Marine, 'Think Factory', 1959 (Nation, 1959, S.188, s.131-135); L. B. Barnes, *Organizational Systems and Engineering Groups*, 1960; Emily P. Dodge, 'Evolution of a City Law Office 1, Office Organization', 1955 (Wisc. Law Review, 1955, s.180-207); E. O. Smigel, 'The Impact of Recruitment on the Organization of the Large Law Firm', 1960 (American Sociological Review, 1960, S.25, s.56-67); M. Mayer, *Madison Avenue*, 1958; Aktaran: Etzioni, 1975, s.31-39, 51-54.

¹⁰⁵ S. L. Messinger, 'Organizational Transformation: A Case Study of a Declining Social Movement', 1955 (American Sociological Review, 1955, S.20, s.3-10); A. M. Rose, 'Voluntary Associations under Conditions of Competition and Conflict', 1955 (Soc. Forc. 1955, S.34, s.159-163); J. R. Seeley, B. H. Junkers & J. R. Wallace, *Community Chest*, 1957; D. L. Sills, a.g.e. 1957, s.99-101; Belle Wiggins, 'Dynamics of Public Support of Volunteer Health and Welfare Associations', 1960 (Columbia University, 1960); Robert K. Merton, *Mass Persuasion: The Social Psychology of a War Bond Drive*, 1946; Aktaran: Etzioni, 1975, s.40-44, 53-54.

daha güçlüdür.). İki kontrol türünün kombinasyonu ile ilgili üyeler arasında rahatsızlık veren duygular ortaya çıkabilir ancak yine de *toplam güç* daha fazla olmaktadır (Örneğin *Kilisenin rahipler* üzerindeki gücü, sıradan bir *cemaat mensubu* üzerindeki gücünden çok daha fazladır. Çünkü cemaat mensubu sadece normatif güce maruz kalır oysa rahip hem normatif hem ödüllendirici güce maruz kalmaktadır.).

Organizasyonlardaki *her bir güç türü önemsenmelidir* çünkü ortaya çıkan durum karmaşık olabilir (Örneğin işçi sendikalarının güçleri birbirinden farklıdır.). Ayrıca organizasyonlarda yanlış güce başvurulması da problemlere neden olmaktadır (Örneğin dini organizasyonlarda ekonomik güç, endüstridekilere göre daha az etkili olabilir. Bu durum iki gücün karıştırılmasından değil, dinsel hedeflere ulaşmada ekonomik baskı kullanılmasının meşru kabul edilmemesindenidir.). Bazı organizasyonlar ise güç uygulamalarını birbirinden ayırarak -pek etkisizleştirme olmaksızın- iki gücü birleştirmektedir (Örneğin savaş birlikleri normatif ve baskıcı güce dayalıdır. Savaştan önce *dua* edilmesi, Amerikan askerleriyle ilgili bir araştırma. Etzioni, 1975, s.5-12, s.62-67).¹⁰⁶

Baskıcı organizasyonlarda alt kademelerdeki katılımcılar aşırı *yabancılaşma* eğilimindedir, *kontrol* seviyesi yüksektir (Örneğin baskı oranı geleneksel hapisanelerde yüksek, ıslah kurumlarında daha azdır.). *Normatif organizasyonlarda* katılımcıların çoğu etkin bir şekilde kontrol edilmektedir (Örneğin bir cemaat bölgesinde *gayri resmi liderler* ortaya çıkarsa, bu kişilere -*Kilise kurulunda üyelik* gibi- kurumsal konumlar verilerek üye yapılmakta, organizasyona bağlılık ve işbirliği hedeflenmektedir.).

Normatif organizasyonlarda kontrol, baskıcı organizasyonlardakinden çok daha fazla *kişisel özelliklere* bağlıdır. Bu nedenle *üyelerin seçimi* önem kazanmaktadır. Kontrol bireylerin kişisel etkisiyle sağlanmakta, bireylerin kurumsal normatif gücü

¹⁰⁶ Morris Janowitz, *The Professional Soldier*, 1960, s.117; E. S. Uyeki, 'Sociology of the Cold War Army', 1958, s.7-8, 12 (American Sociological Society, 1958); S. L. A. Marshall, *Men Against Fire*, 1947, s.138-156; S. A. Stouffer, *Communism, Conformity and Civil Liberties*, 1949, s.51; Robert K. Merton & P. F. Lazarsfeld, *Continuities in Social Research*, 1950; Aktaran: Etzioni, 1975, s.55-60, 235-238.

(Örneğin rahiplerin statüsü), kişisel güçle birleştirilmekte (Örneğin ikna kabiliyeti), toplumsal konumlar resmi liderlerle doldurulmaktadır (Örneğin Cemaat bölgesi papazı).

Bazı dini organizasyonlarda Kiliseyle doğrudan alakalı normlara bağlılık gerektiren *İfade edici eylemlerde*, organizasyonlar kontrol tekeli korumaya çalışmakta (Örneğin Kilisedeki toplantılarda hangi duaların okunacağı); *Araçsal eylemlerin kontrolü* genellikle başka mesleklerden kişilere bırakılmaktadır (Örneğin Kilise giderlerinin mali hesaplamaları). *Araçsal konular* (Örneğin finans) *ifade edici konuları* etkilediğinden (Örneğin Pazar okullarının, Cemaat okullarının kalitesi) ya da tam tersi olduğundan, iki eylem türü arasında tam bir ayrım pek mümkün görünmemektedir. Dinsel hedeflerle doğrudan alakalı olan *ifade edici konuların*, *araçsal konulara üstünlüğünü* garantilemek, ayrıca hedeflerin yön değiştirmesini engellemek için, dini organizasyonlar *ifade edici liderlerin araçsal liderlere üstünlüğünde* ısrar etmektedir.

Diğer normatif organizasyonlarda liderlik yapısı dini organizasyonlardakine çok benzemektedir (Örneğin hastanelerde doktorlar kendi tavsiyelerine uymaları için hastaları ikna etmek zorundadır.). Kurumsal konumlarda liderlik vurgulanmaktadır (Örneğin Parti sekreteri), gayri resmi liderler ise ya bir konuma getirilmekte ya ihraç edilmektedir. Faydacı organizasyonlarda kontrol resmi ve gayri resmi liderler arasında paylaşılmaktadır (Örneğin fabrika yöneticisi ile işçi grupları temsilcileri arasında. Etzioni, 1961; 1964, s.58-60; 1975, s.5-22; s.40-67).

Organizasyonlarda *kontrolün* amacı kurallara uyulmasını, emirlerin yerine getirilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla *üye seçimi* önem kazanmaktadır. *Hümanist gelenekte* toplumsallaşma vurgulanmaktadır (Oysa bazı araştırmalarda üye seçiciliğinde küçük bir artışın bile kontrolü kolaylaştırdığı görülmüştür.). Organizasyonların katılımcıları seçme derecesi organizasyonların kontrol ihtiyacını etkilemektedir. Baskıcı organizasyonlar en az seçicidir çünkü neredeyse dış birimler tarafından gönderilen herkesi kabul etmektedir (Örneğin mahkemeler, polis).¹⁰⁷

¹⁰⁷ K. J. Scudder, 'Open Institution', 1954, s.83 (Annals of American Acad. Poli. Social Science, 1954, S.293, s.79-87); Aktaran: Etzioni, 1975, s.49-51.

Ancak baskı azaltılmak istendiğinde diğer kontrol araçları kullanılmaktadır (Örneğin hapishanelerde rehabilitasyon programı, gözetimsel akıl hastanelerinde terapi programı). *Faydacı organizasyonlar* oldukça seçicidir, katılımcıların seçiminde *resmi mekanizmalar* kullanılır (Örneğin sınavlar, psikolojik testler). Katılımcı ne kadar üst seviyedeysse o kadar dikkatli seçilir, bir kez seçildikten sonra, o kadar az kontrol edilir.

Normatif organizasyonlar seçicilik derecesine göre farklılaşmaktadır. Bazıları aşırı seçicidir (Örneğin dini tarikatların çoğu), bazı *dini organizasyonlar* hiç seçici değildir (Örneğin *Roma Katolik Kilisesi*). *Siyasal organizasyonlarda* da farklılıklar görülmektedir, bazıları oldukça seçicidir (Örneğin *Sovyet Komünist Partisi*), bazıları seçici değildir (Örneğin Batı'daki demokratik siyasal partiler). Aslında organizasyonlar ne kadar seçiciyse o kadar etkindir, katılımcılarında o kadar derin bir bağlılık oluşturmaktadır (Örneğin normatif organizasyonlar). Genellikle organizasyona giren katılımcıların özelliklerine göre seçim yapılmaktadır. Kurumsal toplumsallaşmayla birlikte katılımcıların organizasyon rollerine adaptasyonu sağlanmaktadır (Örneğin toplumsallaşma ne kadar etkinse, kontrol ihtiyacı o kadar azalmaktadır.).

Organizasyonlarda *normların yaygınlığı* değişmektedir. Performans standartlarını belirleyen normların pekiştirilmesinde, bütün organizasyonlarda kontrol araçları kullanılmaktadır. Bazı organizasyonların kapsamı sınırlıdır, katılımcıların sadece bazı eylemleri kontrol edilmeye çalışılmaktadır (Örneğin hapishaneler). Bazıları oldukça kapsamlıdır, organizasyondaki eylemlerin çoğu kontrol edilmeye çalışılmaktadır (Örneğin hastaneler). Bazı organizasyonlar katılımcıların hem organizasyon içindeki hem organizasyon dışındaki eylemleriyle ilgili normları belirlemeye ve pekiştirmeye çalışmaktadır (Örneğin *Kiliseler*). Genellikle organizasyonun kapsamı arttıkça, etkin kontrol sağlamak zorlaşmaktadır (Etzioni, 1959; 1964, s.61-93).

3.5.ORGANİZASYONLARDA ELİT YAPISI

Modern ve postmodern organizasyonlarda elit yapıları organizasyon türüne göre farklılaşmaktadır. Etzioni *kompleks organizasyonlarla* ilgili kendi sınıflandırmasına *-Baskıcı, Faydacı, Normatif organizasyonlar, İkili yapılar-* göre elit

yapılarını araştırmakta; organizasyonlarda uyum ilişkilerini vurgulamakta, *Uyum teorisini* detaylandırmaktadır.

Baskıcı organizasyonlarda elit yapısı değerlendirildiğinde, elitlerle alt topluluk üyeleri arasında ciddi bir *kamplaşma ve ayrılık* görülmektedir (Örneğin elitler mahkum topluluğundan ve organizasyonun diğer kısmından oldukça ayrıdır.). Personel ve mahkumlar arasındaki ilişkiler sınırlıdır ve paylaştıkları değerler çok azdır.

İki kamp arasında *etkileşim çok azdır* (Örneğin gardiyanlarla konuşmak bir tabunun yıkılması gibidir.). Gardiyanlar -kurumsal güce dayandıklarından- *memurlardır*, liderler değil. *Liderlik* mahkumlar tarafından geliştirilmektedir, dolayısıyla *gayri resmidir*, ideolojilere ve sembollere dayanmaktadır. *Mahkum lider* güç ve prestiji en çok olan '*doğru adamdır*'. Ayrıca mahkumlar kendi elitlerinin kontrolünü arttıracak *özerk alt topluluklar* oluşturmaktadır.

Daha az baskıcı organizasyonlarda ise mahkum elitlerin organizasyonun kontrol sistemiyle daha çok *bütünleşmiş* olması beklenmektedir (Örneğin ABD'de *Japon yeniden yerleşim kampları* ortalama hapishanelerden daha az baskıcıdır. Mahkum liderler yönetimle işbirliği içindedir, işlerin düzenlenmesine yardım etmektedir.). Otokontrol çabaları yaygındır ve ifade edici kontrol tamamen *mahkum elitlerin* elindedir (Örneğin bu liderler iyi derecede Japonca ve İngilizce bilmektedir, karate uzmanı ve *Budisttir.*). Kurumsal elitlerle mahkum elitler arasındaki ilişki açık çatışmadan işbirliğine doğru farklı derecelerdedir. Kısacası organizasyon *daha az baskıcı* olduğunda kurumsal elitlerin ve mahkum elitlerin *bütünleşme*, memurların araçsal kontrolünü benimseme derecesi artmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ N. S. Hayner & E. Ash, 'The Prisoner Community as a Social Group', 1939, s.362-366 (American Sociological Review, 1939, S.4, s.362-369); G. M. Sykes & S. L. Messinger, 'The Inmate Social System', 1960, s.132-133 (Theoretical Studies in Social Organizations, 1960, s.5-19); R. A. Cloward, 'Social Control and Anomie', 1959, s.148-149, 153, 165 (Columbia University, 1959); R. H. McCleery, 'Institutional Change: A Case Study of Prison Management in Transition, 1945-1955', 1956, s.376, 718 (University of North Carolina, 1956); H. Rowland, 'Interaction in The State Mental Hospital', 1938, s.324-331 (Psychiatry, 1938, S.1, s.323-337); A. H. Leighton, 'The Governing of Men: General Principles and Recommendation Based on Experience at a Japanese Relocation Camp', 1945, s.45, 163, 226-241, 324-331 (Princeton University Press, 1945); Aktaran: Etzioni, 1975, s.160-166.

Normatif organizasyonlarda elit yapısı baskıcı organizasyonlardakinin tam tersinedir. Baskıcı organizasyonlarda elitler *farklılaşırken*, normatif organizasyonlarda neredeyse tamamen *bütünleşmektedir*. Normatif organizasyonlarda *kurumsal elitlerin* kontrol etkinliği yüksektir, alt katılımcıların hem araçsal hem ifade edici eylemlerini kapsamaktadır. Araçsal kontrol konumları *memurların* (Örneğin dekanlar, parti haznedarları), ifade edici konumlar *resmi liderlerin* elindedir (Örneğin bakanlar, parti liderleri). Baskıcı organizasyonların tersine, normatif organizasyonlar *alt katılımcılara liderlik* sağlama eğilimindedir.

Normatif organizasyonlarda elitler arasında *işbirliği ve bütünleşme* sağlayan üç mekanizma görülmektedir: *İçe çekme, üye seçme, ortaklık*. Potansiyel gayri resmi liderlerin tam zamanlı kurumsal konumlara katılması durumunda *İçe çekme* gerçekleşmektedir (Örneğin en aktif üyeler düzenleyici olabilir, aktif parti üyeleri siyasal merdivenleri kolayca tırmanabilir, bölgesel konumdan ulusal konuma yükselebilirler. Potansiyel karizmatik köylü çocukları için *kiliseler* mobilizasyon aracıdır; Gönüllü birliklerin aktif üyeleri bölgesel memurlar olabilir.). Liderlik yeteneği olan alt katılımcıların üst kurumsal kademelerde içe çekilmesi genellikle eğitim, öğretim ve bireyin organizasyonda kariyer isteğini gerektirmektedir.

Normatif organizasyonlar Üye seçme yöntemiyle, liderlik yeteneği olan ancak diğer özellikleri eksik alt katılımcıları üye yapmaktadır. Organizasyon hedeflerine katılım sağlamada kişiye özel konumlar ve görevler verilmekte -özel eğitim, öğretim olmaksızın- *katılım* yoluyla bağlılık sağlanmaktadır (Örneğin komisyonlarda üyelik, gönüllü işler). Toplumsal eylemlerle, zenginlikle ve güçle ilgili konumlarda, cemaat yapısının bir bölümünde, kilise etrafında *yardımcı konumlar ağı* oluşmaktadır.

Dini organizasyonlarda bütün bu eylemler doğrudan ya da dolaylı olarak *papaz* tarafından kontrol edilmekte; papazlar aktif ve güçlü *halk liderlerine* belli konumlar sağlamaktadır. Papaza bağlılık derecesi araştırılan bu konumdaki halk liderleri papazın tavsiyesini, talimatlarını ve kararlarını hatta tam kontrolünü kabul etmeye istekli görünmektedir (Benzer bir araştırma örneğin *Eşitlikçi kiliselerde* yapılsa, sonuçlar muhtemelen farklı olacaktır. Ancak kilisede ya da yardımcı organizasyonlarda

sıradan bir konumda bulunmak, ortaya çıkan liderlerin kendi etkilerini -kilisenin ve tam zamanlı resmi elitlerin desteğiyle- kullanma eğilimini arttırmaktadır.).

Normatif organizasyonlarda Ortaklık yöntemi ise, *gayri resmi elitler* -kurumsal yapıda resmi bir konumu olmaksızın- kurumsal değerleri ve hedefleri desteklediğinde gerçekleşen bir *iç elit işbirliği* şeklindedir. Baskıcı organizasyonlarda ortaklık, normların geçici olarak desteklenmesiyle sınırlıdır. İç çekme, üye seçme ve ortaklık yöntemleri faydacı organizasyonlarda da görülmektedir (Örneğin işçilerin böyle eylemlere katılan işçi liderlerine inancını kaybetme eğilimi nedeniyle işçi kurullarında, işçi liderlerin üyeliğe seçilmeleri, birlikte karar alma gibi mekanizmalar pek etkin değildir. Ayrıca liderlerin yönetimle ortaklığı ya da işçilerin aşırı *işbirlikçi* olmaları seçimleri kaybetmelerine neden olmaktadır.).¹⁰⁹

Normatif organizasyonlarda sapkın liderler bile alt katılımcıların çizgisinden ayrılmamaktadır. İç çekme, üye seçilme ya da ortaklık gerçekleşmediğinde, *gayri resmi liderler* kısa sürede ortalıktan kaybolmakta ya da yeni bir organizasyon oluşturmak için ayrılmaktadır. Dolayısıyla *isyan ve ayrılma* en çok normatif organizasyonlarda görülmektedir. *Normatif organizasyonlarda en aktif üyelerin organizasyona en çok bağlılık* göstermeleri ve elitleri desteklemeleri beklenmektedir (Örneğin üniversitelerde elit yapısı dini organizasyonlardakine benzemektedir. Öğrenciler öğretim görevlilerinin ifade edici liderliğini kabul etmekte, kendi değerlerini fakültenin benimsediği şekilde değiştirmektedir.).

Etzioni *normatif organizasyonlarda* alt katılımcıları kontrol edenlerin, *resmi ve gayri resmi liderlerin bütünleştiğini*; hedef eylemlerini kontrol eden elitler, eylem yöntemlerini kontrol edenlere itaat ettiğinde organizasyonda *en yüksek etkinliğin* gerçekleşeceğini varsaymaktadır. *Baskıcı organizasyonlarda* elitler öylesine

¹⁰⁹ R. Michels, *Political Parties*, 1959, s.164-184; Philip Selznick, 'Foundations of The Theory of Ogranization', 1948, s.33-35 (American Sociological Review, 1948, S.13, s.25-35); P. Selznick, 'TVA and the Grass Roots', 1953 (University of California, 1953); J. H. Fichter, a.g.e. 1954, s.3-49, 154-164; E. S. Miller, *Workmen's Representation in Industrial Government*, 1922; F. H. Harbison & J. R. Coleman, *Goals and Strategy in Collective Bargaining*, 1951, s.112-117; H. Waris, 'Worker's Participation in Management in Scandinavian Industry', 1959 (4th World Congress of Sociology, 1959); A. W. Gouldner, *Patterns of Industrial Bureaucracy*, 1954, s.95-100; L. R. Sayles, 'Wildcat Strikers', 1954, s.43-44 (Harvard Business Review, 1954, S.32, s.42-52); Aktaran: Etzioni, 1975, s.166-170.

farklılaşmış karşıt konumdadır ki, durumları tartışmalıdır. *Faydacı organizasyonlarda* ekonomik hedefler işlevseldir. *Normatif organizasyonların* kültürel hedeflerinde ifade edici elitlerin baskınlığı işlevseldir (Örneğin değerlere bağlılık oluşturma). Siyasal partilerde ve işçi sendikalarında da bu durum görülmektedir (Örneğin liderlerle uzmanlar arasındaki ilişki).

Dini organizasyonlarda iki lider tipi yani ifade edici elitler ve araçsal elitler arasında gücün dağılımı çeşitlilik göstermektedir (Örneğin *Cizvit tarikatında* manevi konularda papazın üstünlüğü; Kilise yönetimi açısından papaz yardımcılarının *Episkopal Kilisesi'nin* papazına itaati). Bazı şehirlerin *Katolik cemaatinde* papazlar zamanının çoğunu yönetsel işlere ayırmaktadır (Örneğin okullar, hastaneler ağı oluşturmak). Üst kademe *din görevlilerinin* ifade edici rollerini önemsemeyip, araçsal eylemlere ağırlık vermesi konusundaki baskı, çoğu modern dini organizasyonda görülmektedir [Örneğin papazlar (pastor) zamanlarının çoğunu daha az önemli olduğunu düşündükleri işlere harcamaktadır: %40 Yönetim, %25 papazlık, %20 vaizlik, %10 kurumsal işler, %5öğretim].¹¹⁰

Rahip yardımcılar *ifade edici elitler* olmaktadır (Örneğin *dini ritüellerdeki* görevleri). Böyle bir işbölümünün *ters işlevsel* sonuçlarının farkına varan *Katolik* yazarlar papazın yönetsel işlerinde rahatlama sağlamak için, *Katolik* hizmetlerde *papaz yardımcılığı* gündeme getirmişlerdir (Örneğin okullar, cemaat organizasyonları, din değiştirme, dini kitaplar, finans sağlama, vb. yönetsel detaylarda papazlar yardıma ihtiyaç duymaktadır. Papaz yardımcılar *ise* rahiplerin denetimi altında düzenli eğitimden geçirilerek, bu konularda yardımcı olabilir.).

İfade edici konularda papazın halk liderlerinden üstün olması gerekmektedir (Örneğin bazı *Protestan Kiliselerde* çalışanların -özellikle de papazların- kilisedeki yerinin belirlenmesi; kilise memurlarının -başkalarının keyfi eylemlerine gerek

¹¹⁰ T. M. Newcomb, *Personality and Social Change*, 1943, s.157-158; H. L. Wilensky, *Intellectuals in Labor Unions*, 1956, s.187-195; D. B. Chamberlain, 'Communication in The Parish Ministry', 1958, s.33 (Boston University, 1958); Aktaran: Etzioni, 1975, s.170-176.

duymaksızın- işlevlerini yerine getirmede yeterli güce sahip olduklarının anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır.).

Kilise finansmanının ve yönetiminin yerel kişilerin elinde olduğu cemaatlerde halktan birisi araçsal elit olmakta (Örneğin Eşitlikçi Protestan Kiliseler, Amerikan Yahudi Cemaati), ifade edici eylemler papaza ya da hahama bırakılmaktadır. Genellikle halk eliti daha güçlü olduğundan, bu durum araçsal elitin ifade edici eliti daha az önemsemesi anlamına gelmektedir (Örneğin din görevlilerinin işe alınması, ücretlerinin ödenmesi).

Bu durumun en önemli ters işlevi *cemaatin araçsal eylemlerinin aşırı vurgulanmasıdır* (Örneğin binaların inşası gibi imkanların artırılması ancak ‘Kurtuluş’ gibi dini hedeflerin pek önemsenmemesi.). *Hedeflerin yön değiştirmesi* üniversitelerde, yüksek okullarda, akademik organizasyonlarda da görülür.¹¹¹

Diğer normatif organizasyonlarda yapılan araştırmalarda da ikili elit yapılarına, ifade edici elitler ve araçsal elitler, ifade edici roller ve araçsal roller ayrımına rastlanmaktadır (Örneğin Gönüllü yardım birlikleriyle ilgili bir araştırmada yerel elitlerden oluşan yönetici komisyon ve doktorlardan oluşan tıbbi danışma komisyonu. Okullarda öğretmenlerin baskın rolünün görev yönelimli, etkin liderin araçsal yönelimli olması. Terapik akıl hastanelerinde hasta liderleri ve araçsal elitler arasındaki işbirliği).

Organizasyonlardaki *profesyonel gruplar* ifade edici liderlik geliştirme konusunda *baskı* altındadır (Örneğin öğretmenler). *Normatif organizasyonlarda* ifade edici liderlik sağlamada diğer bir yöntem alt katılımcılarla ilgili *konumlar* oluşturulmasıdır (Örneğin öğretmenlerle öğrenciler arasında.). Öte yandan, ifade edici

¹¹¹ M. Epagneul, ‘A Functional Diaconate’, 1959, s.74-75 (Theol. Dig. 1959, S.7, s.73-76); D. H. Jenkins, *The Protestant Ministry*, 1958, s.35; L. Pope, *Millhands and Preachers*, 1942, s.143-161; R. S. Lynd & H. M. Lynd, *Middletown in Transition*, 1937, s.356; K. W. Underwood, *Protestant and Catholic*, 1957, s.240-258; A. Churchill, *The Improper Bohemians*, 1959, s.89-90; J. M. Gustafson, ‘An Analysis of The Problem of The Role of The Minister’, 1954 (Journal of Religion, 1954, S.34, s.187-191); L. Wilson, ‘Academic Administration: Its Abuses and Uses’, 1955 (AAUP Bull. 1955, S.52, s.684-692); R. H. Sullivan, ‘Administrative-Faculty Relationship in Colleges and Universities’, 1956 (Journal of Higher Education, 1956, S.27, s.308-326, 349); P. F. Lazarsfeld & W. Thielens, *The Academic Mind*, 1958; Aktaran: Etzioni, 1975, s.171-176.

liderlik geliştiren bazı *resmi liderler* organizasyonlarda *gayri resmi liderliğin gelişimini engellemektedir* (Etzioni, 1952, s.156-162).¹¹²

Kısacası *Normatif organizasyonlarda alt katılımcılar* kurumsal toplulukla *entegrasyon* içindedir; ifade edici konularda *kurumsal elitlerin kontrolünü* benimseme eğilimindedir. Alt katılımcıların organizasyona *yüksek bağlılığı*, kurumsal elitlerin onlar üzerinde liderlik geliştirmesine izin vermektedir. *Daha az normatif organizasyonlarda* ise üyelerin kurumsal topluluğa düşük entegrasyon derecesi, kurumsal yönetimden yüksek yabancılaşmayla paraleldir (Etzioni, 1952, s.156-162; 1961; 1975, s.161-228).

Faydacı organizasyonlarda elit yapısı *mavi yakalı ve beyaz yakalı elitler* arasındaki farklara dayanmaktadır. Faydacı organizasyonların uyum yapısı, baskıcı ve normatif tipin arasındadır. *Mavi yakalı ve beyaz yakalı endüstriler* arasında farklar olsa da, kurumsal topluluğa *entegrasyon* çok yüksektir. Dolayısıyla yabancılaşma seviyesi yüksek olsa da, organizasyondan ayrılma baskıcı organizasyonlardakinden çok daha azdır. Etzioni *mavi yakalı ve beyaz yakalı elit yapıları* arasındaki farkların *uyum yapılarından* kaynaklandığını varsaymaktadır. Beyaz yakalı endüstriler normatif organizasyona yakın, mavi yakalı endüstriler baskıcı organizasyonlara yakın elit yapısı göstermektedir. *Faydacı organizasyonlarda* işçiler kendi ifade edici elitlerini geliştirme eğilimindedir. Yabancılaşan işçiler ile bağlılığı artan işçiler arasındaki fark ustabaşıların rolüyle alakalıdır (Etzioni, 1958, s.36-38).

Faydacı organizasyonlarda işçilerin bağlılığı ne kadar artarsa, *kurumsal elitleri* lider olarak kabullenme ihtimali de o kadar artmaktadır. Ancak faydacı organizasyonlarda *bağlılık* oranı nadiren normatif organizasyonlardaki kadar yüksek olduğundan, işçiler organizasyonun sadece *araçsal liderliğini* kabul etmekte, kendi *ifade edici liderlerini* geliştirmektedir (Örneğin liderlik uygulamaları, üretkenlik ve maneviyat araştırmaları).

¹¹² D. L. Sills, a.g.e. 1957, s.48-50; O. G. Brim, *Sociology and The Field of Education*, 1958, s.49; T. Parsons, ‘The Distribution of Power in American Society’, 1957, s.127-128 (World Politics, 1957, S.10, s.123-143); W. A. Caudill, ‘Problems of Leadership in the Overt and Covert Social Structure of Psychiatric Hospitals’, 1958, s.89, 105-106, 345-363 (Symposium on Preventive and Social Psychiatry, 1958, s.345-363); J. S. Coleman, ‘The Adolescent Subculture and Academic Achievement’, 1960 (American Journal of Sociology, 1960, S.65, s.337-347); Aktaran: Etzioni, 1975, s.172-176.

Ayrıca bütün endüstri türlerinde yüksek başarı gösteren ustabaşlarının *denetime* daha fazla zaman ayırdığı yani daha fazla *güç* kullandığı görülmektedir (Etzioni, 1975, s.160-180). Teknolojik gelişmeler sonucunda ustabaşlarının ifade edici liderlik geliştirme fırsatları artsa da, ifade edici, araçsal liderliğin nadiren birleştirildiği görülmektedir.¹¹³

Kısacası *Faydacı organizasyonlarda* elit yapısı baskıcı ve normatif organizasyonlar arasındadır. Elitler arasında *İfade edici-Araçsal elit* ayrımı görülmektedir. Araçsal yönetici elitlerin, ifade edici elitlere itaati işlevseldir. İfade edici liderlik *gayri resmi* olma eğilimindedir.

Etzioni organizasyonlarda *uyum yapısıyla gücün dağılımı arasındaki ilişkiyi* araştırmıştır. *Baskıcı organizasyonlar* dağınık bir topluluk oluşturma eğilimindedir. *Normatif organizasyonlarda* alt katılımcılarla üstleri arasında çok az engel vardır, organizasyonda *entegrasyon* seviyesi yüksektir. Çünkü kurumsal elitler alt katılımcıları yönetmekte, gayri resmi liderler kurumsal elitlerle *işbirliği* yapmaktadır. *Faydacı organizasyonlarda* ise yabancılaşan işçiler *ayrı bir alt topluluk* oluşturma eğilimindedir. *Normatif organizasyonlarda* ifade edici elitlerin araçsal elitlere *itaati* ve bağlılığı işlevseldir (Örneğin *Cizvit tarikatı*, *Episkopal Kilisesi* ve bazı işçi sendikalarında durum böyledir ancak *Eşitlikçi Kiliselerde* durum farklıdır.). *Faydacı organizasyonlarda* yüksek *üretkenlik* ifade edici ve araçsal elit *işbirliğiyle* alakalıdır. *Baskıcı organizasyonlarda* kurumsal elitlerle gayri resmi elitler arasındaki *karşıtlık* istikrarsız bir ilişki oluşturmaktadır (Etzioni, 1959, s.141; 1961; 1975, s.181-190).

Kompleks organizasyonlar araştırmalarında *güç yapısı, liderlik ve elitler* arasındaki ilişkiler -uyum yapıları değişen organizasyonlara göre- gözden geçirilmiş; *kurumsal elitlerin rolleri* karşılaştırılmıştır (Etzioni, 1965, s.688-689; 1975). Sonraki araştırmalar *ifade edici elitlerle araçsal elitler* arasındaki kavramsal ayrımı ortaya çıkarmıştır. Çoğu organizasyonda *iki ayrı liderlik yapısının* oluşturulmasıyla ilgili

¹¹³ T. K. Hopkins, 'Innovation and Authority Structure', 1959, s.6-9, 17-18 (4th World Congress of Sociology, 1959); D. Katz, N. Maccoby & Nancy C. Morse, *Productivity, Spervision and Morale in an Office Situation*, 1950; D. Katz, N. Maccoby, G. Gurin & Lucretia G. Floor, 'Productivity, Supervision and Morale Among Railroad Workers', 1951 (Michigan University, 1951); P. M. Blau, 'Formal Organization: Dimensions of Analysis', 1957, s.59-60 (American Journal of Sociology, 1957, S.63, s.58-69); C. R. Walker & R. H. Guest, *The Man on The Assembly Line*, 1952; Aktaran: Etzioni, 1975, s.177-190.

yapısal baskılar görülmektedir. Ayrıca bu liderlik rollerinin kurumsal hedefler ve uyum yapılarıyla uyum içinde olması beklenmektedir (Etzioni, 1961; 1965, s.157-190; 1975, s.191-192).

Organizasyonlarda *İfade edici-Araçsal elit rolleri oranı* karşılaştırıldığında, Etzioni'nin *İfade edici-Araçsal ayrımına* uygun iki farklı elit modeli görülmektedir. *Araçsal* yönde üretim kalitesi, etkinlik, sorumluluk; *İfade edici* yönde makul beklentiler, liderlik yeteneği, anlaşma, otoriterlik karşıtlığı gibi kriterler görülmektedir (Örneğin 8 farklı iş kurumunda yapılan araştırmalar.). Ayrıca etkin normatif organizasyonlarda *ifade edici elitlerin üstünlüğü* görülmektedir (Örneğin 120 Protestan Kilisesiyle New York'ta yapılan araştırmalar. *Papazlıkta Deneyim Anketi* ve *Lider Davranışı Tanımlama Anketi* sonuçları).

İfade edici liderliğin organizasyonlarda etkinlik seviyesiyle doğrudan alakalı olduğu görülmektedir (Örneğin *Yerel Kiliseniz Anketi* sonuçları dini organizasyonlarda *İkili liderlik* modelini desteklemektedir. Etzioni, 1975, s.193-204). Genellikle normatif organizasyonlar *ifade edici liderliğe*, faydacı organizasyonlar *araçsal liderliğe* dayanmaktadır (Örneğin 33 fakültede yapılan araştırmalar. Etzioni, 1975, s.155). İfade edici liderlik olmaksızın organizasyonlarda kültürel hedeflere ulaşılamamaktadır (Örneğin *Boro College* araştırması. Etzioni, 1975, s.205-212).¹¹⁴

Baskıcı organizasyonlarda alt katılımcılar *karşıt elitler* oluşturmaktadır (Örneğin akademik eğitim, mesleki eğitim ve dinlenme programları olan bir *rehabilitasyon kurumundaki* araştırmalarda, mahkumların az ya da çok baskıya maruz kaldığı görülmüştür. Az baskıcı gruplarda işbirliği davranışı oranı yüksektir. Temel

¹¹⁴ F. Schurmann, *Ideology and Organization in Communist China*, 1968, s.165, 224, 310-313; R. H. Hall, *Organizations: Structure and Process*, 1972, s.48, 198, 217, 244; Robert Rossel, 'Dual Leadership in Complex Organizations', 1966 (Southern Illinois University, 1970, s.9, 14-15, 157, 182-189, 307-312; 1971); James B. Ashbrook, 'The Relationship of Church Members to Church Organization', 1966, s.401-402, 408, 412-414 (Journal for The Scientific Study of Religion, 1966, S.5, s.397-419); J. Ashbrook, 'Ministerial Leadership in Church Organization', 1967, s.7-16 (Ministry Studies, 1967, S.1, s.5-32); Ed. R. M. Stogdill & A. E. Coons, *Leadership Behaviour: Its Description and Measurement*, 1957; 'Utilitarian and Normative Orientations Toward Education', Zelda Gamson, 1966, s.48-49, 54-59, 72 (Sociology of Education, 1966, S.39, s.46-73); Z. Gamson, 'Performance and Personalism in Student-Faculty Relations', 1967, s.72, 282-286 (Sociology of Education, 1967, S.40, s.279-301); William R. Taber, 'Normative Authority of College Faculty: Bases, Manifestations and Limitations', 1969, s.174, 201-209, 247, 254 (Columbia University, 1969); Aktaran: Etzioni, 1975, s.191-212.

askeri eğitimde liderlik rolü araştırmaları). *Normatif organizasyonlarda ikili liderlik arasında koordinasyon önemlidir* (Örneğin *Altro*, Akıl hastaları rehabilitasyon programı araştırmaları. A. Etzioni & Ethna Lehman, 1965). *İfade edici elitlerin araçsal elitlerden üstte* olması, uyum yapısını etkilemekte ve normatif hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (Etzioni, 1959, s.476-487; 1965, s.157-190, 688-698).¹¹⁵

3.6.ORGANİZASYONLARDA KARİZMA

Karizma bir aktörün diğer aktörlerin normatif yönelimleri üzerindeki etkisinin kapsamıyla ve dağılımıyla ilgili yeteneğidir (Etzioni, 1961; 1975, s.303-308). Böylece karizma kişinin gücüne dayalı bir *normatif güç* şekli olarak görülmektedir. Bazı liderlerin karizması vardır çünkü taraftarlarının normatif yönelimleri üzerindeki etkileri belirgindir (Örneğin dini ve siyasal liderler). Weber doğal liderin karizmasını *Saf karizma* ve makamdan kaynaklanan, gelecek kuşaklara miras olarak aktarılan karizmayı *Rutinleşen karizma* diye isimlendirmektedir. Karizmatik liderin gücüne maruz kalan kişi üzerindeki etkisi saf karizmada *yüksek*, rutinleşen karizmada *düşüktür*.

Karizma *başarı* ya da *atfetme* yoluyla elde edilmektedir. Saf karizma bir kez değil, tekrar tekrar elde edilmekte; rutinleşen karizma karizmatik makamla birlikte ele geçirilmektedir. *Karizmanın atfedilmesi* rutinleşen karizmanın belirleyici özelliğidir, aslında atfedilen (rutinleşen) karizma her toplumsal statüde bulunabilir. *Ailevi karizma* aristokrasi türlerinde ve Hint kast sisteminde görülmekte, *üyelik* statüsü (Örneğin *Cizvitler*) ve *kalifiye personel* statüsü şeklinde olabilmektedir (Örneğin profesör). Avrupa toplumlarında kişilerin taşıdığı ünvanların karizmatik doğası belirgindir (Örneğin master derecesi). Bu konumların her biri elde edilmekte, bir kez statü ele geçirildiğinde *statü karizmasına* da sahip olunmaktadır.

Weber'e göre *rutinleşen karizma* şöyle gerçekleşmektedir: Önce yapısal konumların dışında doğal liderler aracılığıyla *saf karizma* ortaya çıkmakta, sonra

¹¹⁵ D. A. Bigelow & R. H. Driscoll, 'Effect of Minimizing Coercion on The Rehabilitation of Prisoners', 1973, s.13, 75, 160 (Journal of Applied Psychology, 1973, S.57, s.10-14); R. Smith, *Why Soldiers Fight: Causes of Fighter Spirit*, 1973, B.5, s.8-9, 59-60; G. Brager, 'Commitment and Conflict in a Normative Organization', 1969, s.130, 157-158, 170, 490 (American Sociological Review, 1969, S.34, s.482-491); Aktaran: Etzioni, 1975, s.212-218.

makama atfedilmekte yani *rutinleşmektedir*. Gelecekteki makam sahipleri *kurucunun* yani *saf karizmatik liderin* biriktirdiği karizmayı ödünç almaktadır. Bu birikim zaman içinde azalmaktadır. Bunun yerini doldurmanın tek yolu organizasyon dışından makama uygun yeni saf karizmatik liderlerin katılımıdır. Bu genellikle kriz durumlarında olur, eski yapının yıkıntıları üzerine yenisi inşa edilir (Örneğin De Gaulle 5. Cumhuriyeti).¹¹⁶

Etzioni *kişisel ya da saf karizmanın kurumsal makamlarda özgün biçimde elde edilebileceğini* öne sürmektedir. Çünkü aynı makamdaki makam sahipleri *karizma dereceleri* açısından farklıdır (Örneğin 4. George ile 5. George; Franklin Roosevelt ile Harding; Churchill ile Baldwin karşılaştırılabilir.).

Yüksek kişisel karizma sahipleri *düşük karizması* olanlardan sonra aynı makamda bulunan aktörlerdir. Weber'in *makam karizmasının zamanla azalması* şeklindeki önermesine göre bu farklılıklar görülmektedir. Aktörler karizmalarının önemli bir bölümünü bu makamda geliştirmektedir. Pek kişisel karizması olmadan makama gelen ve rutinleşen makam karizması birikimin azaldığını gören bazı aktörler, makamdayken öyle bir kişisel karizma geliştirmektedir ki, makamdan ayrıldıklarında *rutinleşen karizma birikimi* yeniden oluşturulmaktadır (Örneğin kraliçe Viktorya'nın kişisel karizması çok azdı. Eşinin ölümünden sonra, kendisiyle diğer insanlar arasındaki boşluğun arttığını, monarşinin meşruiyetinin azaldığını fark edince insanlarla daha fazla yakınlaşmaya, daha popüler ve etkin olmaya çalışmış, karizması artmıştır. Dolayısıyla öldüğü sıralarda İngiltere'de monarşiyi ortadan kaldırmaya çalışan *Cumhuriyetçi hareket* ivme kaybetmiştir.).

Etzioni *kişisel karizmanın makamda elde edilebileceğini* düşünmektedir. Aktörlerin sadece *kişisel karizması* (Örneğin organizasyonlardaki doğal ya da gayri resmi liderler), sadece *makam karizması* (Örneğin etkisiz krallar, başbakanlar, doktorlar) ya da *hem kişisel hem makam karizması* olabilir (Örneğin göze çarpan kişilik

¹¹⁶ T. Parsons, a.g.e. 1937, s.665, 716; H. H. Gerth & C. W. Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology*, 1946, s.52-53, 295; M. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, 1947; P. M. Harrison, *Authority and Power in The Free Church Tradition: A Social Case Study of The American Baptist Convention*, 1959, s.5; R. Bendix, *Max Weber: An Intellectual Portrait*, 1960, s.304-306, 314; T. Parsons, a.g.e. 1951, s.399-407; Aktaran: Etzioni, 1975, s.303-308.

etkisi olan devlet memurları). Dolayısıyla Etzioni, Weber'in tekamülcü varsayımının gereksiz olduğunu, *karizmatik hareketin bürokratik yapı içinde de geliştirilebileceğini, bürokrasilerde de karizmaya rastlanabileceğini* düşünmektedir (Örneğin barış dönemi ordularının savaşa girmesi), *bürokratların* oldukça *karizmatik* olabileceğini (Örneğin bir çocuk kliniğinde hemşirelerin, kliniğe gelen anneler arasında *Kadınlara oy hakkı hareketi* başlatması).¹¹⁷

Etzioni, Weber'in ideal tipler olarak gördüğü *karizmatik ve bürokratik otorite* ayrımının analizlerde kullanılabileceğini düşünen Parsons'u ve *bürokrasi ile karizma* kavramlarının bu şekilde kabul edilebileceğini öneren Wopler'ti izlemektedir. Çünkü *karizma ve bürokrasi farklı derecelerde birleşebilmekte*, gerçek karizma diğer tahakkum tiplerinin kombinasyonlarıyla tekrarlanabilmektedir. Bir yapının tamamı bürokratik olabilir, az ya da çok karizmatik konumları, karizmatik personelleri bulunabilir ya da bunlar karizmatik hareketlerdeki tipik davranışları sergileyebilirler (Etzioni, 1975, s.303-311).

Weber'e göre *saf karizma rutinleştiğinde üst konumlarda*, bürokrasilerin *bürokratik olmayan başkanlarında* toplanmaktadır (Örneğin papalar, krallar). Etzioni ise karizmaya *işlevsel* açıdan gerek duyulabileceğini, gerçekte *karizmanın sadece üstlerde değil, çok çeşitli kurumsal konumlarda geliştirilebileceğini* öne sürmektedir. Organizasyonlarda karizmanın işlevsel olduğu konumlara göre sınıflandırmakta, her birinin ayrı bir uyum tipiyle alakalı olduğunu düşünmektedir.

Organizasyonlarda karizmanın dağılımı şöyledir: *T-Yapılı organizasyonlarda* karizma üst konumlarda toplanmakta (Örneğin *Ford Motors Company'nin* Henry Ford tarafından yönetilmesi); *L-Yapılı organizasyonlarda* bütün silsile konumlarında karizmatikler bulunmaktadır (Örneğin *Roma Katolik Kilisesi*); *R-Yapılı organizasyonlarda* karizma bir ya da daha fazla üst kademeye sınırlıdır (Örneğin

¹¹⁷ D. Thomson, *England in The 19th Century*, 1950, s.21, 169-170, 174; C. Rossiter, *The American Presidency*, 1956, s.62; E. Josephson, 'Irrational Leadership in Formal Organizations', 1952 (Soc. Forc. 1952, S.31, s.109-117); E. Katz & S. N. Eisenstadt, 'Some Sociological Observations on The Response of Israeli Organizations to New Immigrants', 1960, s.128-130 (Administrative Science Quarterly, 1960, S.5, s.113-133); Aktaran: Etzioni, 1975, s.307-309.

hastanelerdeki doktorlar). Bazı organizasyonlarda ise karizmaya ihtiyaç duyulan kurumsal bir konum yoktur (Örneğin hapishaneler).

Etzioni farklı organizasyonlarda *farklı karizma dağılımlarına* gerek duyulduğunu belirtmektedir. *Faydacı organizasyonlar* üst konumlarda karizmayı sınırlandırma eğilimindedir çünkü *tek karizmatik* organizasyon başkanıdır (Örneğin krallar, üst yöneticiler). *Normatif organizasyonlar* hem üst hem alt katılımcılar için saf normatif uyumu vurgulamakta, *L-Yapılı karizmaya* gerek duymaktadır. *Hiyerarşik dini organizasyonlar* (Örneğin Roma Katolik Kilisesi, Mormon Kilisesi, İngiliz Kilisesi.), ideolojik siyasal partiler, işçi sendikaları, askeri savaş birimleri ise *bütün konumlarında* karizmaya gerek duymaktadır. Üstelik makam karizması yeterli görülmemektedir (Örneğin kitlelere hitap eden, günah çıkarmaları dinleyen ancak ‘*ruhsuz*’ denebilecek bir rahip, sadece işini yapan bir parti ya da sendika sekreteri, sadece rütbesine güvenen ve liderlik göstermeyen bir askeri görevli).¹¹⁸

Alt katılımcılarda değil, *üst katılımcılarda* toplumsal uyumu vurgulayan normatif organizasyonlar *R-Yapılı karizmaya* gerek duymaktadır (Örneğin üniversitelerde, yüksek okullarda, genel hastanelerde, terapik akıl hastanelerinde, araştırma kuruluşlarında karizma sadece *profesyonellerle* sınırlıdır: Profesörler, araştırmacılar vb.). Profesyoneller *atfedilen karizmalarını* özel bilgi ve yeteneklerinden, kurumsal kademelerinden almaktadır, kişisel karizma ile belirgin farklılıkları vardır.

Her mesleğin ulusal ve uluslar arası *karizmatik liderleri*, her hastanenin, kampüsün, vb. *bölgesel karizmaları* vardır. Öğrencilerin teknik mesleklerde karizmatik etkiyi kullanan çok az (Örneğin Mühendislik, İstatistik), normatif disiplinlerde daha fazla karizmatik kişi ve konum bulmaları beklenmektedir (Örneğin Edebiyat, Felsefe). Baskıcı organizasyonlar ise karizmatikleri kurumsal konumlarda bulundurmamaktadır, dolayısıyla araştırmalara dahil edilmemektedir (Etzioni, 1975, s.309-311).

¹¹⁸ J. Wolpert, *Toward a Sociology of Authority*, 1950, s.690-693, 701; R. Bendix, a.g.e. 1960, s.304-306, 314; B. Levenson, ‘Bureaucratic Suggestion’, 1961 (Aktaran: Etzioni, 1961, s.362-375); *Sociology of Religion*, H. Wach, 1958, s.385-389; Aktaran: Etzioni, 1975, s.309-311.

3.6.1.Karizma Dağılımı

Organizasyonlarda *karizmanın dağılımı* organizasyon tipine ve uyum şekline göre değişmektedir. *T-Yapılı, L-Yapılı ve R-Yapılı organizasyonlarda* karizma dağılımı çeşitlilik göstermektedir.

T-Yapılı organizasyonlarda karizma dağılımı değerlendirildiğinde, *Faydacı organizasyonlar* araç-amaç yapılıdır. Alt kademedekiler araçsal eylemde bulunmakta, orta kademede *silsile personeli* kararlar almaktadır. Üst kademede ise amaçlarla ilgili kararlar alınmaktadır.

Alt katılımcıların uyumu *karizmatik elitleri gerektirmemekte, memurlar* alt katılımcıları ödüllendirici kontrol yöntemleriyle kolayca kontrol etmektedir. Üst seviyenin dışında karizmanın gelişimi hem gereksizdir hem kurumsal etkinliği arttırmada gerekli rasyonel süreçleri baltalamaktadır (Örneğin karizmatik bir uzman faydacı organizasyonlarda ters işlevseldir.). Ayrıca hedeflerle ilgili *ahlaki bağlılık* oluşturma alt elitlerle değil, *üst elitlerle* özdeşleşme aracılığıyla gerçekleşmektedir. Üst konumdakiler alt katılımcılarla nadiren doğrudan iletişime geçmekte, bu da ancak ifade edici durumlarda ve ritüellerde görülmektedir (Örneğin Yılbaşı partisi, fabrika açılışı).

Üst elitlerin karizma geliştirme derecesi alt katılımcıların ve alt elitlerin üstündedir; bu etki *çıkarlarla ve inançlarla ilgili çatışmaların yatıştırılmasında işlevseldir* (Örneğin yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde yönetim birimleri ve faydacı organizasyonlar aracılığıyla çatışmalar yatıştırılmaktadır; Yine Gana'da sağlıkla ilgili yeni yasalar çıkarılırken, modern fırınlarla sokak satıcıları arasındaki çatışmalar - karizmatik Nkrumah'ın aracılığıyla- giderilmiştir.).

Yönetimsel bürokrasilerde karizmanın sadece üst konumlarda gerektiğinin göstergesi, üst konumlara getirileceklerin seçimleri kazanarak karizmalarını test etmeleri gerekmesidir, diğer konumlarda seçim gerekli değildir.¹¹⁹ Dolayısıyla *T-Yapılı*

¹¹⁹ T. Parsons, 'General Theory in Sociology', 1959, s.11-13 (R. K. Merton, L. Broom & L. Cottrell, 1959, s.3-38); C. Argyris, *Executive Leadership*, 1953; H. J. Friedsmann, 'Bureaucrats as Heroes', 1954 (Soc. Forc. 1954, S.32, s.269-274); E. Larrabee & D. Riesmann, 'The Role of Business in Executive Suite', 1957, s.325-328 (Ed. B. Rosenberg & D. M. White, *Mass Culture*, 1957, s.325-340); Aktaran: Etzioni, 1975, s.312-320.

faýdacý organizasyonlarda amaca ulaşma yöntemleri karizmanın dağılımıyla uyumludur (Etzioni, 1975, s.311-318).

L-Yapılı organizasyonlarda karizma dağılımı değerlendirildiğinde, rasyonel olmayan ögelerle sadece üstte değil, bütün yapıda karşılaşılmaktadır (Örneğin *kiliselerin*, siyasal organizasyonların yönetici araçsal birimleri ve eylemleri olsa da, bunlar kurumsal hedeflere doğrudan yönelenlerden alt konumdadır.). İfade edici elitlerin araçsal elitlerden alt konumda olması işlevseldir (Örneğin bir *piskopos*, ideolojik bir birliğin, partinin lideri zamanının çoğunu araçsal görevlere harcamakta, dolayısıyla kendi işini yapamadığını hissetmektedir. *Rahiplerin* çoğu işle ilgili rollerinin rahiplikle ilgili rollerinden önemli olmasından endişe duymaktadır. Bunları zaman alıcı, yorucu işler olarak görmekte, manevi değerlerle ilgili münasebetsiz görüşlerden rahatsızlık duymaktadır. Örneğin ‘*Matthew belki işadamlarının azizi olabilir ancak gerçekte para toplamayı bıraktıktan sonra bir aziz olmuştur*’ sözü).

Kiliselerde rahiplerin rolünün bir kısmının baskın rol olması, araçsal eylemler açısından işlevsel değildir. Çünkü normatif organizasyonlarda normatif uyumun en üst seviyede olması beklenmektedir. Öte yandan *silsile elitleri ve üst elitler* için alt katılımcılarda gevşek bir kontrol sağlanması işlevseldir. Alt katılımcıların kontrolü *ifade edici* performanslarıyla (Örneğin ibadetlere katılma) ve araçsal eylemlerin *ifade edici* görünümleriyle alakalıdır (Örneğin Cumartesi ya da Pazar günü çalışma yasağı). Kısacası *dini organizasyonlarda karizmaya gerek duyulmaktadır*. Karizma genelde *silsile* konumlarında gelişmekte, personel konumlarında karizma görülmemektedir (Etzioni, 1959; 1975, s.319-320).

R-Yapılı organizasyonlarda karizma dağılımı değerlendirildiğinde, halktan yöneticileri ve profesyonelleri içeren üst kademelerin *araçsal* kararlarla ve eylemlerle ilgilendiği görülmektedir (Örneğin hastanelerde servislerin kontrolü). *L-Yapılı organizasyonlarda en yüce değerler* kurumsallaştırılmakta, *R-Yapılı organizasyonlarda ise kültürel alt sistemlerin* kurumsallaşması önemsenmektedir (Örneğin bilim). Ancak profesyonel organizasyonlarda bilimle doğrudan alakalı kararlar ve eylemler bile

rasyonel olmayan düşüncelerden bağımsız değildir (Örneğin hangi konunun araştırılacağı ile ilgili kararlar.).¹²⁰

R-Yapılı organizasyonlarda üst yönetici konumlarda karizma gelişimi ters işlevseldir. Çünkü karizma yöneticiye ek güç vermekte, ekonomi, etkinlik, vb. değerler aşırı vurgulanmakta, organizasyonun *profesyonel hedefleri* önemsenmemektedir (Etzioni, 1959). Öte yandan alt katılımcıların denetiminin profesyoneller değil, *yarı profesyoneller* tarafından gerçekleştirilmesi karizmanın oluşturulmasında işlevseldir (Örneğin hemşireler, araştırma görevlileri). Ancak *R-Yapılı organizasyonlarda profesyoneller daha karizmatiktir.* Kısacası astların *ahlaki katılımına* gerek duyulan konumlarda *karizma işlevseldir* (Etzioni, 1975, s.321-323).

Organizasyonlarda *karizma-kurumsal disiplin çatışması* görülebilmektedir. Ancak bu durum baskıcı organizasyonlarda geçerli değildir çünkü resmi güç konumlarında karizma gelişmemektedir. Karizmatiklerin bulunduğu organizasyonların yapısında ortaya çıkan *karizma-disiplin gerilimi T-Yapılı organizasyonlarda en az, L-Yapılı organizasyonlarda en yüksektir. R-Yapılı organizasyonlardaki gerilim ise T-Yapılı organizasyonlardakine yakındır.* Çünkü *R-Yapılı organizasyonlarda* üst elitlerin eylemleri kontrolü *profesyonel olmayanlar ve karizmatik olmayanlar* tarafından gerçekleştirilmekte (Örneğin rahipler, yardımcılar, hizmet personeli), sapkın karizmatiklerin zararı en aza indirilmektedir (A. Etzioni & P. F. Lazarsfeld, 1961).

Karizmanın miktarı ve dağılımı aynı organizasyonda farklı dönemlerde farklılık gösterebilmektedir. Çünkü organizasyonlar karizmatik yapılarını zaman içinde değiştirmektedir. Pek çok organizasyon *başlangıç* dönemlerinde sonraki dönemlere göre *daha karizmatiktir.* Weber'in belirttiği gibi, *rutinleşme* karizmanın kapsamında ve bulunduğu konumların sayısında azalma ve dağılım şekillerinde değişiklik anlamına gelmektedir. Çoğu *R-Yapılı organizasyon başlangıçta L-Yapılıdır, karizmatik üst yöneticileri vardır.* Sonra bunlar *rutin yöneticilerle* yer değiştirmekte ve *orta kademe*

¹²⁰ J. H. Fichter, a.g.e. 1954, s.131; Robert K. Merton, *Mass Persuasion: The Social Psychology of a War Bond Drive*, 1946, s.186-193; Aktaran: Etzioni, 1975, s.319-324.

profesyoneller karizma oluşturmaktadır (Örneğin Amerikan üniversitelerinin kuruluşu, O. Hall, Ida Halper, H. C. White gibi enstitü başkanlarının karizmatik rolleri).

Genellikle *şirketler T-Yapılı, profesyonel organizasyonlar R-Yapılı, dini ve siyasal organizasyonlar L-Yapılı olma* eğilimindedir. Ancak bütün dini ve siyasal organizasyonlar *L-Yapılı* değildir. Çünkü başlangıçta R-Yapılı dini ve siyasal organizasyonlar *L-Dağılımı* yönünde değişme gösterebilmektedir. Zamanla ahlaki katılımın artmasıyla organizasyon merkezi güç kazanmakta, *üst konumdakilerin* karizması artmaktadır.

Organizasyonların *R-Yapıdan L-Yapıya değişimini* gösteren araştırmalar yapılmıştır (Örneğin 1907’de *Amerikan Baptistler Toplantısı* ilk kez yapılmış, çeşitli *Baptist toplulukların* yöneticileri *Misyonerlik ve Evancelik eylemlerin* koordinasyonu için bir araya gelmiştir. *Baptistlerin* değerler sistemi ve güç sınırlaması organizasyonda *R-Yapıdan L-Yapıya geçişi* gerektirmiştir:

Dini inançları -hiçbir kilise lideri kutsal gücü elde etmede özel bir yere sahip olmadığından, *Tanrı tek hükümran* olduğundan- *bütün dini otoritenin sınırlandırılması gerektiği* şeklindeydi. Bölgesel kilise tam otorite sahibiydi. Ancak kurucular yönetici gücü sınırlandırmaya çalışmış, bu konuda bazı kararlar almıştır: Yöneticiler misyonerlik kurumlarıyla ilgili hiçbir politika üretmeyeceklerdir, yıllık toplantılardaki delegeler bölgesel kiliselerden gönderilecektir, hiçbir kilise organizasyonu bölgesel kiliselerle bağlantılarını resmen ilan etmeyecek ya da meşrulaştırmayacaktır.

50 yıl sonra durumu analiz eden Harrison başlangıçtaki düzenlemelerin *ifade edici* işlevler kazandığını, merkezi teşkilatların, personellerin arttığını, zamanla güç kazandığını, *yöneticilerin karizma sahibi liderlere dönüştüğünü* belirtmektedir.¹²¹ Öyle

¹²¹ W. S. Learned & B. D. Wood, *The Student and His Knowledge*, 1938; W. Hagstrom, ‘The Protestant Clergy as a Profession: Status and Prospects’, 1957 (Berkeley Public Society & Institutions, 1957, S.3, s.54-69); L. G. Seligman, ‘Development in The Presidency and The Conception of Political Leadership’, 1955 (American Sociological Review, 1955, S.20, s.706-712); H. L. Wilensky, *Syllbus of Industrial Relations*, 1954, s.90; M. K. Burton, *Destiny for Congregationalism*, 1953, s.14; P. M. Harrison, *Authority and Power in The Free Church Tradition: A Social Case Study of The American Baptist Convention*, 1959, B.3, 4, 6, 13-14, 42-43, 53-55, 76, 93-94, 103, 195-196; Joan Dulchin, ‘Congregationalism: A Case Study in Centralization’ 1960 (R. K. Merton, Columbia University, 1960); Aktaran: Etzioni, 1975, s.330-334.

ki liderlere *Baptist Baba* denmeye başlanmıştır. Üst otorite üzerindeki normatif ve kurumsal sınırlamalar azalmış ancak bitmemiştir. Organizasyon tam olarak *L-Yapısı* göstermese de, *R-Yapısı* özelliklerini kaybetmiştir.).

Etzioni *üst katılımcıların uyumunu, normatif gücü ve karizmayı* araştırmıştır. *Kişisel karizma* makam karizmasından kapsam açısından farklıdır, atfedilen değil, elde edilendir. Etzioni, Weber teoremini uyarlamış, *kişisel karizmanın kurumsal konumdan kaynaklanabileceğini*, bu karizmanın yerleşik kurumsal yapılarla uyumsuz olmadığını belirtmiştir. Diğer bir uyarlama *karizmanın üç temel şekilde dağılımı* olduğunu öne sürmesidir: *Sadece üstte, bütün silsile konumlarında ve üsttekilerin dışında bir ya da daha fazla kademedede karizma*. Karizma dağılımı organizasyonun uyum yapısıyla alakalıdır: *Baskıcı organizasyonların* karizmatik kurumsal konumları yoktur; *karizma Faydacı organizasyonlarda* sadece üst konumlarda; *Saf normatif organizasyonlarda silsilede, Toplumsal normatif organizasyonlarda kademelerde* odaklanmaktadır (Etzioni, 1975, s.324-334).

3.6.2.Karizmanın İşlevleri ve Ters işlevleri

Uyum yapıları değişen organizasyonlarda *karizmanın işlevleri ve ters işlevleri* değişmektedir. Etzioni *makam karizması ile kişisel karizmanın bir arada* bulunduğu konumlarda karizma seviyesinin *en yüksek* olacağını öne sürmektedir (Etzioni, 1975, s.312). Organizasyonlarda karizmanın genel işlevi temel *meşruiyet* kaynağı olarak görülmektedir. Ayrıca katılımcıların *ihtiyaç* yönelimlerini etkilemektedir. Organizasyondaki katılımın sembolik eylemlerde *memnuniyeti* (Örneğin ritüeller), *pozitif yönelimleri* arttırması ve *bağlılık* oluşturması beklenmektedir.

Weber *saf karizmanın ters işlevsel*, yıkıcı rolünden bahsetmekte, bunu *gerçek peygamberlerin sistem karşıtı vaazlarına* benzetmektedir.¹²² Ayrıca bürokraside karizmanın bilim ve rasyonel yönetim açısından ters işlevlerinden bahsedilmekte, karizma neredeyse '*düşman*' gibi gösterilmektedir (Örneğin sorumsuz yönetimin kaynağı).

¹²² Helen Contas, *Max Weber's Two Conceptions of Bureaucracy*,1958, s.401-402;Aktaran: Etzioni, 1975, s.307-316

Etzioni ise *hem saf karizmanın hem rutinleşen karizmanın* eğer geliştirilirse, doğru kurumsal konumlarla desteklenirse- organizasyon açısından oldukça *işlevsel* olacağını belirtmektedir. Organizasyonun *uyum yapısı* gerek duyulan karizmayı belirlemede önemli bir etkidir. Ne kadar *normatif güce* dayanılırsa o kadar *ahlaki katılıma ve karizmaya*; ne kadar baskıya ya da ödüllendirici güce dayanılırsa o kadar az karizmaya gerek duyulmaktadır. Organizasyondaki katılım türü, kullanılan yöntemler, kontrol edilen eylemler, vb. de gerek duyulan karizma miktarını ve karizma dağılımını etkilemektedir. Ayrıca elitlerin astları üzerindeki *kontrolü* ne kadar yakın ve sürekliyse, astları üzerinde *karizmatik gücü* kullanma ihtimalleri o kadar az; kontrol ne kadar kesintili, uzaktan ve gevşekse, karizmanın geliştirilmesi ve sürdürülmesi ihtimali o kadar yüksektir (Etzioni, 1975, s.311).

Karizma organizasyonlarda *bağlılığı arttırma* aracı olarak kullanıldığında oldukça etkindir. Ancak *karizma ters işlevsel konumlardaysa* (Örneğin *karizmatik sapkınlarda*) ters işlevsel etkileri artmaktadır. Organizasyondaki bakış açısına göre *karizma yanlış yerde* -organizasyonun içinden ya da dışından- ortaya çıkabilmektedir. Dış karizmanın etkilerinin belirlenmesinde organizasyonların çevreleriyle ilişkileri önem kazanır (Örneğin işçi liderlerinin fabrika işçileri üzerindeki etkileri). Ancak alt katılımcıların organizasyona bağlılığı ne kadar azsa, *dış karizma* ihtimali o kadar artar.

Diğer bir ters işlev ise, *doğru yerde* olan ancak rolünü yerine getirmeyen ve *sapkın eylem merkezine dönüşen karizmadır*. Alt katılımcıların kendine *kişisel sadakatini* emreden karizmatik kişi, bu bağlılığı içinde bulunduğu organizasyondan farklı değerlere ve normlara yönlendirebilir, bu alt katılımcıları başka bir topluluğa ya da organizasyona aktarabilir. *Kişiyeye bağlılık* potansiyel risktir, karizmatik kişi gücünü işlevsel amaçlarda kullansa da, organizasyonun entegrasyonunu tehdit edebilir (Örneğin karizmanın sağladığı ek gücü kendi çıkarına kullanma. Etzioni, 1975, s.324-325).

3.6.3.Karizmanın Rolü

Organizasyonlarda *üst kademelerde karizmanın* belirlenmesi, yapısal değişikliğin nasıl gerçekleştiğinin anlaşılması için *Örtük protesto hareketleri* analizleri yapılmış ve *İçe çekmeyi protesto modeli* incelenmiştir (Roma Katolik Kilisesi

araştırmasında Papa 13. John liderliğindeki 2. Vatikan, rahipleri, piskoposları ve diğer görevlileri *ifade edici liderlerdir*. R. L. Love & Etzioni, 1964; 1975, s.219-225). Postmodern dönemde *Kiliselerde ikili uyum yapısı* görülmektedir (Örneğin *Kilisenin Teoloji ve Ruhların kurtuluşu* gibi konularla birlikte, uluslar arası *Kilise* yapısının yönetimi, pek çok ülkede *Kilisenin* sorumlu olduğu okullar ve sosyal refah kuruluşları gibi *yardımcı organizasyonlarla* ilgilendiği görülmektedir.).

Dini organizasyonlarda bazı durumlarda ifade edici ve araçsal işlevler *aynı* kişi tarafından yürütülmekte (Örneğin rahip hem yönetici hem papazsa), bazılarında işlevler *ayrı ayrı* yerine getirilmektedir (Örneğin rahibin yönetici, rahip yardımcısının papaz olarak çalışması). Bazı ülkelerde piskoposlar yönetici olarak çalışmakta (Örneğin ABD), bazılarında ise *ifade edici* görevler öncelik kazanmaktadır (Örneğin Belçika).

Dini organizasyonlarda ifade edici liderler, personel ve silsile memurları ayrımı yapılmıştır. *Personeller Teorik Teolojiyle* uğraşmaktadır (Örneğin *Kilisenin* kuruluşu, tarihi, vb. öğretilmesi.). *Silsile memurları* ifade edici liderler olduğundan (Örneğin ilk başta *Papa*, sonra *piskoposlar*, *rahipler*) *Tavsiyeci Teolojiyle* ilgilenmektedir (Örneğin din kurucusunun *karizmasının* açıklanması). *Teorik ve Tavsiyeci Teoloji* arasında örtüşme olabilir (Örneğin *Papa* ile *Roman Curie* üyeleri arasında. Etzioni, 1959).

Uzun süre devam eden protesto hareketleri *İçe çekmeyi* *protestodan farklı mekanizmalar* içerebilir, ortaya çıkan yeniliklerin kurumsal *meşrulaşması* sağlanabilir (Örneğin *Roma Katolik Kilisesi'nde* 23. John tarafından desteklenen, 2. Vatikan Toplantısı'nda zirveye çıkan *Teolojik protesto hareketinin* gelişimi. *Papaz okullarında* kutsal metinler ve erken dönem Hristiyanlıkla ilgili araştırmalar yapan *profesyonel teologlar* arasında *Protesto bölgesi* sayılabilecek bir *Teolojik reform hareketi* oluşmuş; bunları modern etnoloji, arkeoloji, dilbilim, vb. de kullanan, *Katolik olmayan alimlerin* de katıldığı yeni öngörülere itmiş; sonuçta *Ekümenik harekete*, *İncil hareketine* ve *Cemaat hareketine* ivme kazandırmıştır. Bu protesto bölgesi, üyelerin fakültelerden uluslar arası alana dağıldığı, hareketin tamamen parçalandığı, lidersiz kaldığı *İçe çekmeyi* *protesto modelinden* farklıdır. *Örtük protesto hareketi* denen bu hareket 50 yıl sürmüştür. Etzioni, 1959, 1961; 1975).

İçe çekmeyi protesto modeli organizasyonlarda karizmanın canlandırılması ve normatif uyumun güçlendirilmesi yöntemlerinden biridir.¹²³ Diğer bir yöntem organizasyonda en yüksek resmi otorite konumunda bulunanlarda *kişisel karizmanın geliştirilerek*, en üstten itibaren *uyum ilişkilerinin* yeniden canlandırılmasıdır (Örneğin Kraliçe Viktorya yönetiminde İngiliz monarşisinin yeniden canlanması). Organizasyonda normatif uyum yapısının yeniden canlandırılmasında farklı yöntemler birleştirilebilir (Örneğin 2. Vatikan olayı.). Sonuçta organizasyonlarda *karizma arttırılarak normatif uyum güçlendirilmektedir*.

Etzioni organizasyonlarda hangi koşullarda *normatif uyumun canlandırılabilirliğini* ya da sürdürülebilirliğini açıklamaya çalışmaktadır. Organizasyonlarda *farklı kademelerde karizmayı*, karizmanın *en üstte*, şirketin başkanı olarak (Örneğin Henry Ford) ya da *hiyerarşik* konumlarda bulunmasını (Örneğin Katolik Kilisesi), *T-Yapılı* ve *R-Yapılı* organizasyonlarda *karizmatik liderlik* aracılığıyla reform girişimlerini araştırmıştır (Örneğin *üniversitelerde* yöneticiler organizasyonun resmi başkanı olma eğilimindedir ancak sadece faydacı güce sahiptir. Oysa üniversitenin normatif hedeflerine hizmet eden fakülte üyeleri karizmaya sahip olma eğilimindedir.).

Normatif uyumun gerektirdiği *ifade edici liderlik ve pozitif katılım* kaynağı olarak *karizmanın rolü* araştırılmıştır.¹²⁴ Genellikle organizasyonlarda *yüksek normatif uyum* en çok istenen durum olsa da, bunun gerçekleşmesi oldukça zordur (Etzioni, 1961; 1975, s.213-228).

¹²³ J. Timothy Sprehe, 'Latent Protest Movements and The Second Vatican Council: Some Implications for Sociological Theory', 1966, s.3-6, 9-10 (Eastern Sociological Society, 1966), 310-313; R. L. Love, 'The Absorption of Protest: A Working Paper', 1964, s.116, 123-125, 128-131, 348-350 (Ed. W. W. Cooper, H. J. Leavitt & M. W. Shelly, *New Perspectives in Organization Research*, 1964, s.115-135); R. L. Love & Etzioni, 'Some Dangers in Valid Social Measurement: Preliminary Notes', 1964, s.116, 348-350 (The Annals of The American Academy of Political and Social Science, 1967, S.38, s.1-15); Aktaran: Etzioni, 1975, s.219-226.

¹²⁴ W. R. Scott, 'Reactions to Supervision in a Heteronomous Professional Organization', 1965, s.65 (Administrative Science Quarterly, 1965, S.10, s.51-81); L. Gross, *Symposium on Social Theory*, 1959, s.657; D. Reiss, 'Assimilating The Patient Stranger', 1974 (Psychiatry, 1974, S.37, s.267-282); John M. Dutton & Roger L. M. Dunbar, *Competence and Change in a College Faculty: A Field Study*, 1973, s.8; J. M. Dutton & R. L. M. Dunbar, *Change and The Control of Charisma in a University Department*, 1973; Aktaran: Etzioni, 1975, s.226-228.

3.6.4.Karizmanın Kontrolü

Karizmanın uyum kaynağı olarak kullanılması kurumsal disiplini sınırlandırmaktadır çünkü karizma üyelere oldukça yüksek kişisel güç sağlamaktadır. Etzioni organizasyonlarda kontrol mekanizmalarını karşılaştırmıştır: Saf normatif uyumu vurgulayan, karizmanın silsile dağılımı gösterdiği organizasyonlar L-Yapılı; Toplumsal uyumu vurgulayan, karizmanın kademe dağılımı gösterdiği organizasyonlar R-Yapılı, karizmanın tek bir üst konumda toplandığı organizasyonlar ise T-Yapılı organizasyonlardır. Ancak T-Yapılı organizasyonlarda karizma dağılımı pek görülmediğinden karşılaştırmalı analizlere dahil edilmemiştir.

Kontrol mekanizmaları sapkınlığı önleyen ya da azaltan toplumsal süreçlerdir. Kontrol mekanizmaları kurumsallaştıkları yapının türüne göre farklılaşmaktadır. Koruyucu mekanizmalar karizma gerektiren konumların potansiyel kişisel karizması az olan ya da hiç olmayan kişilerce (Örneğin etkisiz rahip adaylarının papaz yapılması) ya da potansiyel sapkın karizmatikler tarafından ele geçirilmesini önlemektedir (Örneğin çağdaş Rusya'da Stalin taraftarlarının merkezi parti konumlarından uzak tutulması). Olgu sonrası mekanizmalar ise koruyucu mekanizmalara rağmen gelişen ters işlevselliği ele almaktadır. Karizmanın kurumsal kontrolü açısından değerlendirildiğinde, L-Yapılı ve R-Yapılı organizasyonlarda koruyucu mekanizmalar ve Olgu sonrası mekanizmalar geliştirildiği görülmektedir (Etzioni, 1975, s.335).

L-Yapılı organizasyonlarda karizmanın kontrolünde geliştirilen koruyucu mekanizmalar organizasyondaki çeşitli uygulamalara dayalıdır. Silsile konumlarının adayları dikkatlice seçilir, potansiyel sapkınlar ve karizma potansiyeli olmayan kişiler kolayca elenir. Eleme testini geçen adaylar ise teknik mesleki eğitimi karizmanın geliştirildiği eğitimle birleştiren eğitim kurumlarına gönderilir.

L-Yapılı organizasyonların karizmatik konumlarında toplumsallaşma çok önemlidir. Öyle ki bu organizasyonlar kendi eğitim birimlerini oluşturmakta, toplumun sağladığı eğitim imkanlarına güvenmemektedirler.¹²⁵ Dini organizasyonların teolojik

¹²⁵ W. Ettisch, 'The Selection of Candidates for The Ministry among American Theological Seminaries', 1960 (Columbia University, 1960); M. G. Field, 'The Academy of The Social Sciences of The Communist Party of The Soviet Union', 1950 (Soc. Forc. 1950, S.56, s.137-141); H. L. Wilensky, *Intellectuals in Labor Unions*, 1956, s.253;

okulları (Örneğin papaz okulları), partilerin ve işçi sendikalarının siyasal okulları (Örneğin *Jefferson School, Brookwood Labor College.*), askeri organizasyonların askeri okulları ve akademileri bulunmaktadır (Etzioni, 1956, s.7-20).

Potansiyel karizmatiklerin gelişim birimleri olarak bu okulların etkinliği Etzioni'nin *kişisel karizmanın elde edilebileceği* şeklindeki önermesini desteklemektedir. Karizmanın genelde inanılanın tersine, *Allah vergisi ya da doğuştan gelen bir kişisel özellik olmadığı* belirtilmektedir (Örneğin eski İsrail'de karizmanın elde edildiğine, karizmatik öncülerin *-peygamberlerin- okulları* olduğuna inanılmaktadır. Saul gençliğinde *peygamberler topluluğuna* katılmıştır. Topluluktaki *peygamberlik vaazları* sırasında kendisine de vahiy geldiği ve peygamberliğe başladığı bildirilmektedir. 1. Samuel, 10/5-11). *Uygulama ve testlerin* sonunda *eğitim dönemi* görülmektedir (Örneğin *Teolojik papaz okulunun* şapelinde dini hizmet vermek; Siyasal okulların çevresindeki işçilere siyasal kampanyalar düzenlemek; Yeni göçmenleri işçi sendikalarına üye yapmak).¹²⁶

Bu işlevler *denetim* altında gerçekleştirilmekteydi, dolayısıyla *eğitim* sağlanmakta, *karizma ve bağlılık ölçülmekteydi*. Ancak test zemini oluşturmanın bazı zorlukları bulunmaktadır: Bu eğitimler *araçsal amaçlarla* kullanıldığında organizasyon üyelerinde *yabancılaşma* eğilimi görülmektedir (Örneğin *kutsal* konularda rahip adayları bilinçsizce incitilmektedir. Rahip adaylarının durumu geçici olduğundan bir ritüelin yönetimi gerçekte onları pek ilgilendirmemektedir.).

Hataları en aza indirmek için adaylar *üst konumdaki deneyimli biri* tarafından *sürekli denetlenmektedir*. Üst konumdakiler karizmatik görevi resmen sürdürmektedir, dolayısıyla bu görev rahip aday tarafından sekülerleştirilemez (Örneğin bazı *kiliselerde* yazın papaz olmadığına, papaz okulu öğrencileri bütün dini sorumluluğu alsalar da, gerçekte papaz okulunun genç öğrencilerine yardım edilmekte ancak dini hizmetlerde

S. M. Dornbusch, 'The Military Academy as an Assimilating Institution', 1955 (Soc. Forc. 1955, S.33, s.316-321); M. Janowitz, *The Professional Soldier*, 1960, s.127-145, 166; Aktaran: Etzioni, 1975, s.337-338.

¹²⁶ W. Kornhauser, *The Politics of Mass Society*, 1959; F. A. Pinner, P. Jacobs & P. Selznick, *Old Age and Political Behaviour*, 1959; C. A. Micaud, 'Organization and Leadership of The French Communist Party', 1952, s.344 (World Politics, 1952, S.4, s.318-355); Aktaran: Etzioni, 1975, s.338-342.

görev almalarına izin verilmemektedir.). Ayrıca *rahip adayları* zoraki dinleyicilerle de çalışmak zorunda kalabilir. *Genç rahipler* kısa dönemli göreve gönderilmekte (Örneğin *Retreat House*), *genç politikacılar* ilk konuşmalarını halk önünde yapmaktadır (Örneğin İngiltere’de *Hyde Park*’ta turistlerin önünde yapılan konuşmalar).

İlk gerçek görevlendirmenin bu uygulamalara benzer işlevleri bulunmaktadır, aslında *bağlılık ve karizma testi hiç bitmemektedir*. Politikacılar, sendika temsilcileri tekrar seçilmek, rahipler cemaati kiliseye çekmek zorundadır. Eğitimini tamamlayan ancak ilk görevlerinde *karizması yeterli olmayan* kişiler personel konumuna dağıtılır (Örneğin din işleri, yönetim işleri, yazı işleri).

Katolik Kilisesi bu kontrol mekanizmalarını *kardinallere, piskoposlara ve rahiplere* bırakmıştır (Örneğin *papazlar* ancak mahkeme kararıyla uzaklaştırılabilir ya da başka konumlarda görevlendirilebilir. Yaşlı papazlar, hastalık, kaza, vb. nedenlerle görevini yerine getiremeyenler ya da karizması olmayanlar uzaklaştırılamamakta, daha az ters işlevsel olacakları başka konumlara *transfer* edilememektedir.).¹²⁷

Önemli ve güçlü konumlara *bölgesel karizmatiklerin* getirilmesi için uzun süreli *toplumsallaşma ve eleme dönemi* vardır (Örneğin muhtemel ters işlevlerin üstesinden gelinmesi için piskoposların, kardinallerin *otorite olmaksızın* ünvan sahibi - yani onları silsile konumlarının dışına çıkaran, Papa’nın denetimine yaklaştıran- konumlara getirilmesi ve *Roma Katolik Kilisesi’nin* hizmetine verilmesi. Ayrıca bazı kilise görevlilerinin görevden uzaklaştırılması oldukça zordur. Etzioni, 1956, s.7-20).

Diğer L-Yapılı organizasyonlar görevlileri -üst kademelerde olanları bile- *transfer etme haklarını koruma* eğilimindedir (Örneğin partiler, işçi sendikaları, savaş birlikleri, *hiyerarşik dini organizasyonlar* tam günlük personel görevlendirme haklarını korumaktadır.). Yer değiştirme gerçekleşene kadar alt katılımcıların memnuniyetsizlik göstermelerini engellemek için normatif organizasyonlar *Güvenlik sistemi* geliştirmiştir.

¹²⁷ T. Parsons, ‘The Implications of The Study’, 1959, s.168-169 (J. P. Danton, *Climate of Book Selection: Social Influences on School and Public Libraries*, 1959, s.77-96); B. Moore, *Soviet Politics, The Dilemma of Power*, 1951, s.91-92; M. N. Rodehaver & L. M. Smith, ‘Migration and Occupational Structure: The Clergy’, 1951, s.416-420 (Soc. Forc. 1951, S.29, s.416-427); A. H. Stanton & M. S. Schwartz, *The Mental Hospital*, 1954, s.234; Aktaran: Etzioni, 1975, s.339-343.

Organizasyonlarda alt katılımcıların üstleri *sapkınlık* içindeyse ya da *karizmaları yoksa karar alma hakları ellerinden alınmakta*, organizasyonlarda *yerleri değiştirilmektedir*.

Ancak bu değişiklik gerçekleşene kadar alt katılımcılar üstlerine *etkin ve karizmatik kişiler gibi* davranmak zorundadır (Örneğin *Katolik Kilisesi* 'nin 4. yüzyıldan beri devam eden, bu işlevi yerine getiren bir tabusu vardır. *Donatist mezhebinin* yasaklanması cemaatin kendi rahiplerini yargılama haklarını ellerinden almaktadır. Rahipler açıkça günah işlese bile, kitlelere hitap etme, itirafları dinleme ve diğer dini hizmetlerle ilgili haklarının ellerinden alınması düşünülmez.).

Kısacası komutanın liderliğine bakılmaksızın *otoriteye itaat* edilmeli, kurallara uyulmalıdır. Ordular, radikal siyasal partiler, ideolojik işçi sendikaları benzer bir *disiplinde* ısrarcıdır. Diğer taraftan *yüksek kişisel karizma* gösterenlerin *terfilerinin hızlandırılması* organizasyona bağlı kalma ihtimallerini arttırmaktadır. *Yukarı mobilite* kişinin sembolik ve maddi ödüllerle ödüllendirilmesini, üst liderlerle kişisel ilişkiler geliştirmesini, organizasyonda iletişim, bilgi kanallarının açık olmasını, organizasyonda *işlerin nasıl yürüdüğünü anlamasını* sağlamaktadır.

Dolayısıyla organizasyonlarda *kişisel karizma ile katılımcıların kademesinin, kariyerinin dengelenmesi* işlevseldir (Örneğin Sir Stafford'a yetenekli olduğu için partide görev verilmesi.). Bazı askeri organizasyonlarda *alt kademelerde yüksek karizma* ortaya çıkarsa terfisi hızlandırılmaktadır (Örneğin kahramanca davranışları gözlenenlerin -bu bir karizma göstergesi olduğundan- madalyayla ödüllendirilmesi ve terfi ettirilmesi).¹²⁸

Dini organizasyonlarda *potansiyel azizlerin gizli kalmasına izin verilmemektedir* [Örneğin Azize Bernadette diye bilinen Bernadette Soubirous (1844-1879) *18 tane* vizyon gördüğü rapor edildiğinde sıradan bir Fransız köylü kızıydı. *Başpiskopos* bu durumu piskoposluk bölgesine bildirmiş, aslında köyüne dönmek, evlenmek, *normal* bir yaşam sürmek isteyen Bernadette mezhebe katılarak üst

¹²⁸ J. F. Clarkson, vd. *The Church Teachers*, 1955, s.264; New York Times, May 29, 1939, S.4, s.7; Aktaran: Etzioni, 1975, s.341-342.

kademelere yükselmesi konusunda ikna edilmiştir. 1866'da *Sisters of Charity*'e katılarak rahibe adayı olmuş, böylece karizma ve kariyer dengelenmiştir.].

Normatif organizasyonlarda -alt katılımcılardan ve orta kademedekilerden üstte ve orta kademedekilerden daha fazla- yani *üst kademelerde karizma olması* işlevseldir (Örneğin *dini organizasyonlar*). Bu düzenlemeler alt elitlerin üst elitlerin yönlendirmesini ve rehberliğini kabul etmesini sağlar, *karizmatik etki* oluşturur. Alt katılımcılar üstlerinden hayal kırıklığına uğrarsa, organizasyon onları kaybetmemek için *karizmatik olmayan görevlilerin yerini değiştirmekte*, alt elitlerin şikayetini azaltmaktadır (Örneğin Guareschi'nin romanında *köy papazı* Don Camillo cemaatin sapkınlıklarına öyle acımasızca davranır ki, başpiskopos duruma müdahale eder.). Üst elitlerin alt katılımcılar üzerindeki karizmatik gücü, alt kademedeki *sapkın karizmatiklerin görevden alınmasında* kullanılabilir (Etzioni, 1975, s.337-342).

L-Yapılı organizasyonlarda karizmanın kontrolünde geliştirilen *olgu sonrası mekanizmalar* bulunmaktadır. Organizasyondaki koruyucu mekanizmalara rağmen sapkın karizma ortaya çıkarsa, *sapkın karizmayı yok etmeye ve etkisini azaltmaya* çalışan karşıt süreçler işlemeye başlamaktadır. *İlk yaptırım gayri resmi ve özeldir*. Akran gruplarının arkadaşça *ikazları* ve üstlerle yapılan *toplantılar* işe yaramazsa, daha güçlü yöntemler devreye sokulmaktadır.

Kiliseler, siyasal partiler ve işçi sendikaları eğer sapkınlık devam ederse üyelerini ve liderlerini kısa süreliğine *askıya almaktadır*. Askıya alma süreci tamamlandığında kurumsallaşan *pişmanlık süreci* başlamaktadır. Askıya alma işe yaramazsa *sapkın karizmatikler aforoz edilmekte* (Örneğin dini organizasyonlar), *ihraç edilmekte* (Örneğin siyasal organizasyonlar) ya da *uzaklaştırılmaktadır* (Örneğin askeri organizasyonlar).

Sapkın karizmatiklerin organizasyondan *uzaklaştırılması* aniden olmamakta, belli aşamalardan geçilmektedir (Örneğin Trotsky'nin önce askeriyede farklı yerlere sürülmesi, sonra da Sovyetler Birliği'nden sürülmesi 1925-1929 yılları arasında olmuştur. Yine *Franciscan mezhebinin* sapkın lideri Elias adım adım uzaklaştırılmıştır.

KontROLSÜZ HIRSI, VAHŞİCE GÜÇ UYGULAMALARI NEDENİYLE ÖNCE GÖREVDEN ALINMIŞ, SONRA MEZHEPTEN UZAKLAŞTIRILMIŞTIR. SONUNDA 2. FREDERICK'LE İLİŞKİSİ KESİLİP AFOROZ EDİLMİŞTİR.).

Uzaklaştırmanın farklı şekilleri vardır, sapkın liderin pişmanlığına, iyi haline ve görevine geri dönmesine fırsat verilmektedir (Örneğin Bevin'in siyasal kariyeri). *Aşamalı uzaklaştırma* tam bir kopuştan önce *sapkın liderin gücünün test edilmesini* sağlamaktadır. Eğer bu lider geri dönmeyi umuyorsa, bu süreçte kendisine bazı *sınırlamalar* getirilmektedir (Örneğin kendi organizasyonunu kuramaz.).

Diğer taraftan *aşamalı uzaklaştırma* ile hem ihraç edilme alt katılımcıların gözünde daha *meşru* hale getirilmekte hem sapkın lidere bir fırsat daha verilmektedir. *Sapkın lider* üyelik döneminde makamı aracılığıyla ulaştıklarına makam olmadan artık kolayca ulaşamamakta ve destek kaybetmektedir. Görevden uzaklaştırılan lider sapkın eylemlerine devam eder, organizasyon üyeliğini sapkın eylemlerini arttırmada kullanırsa, tam bir kopuş riski oluşturmayacak kadar güçsüzleştğinde ihraç edilir.¹²⁹

İhraç etme genellikle sapkın karizmatik etkisini yok etmek için yeterli değildir. Tarih boyunca organizasyonlarda sapkın liderleri *idam etme* ya da *suikast* yolu seçilmiştir. Hatta *yönetici elitler* açısından fiziksel yok etme yeterli olmamaktadır. İlk karizmanın ölümünden uzun bir süre sonra bile sapkın karizma *özdeşleşme* örneği ve sembolü olabilmektedir. Buna siyasal organizasyonlarda *Şehitler yaratma tehlikesi* denmekte, bu tehlikeye karşı *Karakter öldürme* yöntemi kullanılmaktadır (Örneğin komünistler 1940'da suikastından önce Trotsky'nin halk imajını yok etmek için 10 yıldan fazla mücadele etmişlerdir.). Ancak fiziksel yok etme ile karakter öldürme yöntemi birlikte kullanılsa da, *sapkın karizma tamamen yok edilemeyebilir* (Örneğin *Katolik Kilisesi* ve *Komünist Parti* sapkın karizmatik sembolleri özdeşleşmeyle uyumlu hale getiren mekanizmalar kullanmıştır.).

Kilisede *aziz ilan etmek* bazen böyle bir rol oynamakta, *sapkın liderin imajı* yeniden yorumlanmakta, karizmatik sembolden sapma organizasyona ve kurumsal

¹²⁹ M. Fainsod, *How Russia is Ruled*, 1954; W. Nigg, *Warriors of God*, 1959, s.162-163, 230, 251; S. M. Lipset, M. A. Trow & J. S. Coleman, *Union Democracy*, 1956, s.260-261; R. Michels, *Political Parties*, 1959, s.130-136; Aktaran: Etzioni, 1975, s.343-350.

hedeflere doğru yeniden yönlendirilmektedir (Örneğin Joan of Arc'ın aziz ilan edilmesi; 2. Dünya Savaşı'nda ulusal bağlılığın canlandırılması için Kızıl ordunun Ivan'ın rütbesini yükseltmesi. Etzioni, 1960, s.6).

Karakter öldürme ve aziz ilan etme benzer süreçlerdir ancak farklı yönlerle hizmet etmektedir. Her ikisi de *halkın karizmatik imajını düzenlemekte* ve sembollerin anlamları yeniden belirlenmektedir (Örneğin karakter öldürmede pozitif özdeşleşme sembolleri, organizasyonun görüşüne göre negatif değerlerin temsiline dönüşmektedir. Aziz ilan etmede negatif değerlerin sembolleri meşru özdeşleşmeye dönüşmektedir.). Aziz ilan etme *tehlikeli* bir mekanizmadır çünkü sapkın kişiye aziz olma ümidi verdiğinden *sapkınlığı cesaretlendirebilir* (Örneğin Kilise bu ihtimale karşı özel önlemler almıştır: Hiç kimse öldükten sonra *50 yıl geçmeden aziz ilan edilmeyecektir*. Ayrıca kişi aziz ilan edilmeden önce kapsamlı testlerden geçirilmekte, dolayısıyla azizlik kolay elde edilmemektedir.).

Kurumsal güçsüzlük, sapkın liderin gücünü yok etme ya da ihraç etme riskli ise, sapkın liderin *yalnızlaştırılması* mekanizmaları devreye sokulur. Böylece *sapkınlığın diğerlerine de geçmesi, sapkınlığın yayılması* önlenmeye çalışılmaktadır. Yalnızlaştırma sapkın liderin ıssız ya da uzak bir bölgeye *transfer* edilmesi (Örneğin *Moğolistan'a* ya da yabancı bir başkente gönderilme) şeklinde gerçekleşebilir (Örneğin General Robert L. Scott'un Bolivya'ya ataşe olarak gönderilmesi. Etzioni, 1959, s.251; 1975, s.344-346).

Dolayısıyla organizasyonda *güçlü bir sapkınla baş etmede* farklı mekanizmalar devreye sokulmaktadır. *Sapmayı bölmek, yayılmasını önlemek ve üstesinden gelmek* için çaba sarf edilmektedir (Örneğin gemilerde, denizaltılarda bir kompartıman hasara uğradığında, orası geçici olarak terk edilmekte, o bölümün kapıları kilitlenmektedir.).

Dini organizasyonlarda da benzer bir durum söz konusudur. *Katolik Kilisesi'nde* rahiplik yapma hakkı açısından değerlendirildiğinde, bazı düzenlemelerle bu *bölümlere ayırma* sağlanmaktadır. Göreve atanan bir *rahip* itirafları dinleme, kitlelere hitap etme, vb. dini hizmetleri yerine getirmede *kurumsal güce* sahiptir. Ancak

özel bir cemaat bölgesinde bunları yapmak için, cemaatin bulunduğu piskoposluk bölgesinin piskoposundan izin almak zorundadır. Buna *yetki gücü* denmektedir.

Bir mezhep üyesi ya da papaz kendi alanının dışındaki bir yerde vaaz vermek isterse, *piskopostan* izin almak zorundadır. Genellikle bu bir formalitedir ancak sapkınlık görüldüğünde, bu sapkınlığın diğer piskoposluk bölgelerine yayılmasını engellemek için bu formalite işleme konulmaktadır (Örneğin 1949'da aforoz edilen *Harvard Catholic Youth Center* başkanı Father Feeney, aforoz edilmeden önceki süreçte böyle bir izin almayı reddetmiştir.).

Siyasal organizasyonlarda bunlara paralel resmi kurallar yoktur ancak bazı *adetler* vardır. Bir bölge liderinin diğer bölgeyi ziyareti ancak o bölgedeki liderin onayıyla gerçekleşmektedir. Uzak bölgelere yapılan ziyaretler, turlar onaylı olmadığı sürece, organizasyon merkezinde *ulusal güç oluşturma* ya da bazı ulusal konumları ele geçirme teşebbüsleri olarak görülmektedir (Örneğin başbakanlık adaylığı).

Bu eylemler siyasi partinin birliğini tehdit etme ya da *hizip oluşturma* şeklinde eleştirilmektedir. Sapkınlığın yayılmasına karşı diğer bir yöntem hiziplerin oluşturulmasına karşı *tabulardır*. Bazı partilerde buna teşebbüs eden her üyeyi *ihraç* eden katı kurallar vardır (Örneğin *İsrail İşçi Partisi Mapai* -Tabenkin'in karizmatik liderliğindeki ulusal hizipleşmeden, partiden ayrılarak *Ahdut HaAvodah* 'ı yani güçlü bir partiyi kurmasından sonra bu düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Etzioni, 1959, s.200; 1975, s.347-348).

Organizasyonlar özellikle *stratejik konumları sapkın karizmatiklerden korumaya* çalışmaktadır (Örneğin ulusal merkezler, iletişim merkezleri). Dolayısıyla partinin okullarının, gazetelerinin kontrolü ve partide üst konumlara getirilenler genellikle en yetenekli değil, *en güvenilen liderlerdir*. Bu uygulama bazı dini ve radikal gazetelerde görülen 'ruhsuzluğu' açıklayabilir (Örneğin yönetici olarak stratejik konum kazanan Feeney'e karşı yapılanlar). Parlamentodaki seçimlerden önce adaylara -partinin emirlerine uymazlarsa parti temsilcilerinin istifaya zorlayabileceği- tarihsiz bir istifa mektubu imzalatılması).

Organizasyon güçsüzse ve organizasyonda *sapkın eğilimler güçlüyse*, kontrol mekanizmalarının harekete geçirilmesinde geç kalınmışsa, *sapkın karizmatik lider güç ve taraftar kazanmakta, kendi hareketini başlatmaktadır*. Kilisede böyle bir hareket *mezhep ya da tarikat* şeklinde ortaya çıkmaktadır (Örneğin Yahudi mezhebi *Essenes*, *Mormonlar*). Bu mezhepler organizasyondan ayrılabilir, toplumdan uzaklaşabilir (Örneğin *Mormonlar*) ya da organizasyonun kontrolünü tamamen ele geçirebilir (Örneğin 10. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkan *Cluny hareketi* başlangıçta küçük bir mezhepken, 250 yılda güç kazanmış, üyelerini Papa’nın danışmanlığı gibi *stratejik konumlara* getirmiş, *Kilisenin dini ve siyasal kararlarında etkin hale gelmiştir*.).¹³⁰

Organizasyonun *yönetici elitleri* açısından bu *ayrılmalar* oldukça ters işlevseldir. Bu nedenle *sapkın karizmatik* yeterince güç kazandığında, organizasyon ve organizasyondaki elitler açısından tehlike oluşturmaktadır. Dolayısıyla son bir kontrol mekanizması harekete geçirilmekte, *kurumsal elitlere* sapkın karizmatikleri ele geçirmeleri için bir fırsat verilmektedir. Organizasyonda sapkın gücün yönlendirildiği *yeni bir bölünme* oluşturulmaktadır.

İçe çekmeyi protesto birimi, potansiyel ya da gerçek sapkın gücü, eski sapkın karizmatik lider olarak kaldığı uyumlu güce dönüştürmede genellikle başarılı olmaktadır (Örneğin *mezhepler Kilise’de* böyle bir *İçe çekmeyi protesto birimi* olmuştur. Savaş organizasyonlarında çapulcu toplulukları, siyasal organizasyonlarda hizipler benzer rol oynamaktadır. *İşçi hareketinde* de ilk *Sosyalistlerle* ilk *Komünistler* arasındaki bölünmeler aynı işlevi yerine getirmiştir.).

Diğer mekanizmalar işe yaramadığında *İçe çekmeyi protesto modeli* etkin olmaktadır. Öncelikle potansiyel sapkın liderlere ve taraftarlarına *yeni ve meşru bir eylem alanı* sağlanmakta, bu eylem alanı *özel* olarak belirlenmektedir (Örneğin dini organizasyonlarda bir mezhep ya da tarikat eğitim ve vaaz yeri olabilir. Ancak bu, aile

¹³⁰ T. F. O’dea, ‘Catholic Ideology and Secular Pressures’, 1949, B.9 (Harvard University, 1949); T. F. O’Dea, ‘The Saints withdrawn From Secular Ideology’, 1957, s.41 (T. F. O’dea, *The Mormons*, 1957, s.41-52); R. T. McKenzie, *British Political Parties*, 1955, s.598-599; M. Buber, *Path to Utopia*, 1949; E. S. Chill, ‘The Company of The Holy Sacrament: 1630-1666’ 1960 (Columbia University, 1960); Aktaran: Etzioni, 1975, s.347-350.

kurumu gibi çok hedefli bir birim değildir. Askeri organizasyonlarda askeri birliklerin hizmetleri genelde belli bir bölgeyle sınırlıdır, böylece sapkın güç sınırlandırılmaktadır).

Ayrıca bu birim *yeni* olduğundan, organizasyondaki sapkınların *yenilik ruhunu* tatmin etmekte, organizasyonun ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktadır. *Sapkın grubun* uyumlu bir birime *transfer* edilmesi organizasyondaki *yenilikleri* arttırmaktadır (Örneğin *The Flying Tigers* test edilmiş ve sonra yeni hava muharebesi yöntemleri geliştirilmiştir. *Cizvitler*, *Protestan hareketine* karşı güçlenmiş, modern toplumların artan eğitim-öğretim ihtiyacına karşılık vermiştir.).

Siyasal hizipler güçlenen yeni grupları kontrol etmekte (Örneğin işçi sendikalarının üyeleri) ve *protestoları azaltan* düzenlemelere dikkat çekilmektedir (Örneğin işçi sendikaları, radikal partiler, mezhepler, hizipler, askeri birimler). *Potansiyel sapkınlar* kendi yöntemlerini kullanmakta, enerjilerini ve zamanlarını *yeni bir birim kurmaya*, bu birimi geliştirmeye harcamaktadır. Ayrıca birim kurulduğunda sapkın liderler uyumun getirdiği *ikincil kazançlar* elde etmektedir (Örneğin protestoyu içe çeken alt birimlerin liderleri kendi çabalarıyla daha fazla *tanınmaya* çalışmaktadır. Böyle bir birimin başkanı olmak *sapkın lideri* daha görünür kılmaktadır.).

Ancak bütün bu *koruyucu mekanizmalar ve olgu sonrası mekanizmalar* genelde *başarısızlıkla* sonuçlanır. Alt elit konumundaki aktörler karizma geliştirmekte, organizasyonlar bölünmekte ve yeni organizasyonlar oluşturulmaktadır (Örneğin Luther ve Tito; 1935'te *CIO*'yu kuran John L. Lewis; 1896'da *Salvation Army*'den ayrılarak *Volunteers of America* 'yı kuran Ballington Booth. Etzioni, 1975, s.343-350).

R-Yapılı organizasyonlarda karizma tek bir üstte değil, bir ya da daha çok kurumsal kademedede toplanmaktadır. Karizmatik kademe genellikle *profesyonellerden* oluşmaktadır. Profesyonellerin *makam karizmasının* iki kaynağı bulunmaktadır: Biri *statüleri* nedeniyle profesyonellere yetki verilmesiyle ortaya çıkmaktadır ki, bu *atfedilen karizmadır*. Çünkü karizma statü verildikten sonra elde edilmektedir, sürekli bir güç göstergesiyle alakalı değildir. *Profesyonel bilgi* karizmatiktir çünkü sıradan bir kişi bunu anlayamaz, 'sıradışı' bulur. Atfedilen karizmanın diğer kaynağı profesyonellerin *kurumsal konumudur* (Örneğin profesörler yardımcı profesörlerden,

beyin cerrahları Tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinden, yaşlı araştırmacılar gençlerden daha çok karizmaya sahiptir.).¹³¹

Profesyoneller *kişisel karizma* açısından da çeşitlilik göstermektedir. Kişisel karizmanın bir kaynağı *sıra dışı yetenek, bilgi ve yeterlidir*. Çoğu akademik meslekte, farklı disiplinlerde *büyük hocalar* vardır (Örneğin dünyanın her tarafından gelen öğrenciler ve meslektaşlar bu kişilerin etrafında toplanmaktadır. Bazı araştırma kuruluşlarının liderlerinin de benzer uluslar arası etkileri vardır.).

Kampüslerde, okullarda ve hastanelerde bu karizmatik kişilerin etrafında çok sayıda *az karizmatik kişi* toplanmaktadır. Kişisel karizma *iknacı güçlerden ve dışadönük davranışlardan* kaynaklanmaktadır. Bu karizma *yeterlikle* birleşince işlevseldir (Örneğin karizmatik güç kaynağı ne olursa olsun iknacı bir öğretmen elindeki malzemeleri daha etkin bir şekilde kullanabilir. İknacı bir profesör öğrencilerini ihmal edilmiş bir alana yönlendirebilir.).

Ancak *kişisel karizma* her zaman güvenilir bilgi, yetenek ve profesyonel alanda dürüstlikle bir arada olmayabilir (Örneğin kendini yetiştirmeyen, bilgisi yetersiz ancak öğrencilerini süslü bir dille ve çekicilikle etkileyen öğretmenler vardır; Yine *Park Avenue*'de bir doktor profesyonel yeterliğiyle ve dürüstlüğüyle değil, giyim tarzıyla hastalarını etkilemiş ve böyle ün salmıştır.). Kısacası *kişisel karizma ve yeterlik farklı şekillerde kombinasyon oluşturmaktadır*.

R-Yapılı organizasyonlarda kontrol mekanizmalarının öncelikli işlevi *profesyonel bilgi ve yetenek ile karizmanın birleşmesini* sağlamaktır. Kiliseler papazların kendi karizmalarını kullanarak cemaati 'doğrulardan' uzaklaştırmalarına, 'yanlış' yönlendirmelerine izin vermeyeceğinden, üyelerinin 'batıl' bilginin yayılmasında ya da hatalı performansı gizlemede karizmayı kullanmalarına izin veren

¹³¹ J. F. Scott & R. P. Lynton, *The Community Factor in Modern Technology*, 1952; R. Michels, *Political Parties*, 1959; William A. Glaser, 'American and Foreign Hospitals', 1963 (Ed. E. Freidson, *The Hospital in Modern Society*, 1963, s.37-72); R. N. Wilson, 'Teamwork in The Operating Room', 1954, s.9-14 (Hum. Org. 1954, S.12, s.9-14); Aktaran: Etzioni, 1975, s.349-353.

işler ters işlevseldir. Dolayısıyla *Kilise*, üyelerini korumak ve bağlılıklarını sürdürmek için kontrol mekanizmalarını harekete geçirmektedir.

R-Yapılı organizasyonlarda gerekli *yeterliğe* sahip kişilerin aynı zamanda -az ya da çok- *kişisel karizmaları da vardır* ancak bu miktar profesyonel organizasyonlarda çeşitlilik göstermektedir (Örneğin araştırma organizasyonlarında *karizmatik olmayan profesyoneller* görülmektedir çünkü buralarda etkin performans için kişisel etkiye gerek duyulmamaktadır. Diğer taraftan okullarda *kişisel karizma* temel bir gerekliliktir. Başarı seviyesi yüksek okullarda öğrenciler üzerinde normatif etkisi olmayan öğretmenlerin nadiren işe alındığı görülmektedir.). Diğer organizasyonlar etkin performans için gerekli *kişisel karizma* açısından farklılaşmaktadır (Örneğin üniversitelerde profesörlerin rolü açısından *kişisel karizma* gerekir. Tıp fakültesi öğrencilerinin seçiminde *yeterlik ve doktor kişiliği* aranmaktadır.).¹³²

R-Yapılı organizasyonlarda kontrol mekanizmaları şekil açısından *L-Yapılı organizasyonlara benzemektedir ancak işlevleri farklıdır. L-Yapılı organizasyonlardaki* kontrol mekanizmalarının temel işlevi *sapma türlerini kontrol* etmektir (Örneğin profesyonel etik, yeterli karizma seviyesinin korunması ve karizmanın yeterlikle birleşimi açısından). *R-Yapılı organizasyonlar karizmayla ilgili özel kontrol merkezleri oluşturmayı gerekli görmemekte* ancak potansiyel sapkın davranışlarla ilgilenmektedir. Dolayısıyla *karizma eksikliği ve sapkın yetersiz karizmanın ters işlevselliğinin L-Yapılı organizasyonlara göre R-Yapılı organizasyonlarda daha az olduğu* şeklindeki Etzioni'nin görüşü desteklenmektedir.

R-Yapılı organizasyonlarda da kontrol mekanizmalarının çoğu *koruyucudur*. Bu koruyucu mekanizmaların işlevi *karizmatik olmayanları ve potansiyel sapkınları belirlemektir. Kontrol mekanizması* okulun ilk dönemlerinden itibaren eğitim aşamaları boyunca adayların *dikkatlice seçilmesiyle* başlamaktadır. Bu mekanizma potansiyel profesyonel yeterliği ve karizması olan öğrencilerin seçilip *üye kaydedilmesiyle*

¹³² J. Barzun, *Teacher in America*, 1946; T. Caplow & R. J. McGee, *The Academic Market Place*, 1958; W. Thielens, 'Some Comparisons of Entrants to Medical and Law School', 1958, s.148 (Journal of Legal Education, 1958, S.2, s.153-170); Aktaran: Etzioni, 1975, s.351-353.

gerçekleşmektedir. *Toplumsallaşma* açısından yeterliğin (araçsal toplumsallaşma) ve profesyonel değerlerin kabulünün sağlandığı (ifade edici toplumsallaşma) *R-Yapılı organizasyonlarda* da aynı durum geçerlidir. Çünkü toplumsallaşma dolaylı olarak karizmayı etkilemektedir. Artan yeterlik seviyesi yetersiz karizma ihtimalini azaltmakta, beyin yıkama da karizmatik potansiyeli arttırmaktadır. *R-Yapılı organizasyonlarda araçsal toplumsallaşma* vurgulanmaktadır.

Dolayısıyla *R-Yapılı organizasyonlarda* katılımcıların seçiminde, toplumsallaşmada *kişilik ve karizma üzerine pek vurgu yapılmamaktadır*. Seçme ve toplumsallaşmayla ilgili durumlarda *sınav, uygulama dönemi* (Örneğin Tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinin stajı), ilk atama sırasında *gözlem* gibi diğer koruyucu mekanizmalara da başvurulmaktadır. Karizmatik sapkınların üst kademe katılımcıların emriyle *transferi* yöntemi de *R-Yapılı organizasyonlarda* nadiren görülmektedir (Örneğin üniversitelerin profesörlerin sözleşmelerini yenilememesi).

R-Yapılı organizasyonlarda üst kademedekilerin profesyoneller üzerindeki etkisinin *sınırlı* olması işlevseldir. Dolayısıyla *zorunlu transfer* gibi güçlü bir yaptırım devre dışı bırakılmaktadır. Ayrıca *R-Yapılı organizasyonların* bir ya da birkaç bölgeyle sınırlı olması da *gönülsüz transfer* ihtimalini en aza indirmektedir. Bu koşullar *hem R-Yapılı profesyonel organizasyonlarda hem dini organizasyonlarda* görülmektedir (Örneğin *Eşitlikçi Kiliseler*).

L-Yapılı organizasyonlarda üst katılımcılarını *tekrar işe alma* eğilimindeyken; *R-Yapılı organizasyonlarda* sapkınları tekrar işe almak yerine *işten çıkarma* eğilimi görülmektedir. *L-Yapılı organizasyonlardaki gibi R-Yapılı organizasyonlarda da kurumsal kontrolü* arttıracak ancak daha az planlı şekilde, *yan alana kaydırma* yapılır. *R-Yapılı organizasyonlarda ödül sistemi* yan alana kaydırmayı işlevsel kılar. Çeşitli seçilme ve toplumsallaşma süreçlerinden geçen ancak profesyonel kariyerde gerekli özelliklerden yoksun bireyler, diğer rollerdeki ödüllerin çekiciliğine kapılabilir (Örneğin profesyonel organizasyonlarda *Donatist Heresy* benzeri olanlar bile vardır.).

R-Yapılı organizasyonlarda askıya alma ve ihraç etme nadiren görülmektedir. *Görevden uzaklaştırma ise meslekten uzaklaştırmadan önce* gerçekleşmektedir (Örneğin

hastanedeki imtiyazlarını kaybetme, üniversitede görevlendirmenin yenilenmemesi). Her iki organizasyon türünde de *ihraç edilme* oldukça yüksek prestij, gelir ve toplumsal ödül kaybı anlamına gelmektedir, dolayısıyla oldukça güçlü bir kontrol mekanizmasıdır (Etzioni, 1975, s.351-355).

R-Yapılı organizasyonlarda karizma kontrolünde kullanılan *olgu sonrası mekanizmalar* çok sınırlıdır. *L-Yapılı organizasyonlarda* görülen olgu sonrası mekanizmalar (Örneğin idam etme, öldürme, aziz ilan etme, bölme) -ya bu organizasyonlar böyle bir kontrole yetkili görülmediğinden ya da sapkın bireysel uzaklaştırılmış ve güçsüz olduğundan- *R-Yapılı organizasyonlarda neredeyse hiç kullanılmamaktadır* (Etzioni, 1975, s.356).

Diğer taraftan, *R-Yapılı organizasyonlarda akran kontrolü* görülmektedir. *Üst katılımcıların kontrolü R-Yapılı organizasyonlarda toplumsal güce ve bağlılığa, L-Yapılı organizasyonlarda saf normatif güce ve ahlaki katılıma dayanmaktadır*. Genellikle *akran ilişkileri* aynı ya da benzer statüdeki aktörler arasında görülmektedir. Dolayısıyla akran ilişkileri ile karizmatik ilişkiler birbiriyle uyumsuzdur. Ancak akranlar üstlerden çok daha fazla *önemli başkalarıdır*. Mesleklerde kontrol profesyonel topluluklarda *gayri resmi kontrol ağı*, profesyonel birliklerde *resmi kontrol ağı* şeklindedir.

Organizasyonlarda kontrolde aktörlerin *farklı kademelerdeki profesyonellerden* de çok etkilendiği görülmektedir. Genellikle bir profesyonelin *kademesi* ne kadar yüksekse, *kontrol gücü* o kadar artar. Üst kademe personellerde *karşılıklı kontrol* görülmektedir.

R-Yapılı organizasyonlarda iç içe geçen kontrollere de rastlanmaktadır (Örneğin profesyonel topluluklarda *yatay ve dikey kontroller* arasında). Profesyonel performansla ilgili yüksek kontrol, profesyonel topluluktan profesyonel organizasyona *transfer* edilmektedir (Örneğin üniversitelerde *halktan yöneticilerin* profesörler üzerindeki etkin kontrolü). Ayrıca profesyonel toplulukların ve organizasyonların kontrol sistemleri *resmi ve gayri resmi mekanizmalarla iç içe geçmiştir*. Karizmatik

olsun ya da olmasın *sapkınların kontrolü* hem toplumsal uyumla hem hiyerarşik ilişkilerle alakalıdır.¹³³

Kısacası *üst elit seviyesinden daha altta karizmatiklerin bulunduğu organizasyonlar, karizmanın sapkınlığını önleyici ve kontrol sağlayan mekanizmalar geliştirmek zorundadır. L-Yapılı organizasyonlarda en temel problem karizmatiklerin, katılımcıların bağlılığını diğer organizasyonlara ve değerlere yönlendirmesi; R-Yapılı organizasyonlarda ise karizmanın profesyonel yeterlikle birleşmesidir.*

Dolayısıyla *R-Yapılı ve L-Yapılı organizasyonların benzer mekanizmaları olduğu görülmektedir (Örneğin seçme, toplumsallaşma, uygulamalı eğitim). Ancak L-Yapılı organizasyonlarda R-Yapılı organizasyonlardan daha detaylı olgu sonrası mekanizmalar geliştirilmektedir (Örneğin uyarma, askıya alma, öldürme. Etzioni, 1975, s.357-364).*

3.7.İÇE ÇEKMEYİ PROTESTO MODELİ

Etzioni kompleks organizasyonlarda *üst kademelerde* karizmanın organizasyon hedeflerine uygun hale getirilebilmesi, sapkın karizmanın organizasyona vereceği zararın en aza indirilebilmesi için *İçe Çekmeyi Protesto Modeli*'ni önermektedir. Kurumsal yapılanmada karizma, normatif uyum ya da ayrışmaya dönüşmede kullanılabilir. Dolayısıyla *karizma normatif organizasyonun nükleer enerjisi gibidir. Karizmatik liderin organizasyona bağlılığı ahlaki katılımı harekete geçirmekte, alt katılımcıların organizasyon hedeflerine bağlılığını arttırmaktadır. Karizmatik enerji içe çekilmekte ancak sapkınların eline geçerse onları destekleyici enerjiye dönüşmektedir.*

¹³³ J. W. Eaton, 'Social Processes of Professional Teamwork', 1951 (American Sociological Review, 1951, S.16, s.707-713); H. Menzel & E. Katz, 'Social Relations and Innovation in The Medical Profession', 1955 (Public Opinion, 1955, S.19, s.337-352); Paula Brown, 'Bureaucracy in a Government Laboratory', 1954, s.263-265 (Soc. Forc. 1954, B.32, s.259-268); Y. Ben-David, 'The Professional Role of The Physcian in Bureaucratized Medicine: A Study in Role Conflict', 1958 (Human Rel. 1958, S.11, s.255-274); R. Bierstedt, 'An Analysis of Social Power', 1950, s.730 (American Sociological Review, 1950, S.15, s.730-738); O. Hall, 'The Stages of a Medical Career', 1948, s.329-332 (American Journal of Sociology, 1948, S.52, s.327-336); R. N. Wilson, 'Teamwork in The Operating Room', 1954, s.182-183 (Hum. Org. 1954, S.12, s.9-14); H. L. Wilensky, *Intellectuals in Labor Unions*, 1956, s.129, 138, 155, 157; Rose L. Coser, 'Authority and Decision-making in a Hospital: A Comparative Analysis', 1958 (American Sociological Review, 1958, S.23, s.56-63); P. F. Lazarsfeld & W. Thielens, *The Academic Mind*, 1958, s.37-43; Aktaran: Etzioni, 1975, s.357-360.

İçe Çekmeyi Protesto Modeli organizasyonlarda üst liderlikte *karizmanın zarar verici şeklinin entegrasyon sağlayıcı şekle dönüşmesini* sağlayan bir mekanizmaya dayalıdır. Bu model ayrılıkçı bölgeyi organizasyona, yeni bir alt birime dönüştürerek *protestoyu entegre etmektedir* (Örneğin Amerikan ordusunda *Flying Tigers*’ın komutanı Claire Chenault’ın ve Roma Katolik Kilisesi’nde Azize Theresa’nın potansiyel, bozucu karizması organizasyonlara yani ABD ordusuna ve Roma Katolik Kilisesi’ne hizmet eder şekle dönüştürülmüştür. Etzioni, 1961; 1975, s.212).¹³⁴

Bu modelde *ayrılıkçı bölgenin* özellikleri, ayrılıkçılığa sebep olan *kurumsal koşullar* ve *İçe çekmeyi protesto süreci* önemsenmektedir. Ayrılıkçı bölgenin ortaya çıkışında alt birim üyelerinin, birimin ya da alt birimin normatif etkinliğini arttıracak yeni kuralların, süreçlerin arayışında olduğu varsayılmaktadır. Bu da *makam karizması* artık *yetersiz* olan lidere, alt birim üyelerinin bağlılığını gerektirir. Lider *kişisel karizma* elde eder, taraftarlarının bağlılığı, kurumsal konumdan kişisel bağlılığa dönüşür.

Ayrılıkçı bölgenin ortaya çıkma sebebi artık pek önemsenmeyen organizasyon hedeflerinin yeniden canlandırılmasının, geliştirilmesinin istenmesidir. Genellikle *çilecilik* ya da *maceracılık* ruhuyla çevrili bir bölge oluşmaktadır. Burada *iç uyum ve bağlılık* oldukça güçlüdür (Örneğin 16. yüzyılda *Carmel mezhebinden* ayrılan Azize Theresa, ilk *Carmel Rahibeleri çileciliğini* canlandırmıştır.).

Organizasyonlarda şu açılardan kurumsal zayıflık görüldüğünde *Ayrılıkçı birim* ortaya çıkmaktadır: Sadece bir alt birimin değil tüm organizasyonun meşruiyetinin azalması, iletişim ağındaki yetersizlik nedeniyle organizasyonun potansiyel ayrılıkçıya duyarsız kalması, uyumu güçlendirmekle sorumlu olanlarda bozulma nedeniyle iç otoritenin azalması, kaynakların dış problemlere ayrılması. *İçe çekmeyi protesto modeli* başarıya ulaşırsa, ayrılıkçı birimi normatif organizasyona *yeniden entegre* edecek, enerjik grubun katkılarıyla organizasyonu bütün olarak güçlendirecek, organizasyon hedeflerinin gerçekleşmesini sağlayacak yeniliklere meşruiyet kazandıracaktır.

¹³⁴ Ruth Leeds Love, ‘The Absorption of Protest’, 1964, s.116, 123-125, 128-131, 348-350 (Ed. H. Leavitt & L. Pondy, *Readings in Managerial Psychology*, 1973); Aktaran: Etzioni, 1975, s.219-226.

Bu protesto farklı *aşamalardan* geçmektedir (Örneğin Azize Theresa'ya önce kendi evini yapma izni verilmiştir. Sonra ayrı bir bölge, ayrı bir cemaat ve en sonunda da ayrı bir mezhep olmuştur.). Yeni birimin özerklik ve meşruiyet kazanması için yeni kuralların belirlenmesi, düzenli finans kaynağı olması, birimin eylemlerinin tek bölgeyle sınırlı kalması gerekmektedir. Bu durumda *liderin kişisel karizması azalmakta, makam karizmasına dönüştürülmektedir*. Bölgenin radikal üyeleri etkisizleştirilmekte ve organizasyondan ayrılmakta, sonuçta birim giderek rutinleşmektedir.

İçe çekmeyi protesto modeli potansiyel, bozucu karizmaya meydan okuyan bir mekanizmadır, kurumsal göstergelere göre muhafazakar ya da ilerlemeci olabilir. Meşrulaşan ayrılıkçı bölge, organizasyonda görevlerini yerine getirmede başarısız olursa gücü azalır, dolayısıyla organizasyon çapında reformları etkileme ya da gerçekleştirme ihtimali de azalır. Ancak ayrılıkçı bölge yeni meşru hedeflerini gerçekleştirmeyi başarır, organizasyon tamamen değişebilir. Karizmatik liderin yenilikleri kurumsallaşabilir, organizasyon güçlenebilir ya da yeniden yapılandırılabilir. Sonuçta ortaya çıkan *normatif uyum* sürecin başlangıcından çok daha etkindir (Etzioni, 1961; 1975, s.213-228).

3.8.KOMPLEKS ORGANİZASYONLAR GÖRÜŞÜNE ELEŞTİRİLER

Kompleks organizasyonlar modern ve postmodern toplumların toplumsal ağını düzenleyen en önemli öğelerden biridir. Modern toplumlarda vatandaşların çoğu hastanelerde doğmakta, okullarda eğitim görmekte, bir organizasyonda ya da diğerinde çalışmakta, dini ya da siyasal hareketlere katılmakta, kompleks organizasyonlarda yer almaktadır. Kısacası modern ve postmodern toplumların üyeleri maddi, toplumsal ve kültürel memnuniyetlerinin çoğunu geniş kapsamlı *organizasyonlarda* gerçekleştirmektedir (Etzioni, 1969, s.vii).

1950’li yıllarda ABD’de *İşlevselcilik* en etkili bakış açısı olmuştur. Ayrıca o yıllarda bazı toplumsal değişimler gözlenmektedir. Özellikle küçük ekonomilerin ve işletmelerin ekonomideki rolü hızla azalmakta, *büyük organizasyonlar* tarafından istihdam edilen insanların sayısı hızla artmaktadır. Bu durum sosyologların *organizasyonlar ve endüstriyel çiftlik* üzerine mikro sosyolojik çözümlemeler yapmak yerine, ‘yapısal’ sorunlara odaklanmalarına neden olmuştur (Etzioni, 1961, 1975; Peter Blau & W. R. Scott, 1962; Ruth A. Wallace & Alison Wolf, 2004).

Modern İşlevselciliğe Durkheim’in katkıları önemlidir çünkü *dinin* ortak değerler ve kimlik oluşturmadaki etkisi, ilkel kabilelerde *bütünleştirici güç* olması vurgulanmaktadır (*Dini Hayatın İlkel Şekilleri*, E. Durkheim, 1961). *İşlevselci yaklaşımda değerler* merkezi önemdedir. İşlevselcilikte *değerlerden* ‘iyinin ne olduğu konusunda yaygın düşünceler ya da belirli toplumsal yapıların ve toplumsal yapıda geçerli olan davranış türlerinin varlığını ve önemini meşrulaştıran inançlar’ olarak bahsedilmekte, Durkheim’in yaklaşımı izlenmektedir (Neil J. Smelser, 1963).

İşlevselci çözümlemede bütünleştirici güçlere, karşılıklı bağımlılık ve dengeye önem verilmektedir. ABD’de ‘İletişim Ağı (Communitarian Network)’un kurucusu Etzioni, Durkheim’in izinden gitmektedir. Etzioni tartışmaları haklar üzerinde fazla odaklanmaktan kurtarıp, *kişisel haklar ile toplumsal zorunluluklar arasında denge* sağlamaya çalışmaktadır (Etzioni, 1993; 1996). *Modern İşlevselciliğin* endişelerini paylaştan Durkheim, *dini*, ortak değerlerin gelişmesinde *etkin*, çok iyi bir *bütünleştirme kaynağı* olarak görmektedir (Ruth A. Wallace & Alison Wolf, 2004).

Diğer taraftan *İşlevselcilik* ve *Etzioni-Parsons benzerliği* üzerinde durulmaktadır. Çünkü Parsons ile Etzioni'nin teorilerindeki benzerlikler oldukça fazladır hatta *Etzioni, Parsons'u izlemektedir* denebilir. Parsons'a göre *toplum*, genel eylem sistemi içinde, diğer sistemlere göre en yüksek *kendine yeterlilik* düzeyine sahip bir *toplumsal sistemdir*. Bir sistemin kendine yeterliliği, çevresindeki diğer sistemlere göre çevresine daha az muhtaç olarak varlığını sürdürebilmesi ve işlevlerini yerine getirebilmesi demektir. Buna göre okullar, bölgesel topluluklar, firmalar ve aileler birer *toplumsal sistem* olmalarına rağmen, toplum değildir, fakat toplumun *alt sistemleridir*.

Parsons toplumun bütün çevrelerini *sibernetik hiyerarşi* içine yerleştirmiştir. Sibernetik hiyerarşi bilgi ve enerji yani değerler ve koşullar arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bilgide yüksek olan sistemler enerjide düşükken, enerjide yüksek olan sistemler bilgide düşüktür. Hiyerarşide *değerler, bilgi ve enerji akışı* gerçekleşmektedir. Kısacası Parsons'un *Sistem teorisindeki* gibi, Etzioni de toplumun *sibernetik* bir modelini varsaymaktadır. *Bilgi, toplumu dönüştürecek enerjinin bir biçimidir*.

Graham C. Kinloch da Etzioni ile Parsons arasındaki *benzerlikleri* vurgulamaktadır. Etzioni'nin yaklaşımı sistem, alt sistem, sibernetik, büyük gereksinimler veya evrim, dışsal kontrol ve içsel normatif bütünlüğü vurgulayan Parsons'un teorisine benzerdir. Etzioni toplumun ve *Sosyolojik teorisinin* bir modelini sunmaktadır. Etzioni'nin *insan* imajı özelde Parsons'un teorisine benzemektedir. Parsons gibi Etzioni de *birey*, sosyolojik analizin temel birimi değildir; insan davranışı *iradeci ve amaçlı eylem* olarak ele alınmaktadır.

Etzioni kendi kendine yol gösteren bir toplumu anlamada bilginin anahtar rolü oynadığına inanmaktadır. *Bilgi* güç demektir ve *toplumsal bilgi* toplum üzerinde bir güç kaynağıdır. Bilginin kullanılmasıyla, daha kolay uyum sağlayan bir toplum oluşur. Bu nedenle aktif yönelimli toplumda sosyal bilimcilerin önemi artacaktır.

Etzioni yaklaşımlarında egemenlik ve güç problemlerini, kontrol ve yönetimi, elitist yönelim riskini vurgulamakta; *İradeci-sibernetik yaklaşım* uygulamalarını karışık bir şekilde ve sık sık genelleştirmektedir. *Modern organizasyonlarla* ilgili analizlere ve makro sosyolojiye önemli katkıları vardır. *Kontrol ve konsensusu* çok önemsemektedir.

Etzioni'ye göre *toplum* birbirleriyle ilişkili, evrimleşen *dengeli bir bütündür*. Toplum statik değil *esnektir*, dönüşüme uygundur. Askeri, ekonomik, siyasal, kurumsal konular üzerinde durmakta, bir Makro Sosyoloji ve Makro Sosyal değişim teorisi geliştirmektedir.

Çağdaş Yapısalcı-İşlevselci yaklaşım açısından Etzioni ile Edward Tiryakian arasında *benzerlikler* vardır. Hem Etzioni hem Tiryakian *düzenli toplumsal değişimi* en üst seviyeye çıkarmak için genel toplumsal evrim teorisi geliştirmiş; toplumsal evrime sosyolojik olmayan paradigmaları uygulamış, *toplumu sistem ve alt sistemlere bölmüş*, *İşlevselciliğin* normatif-fenomenolojik şeklini geliştirmişlerdir (S. Kızılçelik, 1994).

Etzioni'nin *Kompleks organizasyonlar* sınıflandırması yani *Baskıcı, Faydacı ve Normatif organizasyonlar* ayrımı dikkat çekmiştir. Bütün organizasyonlarda olduğu gibi *dini organizasyonların* da -katı hiyerarşik yönetimden gevşek internet ağlarına kadar- çeşitlilik gösterdiği vurgulanmıştır. *Dini organizasyonlar demokratik ya da otoriteryan, hiyerarşik ya da eşitlikçi olabilmekte*, kendi projelerine göre sürekli değişim gösterebilmektedir. Bazılarında profesyoneller, bürokratlar çalışmakta, bazılarında ise gelişigüzel işbölümü yapılmaktadır. Genel olarak Sosyolojide organizasyonlarla ilgili araştırmaların *dini organizasyonları* da içerdiği görülmektedir.

Kompleks organizasyonlar tipolojisi ile Weber'in çalışmaları karşılaştırılmıştır. Etzioni'nin *baskıcı, faydacı ve normatif organizasyonlar sınıflandırmasında* organizasyonlarla üyeler arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. *Baskıcı organizasyonlar* üyelerini itaate zorlamaktadır (Örneğin hapishaneler, askeri birlikler); *Faydacı organizasyonlar* ödül- ceza sistemine dayalıdır, çıkarıcı ve finans içeriklidir (Örneğin şirketler); *Normatif organizasyonlar* üyelerin normatif bağlılığına dayalıdır (Örneğin eğitim). Dolayısıyla normatif organizasyonların sadece, *üyelerinde bağlılık oluşturarak* varlığını sürdürmesi beklenmektedir.

Etzioni'nin bu *organizasyon kategorileri ideal tiplerdir* ancak organizasyonların çoğu, gerçek yaşamda *aracı yapılar* oluşturmaktadır (Örneğin hapishanelerde etkileşimler sonucu -baskıya değil, gönüllü arkadaşlığa dayalı- bazı ara yapılar oluşmaktadır. Ayrıca çoğu kişi maaşı yüksek olduğu için değil, işinden zevk

aldığı ve yaptığı işi anlamlı bulduğu için iş motivasyonları artar.). Öte yandan *bazı dini organizasyonlar üyelerine baskı uygulamakta; bazı modern dini organizasyonlar ise faydacı ögeler içermektedir* (Örneğin *dini organizasyonların ücretli eleman çalıştırması, işe alınan kişilerin kendilerine ödenen maaştan başka birşeyi önemsememeleri*).

Organizasyonların çoğu bu farklı şekiller arasında bir yapılanma göstermektedir (Örneğin modern, çoğulcu ve liberal toplumlarda *dini organizasyonlar öncelikle normatif organizasyonlardır*. Üyeler *nadiren baskıya* maruz kalmaktadır çünkü *dini organizasyonu terk etme* ihtimalleri vardır. Bazı organizasyonlarda işçiler maaşlarını bir süre alamasa da ya da sadece asgari yaşam standardını sağlayacak kadar maaşla çalışmaya devam etmekte çünkü organizasyon hedeflerini anlamlı bulmaktadır.).

Dolayısıyla *liderlerin normatif kontrol yöntemleri* genellikle işe yaramakta, üyelerin *bağlılıkları* devam etmektedir. Ancak normatif organizasyonlarda liderlerin güç kullanmaya, üyeleri tahakkum altına almaya çalıştığı durumlarla da karşılaşılabilir. *Liberal ve çoğulcu toplumlarda* ise normatif kontrol yöntemleri pek işe yaramamaktadır (Örneğin *dini organizasyonlarda* liderler üyelerini *katı disipline* zorlarsa, belli bir mezhebe yönelik harekete zorlarsa, *inançlı üyelerin sadakati sınanmaktadır*. Oysa bu durum bu dini organizasyonların çevredeki albenisini azaltacaktır. Pal Repstad, 2003).

Kısacası *Kompleks organizasyonlar tipolojisi dini organizasyonların analizinde* kullanılabilir. Diğer ideal tiplerdeki gibi, belli organizasyonların ve dini organizasyonların kendilerine has özelliklerinin belirlenmesinde, özellikle *kamudaki imajlarının arkasındaki bilinmeyen özelliklerinin ve yönlerinin incelenmesinde* çok kullanışlı olabilir (Örneğin dini organizasyonların mali çıkarları, üyeleri bağlılığa ve sadakata zorlaması, dini bağlamda bunların içeriği, vb. konulardaki araştırmalar. Inger Furseth & Pal Repstad, 2006). Öte yandan Etzioni'nin organizasyon tiplerindeki farklılıkların boyutunu önemsememesi eleştirilmiştir (Örneğin bazı kiliseler ve okullar fabrika gibi, bazıları ise hapisane gibi işletilmektedir.). Çalışmalarında gereksiz tekrarlar olduğu vurgulanmıştır (Örneğin hapishanelerde baskıcı güç olduğundan, bunların baskıcı organizasyon olması. Charles Perrow, 1972).

4.AMITAI ETZIONI’NİN YAKLAŞIMLARI

4.1.AKTİF TOPLUM VE TOPLUMSAL ÖZDENETİM TEORİSİ

4.1.1.Aktif Toplum

Etzioni postmodern topluma alternatif olarak *Aktif toplumu* öne sürmekte, günümüz toplumlarının büyük oranda *Pasif toplum* olduğunu belirtmektedir. Çünkü az gelişmiş toplumların çoğu pasiftir, *Totaliter* devletlerde *Baskın yönetimli toplum*, *Kapitalist demokratik* devletlerde ise *Sürüklenen toplum* modeli görülmektedir (Etzioni, 1958; 1959; 1968, s.466-469).

Etzioni ‘Neden aktif?’ sorusunu şöyle cevaplamaktadır: Bir toplumun *birlikte eylemde bulunabilme kapasitesi*; üyelerin tüm taleplerini kolektif yönelimlere dönüştüren ve bu yönelimlerle ilgili duyarlılık kazandıran bazı *mekanizmaları* vardır. Farklı üyelerin çatışma durumunda, toplum sadece belli bir azınlığın değil, *üyelerin çoğunun ihtiyaçlarına duyarlı* olduğu sürece, toplumsal değerlerin farkında olunabilir. Toplumsal özdenetim teorisinde *toplumların hangi koşullar altında değerlerinin farkında olduğu, bu değerlerin ne şekilde belirlendiği* sorgulanmaktadır.

Çoğu toplum hedeflerini gerçekleştirmede, sorunlarını çözmede başarısızdır; toplumsal süreçleri denetleme ve toplumsal değişim kapasitesi düşüktür; kontrol süreçlerinde yetersizlik ve konsensus eksikliği görülmektedir. Etzioni *toplumsal konsensusun* genellikle toplum üyelerinin *çoğunun* iradesini yansıttığını, toplumsal sistemlerin çoğunun ortak kalıplar oluşturduğunu vurgular (Etzioni, 1968, s.429-435).

Etzioni *Aktif toplumun Aktif olmayan toplumdaki, postmodern toplumun modern toplumdaki farklılaştığı yönler* üzerine odaklanmakta; aktif yöne geçişin göstergelerini belirlemeye; bu geçişin öncelik kazanmasının, ilerlemesinin ya da engellenmesinin hangi koşullarda gerçekleştiğini açıklamaya çalışmaktadır.

Aktif toplum kendi kendinin efendisidir ve postmodern dönemin bir tercihidir. Birçok işlevsel alternatifler arasında seçim yapma farkındalığını ve fundamental toplumsal değişimi, dönüşümü gerektirmektedir. Ayrıca *bütün temel grupların kamusal*

hayata aktif bir şekilde katıldığı, kendi değerlerinin -az aktif toplumlardan çok daha fazla- farkında bir toplumdur. Kısacası aktif olmak duyarlı olmak, farkında olmak, bağlı olmak ve güçlü olmaktır. Kendinin, kendi iç kontrolünün ve toplumsal çevresinin bilincinde, özkimliği net bir aktörün, benzer özelliklerdeki bilinçsiz bir aktörden daha aktif olması beklenmektedir (Etzioni, 1968, s.235-248).

Bir toplumda, toplulukta ya da siyasal organizasyonda *Aktif ve pasif halklar* genelde bir arada, iç içe geçmiş bir halde bulunmaktadır. Ancak genelde *aktif üyeler pasif olanları yönetmektedir* çünkü güçsüz aktörler aslında pasif aktörlerdir. Etzioni *postmodern toplumların temelde hala pasif olduğunu* düşünmekte; *aktif bir özeleştirici toplumu* hedeflemektedir. Çünkü aktif olmanın yabancılaşmayı ve sahteciliği azaltması, sahiciliği ve duyarlılığı arttırması beklenmektedir (Etzioni, 1968, s.186-196).

Aktif toplum çalışması *modern toplumdan postmodern topluma geçiş ve Aktif toplumun ortaya çıkışı üzerine yoğunlaştığından, Toplumsal özdenetim teorisi geliştirmeyi* hedeflemektedir. Toplum kendi üyelerine karşı daha uyumlu ve daha duyarlı olduğunda, kendi değerlerine de daha açık olacak; toplumsal uyumlulukta artışla birlikte, toplumsal değerlerin daha çok farkına varılacaktır.

4.1.2.Toplumsal Özdenetim

Toplumsal özdenetim konsensus oluşturmayı da içeren toplumsal kontroldür. Toplumsal özdenetim teorisine göre, bir toplumsal birimin hem uyumlu ilişkilerinin hem kontrol ağlarının çeşitli kombinasyonları bulunmaktadır. *Konsensus* mevcut görüşlerin ve yönlendirilen çabaların etkilediği sürecin bir sonucudur. *Anlaşmazlık* ise toplumsal doğanın düzensizlik (entropi) durumudur. Konsensus bir toplumda ya da toplulukta kendiliğinden bulunmamaktadır, dolayısıyla oluşturulması gerekir (Etzioni, 1964; 1965; 1966; 1968, s.466-482; 2001b).

Etzioni *uyumluluklarında, kontrol kapasitelerinde ve konsensus oluşturma yeteneklerinde* farklılaşan toplumsal birimlerin sürekliliğiyle ilgilenmekte; kontrol bölümü güçlendikçe birimin daha uyumlu olacağını düşünmektedir. Pasif ve aktif birimlerin hiyerarşik ilişkileri, normatif kalıpları ve düzenli hareketleri vardır. Etzioni

hem hangi koşullarda pasif birimlerin daha aktive dönüştürüldüğünü hem çeşitli zaman dilimlerinde toplumların pasiflik oranlarını ve aktifleşme derecelerini araştırmaktadır.

Toplumsal özdenetim teorisinin temel önermesi -toplumsal aktiflik çeşitlerinin genelde çeşitli toplumsal birimlerin dönüşebilirliğini, özelde aktif topluma dönüşümü açıklayan- konsensus ve kontroldeki farklılıklardır. Artan toplumsal bilincin yeniden bağlanma kapasitesini arttırıp arttırmayacağı sorgulanmaktadır. Etzioni dönüşümü bir süreç olarak görmemekte, değişim kaynaklarıyla -toplumsal enerji, servet ve güç- ilgilenmekte; bilgi, karar alma, güç, mobilizasyon, konsensus kavramlarını, alt katılımcıları ve elitlerin gücünü önemsemektedir (Etzioni, 1968, s.416-428).

Ayrıca günümüz toplumlarının artık *Organizasyon toplumu* olduğunu, toplumsal problemlerin çözümünde organizasyonların yapılanmasının, işleyişinin ve toplumdaki rolünün anlaşılmasını önemsemektedir. *Uyum birimleri ile organizasyonlar arasındaki ilişkilerin çok çeşitli olabileceğini, organizasyonların temel kontrol ağlarını oluşturabileceğini, organizasyonlar olmadan uyum birimlerinin toplumsal eylemi pek gerçekleştirmeyeceğini düşünmektedir. Uyum birimlerinin organizasyonlarla bir araya gelmesi potansiyel toplumsal enerjinin harekete geçirilip geçirilmediğini ya da hangi amaçlar için bunun yapıldığını, toplumsal birimin hangi oranda aktif olduğunu belirlemektedir. Toplumsal özdenetimin hiçbir şekli yaygın değildir ancak mülkiyet, yönetim, ekonomi, refah, eğitim, sağlık ve diğer alanlarda çeşitli kombinasyonları bulunmaktadır (Etzioni, 1964; 1968, s.483-502; 1969).*

Aktif toplumda konsensus oluşturulması, toplumsal bilincin ve duyarlılığın arttırılması toplumsal özdenetimin önemli bir parçasıdır. Ancak konsensus oluşturma Aktif toplumda bile ortalama duyarlılık seviyesinin sadece biraz üstüne çıkılmasını sağlamakta; maksimum seviyede duyarlılık oluşturmamaktadır. Öte yandan duyarlılık dereceleri farklılaşan sistemlerde de belli oranda konsensus görölmektedir. Sadece *duyarlılık tam olduğunda gerçek bir konsensus oluşmaktadır çünkü duyarsız üyelerin konsensusa bağlılığı da olmayacaktır.* Ayrıca duyarlılığın esneklikle birleştirilmesi ve bunun sonucunda gerçek konsensus oluşturulması *Aktif toplumu* meydana getirmektedir (Etzioni, 1965; 1968, s.503-511; 2001b).

Aktif topluma doğru bir hareket konsensus yapılanmasında artışı ve buyurgan kontrolden bağlamsal kontrole dönüşümü; kontrol seviyesinde sınırlı bir azalmayı ve toplumsal duyarlılıkta büyük bir artışı gerektirmektedir. Aktif toplum hedefleniyorsa *konsensus yapılandırma ve duyarlılıkta artış* vurgulanmalıdır. *Toplumsal özdenetim sadece güçle değil, vatandaşların gerçek ahlaki bağlılığıyla da harekete geçirilmektedir* (Etzioni, 1958; 1959; 1968, s.465-482; 1969, s.190-196).

Etzioni *denetim mekanizmalarındaki* değişikliklerle ilgilenmekte; bunları farklı dönemlerdeki denetim modelleriyle karşılaştırmaktadır. Premodern ve modern imparatorlukların başarısızlığının, küresel postmodern uluslar üstü toplulukların mümkün olmadığını gösterip göstermediğini sorgulamaktadır (Etzioni, 1968, s.579).

4.1.3.Aktif Toplum ve Toplumsal Özdenetim Teorisi

Toplumsal özdenetim teorisinin analitik açıdan başlangıç noktası olarak -hiçbir toplumsal ilişkinin ya da toplumsal düzenin bulunmadığı- *toplumsal düzensizlik* (entropi) durumu kabul edilmiş ve tüm teori mevcut *toplumsal potansiyelin aktifleştirilmesi, pasif toplumların aktif toplumlara dönüştürülmesi* üzerine kurulmuştur. Toplumsal özdenetim teorisinde toplumsal düzen, toplumsal ilişkiler, topluluklar, alt topluluklar, organizasyon ağları, toplumsal birimler, uyum birimleri, topluluklar ile organizasyonlar arasındaki ilişkiler, uyum ile kontrol arasındaki ilişkiler, kontrol merkezleri, elitler ile topluluklar arasındaki ilişkiler, aktifleşme seviyeleri, toplumsal değişim ve dönüşüm, toplumsal özdenetim, konsensus ve kontrol şekilleri önemsenmektedir (Etzioni, 1961; 1968, s.94-131; s.223-248; 1975).

Genel olarak değerlendirildiğinde Etzioni'nin 1950'li yıllardan başlayarak yazdığı makalelerinde ve kitaplarında öne sürdüğü *Aktif toplum teorisi ile Toplumsal özdenetim teorisi* -ki bu iki teori çoğu kez birbiriyle örtüştüğünden bu çalışmada tek bir başlıkta ele alınmış ve birleştirilmiştir- ve 1960'lı yıllardan itibaren öne sürülen *Uyum teorisi* arasında paralellikler görülmekte, gelecekte gerçekleşeceği umulan alternatif bir toplum modeli kurgulanmaktadır. Diğer taraftan 1990'lı yıllarda ortaya çıkan *Toplulukçuluk yaklaşımı* mevcut tarihi ve toplumsal koşulların ortaya çıkardığı hem ulusal hem uluslar arası alanda yeni bir bakış açısını gündeme getirmektedir.

Aktif toplum ve Toplumsal özdenetim teorisinde toplumsal ilişkiler Baskıcı, Faydacı ve Normatif ilişkiler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Somut ilişkilerde bunlar bir aradadır ancak genelde birinin daha baskın olduğu görülmektedir (Örneğin anne ile çocuk, iki tüccar, suçlu ile kurbanı, liderler ile toplumsal hareketin taraftarları arasındaki ilişkiler). Etzioni bu ilişkilerin toplumsal *entegrasyona* ya da *ayrılığa* neden olabileceğini düşünmektedir. Çünkü bir toplumsal alt birimin entegrasyonu gerçekte diğerlerinin entegre olamaması anlamına gelmektedir. Bir topluluğa üyelik diğer topluluklara üye olmamayı, grup dışı kalmayı da beraberinde getirebilmektedir (Etzioni, 1961; 1968, s.94-99; 1975).

Toplumsal özdenetim teorisinde Etzioni *sibernetik* benzetmesi yapmakta, toplumsal özdenetim için toplumsal gücün kullanılmasını, gerçek konsensus oluşturulmasını ve sibernetik kapasitenin harekete geçirilmesini *toplumsal dönüşümün enerji vericileri* olarak görmektedir. *Sibernetik* yoğun enerji yayan birimlerin düşük enerji birimleri tarafından kontrolünün araştırılmasıdır; *yönlendirme* için bilgiye ve bilişsel sinyallerin iletişimine güvenilmektedir. *Toplumsal özdenetim teorisinde* ise bu sinyallerin ya enerjiyle desteklenmesi (Örneğin güç) ya gerçek bir konsensus oluşturulması, kontrol edilenlerin önemsenmesi gerekmektedir (Etzioni, 1968, s.66-93).

Sibernetik faktörler bilginin işlevleri, toplumsal bilginin geçerliliği, kullanımı, elitler ile toplumsal birimler arasındaki ilişkiler, toplumsal birimin yapısı, toplumsal bilgiyi oluşturan sembollerin sentezidir (Etzioni, 1968, s.146-154). Postmodern toplumlar bilgiyi gittikçe artan oranda kullanmaktadır. *Bilgi* iki toplumsal işlevi olan semboller grubudur: Bilgi hem toplumsal olmayan çevre, aktörün kendisi ve diğer aktörlerle ilgili gerçeklikle, hem aktörlerle eylemleri birbirine bağlayan, toplumsal bağlılığı etkileyen din ve ideolojiyle bağlantı kurmaktadır.

Etzioni buna *değerlendirici yorum* demektedir. Bütün toplumsal aktörlerin yorum yaptığını, aktörün yorumlarının değişebileceğini, bilgi ve çıkarlar, bilgi ve değerler arasında bu yorumların *köprü* oluşturduğunu düşünmektedir. Öte yandan *toplumsal bilginin* geçerlilik oranı genelde düşüktür (Örneğin milletler kendi '*düşman komşular*' görüşlerini doğrulamak için savaş çıkarabilirler.). Üstelik yüksek oranda bilgi paylaşımı elitler arasında bile yaygın değildir (Etzioni, 1961; 1975).

Toplumsal birimin yapısı *bilginin geçersiz olduğu* ya da *önyargılı* olduğu durumlarda etkilidir. Dolayısıyla bilgiye ulaşabilme ve bilgi teknolojilerinden yararlanabilme önem kazanmaktadır (Örneğin bilgisayar kullanımı, bilgi edinme hakkı.). Aktörlerin sentezleme kapasitesi de önemsenmelidir çünkü bilgi girdisi ne kadar yüksek, aktörün sentezleme kapasitesi ne kadar düşük ise, aktörün şaşkınlığı o kadar artacaktır. Bu durum kontrol merkezleri, organizasyonlar (Örneğin ordu karargahları) ve ulusal yönetimler için de geçerlidir (Örneğin *Beyaz Saray*).

Ayrıca bilginin kolektif kullanımında tarihsel ve felsefî kökenler de önem kazanmaktadır. Farklı aktörlerin toplumsal bilgi seviyesi ve bilgiyi sentezleme oranı değişmektedir. Postmodern toplumda bilgi sentezlenmektedir ancak bu sentezleme seviyesi Aktif toplumun gerektirdiğinin çok altındadır (Etzioni, 1968, s.146-154).¹³⁵

Toplumsal özdenetimin temel öğeleri *bilgi birimleri, karar alma merkezleri ve toplumsal gücün dağılımıdır*. Etzioni günümüz toplumlarının hızlı bir bilgi akışına ve ciddi boyutlarda bilgi kirliliğine maruz kaldığını, kıt bilgiyle çok şey yapmaya çalışıldığını düşünmekte; bilgi birimlerinin kontrolünü ve denetim mekanizmaları geliştirilmesini önemsemektedir (Örneğin uzmanların görüşlerine öncelik verilmesi). Bilimsel çalışmalara ayrılan fonların büyük bir kısmı doğal bilimlere ayrılmaktadır (Örneğin teknolojiye gelişmeler). Oysa günümüz toplumlarında toplumsal çalışmaların desteklenmesi (Örneğin kentsel problemler, yoksulluk) ve uzmanlar aracılığıyla elde edilen bilginin karar alma birimlerine ulaştırılması gerekmektedir. Çünkü *bilgi* bir toplumsal servettir, birkaç kişinin ya da topluluğun yararına değil, tüm toplumun yararına hizmet etmelidir.

¹³⁵ Wynona S. Garretson, 'The Consensual Definition of Social Objects', 1962 (The Sociological Quarterly, 1962, S.3, s.107-113); Clyde Sanger, 'The Transformation of Jomo Kenyatta', 1966 (The Reporter, 1966, S.34, s.37-39); Harold D. Lasswell, *Psychopathology and Politics*, 1930, s.53-55; Herbert McClosky, 'Conservatism and Personality', 1958 (American Political Science Review, 1958, S.52, s.27-45); Alex Inkeles, 'National Character and Modern Political Systems', 1961 (Ed. Francis L. K. Hsu, *Psychological Anthropology*, 1961, s.172-208); Mark Lefton & William R. Rosengren, 'Organizations and Clients: Lateral and Longitudinal Dimensions', 1966 (American Sociological Review, 1966, S.31, s.802-810); Fritz Machlup, *The Production and Distribution of Knowledge in The United States*, 1962, s.202; Stanley Hoffmann, 'Restraints and Choices in American Foreign Policy', 1962 (Daedalus, 1962, S.91, s.668-704); Karl R. Popper, *The Open Society and Its Enemies*, 1963, S.11, s.259-265; Aktaran: Etzioni, 1968, s.139-145; 1975, s.128.

Diğer taraftan *güç* de bir toplumsal servettir. Bir toplumdaki güç dağılımı o toplumun genel bir göstergesidir (Örneğin farklı sınıflara, dinlere ve etnik gruplara mensup kişilerin toplumsal güçteki payları değişmektedir.). Toplumdaki *karar alma* birimlerinin uyguladığı stratejiler genellikle o toplumun siyasal yapısını yansıtmaktadır (Örneğin *Demokratik toplumlar* ne olursa olsun bir şekilde başlarının çaresine bakmaktadır.). Etkin bir karar alma stratejisi *Demokratik toplumlarda* görülen *yetersiz planlama* ile *Totaliter toplumlarda* görülen *aşırı planlama* arasında denge sağlamalıdır. İletişim teknolojilerinde, bilgiye ulaşma, bilgi iletişim, bilgi birikimi ve bilginin kullanımı alanlarındaki gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni toplumsal özdenetim araçları önemsenmelidir (Etzioni, 1966; 1968, s.646-471; 1969, s.190-196).

Toplumsal özdenetim teorisi toplumların hangi koşullarda kendilerini yönlendirebileceğiyle, kendi koşullarını anlayabileceğiyle, kendi geleceğini kontrol edebileceğiyle alakalıdır (Örneğin Komünist ülkelerin liderlerinin 1990’lardan itibaren demokrasiye geçme çalışmaları *bilinçli* toplumsal değişim çabaları olarak görülebilir.). *Toplumsal değişimin sağlanmasında bir toplum ne kadar özgürdür?’* diye sorgulandığında, Etzioni aktörü tamamen serbest gören *İradeci yaklaşımı* da, herhangi bir yönlendirmeye açık olmayan *Determinist yaklaşımı* da eleştirmektedir.

Çünkü *Neoklasik paradigmada* kurumların -kendi ayakları üzerinde durabilen, kendi faydasını en üst seviyeye çıkarmaya çalışan- ‘rasyonel’ bireyler tarafından tasarlandığı düşünülmekte, diğer faktörler pek önemsenmemektedir (Örneğin hiyerarşik kurumların, şirketlerin ortaya çıkması). *İradeci, bireyselci ve rasyonalist görüş* aslında determinist, kolektif ve rasyonel olmayan faktörleri önemsememektedir. Bu durum kurumların dinamiklerini, tarihi ve toplumu anlamamızı kolaylaştıran bütünsel yaklaşımı engellemektedir. *Neoromantik görüşte* ise tarihin ve toplumun anlayamadığımız ve *kontrol edemediğimiz süreçler* tarafından yönetildiği, kolektif müdahalelerin başarısızlıkla sonuçlanacağı belirtilmektedir.

Etzioni ise *toplumsal sistemlerin kısmen yönlendirildiğini, kısmen kolektif yapıların, toplumsal ilişkilerin, değerlerin, kurumların, güçlerin temelini oluşturduğunu*

düşünmektedir. Hangi koşullarda toplumu yönlendiren faktörlerin daha *güçlü*, toplumun daha *uyumlu* olduğunu sorgulamaktadır.¹³⁶

Toplumsal birimler *bilgi toplama* (Örneğin kişi başına düşen milli gelir hesaplamaları), *bilgi işlem* (Örneğin ABD ve İngiltere bilgi toplamaya, Fransa bilgi işleme daha çok önem vermektedir.) ve *bilgiyi kullanma* kapasitelerine göre değişmektedir (Örneğin şirketler, sivil organizasyonlar). Ancak bilgi toplama ve bilgi işlem dengelendiğinde *etkin denetim sağlanmakta, aktifleşme artmaktadır*. Bilgi üretim ve karar alma birimleri arasındaki etkileşim önemlidir. Bilginin ne kadar *elde edilebilir* olduğunu siyasal faktörler belirlediğinden, *bilginin politikleşmesi riski* her zaman vardır. Karar alma elitleri genellikle sabit bilgi üretimini bilgi dönüşümüne tercih etmektedir.

Oysa toplumsal birimler çevresel değişikliklere adaptasyon sağlayabildikleri ölçüde varlığını sürdürmektedir. *Uzman bilgisi* özelleşme eğilimindedir, toplumsal sistemler ise çok yönlüdür. Bu nedenle özelleşme ve kapsamlılık arasında gerilim yaşanabilir. *Etkin yönlendirme için hem geçerli, iyi yapılanmış, gelişmiş ve özelleşmiş uzman bilgisine hem kapsamlı bilgiye gerek duyulmaktadır*. Kısacası bilgi ne kadar rasyonel olsa da, bazı zorlukları beraberinde getirmektedir, yönlendirme ise rasyonel olmaktan çok deneme yanılma yoluyla gerçekleşmektedir (Etzioni, 1965).¹³⁷

Aktörlerin *yönlendirme* yetenekleri karar alma stratejilerine göre değişmektedir. Etzioni karar alma stratejilerinin fazla karmaşık ya da detaylı olmaması gerektiğini düşünmekte (Örneğin 1917'de SSCB'de çok detaylı merkezi planlama),

¹³⁶ Oliver E. Williamson, *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*, 1975; Ronald A. Heiner, 'The Origin of Predictable Behaviour', 1983, s.560-586 (American Economic Review, 1983, S.73/4, s.560-595); Richard A. Shweder, 'Divergent Rationalities', 1986 (Ed. R. W. Fiske & R. A. Shweder, *Metatheory in The Social Sciences: Pluralisms and Subjectivities*, 1986); Aaron B. Wildavsky & Jeffery L. Pressman, *Implementation: How Great Expectations in Washington are Dashed in Oakland: Or Why It's Amazing that Federal Programs Work at All*, 1984; Aktaran: Etzioni, 'Making Policy for Complex Systems: A Medical Model for Economics', 1985 (Journal of Policy Analysis and Management, 1985, S.S.4/3, s.383-395); Etzioni, 'Mixed Scanning Revisited', 1986 (Public Administration Review, 1986, S.44/1, s.8-14); Etzioni, 'Toward a Theory of Societal Guidance', 1967, s.173-187 (American Jour. of Sociology, 1967, S.73/2, s.173-187); Etzioni, 1985; 1986; 1988, s.178-180, 181-253; 1991, s.23-42

¹³⁷ Andrew Shonfield, *Modern Capitalism: The Changing Balance of Public and Private Power*, 1965, s.151-175; George E. Homans, *The Human Group*, 1950, s.364-414; Irving Janis, *Victims of Group Think*, 1972, s.37-38; Robert H. Frank, 'Shrewdly Irrational', 1987 (Sociological Forum, 1987, S.2/1, s.21-41); Aktaran: Etzioni, 1968, s.144-146; 1985; 1991, s.23-42, 48-54.

Karma tarama modelini önermektedir. Toplumsal birimlerde alınan kararlar gerçekte karar alanların güçleri, konumları, birbirleriyle ilişkileri ve yapısal faktörler ile alakalıdır (Etzioni, 1967a, s.385-392; 1968, s.146-148, 268-289; 1984; 1985; 1986; 1991, s.48-66).

4.1.4.Karma Tarama Modeli: Aktif Karar Alma Yaklaşımı

Aktif karar alma için gereken strateji *Karma tarama stratejisidir*. Etzioni öne sürdüğü bu yaklaşımda aktörlerin gerçekte *-Rasyonalist yaklaşımda* öngörülenin aksine- hiç de o kadar rasyonel davranmadıklarını ancak karma bir yöntem kullandıklarını, *İnkrementalist yaklaşımın* ise etkin kararlarda işe yaramadığını göstermekte; bu yaklaşımların aktörlerin aktifleşmesini engellediğini düşünmektedir (Örneğin piyade erlerinin düşman bölgeyi tamamen taramaları hem kullanışsızdır hem zaman kaybına neden olur.). Çünkü karar alanların çoğu uygulama sırasında ideal bir çözüm bile aramamakta, kendi değerlerine göre tatmin edici bir çözümü tercih etmektedir. Oysa karar alanlar satranç oyuncuları gibi davranmak ve farklı stratejileri hızla gözden geçirmek zorundadır (Etzioni, 1968, s.282).

Karma tarama modelinde bilginin toplanması, işleminden geçirilmesi ve değerlendirilmesi seçim yapma süreciyle birleştirilmekte; aktör bilgiyi paylaşmakta, alternatif adımları keşfetmektedir. Aktörler arasındaki *etkileşim* önemsenmektedir. Yüksek seviyede *aktif* yani dönüştürücü aktörler bu karma tarama sırasında yapısal reformları, kurumsal düzenlemeleri seçeneklere dahil etmektedirler. Ayrıca bir birimin kontrol kapasitesi ne kadar yüksekse taramanın da o kadar kapsamlı olması, birim ne kadar çok taranırsa karar almanın o kadar etkin olması beklenmektedir.

Postmodern çoğulcu toplumlarda, özellikle ABD’de *Karma tarama yaklaşımı* dikkat çekmiş, ilk başlarda uydu taramalarına benzetilse de (Örneğin önce sorunlu bölgelere odaklanma, sonra detaylı inceleme), daha sonraki gelişmeler bu görüşün desteklenmesini sağlamıştır (Örneğin *Çift lens yaklaşımında* Karma taramanın kullanılması, AIDS araştırmaları, coğrafi verilerin taranması, eğitimde yeni politikaların geliştirilmesi çalışmaları. Etzioni, 1968, s.268-288). Karma taramanın detaylı taramadan

daha ekonomik olduğu; karar almanın kapsamını genişlettiği, kapsamlı kararlarda çok etkili olduğu ancak normatif konuları önemsemediği öne sürölmüştür.¹³⁸

Mahkemeler arasındaki (Örneğin *Miranda kararı*, *Brown kararı*), federal birimlerle diğer birimler ve özel birimler arasındaki ilişkilerin, farklı karar alma stratejileri uygulayan toplulukların ilişkilerinin incelenmesinde *Karma tarama modeline* başvurulmuştur. Karar almada Rasyonalist yaklaşım, İnkrementalist yaklaşım ve Karma tarama yaklaşımı 240 projede karşılaştırılmıştır.

Karma tarama modelinin etkinliğini arttıran ve azaltan faktörler araştırılmalıdır (Etzioni, 1984; 1991, s.48-66). Etzioni *Karma tarama modelinde* yapısal faktörlerin rolünü önemsemekte, kararların aslında *karar alanların güçleriyle, konumlarıyla ve birbirleriyle ilişkileriyle* alakalı olduğunu düşünmekte ancak karar almada *değerlerin* rolü konusunda net bir görüş belirtmemektedir (Etzioni, 1967a, 1968, s.286-289, 310; 1984; 1985; 1986a, s.8-14; 1986b, s.17-36; 1988, s.125-150; 1991, s.45-66, s.91-123).

4.1.5.Sarmalama Modeli

Uluslar arası problemlerin çözümünde Etzioni *Sarmalama modelini* önermekte, bunun faydalı olabileceğini, şiddet kullanımının azaltılıp belli sınırlara çekilebileceğini düşünmektedir. Tarihsel açıdan *Batı ile Doğu'nun uzun süreli çatışma* içinde olduğunun ısrarla vurgulanıp, çözüm önerileri getirilmemesinden yakınmaktadır (Örneğin *Demokrasi* taraftarları ile *Komünizm* taraftarları arasındaki karşıtlık).

¹³⁸ Irving Janis & Leon Mann, *Decision Making*, 1977, s.37-38; Terry Wimerley & Allyn Morrow, 'Mulling Over Muddling Through Again', 1981, s.504-506 (International Journal of Public Administration, 1981, S.3, s.483-508); Allan Alexander Hanna, 'Settlement and Energy Policy in Perspective: A Theoretical Framework for The Evaluation of Public Policy', 1980 (University of Western Ontario, 1980); Gilbert Smith & David May, 'The Artificial Debate Between Rationalist and Incrementalist Models of Decision Making', 1980, s.153 (Policy and Politics, 1980, S.8, s.147-161); Neil E. Snorland & John E. Stanga, 'Neutral Principles and Decision-Making Theory: An Alternative to Incrementalism', 1973, s.1021-1031 (The George Washington Law Review, 1973, S.41, s.1006-1032); Thomas E. Cardinal, 'Comment-The National Environmental Policy Act of 1969 and Its Implementation: A Socio-Political-Legal Look at The New Environmental Planning', 1973, s.469 (Journal of Urban Law, 1973, S.50, s.465-485); David E. Berry, 'The Transfer of Planning Theories to Health Planning Practice', 1974, s.351-353, 356-359 (Policy Sciences, 1974, S.5, s.343-361); Mark V. DeVall, Cheryl Bolas & Tai S. Kang, 'Applied Social Research in Industrial Organizations: An Evaluation of Functions, Theory and Methods', 1976 (Journal of Applied Behavioral Science, 1976, S.12, s.158-177); Aktaran: Etzioni, 1991, s.45-66.

Ayrıca eski Amerikan stratejisinin *Çift kutuplu* politikaya dayandığını ancak bunun çatışmaları sınırlandırsa da, örtük çatışma riskini engellemediğini belirtmektedir (Etzioni, 1964). *Sarmalama modeli* izin verilen ve izin verilmeyen çatışma yöntemleri arasında (Örneğin silahlı ve silahsız çatışma yöntemleri) kesin bir çizgi çizmeyi gerektirmektedir (Etzioni, 1962; 1964b; 1964d, s.242-255; 1965; 1966, s.115-135; 1991, s.281-301).

Etzioni uluslar arasında mevcut çatışmalarda sınırlamalar konusunda hemfikir olunmadığını, *çatışmanın sınırlandırılmasını* düzenleyen etkin bir kurumsal mekanizma bulunmadığını, bu nedenle tarafların kendi raporlarını haklı çıkarmaya çalıştığını, birbirlerini misilleme yapmakla tehdit ettiğini belirtmektedir (Etzioni, 1968, s.579-592). Diğer taraftan *Sarmalama modelinin* savaşı sınırlandırması ve önlemesi mümkündür (Örneğin 1830'da Uruguay'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra ülkede iç savaşın çıkması, iki nesil boyunca çatışmaların devam etmesi, daha sonra hükümetin sivilleşmesi, seçimler ve reformlar sonucunda taraflar arasındaki çatışmaların siyasal-anayasal alana taşınması).

Sarmalama modeli dinsel savaşların sonlandırılmasında da etkili olmaktadır (Örneğin Avrupa'da *Katolikler ile Protestanlar* arasında 16. ve 17. yüzyıllarda devam eden *dinsel savaşlar* tarihi oldukça karışıktır.). Ordular arasındaki savaş aşamalı olarak *Kiliseler* arası rekabete dönüşen bir yarışma gibidir; misyonerler şövalyelerle, mezhepler savaşçı sütunlarıyla, ikna şiddetle yer değiştirmiştir (Örneğin Richelieu, Huguenot'lara kendi *Protestan* dinlerini *Katolik* Fransa'da kendi bölgelerinde sürdürmelerine izin vermiştir. Etzioni, 1962, B.2-3; 1964, B.7-8; Etzioni, 'On Self Encapsulating Conflicts', 1964 (The Journal of Conflict Resolution, 1964, S.8, s.242-255; 1991, s.242-255, 281-301).¹³⁹

Burada *sarmalama* kendi kendine ortaya çıkmış gibidir çünkü o dönemde *Katolik ve Protestan* devletler arasındaki çatışmaları sınırlandıracak bir toplum yoktur.

¹³⁹ Robert Strausz-Hupe, vd. *Protracted Conflict*, 1959; Philip B. Taylor, 'Government and Politics in Uruguay', 1960 (Tulane Studies in Political Science, 1960, S.7, s.11-22); Russell H. Fitzgibbon, *Uruguay, Portrait and Democracy*, 1954; Norman Bentwich, *The Religious Foundations of Internationalism*, 1959, B.5, s.111-136; Aktaran: Etzioni, 1966, s.111-134; 1968, s.590- 613; 1991, s.281-301.

Sonuçta şiddetin yayılması azalmış, bölgede her iki din arasında *hoşgörünün* ortaya çıkmasından sonra çatışmalar tam olarak sınırlandırılabilmiştir. Tarafların sarmalamaya uygun hale gelmesi yıllar sürmüştür, *karşılıklı hoşgörü* ancak seküler çatışmalarda ortaya çıkmış, milliyetçilikle ilgili olanlar dinsel olanlarla yer değiştirmiştir. Partiler yeniden kurulmuş, savaş farklı bayraklar altında devam etmiştir. Bu durumda Avrupa sarmalaması yeterince gelişmemiştir denebilir (Etzioni, 1966, s.111-134).

Uluslar arası alanda daha güçlü bir *uluslar üstü sisteme* gerek duyulduğundan hep bahsedilmektedir. *Sarmalama modeli* açısından değerlendirildiğinde, uluslar arası alanda farklı görüşlerin, çıkarların barışçıl yollarla yapılandırılması, çatışmaların etkisizleştirilmesi, tarafsız bir araya gelme zemini oluşturulması önemli faktörlerdir (Örneğin *Birleşmiş Milletler*). Sarmalama sürecinin desteklenmesi *uluslar arası sistemin yayılmasını* sağlar (Örneğin gözlemci güç). Yine de kısa vadede uluslar arası kurumlarda güçlenme beklenmemektedir (Örneğin *BM'nin* polis gücünün küresel güvenlikte etkin olması beklenmemektedir. Etzioni, 1966, s.135).

Toplulukların oluşturulmasında bazı *güç kümelenmeleri* diğerlerinden daha etkin olmaktadır (Örneğin güçlü partilerle diğerleri arasındaki dağılım). Ayrıca sistemdeki *üyelerin sayısı* toplulukların istikrarını etkilemektedir (Örneğin *Güç dengesi* sisteminde en az 4-5 üye, *Çift kutuplu* sistemde 2 üye görülmektedir.). *Sarmalama modeli* topluluk oluşturmayı, çift kutuplu sistemden *çoğulcu* sisteme geçişi hedeflemektedir. Dolayısıyla bu süreç *Kutupsuzlaşma* diye de isimlendirilebilir (Örneğin uluslar arası ilişkilerde 1946-1958 yılları arasında *çift kutupluluk*, 1958-1964 yılları arasında *kutupsuzlaşma* eğilimi görülmüştür.).

Kararsız oylar sarmalamayı etkilemekte, bunların çokluğu partiler arasındaki çatışmayı ölçülü hale getirmekte, sarmalamayı desteklemekte, topluluk oluşumu hız kazanmaktadır (Örneğin *kutupsuzlaşmanın* arttığı dönemde *Doğu-Batı kamplaşması* da azalmıştır.). *Siyasal hareketlerin* artmasıyla (Örneğin bloklaşmanın azalması) askeri yöntemlere başvurma ihtimali azalmakta; *güç araçları* (Örneğin oylar), *ödüller*

(Örneğin ekonomik servet) farklı siyasal seçenekleri gündeme getirmekte, sınırsız silahlı çatışma yönündeki baskıyı azaltmaktadır.¹⁴⁰

Etzioni *kutupsuzlaşma* ve *güç çoğulculuğunda* artışla birlikte uluslar arası arenada ideolojikleşmenin azaldığını, çeşitli siyasal alternatiflere yer açıldığını, askeri yaklaşımın alternatiflerden sadece biri haline geldiğini vurgulamaktadır. Uluslar arası alanda hukukun rolü açısından değerlendirildiğinde, *Sarmalama modeliyle* ilgili araştırmaların mevcut denetim mekanizmalarının erozyondan korunması, geliştirilmesi, kuralların netleştirilmesi, fikir birliğine varılması, etkin bir doğrulama mekanizmasının oluşturulması, vb. konulara odaklanması hedeflenmektedir (Etzioni, 1962, B.4, 7, s.89, 95-98, 104-107; 1964, s.21-26, 62-68, 209-212; 1966, s.81-98, 115-135, 143-151; 1968, s.588-596, 601-613).

4.1.6.Deontolojik Ben-Biz Paradigması

Etzioni ekonomi alanında sadece rasyonel yaklaşımın yeterli olmadığını, *normatif faktörlerin* de önemszenmesi gerektiğini düşünmektedir. Üstelik tek bir disiplin açısından problemlerin çözümü artık pek mümkün olmamakta, disiplinler arası yaklaşım gittikçe daha çok benimsenmektedir. Etzioni öne sürdüğü *Deontolojik Ben-Biz paradigmasında* rekabeti, piyasayı, ekonomiyi alt sistemler olarak görmekte, bunları daha *sarmalayıcı* bir bağlamda ele almaktadır.

Neoklasist ekonomide öne sürülen *mükemmel rekabetin* gerçek dünyada pek mümkün olmadığı görülmüştür (Örneğin piyasada *mükemmel rekabetin* ancak *Pareto*

¹⁴⁰ Lawrence S. Finkelstein, 'The Uses of Reciprocal Inspection', 1962 (Ed. Seymour Melman, *Disarmament: Its Politics and Economies*, 1962, s.82-98); Georg Simmel, 'The Number of Members as Determining The Sociological Form of The Group', 1902 (American Journal of Sociology, 1902, S.8, s.45-46); G. F. Hudson, Richard Lowenthal & Roderick MacFarquhar, *The Sino-Soviet Dispute*, 1961; Francis O. Wilcox, 'The Nonaligned States and The United Nations', 1962 (Ed. Laurance W. Martin, *Neutrality and Nonalignment*, 1962, s.121-151); M. Samir Ahmed, 'The Role of The Neutrals in The Geneva Negotiations', 1963 (Disarmament and Arms Control, 1963, S.1, s.20-32); J. L. Nogee, 'The Neutralist World and Disarmament Negotiations', 1965 (Annals of The American Academy of Political and Social Science, 1965, S.362, s.71-80); John W. Spanier & Joseph L. Nogee, *The Politics of Disarmament*, 1962, B.2, s.6; Aktaran: Etzioni, 1966, s.81-98, 143-151; 1968, s.588-596, 601-613.

optimumundaki tüm koşulların eşzamanlı bir şekilde sağlanmasıyla mümkün olacağı düşünülmektedir.).¹⁴¹

Etzioni ekonomi alanında *toplumsal kapsülü ve piyasa ilişkilerini* önemseyen yeni bir yaklaşımı vurgulamakta, rekabetin korunması gerektiğini ancak *çatışmaları sınırlandıracak* mekanizmalara gerek duyulduğunu, bazı değerlerin piyasaya bırakılamayacağını belirtmektedir (Örneğin güvenlik. Etzioni, 1975, B.8; 1984, s.131; 1991, s.245-264).

Bütün toplumlarda meşru kabul edilen durumları belirleyen *normatif değerler* vardır. Bunlar *genel normatif ilkeler* (Örneğin ticaret, işgücü, girişimcilik, para biriktirme), *özel normlar* şeklinde olabilir (Örneğin faiz oranları, tefecilik). Bazı *dinler* ekonomik rekabete diğerlerinden daha çok meşruiyet kazandırmakta (Örneğin *Protestanlık*), bazı *normatif prensipler* rekabetin sürdürülmesini sağlamakta (Örneğin Amerikalıların ekonomik rekabetin, serbest piyasanın bir değer olduğuna inanmaları.), bazı *normlar* rekabet seviyesini etkilemektedir (Örneğin iş dünyasındaki normlar, tüccarların birbirine güvenmesi ya da güvenmemesi, rüşvet, hırsızlık).¹⁴²

Toplumsal ilişkiler ve normatif faktörler genellikle birbirini desteklemektedir (Etzioni, 1975, s.191-231). Toplumsal ilişkiler bölgeler, ırklar, sınıflar ve nesiller arasında gerçekleşir (Örneğin ABD’de *Kuzey ve Güney* arasındaki toplumsal ilişkiler zayıftır.). Etzioni toplumsal ilişkilerle ekonomik rekabet arasındaki ilişkinin doğrusal değil, *kıvrımlı* olduğunu varsaymakta; *güçlü toplumsal ilişkileri, orta seviyede rekabeti* önemsemektedir. *Toplumsal kapsül* farklı rolleri olan, belli sınırlar içinde birbirinin yerine geçebilen normatif, toplumsal, yönetsel ve iç içe geçmiş mekanizmalardır.

¹⁴¹ Richard G. Lipsey & Kelvin Lancaster, ‘The General Theory of Second Best’, 1956, s.11 (Review of Economic Studies, 1984, S.24, s.11-32); Aktaran: Etzioni, 1991, 245-264.

¹⁴² Max Weber, a.g.e. 1958; Michael Novak, *The Spirit of Democratic Capitalism*, 1982; S. Martin Lipset & William Schneider, *The Confidence Gap*, 1983, s.286; Kenneth Arrow, *The Limits of Organization*, 1974; ‘Albert Q. Hirschman, Rival Interpretations of Market Society: Civilizing, Destructive or Feeble?’, 1982, s.1463-1484 (Journal of Economic Literature, 1982, S.20, s.1463-1484); Edward F. Denison, *Accounting for Slower Economic Growth*, 1979, s.73-74; Aktaran: Etzioni, 1991, s.245-264.

Sarmalanan rekabet modeli ise aktörlerin hem *ekonomik güç* (Örneğin piyasayı etkileme yeteneği) hem *siyasal güç* açısından farklılaştığını varsaymaktadır (Örneğin toplumsal kapsülün bir parçası olan hükümeti etkileme yeteneği). Etzioni *çoğulculuğun bütünlük* faktörünü, toplulukları, ulus çapında *Bizi*, çıkarlar dengesini gerektirdiğini düşünmektedir. Ayrıca hem özel çıkarların hem kamu çıkarlarının çoğulculuğundan bahsetmektedir. Toplumsal yapıda *denge sağlanmasını, topluluklar arasındaki çatışmaların sarmalanmasını ve rekabetin belli sınırlara çekilmesini* önermektedir (Etzioni, 1988, s.188-216).

Deontolojik Ben-Biz Paradigmasında toplamın yerine yapıları, piyasa katılımcıları arasındaki *güç ilişkilerini* önemsenmektedir. Çünkü piyasadaki *güçlü ekonomi aktörleri* kendi güçlerini hem doğrudan hem dolaylı olarak kullanmakta, hükümetin piyasaya müdahalelerini etkilemektedir (Örneğin vergiler. Güçlü ekonomi birimleri ile hükümet kararları arasındaki ilişkiler).

Etzioni'nin *ekonomideki güç ilişkileri* analizi geniş kapsamlıdır (Örneğin şirketler, bankalar, işçi sendikaları). Güçlü ekonomi aktörlerinin *tekelleşme* ya da *şirket tekelleşmeleri (Oligopol)* aracılığıyla hükümetteki düzenlemeleri *Sahte konsantrasyon etkisi* oluşturmaktadır. *Ekonomi ve siyaset* arasındaki ilişkiler önemlidir. Ekonomi aktörleri hem birbirleri hem hükümet kararları üzerinde, hem piyasada etkili olmakta, siyasal araçları kullanarak ekonominin bir alanda yoğunlaşmasını sağlamaktadır. *Ekonomik güç şekilleri* -rekabetçi piyasa, tekelleşme, şirket tekelleşmesi- ile *müdahaleci güç* arasında korelasyon gerekmemektedir (Etzioni, 1965; 1968, s.586; 1975, B.8; 1984, B.7, s.131; 1985, s.287-302; 1988, s.217-236, 237-251; 1991, s.245-264).

Paradigmalar ve teoriler kendi bağlamları içinde şekillenmekte ve dünyayı anlamamızı sağlamaktadır (Örneğin siyasette bir çerçeve oluşturma). Ancak anlamının ötesine geçip eyleme geçtiğimizde dünyayı tüm karmaşıklığıyla, ilgili bütün faktörlerle birlikte ele almamız gerekmektedir (Etzioni, 1986). Dolayısıyla *Deontolojik Ben-Biz paradigması* *Neoklasik paradigmadan ve Neoklasik ekonomiden daha kapsamlıdır.*

Ahlaki faktörler hem kamu ekonomi politikalarında hem her şirkette, işyerinde, vb. önemli rol oynamaktadır.¹⁴³

Topluluklarda, insanların değerlerinde ve kişiliklerinde *normatif faktörlerin* etkileri görülmektedir. Dolayısıyla modern zihniyetin bir bölümünü oluşturan *Neoklasik paradigmadaki* insanlara *zevklerini en üst seviyeye* çıkarmaları öğretildiğinde, *ahlak karşısı* bir etki ortaya çıkabilir. Oysa zevklerin ve çıkarların daha kapsamlı bir insan doğası, toplum ve yüce değerler bağlamında ele alınması gerekmektedir. Çünkü insanlar *zevkleriyle ahlaki düşüncelerini dengeleme* arayışı içindedir (Etzioni, 1988, s.237-251).

4.1.7.Projeler

Etzioni postmodern toplumlarda artan sahteciliğin azaltılması ve sahiciliğin arttırılması için *makro ve mikro seviyede projeler arasında denge* sağlanmasını önermektedir. *Sahteci toplumlarda* yabancılaşan insan tercih yapmamakta, sorumluluklarını önemsememekte, kendini ilgilendiren konuları bile ciddiye almamaktadır. Bireyler *pasiftir*, kendinin ve başkalarının ihtiyaçlarına *duyarsızdır*.

Dolayısıyla *hangi projelerin kişileri, toplulukları ve toplumları pasiflikten aktifliğe yönlendireceği* konusu önem kazanmaktadır. Bir projeyi paylaşmak, bir grup hedefe yönelmek ve bir toplumsal harekete katılmak kolektif özbilinci geliştirmektedir. ‘*Toplumsal birimleri kendi projelerini gerçekleştirmekten alıkoyan nedir? Toplumlar farklı şekillerde bozulmuşsa, aktif toplum düzenlemesi ve denetlemesi yapılabilir mi?*’ diye sorgulandığında, kompleks organizasyonlar dikkat çekmektedir. Çünkü daha normatif ve daha az baskıcı toplumsal kontrol türleri bulunabilir (Etzioni, 1961, 1975, s.316-319).

¹⁴³ Elmer E. Schattneider, *Politics, Pressures and The Tariff*, 1935; George J. Stigler, ‘The Theory of Economic Regulation’, 1971, s.7 (Bell Journal of Economics and Management Science, 1971, s.321); Sam Peltzman, ‘Toward a More General Theory of Regulation’, 1976 (Journal of Law and Economics, 1976, S.19/2, s.211-240); Peter B. Pashigian, ‘The Effect of Environmental Regulation on Optimal Plant Size and Factor Shares’, 1984, s.1-24 (Journal of Law and Economics, 1984, S.27/1, s.1-28); Moshe Kim, ‘The Beneficiaries of Trucking Regulation and Producer Gains in The Education Industry’, 1984, s.227-239 (Journal of Law and Economics, 1984, S.27, s.227-239); Ronald G. Ehrenberg & Robert Smith, *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*, 1982, s.32, 312; Aktaran: Etzioni, ‘The Case for a Multiple-Utility Conception’, 1986 (Economics and Philosophy, S.2, 1986, s.159-183); 1987; 1988, s.217-232, 237-251; 1991, s.91-123, 211-222.

Kişisel projeler belli oranda değişime yönlendirebilir (Örneğin bir toplumsal harekete katılma gibi bir proje diğer projelerden daha sahici olma eğilimindedir.). Bu projelerde sahte görünümü azaltma, gerçekçi toplumsal bilgiyi ve bilinci artırma, özel ve kamusalı birbirine yaklaştırma, kişisel enerjinin toplumsal eylemde kullanılması hedeflenir.¹⁴⁴

Kolektif projeler etrafında birleşen toplulukların ve alt toplulukların bir bireye göre *aktifleşme potansiyeli* çok daha yüksektir. Ancak hem kişisel hem kolektif projelerin gerçekleştirilmesinde engellerle karşılaşılabilir (Örneğin ütopyik yapılanmalar). Yine de projeler *kolektif bilinç* oluşturabilir. *Toplumsal projeler* toplumun dönüşümünü hedefleyen toplumsal hareketleri arttırsa da, tam bir toplumsal aktifleşme sağlamada başarısızdır. Etzioni yüksek seviyede *aktif özdeğişim mobilizasyonu* ve hedef farkındalığı sağlayan, mobilizasyon etkisi olan projeleri önemsemektedir (Örneğin uluslar üstü topluluklar oluşturulması).

Aktif toplum ise *postmodern çoğulcu toplumların* dış hedeflerde gerçekleştirebileceği özdönüşüm için gereken mobilizasyondan *daha yüksek seviyede, daha kapsamlı mobilizasyon ve daha çok konsensus içermelidir* (Örneğin sadece birkaç toplumsal projeye odaklanmamalıdır.). *Aktif olmayan çoğulcu toplumlar* ise kısmen harekete geçme eğilimindedir (Etzioni, 1968, s.387-400). *Mobilizasyon başlatan* projeler toplumlardan çok *topluluklarda* etkindir. *İç değişim* gerektiren projeler de mobilizasyon sağlamaktadır çünkü yeni kişisel ya da kolektif bağlılıklar oluşturabilirler.

Diğer taraftan toplumsal aktörler kendi hedeflerinin farkında olsalar da, *beklenmedik sonuçlar* nedeniyle denetim kapasiteleri düşük olabilir (Örneğin aktörlerin farkındalığının ötesindeki faktörler; *Kibutz hareketi* denetimli toplumsal değişimi arzulayanların favorisiydi ancak hem *Kibutz hareketi* beklenenleri

¹⁴⁴ David Riesman & E. Larrabee, 'The Role of Business in Executive Suite', 1957, s.325-328 (Ed. B. Rosenberg & D. M. White, *Mass Culture*, 1957, s.325-340); William Kornhauser, *The Politics of Mass Society*, 1959; Aktaran: Etzioni, 1975, s.316-319.

gerçekleştiremediğinden hem hedeflerinden saptığından taraftarları azalmıştır. Etzioni, 1959).¹⁴⁵

Projeler potansiyel açıdan toplumsal katalizör gibidir. Dolayısıyla ilk eylemin sınırlarını aşan *zincirleme reaksiyon* meydana getirebilirler, bu durumda artık toplum aynı kalmayacaktır (Örneğin projeler psikolojik, vb. nedenlerle engellenen enerjiyi harekete geçirebilir.).

Projeler *toplumsal kibritlere* benzetilebilir çünkü mobilizasyonu ateşler ancak değişim sınırlı sayıda alt birimde gerçekleşmektedir. Bazı elitler, daha eğitilmiş ve öz bilinçli kişiler ya da dengesiz alt birimler öncelikle aktifleşecektir. Bunlar yüksek oranda aktifleşse bile aynı toplumsal birimin diğer alt birimleri ancak *ısınmaya* başlayacak, daha az seviyede harekete geçecek, çoğu da büyük oranda pasif kalacaktır. Etzioni *mobilizasyonu elitist* bir süreç olarak görmekte; tek bir elit ve bunun kitlesel taraftarları değil, farklı elitler, yarı elitler, farklı derecelerde aktifleşen alt topluluklar, pasif sempatizan, seyirci grupları olduğunu vurgulamaktadır (Etzioni, 1968, s.401-406).

İyi toplumu aramaktan çok, *toplumsal duyarlılığı arttırmayı* hedefleyen projeler aktif toplumları oluşturacaktır. Ancak kişisel ve toplumsal projeler arasında *denge* sağlanmalıdır. Aktifliğin artması işbölümünde, otoritede ve normatif prensiplerde artışla birlikte olmaktadır (Örneğin toplumsal farklılaşma). Bu durumda aktif çözüm için *yeniden entegrasyon* önerilmekte; mevcut bilginin, gücün, duyguların ve değerlerin sentezi gerekmektedir.¹⁴⁶ Çünkü aktif toplum araçsal ve ifade edici öğelerin birlikteliğini gerektirmektedir (Etzioni, 1968, s.646-671).

¹⁴⁵ Dorwin Cartwright, 'Some Principles of Mass Persuasion: Selected Findings of Research on The Sale of United States War Bonds', 1954 (Daniel Katz, vd. *Public Opinion and Propaganda*, 1954, s.382-393); Robert Coles & Joseph Brenner, 'American Youth in a Social Struggle: The Mississippi Summer Project', 1965 (American Journal of Orthopsychiatry, 1965, S.35, s.909-926); Eva Rosenfeld, 'Social Stratification in a Classless Society', 1951 (American Sociological Review, 1951, S.16, s.766-774); Melford E. Spiro, *Kibbutz: Venture in Utopia*, 1956, s.201-239; Richard D. Schwartz, 'Democracy and Collectivism in The Kibbutz', 1957 (Social Problems, 1957, S.5, s.137-147); Aktaran: Etzioni, 1968, s.403-427, 467-502.

¹⁴⁶ Anthony F. C. Wallace, 'Revitalization Movements', 1956 (American Anthropologist, 1956, S.58, s.264-281); R. Bastide, 'Messianism and Social and Economic Development', 1966 (Immanuel Wallerstein, *Social Change: The Colonial Situation*, 1966, s.s.467-477); Aktaran: Etzioni, 1968, s.652-666.

4.1.8.İnsan Doğası

Temel insan ihtiyaçları *evrenseldir, postmodern toplumların* ihtiyaçlarını karşılama imkanları önceki toplumlara göre çok daha fazla olsa da, insan ihtiyaçları aslında *aynıdır* ancak *toplumlar kendi ihtiyaçlarını karşılamada farklılaşmaktadır* (Örneğin memnuniyet ölçekleri. Etzioni, 1968, s.635-641, 658--666; 1991, s.153-185).¹⁴⁷

Etzioni insan ihtiyaçlarını önemsemekte ancak insan ve hayvanlarda ortak görülen fizyolojik ihtiyaçları bir tarafa bırakmakta (Örneğin yeme-içme, uyuma); altı temel insan ihtiyacından bahsetmektedir: *Sevgi ve tanınma ihtiyacı* (Örneğin dayanışma, uyumluluk, aşk ihtiyacı), *takdir edilme ihtiyacı* (Örneğin özsaygı, başarı, beğenilme ihtiyacı), *bağlam ihtiyacı* (Örneğin düşünceler, duygular ve inançlar eğitim, ekonomi, din gibi sektörlerden etkilenir.), *tekrarlanan memnuniyet ihtiyacı* (Örneğin kişilik yapıları, toplumsal konumları, kültürel arka planları farklı kişilerin bir eylem için harcadıkları zaman değişmektedir.), *istikrar ihtiyacı* (Örneğin insanlar belli derecede istikrara gereksinim duymaktadır.), *toplumsal yapıda çeşitlilik ihtiyacı* (Örneğin her toplumun üyeleri farklı toplumsal statülerde doğduğundan ve toplumsallaştığından, temel ihtiyaçların belirlenmesi de farklılaşmaktadır.).

Ayrıca bir toplumsal yapının şekillenmesinde, yeniden şekillenmesinde üyelerin katılımı olmadan ihtiyaçların belirlenmesi ya da topluma adaptasyon pek mümkün değildir (Etzioni, 1968, s.615-632).¹⁴⁸

İnsan doğası önemsenmelidir ancak *toplumsal sorunlara insan doğasını mazeret göstermek* yanlıştır (Örneğin Amerika'daki siyasal yozlaşmayı insan doğasına bağlamak, sistemdeki değişimleri yadsımak gerçekte yasalarda düzenleme yapılmasını engellemektedir. Etzioni, 1982; 1984, s.xi-xiii). Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde,

¹⁴⁷ Norman M. Bradburn & David Caplovitz, *Reports on Happiness: A Pilot Study of Behaviour Related to Mental Health*, 1965; Gabriel A. Almond & Sidney Verba, *Civic Culture*, 1963, s.49-51; Aktaran: Etzioni, 635-641, 658-666.

¹⁴⁸ Ruth Benedict, *Patterns of Culture*, 1934, s.143; Gerge G. Stern, Morris I. Stein & Benjamin S. Bloom, *Methods in Personality Assessment*, 1956; Thomas S. Szasz, *Pain and Pleasure: A Study of Bodily Feelings*, 1957; Morris Rosenberg, *Occupations and Values*, 1957; Aktaran: Etzioni, 1968, s.622-626; 1991, s.418-423.

Liberaller otoriter monarşiye, dini ve ahlaki kodların topluma empoze edilmesine karşı çıkmışlar (Örneğin *Whig*’ler); *Sosyal muhafazakarlar* topluluğu ve otoriteyi toplumsal kurumlar olarak görmüşlerdir (Örneğin *Tory*’lerin yaklaşımına ‘*İnsan doğasının aşırı toplumsallaşmış görüşü*’ denmektedir.).

Ancak politikalar belirlenirken, etkinlik, maliyet-fayda hesapları ve analizler yapılırken *ahlaki uygunluk* dikkate alınmalıdır (Örneğin sigara ve alkol kullanımı maliyetleriyle ilgili araştırmalar.).¹⁴⁹ *İnsan doğası* tercihler bütünü olarak değil de, üst tercihlerin davranışları kontrol eden tercihlerle rekabetine dayalı *çoklu benlik* olarak ele alınmalıdır. Öte yandan üst tercihlerin en önemli kaynağı ahlaki ve toplumsal değerlerdir (Etzioni, s.1968, 452-465).

Sosyoekonomide *Tek faydacı Neoklasik paradigmadan* farklı olarak Etzioni geliştirdiği *Deontolojik çoklu fayda modelinde* insan doğasıyla ilgili görüşlere alternatif sunmakta; zevk faydasına ahlak kavramını, rekabete topluluk kavramını ekleyen görüşe yaklaşmakta; etik görüşü ve etik güçleri önemsemektedir. ‘*İnsanların tek bir faydayı ya da zevklerini herşeyin üstüne çıkarması*’ yaklaşımı insan doğasını pek önemsememektedir. Çünkü insanlar kendi koşullarını en iyiye çıkarmak ve ahlaki eylemlerde bulunmak arasında denge kurmaya çalışmaktadır (Örneğin iş, tüketim, zevkler, kaynakların dağılımı arasındaki denge).

Aslında çoğu kişi kendi özel durumuyla kamu yardımları arasındaki *dengeyi* korumaya çalışmakta (Örneğin hayırseverlik, gönüllü çalışma, komşulara yardım etme); gelirinin bir bölümünü bağış olarak vermeyi gerekli görmektedir. Bazen bu gibi kurallar açıkça görülmekte (Örneğin *Mormon Kilisesi*’nde 1/10 vergisi), ne kadar tüketileceği, ne kadar yardım yapılacağı ya da ne kadar bağışta bulunulacağı kurallarla

¹⁴⁹ G. H. Guttridge, *Military Institutions and Power in The New States*, 1965, s.117-129; Dennis Wrong, ‘The Oversocialized Conception of Man in Sociology’, 1961 (American Sociological Review, 1961, S.26/2, s.183-193); Willard G. Manning, vd. ‘The Taxes of Sin: Do Smokers and Drinkers Pay Their Way?’, 1989 (Journal of The American Medical Association, 1989, S.261/11, s.1604-1609); Aktaran: Etzioni, 1968, s.583-586, 622-623; 1986, s.159-183; 1988, s.23-51; 1991, s.170-185, 418-451, 463-468.

belirlenmektedir [Etzioni, ‘The Case for a Multiple-Utility Conception’, 1986 (Economics and Philosophy, 1986, B.2/2, s.159-183); 1991, s.418-451].¹⁵⁰

Kısacası Etzioni’nin savunduğu sosyoekonomik davranış modeli tek faydaya değil, *çoklu faydaya* dayanmaktadır (Etzioni, 1968; 1988, s.21-51, 67-87, 418-451, 463-468; 1989, s.145-156; 1991, s.399-417).

Etzioni *insan doğası* konusunda genel rasyonel çerçevenin ötesine geçmekte, bireylerin normatif bağlılıklarıyla ve etkin katılımı yönlendirildiği görüşüne dayanan *Normatif etkin faktörler* kavramını kullanmaktadır. Ekonomiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere insanların tercihleri, kararları, toplanan bilgi, süreçler ve sonuçlar normatif etkin faktörlere dayanmaktadır (Örneğin üniversite, meslek, kariyer konusundaki tercihler; Yine bazı aktörler ne kadar maaş ödenirse ödensin -belli tabular nedeniyle- mavi yakalı işleri kabul etmeyecektir.).

Mantıksal ampirik faktörler tam tersi yönde olsa da, *normatif etkin faktörler* insanları belli kararlar almaya yöneltmektedir (Örneğin insanların bağlılıkları güçlüyse belli kararlarda ısrarcı olmaktadır. Yine kişi duygusal açıdan inançlarına ne kadar bağlıysa, o kişiyi tartışarak ya da propagandayla yani akli kullanarak değiştirmek o kadar zordur.).

Normatif etkin faktörler pek çok alanda görülmekte, aktörler tarafından *içselleştirilmekte* (Örneğin kişinin iç benliğinin şekillenmesi), bilgide seçicilik sağlamakta (Örneğin Watergate skandalı karşısında aktörlerin tavırlarındaki farklılıklar) ve önyargılı hükümlere sebep olabilmektedir (Etzioni, 1967; 1968; 1986; 1988, s.93-113).¹⁵¹

¹⁵⁰ Adam Smith, *Wealth of Nations*, (1776) 1937, s.14; A. Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, (1759) 1976; F. Thomas Juster, *Preferences for Work and Leisure*, 1985; F. T. Juster, ‘Rethinking Utility Theory’, 1986; David Collard, *Altruism and Economy: A Study in Non-Selfish Economics*, 1978, s.B.10, 15; Aktaran: Etzioni, 1988, s.83-87; 1991, s.418-451.

¹⁵¹ Ivan D. Steiner, ‘Attribution of Choice’, 1980, s.22-24 (Ed. Martin Fishbein, *Progress in Social Psychology*, 1980); Bernard Berelson & Gary A. Steiner, *Human Behaviour: An Inventory of Scientific Findings*, 1964, s.575; Shelly Chaiken & Charles Stangor, ‘Attitudes and Attitudinal Change’, 1987, s.10 (Annual Review of Psychology, 1987, S.38, s.575-630); Robert P. Abelson & Ariel Levi, ‘Decision Making and Decision Theory’, 1985, s.61 (Ed. Gardner Lindzey & Elliot Aronson, *Handbook of Social Psychology*, 1985, S.1,s.231-310);Aktaran: Etzioni,1988,s.93-95, 108

Normatif etkin faktörler hem makro seviyede toplumsal eylemler hem mikro seviyede bireysel tercihler ve davranışlar konusunda açıklayıcıdır. Bütün insanlar *toplumsallaşma* sürecine maruz kalmaktadır. Ancak bir toplumsal yapı temel insan ihtiyaçlarının tersine şekillenmişse, insanlar buna karşı çıkmakta, bunu değiştirmeye çalışmakta, sonuçta toplumsallaşma başarılı bir şekilde gerçekleşmemektedir (Etzioni, 1991, s.3-20). Etzioni değiştirilemeyen bir insan doğası olduğunu kabul etse de (Etzioni, 'Liberals and Communitarians', 1990, s.215-227; 1991, s.125-152), bunun -genetik ya da Allah vergisi değil- aslında herkesin maruz kaldığı *toplumsallaşmanın ürünü* olduğunu belirtmektedir (Etzioni, 1968, s.870-884; 1991, s.125-126).

Toplumlar arasında *toplumsallaşma maliyetleri*, *toplumsal kontrol maliyetleri* ve *kişisel maliyetler* açısından farklılıklar görülmektedir (Etzioni, 1961, s.155). Ancak bütün maliyetlerin ölçülmesi oldukça zordur (Örneğin Japon kültürü ile Meksika kültürünün karşılaştırılması). Üstelik *geçiş* dönemlerinde *toplumsal* ve *kişisel maliyetler* artmakta, yeni nesil bunlardan daha çok etkilenmektedir (Örneğin *Kibutz*). Pek çok ütöpik harekette, kolonide araştırmalar yapılmıştır (Örneğin *çilecilik*, *kibutizm*, *Katolik mezhepler* gibi oldukça farklı sistemlerde *ikinci nesil* üyeler yetişkin çağa geldiğinde *uzaklaşma eğilimi* görülmektedir; *Kilise-mezhep* literatüründe de genel uzaklaşmadan bahsedilmekte, ikinci neslin daha az seçici olması *Kilise* etkisini azaltmaktadır.).

Yabancılaşma aktörün kontrolünün ötesinde, insanın temel ihtiyaçlarına *duyarsız* bir toplumsal durumu göstermektedir. Bazı toplumlar insan doğasına diğerlerinden daha duyarlıdır ancak *yabancılaşmanın olmadığı*, *tam duyarlı bir toplum* pek mümkün görünmemektedir. Etzioni üyelerin her birinin *tam olarak toplumsallaştığı*, toplumsal rollerin yerine getirildiği, mutlu bir toplumu hedeflemektedir. Bazı insan ihtiyaçlarının karşılanmasında *indirgenemeyen* bir yabancılaşma kaynağıyla karşılaşmaktadır (Örneğin güvenlik). Her ihtiyacın karşılanmasıyla belli bir memnuniyet sağlanmakta, gerilim azaltılmakta ancak yine de memnuniyetsizlik tamamen ortadan kaldırılamamaktadır.

Öte yandan yabancılaşmanın çoğu *indirgenebilen* kaynaklardan ortaya çıkmaktadır (Örneğin insan ihtiyaçlarına daha duyarlı sosyokültürel yapılar toplumda

yabancılaşma dağılımını değiştirebilir.). Ancak pek çok sistem üyelerin çoğunluğuna değil, az bir kısmına memnuniyet kaynağı sağlamaktadır. Temel insan ihtiyaçları açısından değerlendirildiğinde, Etzioni kaynakları yapısal olmayan ve indirgenemeyen yabancılaşmadan farklı olarak -toplumsal yapı daha duyarlı hale getirilebilirse- azaltılabilen yabancılaşmaya dikkat çekmektedir [Etzioni, 1961, s.155; 1964, s.19; Etzioni, 'Basic Human Needs, Alienation and Inauthenticity', 1968, s.870-884 (American Sociological Review, 1968, S.33/6, s.870-884); 1968, B.21, s.624; 1991, s.153-185].

Etzioni, Durkheim'in *insan ihtiyaçlarının sonsuz* bir şekilde genişletilebileceği görüşüne katılmakta ancak toplumda kaynakların, statü sembollerinin, vb. daha eşitlikçi dağılımıyla *yabancılaşma seviyesinin azaltılabileceğini* düşünmektedir. İnsan doğası evrenseldir, farklı dönemlerde, toplumlarda ve koşullarda, farklı renklerde insanlar, kadınlar, erkekler aynı eğilimleri göstermektedir. Dolayısıyla bir gruba diğerinden daha kötü davranmak için hiçbir sebep yoktur. *Toplulukçuluk yaklaşımında* topluluk, toplumsal değerler ve insan doğası kavramları farklı etnik, dini ve kapsamlı topluluklar arasındaki ilişkiler açısından ele alınmakta (Örneğin Avrupalılar); topluluk değerlerinin hangi kriterlere göre olacağı sorgulanmaktadır (Etzioni, 1995, s.1-37; 1996, s.xii-xxii).

Toplumsal durum açısından değerlendirildiğinde, hem davranışlar hem bunun altında yatan yapı temel insan ihtiyaçlarına duyarlı ise *sahici*, hem davranışlar hem yapı duyarsız ise *yabancılaştırıcı*, altta yatan yapı duyarsız olsa da kurumsal ve sembolik duyarlılık sağlanıyorsa *sahteci* diye isimlendirilmektedir. Yabancılaşmanın artışı genellikle endüstriyel ekonomilerin, bürokratik ulus devletlerin ortaya çıkışıyla, *Rasyonalizm* çağıyla ve bilimsel gelişmelerle birleştirilmektedir.

Yabancılaşma ve modernleşme birlikte görülmektedir. Postmodern kabul edilen dönemde sahteci öğeler artmış, açıkça reddetme yerine *sahte katılım şekilleri* ortaya çıkmıştır (Örneğin işçilerin birlik üyeliğine kabul edilmesi, yönetim ve medya tarafından motive edilmesi). Ayrıca *protesto şekilleri* de değişmektedir (Örneğin *Hippiler*, *Bohem protestosu*, vb. sahteciliğe bir tepkidir.). Bu yaklaşımların temel insan ihtiyaçlarına duyarlı bir toplum oluşturup oluşturmayacağı zamanla görülecektir

(Etzioni, 1961, s.155; 1964, s.19; 1968, B.21, s.614-617, 633-650, 870-884; 1991, s.153-185).¹⁵²

İnsan doğası hem normatif alanı sınırlandırmakta hem insanların daha üst bir ahlaki duruma yükselmesine imkan tanımaktadır. Toplulukçuluk yaklaşımında insan ilişkileri önemlidir (Örneğin aileler, akran grupları, gönüllü birlikler, çeşitli topluluklar). Ahlaki görüşün korunması ve değerlerin içselleştirilmesi için toplumsal yapılanmalara gerek duyulmaktadır. Bu yapılanmalarda ise tatiller, ritüeller önemlidir çünkü ritüeller tarih boyunca insanların değerlere bağlılıklarını sürdürmesini sağlamıştır (Örneğin Yılbaşı, Ramazan Bayramı, Bağımsızlık Günü kutlamaları, Anma günleri).

Bu kutlamalar kişileri normatif bağlılıklarını azaltmaya yönelik, sekülerleşen günlük uygulamalardan uzaklaştırmakta; kişilerin kutsalla ya da bunun sivil anlamda denkleriyle yeniden bağlantı kurmalarını sağlamaktadır. Aile yemeklerinin bile böyle bir işlevi olduğu, toplumsal ihtiyaçlara hizmet edebileceği belirtilmektedir.

Bütün toplumsal yapılanmalar *değerlerin içselleştirilmesini* etkilemektedir. Ahlaki alt yapının oluşturulması ahlaki değerlerin içselleştirilmesine, ahlaki görüşün desteklenmesine dayalıdır. Ahlaki alt yapının oluşturulmasında dört toplumsal yapılanma önceliklidir: Aileler (Ahlaki benliğin oluşturulmasında, değerler eğitiminde ilk aşama), okullar (eğitim ve karakter oluşumu), topluluklar (ahlaki görüşün toplumsal yapılanması), topluluklar topluluğu (bütün toplumda ahlaki bağlılıkların, toplumsal birimlere bağlılığın artırılması).

Toplulukçuluk yaklaşımında kişisel ve toplumsal yapılanmada toplumun ihtiyaç duyduğu, davranışlara yön veren değerler önemlidir (Örneğin siyasi liderlerin kutlamalarda, konuşmalarında aile değerlerinden bahsetmesi.). Yasal düzenlemelerle ve yasal olmayan politikalarla (Örneğin evlilik öncesi danışmanlık, okullarda öğrencilere sorun çözme yollarının öğretilmesi, gönüllü birliklerde, ibadet yerlerinde aile

¹⁵² Harold Lasswell, *Politics: Who Gets What, When, How*, 1958; Jean-Paul Sartre, *Anti-Semite and Jew*, 1960, s.92; Reinhard Bendix, *Work and Authority in Industry*, 1956, s.306-318; Loren Baritz, *The Servants of Power*, 1960; Aktaran: Etzioni, 1961, s.155; 1991, s.170-185.

danışmanlığı ile evliliğin desteklenmesi) sosyoekonomik politikalarla *ailenin korunması* sağlanabilir (Örneğin çocuklu ailelere çalışma şartlarında kolaylık sağlanması).

Aile bilincinin artırılması için *yasal* düzenlemeler yapılabilir; kişisel, bölgesel ve ulusal seviyede belli *törenlerden* (Örneğin Beyaz Saray’da ailece yapılan kutlamalar), çocuklarına sahip çıkan ailenin önemini vurgulayan *megaloglardan* yararlanılabilir, yasalarda değişiklik yapılabilir (Örneğin çocukların öncelikle korunması. Etzioni, 1991, s.4-20; ‘How to Make Marriage Matter’, Etzioni, 1993, s.76; 1994, s.183-184).¹⁵³

Toplulukçuluk yaklaşımında eski dönemlerde okulların *karakter eğitimindeki* önemine karşılık, çağdaş toplumlarda devlet okullarının daha fazla rol üstlenebileceği, ailelerin bu konudaki işlevinin azaldığı vurgulanmaktadır. Devlet okullarında topluluğun ortak değerlerine odaklanma, bağlılığın artırılması, tarihsel bağlamda *dinin rolünün öğretilmesi ancak öğrencilere özel bir dinin öğretilmemesi, öğrencilerin dini bağlılıklarını ifadede özgür olması* önemsenmektedir (Etzioni, 1996, s.160-188).

Kısacası insan doğası, insan ihtiyaçları ve toplumsal ihtiyaçlar ne kadar önemsenirse, toplumsal yapılanma o kadar güçlü olmaktadır. *Toplulukçuluk yaklaşımında* hem insan doğası hem normatif alan önemsenmekte; toplulukların ve toplumların yapılanmasında ahlaki alt yapının oluşturulmasını, ahlaki değerlerin içselleştirilmesini ve toplumun gelişimini sağlayacak uygulamalar desteklenmektedir.

4.1.9.Ahlak Toplulukları

Ahlak topluluğu kavramı Aristo geleneğinden alınmadır. Klasik ahlak geleneğinde kişilerin *yüce bir amacı* olduğuna inanılmaktadır. Toplulukların ahlaki temelleri *ortak bir anlayışa*, insanların belli eylemlerinin değerli ve erdemli kabul edildiği ortak varsayımlara dayandırılmaktadır. MacIntyre ve Walzer *Toplulukçuluk*

¹⁵³ Emile Durkheim, *The Elementary Forms of Religious Life* (Çev. Karen E. Fields, 1995); Leigh Eric Schmidt, *Consumer Rites: The Buying and Selling of American Holidays*, 1995; Robert N. Bellah, vd. a.g.e. 1991, s.260; E. Mark Cummings & Patrick Davies, *Children and Marital Conflict: The Impact of Family Dispute and Resolution*, 1994, s.32; James H. Bray & Ernest N. Jouriles, ‘Treatment of Marital Conflict’, 1995, s.467; David M. Wagner, ‘Taming The Divorce Monster: The Many Faults of No-Fault Divorce’, 1994 (Family Policy 7, 1994, s.5-6); Aktaran: Etzioni, 1996, s.172-188.

yaklaşımını açıklarken *bireysel hakların* da prensiplerinin belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Toplulukçuluk yaklaşımında ahlak topluluğu görüşü, modern toplumun ahlaki temellerinin tutarsız, parçalanmış olduğu, teorik ve pratik anlamda ahlaki anlayışı kaybettiği varsayımıyla birleştirilmektedir. Bu topluluklarda bireyler kendi yararlarına göre değil, ahlaki düzenin bir parçası olarak kamu yararına göre tercih yapmaktadır. Her birey erdemleri öğrenmeye, uygulamaya, kendini içsel anlamda eğitmeye, iyi bir insan olmaya çalışmakta, ‘*Bir erkek ya da bir kadın olarak benim için iyi olan başkaları için de iyidir, ben içinde bulunduğum insan topluluğuna bağlıyım.*’ demektedir.

Walzer ortak *ahlaki değerlere* dayalı *adalet dağıtan* bir sistemi formüllemektedir. Her topluluk ortak değerlere belli anlamlar katmakta ve topluluk üyeleri bu anlamları paylaşmaktadır. Toplulukçular açısından *topluluğun ahlaki gücü*, bireysel haklar, ait olma ve toplumsal katılım önemsenmektedir. Ancak toplulukların üyeleri üzerinde *ahlaki zorlaması* olabilir. Ahlak topluluğunda bireyler topluluğun ortak anlayışına ve kolektif konsensusa bağlıdır. Üstelik büyük bir topluluğun ahlaki baskı potansiyeli daha belirgindir.¹⁵⁴

Etzioni çoğulcu postmodern toplumlarda karşılaşılan problemlerin çözümünde -şiddet içermeyen- *Ahlak topluluklarını* önermektedir. Mahalle kahvehanelerinde, belediye binalarında, yerel, ulusal ve uluslar arası alanda, *mümkün olan her ortamda* bu topluluklar oluşturulabilir, kabileci eğilimlerden uzak daha barışçıl ortamlar sağlanabilir. Gündemdeki konularda *ahlak diyalogları* yapılabilir, farklı kesimlerden çok sayıda kişinin ve topluluğun katılımıyla toplumsal konsensus sağlanabilir.

Aktörlerin bağlandığı değerlerin tanımlanmasında değerlerin içeriği, bağlılığın yoğunluğu ve aktörün değerlerini benimsediği topluluğun yaygınlığı önemlidir (Örneğin

¹⁵⁴ John R. Wallach, ‘Liberals, Communitarians and The Tasks of Political Theory’, 1987, s.584, 593, 608 (Political Theory, 1987, S.15/4, s.581-611); A. MacIntyre, a.g.e. 1984, s.2, 67-70, 150-151, 188, 200-205, 220-221, 226-229, 263; M. Walzer, a.g.e. 1983, s.9, 20, 28-29, 72, 250, 312-313, 320; Philip Selznick, ‘The Idea of a Communitarian Morality’, 1987, s.447-455 (California Law Review, 1987, S.75/1, s.445-463); Michael J. Sandel, ‘Democrats and Community’, 1988, s.21-23 (The New Republic, 1988, S.198, s.20-23); *Whose Justice, Which Rationality?* Alisdair MacIntyre, 1988, s.4; Aktaran: Etzioni, 1991, s.127-152.

yalan söylemenin günah olduğuna inanan iki kişinin ya da topluluğun bu konudaki sınırları çok farklı olabilir: Bu normun çocuklardan çok yetişkinlere ya da ikincil ilişkilerin olduğu kişilerin dışındakilere uygulanması gerektiği veya evrensel bir doğru olduğu düşünülebilir.). Öte yandan *toplumsal süreçler* ahlak topluluklarındaki *normların* içeriğini, yoğunluğunu ve yaygınlığını etkilemektedir (Örneğin ahlak topluluğunun sınırları eğitilmiş ve bilinçli insanlarda daha kapsamlıdır.).

Aktörün ahlak topluluğuna bağlılığı sabit kalmamakta, kapsamı artmakta ya da azalmaktadır. Ahlak topluluklarının sınırlarını etkileyen faktörler açısından bazı değerler birincil ilişkilerle (Örneğin *sevgi ve aşk* kavramları konusunda *Hristiyan geleneği* ile *Sosyalist gelenek* arasındaki fark), bazıları da siyasal toplulukların sınırlarıyla alakalıdır (Örneğin adaletin sağlanması konusunda). Bu değerler siyasal sistemden daha kapsamlı değilse topluluk oluşumunu yavaşlatmakta (Örneğin çoğu ulus devletin yapılması), daha kapsamlı ise birleştirici etki yapmaktadır (Örneğin *AET'nin* zirvede olduğu günlerde 6 Avrupalı ulusta görülen 'Avrupalı' duyarlılığı).

Şiddet içermeyen *ahlak toplulukları* barışın normatif temellerini sağlayabilir ve kabilecilik eğilimlerini azaltabilir.¹⁵⁵ Bu topluluktaki aktörler -kişi, elit, sınıf ya da ulus- arasında değerlerde, çıkarlarda ve bakış açılarında farklılık olsa da, şiddete başvurulmaz, eylem birliği konusunda anlaşmaya varmaya çalışılır. Postmodern sayılan toplumlarda şiddet içermeyen topluluklar yayılma eğilimindedir ancak bu durum hiçbir zaman toplumun tümü için geçerli olmamaktadır.

Postmodern ulus devletlerde diğer uluslara hatta kendi vatandaşlarına karşı güç kullanımının meşrulaştırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla değerlerin böyle kabileci bir mantıkla sınırlandırılması ancak diğer değerlerle karşılaştırıldığında anlaşılmaktadır (Örneğin ABD'de kişiler yoksulluk sınırındaki kişilere yardım etmeye teşvik edilse de, gerçekte diğer toplumlardaki yoksulluk sınırı çok daha alt seviyelerdedir.).

¹⁵⁵ W. L. Davis & David E. Davis, 'Internal-External Control and Attribution of Responsibility for Success and Failure', 1972 (Journal of Personality, 1972, S.40, s.123-136); Aktaran: Etzioni, 1988, s.108-110.

Postmodern dönemde *uluslar üstü ahlak toplulukları* ve çeşitli değerlerin desteklenmesi artmaktadır (Örneğin dış yardımın, *UNICEF*'in çalışmalarının desteklenmesi). Hatta ideolojiler alanında bile değerlerle ilgili kavramlar yer almaktadır (Örneğin *Sosyalist toplumlar kardeşliği, özgür dünya*). Ancak Etzioni kişilerin hangi birliğe ya da ahlak topluluğuna bağlanacağını belirleyecek, bir ahlaki sınırlandırmaya değil de diğerine bağlanmasını haklı çıkaracak ilkeler olmadığını düşünmektedir (Etzioni, 1968, s.602-614; 1988, s.108-110; 1990, s.215-227; 1991, s.127-152).

4.1.10.Ahlak Diyalogları ve Megaloglar

Etzioni hem *Aktif toplum ve Toplumsal özdenetim teorisinde* hem *Toplulukçuluk yaklaşımında*, günümüz toplumlarında toplumsal gruplar ve topluluklar arası, ulusal ve uluslar arası (Örneğin çevre kirliliği) problemlerin çözümünde *ahlak diyaloglarını ve megalogları* önermektedir (Etzioni, 1994).

Bu diyaloglar ne kadar yaygınlaştırılırsa (Örneğin medyadaki, gündemdeki tartışmalar), kapsamı ne kadar genişletilirse (Örneğin ulusal megaloglar), bunlara katılım ne kadar artarsa (Örneğin toplumun farklı kesimlerinin, farklı toplulukların üyelerinin katılımı) toplumda *konsensus* oluşma ihtimali o kadar artmaktadır. Ahlak diyalogları mümkün olan *her yerde* (Örneğin belediye meclislerinde), farklı konularda (Örneğin yasa teklifleri), farklı toplulukların katılımıyla (Örneğin sivil toplum kuruluşları, dini gruplar), farklı alanlarda gerçekleştirilebilir (Örneğin yerel, ulusal, uluslar arası. Etzioni, 1994, s.1-20), *karşı kültürel* ahlaki görüşlere dayalı olabilir (Örneğin herkesin haklarına saygı. Etzioni, 1968, 429-549; 1996, s.1-11).

Etzioni *sivil toplum kuruluşlarının* kültürel içeriğini ve özgürlükçü yaklaşımı vurgulamakta (Örneğin üniversiteler, dini topluluklar) ancak birlikte yaşamayı kolaylaştıracak ortak bir zemin oluşturulmasında *dini toplulukların* diğer inançlardan topluluk üyeleriyle diyaloglara yanaşmamasından yakınmaktadır. Entelektüel dayanışmanın dinsel açıdan dengi ekümenik çalışmalar ve dinler arası diyalog şeklinde ortaya çıkmaktadır. Üniversiteler, kiliseler, sanat ve basın dünyası toplumsal dayanışmanın geliştirilmesine yardımcı olabilir.

Sivil toplumda görüşmeler ve müzakereler ancak vatandaşlar entelektüel ve toplumsal dayanışma erdemlerine göre davrandığı ve konsensus seviyesini arttırdığı sürece sürdürülmektedir. Kamudaki tartışmalara üniversitelerin, kiliselerin, gönüllü birliklerin katılması yeni siyasal rasyonalite standartlarının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Örneğin Amerika’da köleliğin kaldırılması, kadınlara oy hakkı verilmesi. Etzioni, 1995, s.143-153).

Demokratik süreçlerde *müzakerelerin sınırları* tartışılmaktadır. Toplumsal diyaloglara katılanların özerk olmadığı, topluluk üyelerinin ancak boş zamanlarında kamu politikalarıyla ilgili çalışmalara katılabildiği, müzakerelere katılanların *bireyler değil alt grupların ve alt toplulukların temsilcileri* olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca toplulukların karşılaştığı sorunlar genellikle ampirik ya da mantıksal değil *normatiftir*. Topluluk temelli ya da ulusal müzakerelerde bilgi önemlidir ancak *ahlak diyaloglarıyla* değerlerin toplumdaki yeri anlaşılabilir (Etzioni, 1988, s.136-150; 1993, s.192-206).

Ahlak diyalogları insanların bilinçli bir şekilde katıldığı, normatif bağlılıklarla ilgili yoğun tartışmaların yapıldığı toplumsal süreçlerdir. Bu diyaloglar kişiler kendi yaşamlarını yönlendirecek değerleri belirleme sürecine katıldığında gerçekleşmektedir (Örneğin ABD’de üniversiteye ve işe alınmada *ırk ayrımcılığı yapılmamasının* bir değer olarak kabul edilip edilmeyeceği uzun süre konuşulmuştur.). Böylece topluluk üyelerinin *ahlak kültürüne entegrasyonu ve yeni değerlerin benimsenmesi* sağlanmaktadır. Bir toplumun *iyi* olabilmesi için toplumsal koşullar yasalardan çok *ahlaki görüşe* dayanmalıdır. Çünkü ‘iyi’ toplumda yasalar öncelikle o toplumda ahlakın sürekliliğiyle alakalıdır [Etzioni, ‘Liberals and Communitarians’, 1990 (Partisan Review, 1990, S.57/2, s.215-227); Etzioni, 1983; 1988, s.136-150; 1993; 1994, B.1, s.192-206; 1995, s.16-34; 1996, s.3-58, 85-119, 217-259].

Ahlak diyalogları değerlerle ilgilidir. Bu diyaloglarda ilk kural *ortak üst bir değere* başvurulmasıdır. *Üst değerler* belli politikaların benimsenmesinde ya da

reddedilmesinde, ahlaki konulardaki çatışmalarla mücadele edilmesinde kullanılabilir. Çatışmalı durumlarda *ikinci* ya da *üçüncü değerler* gündeme getirilebilir.¹⁵⁶

Ahlak diyalogları değerler eğitimini, iknayı ve liderliği gerektirmektedir. İkinci kural diğer grupların ahlaki bağlılığına hakaret etmemek, alay etmemektir (Etzioni, 1994). Rekabet eden partilerin birbirlerine kötülük yapması, karşı tarafın değerlerini tamamen negatif olarak göstermesi engellenmelidir (Örneğin Hristiyanlık karşıtlarına Satanist denmesi; 1994 seçimlerinde Tanrı'dan korkan Amerikalılar-Tanrı inancı olmayan kişiler karşıtlığı gibi tanımlamaların kullanılması).

Üçüncü kural *hakların daha az gündeme getirilmesi, ihtiyaçların, isteklerin, çıkarların daha çok konuşulmasıdır*. Ayrıca bazı konuların tartışma dışı bırakılması gerekebilir. Liberal bireyseller üst değerlerin, özellikle dini değerlerin tartışma dışı bırakılması gerektiğini düşünmektedir.

Bir topluluğun ya da toplumun *yeni, yenilenen değerler ya da diğer değerler için nasıl* bir araya geleceği tartışılmaktadır. İlk aşamada toplulukların *ahlak diyaloglarına*, ilçe toplantılarına katılmaları beklenmektedir. *Toplulukçuları* eleştirenler bu diyalogların toplumsal seviyede gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir. Ancak Etzioni *bütün toplumların* hatta nüfusu yüz milyonlarca olanların bile ortak değerlerdeki değişimleri yönlendirecek ahlak diyaloglarına katılabileceğini; bölgesel toplantılarla (Örneğin çiftler arasında, çayevlerinde), toplum çapında ağlarla ve kamuda ortak noktalarda bir araya gelinebileceğini düşünmektedir. Bölgesel temsilcilerin, gönüllü birliklerin katılımıyla, bölgesel ve ulusal toplantılarda, millet meclislerinde (Örneğin ABD Kongresi) ya da elektronik bağlantılar aracılığıyla *ahlak diyalogları ağı* gerçekleştirilebilir (Örneğin internet grupları).¹⁵⁷

¹⁵⁶ David Hollenbach, 'Virtue, The Common Good and Democracy', 1995 (Etzioni, a.g.e. 1995, s.143-153); Robert E. Goodin, *No Smoking: The Ethical Issues*, 1989; Stephen L. Carter, *Integrity*, 1996; Ed. Michael Lerner & C. West, *Tikkun*, 1995; M. Lerner & Cornel West, *Jews and Blacks: Let The Healing Begin*, 1995; Aktaran: Etzioni, 1995, s.143-153; 1996, s.102-104, 172-176.

¹⁵⁷ William A. Galston, *Liberal Purposes*, 1991 B.1, 4-7, s.221-227; Michael J. Sandel, 'Moral Argument and Liberal Toleration: Abortion and Homosexuality', 1995 (Etzioni, 1995, s.52-70); *The Religious Right: The Assault on Tolerance and Pluralism in America*, 1994, s.30 (Anti-Defamation League, 1994); Sidney Blumenthal, 'The New Testament', 1994 (New Yorker, 21 November, 1994, s.7); Courtney Leatherman, 'Whither Civility?', 1996 (Chronicle of Higher Education, 1996, A21); Mary A. Glendon, a.g.e. 1991, s.9-14; Bruce A. Ackerman, *Social*

Kamunun odaklandığı noktalarda, televizyon tartışmalarında, gazetelerde, dergilerde, çeşitli birliklerde bölgesel değerlerle ilgili konuşmalar ve toplum çapında *megaloglar* gerçekleştirilebilir (Örneğin *Council on National Issues Forum*). Bu forumlar bilgi paylaşımına, düşüncelerin netleşmesine yardımcı olmakta, normatif bir rol oynamaktadır (Örneğin *The Council on Foreign Relations*). *Ulusal megalogların* kamu olaylarında geliştirildiği, hız kazandığı ve bu olaylardan etkilendiği görülmektedir (Örneğin duruşmalar, protesto yürüyüşleri).

Megaloglar genellikle düzensizdir, kapsamlıdır, başı sonu belirsizdir. Yine de *Toplulukçu toplumlarda megaloglar temel değerlerde önemli değişimlere* neden olabilir (Örneğin teknolojinin gelişimiyle birlikte *beyin ölümüyle, ölümün* tanımlanmasıyla ilgili uygulamalarda toplulukların örf ve adetlerindeki değişimler. Ayrıca bütçe açığı, kadın hakları, refah düzeyi, devletin rolü, çevre koruma, *Medeni haklar hareketi* gibi konularda diyaloglar gündeme gelmektedir.). *Megaloglar* diğer toplumlarda da görülmektedir (Örneğin İskandinav ülkelerinde *Avrupa Birliği'ne* katılma, göçmenler, vb. konularda).¹⁵⁸

Toplulukçu toplumlarda bütün megaloglar *ortak normatif yönelimle* sonuçlanmayabilir (Örneğin kürtaj konusundaki yasal düzenlemeler). Ortak değerlere ulaşamadığında o toplum *dönüşüm* ya da *parçalanma* riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Örneğin Hindistan-Pakistan ayrılığının kısmen *Müslümanlar ile Hindular* arasındaki değer farklılıklarından kaynaklandığı söylenmektedir.). Ancak çoğu toplum artık megaloglara hazırdır (Örneğin toplumsal düzenle özerklik arasında denge sağlama)

Amerikan toplumunda diyaloglar ve megaloglar *dini ve seküler* ekseninde, medyada gerçekleşmektedir (Örneğin *kamusal alanda ibadet, homoseksüel davranışlarla ilgili yasalar*). Hangi *temel değerlerle ahlaki düzenin* yeniden canlandırılacağı (Örneğin geleneksel *Hristiyan değerleri, seküler sivil değerler, seküler*

Justice in The Liberal State, 1980, B.8, 11; Jane J. Mansbridge, *Beyond Adversary Democracy*, 1983, B.5, s.47-58; Aktaran: Etzioni, 1995, s.52-70; 1996, s.16-34, 85-118.

¹⁵⁸ David Lamb, *Death, Brain Death and Ethics*, 1985, s.4; Robin M. Williams, *American Society: A Sociological Interpretation*, 1952, s.389; Marc Mowery & Tim Redmond, *Not in Our Backyard*, 1993, s.39; Aktaran: Etzioni, 1996, s.85-118.

hümanizm), bu düzenin ne oranda *gönüllü* olacağı tartışılmaktadır. *Bireysel haklarla toplumsal sorumluluklar* arasında denge sağlanmaya çalışılmaktadır (Örneğin suçlularla, uyuşturucu kullanımıyla mücadele, alkol kullanan sürücülerin hakları).

Ahlak diyaloglarına öncelikle yapılacak diyaloglar hakkında konuşularak başlanabilir. Kamu liderleri, düşünürler *kültür savaşlarının* olumsuz etkilerine dikkat çekebilir (Örneğin parti liderleri), *olumsuz reklamlardan sakınılmalıdır* (Örneğin medyada, seçim kampanyalarında kutuplaşmanın, çatışmaların tetiklenmesi). Küçük gruplarda *forumlar* düzenlenebilir. *Medyanın ahlak diyaloglarına zaman ayırmasını* sağlayacak kurallar belirlenebilir (Örneğin televizyonda, radyoda gündeme gelen problemler, bazı önyargılı yaklaşımlar). *Kamusal alanların ve ilçe toplantılarının geliştirilmesi* diyaloglarını arttırabilir. *Referandumlar* doğrudan demokrasi şekilleri olarak eleştirilse de, ahlak diyaloglarının *kurumsallaşmasını* sağlayabilir (Örneğin vergilendirme oranları, göçmenlerle ilgili düzenlemeler).

Vatandaşların hükümet birimlerine belli önerilerde bulunabileceği *vatandaş komisyonları* (Örneğin bazı politikaların belirlenmesinde oluşturulan komisyonlar), *başkanlık komisyonları* (Örneğin pornografi, sosyal güvenlik komisyonları), *kamuoyu müzakereleri* ahlak diyalogları oluşturulmasını sağlayabilir (Örneğin sandığa gitmeden önce vatandaşların bir araya gelip tartıştığı kamuoyu araştırmaları). Bu diyaloglar *ibadet yerleri etrafında* (Örneğin şiddet karşıtlığını vurgulayan *Afrikalı-Amerikalı Kiliseler*), *gönüllü birliklerde* de gerçekleşmekte (Örneğin *League of Women Voters*), *temel değerlerin desteklenmesinde ve şekillendirilmesinde* rol oynamaktadır.

Ahlak diyaloglarının, ilçe toplantılarının *elektronik* ortamda (Örneğin Pazar günleri 10.00-11.00 arası), uzmanlar eşliğinde yapılması, elektronik araçların kullanılması (Örneğin internet; 1992 Seçim kampanyalarında Ross Perot bütçe açığı, sağlık harcamaları gibi konularda elektronik ortamın sürekli kullanılmasını önermiştir.), *siber alanda* toplumsal bağların oluşturulup oluşturulamayacağı (Örneğin kimsesizlere aşevleri yapılması çalışmalarının başlatılması), *erdem toplulukları* üyelerinin gerçek topluluklarla aynı gelişip gelişmeyeceği tartışılmaktadır.

Teledemokrasi siyasal katılım şekillerinden biridir ancak tehlikeli ya da antidemokratik olduğu da söylenmektedir. Seçilmiş temsilcileri yasama meclisi üyelerini bilgisayar oylarıyla ya da çeşitli elektronik hilelerle değiştirmek de demokratik olmayacaktır. Kısacası *siyasal karar alma birimleriyle ahlak diyaloglarının birleştirilmesi*, siyasal alanda *plutokratik eğilimlerin sınırlandırılması* (Etzioni, 1984), *hükümet ile toplum arasında köprü kurulması Toplulukçu kamu politikalarının hedeflerindendir* (Etzioni, 1984; 1996, s.85-118).¹⁵⁹

Yasalar ile ahlaki düzen arasındaki ilişkiler sık sık gündeme gelmektedir. *Kapsamlı ahlak diyalogları ve kamusal eğitim* bazı yasal düzenlemelerle desteklenebilir. Ahlak diyalogları uzun süreli, karmaşık ve maliyetlidir, başı sonu belli değildir (Örneğin çevre problemleriyle, sigara içmenin yan etkileriyle, ırk ilişkileriyle ilgili ahlak diyalogları.). *Bilinç oluşturma, yavaş yavaş ilerleme ve çözüme ulaşma* gibi aşamalar gerektirebilir. Çünkü davranışların çoğunu kontrol etmede ahlaki görüş tek başına yeterli olmamaktadır (Örneğin çocuk-ebeveyn ilişkileri), en *Toplulukçu toplumlarda* bile bazı *yasal düzenlemelere* gerek duyulmaktadır (Örneğin İsrail Kibutz bölgesinde bir adam öldürme olayında üyeler -bu durumdan hoşlanmasalar da- polise haber vermek zorunda kalmışlardır.).

Öte yandan *yasal düzenlemelerle* ilgili öneriler ahlak diyaloglarında gündeme getirilebilir ancak bu *yasa teklifleri* sadece ekonomik düşünceleri, elde edilecek faydaları değil, *topluluğun değerlerini* de dikkate almalıdır. Çünkü ahlaki görüşlerle diğer görüşler birbirine karşıt olabilmekte ve tartışılmaktadır (Örneğin organ bağışı, HIV testi zorunluluğu. Etzioni, 1996, s.119-159).

Baskıcı olmayan, *Şalem* benzeri toplulukların mümkün olup olmadığı sorgulanmıştır. Oysa çağdaş toplumlar geleneksel toplumlara göre daha az güç kullanmaktadır. Üstelik topluluklarda insan haklarının, evrensel erdemlerin ihlal

¹⁵⁹ Aaron Wildavsky, 'Representative vs. Direct Democracy: Excessive Initiatives, Too Short Terms, Too Little Respect for Politics and Political Respect', 1992 (Responsive Community, 1992, S.2/3, s.31-40); James S. Fishkin, *The Voice of The People: Public Opinion and Democracy*, 1995; Howard Rheingold, *The Virtual Community: Homestanding on The Electronic Frontier*, 1993; Elizabeth Drew, *Politics and Money: The New Road to Corruption*, 1983; Aktaran: Etzioni, 1996, s.85-118.

edilmesini engelleyen düzenleyici sistemler bulunmaktadır (Örneğin Anayasa). Öte yanda *Toplulukçu düşünceyi Liberal düşünceden* ayıran öğelerden biri *ahlak diyaloglarıdır*. Küçük büyük tüm topluluklarda ahlak diyalogları gerçekleştirilebilir, devlet müdahalesi olmaksızın hangi toplumsal normların ve davranışların gözden geçirileceği belirlenebilir (Etzioni, 1996, s.189-216, 217-157; 1998).

Ahlak diyalogları *ortak bir normatif zemin* oluşturmakta, *farklı inançlardaki* insanları bir araya getirmektedir. Etzioni ahlak diyaloglarının iyi yapılanmış toplumlarda, demokrasilerde görüldüğünü ve bu diyalogların duyarlı toplumlara doğru yeni yönelimler ortaya çıkarabileceğini düşünmektedir (Örneğin ABD’de çevrecilik, medeni haklar, vb. konularda ahlak diyalogları yapılmaktadır.). Yine *uluslar arası ahlak diyalogları* ile ortak ahlaki bir temel, siyasal kültür oluşturulabilir (Örneğin çevre bilinci geliştirilmesi). Bu diyaloglar farklı ulusların ahlaki açıdan neyi onaylayıp neyi onaylamadığını göstermektedir.

Uluslar arası ahlak diyaloglarının *aşamaları* farklı kültürlerden insanların birbirlerini yargılayıp yargılamayacaklarının, hangi *değerlere* göre bunu yapacaklarının, bu değerlerin hangi *yöntemlerle* destekleneceğinin belirlenmesi şeklinde olabilir (Örneğin ‘Kosova’daki etnik temizliğe karşı çıkanlar Sırbistan’ın bombalanmasına da karşı çıkacak mıdır?’).¹⁶⁰ *Dünya çapında ahlak diyaloglarının zaten küresel normlar, değerler* oluşturmaya yönelttiği, topluluk oluşturmayı sağlayan ortak siyasal kültürün yapılanmasını desteklediği görülmektedir ancak gelişmeler çok yavaştır.

Küresel anlamda *BM’nin* belli bir meşruluğu olsa da, yeniden yapılandırılması sorunların çözümünü kolaylaştırabilir (Etzioni, 1996, s.217-257; 2004c, s.195-210).

¹⁶⁰ Amy Gutmann, ‘The Challenge of Multiculturalism in Political Ethics’, 1993 (Philosophy and Public Affairs, 1993, S.22/3, s.177, 180-181); Gareth Porter & Janet W. Brown, *Global Environmental Politics*, 1996, s.69-105; Ed. Volker Rittberger, *Regime Theory and International Relations*, 1993; Martha Finnemore, ‘Norms, Culture and World Politics: Insights from Sociology’s Institutionalism’, 1996 (International Organization, 1996, S.50, s.325-348); Ed. Peter J. Katzenstein, *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, 1996; Lawrence Lessig, *Code and Other Laws of Cyberspace*, 1999, s.226; Charles Taylor, ‘Democratic Exclusion and Its Remedies’, 1999 (Ed. Alan C. Cairns, vd. *Citizenship, Diversity and Pluralism: Canadian and Comparative Perspectives*, 1999, s.271); Aktaran: Etzioni, 2004c, s.195-210.

4.1.11. Aktif Toplumun Eleştirisi

Etzioni'nin *Aktif toplum ve Toplumsal özdenetim teorilerinde* öne sürdüğü *insan* imajı Parsons'un yaklaşımına benzemektedir. Çünkü *insan davranışı gönüllü ve hedef yönelimli* ancak bireyin içinde yaşadığı özel toplumsal yapıyla *tutarlı* bir olgu olarak görülmektedir. *Aktif toplum teorisinde yabancılaştırıcı toplumlara karşı Aktif toplumlar önerilmektedir.* İnsanların bazı ihtiyaçları olsa da (Örneğin duygusal yakınlık, tanınma, bağlam, memnuniyet ihtiyacı), bu ihtiyaçlar toplumsal yapıda sekteye uğramakta, insanlar *yabancılaşmaktadır*. Dolayısıyla bireyin farkındalığı ve rolü önemlidir. Ancak Parsons'un da belirttiği gibi, sosyolojik analizin temel birimi *birey değildir. Aktif toplum teorisinde toplum ve toplumsal gruplar çok önemsenmektedir.*

Hem Parsons hem Etzioni *İşlevsel analizi* kapsayıcı bir toplum imajıyla ilişkilendirmekte ve *konsensusu* vurgulamaktadır. Parsons'un *Sistem teorisindeki* gibi Etzioni de *sibernetik bir toplum modeli* varsaymaktadır (Robert Friedrischs, 1970). Bilgi toplum içinde dönüştürülmüş bir enerji biçimidir. *Bilgi, karar alma ve güç* toplumsal sistemin temellerini oluşturur. Toplum statik bir model değil; dönüştürülebilir ve şekillendirilebilir bir birimdir. Buna karşılık toplumsal düzensizlik ve çatışma kaçınılmazdır. *Aktif toplum teorisi* Parsons'cu teoriye, genelde *Sistem yaklaşımına* benzer, diğer makro modellerden pek farklı değildir. Parsons'dan farkı, *Sosyolojik teorinin* ilişkili konularını önemsemesidir. C. W. Mills'in *Sosyolojinin toplumsal sorunlarla ilgilenmesi gerektiği* görüşüne de katılmaktadır (Etzioni, 1966; 1968).

Etzioni akademik Sosyolojide *yozlaşma* riskini gündeme getirmektedir. Bir bilim olarak Sosyolojiye, *bilginin uygulanmasına* ilişkin bir kaygının da eklenmesini; bilimsel bilginin uygulanmasına ilişkin bir eğitimle takviye edilmesini önermektedir (Örneğin genetik mühendisliği araştırmalarının sonuçları. Etzioni, 1969, 1973).

Aktif toplum Sosyolojik teorideki çeşitli görüşleri tek bir siyasal ve ekonomik toplum analiziyle *sentezleme* girişimidir. Toplumsal yapıyla ilgili *İşlevselci yaklaşımdan* ve toplumsal yapının tepki veren bir topluma dönüşmesi ihtiyacını vurgulayan *Marksist yaklaşımdan* izler taşır. Makroskopik yönelim içermekte, toplumsal yapıda toplumsal ve psikolojik ihtiyaçların karşılanması ya da bunların engellenmesi gerçeğini kabul

etmektedir. Sıbernetik bir model kullanan *Aktif toplum* hem bir yapı hem bir değişim teorisidir. Aktif olmak bilgiyi, karar alma sürecini ve güç sahibi olmayı gerektirir.

Bilginin 20. yüzyıldaki gelişimi ve mevcut konumu tartışmalıdır. Etzioni *Rasyonel model* ile *İnkrementalist modeli* karşılaştırmakta, bilgi ile karar alma süreci arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Karar almada *Rasyonalist ve İnkrementalist modelleri* birleştiren *Karma tarama modelini* önermektedir. *Karar alma süreci faydacı, baskıcı ya da ikna edici olabilir. Aktif toplumu pasif toplumlardan ve sahteci toplumlardan ayıran özellik ise güç fenomenidir.*

Pasif toplum üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamada sorumsuzdur, onları anlamadıkları ve arzulamadıkları zorluklara maruz bırakmaktadır. Dolayısıyla yüksek seviyede *yabancılaştırıcı* yapılar içermektedir ve baskıya dayalıdır. *Sahteci toplum* ise altta yatan koşullar yabancılaştırıcı olduğu halde daha sorumlu bir toplum görüntüsü içermektedir. *Aktif toplumlar* ise *sahici bir toplum* beklentisi içindedir. *Aktif toplum ve Toplumsal özdenetim teorisi* bilimsel yönelimli ve değerlendirci bir Sosyoloji çalışmasıdır (*Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Margaret M. Poloma, 1993, s.283-320).

Etzioni'ye göre *bilinçli toplumsal değişim* esasına dayalı çabalar makul politikaları desteklemek, konsensus ve koalisyon oluşturmak için bir araya gelmeyi gerektirmektedir (Örneğin 'Uyuşturucuya Hayır' kampanyası). Ancak *Toplumsal özdenetim teorisi* duyarlı bir toplumsal değişim için gereken, karmaşık durumlarda *tolerans* oluşturacak bir yol bulmakta *yetersiz* kalmıştır. Karmaşık durumlarda tolerans eksikliği kamuoyundaki tartışmalarda *halkın ikiye ayrılmasında* görülmektedir (Örneğin *Tek taraflı silahsızlanma* taraftarları ile nükleer güçleri üst seviyede tutarak terör ve karşılıklı caydırıcılık konularında denge sağlanmasını savunanlar arasında tartışmalar).

Benzer bir durum topluluğun önemsenmesi ve bireysel hakların dengelenmesi esasına dayalı *Toplulukçuluk hareketinin* başlangıcında görülmektedir (Örneğin *Toplulukçulukla ilgili tartışmalar*. Etzioni, 1990). Toplumsal özdenetim teorisi *bilinçli değişime* odaklandığından, diğer toplumsal değişim çalışmalarından farklılaşmaktadır. Ayrıca toplumsal mühendislik, toplumsal kontrol ya da sibernetik teorisi olmaktan çok, *Demokratik toplumsal özdenetim teorisidir* (Etzioni, 1991, s.1-20).

4.2.SİYASAL BİRLEŞME TEORİSİ

Modern ve postmodern toplumlarda öne çıkan toplumsal yapılanmalar ulus devletler ile uluslar arası toplulukların ve birleşmelerin ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla bu yapılanmaların nasıl oluştuğu, insanların, toplulukların, toplumların ulusal ve uluslar arası alanda hangi değerler etrafında, hangi hedefleri gerçekleştirmek için bir araya geldiği, bu birleşmelerin ne kadar sürdüğü, başlangıç hedeflerine ulaşıp ulaşılamadığı önem kazanmaktadır. Ancak tüm bu yapılanmalar bazen yıllar süren çabalar sonucunda gerçekleşmekte, bazen de kuruluştan kısa bir süre sonra toplulukta dağılma emareleri görülmektedir; bir topluluğun oluşturulması kadar sürekliliğinin sağlanması da zordur.

Etzioni hangi koşullarda toplumsal birimlerin birleşerek yeni yapılar oluşturduğunu araştırmaktadır. Bölgesel birleşmeleri, şirketlerin, etnik grupların birleşmesini, ulusların, uluslar arası ve uluslar üstü toplulukların oluşumunu önemsemektedir. Genellikle belli bir birleşme çabasını *kimin yönlendirdiğini, hangi koşullar altında hangi yöntemlerle bunun gerçekleştiğini, sonuçlarının neler olduğunu, ne tür liderliğin ne tür güçlerle az ya da çok birleşmeyi başlattığını ve sürdürdüğünü* sorgulamaktadır (Etzioni, 1960, s.257-278; 1961; 1962, s.44-74; 1963, s.407-421; 1965; 1991, s.302-342; 2001a, s.xliv-lii; s.14-63).

Modernleşmenin başından beri insanoğlu -kendisine hizmet etmesi beklenen ancak efendisi gibi görülen- teknolojik ve ekonomik güçleri serbest bırakmıştır. Yabancılaşmanın yeni şekli önceleri iç işleriyle alakalı olan teknolojik ve ekonomik güçlerin küreselleşmesidir. Günümüzde ulusları aşan gelişmeler nedeniyle uluslar arası alanda kolektif kararlılık oluşturulamamaktadır: Kitle imha silahları ulusal sınırlar dışında alınıp satılmaktadır. Bir ülkede yasaklanan maddelere diğerlerinde kolayca ulaşılabilir (Örneğin internette uyuşturucu satışı). Bir ülkedeki iç savaş diğerlerini kitlesel göçle karşı karşıya bırakmaktadır. Suçlar her geçen gün daha çok organize olmakta ve ülke sınırlarını aşmaktadır.

Kadınlar ve çocuklar zorunlu işçi ya da seks kölesi olarak çalıştırılmaktadır. Çernobil nükleer kazası ülkeleri kendi bölgelerindeki radyoaktif yağmuruna karşı çaresiz bırakmıştır. Bütün bu problemler farklı olsa da, ortak yönleri vardır: Ulusal

kurumlar bunlarla baş edemeyecek durumdadır. *Yabancılaşma uluslar arası hale gelmiştir* (Etzioni, 2001b, s.vii-x).

Etzioni uluslar arası alanda modern ve postmodern toplumların karşılaştığı problemlerin çözümünde '*Eski sistem*' dediği, eski hükümetler arası ilişkiler aracılığıyla gerçekleşen uluslar arası yapılanmaların artık yetersiz kaldığını -çünkü uluslar arası alanda yapılan toplantılara, vb. katılan 'ulusal' temsilcilerin kendi ülkelerinin hedeflerini, çıkarlarını, vb. aşan yaklaşımlar sergileyemediğini- dolayısıyla yeni uluslar üstü yapılanmalara gerek duyulduğunu düşünmektedir.

Eski uluslar arası sistem yetersizdir çünkü çok resmi, hantal ve yavaştır. Ayrıca günümüz problemlerinin doğası da çözümü zorlaştırmaktadır. Dünya çapında politikalar müzakerelerle, yetkili diplomatlarla, diğer ulusal temsilcilerle yapılmaktadır. Oysa diplomatlar ülkelerindeki otoritelerden (Örneğin *Beyaz Saray*) talimat almak zorundadır (Örneğin *Dünya Sağlık Örgütü* internet kullananların tıbbi içerikli sitelere kolayca ulaştığını, bunun yanıltıcı olduğunu, bunlara dünya çapında belli bir standart getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak sağlıkla ilgili çok farklı görüşler nedeniyle bu standartları getirmenin neredeyse imkansız olduğu anlaşılmıştır. Etzioni, 2001b, s.vii-x).

Diğer taraftan uluslar arası problemlerin çözümünde *hükümsüz yönetim* kavramı, özellikle de devlet dışı aktörler, 1990 sonrası hızla gelişen *Uluslar arası hükümet dışı organizasyonlar*, ulusları aşan ağlar dikkat çekmekte, bu birimlerin geliştirdiği toplumsal yapı *küresel sivil toplum* diye isimlendirilmektedir.¹⁶¹

Etzioni bunlara *Uluslar Arası Toplulukçu Yapılar*, toplumsal hareketler, kamu yararına lobiler demektedir. Çünkü bunların liderlerini personelle ve üyelerle birleştiren ortak inançları, bağları bulunmaktadır. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, vatandaşların devletin aşırı müdahalesinden korunması, devletin toplulukları, gönüllü

¹⁶¹ 'Global Trends 2015: A Dialogue about The Future with Nongovernment Experts', National Intelligence Council, 2000; Joseph Kahn & Judith Miller, 'Getting Tough on Gangsters, High Tech and Global', 2000 (New York Times, 15 December 2000, S.A9); Robert E. Hudec, Enforcing International Trade Law: The Evolution of The Modern GATT Legal System, 1991; Alec Stone Sweet, 'The New GATT: Dispute Resolution and Judicialization of Trade Regime', 1997 (Ed. Mary L. Volcansek, *Law above Nations: Supranational Courts and The Legalization of Politics*, 1997, s.118-141); Ed. James N. Rosenau & Ernst-Otto Czempiel, *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, 1992; Aktaran: Etzioni, 2001a, s.vii-xii.

birlikleri, aileleri zayıflatmayacağını güvence altına alınması ve *dengeleyici* güç olması *sivil toplumun rolü* olarak görülmüştür.

Uluslar arası hükümet dışı organizasyonlar ise uluslar arası gündemi belirlemede, *kamuoyunu ve grupları* harekete geçirmede etkindir. Kamusal çıkar grupları şeklinde uluslar arası organizasyonlarda lobi faaliyetleri yürütmekte, özel çıkar gruplarına karşıt güç oluşturmakta, uluslar arası değerler ve normlar belirlemektedirler. Tüm bunlar *kamu politikalarını değiştirmek* için yapılmaktadır. Uluslar arası hükümet dışı organizasyonların hedefleri genellikle *ulus devletler* (Örneğin onları bir anlaşma imzalamaya sevk etmek) ya da *uluslar arası organizasyonlardır* (Örneğin *Dünya Sağlık Örgütü'nün* AIDS'e dikkat çekmesi). Ancak eski sistem ulusları aşan problemlerde yetersiz kalmakta, *uluslar üstü* bir otoritenin olmayışı telafi edilememektedir.

Hükümet dışı organizasyonlar bazı problemlerin çözülmesini sağlayabilir ya da çözüme destek sağlayabilir (Örneğin gıda güvenliği konusunda bilinçlenme). Kısacası *Toplulukçu yapılar devletin önemli bir ortağı olabilir ancak onun yerine geçemez, devlet işlevleriyle alakalı sorunları çözemez* (Örneğin şiddetin meşru kullanımı, düzenlemeler, gelir toplama). *Uluslar arası* uyuşturucu ticareti, terörizm, insan kaçakçılığı gibi sorunları doğrudan çözemez, barışı sürdürme hareketlerine katılamaz. Ancak *arabuluculuk* yapılabilir (Örneğin Jimmy Carter'ın ve ekibinin bazı sorunlarda arabuluculuk yapması) ya da uluslar arası hükümet dışı organizasyonlar aracılığıyla, karşıt tarafla *gayri resmi toplantılar* düzenlenebilir (Örneğin ABD'de İsrail'lilerin ve Filistin'lilerin katıldığı gençlik kampı), *barış* konusunda eğitim verilebilir. Oysa bunlar problemlerin boyutlarına göre çok yetersizdir.

Gönüllü kuruluşların çalışmaları takdire şayandır ancak uzun vadede uluslar üstü çalışmaları finanse etmek için gereken zorunlu yardımların, vergi toplamının yerini tutamayacağı düşünülmektedir (Örneğin *UNICEF'in* topladığı yardımları, *BM* destekli diğer binlerce grubun sağladığı dış yardım miktarıyla, *Dünya Bankası'nın IMF'nin* verdiği borçlarla, yardımlarla karşılaştırınız.). Yine de uluslar arası ihtiyaçlarla ilgili

Toplulukçu farkındalık oluşturmakta, hükümetlerin ötesinde bireylere ve sivil gruplara başkalarına yardım imkanı sunmaktadırlar.¹⁶²

Uluslar arası hükümet dışı organizasyonların yapılanmaları uluslar üstü değil, uluslar arası yapılar gibidir (Örneğin Uluslar Arası Kızıl Haç Federasyonu). Dolayısıyla bunların bazı uluslar üstü görevleri kendi başlarına yerine getirebilecekleri, ulus devletleri ve uluslar arası organizasyonları uyarabilecekleri ancak uluslar üstü otorite ve kaynak sorunu yaşanabileceği gündeme getirilmektedir. Oysa eski sistemde otorite ve kaynaklar zaten ulaşılabilir (Örneğin BM'in gerçek bir dünya hükümeti gibi vergi toplayabileceği belirtilmektedir.).

Uluslar arası ağlarda ise kamu görevlileri, uzmanlar, farklı ülkelerden siyaset yapmak için seçilenler *gayri resmi ağlar* oluşturmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların kendi performanslarını, bağlılıklarını gösterebilecekleri *kişiler arası ilişkiler* önem kazanmaktadır. Bu ağların uluslar arası işlerde baskıyı azaltması, bilgi alışverişini ve işbirliğini arttırması beklenmektedir.

Uluslar arası ve hükümetler arası kuruluşlar daha *güçlü* bir yapılanmaya gerek duymaktadır, *İşlevselci yaklaşım* vurgulanmaktadır. Ancak bu uluslar arası kuruluşlar ulusal kuruluşları ve farklı ulusal hükümetlerin temsilciler ağını içereceğinden bazı sorunlarla karşılaşılabilir (Örneğin *Dünya Sağlık Örgütü*'nde karşılaşılan sorunlar).¹⁶³ Çünkü eski sistemdeki uluslar arası kuruluşların çeşitliliği, misyonu, vb. sınırlıdır.

Kısacası uluslar arası kuruluşlar ve çeşitli ağlar uluslar arası problemleri çözmede yeterli değildir. Üstelik iyi yapılanmış ulus devletler bile iç sorunlarını çözmekte yetersiz kalmaktadır (Örneğin uyuşturucu kullanımının, HIV virüsünün yayılmasının engellenmesi). Etzioni toplumsal problemlerin hiçbir zaman tam olarak

¹⁶² Benjamin R. Barber, 'Globalizing Democracy', 2000 (The American Prospect, 2000, s.16); Aktaran: Etzioni, 2001a, s.xii-xvi.

¹⁶³ David Mitrany, *A Working Peace System*, 1943; Robert O. Keohane & Joseph S. Nye, 'Transgovernmental Relations and International Organizations', 1974 (World Politics, 1974, s.27, 39-62); Anne-Marie Slaughter, 'The Real New World Order', 1997 (Foreign Affairs, 1997, S.76, s.190); A. M. Slaughter, 'Fourtieth Anniversary Perspective: Judicial Globalization', 2000 (Virginia Journal of International Law, 2000, S.40, s.1103-1123); Aktaran: Etzioni, 2001a, s.xvi-xxii.

çözölemeyeceğini ancak en aza indirilebileceğini, uluslar arası problemlerle mücadelede iyi yapılanmış ulus devletlerin devletsiz uluslar üstü sistemden daha etkin olduğunu düşünmektedir. Ulus devletlerin kapasitelerinin yetersiz kalmasının nedeni ise problemlerin küresel değil ulusal açıdan ele alınmasıdır.

Uluslar üstü yapılar, eski hükümetler arası sistemden ve uluslar arası *Tophulukçu* yapılardan farklıdır. Çünkü *Uluslar üstülük* ulusal hükümetlerden talimat alan değil, *kendi kuralları, politikası ve değerleri olan*, ulusal temsilcilerin olmadığı bir yönetim ve karar alma ögesini içermektedir. Uluslar arası organizasyonlardan daha *hızlı* çalışabilir. Ulusların, vatandaşların, üye birimlerin *kurallara uymaları* beklenmektedir (Örneğin şirketler, işçi sendikaları) ve uluslar üstü yapıların *yaptırım* kapasitesi bulunmaktadır (Örneğin üye ölkelerdeki şirketlerin doğrudan cezalandırılması).

Uluslar üstü kurumların sınırlılığı tartışılmaktadır. Bu kurumlara yargıçların uluslar arası hukuk kurallarına göre karar vermesi örnek gösterilmektedir. Çünkü böyle bir mahkeme insanlık suçu işleyenleri cezalandırma yetkisine sahiptir, ulusların onayı gerekmemektedir (Örneğin eski Yugoslavya Hague’de *Uluslar Arası Savaş Suçları Mahkemesi*). Bazı organizasyonlar da *kısmen uluslar üstüdür*, geleneksel uluslar arası bir yapı gibi hareket etmektedir (Örneğin *Varşova Paktı*). Uluslar üstü yapıların bir çeşit dünya parlamentosu, küresel kamuoyu, uluslar arası partiler ve çıkar gruplarından oluşan yeni bir dünya mimarisi şekillendirdiği düşünülmektedir.¹⁶⁴

Uluslar üstülüğün sıradışı önkoşulları vardır. Etzioni’ye göre gelişmiş bir *uluslar üstü birlik* için şu özelliklere gerek duyulmaktadır: Şiddet türlerinin meşru kullanımı, üye birimler arasında kaynakların dağılımı, üye birimleri aşan siyasal bağılılıkların yönlendirilmesi. Ayrıca yönetimin bölünmesi ve tabakalara ayrılması; çatışma durumunda uluslar üstü tabakanın ulusal tabakalara üstün olması; bu yapının

¹⁶⁴ Radmila May, ‘The Yugoslav War Crimes Tribunal: Part Two’, 1999 (Contemporary Review, 1999, S.275, s.174-179); Sean D. Murphy, ‘Progress and Jurisprudence of The International Criminal Tribunal for The Former Yugoslavia’, 1999 (The American Journal of International Law, 1999, S.93, s.57-97); Alec S. Sweet, ‘The New GATT: Dispute Resolution and Judicialization of Trade Regime’, 1997 (Ed. Mary L. Volcansek, a.g.e.1997, s.118-141); Aktaran: Etzioni, 2001a, s.xviii-xxii.

federasyon şeklinde olması ve çatışma durumunda uluslar üstü topluluğa bağlılığın ulusal topluluklara bağlılıktan daha güçlü olması gerekmektedir.

Topluluk içi süreçler *siyasal bağlılıkları* etkilemektedir ancak toplulukla hükümet arasında belli oranda *örtüşme* zorunludur (Örneğin ABD başlangıçta federasyon olsa da, Sivil Savaş sonrasına kadar üst siyasal bağlılığı yönlendirememiştir. Yine devlet başkanı Josip B. Tito yönetiminde -sonunda askeriye, polis ve mahkemeler tamamen kontrol altında olsa da- böyle bir bağlılığın olmayışı ve kaynakların yeniden dağılımındaki problemler eski Yugoslavya'yı yıkıma götürmüştür.).¹⁶⁵

Kısacası Etzioni'nin *Siyasal birleşme teorisine* göre, sadece *uluslar üstü bir hükümet* değil, tüm açılardan *uluslar üstü bir topluluk* oluşturulmaksızın, günümüzdeki problemlerle baş edecek şekilde gelişmiş uluslar üstü birliklerin oluşturulması ve sürdürülmesi mümkün görünmemektedir (Etzioni, 2001a, s.x-xxiv).

Ayrıca oluşturulan *birliğin sürdürülebilmesi* için belli bir *entegrasyon seviyesine* ulaşılmasını sağlayan etkenler vardır: *Elitizm derecesi* (Örneğin tek eliti olan birlikler çok eliti olanlardan daha başarılı, eşitlikçi birlikler elitist birliklerden daha az istikrarlı olma eğilimindedir.), *elitlerin içselleşmesi* (Örneğin dış elitin birleşmenin başarısını arttırmaya çalışması), *güç türündeki farklılıklar* (Örneğin birleşmeyi başlatan elitlerin belirleyici gücü ve faydacı gücü ne kadar fazlaysa birleşmenin başarı ihtimali o kadar artmaktadır.), *iletişim ve duyarlılık farklılıkları* (Örneğin yukarı ve aşağı doğru iletişim kanalları açık ise o birlik daha başarılı olmaktadır.), *birim hazırlığı ve güç gereksinimi* (Örneğin birimlerin birlikte entegrasyonu için gereken güç miktarı yüksektir.), *gelişmiş birlikler* (Örneğin gelişmemiş bir birliği sürdürmek için gelişmiş birliği sürdürmek için gereken güç miktarından daha fazladır.), *alt birimler ve birleşme* (Örneğin birleşmenin ilk aşamalarında birliğin yapılandırılması başarıyı arttırmaktadır. Etzioni, 1965, s.94-97; 2001a, s.94-96).

¹⁶⁵ Alexander Wendt, 'Collective Identity Formation and The International State', 1994 (American Political Science Review, 1994, S.88/2, s.384); Lawrence Lessig, a.g.e. 1999, s.225-226; Aktaran: Etzioni, 2001a, s.xxii-xxiv.

Özellikle uluslar arası alanda uygulanabileceği düşünülen *Siyasal birleşmede Önbirleşme, Birleşme ve Bitiş süreçleri* görülmektedir. Önbirleşme sürecinde *Birim özellikleri* (Bireysel ve Analitik özellikler), *Çevresel özellikler* (Toplumsal ve Ekolojik özellikler), *Sistem özellikleri* (Ortak özellikler ve Önbirleşme entegrasyonu); birleşme sürecinde *entegrasyon sağlayan güç* (Etkin birleşmeler ve Etkin dağılımlar) ve *entegrasyon sağlanan sektörler* (İlk aşama-Kalkış ve Kalkış sektörü, Birlik kapsamının genişlemesi); bitiş sürecinde *seviye, kapsam ve baskın işlevler* önem kazanmaktadır (Etzioni, 1965, s.14-15; 2001a, s.14-16).

Bölgesel toplulukların uluslar üstü birliklerin yapılanmasını, *dünya topluluğu* oluşturulmasını engelleyeceği düşünülmektedir (Örneğin bölgesel ticari blokların dünya çapında serbest ticareti engellemesi), oysa bu topluluklar arasında ille de karşıtlık olması gerekmez (Örneğin tarım ödeneklerinin azaltılması konusunda Avrupa ülkeleri ile bölgesel birlikler zaten birlikte hareket etmektedir.). Dünyadaki 200 ülkenin temsilcilerinin karşılıklı *ahlak diyaloglarıyla dünya topluluğu oluşturacağını* düşünmek hayal gibidir. Ancak uluslar önce *küçük bölgesel yapılar* oluşturabilir (Örneğin *Avrupa Birleşik Devletleri, Latin Amerika Devletler Birliği*). Sonra bu topluluklar arasındaki etkileşim kolaylaşınca daha kapsamlı bir topluluk yani *topluluklar topluluğu* oluşturulabilir (Örneğin AB iki bloğun birleşimiyle oluşmuştur.).

Topluluk oluşturmada *Blok yapılanması yaklaşımının* benimsenmesi, bölgeler üstü bir yapılanmayı getirebilir (Örneğin Kuzey ve Güney Amerika). Diğer taraftan *dünya hükümeti* yönünde bazı inisiyatifler görülmektedir (Örneğin *BM İnsan Hakları Beyannamesi* ve dünya çapında ahlak diyaloglarının gelişimi. Etzioni, 1993).

Etzioni uluslar arası yapılardan çok, ulusal çıkarlardan bağımsız *uluslar üstü toplulukları, ahlak diyalogları aracılığıyla konsensus* oluşturulmasını, demokratik karar alma ve dünya hükümeti çabalarını desteklemektedir (Örneğin ahlak diyaloglarıyla nükleer savaş karşıtı olmanın ötesinde diğer felaketler de önceden önlenebilecektir.).

Ancak *uluslar üstü siyasal kurumların meşruiyeti olmadan uluslar üstü demokratikleşme sağlanamaz*. Uluslar arası problemlerle mücadelede farklı seçenekler bulunmaktadır: Önceki sistemin aynısı yani *sınırlı bir uluslar üstülük; bölgesel ve*

bölgeler arası yapılarda orta seviye uluslar üstülük; dar kapsamlı dünya hükümeti ve yüksek seviyede yetkili küresel topluluk. Ayrıca blokların oluşturulması ve bunların güçlendirilmesi için her şeyden önce uluslar üstü ahlak diyaloglarına, ortak değerlerin ve bağlılıkların oluşturulmasına, yeni bir dünya düzeninin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Etzioni, 1965; 1991, s.302-342; 2001a, s.xliv-lix; s.14-63).

4.2.1.Siyasal Birleşme Örnekleri

Etzioni'nin araştırdığı dört uluslar üstü yapı teşebbüsünden ikisi -*Birleşik Arap Cumhuriyeti* ve *Batı Hint Federasyonu*- teorisinin öne sürdüğü entegrasyonun devamı için gereken özellikleri yeterince geliştirememiş, kısa sürede çökmüştür. Üçüncü teşebbüs *Kuzey Ülkeleri Konseyi* düşük seviye entegrasyon geliştirebilmiş, uluslar arası işlerde çok az şey yapmış ancak uygulamada bütün sorunlarda üye uluslara yüksek seviyede özerklik bırakmıştır. Dördüncüsü *Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu*, AB'nin öncüsüydü. Etzioni'nin varsayımına göre *uluslar üstü yapı oluşturma teşebbüsünde bulunanların tümü yarı yoldadır, en ümit verici olan AB'dir*. AB farklı ulusların ekonomilerini entegre etmeye, yakın gelecekte siyasal bağımsızlığı sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla gelişen bir uluslar üstü topluluk oluşumuna örnektir. ‘‘AB'nin durumu, düşük entegrasyon seviyesiyle *sınırlı birkaç sektör* (Örneğin ticaret) ve *tam bir birlik* arasında belli bir entegrasyon seviyesi oluşturabilir mi?’’ sorusunu gündeme getirmektedir (Etzioni, 1988, s.237-251; 1996, s.189-216, s.227-231).

4.2.1.1.Birleşik Arap Cumhuriyeti

1958'de *Birleşik Arap Cumhuriyeti* şekillendiğinde çok sayıda faktör bunu destekliyor gibiydi ancak bu birlik *başarısızlıkla* sonuçlanmıştır. Suriye ve Mısır oldukça benzer görünüyordu çünkü her iki toplum da Arapça konuşuyordu, Arap milliyetçiliğiyle özdeşleşmişti, *Müslümanlar* çoğunlukta idi. Her iki devlet de cumhuriyetli ve dış politikada tarafsızdı. Ancak Etzioni *arka plan koşullarının* pek de o kadar destekleyici olmadığını, birliğin henüz *olgunlaşmadan* ortaya çıktığını, erken doğduğunu, *entegrasyon* sağlayan gücün giderek azaldığını belirtmektedir. Suriye'yi Mısır kontrolüne alma, toplumsal ve ekonomik yapısını radikal bir şekilde değiştirme

abaları, Suriye’de siyasal olarak etkin tüm gruplarda *yabancılaşmayı* arttırmıştır (rneğin *Sosyalistler*, ordu ve iş evresi).

Dolayısıyla *Birleşik Arap Cumhuriyeti* dış elitlerin bozucu müdahalesi olmaksızın doğsa ve güçlü bir elit birimi olsa da, kurulduktan 3.5 yıl sonra yıkılmıştır. Gamal A. Nasser statükoya bağlı grupları zayıflatmak, toplumsal değişime inananların desteğini kazanmak için değişime yeterince hız kazandıramamıştır. *Beş Yıllık Plan*’da iki bölge arasında servetlerin dağılımını etkileme teşebbüsü, ticaret şekli, finansal düzenlemeler Mısır ile Suriye arasında *ekonomik krize* sebep olmuş, siyasal olarak aktif grupların çoğu *yabancılaşmıştır*. Birliğin yapı taşları bozulmadan kalsa da, kurumsal yapı tepetaklak olmuştur (Etzioni, 1965, s.97-138; 2001a, s.97-137).

4.2.1.2.Batı Hint Federasyonu

Batı Hint Federasyonu bölge dışından bir gücün başlattığı birleşmeye örnektir ancak bu birlik de *başarısızlıkla* sonuçlanmıştır. *Federasyon* fikrini o bölgedeki adaların çoğunda daha kabul edilebilir kılmak için, başta tasarlanan federasyonun kapsamı sürekli daraltılmıştır. Bu durum federasyonu başlatmak için gereken *entegrasyon* sağlayan gücü sınırlandırmıştır.

Üstelik yeni federasyona gelişmek, kapsamını genişletmek, entegrasyon seviyesini yükseltmek ve üyelerinin -özellikle de güçlü üyelerin- önemli çıkarlarına hizmet etmek için yeterli bir alan bırakmamıştır. Federasyon yönetici üyelerin çıkarlarıyla *aktif çatışmaya* girince, ayrılıkçı teşebbüslere karşı gerekli *ideolojik, ekonomik ve askeri güç sağlanmadan önce* birlik dağılmıştır. Dolayısıyla gerçekçi sosyopolitik bir temele dayanmayan kurumsal yapı sonlandırılmıştır (Etzioni, 1965, s.138- 184; 2001a, s.138-183).

4.2.1.3.Kuzey lkeleri Konseyi

1953’te *Kuzey lkeleri Konseyi’nin* kurulmasından önce *Kuzey Avrupa Birliği’ne* ye lkeler -Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç- arasındaki ilişkiler sosyal refah, sağlık hizmetleri, eğitim, yasalar, finans, ticaret, ulaşım, iletişim gibi alanlarda politikalarını, programlarını düzenleme girişimleri ve görüşmeler

şeklindeydi. Hükümetler arasındaki ilişkiler bazen sadece görüş alış verişi, bazen paralel programların düzenlenmesi şeklinde olmuştur (Örneğin benzer yasaların çıkarılması.). Ancak temelde düzenli gelişen bir birlikten çok *sabit* bir birlik olmuştur. *Entegrasyon* sağlayan gücü yüksek değildir, birleşme, sektörlere yayılamamıştır.¹⁶⁶

Kuzey Avrupa Birliği yüksek seviye *eşitlikçiliğe* dayanmaktadır, bölgede tek bir ülke ya da koalisyon baskın değildir. Ancak tarihsel açıdan bu durum hep böyle olmamış, Danimarka ve İsveç *baskın* olmuş, Norveç, İzlanda ve Finlandiya *ikincil* konumda kalmıştır. Bölgedeki güç kümelenmelerinde çok sayıda değişiklik görülmüştür. Ancak üye ülkelerin belirleyici servetleri ve işbirliği ideolojisi çok benzer olsa da, Kuzey Avrupa’da hiç de -sık sık söylendiği gibi- *birleşmeye* doğru yüksek seviyede *eğilim* görülmemiştir. Bu koşullar *bölge dışı faktörlerle, ulusal bağımsızlığa bağlılıkla, liderlik eksikliğiyle* birleşmiş, sonuçta etkin bir bölgesel kurumsal yapı oluşturulamamıştır (Etzioni, 1965, s.184-228; 2001a, s.184-228).

4.2.1.4. Avrupa Ekonomik Topluluğu

AET hem *entegrasyon* seviyesini ve kapsamını korumuş hem analiz edilen dönemde gelişme sürecine girmiştir; dolayısıyla *gelişmekte olan* birliklere örnek verilebilir. *AET’nin* başarısı başlangıçta sınırlı miktarda entegrasyon sağlayan gücü desteklemeyi hedefleyen kurumsal yapıyla alakalıdır. *AET’nin* gelişimi bu gücün artan miktarına, çeşitliliğine, etkin bir iletişim ve temsil sistemine, aşamalı stratejinin uygulanmasına dayanmaktadır. *AET’nin* geleceği ise siyasal konularda *uyum* sağlanmasına, ulusal konularda kapsamlı *koordinasyon ve ekonomik entegrasyon* için merkezi uluslar üstü kontrole doğru gelişmeyi sürdürmesiyle alakalıdır.

AET’nin birleşme sürecinde çeşitli *baskı kaynakları* ortaya çıkmış, o zamanlarda 11 yeni ülkenin başvurusu üyelerde *görüş farklılıklarını* belirginleştirmiştir (Örneğin *Economic Commission, European Parliamentary Assembly, European*

¹⁶⁶ Frantz Wendt, ‘The Norden Association’, 1959 (American Scandinavian Review, 1956, S.44, s.245-249); F. Wendt, *The Nordic Council and Cooperation in Scandinavia*, 1959, B.1-8, s.28-30, 9-100, 102-105, 108-115, 139, 158, 229-230; Ivar Strahl, ‘Scandinavian Cooperation in The Field of Legislation’, 1959, s.11-14 (Scandinavia Past and Present, Five Modern Democracies, 1959, S.3, s.115); Aktaran: Etzioni, 2001a, s.184-228.

Community üyelerinde birleşmeyi destekleyenler ya da buna karşı çıkıp birliği *AET*’yle sınırlandırmak isteyenler; ‘*Avrupalıların*’ baskısı; İngiltere, Danimarka, Norveç, İrlanda, İsviçre, İspanya, Avusturya, Yunanistan gibi farklı ülkelerin üyelik başvurusu).

Etzioni *üye sayısının artması* sonucunda yeni üyelerin birliğin *heterojenliğini* arttıracakını; çoğunluğu *Katolik* olan birliğe *Protestan* ülkelerin, gelişmiş ülkelere az gelişmişlerin, demokratik ülkelere otoriter olanların eklenmesiyle konsensusun zorlaşacağını, İngiltere’nin katılımıyla topluluk içinde liderlik mücadelesi görüleceğini, *yeni üyelerin sayısının küçük ülkelerle sınırlı tutulması* gerektiğini (Örneğin Danimarka, İspanya, Avusturya), aksi takdirde birleşmenin dezavantajlı hale geleceğini belirtmektedir. Karşılaştırmalı bir bakış açısıyla bu birleşmenin hangi koşullarda başarılı olduğunu sorgulamaktadır (Etzioni, 1965, s.229-285; 2001a, s.229-284).

4.2.1.5.Avrupa Birliği

Tam bir uluslar üstü entegrasyon oldukça zor, sınırlı ve yetersiz olduğundan ‘*Uluslar arası problemlerle mücadelede yarı entegrasyon yeterli mi? Avrupa Birliği uluslar üstülüğe giden yolda ilerliyor mu?*’ gibi sorular akla gelmektedir. *Yarı entegrasyon* bazı önemli konularda *uluslara* tam ya da tama yakın özerklik verilmesi, diğer konularda *uluslar üstü* bir otoriteye tam ya da tama yakın kontrol sağlanmasıdır.

Genellikle *uluslar düşük seviyede entegrasyon* sağlamaktadır oysa *kapsamlı tek bir toplulukta da birleşmeyi başarabilirse yüksek seviyede entegrasyon* sağlanabilir (Örneğin ABD’de koloniler). *Siyasal entegrasyonu* düşük seviyede tutan *AB’nin* bazı önemli sektörlerde *uluslar üstü* olup olamayacağı tartışılmaktadır (Örneğin malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı, finans politikası). Uzun vadede *orta seviyede entegrasyonun* sabitlenebilmesini ve *tam entegrasyonu* hedefleyenler görülmektedir.

Etzioni *neden yarı entegrasyonun sabitlenemeyeceğini, neden tam entegrasyon sürecinin açık tutulması, konsensus oluşumunu içermesi* gerektiğini sorgulamaktadır. Entegrasyonun yarım kalmasının en önemli sebebi *ekonomiktir* çünkü toplum *-Liberal modelin* iddia ettiği gibi- sadece kendi kar oranını, zevkini arttırmak isteyen bireylerden oluşmamaktadır. Bu bireyler aynı zamanda kendi uluslarının vatandaşıdır, ekonomik entegrasyon ceplerini doldursa da, *ulusal kimliklerini* tehdit edebilir. Üstelik yüksek

seviye *ekonomik entegrasyon* düşük seviye *siyasal entegrasyonla* birleşmektedir (Etzioni, 1988, s.237-251).

Ayrıca *yüksek seviyede ekonomik entegrasyonla düşük seviyede siyasal entegrasyonun birleşimini tolere eden özel koşullar ortadan kalkmaktadır*. Üstelik ekonomik entegrasyon da iddia edildiği kadar yüksek olmamıştır. 2000’li yıllarda AB yarı entegrasyonun test edileceği ekonomik entegrasyon seviyesine yaklaşmıştır. AB siyasal açıdan da entegre olabilir çünkü *parlamentosu, komisyonu, bayrağı ve diğer ortak sembolleri* vardır. Ancak hala *uluslar üstü* değil, uluslar arası topluluklar oluşturulmaktadır (Örneğin Avrupa teşkilatları) çünkü komisyonlar ulusal temsilcilerden oluşmaktadır.

Ancak *siyasal entegrasyon seviyesi ekonomik entegrasyon seviyesinden daha düşüktür*. Çünkü Avrupalı liderler tam bir entegrasyon için uluslar üstü siyasal bir otorite oluşturmak yerine ekonomik entegrasyonu arttırmayı önemsemektedir. Etzioni *AB’nin yarı entegrasyonu sürdüremeyeceğini, ya üst seviyede uluslar üstü konuma çıkmak ya alt seviyeye düşmek* zorunda olduğunu vurgulamaktadır. Yine de AB son 60 yılda *uluslar üstü topluluk* oluşturmak için yapılandırılan en gelişmiş teşebbüs şeklidir. AB’de topluluk oluşumunu engelleyen en önemli faktör ise AB çapında etkin *ahlak diyaloglarının ve bağlılığın eksikliğidir* (Etzioni, 2001a, s.xxiv-xxxi).

Oysa yüksek seviyede *uluslar üstülük* için *ahlak diyalogları* gereklidir. Çünkü bunlar insanların inançlarını, eylemlerini, neyi değerli bulduklarını, alışkanlıklarını etkilemekte (Örneğin *İdam cezası uygulanmalı mıdır?*); toplumların ortak iyilik kalıpları ve değerleri olduğu varsayılmaktadır (Etzioni, 1996, s.102-104, 227-231).

Avrupa uluslar üstü topluluğuna ihtiyaç duyulduğu entelektüeller ve siyasal elitler arasında sürekli gündeme getirilse de, Etzioni halkın bunu desteklemediğini, ortak *Avrupa değerleri bulunmadığını*, Avrupa’nın ortak siyasal kurumlarının meşru sayılmadığını düşünmektedir. Buna *yukarıdan aşağı entegrasyon* denmektedir.

AB topluluğunda ahlak diyaloglarının gelişmemesi, siyasal liderlerin bundan uzak durmasıyla alakalı görünmektedir (Örneğin *Avrupa Adalet Divanı’nın* kararları *AB’nin* uluslar üstülüğünün sınırlarını ve ahlak diyaloglarının eksikliğini

göstermektedir.). Öte yandan 21. yüzyılda bilim insanları, üniversite öğrencileri *uluslar arası normların* yapılandırılmasına dikkat çekmektedir (Etzioni, 2001b, s.163-185).¹⁶⁷

Siyasal birleşme teorisine göre yüksek seviyede ekonomik entegrasyon siyasal ve kültürel entegrasyonu da gerektirmektedir. Ayrıca *ortak inançların ve meşruiyetin geliştirilmesi, halkın* kapsamlı, uzun süreli *ahlak diyaloglarına* katılımı sağlanmalıdır.

Etzioni AB'nin bir tarafta ekonomik, siyasal, kültürel, kurumsal ve hukuksal entegrasyon diğer tarafta ahlaki entegrasyon arasındaki boşluğa izin vermeyeceğini, *tam entegrasyon* gerektiğini; üye artışının topluluğun gelişimini engellediğini, bunun topluluğun heterojenliğini arttırıp entegrasyonu zorlaştıracağını, bazı ülkeleri dışarıda bırakarak homojenliğin korunabileceğini, Avrupa'nın kendine has koşullarına göre strateji belirlenip, *Aşamalı yaklaşımla* AB'nin varlığını sürdürebileceğini düşünmektedir (Etzioni, 1962, s.44-74; 1963, s.32-51; 1965; 1991, s.372-396; 1993, s.217-257; 1999, s.B.6, s.183-215; 2001a, s.xxxii-xxxvii; s.xxxix-xliv, 163-185).

4.3.DUYARLI TOPLUM

Etzioni'nin öne sürdüğü *Duyarlı toplum yaklaşımı Ben-Biz paradigmasına ve duyarlı topluluklardan oluşan bir toplum esasına dayalıdır*. Duyarlı toplumda *modern ve postmodern toplumlarda* hızla artan boyutlarda kendini gösteren *bireyselciliğin azaltılması, Toplulukçuluğun makul bir seviyede tutulması, Liberal yaklaşım ile Toplulukçu yaklaşım arasında denge kurulması*, bireysel hakların çiğnenmesine ya da toplulukların bireyler üzerinde baskı oluşturmalarına izin verilmemesi esastır.

Dolayısıyla *Duyarlı toplum yaklaşımı, Toplulukçuluğun daha detaylandırılmış, çeki düzen verilmiş, kamu yararı ve toplumsal düzen açısından muhtemel uygulamaların gözden geçirilmiş, toplumsal yaşamda öne çıkan tartışmaların,*

¹⁶⁷ Dan Bilefsky, 'Belgian Budget Priorities Cuts in Tax and Social Costs', 2000 (Financial Times, 19 October 2000, World News, s.10); Julie Smith, 'How European Are European Elections', 1996 (Ed. John Gaffney, *Political Parties and The European Union*, 1996, s.275-290); Thomas Jansen, *The European People's Party: Origins and Development*, 1998, s.19; Ed. Christopher Lord & David S. Bell, *Transnational Parties in The European Union*, 1998, s.5; Timothy Garton Ash, *History of The Present: Essays, Sketches and Dispatches from Europe in The 1990s*, 1999; Simon Serfaty, 'Europe 2007: From Nation-States to Member States', 2000 (The Washington Quarterly, 2000, S.23/4, s.19); R. Daniel Kelemen, 'Regulatory Federalism: EU Environmental Regulation in Comparative Perspective', 2000 (Journal of Public Policy, 2000, S.20, s.133-167); Aktaran: Etzioni, 2001a, vii-lii.

gündemdeki konuların ve mevcut problemlerin *-kamu yararı ve özel hayat açısından-* yeniden ele alınmış şeklidir.

Duyarlılık birimlerin ihtiyaçlarının dikkate alınması, önemsenmesidir. Etzioni hangi toplumsal ve siyasal koşullar altında insanoğlunun daha *duyarlı* olduğuyula ilgilenmekte; yeni bir normatif kriter getirmemektedir. Sosyolojik açıdan toplumda *hangi yapıların gerekli* olduğunu sorgulamaktadır. Hiçbir toplum tamamen duyarlı ya da özgür değildir. Üstelik bir toplum aktifleşmedikçe normatif özellikler pek ortaya çıkmamaktadır (Etzioni, 1965, 1968, 2001a).

Demokratik toplumlar pasif ve yabancılaşmış topluluklar içerdiğinden, konsensus görülse de *duyarlılık seviyesi* düşüktür. *Aktif toplumlar* ise pasif ya da yabancılaşmış topluluklar içermediğinden, *hem konsensus hem duyarlılık seviyesinin yüksek* olması beklenmektedir (Etzioni, 1968, s.503-524). Denetim sistemlerinin *duyarlılık seviyesi* üye birimlerin ihtiyaçlarına uygunlukla ve kontrol merkezlerinin etkinliğiyle alakalıdır. Duyarlılıkla toplumsal konsensus arasındaki ilişkiler, duyarsızlık kaynakları, kontrol ve iletişim eksiklikleri önemsenmelidir (Etzioni, 1965; 2001a).¹⁶⁸

Yabancılaşan aktörün dünyaya duyarsızlığı belirgindir. Yabancılaşan kişi kendi yönelimlerine göre *pasif* ya da *aktif* olabilir. Pasif bir şekilde yabancılaşmış kişi toplumsal güçlere maruz kalır, *duyarsızlığı* tercih eder. Aktif bir şekilde yabancılaşmış kişi de benzer şekilde bu güçlere maruz kalır ancak topluma *bağlılığı ve farkındalığı* ortadadır; kendi koşullarının *bilincindedir*; üstelik bunları *dönüştürme*, harekete geçirme çabası içindedir.

Etzioni *kişisel aktivasyonun* toplumsal dönüşüme katkıda bulunabileceğini ve *Aktif topluma* yöneltebileceğini düşünmektedir. Bir ilişki, kurum ya da toplum altta yatan koşul yabancılaştırıcı iken duyarlılık görünüşü ortaya çıkarıyorsa, *sahtecidir*. Öte yandan *duyarlılığın* olduğu yerde *sahicilik* de vardır. Sahicilik hem aktörün bilincini,

¹⁶⁸ Karl W. Deutsch, *Political Community at The International Level*, 1954, s.9-13; K. W. Deutsch, vd. *The Nerves of Government: Models of Communication and Control*, 1963, s.96-100; Aktaran: Etzioni, 1968, s.503-506, 577-582; 1991, s.302-342.

bağıllığını ve toplumsal gücün paylaşımını hem aktif yönelimin dengelenmesini içermektedir (Etzioni, 1968, s.619-622).

Postmodern dönemde sahtecilik artmakta ve bu durum toplumsal problemlerin çözümünü zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla yabancılaşmanın ve sahteciliğin azaltılması, toplumsal duyarlılığın, sahiciliğin ve aktif yönelimin artırılması önem kazanmaktadır (Etzioni, 1968, s.633-647).

4.3.1.Duyarlı Topluluk

Ben-Biz paradigmasına dayalı *Duyarlı topluluk* temelde gerilim ile -iki öncelikli güç sayılan- *bireysel güçler* ve üyesi olunan *topluluğun güçleri* arasında denge sağlamayı hedeflemektedir. Çünkü topluluk sadece kendi rahatları için bir araya gelen bireylerin toplamı olarak görülürse, ortak ihtiyaçlara bağlılık ve topluluğa katılım bir tarafa bırakılacaktır. Topluluk otorite ve meşruiyet kaynağı olarak görülürse, görev adı altında bireylere davranış standartları empoze edilecek, bireysel özgürlüklere ve bireysel haklara pek yer kalmayacaktır (Etzioni, 1991, s.137-143).

Duyarlı topluluk kavramı bireylere ve ortak birliğe tam statü kazandırmaktadır. Bu topluluk bireylerin toplamından çok daha fazla entegre olmuştur, *Otoriter toplumdan* daha az hiyerarşiktir. *Hem bireyler hem topluluk çok önemlidir, bu nedenle aynı konumdadır.* Duyarlı topluluğun iki temel ögesi arasında gerilim bulunmaktadır; bireyler topluluğu geriletebilir, topluluk bireyleri kendine dahil etmeye çalışabilir. Ancak ögelerden hiçbirisi tırmanışa geçmezse, birinin taşkınlığı diğerinin desteğiyle düzeltilirse, dengeli duyarlı bir topluluk sürdürülebilir (Örneğin A. Schopenhauer bunu şöyle açıklamaktadır: ‘*İnsanlar soğuktaki oklu kirpilere benzer; birbirlerinden çok uzaklaşırlarsa donar, birbirlerine çok yaklaşırlarsa yapışırlar.*’). Kısacası birey ve topluluk birbirini oluşturmakta, birbirine ihtiyaç duymaktadır (Etzioni, 1988, s.9).

Neoklasik paradigmada ve *Ben-Biz paradigmasında* özgürlük kavramına farklı yaklaşılmaktadır. *Neoklasistler* insanların kendileri için en iyi olanı bildiğini, dolayısıyla *devlet* tarafından işlerine karışılmaması gerektiğini belirtmektedir. Oysa Neoklasik dünyanın aktörleri yani *izole edilen bireyler* özgür bir şekilde hareket edememektedir. Ancak anlamlı ve düzenli ilişkiler, *gruplar* ve *topluluklar* içindeki

*bireyler daha makul seçimler yapabilmekte, karar verebilmekte, daha özgür olmaktadır. Özgürlükle ilgili en önemli tehlike aslında bireyler atomlaştırıldığında, toplumsal bağları koparıldığında görülmektedir. Üstelik Totaliterciliğe karşı en iyi koruma olarak topluluklardan ve gönüllü birliklerden oluşan çoğulcu toplum gösterilmektedir.*¹⁶⁹

Etzioni bireylerin tamamen özgür ya da toplumun değerlerinin bekçisi olmadığını; kendi bireysel durumlarını şekillendirdiğini, toplumun oluşturduğu değerlere bağlandığını, asla bunlardan bağımsız ya da sadece öznel olmadığını vurgulamaktadır. İnsanların özgürdür ancak özgürlükle düzen arasındaki sınırda sürekli rekabet görülmektedir.

Bazı bireyler özkimliklerini ve otokontrollerini kaybederek karizmatik toplumsal eylemin ‘Bizi’ içinde aşırı toplumsallaşmakta; bazıları sapkın ya da suçlu şeklinde yetersiz toplumsallaşmaktadır. Oysa toplumda dengeye, düzenli bir şekilde toplumsallaşan bireylere ihtiyaç vardır. Düzenli toplumsallaşma kişinin rekabet edemeyeceği, rasyonel eylemde bulunamayacağı, özyönelimli olamayacağı anlamına gelmez. Toplumun değerleriyle uyumlu bazı davranışlar içerir (Etzioni, 1988, s.1-20).

Toplulukların, grupların ve birliklerin bireysel davranışı, değerleri, duyguları ve düşünceleri etkilediği bilinmektedir. Topluluklar sadece aktörlerin uyum sağladığı bir çevre olmanın ötesinde kişinin iç dünyasını, arzularını, tercihlerini ve ahlaki bağlılıklarını etkilemektedir. Yani bireyselliğin toplulukla, komünle ilgili, toplumsal bir arka planı bulunmaktadır. Etzioni temel, değiştirilemeyen bir insan doğası olduğunu ve bunun toplumsallaşmanın ürünü olduğunu düşünmektedir.

Toplulukçular çağdaş liberal felsefecileri bireysel haklara aşırı odaklanmakla, topluluğun, ortak değerlerin ve hedeflerin yaptırımlarını önemsememekle suçlamıştır. Çağdaş Liberal felsefeciler ise Toplulukçuların bireysel haklara yeterli bir temel sağlamadığını düşünmektedir. Buna karşılık Toplulukçular kolektivizmden sakınmak için bireysel hakları sağlama ihtiyacını kabul etmektedir. Kısacası Duyarlı topluluk

¹⁶⁹ Erich Fromm, *Escape From Freedom*, 1941; William Kornhauser, *The Politics of Mass Society*, 1959; Alexis de Tocqueville, a.g.e. 1945, S.2; Aktaran: Etzioni, 1988, s.9-11.

temelde *daha az bireysellik ve daha ölçülü Toplulukçuluk* esasına dayanmaktadır (Etzioni, 1968, s.870-884; 1990, s. 215-227; 1991, s.125-152).

Öte yandan çağdaş toplumda *ahlaki kaosun varlığı, ortak amaçların yokluğu*, vatandaşlık ve toplulukla ilgili tartışmalar *Liberal yaklaşımın* başarısızlığının göstergesi sayılmaktadır. *Toplulukçular topluluk, kamu yararı ve ortak ahlaki değerler* kavramlarıyla ilgilenmiş; çağdaş *liberal felsefecilerin* bireylerin amaçlarını ya rekabet ya bağımsızlıkla açıkladıklarını, başkalarının yararını dikkate almadıklarını öne sürmüşlerdir. Ancak düzenli bir toplumun belli *adalet* prensiplerine dayandığını, bireylerin *adaletli toplum* istediğini, bundan yararlandığını ancak kendi bireysel amaçları için toplumu değiştirdiğini düşünen, *topluluğu bireylerin rasyonel seçimlerini yansıtan, ikincil bir konumda* tutan liberaller de vardır.

Artık vatandaşların temel değerlerinin kurumlardan değil, *konsensustan* kaynaklandığı, bunun modern devleti güçlendirdiği; *Liberaller ile Toplulukçular arasındaki tartışmanın bittiği, Sosyal liberalizmin Toplulukçuluk görüşüne yaklaştığı* düşünülmektedir.

Etzioni bireyi ve toplumu *ahlaki anlamda eşit* olarak görmektedir. Liberaller bireysel haklarla korunan bireysel özgürlüğün her tür kamu yararından öncelikli olduğunu düşünmekte, *Toplulukçular* ise toplumda ahlaki tutarlılık oluşturmaya çalışmaktadır. Bireylerin rasyonel seçimlerinden çok toplumun ortak ahlaki değerleri, erdemleri ve gelenekleri esastır.¹⁷⁰

Toplulukçular toplumun ve bireylerin toplumda ortak bir hedefe doğru birlikte çalıştığını düşünmekte; topluluk ve kamu yararıyla ilgilenmekte, sistemlere, kurumlara ve ahlaki değerlerin şekillenmesine odaklanmaktadır (Etzioni, 1988; 1991, s.127-152).

¹⁷⁰ Ed. Michael J. Sandel, *Liberalsm and Its Critics*, 1984, s.5-6; Robert B. Thigpen & Lyle A. Downing, 'Liberalism and The Communitarian Critique', 1987, s.642-643 (American Journal of Political Science, 1987, S.31/3, s.637-655); John Rawls, *A Theory of Justice*, 1971, s.3, 11, 224, 521-528, 560, 584; Ronald Dworkin, 'Liberalism', 1978, s.127-129 (Public and Private Morality, 1978, s.113-143); John R. Wallach, 'Liberals, Communitarians and The Tasks of Political Theory', 1987, s.584, 593, 608 (Political Theory, 1987, S.15/4, s.581-611); Philip Selznick, 'The Idea of Communitarian Morality', 1987, 447, 455 (California Law Review, 1987, S.75/1, s.445-463); A. MacIntyre, a.g.e. 1984, s.xv, 2, 67-70, 100, 150-151, 188, 220-226, 263; M. Walzer, a.g.e. 1983, s.xv, 9, 20, 28-29, 72, 312-313, 320; Aktaran: Etzioni, 1991, s.127-152.

4.3.2. 'Ben ve Biz'

Ben-Biz paradigması hem bireyin hem topluluğun temel ahlaki duruşu olduğu görüşüne dayanmaktadır, ne birey ne topluluk ikincil değildir. Bireylerin ve topluluğun iç içe geçmiş, karşılıklı birbirine bağımlı ilişkileri vardır. Diğer taraftan topluluğun bir kurgu olduğu, kamu yararı diye bir şeyin olmadığı, sadece özel grupların çıkarlarından bahsedilebileceği iddia edilmiş, topluluk ağır bir yüke benzetilmiş, benlik mitinden ve topluluk mitinden bahsedilmiştir.

Yani bireyin ve topluluğun, Ben ve Bizin konumu birbirini gerektirmektedir, aynı temel duruşa sahiptir. Ben-Biz paradigmasını destekleyen ampirik, ahlaki, felsefi ve pragmatik görüşler bulunmaktadır. Sosyolojide, psikolojide temel gözlemlerden biri, bireyin ve topluluğun birbirini oluşturduğu, başkalarıyla, toplulukla derin bağları olmaksızın bireylerin etkin bir şekilde işlevde bulunamayacağıdır. Yine sağlık alanında psikolojik stresin etkilerini azaltmada toplumsal ilişkilerin önemi bilinmektedir (Ayrıca 1000'den fazla sosyal bilim araştırması sonucunda fiziksel ihtiyaçlar karşılanırsa bile yetişkin bir insanın tam bir izolasyonunun tahammül edilemez olduğu görülmüştür. Kore Savaşı'nda Amerikalıların izolasyonu ve çok sayıda laboratuvar araştırması sonuçları da bunu göstermektedir.).¹⁷¹

Sosyoloji literatüründe *modern toplumda topluluğun güçsüzleştiği, bunun da bireyleri olumsuz etkilediği, endüstrileşmeyle bireylerin aşırı özerklik kazandığı, şehirleşmenin toplumu dönüştürdüğü* düşünülmektedir. Bu aşırı özerkliğin hem ailede hem toplumda *toplumsal bağları zayıflatma* pahasına elde edildiği, aşırı bağımsızlığın bireyi endişeli hatta histerik hale getirdiği belirtilmektedir.

Totaliter siyasal hareketlerin bu huzursuzluktan yararlandığı görülmektedir. *Dinin ve geleneksel değerlerin gerilemesi* insanları yönlerini belirlemeye can atar hale

¹⁷¹ Jeremy Bentham, *An Introduction to The Principles of Morals and Legislation*, 1948; J. P. Sartre, a.g.e. 1960; Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, 1974; Seymour Mandelbaum, 'Open Moral Communities', 1987, s.6 ('A New Look at Planning Theory and Practice', Center for Urban Policy Research of Rutgers University, 1987, s.6); James S. House, Karl R. Landis & Debra Umberson, 'Social Relationship and Health', 1988, s.540-541 (Science, 1988, S.241/4865, s.540-545); Eugene Kinkead, *In Every War but One*, 1959; Bruce H. Frisch, 'Solitude: Who Can Take It and Who Can't', 1964 (Science Digest, 1964, s.12-18); Ed. Mortimer H. Appley & Richard Trumbull, *Psychological Stress: Issues in Research*, 1967; Aktaran: Etzioni, 1988; 1991, s.137-152.

getirmiştir. Öte yandan demagoglar ve diktatörler güçlü bir liderlik sergileyerek bu boşluğu doldurmaktadır (Örneğin insanların *başkası yönelimli* olmasından, *iç yönelimlerini kaybetmesinden* bahsedilmektedir.). Ancak modern toplumun olumsuz etkileri konusunda bütün sosyologlar aynı görüşte değildir (Örneğin modern şehirlerde *köy benzeri* bir yaşamdan bahsedilmektedir.).

Ben ve Biz yaklaşımını destekleyen diğer bir durum da, bazı ögelerin -radikal bireyselleşimin, kolektivizmin kendi taraftarlarının bile rahatsız olduğu- politik sonuçlara yol açmasıdır. Sadece topluluğa öncelik verilmesi, bireysel hakların ikincil kabul edilmesi ya da bu gibi hakların olmadığı iddia edilmesi, *hoşgörüsüzlüğe* ve *haksızlıklara* yol açmaktadır. Ayrıca bazı pragmatik görüşlerle de karşılaşmaktadır. *Ben-Biz paradigmasının*, belli toplulukların üyelerinin prensipleriyle uyumlu davranış normlarının bazı kamu politikalarını kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağı sorgulanmaktadır (Örneğin genç Amerikalıların arkadaşlarının *jüri önünde yargılanma hakkını* talep ettiği ancak jürilik yapma yaptırımını reddettiği görülmektedir.).¹⁷²

Diğer taraftan *Demokratik eğitim teorisi ve politikası* çalışmalarında *Ben-Biz paradigmasının* göz ardı ettiği prensiplerden, *Liberal* ya da *Toplulukçu yaklaşımların* karşılaştığı zorluklardan, etik olarak kabul edilebilir politikalar alanını daralttığından bahsedilmektedir (Etzioni, 1988).

Demokratik toplumun ‘iyi’ bir toplum olduğu, bu nedenle korunması, her neslin ‘iyi yaşamlar’ ve ‘iyi toplumlar’ konusunda bilinçlendirilerek eğitilmesi, ayrımcı ya da baskıcı olmaması beklenmektedir (Örneğin *Fundamentalist Hristiyan çocukların* ailelerinin onur kırıcı bulduğu kitapları okumaktan *muaf* tutulmalarını sağlayan *Tennessee mahkeme kararıyla* ilgili tartışmalar, ‘Çocukların ebeveynlerinin dini inançlarına göre bir çizgiye çekildiği, mahkemenin bu yaklaşımın ‘makul’ olmadığını söyleyemeyeceği’ kararıyla sonuçlanmıştır.

¹⁷² Morris Janowitz, *The Reconstruction of Patriotism: Education for Civic Consciousness*, 1983; E. Fromm, a.g.e. 1941; D. Riesman, a.g.e. 1950; Herbert J. Gans, *The Urban Villagers*, 1951; A. MacIntyre, a.g.e. 1984, s.69, 151, 263; Robert B. Thigpen & Lyle A. Downing, ‘Liberalism and The Communitarian Critique’, 1987, s.642-643 (American Journal of Political Science, 1987, S.31/3, s.637-655); Aktaran: Etzioni, 1991, s.137-152.

Buna karşılık *baskıcı olmama* prensibine göre mahkemenin hatalı bir karar verdiği çünkü çocuklara evde alternatif görüşlerin gösterilmeyeceği öne sürülmüş, devletin ebeveynlerin çocuklarına bu görüşleri öğretmesine ihtiyacı olmadığı, devlet okullarında öğrencilere farklı inançların gösterildiği, rasyonel bir şekilde alternatif yaşam tarzları hakkında bilinçlenecekleri bir ortam sağlandığı, eğitim içeriğinin ‘iyi’ yaşam kavramları arasında tarafsız kalamayacağı, *demokratik eğitimin* geleceğin vatandaşlarını, toplumu şekillendiren siyasal süreçlere katılacak şekilde yetiştirmesi gerektiği vurgulanmıştır.).

1990’larda *topluluklara* dikkat çekilmiş, toplumsal çevrenin korunması, geliştirilmesi gerektiği anlaşılmış, seçim kampanyalarında bile *daha kibar, daha naif toplum* (Örneğin George Bush, 1988), *topluluk ruhu* kavramları kullanılmıştır (Örneğin Bill Clinton, 1992). ‘*Modern toplumun toplumsal ilişkiler ağını, Toplulukçu ilişkileri koruması mümkün mü?*’ diye sorgulandığında, aslında çoğu şehirde topluluk öğelerinin korunduğu görülmektedir (Örneğin *şehir köyleri* denen bölgelerde farklı etnik gruplardan oluşan, kendilerine has yaşamlarını sürdüren topluluklar pek bir zorlukla karşılaşmadan bir arada yaşamakta, komşuluk ilişkilerini sürdürmektedir.).

Hatta New York gibi büyük metropollerde bile *komşuluk* ilişkilerinin sürdürüldüğü, komşuların birbirlerini, mahalledeki esnafı, bölgesel liderleri tanıdığı; bowling salonları, ibadet yerleri, parklar, otobüs durakları gibi belli yerlerde karşılaştıkları ve bu alanları korudukları görülmektedir. Bazı bölgelerde farklı etnik gruplar *yan yana* yaşamaktadır (Örneğin New York’ta *Chinatown*, Miami’de *Little Havana*). Bazı bölgelerde etnik gruplar coğrafi olarak *dağınık* yerleşse de, kiliseler, sinagoglar, sosyal kulüpler ve özel okullar gibi kurumlar aracılığıyla etnik topluluk ilişkileri sürdürülmektedir. Göçmenlerin ikinci nesil denen çocuklarının asimilasyonu, Amerikanlaşması beklenirken, üçüncü neslin *etnik kimliği ve ilişkileri yeniden oluşturma eğilimi* görülmektedir.

Sosyolojik açıdan *şehir* kavramıyla *şehir köyleri* kavramının nasıl bir arada bulunacağı sorgulandığında ise, bunların *her ikisinin yan yana bulunduğu* görülmektedir. Şehir köyleri arasında sıra sıra evlerde de -aynı katı, aynı koridoru, aynı asansörü paylaşırsalar bile- birbirlerini hatta yan komşusunu tanımadan yaşayan çok

sayıda kişi vardır. Özellikle yaşlılar toplumsal ilişkileri olmadan ya da aileleri tarafından terk edilmiş halde yaşamaktadır (Örneğin Amerika’da 65 yaş ve üzeri kişilerden yalnız yaşayanların oranı 1950’de %14.4 iken 1990’da %31 olmuştur.). Modern Amerika’da bir çeşit *kasaba* yaşamına dönüş görölmektedir (Etzioni, ‘Liberals and Communitarians’, Partisan Review, 1990, S.57/2, s.215-227; 1991, s.127-152).¹⁷³

Öte yandan, *modern teknolojinin* nimetlerinden yararlanarak, bilgisayar, modem, vb. kullanan insanlar tekrar *evde* ya da evine yakın yerlerde çalışmaya başlamıştır. Amerikalıların Avrupalılara göre çok daha sık, ortalama *beş yılda bir* kez taşındığı, bu nedenle gerçek bir topluluk oluşturamadıkları söylenmektedir ancak bu da değişmeye başlamış, taşınma oranı azalmıştır. Ayrıca yeni, *coğrafi temellere dayanmayan topluluklar ve topluluk ağları* oluşmakta, yan yana oturmayan insanlar bir araya gelmektedir (Örneğin iş ortamı toplulukları, profesyonel topluluklar) ancak bu topluluklar *sunı* olmakla eleştirilmiştir.).

Etzioni 1990’lardaki Amerikan toplum yapısı değerlendirildiğinde, ne topluluk olmadığının söylenebileceğini nede yeterince *Toplulukçu* olduğunu, *gemeinschaft* ya da *gesellschaft* da denemeyeceğini ancak bu farklı sosyolojik koşulların *karışımı* olduğunu, Amerika’nın *gemeinschaft’a*, geleneksel topluluğa dönmesi gerekmediğini belirtmektedir. Modern ekonomik koşullar böyle bir değişimi gerektirmekte, topluluklar konusunda ayrılık ve bütönlük arasında *denge* hedeflenmektedir.

Çoğulcu yaklaşımda alt toplulukların kimliklerini korumasına, şehirlerde ve varoş bölgelerinde *Toplulukçu* öğelerin güçlendirilmesine, toplumsal ilişkilerin sürdürölmesine yani insanların tercih yapabileceği, farklı alt topluluklara imkan sağlayan, ortak ilişkilerin sürdüröldeğü yeni topluluklar oluşturulmasına gerek duyulmaktadır.

¹⁷³ A. Gutmann, a.g.e. 1987; Jonathan Rowe, ‘Left and Right: The Emergence of a New Politics in the 1990s?’, 1991 (Heritage Foundation and The Progressive Foundation, 1991); Herbert Gans, *The Urban Villagers: Group and Class in The Life of Italian-Americans*, 1982, s.14-15; Jim Sleeper, *Closest of Strangers: Liberalism and The Politics of Race in New York*, 1990; James Q. Wilson, ‘The Rediscovery of Character: Private Virtue and Public Policy’, 1985 (The Public Interest, 1985, S.81, s.13); Abraham Monk, ‘Aging, Loneliness and Communications’, 1950 (American Behavioral Scientist, 1950, S.31/5, s.534); Current Population Reports, 1991 (US Bureau of The Census, 1990, P-20, L12, s.450; Felicity Barringer, ‘18 Percent of Households in The U. S. Moved in 89’s’, 1991, (New York Times, December 20, 1991); Aktaran: Etzioni, 1994, s.117-133.

Toplulukçu ilişkilerin güçlendirilmesi için değişen yönelimlerin, *kalbin alışkanlıklarındaki değişikliğin* farkına varılması; kariyer ihtiyaçları ile topluluk ilişkileri arasındaki çatışmaların incelenmesi; fiziksel çevrenin topluluk-arkadaş ortamını geliştirecek şekilde düzenlenmesi; kamuya bağlılığımızı güçlendiren gönüllü teşebbüslerin desteklenmesi gerekmektedir. Tocqueville'nin Amerika'sı, gönüllü birliklerin, hareketlerin ülkesi hakkında çok şey yazılmış; Amerikalıların Avrupalılardan çok daha *Toplulukçu* olduğu görüşü bir klişeye dönüşmüştür. Gerçekten de Amerika'da partileri, kulüpleri, locaları geliştirmeyi hedefleyen *on binlerce birlik* bulunmaktadır ancak yine de *Toplulukçu hareketlerin* önemsenmesi, gönüllü çabaların arttırılması hedeflenmektedir (Etzioni, 1994, s.117-133).¹⁷⁴

4.3.3.Özel Hayat ve Kamu Yararı

Kamu yararı kavramı paylaştığımız, önemseydiğimiz bütün kurumlar için yani *herkes için iyi olanı* ifade etmektedir, *bütün özel ve kişisel çıkarların üstündedir*. Kimseye özel olarak hizmet etmez, *herkesin* hatta gelecek nesillerin de faydası gözetilir (Örneğin ulusal savunma, sağlıklı çevre). Kamu yararıyla ilgili ortak düzenlemeler olmaksızın hiçbir toplum gelişemez çünkü kamu yararı çıkarlarla ve değerlerle ilgili *kriterler* getirilmesini sağlamaktadır.

Kamu yararı anlayışı zamana ve toplumlara göre *değişmektedir*. *Otoriter ve Totaliter toplumlarda* kamu yararı için vatandaşlar kendi tercihlerini bir tarafa bırakmakta, kendi özerklikleriyle ilgili sınırlandırmaları kabul etmektedir. Bu toplumlarda kamu yararı adına arttırılan taleplerin sınırlandırılması; bireysel ifadelere, tercihlere, haklara ve özgürlüğe daha fazla yer ayrılması gerekmektedir. Önceki dönemlerde ve günümüzdeki toplumların çoğunda *kamu yararıyla özerklik arasındaki dengede genellikle otoriter yön ağır basmaktadır* (Etzioni, 1997).

Bazı toplumlarda ise bunun tam tersi görülmektedir. Amerikan toplumunun *aşırı bireysellikten ve kamu yararına bağlılığın azalmasından* zarar gördüğü

¹⁷⁴ Rey Oldenburg, 'Creating Community', 1990 (Common Cause Magazine, Deborah Baldwin, 1990, s.17); John W. Gardner, *Building Community*, 1991, s.11; Peter F. Drucker, 'It Profits Us to Strengthen Nonprofits', 1991 (The Wall Street Journal, 19 December 1991, A14); Aktaran: Etzioni, 1994, s.117-133.

belirtilmektedir. Başkalarını nasıl etkileyeceği ya da kamu yararı düşünülmeden bireysellik abartılmış, buna tepki olarak 1990’lardan itibaren *Yeni Toplulukçular* ortaya çıkmıştır (Örneğin Robert Bellah, A. Etzioni, William Galston, Mary Ann Glendon, Etzioni, 2004b, s.3).

Yeni Toplulukçular güçlü bireysel hakların aynı zamanda kamu yararına güçlü sorumluluklara saygı göstermeyi gerektirdiğini vurgulamaktadır (Etzioni, 2003). 1990’lardan beri başka toplumlarda da benzer çabalar görülmektedir (Örneğin Anglo-Sakson toplumları); bazı siyasal liderler aşırı bireyselleşmeye karşı halkı bilinçlendirmek için sloganlar geliştirmektedir (Örneğin Tony Blair’in seçimlerde kullandığı slogan: ‘Herkes için sorumluluk, herkese sorumluluk’).

Etzioni kamu yararının kapsamı, kimlere karşı ahlaki sorumluluğumuz olduğu (Örneğin aile, köy, ulus, tüm evren), kamu yararı açısından özel hayat, çocukların korunması (Örneğin pornografi), kamu güvenliği, ulusal güvenlik, bireysel haklar, suçlarla mücadele (Örneğin DNA testleri), devlet toplum ilişkileri, siber alan konularına odaklanmaktadır (Etzioni, 1996, B.7, 1997; 1999, s.3-10; 2004b, s.1-6; 2003)

Genelde insanlar hem *kendi topluluklarının* üyelerini daha fazla önemsemekte, kendi topluluklarına karşı daha fazla sorumlulukları olduğuna inanmakta hem topluluk içinde bu yaklaşım haklı çıkarılmaktadır (Örneğin bir toplulukta birkaç çocuk acıksa o topluluğun üyeleri bu duruma uzak ülkelerde binlerce kişinin açlıktan ölmesinden daha fazla üzülmetedir.).¹⁷⁵

Öte yandan *bireysel hakları* vurgulayan *Liberaller* toplulukların, toplumsal grupların haklarını ya da sorumluluklarını kabul etmemekte, *Toplulukçular* ise *ortak iyi ve kamu yararı* düzenlemelerini önemsemektedir. Bu düzenlemeler toplulukların üyelerine karşı ve bu üyeler için kişisel ahlaki sorumluluklar gerektirmektedir (Örneğin yapılması ve yapılmaması gerekenler). *Liberallerin* evrensel hakları, *Toplulukçuların*

¹⁷⁵ Robert Bellah, vd. a.g.e. 1985; Michael Elliot, ‘What’s Left?’, 1994, s.13 (Newsweek International, 10 October 1994, s.13); Aktaran: Etzioni, 2003, s.319-363; 2004b, s.1-6.

toplulukların kendi sorumluluklarını vurgulamasına rağmen, bu iki yaklaşım arasında karşıtlık olmak zorunda değildir (Etzioni, 1996, s.189-216).

Belli sorumlulukların yerine getirilmesi için toplulukların kendi üyelerine karşı *toplumsal baskı* uygulayabileceği belirtilmektedir. Toplumsal baskıya neden olacak uygulamalara karşı çıkılmakta bu, *Şalem toplumuna* benzetilmektedir (Örneğin HIV testinin zorunlu kılınmasına, test sonuçlarının kişinin partnerine açıklanmasına karşı çıkılması). Etzioni topluluk üyelerinin -kendi aile üyelerine ya da devlete karşı değil- *birbirlerine ve kamuya karşı kişisel sorumluluklarını kamu yararı açısından* belirlemeye çalışmaktadır. Kişi hem *evrensel haklara saygı* duyabilir (Örneğin konuşma özgürlüğü, eğitim hakkı) hem kendi topluluğuna ve topluluk üyelerine karşı *kişisel sorumlulukları* yerine getirebilir (Örneğin belli bir okula yardımda bulunmak).

Ancak bazen kişiler topluluk üyelerine karşı hiçbir *sorumluluk hissetmeyebilir*, belli bir kişisel gelişim aşamasında kalabilir, evrensel bağlılıkları oluşmayabilir ya da kabilecilik görülebilir. Üstelik evrensel haklarla toplumsal bağlar arasındaki sınır pek net değildir [Örneğin New York'ta maaşını ödeyemediği için öğretmenlerini işten çıkaran bir devlet okuluna yardım etmek isteyen ebeveynler ile bunlara -özel bağışların eşitsizlik oluşturacağı gerekçesiyle- karşı çıkan okul yönetimi arasındaki tartışmalar. Etzioni, 'Basic Human Needs, Alienation and Inauthenticity', 1968 (American Sociological Review, 1968, S.33, s.870-884); 1996; 2004b, s.7-29].¹⁷⁶

Kişinin kendi çıkarlarıyla ahlaki sorumlulukları arasındaki ilişki birbirine karşıt olabilmekte, sorumluluk daha çok önemsenirse, kişinin çıkarları ikincil planda kalmaktadır (Örneğin arkadaşlar, komşular ve birbirini seven insanlar arasındaki ilişkiler. Etzioni, 1983). *Topluluk ilişkileri* ise ticari ilişkilerden, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinden farklıdır; hem yakın ilişkide olunan kişilere, topluluğun tüm üyelerine hatta gelecekteki üyelerine ahlaki bağlılığı hem bu topluluğun kamu yararı olarak

¹⁷⁶ J. S. Mill, a.g.e. 1975, s.71 (Ed. David Spitz, 1975); Jean B. Elshtain, 'On Moral Outrage, Boycotts and Real Censorship', 1992 (The Responsive Community, 1992, S.2/2); A. Gutmann, a.g.e. 1985, S.14, s.319; Anemona Hartocollis, 'Chancellor to Keep Teacher in Her Job in Parents' Victory', 1997 (New York Times, 26 Sep. 1997, s.A1); Romesh Ratnesar, 'Class-Size Warfare', 1997 (Time, 6 Oct. 1997); Aktaran: Etzioni, 2004b, s.7-29.

gördüklerine bağlılığı içermektedir (Örneğin evlilik, arkadaşlık, çevre). Arkadaşlık, komşuluk ve topluluk ilişkileri bir *değer* olarak kabul edilmektedir.

Topluluklar birey grupları arasında birbirini etkileyen, güçlendiren *ilişkiler ağı* içermektedir; ortak değerlere, normlara, anlamlara, tarihe, kimliğe, kısacası *belli bir kültüre bağlılığı* göstermektedir. Sosyologların çoğu (Örneğin Ferdinand Tönnies, Emile Durkheim, Martin Buber) ve yapılan araştırmalar sonucunda, *topluluk olmadığında* ya da çok küçük bir topluluk olduğunda insanoğlunun *fiziksel* (Örneğin bu kişilerin kalp, yüksek tansiyon gibi bazı hastalıklara yakalanma riski daha yüksek, iyileşme ihtimali daha azdır.) ya da *psikolojik* olarak bundan zarar gördüğü belirtilmektedir (Örneğin özsaygı eksikliği, depresyon ihtimali). *Modern yalnızlığın* insanları daha nevroitik, bencil ve narsist yaptığı öne sürülmektedir.

Kısacası *topluluklar insanoğlu için çok önemlidir; topluluk olmaksızın insanoğlu hayatta kalabilir ancak bir insan olarak işlevlerini tam olarak yerine getiremez*. İnsanlar birbirlerini belli kişiler olarak değil, bir ailenin, topluluğun, ulusun ve insanlığın bir üyesi, belli bir tarihin taşıyıcısı ya da cumhuriyetin vatandaşı olarak görmekte; kendilerini belli bir ahlaki, manevi bağlılığın (Örneğin *Katolik*, anarşist), geleneğin, ulusun belirlediği bir *kimlikle* tanımlamaktadır (Örneğin Quebec’li).

Ahlaki bağlılıklarını güçlendiren topluluklar gönüllü toplumsal düzene güçlü bir dayanak oluşturabilir. Ancak iyi ailelerde, iyi okullarda, muhtemelen kiliselerin, diğer ibadet yerlerinin desteğiyle yetiştirilen bu *erdemli erkeklerin ve kadınların* oluşturacağı toplulukların bozulmayacağına da bir garantisi olmadığı belirtilmektedir. Üstelik *bu kişilerin ahlaki bağlılıklarının, toplumsal normlara bağlılıklarının sürekli güçlendirilmesi* gerekir (Etzioni, 1996, s.217-258, B.8; 1997; 1999, s.3-10; 2003).

Etzioni insanların kamu yararı açısından *doğal çevreyi* olduğu gibi, *ahlaki çevreyi* korumakla da sorumlu olduğunu ancak bu şekilde *iyi bir toplum* olunacağını, ayrıca bunun *evrensel sorumluluklardan kaçmak* anlamına gelmediğini belirtmektedir (Etzioni, 2004b, s.7-29).¹⁷⁷

¹⁷⁷ T. Parsons, a.g.e. 1937; Leo Srole, Thomas S. Langner, Stanley T. Michael, Marvin K. Opter & Thomas A. Rennie, *Mental Health in The Metropolis: The Midtown Manhattan Study*, 1962; R. Bellah, vd. a.g.e. 1985; Francis

Kamu güvenliğini, kamu sağlığını geliştirici, makul, iyi planlanmış adımlar atılmadığı sürece toplumlardaki problemler sürüp gidecektir (Örneğin AIDS, uyuşturucu kullanımı, çeşitli suçlar, silah taşıma). Topluluklar Alkol denetleme noktaları oluşturulmasını desteklemektedir. Ahlaki görüşü önemseyen bir toplulukta kişilerin aşırı alkol kullanmaları, alkollüken araç kullanmaları engellenecektir. Bu konuda bazı kampanyalar yapılsa da (Örneğin ‘Arkadaş arkadaşın alkollüken araç kullanmasına izin vermez!’ kampanyası) hala alkol kullanımıyla ilgili trafik kazaları olmaktadır (Örneğin 1980-1990 yılları arasında 250.000 Amerikalı alkol kullanımı sonucundaki trafik kazalarında yaşamını kaybetmiştir. Bu kazalarda her yıl 500.000 kişi yaralanmaktadır.).

Yasadışı uyuşturucu ticaretinin engellenmesi, bazı sokakların uyuşturucu pazarına dönüşmemesi için *Uyuşturucu denetleme noktaları* oluşturulması da bir gerekliliktir çünkü bu uygulamayla elde edilecek kamu yararı oldukça yüksektir. Ayrıca topluluk faydası adına bazı gruplardan ek isteklerde bulunulabilir (Örneğin pilotların uyuşturucu testinden geçmesi).¹⁷⁸

Bireysel haklarla toplumsal sorumluluklar arasında denge kurulmasıyla ilgili uygulamalar çok tartışılmıştır (Örneğin -Yahudi dini uygulamalarında her türlü değişikliğe karşı çıkan- Ortodoks Yahudilerin sinagogda kadınlarla erkeklerin birlikte oturmasına karşı çıkmaları. Katolik geleneğinde de benzer örnekler vardır.). Etzioni *toplumların ahlaki kodlarını yeniden düzenleyebileceğini* belirtmektedir (Örneğin okullarda cinsel eğitim konusundaki tartışmalar).

Fukuyama, *The Great Disruption: Human Nature and The Reconstitution of Social Order*, 1999; Robert Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, 2000, s.326-335; Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*, 1979; Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontents*, Çev. James Strachey, 1989; Michael Sandel, *Liberalism and The Limits of Justice*, 1998, s.179; C. Taylor, a.g.e. 1989, s.27; Dennis Wrong, *The Problem of Order*, 1994, s.107; Robert J. Sampson, vd. ‘Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy’, 1997 (Science, 15 August 1997, s.918-924); Aktaran: Etzioni, 1996, s.85-118; 2004b, s.7-29, 49.

¹⁷⁸ ‘Health Warning Labels on Alcoholic Beverages: A Public Health Measure Long Overdue’, 1988 (Center for Science in the Public Interest, March 1988); Richard K. Willard, ‘Yes, Checkpoints Enhance Awareness’, 1990 (ABA Journal, April 1990, s.44); Roger Conner, ‘The Checkpoint at Inkster: Reasonable or Unreasonable?’, 1991 (The Responsive Community, S.1, 1990-1991, s.88-91); Aktaran: Etzioni, 1994, s.163-191.

Haklarla sorumluluklar arasındaki sınırlar çizilirken belli *kriterlere* ihtiyaç duyulmaktadır: Mevcut *açık bir tehlike* durumu olmaksızın hiçbir düzenleme yapılmaması (Örneğin 1990’larda ortaya çıkan basındaki *Katil arılar* gibi yalan haberlere inanılmaması); başka *alternatifin olmaması* (Örneğin Anayasanın farklı şekilde yeniden yorumlanmasına gerek duyulmayacak şekilde hazırlanması); düzenlemelerin mümkün olduğunca *sınırlandırılması* (Örneğin müdahalenin en aza indirilmesi); olumsuz etkilerin *en aza* indirilmesi (Örneğin AIDS hastalarının isimlerinin açıklanmaması, böylece ayrımcılığın önlenmesi).

Öte yandan toplumun güçsüz üyelerine yardım edilmeli, *toplumsal adalet* sağlanmalıdır. *Suç oranlarını azaltmak* için aileler, okullar ve eğitim kurumları birbirini desteklemeli, okullarda ahlaki değerler öğretilmeli, topluluklar arasında iyi ilişkiler kurulmalı ve değerlere saygı gösterilmelidir. Ancak güçlü topluluklarda bile bireyler ahlaksızca davranabilir ya da suç işleyebilir (Etzioni, 1994, s.163-191).

Genellikle özel hayat bir *hak* olarak görülmekte ancak sorumluluktan ya da bunun toplumsal öneminden pek bahsedilmemektedir. Etzioni *özel hayatı toplumsal ve yasal sorumluluk* açısından ele almaktadır (Örneğin çiftlerin kendi odalarında özel hayat hakları vardır elbette ancak halk içinde aynı davranışları sergilemeleri yanlış kabul edilmektedir. *Biri Bizi Gözetliyor* evlerinde her köşeye yerleştirilen kameralarla, yapılan yayınlarla televizyonda, internette kendi özel hayatlarının sergilenmesi düşündürücüdür.). Sosyolojik açıdan *Özel hayat* başkaları tarafından görülebilirliği ve duyulabilirliği yasal olarak engelleme talebidir (Etzioni, 1999, s.197).

Özel hayat sorumluluğu birisinin düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını başkalarına ifşa etmemeyi gerektirir. *Zorunlu özel hayat* yani yasal olarak kişinin düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını başkalarının gözü önünde yapmama gerekliliği (Örneğin halk içinde tuvalet ihtiyacını giderme yasağı), *özel hayat beklentisi* yani yasalar yerine toplumsal örf ve adetlerle desteklenen gereklilikler şeklindedir.

Her iki durumda da *özel hayat bir sorumluluk* olarak düşünülürse, kişisel iyilik bir hak değil kişiyle ilgili toplumsal talepler, kamu yararına uygun davranış şeklinde görülmektedir. Dolayısıyla *özel hayat toplumsal değerlerle* ve o toplumda hangi

davranışların erdemli bulunduğuyla alakalıdır (Örneğin Ortaçağ Yahudi yasalarında hem başkalarının özel hayatlarını gözetlemek hem kendi özel hayatını başkalarının görmesine izin vermek suç olarak kabul edilmektedir.). Bu durumda Batı toplumlarındaki özel hayat kavramıyla diğer toplumlardaki yaklaşım çok farklı olabilmektedir (Örneğin özgürlük kavramı, tabular).

1990’larda Amerikalıların *güçlü temel değerleri olan bir toplumdan hakların ve bireyseliğin baskın olduğu bir topluma dönüştüğü* vurgulanmaktadır (Örneğin çıkarlardaki, ihtiyaçlardaki farklılıkların sürekli hak arayan bir yaklaşıma dönüşmesi, Amerikalıların sürekli kendilerini düşünmeleri, sivil kültürün giderek kaybolması).¹⁷⁹

Yasal suçlar ve ahlaki suçlamalar pek önemsenmez olmuş, kişinin saygınlığının korunması iyi davranışlardan daha önemli görülmüştür. *Eski değerlerin çoğu bir tarafa bırakılmış, buna karşılık yerlerine yenileri getirilmemiş, bu durum toplumda anomiyeye sebep olmuş; suç, uyuşturucu kullanımı ve boşanma oranları artmıştır* (Etzioni, 1983; 1994, s.192-206; 1996, s.64-71, 102-110; 2003).

Etzioni *bazı davranışların özel kalması* (Örneğin çocuklara banyo kapısının kapatılması gerektiğinin öğretilmesi), *bazı davranışların kültürel temsiliinin özel kalması* (Örneğin çocuk pornografisi satışının yasaklanması), *bazı kültürel ürünlerin gizli kalması* gerektiğini belirtmektedir (Örneğin çocukların bazı sinemalara gitmelerinin engellenmesi). *Özel hayat sorumluluğu ikincil derecede zararları görülebilecek kültürel ürünlerin çocukların görmesini, duymasını engellemeyi gerektirmektedir* (Örneğin belli sinemaların ve videoların çocukların uykuda olması beklenen saatlerde yayınlanması; devlet okullarındaki ve halk kütüphanelerindeki bilgisayarlara filtreler koyulması).

Yetişkinler kendileri kullansa da bazı yayınların toplumun *geneli -özellikle bu görüntülere maruz kalmak istemeyenler-* için doğrudan görülmeyi engelleyecek şekilde paketlenmesi yapılması, gece kulüplerine gösterilerin dışarıdan görülmesini engelleyecek perdeler takılması gibi önerileri desteklemektedir (Örneğin pornografi içerikli yayınlar: Ginsberg v. New York, 1968; City of Renton v. Playtime Theaters, 1986).

¹⁷⁹ M. A. Glendon, a.g.e. 1991, s.9-14; R. Bellah, a.g.e. 1985; Aktaran: Etzioni, 1996, s.64-71, 102-110.

Özel hayat beklentisi medyanın -yetişkinler için bile- bazı yayınları yapmasını engellemeyi içermektedir (Örneğin ırkçı karalamalar, iftira içeren sinemalar, TV gösterileri). *Zorunlu tutulan özel hayat* ise toplumda iyi kavramına göre beliren normatif görüşler içermektedir (Örneğin Amerikan üniversite kampüslerinin çoğunda, Kanada’da, Avrupa ülkelerinde halk önünde nefret içerikli konuşmalar yapılması yasaklanmıştır. Doe v. University of Michigan, 1989; Fundamental Standard Interpretation: Free Expression and Discriminatory Harassment, Standford Un.1990).

Toplulukçuluk yaklaşımında istisnalar değil, *bütünsel kamu yararı* ele alınmakta, topluluklarda ve toplumda ortak değerler önemsenmektedir (Etzioni, 1996, s.196-197). *Ahlak kültürü* toplum üyelerinin doğruyla yanlış ayırma kriterlerini belirlemektedir. *Kırık Pencere Yaklaşımında* topluluğun ahlaki kültürünün yeniden düzenlenebileceği, *zorunlu özel hayat sorumlulukları* yerine getirildiğinde suç oranlarında oldukça azalma görüleceği düşünülmektedir (Etzioni, 1996, s.217-237).¹⁸⁰

Kamu yararı sağlamada ahlak kültürünün desteklenmesi önem kazanmaktadır. *Değerler, örf ve adetler, yasalar* aracılığıyla bu yapılabilir. Üstelik *bütün kültürlerde*, dünyanın her yerinde *özel hayat* kavramına rastlanmaktadır.

Toplumda ahlaki standartların belirlenmesi konusunda dindar *Muhafazakarlar* zorunlu özel hayat ve özel hayat beklentisi açısından *geleneksel* standartlara dönmeyi; *Liberaller* ise önceleri tabu olan şeylerin artık ahlaki kültürde kabul edilebilir olduğunu düşünmektedir. Bazıları da Amerikalıların daha önce geleneklere dayalı *homojen bir ahlak kültürü* olduğunu ancak artık çokkültürlü toplumlarda yaşandığını vurgulamaktadır (Etzioni, 1996, s.3-33, 217-237, B.4).

Öte yandan *karakter* oluşumunda, özdisiplinde bazı sınırlandırmaların, *kamu ahlakının* önemi bilinmektedir. *Toplulukçuluk yaklaşımı iyi toplumda toplumsal düzenle özgürlüğün dengelendiği* görüşüne dayalıdır (Etzioni, 1996, s.3-33). *Ahlak kültürünün*

¹⁸⁰ James Q. Wilson & George L. Kelling, ‘Liberalism, Modernism and The Good Life’, 1982 (M. A. Glendon & David Blankenhorn, *Seedbeds of Virtue: Sources of Competence, Character and Citizenship in American Society*, 1995, s.23); Aktaran: Etzioni, 1996, s.195-197, 217-237.

temel değerlerinin neler olması gerektiği; özel hayat değeriyle ilgili yeni ve yenilenen örf ve adetlerin, yasaların göstergeleri sorgulanmaktadır (Etzioni, 2004b, s.30-55).

Özel hayatla ilgili tartışmalar genellikle yeni teknolojilere ve toplumsal kurallara odaklanmaktadır (Örneğin anne babaların çocuk bakım merkezlerindeki çocuklarını kendi işyerlerindeki bilgisayarlardan izlemelerine -kameraların personelin özel hayatını ihlal ettiği gerekçesiyle- karşı çıkmıştır.).¹⁸¹

Siber alanla ilgili eleştiriler yeni teknolojilerin özel hayata çok fazla müdahale ettiği şeklindedir. Yeni siber çağda özel hayatın nasıl korunacağı sorgulanmaktadır. Etzioni *kamu yararı, toplumsal erdem, kamu güvenliği ve kamu sağlığı* üzerine odaklanmaktadır. *Özgür toplumda* hem özel hayatın hem kamu yararına hizmet ederken özel hayata müdahaleyi gerektiren ahlaki, yasal ve toplumsal konuların önemsenmesi; *iyi toplumun bir temel değere ya da diğerine öncelik tanımaması* gerektiğini belirtmektedir (Etzioni, 1972, s.457-474; 1992; s.36-39; 1999, s.1-7; 2001b).

Toplulukçuluk açısından *iyi toplum* bireysel haklar ve toplumsal sorumluluklar, özgürlük ve kamu yararı arasında denge sağlamalıdır (Etzioni, 1996, s.127). 1960-1990 yılları arasında Amerikan toplumunda kişisel özerkliğin, bireyseliğin abartıldığı ve diğer toplumsal sorunların göz ardı edildiği düşünülmektedir (Etzioni, 1993, s.177). Günlük yaşam mahremiyetinin, kişisel mahremiyetin neredeyse bittiği söylenmektedir.

Etzioni kamu politikaları ve sivil kültür açısından özel hayatın hem çok abartıldığını hem bu durumun çok önemli, zarar verici etkileri görüldüğünü düşünmektedir. Amerika’da gerek duyulan bazı kamusal düzenlemelerin yıllarca geciktirildiğini, özel hayata yeni sınırlamalar getiren kamu politikalarının engellendiğini, bu yaklaşımın kamu yararını olumsuz yönde etkilediğini, hem

¹⁸¹ Barrington Moore, *Privacy*, 1984, s.59-60, 66-71; Jeffry Narvil, ‘Revealing The Bare Uncertainties of Indecent Exposure’, 1995, s.29, 90, 111 (Columbia Journal of Law and Social Problems, 1995, S.85); Geraldine Brooks, *Nine Parts of Desire*, 1996, s.17-21; Hilary von Rohr, ‘Lactation Litigation and The ADA Solution: A Response to Martinez v. NCB’, 2000 (Washington University Journal of Law & Policy, 2000, S.4/341); Alexis de Tocqueville, a.g.e. 1966, S.1, s.290-294; Harry M. Clor, ‘The Death of Public Morality’, 2000, s.33 (American Journal of Jurisprudence, 2000, S.45/33, s.33-37, 44-45); Aktaran: Etzioni, 2004b, s.30-55.

mahremiyeti hem kamu sağlığını koruyucu düzenlemeler yapılmasının uzun sürdüğünü belirtmektedir (Örneğin HIV testi tartışmaları).¹⁸²

Kamu politikaları açısından yeni doğan çocuklara HIV testi yapılmasının annelerin özel hayatını ihlal olduğu görüşü, çocukları seks suçlularından korunmasıyla ilgili yasal düzenlemelerin avantajları ve dezavantajları (Örneğin *Megan's Laws*), özel şifreli iletişimlerin devlet kurumları tarafından incelenebilir olup olmaması (Örneğin internet, telefon dinlemeleri); biyometrik kimlik sistemleri geliştirilmesinin ortaya çıkardığı imkanlar ya da tehlikeler; tıbbi kayıtlarda mahremiyetin korunmasına dayalı yeni yasal düzenlemeler üzerinde durmaktadır. *Kişilerin özel hayatını gereksiz yere ihlal etmeksizin kamu yararının nasıl daha iyi bir şekilde sağlanabileceğini*; çözüm önerilerinde ahlaki, yasal ve toplumsal kaygıların nasıl dile getirileceğini sorgulamaktadır (Etzioni, 2002; 2003).

Özel hayatla ilgili endişeler ve kamu yararı arasında karar vermede dört kriter belirlemekte, ancak bir kriter yerine getirildiğinde diğerkriterlerin birbiri ardına değerlendirilmesini önermektedir (Etzioni, 1994). İlk kriter iyi dengelenmiş *Toplulukçu* toplumda *hayali bir tehlike değil* ancak kamu yararı açısından detaylı bir şekilde *belgelerle kanıtlanmış, makroskopik bir tehdit* söz konusu olduğunda *özel hayatın sınırlandırılması* aşamasına geçilmesidir (Örneğin medyada El Nino kasırgası ya da et yiyen bakteri gibi ‘büyük’ tehditler sürekli gündemdedir.).

Toplulukçu toplumda özel hayat sınırlandırılmadan önce, kamu yararı açısından rapor edilen tehlikelerin ne kadar *belgelendiğı*, beklenen sonuçlarının ne kadar *kapsamlı* olduğu önemsenmektedir (Örneğin binlerce kişinin öldüğü, milyonlarca kişinin risk altında olduğu HIV tehdidi). İkinci kriter *somut makroskopik bir tehlikenin karşılanmasında* -özel hayatı sınırlandırabilen yasal düzenlemeler kullanılmaksızın- toplumun ne kadar dikkatli bir şekilde eylemde bulunabileceğinin belirlenmesi yani

¹⁸² Jennifer Lenthart, ‘Keeping an Electronic Eye on The Kids; Day-Care Cameras Let Parents View Children Via The Internet’, 1998 (Washington Post, 29 May 1994, A1); R. Bellah, vd. a.g.e. 1985; M. A. Glendon, 1991; Brian J. Serr, ‘Great Expectations of Privacy: A New Model for 4th Amendment Protection’, 1994 (Minnesota Law Review, 1994, S.73, s.584-585); Richard A. Spinello, ‘The End of Privacy, 1997 (America, 1997, S.176, s.9-13); David Brin, *The Transparent Society: Will Technology Force Us to Choose between Privacy and Freedom?* 1998; Aktaran: Etzioni, Etzioni, 1999, s.1-7.

davranışlardır (Örneğin Toplulukçu toplumda araştırmacılar tıbbi kayıtlara gerek duyduğunda toplanan verilerin bireylerin kimlikleri belirlenmeksizin yapılması).

Üçüncü kriter *Toplulukçu toplumda* özel hayatı sınırlandıran yasal düzenlemelerin mümkün olduğunca *en az müdahaleci olması* yani *müdahalelerdir* (Örneğin okul servis sürücülerini gibi başkalarının yaşamından doğrudan sorumlu kişilerin uyuşturucu testinden geçirilmesi). Dördüncü kriter özel hayatı sınırlandıran gerekli yasal düzenlemelerin *istenmeyen yan etkilerinin* -bu etkilerin hiç önemsenmemesine- *tercih edilmesidir* (Örneğin kamu sağlığı açısından HIV testi yaygınlaştırılırsa bu testlerin gizliliğinin güvence altına alınması). Kısacası Etzioni kamu yararı uğruna özel hayatın desteklenmesi ya da sınırlandırılması için hangi eylemlerin gerçekleştirileceğinin, *özel hayatın sınırlarının* belirlenmesinde bu *dört kriterin* kullanılmasını önermektedir (Etzioni, 1971, s.8; 1985, s.383; 1999, s.1-15).

Amerika’da *özel hayat kavramının yeniden belirlenmesi* -başında sık sık özel hayatın tehlike altında olduğu söylene de- bazı durumlarda özel hayata bağlılık kamu sağlığı ve kamu güvenliği açısından tehlike oluşturabilir. Etzioni *İyi toplumlarda* bireysel haklarla toplumsal sorumlulukların, kamu yararıyla özel hayatın dengelendiğini; kamu politikalarının belirlenmesinde; etik, toplumsal ve yasal açıdan analizinde, öne sürdüğü *dört kriterin* faydasından ve dengeleyici işlevinden bahsetmektedir. *Özel hayat* kavramı toplumlara göre değişmektedir ancak Amerikan kültüründe ve yasalarında neredeyse *yarı kutsal* hale getirilmiştir. Özel hayatın kamu yararına öncelikli olması yerine toplumsal sorumlulukların dengelenmesini sağlayacak *Toplulukçuluk yaklaşımı* önerilmektedir (Etzioni, 1968).

Duyarlı toplulukçular bireysel haklarla toplumsal sorumlulukları, bireysellikte topluluğu dengelemeyi hedeflemektedir (Etzioni, 1993, s.251-267; 1996, s.85-118, 138-149, 217-257). Topluluğu ve toplumsal uyumu sınırsız ya da öncelikli iyi olarak değil, kamu yararıyla ilgili toplumsal düzenlemeleri bireysel haklar ve alt grupların özerkliği açısından dengelenmesi gereken değerler olarak görmektedir (Etzioni, 1983; 1996, s.11-13, 34-44, 58-84, 1998, s.395-410).

Duyarlı Toplulukçular sürekli denge sağlamak zorunda olan *bisiklet sürücülerine* benzemektedir. Özel hayat bir değerdir ancak özel hayatla kamu yararı arasında denge için özel hayatın *sınırlandırılması* gerekebilir (Örneğin kamu sağlığıyla ve kamu güvenliğiyle ilgili konular).

Topluluğun kanunen *suç kabul edilen davranıştan nefret etmesi* suçların engellenmesinde çok önemli bir etkidir. Buna karşılık topluluğun ahlaki ya da gayri resmi sistemleri tarafından desteklenmeyen yasal uygulamalar pek işe yaramamaktadır (Etzioni, 1996, s.85-159). Alkol ve uyuşturucu kullanımına karşı çıkan *dini toplulukların* yaşadığı bölgelerde bazı uyuşturucu maddelerin kullanımı ve alkolizm oranı oldukça düşüktür (Örneğin *Mormonlar, Hasidikler, Yahudiler, Amish'ler, Müslüman topluluklar, Hristiyan Kuşağı* ve Amerika'nın küçük kasabaları). Çünkü hem içselleştirilen değerler bireyleri yönlendirmekte, bireyler bu davranışlardan sakınmakta hem toplulukta bireyler bu konuda desteklenmektedir [Etzioni, 'The Good Society', 1998 (Journal of Political Philosophy, 1998, S.6, s.395-410); 1999, s.183-215].¹⁸³

4.3.4.Çocukların Korunması

Amerika'da *Sivil liberterler* ve *Sosyal muhafazakarlar* arasında *Çocuk hakları* yasal düzenlemeleri tartışılmaktadır. Etzioni *çocuklara zarar vermeksizin özgürlüğü savunmaktadır* çünkü çocuklara özel bir önem vermektedir. Çocukların korunmasıyla ilgili kaygılar genellikle çocukların *cinsel meta* gibi kullanılmasını, *şiddete* maruz kalmasını ve *sağlıkla* ilgili tehlikeleri içermektedir (Örneğin sigara reklamları).¹⁸⁴

¹⁸³ Robert J. Sampson, 'The Community', 1995 (Ed. James Q. Wilson & Joan Petersilia, *Crime*, 1995, s.193-216); R. J. Sampson, Stephen W. Raudenbush & Felton Earls, 'Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy', 1997 (Science, 15 August 1997, s.918-924); Aktaran: Etzioni, 1999, s.212-215.

¹⁸⁴ Roberta Furger, 'Internet Filters: The Smut Stops Here. Or Does It? Screening Five Top Web Filters', 1997 (PC World, October 1997, s.78); Esther Dyson, *Release 2.0: A Design for Living in The Digital Age*, 1997, s.197-198; Privacy Online: A Report to Congress, 1998 (Federal Trade Commission, June 1998); Jeri Clausing, 'Group Proposes Voluntary Guidelines for Internet Privacy', 1998 (New York Times, 21 July 1998, B.D, s.4); Pamela Mendels, 'Internet Sites for Children Raise Concerns on Privacy', 1998 (New York Times, 4 July 1998, B.D, s.3); Robert O'Harrow, 'Firms Prepare Plan for Protecting Privacy on Internet', (Washington Post, 20 June 1998, S.D, s.3); R. O'Harrow, 'Curbs on Web Access Face Attack: Content Filters for Children Also Restrict Adults, Groups Say', 2001 (Washington Post, 20 March 2001, s.A4); Don Aucoin, 'After One Season, TV Ratings Picture is Still Murky', 1998 (Boston Globe, 28 May, 1998, B.E, s.1); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.102-104; 2004b, s.65-73.

Bununla ilgili tartişılan yasal uygulamalar internete ulaşmada bilgisayarlara *Ebeveyn filtresi* konulması, tütün firmalarının *çocukları hedef kitle* seçen reklamlarının durdurulması (Örneğın *Joe Camel* tiplmesi), internet sitelerinde çocuklarla ilgili bilgilere ulaşımın sınırlandırılması, televizyonlarda şiddet içeren, vb. programların izlenmesini engelleyen, böylece ebeveyn kontrolü sağlayan *Akıllı işaretlerin* ekranda gösterilmesi şeklindedir. Etzioni, 2004b, 65-73).

Sivil liberterler bu uygulamalara *özgürce bilgi akışının engellendiğı* gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Tartışmalar 12 yaşından küçüklerin '*çocuk*' sayılması, çocukların küçük yetişkinler mi yoksa bireyler mi sayılacağı, çocuklara yetişkinler gibi mi davranılacağı, yetişkinlerle ilgili bilgilere çocukların kolayca ulaşmasının haklı çıkarılıp çıkarılamayacağı, çocuk hakları, bireysel haklar, çocukların bağımlılığı, bilişsel özellikleri, gelişim içinde olmaları, eğitimi, şiddete maruz kalmaları gibi konulara odaklanmaktadır. Etzioni çocukların karakter gelişimini, ahlaki ve zihinsel gelişimlerini önemsemekte, *büyüdüklerinde sorumluluk alabilecek şekilde yetiştirilmeleri* gerektiğini, ebeveynlerin çocuk eğitimindeki yerinin yadsınamayacağını belirtmektedir (Etzioni, 2001b, s.102-112).

Sivil liberter görüşte konuşma özgürlüğüne öncelik verilmekte, *çocuklara zarar verdiğı* söylenen kültürel malzemelerin gerçekte böyle etkilerinin olmadığı, öyle olsa bile yetişkinlerin çocuklara uygun şeyleri okumak, seyretmek, vb. zorunda olmadıkları vurgulanmaktadır. *Sosyal muhafazakarlar* ise *pornografinin ahlaki kültürün kuyusunu kazdığını*, karakteri bozduğunu; özellikle *çocuk pornografisinin* kesinlikle yasaklanması, çocukların hatta yetişkinlerin korunması gerektiğini; insanları ve topluluğı kültürel ürünlerin zararlı etkilerinden korumanın *konuşma özgürlüğüne* öncelikli olduğunu belirtilmektedir.

Etzioni kültürel malzemelerin çocuklar üzerindeki *zararlı* etkileriyle ilgili bulgulara dikkat çekmekte, çocukların korunmasını, ticari konuşmaların bu anlamda sınırlandırılmasını, konuşma standartlarının belirlenmesini önemsemektedir. Kütüphanelerdeki bilgisayarlarda bazı sitelere erişimin engellenmesini, gerekirse *çocukların kullanacağı bilgisayarların diğerlerinden ayrılmasını* ya da bilgisayarlara *erişimi engelleyici filtreler* takılmasını önermektedir.

İnternet kullanımında bazı programlara, sitelere erişimin engellenmesini talep edenlerle bunlara karşı çıkanlar arasındaki tartışmaları (Örneğin pornografi siteleri), tütün kullanımını özendiren reklamların sınırlandırılmasını, çocukların ve gençlerin bu reklamlarda kullanılmasının engellenmesini gündeme getirmektedir (Örneğin sigara reklamlarında 14-24 yaş grubunun hedeflenmesi. Sigara içen yetişkinlerin büyük bir kısmının 18 yaş altında sigara içmeye başladıkları görülmektedir. Etzioni, 1975, s.279-302; 1996, s.58-70, 73-77, 84; 1999; 2003, B.17; 2004b, s.56-94).¹⁸⁵

Etzioni tamamen yasaklayıcı, herşeyi filtreleyen ya da tamamen serbest bırakan bir yaklaşım yerine, *çocuk bilgisayarlarıyla yetişkin bilgisayarlarının birbirinden ayrılmasının* pek çok sorunun çözümünü kolaylaştıracağını belirtmekte buna *Çocuk-Yetişkin Ayrımı Yaklaşımı* demektedir. Böylece konuşma özgürlüğü ve çocukların korunması konusundaki tartışmalar sona erecektir. Medyadaki, internetteki şiddet içerikli yayınların çocuklar üzerindeki zararlı etkileri çok belirgindir (Örneğin 8 yaşında şiddet içeren programları seyreden çocukların hem o yıllarda hem 10 yıl sonrasında saldırgan davranışları, 30 yaşına gelindiğinde ise suç oranları artmaktadır. Etzioni, 1993, s.164-166; 1996, s.58-84, 2003, B.17).

Hangi *kültürel malzemelerin* çocuklar için zararlı olduğunun, hangilerinin engellenmesi gerektiğinin ve *internet* kullanımının sınırlarının belirlenmesi konusunda yeterli konsensus oluşmamıştır (Etzioni, 1993, s.177-190; 1996, s.51-55; 1999; s.10-15, 75-102).¹⁸⁶

Çocuklar gelişim çağında olduğundan, *iyi bir şekilde yetiştirilebilmeleri*, kültürel çevrenin şekillendirilmesi için anne babaların, eğitimcilerin ve toplumun *hem*

¹⁸⁵ Combined Proposed Findings of Fact of the ACLU, 29 April 1996, 2002; David Burt, *Dangerous Access: Uncovering Internet Pornography in America's Libraries*, 2000; National Association of Attorneys General, Tobacco Settlement Survey, 1998, 2002; National Youth Tobacco Survey, 2002; Aktaran: Etzioni, 2004b, s.56-72.

¹⁸⁶ Monroe Lefkowitz, Leonard D. Enron, Leopold O. Walder & L. R. Huesmann, *Growing up to Be Violent: A Longitudinal Study of The Development of Aggression*, 1977, s.115-116; Rowell Huesmann, vd. 'Stability of Aggression Over Time and Generations', 1984, s.1120-1134 (Developmental Psychology, 1984, S.20, s.1120); Sissela Bok, *Mayhem: Violence as Public Entertainment*, 1998, s.57; Jeffry Narvil, 'Revealing the Bare Uncertainties of Indecent Exposure', 1995, s.90, 111 (Columbia Journal of Law & Social Problems, 1995, S.29/85); Kelly M. Doherty, 'An Analysis of Obscenity and Indecency Regulation on The Internet', 1999 (Akron Law Review S.32/259, 1999, s.286); Philip E. Lewis, 'A Brief Comment on The Application of The Contemporary Community Standard to The Internet', 1999 (Campbell Law Review S.22/143, 1999, s.166); Aktaran: Etzioni, 2004b, s.48-55.

hakları hem sorumlulukları vardır. Zararlı kültürel malzemelere maruz kalmaları çocukların düzenli gelişimini engellemektedir. Çocuklar büyüdükçe zaten daha fazla haklara sahip olacağı belirtilmektedir. Öte yandan çocukların ve gençlerin belli kültürel ürünlere erişiminin engellenmesi ya da yaşlara göre sınırlandırmalar getirilmesi önerilmektedir (Etzioni, 1993, s.163-191; 1996, s.3-57; 2004b, s.56-94).

Duyarlı toplum yaklaşımında çocukların korunması uygulamalarıyla ilgili Etzioni DNA testleri ve bireysel haklar, yeni doğan bebeklere HIV testi yapılması, seks suçlularının gizliliği ve çocukların güvenliği, şifreleme ve tıbbi kayıtlar konularını detaylı bir şekilde ele almakta, bu konularda çok sayıda örnek vermektedir.

DNA testlerine -kan alınmasıyla hem insan bedenine müdahale edildiği hem bedenden bir parça alındığı, bunun fotoğraf çekmek ya da parmak izi almakla aynı şey olmadığı, kişinin özel hayatına müdahale edildiği gerekçesiyle- karşı çıkmaktadır.

Ayrıca parmak izi alınması gibi diğer testlere göre DNA testlerinin test yapılan kişi hakkında çok fazla bilgi verdiği, bunun özel hayata müdahale olduğu düşünülmekte, vatandaşların kimlik tanımlamalarının ne kadarına izin verileceği sorgulanmaktadır. DNA testi bilgilerinin suç bilgilerine ulaşmada, kimlikleri, kişilerin aile geçmişini, hastalıkları belirlemede kullanılması sonucunda, hak ihlallerinin gerçekleşebileceği, güvenlik problemlerinin görülebileceği, özel hayat hakkının ihlaline neden olabileceği ya da ırk ayrımcılığında kullanılabileceği, test sonuçlarının suistimal edilebileceği belirtilmektedir.¹⁸⁷

Etzioni ise suçlulardan ya da şüphelilerden alınan DNA örneklerinin mahkeme kararıyla alındığını, bunun özel hayata müdahale olmadığını belirtmektedir. Testlerin kapsamının daraltılmasıyla (Örneğin sadece saç ve kıl testi yapılması), test sonuçlarına ulaşımın sınırlandırılmasıyla özel hayata müdahale en aza indirilebilir. DNA testlerinin gerçekte suçsuz insanların haklarının korunmasını sağlayacağı, kamu güvenliğini

¹⁸⁷ Eric T. Juengst, 'I-DNA-fication, Personal Privacy and Social Justice', 1991, s.62-64 (Chicago Kent Law Review, 1991, S.75, s.61); Dorothy Nelkin & Lori Andrews, 'DNA Identification and Surveillance Creep', 1999 (Sociology of Health and Illness, Sep. 1999, S.21, s.695-696); Peter Neufeld, Barry Steinhardt & Troy Duster, 'DNA and The Criminal Justice System', 2005 (Ed. David Lazer, *The Technology of Justice: DNA and The Criminal Justice System*, 2005); Aktaran: Etzioni, 2004b, 124-146.

arttıracağı, suçsuz insanların zaten böyle bir testten geçirilmediği, test sonuçlarına ulaşımın sınırlandırılmasıyla kişilerin özel hayat hakkının korunacağı belirtilmektedir (Etzioni, 1993, s.177-191; 1996, s.3-57; 1999; 2004b, s.124-146).

Yeni doğan bebeklere HIV testi yapılmasının ve çocukların bazılarının hayatını kurtarmak için annelerin özel hayatını ihlal etmenin kabul edilebilir olup olmadığı sorgulanmaktadır (Örneğin ‘Annelere HIV testi yapılabilir mi, yeni doğan bebekler düzenli bir şekilde tedavi edilebilir mi?’ gibi sorular gündeme gelmektedir.).

AIDS hastalarının toplumda damgalanması kamu sağlığıyla ilgili temel düzenlemelere karşı çıkılmasına neden olmaktadır. Çünkü yeni doğan bebeklerin HIV testinden geçirilmesiyle hem çocuğun hem annenin HIV virüsü taşıyıp taşımadığı, AIDS olup olmadığı anlaşılmaktadır. (Örneğin *Aktivistler* AIDS hastalığına yakalananların işlerini, evlerini, sigortalarını kaybetme riskini gündeme getirmektedir.).

Diğer taraftan yeni doğan bebekler uygulanan tedaviden etkilenmektedir (Örneğin doğumdan önce ya da doğum sırasında AIDS’e yakalanmayan bebekler eğer annelerinden süt emerse hastalığın yayılma riski artmaktadır. Doğum sonrası HIV testinin çok geç olduğu belirtilmektedir.).

Etzioni birinci kriter açısından değerlendirildiğinde ortada önemli bir problem görüldüğünü, yeni doğan bebeklerin çoğunun *yaşamının risk altında* olduğunu belirtmektedir. İkinci kriter açısından tedavinin yeterli olup olmadığı (Örneğin tedavi gönüllüdür, yasal herhangi bir değişiklik içermemektedir.), üçüncü kriter açısından müdahaleye gerek olup olmadığı belirlenmelidir (Örneğin zorunlu uygulamalar). Alternatif politika olarak hamile bayanların *gönüllü* olarak testten geçirilmesinin aynı kamu sağlığı hedefini gerçekleştireceği ve hastalık oranının düşeceği belirtilmektedir (Etzioni, 1999, s.17-42).¹⁸⁸

¹⁸⁸ Ed. Michael A. Stoto, Donna A. Almaro & Marie C. McCormick, *Reducing the Odds: Preventing Perinatal Transmission of HIV*, 1998, s.6; Randy Shilts, *And The Band Played On*, 1988; Andrew Helfgott, ‘HIV Infection in Women and Children: Where Are We Headed?’ (Pediatric AIDS and HIV Infection, 1997, S.8, s.86); Catherine Wilfert, vd. ‘Evaluation and Medical Treatment of The HIV-Exposed Infant’, Pediatrics, June 1997, s.909-917; World Health Organization, ‘HIV and Infant Feeding: An Interim Statement’, 1997 (World Health, 1997, S.50, s.30); Jeffrey L. Reynolds, ‘Keep Policy on Newborns’ HIV Test’, 1994 (Newsday, 6 Jan. 1994, s.105); Sherly G. Stolberg, ‘A Revolution in AIDS Drugs Excludes the Tiniest Patients’, 1997 (New York Times, 8 Sep. 1997, A14); Aktaran: Etzioni, 1999, 17-42.

Etzioni *hamile bayanların* testten geçirilmesini, onlara *danışmanlık ve tedavi* sağlanmasını desteklemektedir (Örneğin HIV testinden önce bireylerden yazılı izin alınabilir, sonuçlar gizli tutulabilir.). Öte yandan gönüllü testlerin, danışmanlık hizmetlerinin HIV taşıyıcısını fark etmede başarısız olduğu, gönüllü olarak test yaptırmayanlara tıbbi destek sağlanması, hastalığa yakalananların hemen bilgilendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Kısacası *hayat kurtarma*, şiddetli hastalıklardan korunma, başkalarının da sağlıklı kalmaları için *özel hayatın belli bir miktar sınırlandırılması* gerekmektedir (Etzioni, 1996, B.8, s.190-216).¹⁸⁹

Toplulukçuluk yaklaşımında hem bireylerin hakları olduğu hem topluluk üyelerinin birbirlerinden sorumlu oldukları belirtilmektedir. Etzioni hiçbir toplumsal ilişkinin ya da sorumluluğun *anne-çocuk ilişkisinden* ve annenin çocuğunun sağlığını koruma sorumluluğundan daha önemli olamayacağını; *çocuğun yaşam ve sağlıklı olma hakkının annenin özel hayat hakkından daha önemli olduğunu*; *bireysel hakların kamu yararından öncelikli olamayacağını*, özel hayatın belli oranda sınırlandırılmasıyla hem çocuğun hem toplumun yarar sağladığını belirtmektedir. Toplumsal yaklaşımda kamu yararıyla ilgili ortak düzenlemelere gerek duyulduğu, *yaşamsal önem taşıyan toplumsal düzenlemelerin özel hayata öncelikli olduğu* belirtilmektedir (Etzioni, 1999, s.17-42).

Seks suçlularının gizliliği ve çocukların güvenliği konusunda tartışmalar gündeme gelmektedir. Günümüzde çocukların seks suçluları tarafından kaçırılması, taciz ya da tecavüz edilmesi ve öldürülmesi gibi olaylarla karşılaşmaktadır (Örneğin New Jersey’de *Megan Kanka Olayı*). Çocukların korunması için yasalarda belli düzenlemeler yapılması, bu suçları işleyen kişilerin yasal otoritelere *rapor* edilmesi talep edilmiş, sonuçta serbest bırakılan seks suçlularının bölgesel yasal uygulama birimlerine *kayıt* yaptırmasını sağlayan yasal düzenlemeler Amerika’da bütün

¹⁸⁹ Michael Chapman, ‘CDC Still Plays Politics While Babies Die’, 1997 (Human Events, 10 January 1997); Nina Lowenstein, ‘Mandatory Screening of Newborns for HIV: An Idea Whose Time Has not yet Come’, 1996 (Cardozo Women’s Law Journal, 1996, S.3, s.43, 46-47); Leonardo Renna, ‘New York State’s Proposal to Unblind HIV Testing for Newborns: A Necessary Step in Addressing a Critical Problem’, 1994 (Brooklyn Law Review, 1994, S.60, s.39-40, 407, 415-419, 426, 430-431, 443); Catherine Wilfert, vd. ‘Evaluation and Medical Treatment of The HIV-Exposed Infant’, 1997 (Pediatrics, June 1997, s.909-917); Lawrence Altman, ‘Disease Control Agency Urges Wider Wider Use of HIV Blood Test’, 1998 (New York Times, 27 March 1998, A16);Aktaran: Etzioni,1999, s.17-42

eyaletlerde kabul edilmiştir [Örneğin *Megan Yasaları*, 1994. Etzioni, ‘We Shouldn’t Squander Our Moral Outrage’, 1994 (Wall Street Journal, 27 Dec. 1994; Etzioni, ‘We Should Focus Our Moral Voice’, 1995 (Responsive Community, 1995, s.13).

Bazı bölgelerde suçluların *ikamet* adresini bildirmesi, komşu olarak taşınan seks suçluları hakkında *topluluğun bilgilendirilmesi* gibi uygulamalara da rastlanmaktadır. Buna karşılık bu suçları işleyenlerin psikolojik açıdan hasta olduğu, cezalandırılmak yerine tedavi edilmeleri gerektiği, *Kınama* yönteminin kendi başına problemli olduğu, *Suçluluk işaretlerinin* kişilere zarar verdiği, üstelik seks suçlularının haklarının ihlal edildiği belirtilmektedir.

Megan yasalarına karşı çıkılırken seks suçlularının -Etzioni’nin önerdiği şekilde- *suçluluk işaretleri* bulundurmasının toplumda *damgalanmalarına*, *kınanmalarına* neden olacağı, bunun yasallaştırılmasının *kamusal damgalama* olacağı belirtilmiş; bu durum Nazi Almanya’sında *Yahudilerin* kolay tanınmaları için *Yahudi yıldızı* taşımasına benzetilmiştir. Diğer taraftan *kınamanın hapse atmaya alternatif* olarak düşünülebileceği belirtilmektedir (Örneğin Houston’da bazı suçluların halkın önünde kurbanlarından özür dileme ya da kıyafetlerinde suçlu olduklarını gösteren işaretler taşıma şeklinde cezalandırıldığı görülmektedir.).

Hapse atmak yerine *kınama cezası* verilirse suçlular kendi ailelerinden ve topluluklarından ayrılmamakta, başka suçlularla yakın ilişkileri engellenmekte yani *kamusal maliyetleri en aza* inmektedir. Etzioni eğer insanlar cezalandırılacaksa *kınamanın* oldukça hafif, yumuşak bir cezalandırma şekli, dolayısıyla *Toplulukçu bir yaklaşım* olduğunu, üstelik toplulukta değerler risk altında olmadıkça kınamanın gerçekleşmediğini vurgulamaktadır.¹⁹⁰

Toplumsal adaleti savunanlar kişilerin düşmanca kınanması şeklindeki *kötü kınama* ile kişinin kendi kurbanına tazminat ödemesi ve affedilmesi şeklindeki *yeniden*

¹⁹⁰ Todd S. Purdum, ‘Death of Sex Offender Is Tied to Megan’s Law’, 1998 (New York Times, 8 July 1998, A16); ACLU Media, ‘ACLU Answers Megan’s Law, 3 December 1996; Gordon Bazemore, ‘Communities, Victims and Offender Reintegration: Restorative Justice and Earned Redemption’, 1998 (American Behavioral Scientist, 1998, S.41, s.769); Aktaran: Etzioni, 2004b, s.43-74.

entegrasyon sağlayan kınama arasında ayırım yapmaktadır (Etzioni, 1999, s.43-74; 2004b, s.56-94).

Etzioni *cezalandırma yerine yeniden entegrasyon sağlayıcı kınamanın tercih edilebileceğini*, yine de hem yapılan işin kınanması hem topluluğun korunması için *suçluların ortaya çıkarılması gerektiğini*; *Megan yasalarının* aşırı müdahale olarak görülemeyeceğini çünkü kamu yararını yeterince korumadığını; bu yasalar tam olarak uygulansa bile *çocukların yeterince korunamayacağını, bu yasaların yetersiz kaldığını*; çocuklarla ilgili seks suçlarının çok önemli fakat çözülemeyen bir problem olduğunu belirtmektedir (Etzioni, 1996, s.3-57).

Hapiste yatıp cezalarını çekseler bile hapisten çıktıktan sonra yine topluluk için yüksek risk teşkil eden, çocuklarla ilgili seks suçlularının hapisneden korumalı köylere, kasabalara transfer edilmesini, böylece normal yaşamlarını sürdürmelerine izin verilmesini önermektedir. *Toplulukçuluk yaklaşımında* hem yüksek risk içeren bu seks suçlularından toplumun korunması hem suçluların hapisnede cezalarını çektikten sonra normal, özel yaşamlarına devam etmelerine izin verilmesi gerekmektedir. Yüksek risk içeren seks suçlularının hapisneler ya da devlet psikiyatri hastaneleri yerine böyle *denetimli yerlerde* yaşamasının tercih edilebilir olduğunu, yoksa suçluların çocuklar arasında serbestçe dolaşacağını belirtmektedir (Etzioni, 1999, s.43-74).

Şifreleme ve tıbbi kayıtlar konusunda da çeşitli tartışmalar gündeme gelmektedir. *Şifreleme* gerekli delillere (Örneğin hırsızlığın delili olacak dosyalar şifreli olduğundan dosyalara ulaşamamaktadır.), bilgiye ulaşılmasını (Örneğin planlar, suç örgütlerine üyelik), iletişimi (Örneğin uyuşturucu piyasası bu iletişim ağlarına dayanmaktadır.), antiterörizm ve istihbarat çalışmalarını engellemektedir. Özgür toplumda şifrelemenin ortaya çıkardığı tehlikeler telefon dinleme, vb. ile karşılaştırıldığında oldukça sınırlıdır. Buna karşılık kamu güvenliği ve ulusal güvenlik açısından suçluların, teröristlerin şifrelere kolayca ulaşmasının oluşturacağı risk oldukça yüksektir. Ancak Amerika'da şifreleme konusundaki önerilerle buna karşı çıkanlar arasında tartışmalar sürmektedir (Etzioni, 1996, s.6-9, 35-45, 161-188; 1999, s.75-102).

Amerika’da tıbbi araştırmalarda tıbbi kayıtların kullanılmasıyla, *tıbbi gizlilikle* ilgili tartışmalar sonucunda belli ilkeler belirlenmiştir: İstisnalar hariç tıbbi kayıtlar sadece sağlık ve tedavi amaçlı olarak açıklanabilir. Hastalar kendi kayıtlarını görme, bunları düzeltme ve kimlerin buna ulaştığını bilme hakkına sahiptir. Tıbbi bilgiyi alan işverenler işle ilgili kararlarda ya da sağlıkla ilgisi olmayan konularda bu bilgiyi kullanmamalıdır. Hasta bilgisini toplayan kurumlar yasal olarak belirlenmeli (Örneğin hastaneler), güvenliğin sağlanması için yasal düzenlemeler yapılmalı, mesleği nedeniyle tıbbi bilgiye ulaşanlar gizlilik standartlarına uymalıdır (Örneğin ilaç dağıtımcıları, sigortacılar), tıbbi bilgileri yanlış bir şekilde kullananlar hapis cezasıyla cezalandırılmalıdır (Etzioni, 1993, s.147-156).¹⁹¹

Etzioni tıbbi kayıtlarda özel hayatın korunması, masrafların karşılanması için kurumsal düzenlemeler gerektiğini; bu düzenlemelerin sağlıkla ilgili hedefler, araştırmalar, kamu sağlığı, kamu güvenliği ve sağlık maliyetleri açısından özel hayatın korunması çabalarını destekleyeceğini; *özel hayatla ilgili kamu politikalarının yeniden gözden geçirilmesi* gerektiğini belirtmektedir (Etzioni, 1999, s.139-182).

4.3.5.Kınama Cezası

Çocuklara karşı işlenen *cinsel suçlar* kamuoyunda rahatsızlık oluşturmakta, tepkilere neden olmaktadır. Amerika’da bu suçları engellemek için hiçbir şey yapmayanların, olayları kamu otoritelere bildirmeyenlerin cezalandırılmasını sağlayacak yasal düzenlemeler tasarlanmış ve *İyi Samiriyeliler hareketi* gündeme gelmiştir. Cezalandırıcı yasaların yeterli olmadığı, ahlaki yasal düzenlemeler için de geç kalındığı belirtilmektedir (Örneğin Las Vegas’ta 7 yaşında bir kız çocuğunun tecavüz edilip öldürölmesi sonucu ortaya çıkan tartışmalar ve tepkiler gece 3.30’da çocuğunu orada bırakıp etrafta gezen babaya ya da katile değil, olay sırasında orada bulunan ancak yardımcı olmayan, polise de haber vermeyen kişiye odaklanmıştır.).

¹⁹¹ Dorothy Denning & William Baugh, ‘Encryption and Evolving Technologies as Tools of Organized Crime and Terrorism’, 1997 (US Working Group on Organized Crime, 1997); Donna E. Shalala, National Press Club, 31 July 1997; Aktaran: Etzioni, 1999, s.75-80, 139-141.

Etzioni çözüm olarak *kınamayı*; *kötü Samiriyeliler*'in isimlerinin internet sitelerine ve gazetelere gönderilerek -ücretlerinin suçlular tarafından karşılandığı- *ilan edilip yayınlanmasını içeren yasal düzenlemeleri* önermektedir. Bu listelerin yayınlanması insanları *bilinçlendirecek*, kendilerini riske atacak bir durum olmadığında başkalarına yardım edebilecek kişileri *doğru olanı yapmaya* itecektir.

Çünkü bir gün kendilerinin de *kötü Samiriyeliler* listesinde yer alma korkusuyla bile olsa, insanların gerektiğinde başkalarına *yardım* edeceğini düşünmektedir (Örneğin ABD'de bazı eyaletlerde alkollüken araç kullananların araçlarına belli *simgelerin* yapıştırılması; Çocuk tacizcilerinin eşyalarına bunları çocuklardan uzak tutacak *ikaz işaretlerinin* koyulması; çocuklarının önünde uyuşturucu satan bir kadının gazetelerde suçun detaylarıyla açıklanıp *ilan edilmesi*; Bir çocuk tacizcisinin kendiyle ilgili gazeteye ilan verip altına '*Eğer siz de çocuk tacizcisiyseniz profesyonel yardım alınız yoksa siz de benim gibi gazetede resminizi görürsünüz*' yazılarak *resminin yayınlanması*; Çalınan bir aracın satışına yardım eden kişinin bir *Kilise toplantısında* herkesin önünde *suçunu itiraf etme* cezasına çarptırılması gibi *kınama uygulamaları* görülmektedir.).¹⁹²

Yasal kınama görüşü eleştirilmiş; suçluların belli *kınama işaretleriyle* ya da toplumdan *izole* edilerek rehabilite edilemeyeceği, topluma kazandırılmaları gerektiği; bu uygulamaların suç oranını azaltacağıyla ilgili bilimsel bir araştırma olmadığı; insanların bu *Suçluluk işaretleriyle damgalanacağı* (Örneğin Nazi Almanya'sında *Yahudilerin* kolayca tanınması için *Yahudi yıldızı* taşıması) oysa insanları *cezalandırma yönteminin* gerçekte kişilerin ne kadar medeni olduğunu gösterdiği vurgulanmıştır.

Etzioni ise *doğru kınama şeklinin sadece sembolik eylemleri içerdiğini* (Örneğin problemlı bir öğrencinin sınıfın bir köşesinde ayakta tutulması), halk önünde

¹⁹² Ann Sjoerdsma, 'Is America Too Dangerous for a Good Samaritan Law?', 1997 (N. J. Bergen, The Record, 16 Sep. 1997); Dan Kahan, 'What do Alternative Sanctions Mean?', 1996 (University of Chicago Law Review, 1996, S.63, s.635); Jan Hoffman, 'Crime and Punishment: Shame Gains Popularity', 1997 (New York Times, 16. Jan 1997, B.A, s.1); Doane Hulick, 'Molester's Sentence: Photo Ad in Paper', 1989 (Arizona Republic, 9 Nov. 1989, B.A, s.1); Toni M. Massaro, 'Shame, Culture and American Criminal Law: 1888, 1991, 1923', 1991 (Michigan Law Review, 1991, S.89, s.1881); Robert Mintz, 'Judge Turns Confessing into a Religious Experience', 1984 (National Law Journal, 6 Feb. 1984, s.47); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.39-40.

dövölme gibi *şiddet içeren uygulamalardan ayrı tutulması* gerektiğini, bunların *hafif cezalandırma* şekilleri olduğunu vurgulamaktadır (Örneğin alkollüyen araç kullananların araçlarına *ikaz işareti* yapıştırılması). Buna karşılık insanları utandırmak, cezalandırmak yerine iyi işler yaptıklarında *-iyi Samiriyeliler'in-* onurlandırılmalarının, eğitimin ve çocuklara olumlu örnekler vermenin önemi bilinmektedir.¹⁹³

Kınamanın vahşice, gereksiz bir cezalandırma hatta cezalandırmanın da genelde antisosyal bir eylem olduğu; insanlarda iyilik yönünün ortaya çıkması için yargılayıcı olmadan, onurlandırıcı ve cesaretlendirici sözlerle ikna edilmeleri gerektiği belirtilmektedir. Oysa sadece olumlu destek yeterli olmamaktadır, toplumda bazı cezalandırma şekillerinin *-istemeyerek de olsa-* uygulanması; toplumsal taleplerin haklı ve makul olup olmadığının anlaşılması, hangi koşullarda hangi oranda olumlu teşviklere güvenilebileceğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Kınama cezalarını destekleyenler '*Herkesin suçluların özsaygısından bahsettiğini ancak gerçekte insanların bazen de kendilerini kötü hissetmeleri gerektiğini*' belirtmektedir. Etzioni kınamanın *demokratik* bir cezalandırma yöntemi olduğunu, topluluk değerlerini yansıttığını, dolayısıyla otoriteler tarafından kişilere empoze edilemeyeceğini belirtmektedir (Örneğin kişilerin devlet dairesine çağrılmaları kendi akran kültüründe onurlandırıcı ise utanç duymayacaklardır. Nazi Almanya'sında *Yahudileri* belirlemede kullanılan *Yahudi yıldızı* daha sonra İsrail'de onur duyulan bir işarete dönüşmüştür.).

Modern Amerikan şehirlerinin çoğunda *etkin kınama* gerçekleştirilmektedir. Hatta bazı suçlular suçlarını itiraf eden işaretlerle dolaşmak, yazılarla tanınmak yerine *hapse girmeyi* tercih etmektedir (Örneğin sosyal güvenlik sahtekarlığı yapan bir kadın '*Fakirlerin yiyeceğini çaldığını*' itiraf eden bir işaretle dolaşmak yerine hapse girmeyi tercih etmiştir.). Kriminologlar *suçluları izole eden* ve suçluları topluluklara *entegre*

¹⁹³ Nadine Strossen, Mark Kappelhoff & Tony Allen-Mills, 'Sentencing Lawbreakers to a Dose of Shame', 1997, s.252; Ray Suarez, 'Good Samaritan Laws', 1998 (Talk of The Nation, 1 October 1998, S.98100102, s.211); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.37-40.

eden kınama şekillerini birbirinden ayırmaktadır (Örneğin uzlaşma, affedicilik; Sosyal hizmetlerle suçluların komşuluk, vb. toplumsal koşullara uyumu).¹⁹⁴

Koloni dönemi Amerika'sında kınamanın zaten yaygın olduğu, bazı kolonilerde hapisane bile olmadığı görülmektedir (Örneğin Güney Carolina). O dönemde kınamanın bu kadar güçlü olması, günümüzdekinden çok daha *küçük*, birbirlerine sıkı sıkıya bağlı, *ahlakçı topluluklarda* gerçekleşmiş olmasındandır (Örneğin Massachusetts).

Buna karşılık artık Amerikalılar *iki ya da daha fazla topluluğun üyesidir* (Örneğin iş ortamı, ikamet yeri) ve bir topluluğa katılımlarını kolayca değiştirebilirler. Koloni Dönemi'nde bir topluluktan diğerine bireysel kaçış pek mümkün değilken, günümüzde Amerikalılar her beş yılda bir *katılmak istediği topluluğu* seçmektedir. Üstelik evdeki özel yaşam çok daha fazla, toplulukların ahlaki gündemi çok kısıtlıdır. Kısacası Koloni dönemi, kınamanın sınırlarını belirlemede yetersizdir. *Toplulukçular Şalem* benzeri bir ortamda yaşamı hedeflemekle eleştirilmektedir.

Kınamanın en temel şekli *uyarmadır* (Örneğin topluluk üyelerinden biri suç işlediğinde önce *rahip* kendisiyle özel olarak *konusur* sonra açık *mahkemeye* çıkarılır, resmen uyarılır, topluluk önünde *suçunu itiraf* edip günah çıkarması beklenir.). Hedef sadece *cezalandırmak* değil, aynı zamanda *ders vermektir*. Koloni Dönemi'nde *sembolik kınama* görülmektedir, çok sonraları para cezası, dayak, vb. diğer ceza şekilleriyle birlikte uygulanmıştır (Örneğin suçluların meydanda direğe bağlanması). Başka bir kınama şekli suçluların *Suçluluk işaretleri* taşımasıdır (Örneğin para çalan birinin 6 ay boyunca elbisesinin arka tarafında görünür bir şekilde düzenlenen, hırsız olduğunu gösteren *T suçluluk işareti*; soygunculuk yapanın *R işareti*; dolandırıcının *F işareti* taşımak zorunda olması).¹⁹⁵

¹⁹⁴ Michael Grunwald, 'Shame Makes Comeback in Courtrooms', 1997 (Boston Globe, 28 Dec. 1997, B.A, s.1); Pam Belluck, 'Forget Prisons, Americans Cry out for The Pillory', 1998 (New York Times, 4 Ovt. 1998, s.4-5); John Braithwaite, *Crime, Shame and Reintegration*, 1989; David Karp, 1998; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.40-44.

¹⁹⁵ A. Gutmann, a.g.e. 1985, s.319; Adam Hirsch, 'From Pillory to Penitentiary: The Rise of Criminal Incarceration in Early Massachusetts', 1982 (Michigan Law Review, 1982, S.80, s.1179, 1223-1224); L. M. Friedman, *Crime and Punishment in American History*, 1993, s.36-37, 81; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.37-47.

Tarihsel açıdan değerdendirildiğinde Amerikan toplumunda ihtiyaçlara göre *farklı kınama şekilleri* görölmektedir. ABD'deki mevcut adalet sistemi milyonlarca kişiyi *hapishanelere doldurmaktadır*. Oysa suçluların yarısı *şiddet içermeyen suçlar* işlemiştir, suçlular uzun süre hapse atılmakta, kötü koşullarda yaşamaktadır. Buna karşılık sistem çok az suçluyu *rehabilitate* etmektedir. Sabıkalılık oranı ve halkın ödediğı vergiler oldukça yüksektir (Örneğın bir kişinin hapiste geçirdiğı bir yılın halka maliyeti ülkenin en pahalı okullarında öğrenci okutmanın maliyeti kadardır.). Etzioni *suç türlerine göre en uygun, en etkin, en insancıl ve en az maliyetli cezalandırma şekillerinin bulunması* gerektiğini düşünmektedir (Etzioni, 2001b, s.37-47).

5.HANGİ TOPLUM

5.1.HANGİ TOPLULUK

Toplulukçuluk yaklaşımında irili ufaklı tüm topluluklar önemsenmektedir. Ancak *Toplulukçuların* topluluk kavramını farklı kriterlere göre değerlendirdiği görülmektedir. Topluluğun *kapsamı* (Örneğin yüzlerce, binlerce, milyonlarca kişi, küçük gruplar, büyük toplumlar), *içeriği* (Örneğin topluluğun temelde ahlaki, siyasal, dini, kültürel ya da tüm bunların karmaşık bir kombinasyonu olması) ve toplulukta neyin *baskın* olduğu önem kazanmaktadır (Örneğin topluluğun ahlaki değerleri, kamu yararını, bağlılıkları nasıl gösterdiği. Etzioni, 1991, s.127-152).

Siyasal konularda yazarlar genellikle ilçe, şehir gibi *küçük bölgesel topluluklara* odaklanmaktadır (Örneğin topluluğun ani endüstriyel değişikliklerden korunması, bölgesel ve ulusal topluluğun yeniden canlandırılması, şehir ve toplulukların güçsüzlüğü). Bazı *Toplulukçular* topluluk kavramını daha geniş bir ölçekte ele almaktadır. Bağımsız devletlerin yani bütün *ulusların* topluluk kavramına yakın olduğu belirtilmektedir (Örneğin Eski Yunan şehir devletlerinde, Ortaçağ'da Yahudi topluluğunda toplumsal baskının, Klasik Yunan Dönemi'nde Atina'da temsili demokrasinin olduğu, aslında bütün dünyanın, bütün kadınların ve erkeklerin dahil olduğu-gerçekte henüz var olmayan- bir topluluk hayali üzerinde durulmuştur.).

Topluluğun içeriği toplumsal, siyasal, ekonomik ve ahlaki temellere dayanabilir (Örneğin şehir devleti, ulus, komşuluk). Toplulukların örtük kültürel *konsensusa* dayalı ilçe ya da şehir olabileceği, *ahlaki yönü, ortak anlayışın* önemi, siyasal toplulukların kültürel ve ahlaki varlığı, bağımlı bireyleri özgür vatandaşlara ve özel çıkarları kamu yararına dönüştürdüğü vurgulanmaktadır.

Toplulukta ortak değerlerin, amaçların ve çıkarların nasıl ifade edildiği de farklı yorumlanmaktadır. Etzioni ise *toplulukları* şöyle sınıflandırmaktadır: Değerler devlet tarafından empoze ediliyorsa *Baskıcı topluluk*; değerler çoğulcu olmayan, sıkı bir topluluk tarafından empoze ediliyorsa, ahlaki alternatifler yoksa, cezalandırıcı gücü çoğunlukla psikolojik ise (Örneğin korku, izolasyon, aşağılama, kıymet vermeme)

Şalem benzeri topluluk ve değerlerin *baskıcı olmayan* topluluk tarafından, benliğin soylu bir şekline başvurulmasıyla onaylandığı *Duyarlı topluluk*.

Radikaller toplumda ekonomik ve psikolojik baskı üzerinde durmaktadır (Örneğin Stalin dönemi SSCB gibi polis devleti ile işçilerini düşük ücrete çalışmak zorunda bırakan *Kapitalist toplum* arasında fark olmadığı söylenmektedir.). *Liberterler de devlet ile topluluk* arasında pek bir fark görmemiştir (Etzioni, 1988).

Dinin empoze edilmesine (Örneğin okullarda ibadet) ya da kürtağın yasaklanmasına karşı çıkanlar gibi (Örneğin *Liberaller*), *Sosyal muhafazakarlar da dine karşı* ya da *kürtaja taraftar* olmak şeklinde aşırı anlamlandırmalar yapmıştır. Topluluklarda *devlet baskısı* olmasa da, *Şalem benzeri* bir topluluğun *ahlaki zorlaması* olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca büyük toplulukların *ahlaki baskı* potansiyeli daha belirgindir. Üstelik ahlak topluluğunu devam ettirecek kurumlar belirlenmese de, bireyler topluluğun ortak anlayışına ve kolektif konsensusa bağlıdır.¹⁹⁶

Öte yandan *Ben-Biz paradigması* üyelerin zaten sahip olduğu değerlere başvurulduğu *Duyarlı topluluk* kavramına odaklanmakta, değerlerin içselleştirilmesi teşvik edilmektedir (Örneğin çevre duyarlılığı). Gönüllü ahlaki katılım ve eğitim *baskıcı olmayan topluluğun* temelini oluşturmaktadır. *Çoğulcu toplumda* bireyler sahip oldukları değerleri gösteren eylemlerde bulunduğu, toplumsal baskı olarak kabul etmek yerine bu *değerleri içselleştirdiğinde*, psikolojik açıdan kendilerini baskı altında hissetmemekte, baskı görmemekte; *kendi değerlerinin onaylandığını* düşünmektedir. Ahlaki açıdan bu eylemlerde karşı çıkılacak bir durum yoktur ancak *içselleşen değerlerin ifadesi olmaksızın toplumsal uyum ve topluluk hatta bireyler olmayacaktır* (Etzioni, 1988; 1990, s.215-227; 1991, s.127-152).

¹⁹⁶ M. J. Sandel, *Liberalism and The Limits of Justice*, 1982, s.148, 170-173, 179; Ed. M. J. Sandel, *Liberalism and Its Critics*, 1984, s.5-6; M. J. Sandel, *The New Republic*, 1988, s.s.21-23; Jean B. Elshtain, 'The New Porn Wars: The Indecent Choice Between Censorship and Civil Libertarianism', 1984, s.18-20 (*The New Republic*, 25 June 1984, S.190, s.15-20); M. Walzer, a.g.e. 1983, s.xv, 9, 20, 28-29, 72, 250, 312-313, 320; M. Walzer, *Interpretation and Social Criticism*, 1987; A. MacIntyre, a.g.e. 1984, s.2, 67-70, 150-151, 188, 200, 205, 220-221, 226, 229, 263; A. MacIntyre, *Whose Justice? Which Rationality?* 1988; Benjamin Barber, *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, 1984, s.xiv, 135, 151; Aktaran: Etzioni, 1991, s.127-152.

Günümüzde *internetin* yaygınlaşması, insanların siber alanda harcadığı zamanın, atomlaşmanın ve modern yaşamda izolasyonun artmasının göstergeleri endişe verici bulunmaktadır. *Online ve offline toplulukların* aynı temel ihtiyaçları yerine getirebileceği ancak her ikisinin de güçlü ve güçsüz tarafları olduğu belirtilmektedir. *Yazılı metinlerle birlikte görsel, işitsel iletişim* de online toplulukları zenginleştirmiştir (Etzioni, 1972, s.457-474; 1992, s.36-39; 1997, 1999; 2000, s.7, s.42-43).

5.2.PÜRİTAN TOPLUM

Etzioni *Toplulukçuluk yaklaşımını* açıklarken hedeflerinin *Püritan toplum* olmadığını ısrarla vurgulamaktadır. Bunun nedeni Amerikan Sosyolojisinin kurucularının genelde dindar bir kişiliğe sahip olmaları (Örneğin Albion W. Small), babalarının din adamları olması ve dolayısıyla dini değerleri önemseyen ailelerde yetişmeleri (Örneğin Franklin Giddings, William I. Thomas, George E. Vincent), dini okullarda eğitim almaları hatta vaiz (Örneğin Protestan vaizler) olarak görev yapmaları olabilir (Örneğin William G. Sumner, John L. Gillin).¹⁹⁷

Anlaşılan odur ki, Amerikan toplumunda dinin konumu belirgindir, genelde özgürlükçü yaklaşım benimsendiğinden insanlar belli bölgelerde de olsa dini yaşamlarını özgürce sürdürmektedir. Dolayısıyla *Toplulukçu toplum modeli* öne sürüldüğünde insanların aklına ister istemez ‘*Püritan toplum ya da Şalem toplumu mu olacağız?*’ sorusu gelmiştir.

1990’larda *Toplulukçular yeniden ahlaki bağlılık* talebinde bulunduğunda, olumlu tepkiler almış ancak bir taraftan da ‘*Ahlak polisleri mi geliyor?*’ diye eleştirilmişlerdir. Kibarca uyarılar *başkalarının işine burnunu sokmak* diye nitelendirilmiş, *Neopüritanlar* diye isimlendirilmişlerdir. *Toplulukçuluk hareketinin* potansiyel bir tehlike, Amerikan ahlakını şekillendiren yeni bir *Püritanizm* şekli olduğu söylenmiştir. Oysa *Püritanizm* korkuya ve uyuma dayalı, görüş ayrılığını reddeden, katı bir toplumsal düzen olarak görülmektedir. Çünkü 1990’lı yıllarda bile ahlaki

¹⁹⁷ Lewis A. Coser, ‘Amerikan Eğilimleri’, Çev: Alaeddin Şenel, 1975, s.291-326 (Tom Bottomore & Robert Nisbet, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, 2010, s.319-359).

konsensusun çok katı ve empoze edici olduğu durumlara rastlanmaktadır (Örneğin Amerika’da Şalem’de, Massachusetts’de *Püritanizmin* cadı avına yönelttiği eleştirileri yapılmaktadır.).¹⁹⁸

Az sayıda Amerikalının kendi ahlaki görüşlerini topluluğun geri kalanına - sadakat yeminleri, kınama, aforoz, vb. aracılığıyla- *empoze* edebileceği şeklindeki eleştiriler haklıdır ancak bazı konularda benzer bir empoze zaten görölmektedir (Örneğin okullarda *Evrin* konusunun okutulmasının sınırlandırılması; *Yaradılışçılık* konusuna eşit oranda yer verilmesi; devlet okullarında bazı *ibadetlerin* empoze edilmesi; Kürtaj kliniklerinin kapatılması çabaları).

Amerika’da *dini haklar* genellikle düzensizlik şeklinde algılandığından 1990’larda bunlara hoşgörüsüzlük artmıştır (Örneğin *Televancelizm* porno skandallarıyla sarsılmaktadır. Diğer taraftan ‘*Sınıflara Tanrı’nın geri getirilmesi*’ tartışmaları -sanki O’nun hükümet birimlerinin ya da eğitim kurulunun davetine ihtiyacı varmış gibi- geçmişte kalmıştır. Artık kimse kendini 1992 seçimlerindeki Pat Robertson gibi vaiz politikacı diye tanımlamamaktadır.).

Amerika’da *ahlaki* konular gündeme geldiğinde bazı aşırılıklar, kürtaj kliniklerinin bombalanması, şiddet eylemleri, vb. örnek gösterilmektedir. Oysa tartışmalar sadece ahlaki konularda değil pek çok konuda devam etmektedir (Örneğin Rusya’yla, İsrail’le ilgili tartışmalar). *Toplulukçuluk ahlaki görüşü* -izole edilmiş, başkalarının işine burnunu sokan *ahlakçı bireyleri değil- topluluk konsensusu oluşturmayı* hedeflemektedir (Örneğin devlet okullarında *Yaradılışçılığın* öğretilmesi, *ibadet* edilmesi; *Komşu suçlu denetleme sistemi* tartışmaları. Etzioni, 1994, s.42).

Radikal bireyselciler Aktivistlerin yasadışı huzur sağlama örgütü üyelerine, Amerika’nın *cezalandırıcı topluma* dönüşeceğinden, komşuluk ilişkileri dışında da azınlıkların, vb. takip edileceğinden endişelenmektedir ancak bu gibi olaylar nadiren gerçekleşmektedir. Topluluk üyelerinin birbirlerine yeni ya da yenilenen değerleri zorla

¹⁹⁸ John Elson, ‘Busybodies: The New Puritans’, 1991 (Time, 12 Aug. 1991, s.20); Arthur Miller, *The Crucible*, 1953; Richard Rabinowitz, ‘All Things Considered’, 1992 (National Public Radio, 29 Jan. 1992, S.10); Aktaran: Etzioni, 1994, s.38-43.

benimsetmeye çalışmaları, şirketlerin işçilere değerleri empoze etmesi ve yasalarla güvence altına alınan değerler birbirinden ayrılmalıdır.

Bazı topluluklarda üyeler, kendi *dini bağlılıklarına* göre yaşayanlara *baskı* uygulamakta; dolayısıyla üyelerinin bağlı olduğu din açısından geri kalmalarına, eksikliklerine neden olmakta, *ateistlere ve şüphecilere* ise endişeyle yaklaşmaktadır (Örneğin *Budizm* taraftarlarının *Hristiyan mezheplerine katılanları* hoş karşılamaları beklenemez.). Ya da *bölgesel ahlaki baskı* başka değerlere kilitlenebilir (Örneğin belli bir yaştan sonra *evlenmeyenlerin* toplumsal baskı sonucu aşağılık hissine kapılmaları).

Devletin polislik rolünü en aza indirmenin yolu topluluğu ve topluluğun ahlaki görüşünü geliştirmektir (Örneğin okul civarlarında hız limitine herkes her zaman uysa trafik polisine gerek kalmayacaktır.). Genellikle insanlar ne yapılması gerektiği konusunda birbirleriyle hemfikir oldukça, bu hemfikir olunanlara uymada birbirini teşvik ettikçe baskıcı otoritenin rolü azalacak, topluluk daha sivil olacaktır.

Bu *ahlakçı yönelim* şirketlerin işçilerin davranışlarını etkilemek için ekonomik güçlerini kullanmaları, vb. nedenlerle eleştirilmektedir. İşçilerin sigaradan, uyuşturucudan uzak durmaları, zayıflamaları ve spor yapmaları istenmektedir (Örneğin bir güvenlik görevlisinin aşırı kilosu nedeniyle, başka bir kişinin test sonucunda *sigara* kullandığının anlaşılmasıyla işten çıkarılması).¹⁹⁹ Oysa şirketlerin işe alacakları kişileri iş başvurusu sırasında bilgilendirdikleri belirtilmektedir (Örneğin uyuşturucu testi yapılması kişinin tercihine bırakılabilmektedir.).

Üstelik şirketler anayasaya aykırı uygulamalarda bulunamaz (Örneğin *Hiç kimse bir kişiyi köle gibi satamaz.*). Amerikan anayasasında çalışanların ayık olmaları ya da uyuşturucu kullanmamalarıyla ilgili bir madde olmasa da, çalışanlara *uyuşturucu testi* yapılması mantıklı bulunmaktadır. Üstelik bazı durumlarda bazı davranışlardan başkaları da etkilenmektedir (Örneğin *sigara* içilmesi hem sigara içeni hem diğer

¹⁹⁹ Janice Bone, Zachary Schiller, Walecia Konrad & Stephanie A. Forest, 'If You Light up on Sunday, Don't Come in on Monday', 1991 (Business Week 26 Aug. 1991, s.68); Aktaran: Etzioni, 1994, s.40-46.

çalışanları etkilemektedir; Sarhoş bir pilot sadece kendinin değil tüm yolcuların hayatını tehlikeye atmaktadır.).

Dolayısıyla *haklar ve sorumluluklar* arasındaki çizgi iyi belirlenmelidir. Şirketlerin çalışanların işyeri dışındaki davranışlarını sınırlandırmaları ise problemli bir konudur. Ancak genellikle iş performansını etkileme oranına göre şirketler davranışları sınırlandırmaktadır (Örneğin alkol kullanımı kişiyi 24 saat boyunca etkilemektedir.).

Bazı şirketlerin çalışanlarının *sağlık harcamalarını* etkileyen davranışlarını kontrol etmeye çalışmaları tartışılmaktadır (Örneğin şirket çalışanlarına dağcılık, dalıcılık, motosiklet kullanmak gibi tehlikeli eylemlerin yasaklanması. Bazı şirketler işyeri dışında da alkol kullanımını yasaklamakta, sigara içenleri işe almamaktadır.). Yani kişinin özel davranışlarının iş performansını doğrudan etkilediği durumlarda şirketler müdahale edebilir, bunun dışında çalışanların özel işlerini düzenlemekten sakınılması beklenmektedir.

Radikal bireyseller yasa gücüyle ahlakın empoze edilmesinden endişelenmekte, yasaları otoriter eğilimlerle bir tutmaktadır (Örneğin ekonomide hükümet kontrolü.). Ancak Amerika'da yasalar *demokratik* bir şekilde düzenlenmekte, *her toplumda yasalar toplumsal ve ahlaki değerleri yansıtmaktadır*.

Ahlak konusu şu faktörlerin etkileşimine dayanmaktadır: *Bireysel vicdan, topluluğun ahlaki görüşü, devlet*. Yasaların baskıcı tarafı sevimli olabilir ancak toplumsal düzenin sağlanmasında yasalar önemlidir; cezalandırmalar olmadan ahlaki düzen sağlanamamakta (Örneğin çocuk istismarcıları, toksik kirlenmeye sebep olanlar), kamu güvenliğini sağlamada bazı sınırlandırmalar gerekmektedir (Örneğin alkollü araç kullanımının yasaklanması).

Radikal bireyseller belli değerlerde konsensus oluşturulmasının *Çoğunlukçuluğa* yönelteceğinden endişelenmektedir.²⁰⁰ Ancak Amerikan toplumu

²⁰⁰ Jack G. Modell & James M. Mountz, 'Drinking and Flying: The Problem of Alcohol Use by Pilots', 1991 (New England Journal of Medicine, 1991 S.323/7, s.455-461); Paula Span, 'Now There's a New Hazard for Smokers: Unemployment', 1991 (The Washington Post, 12 Nov. 1991, B.A1); Ira Glasser, 'Mushy Thinking on Individual Rights', 1991 (The Wall Street Journal, 1 Nov. 1991, B.A15); M. A. Glendon, a.g.e. 1991, s.104; Ira Glasser & Elizabeth Ehrlich, 'Your Rights vs. My Safety: Where Do We Draw The Line?', 1990 (Business Week, 3 Sep. 1990, s.6); Aktaran: Etzioni, 1994, s.44-52.

anayasal olarak ve ahlaki açıdan *Çoğunlukçuluğa* karşı güvencededir, bireysel haklar *anayasada* korunmakta (Örneğin oy verme, özgürce konuşma, düşüncelerini, duygularını ifade etme hakkı), topluluk içindeki bireysel haklar ve azınlık hakları toplumsal değerlerle desteklenmektedir. Kısacası *topluluklarda ahlaki düzenin sağlanmasında ahlaki görüş çok önemlidir* (Etzioni, 1994, s.41-53).

5.3.ŞALEM TOPLUMU

Toplulukçular Şalem benzeri bir toplum hedeflemekle eleştirilmiş, böyle bir toplumda bireylerin, üyesi oldukları toplulukların ve toplumun *ahlaki baskısına* maruz kalacakları endişesi dile getirilmiştir. Oysa *Duyarlı topluluklar Şalem benzeri topluluklardan farklıdır* çünkü *Toplulukçu ve Duyarlı topluluklar* baskıya ya da güce değil, *toplumsal konsensusa* dayanmaktadır.

Etzioni -Şalem toplumu değil- *iyi toplum* tasarlamaktadır. Çünkü insanlar *değerler ve ihtiyaçlar* arasında tercih yapmak zorunda kalmakta, bunlar hiçbir zaman birbirleriyle tam uyumlu olmamaktadır. İyi toplumun temeli *topluluk* kavramına dayansa da, eleştirmenler bu kavramın net olmadığını, gerçekte bir *Topluluk teorisi* de bulunmadığını düşünmektedir.

Topluluk kavramı bireyler grubu arasındaki *ilişkiler ağı* ile bazı değerlere, normlara, anlamlara, ortak bir tarihe, kimliğe yani belli bir *kültüre bağlılık* arasındaki kombinasyona dayalıdır. Üstelik topluluklar bölgeyle sınırlı olmak zorunda değildir, coğrafi olarak birbirinden ayrı pek çok etnik, profesyonel, vb. topluluk bulunmaktadır (Örneğin bu topluluklar genellikle ibadet yerleri, sosyal kulüpler gibi belli kurumların etrafında odaklanmaktadır. Etzioni, 1968, s.870-884; 1996, s.123-130).

Toplumsal hayat açısından değerlendirildiğinde, bütün topluluklarda *üye olanlarla olmayanların* birbirinden ayrıldığı, üye olmayanlara genellikle daha kötü davranıldığı görülmektedir. Ancak üyelerinin iyiliğini feda eden bazı *dini tarikatlar, seküler gönüllü birlikler* bunun dışındadır. Topluluklarda üyelikle ilgili bazı sınırlamalar getirilmektedir. *İyi topluluklarda* ve toplumlarda bağlar genellikle *ilişkilere*

dayalıdır; ırk, etnik köken, din, cinsel tercih, vb. ile sınırlandırılmaz. *Çatışmalar* belli sınırlar içinde tutulur, ortak bağlar ve kültür önemsenir. Önceki çağlarda, başka kültürlerdeki topluluklar *Otoriter* ve baskıcı olarak görülmekteydi ancak çağdaş topluluklar çok daha demokratik ve ölçülüdür.²⁰¹

İyi toplum her topluluk içinde ve topluluklar arasında *eşitsizliğin en aza indirildiği* toplumdur. *Topluluk* hem üyelerin ağ aracılığıyla birbirine bağlandığı bir toplumsal varlıktır, hem üyeler temel değerleri ve ahlaki kültürü paylaşmaktadır. *İyi toplum* toplulukların bol olduğu, sözleşmeler, gönüllü düzenlemeler ve yasalarla, değerlerin ortaya çıkardığı örf ve adetlerle yönetilmektedir.

Etzioni bir toplumun *iyi* olabilmesi için toplumsal koşulların düzenlenmesinde *yasalardan çok ahlaki görüşe* dayanılması, yasaların kapsamının ahlaki görüşle desteklendiği oranda sınırlandırılması gerektiğini; ahlaki görüş önemsenmezse bunun bazı toplumsal maliyetleri olabileceğini belirtmektedir. Kısacası *iyi toplumda yasalar öncelikle ve her zaman o toplumda ahlakın sürekliliğiyle alakalıdır* (Etzioni, 1996, s.3-57; s.85-118; s.217-258; 1988, s.136-150).

İyi toplumun özelliklerini ve değerlerini belirlemede bölgesel konsensusa, dünya çapında paralelliğe, resmi kriterlere ve belli değerlerin kombinasyonuna gerek duyulmaktadır. Dünya çapında etnik azınlıkların, kadınların, çocukların, çevrenin korunması gibi konularda *megaloglar* başlamıştır. Bu megalogların geliştirilmesi problemlerin çözümünde katkı sağlayabilir. Sonuçta *Şalem toplumu* ile *İyi toplumun* temel dayanakları birbirinden farklıdır (Etzioni, 2001b, s.141-162, s.207-220).

5.4.İYİ TOPLUM

Toplulukçuluk yaklaşımında ‘İyi toplumun’ temel değerleri ahlaki değerlere dayalı toplumsal düzene ve özerkliğe dayandırılmakta; *Toplulukçu denge* sağlanmaya çalışılmaktadır. Toplumsal düzenin ahlaki anlamda yenilenmesi için *ahlak diyalogları*

²⁰¹ Colin Bell & Howard Newby, *The Sociology of Community: A Selection of Readings*, 1974, s.xliii; Robert B. Fowler, *The Dance with Community: The Contemporary Debate in American Political Thought*, 1991, s.3-4, 142; A. Gutmann, a.g.e. 1985, s.319; Aktaran: Etzioni, 1996, s.123-130.

yapılması ve ahlaki görüşlerin toplumda oynadığı rolün belirlemesi hedeflenmektedir. *İnsan doğası* kavramı sorgulanmakta, farklı gruplar ve topluluklar arasındaki ilişkiler, toplulukların değerlerini belirleyen kriterler araştırılmaktadır (Etzioni, 1996, s.xiii-xxii).

Tocqueville *kitle toplumunun* en önemli çaresi ve sivil toplumun temel taşı olarak birey ve toplum arasında yapılan *aracı birimleri* göstermektedir. *Toplulukçuluk yaklaşımında* ise toplumsal düzeni sağlamak için toplumsal bağların geliştirilmesi, bu toplumsal bağların özerk ifadeleri bastırmayacağının garantilenmesi önemsenmektedir. Yani *iyi toplum toplumsal iyiyi bireyin tercihlerine üstün göremez* ya da bunun tersi mümkün olamaz. İkili toplumsal erdemlerde *dengeli* bir yaklaşım sağlayan toplumsal yapılanmalar desteklenmektedir. Erdemlerin korunmasında toplumsal yapı yasalara değil *eğitime, liderliğe, iknaya, inanca ve ahlak diyaloglarına*; özerkliğe çok az yer bırakan kapsamlı bir ideolojiye ya da dine değil, *temel değerlere* dayanmaktadır (Etzioni, 1996, s.25-28, 227-229, 252-256).²⁰²

Aslında bütün düşünce ve inanç birimleri *temel bir kavrama* dayalıdır. *İyi toplumun* temel taşı olarak *Bireyselciler* kendi başına ayakta duran *bireyi*; *Sosyal muhafazakarlar* devlette ya da toplumda yerleşik kapsamlı *toplumsal değerleri*; *Toplulukçular* ise *özerklikle düzen arasında dengeyi*; bu düzenin de kapsamlı ya da empoze edilen değil, *temel değerlerle sınırlı ve gönüllü* olmasını gerekli görmektedir [Örneğin *Konuşma ve ifade özgürlüğü* konusunda Amerika’da yapılan anayasal düzenlemelerle ilgili tartışmalarda *Sivil liberterler* ve *Bireyselciler* bunun en önemli hak olduğunu, toplumsal düzen adına sınırlandırılmaması gerektiğini belirtmiş; medyada şiddet, nefret ya da pornografi içerikli ifadelerin yasaklanmasına karşı çıkmıştır.).

Sosyal muhafazakarlar ise özellikle de ulusal güvenlik söz konusu olduğunda, ahlaksızca ya da yakışsız ifadelerle *sansür* uygulanmasını istemiştir (Örneğin pornografi satışının yasaklanmasını, medyada, internette müstehcen ifadelerin kullanılmasının sınırlandırılmasını, pornografi ile uyuşturucu bulundurmanın bir

²⁰² P. L. Berger & Richard J. Neuhaus, *To Empower People: The Role of Mediating Structures in Public Policy*, 1977; Patrick Robertson, *The Turning Tide*, 1993, s.158; Dennis Wrong, a.g.e. 1994, s.59; Aktaran: Etzioni, 1996, s.25-28, 227-229, 252-256.

sayılmasını desteklemişlerdir.). Cinselliği sergileyen bölümlerin bulunduğu sahnelere *film kodu* getirilmesi, belli bir ahlaki standardın altında film yapılmaması önerilmiştir. Pek çok *Katolik* ve *Sosyal muhafazakar* bu sansürün sadece pornografide değil yanlış görüşlerin ifade edilmesinde de uygulanmasını talep etmiştir.

Ahlaki düzen toplum üyeleri tarafından paylaşılan -evlilik ritüellerinden tatil kutlamalarına kadar- çeşitli değerlere, toplumsal düzenlemelere dayanmaktadır. *Ortak değerler* toplum üyelerinin çoğunun bağlandığı değerlerdir. Etzioni *gönüllü uyumu* önemsemektedir. *İyi toplum* büyük oranda üyelerin farkındalığına dayanmalıdır. Bireyler kamu otoritelerinden korkmak ya da ekonomik teşviklerle yönlendirilmek yerine, inandıkları değerlerle aynı çizgide yönetilmeyi ummaktadır.

İyi toplumda çoğu üyenin çoğu zaman *gönüllü* olarak, örf ve adetlere uygun bir şekilde davranmasıyla -*Otoriter* devlete dönüşmeksizin- düzen sağlanmalı (Örneğin toplumun %98'i) ancak kalan az sayıdaki kişiye kanun gücü uygulanmalıdır (Örneğin %2). *Ortak temel değerler* toplumun belli kamu politikalarını düzenleme yeteneğini geliştirmektedir. Toplumun varlığını sürdürmesi ve gelişmesi için vatandaşların görüşlerinin tümünün belli çerçevede toplanması gerekir.

Son birkaç yüzyılda bazı ideolojik hareketler toplumsal yaşamda *değerlerin ya da dindarlığın rolünün* önemsenmemesine neden olmuştur.²⁰³ *Sekülerizmin*, bilime ve toplum mühendisliğine inancın yükselişi, ekonomik gelişmeler, bireyselci felsefelerin etkisi, vb. *ahlaki değerlerin rolünü en aza indirmiştir*. Aydınlanmanın çocukları değerlerin temel kaynağı olan *dinin tarihe aykırı* olduğunu düşünmüş; teknolojik ve ekonomik güçlerin vurgulandığı *Marksist* kavramlar ve *Bireyselci* felsefeler önemsenmiş, zengin yaşam tarzı hedeflenmiştir.

Ancak *İşlevselci yaklaşımda* belirtildiği gibi, kısa ve uzun vadede ortak değerlerin yadsınması ahlaki düzende zayıflamaya neden olmuş, bunun ters işlevsel sonuçları görülmüştür. Dünyanın pek çok yerinde *Dinsel fundamentalist hareketler*

²⁰³ Alexis de Tocqueville, a.g.e. 1969, s.433-434; P. Selznick, *The Moral Commonwealth: Social Theory and The Promise of Community*, 1992, s.387-390; Aktaran: Etzioni, 1996, s.90-93.

ortaya çıkmış, kültürel faktörler ve değerler vurgulanmıştır (Örneğin aile değerleri). Dini gruplarla yapılan tartışmalar ise ortak değerlerle ve seküler değerlerdeki farklılıklarla alakalıdır.

İşlevselci yaklaşım açısından ise uzun süre değerlerin yadsınmasından sonra, 1990'lardan itibaren pek çok toplum *değerlerin yeniden canlanması* aşamasına girmiştir. Hangi değerlerin terk edilmesi, hangilerinin güçlendirilmesi (Örneğin gönüllülük), hangilerinin yeniden şekillendirilmesi gerektiği tartışılmaktadır (Örneğin ahlaki düzenlemeler). Bu *yeniden canlanmanın* gelecekte nasıl sonuçlar doğuracağı net değildir (Etzioni, 1983; 1990, s.215-227; 1995, s.16-34).

Toplulukçuluk yaklaşımında ahlaki düzen çabaları desteklenmiştir. İyi toplum - topluluğun kültürünü çevreleyen ve sınırlayan- çeşitli *temel değerlere* ihtiyaç duymaktadır. Kamu yararının önemsinmesi gerekir ancak *dini değerlerin* herkes tarafından paylaşılması beklenmemektedir. *Sosyal muhafazakarlar* ise daha kapsamlı değerlere yönelmektedir (Örneğin toplumsal bağlılığın tek bir *dine -Hristiyanlığa, İslama, Hinduizme-* olması, bu bağlılığın kişisel davranışların çoğunu yönlendirmesi).

Bireyselciler belli oranda kamu yararı gereğinin farkındadır ancak bunu *kamusal alanla* sınırlandırmak istemekte, *özel alana müdahaleye* karşı çıkmaktadır. Oysa bütün toplumlar kamusal alandaki davranışlarda ortak değerlere ihtiyaç duymaktadır (Örneğin metrolarda dilenciler, parklarda uygunsuz tavırlardaki çiftler). Ancak *özel alanda* davranışlar söz konusu olduğunda (Örneğin kişinin evi, arabası) kişiler *Teokrasilerdeki* ya da *Seküler totaliter toplumlardaki* gibi davranmaktadır (Örneğin *Kalvinist Cenevre, Püritan Şalem*). Aslında *kamusal alan özel alan karşıtlığı* ampirik temellere dayanmaz, normatif anlamda da haklı çıkarılmamaktadır.

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde, bütün toplumlarda *yasalar ortak değerleri* yansıtmaktadır (Örneğin cinsel istismar ya da şiddet gibi anne babaların çocuklarına yapmaması gereken davranışlar). Normatif açıdan değerlendirildiğinde,

temel değerleri ihlal eden davranışlar *ahlaksızlık* olarak görölmektedir (Örneğin eşin istismarı. Etzioni, 1996, s.90-93, 102-104).²⁰⁴

Etzioni toplumun temel değerleriyle ilgili davranışlarla diğer davranışlar arasındaki farkın *özel alan ve kamusal alan* arasındaki farka dayalı olduğunu düşünmektedir (Örneğin tüketicilerin çocuk pornografisi ya da kokain satın alması hiç de ‘özel’ olmayabilir.). Kişiler kendi seçtikleri kişilerle özel bir şekilde evlenmeyebilir, bazı devlet düzenlemeleri gerekebilir (Örneğin çokeşliliğin yasaklanması, *Mormonlarda* evlilik, kan testi yapılması tartışmaları. Etzioni, 1988, s.136-150; 1993, s.192-206).

1990’larda Amerika’da toplumdaki *ahlaki kargaşa* sorgulanmış, örf ve adetlerdeki eksiklikler, tabular ve geleneksel değerler gündeme getirilmiş; cinsel eşitlik, cinsel özgürlük, birliktelik gibi kavramlar tartışılmış; ahlaki değerlerin ve bağlılıkların yeniden önemsendiği yeni bir yaklaşım ihtiyacı vurgulanmıştır. Batı’da yaygın olan ‘*Daha fazla özgürlük her zaman daha iyidir*’ yaklaşımı, toplumsal düzenin sağlanmasında kişilerin tercihlerine bazı kısıtlamalar getirilmesi ve özgürlüklerin abartılması sonucunda iyi bir toplum oluşturulup oluşturulamayacağı sorgulanmıştır (Etzioni, 1998, s.395-410).²⁰⁵

Etzioni Sosyolojik açıdan ‘*iyi toplumun*’ nasıl oluşturulacağını, tarihsel açıdan toplumların kendilerini nasıl gördüğünü, normatif anlamda kendi iç dengelerini nasıl sağlamaya çalıştığını, Batı ve Amerika için artık *ortak değerleri* destekleme, özerklik açısından yeni sınırlar belirleme zamanı geldiğini düşünmektedir. Nasıl bir *toplumsal düzen* gerektiği, bunun temellerinin neler olacağı, yeniden düzen sağlamak isteyen bir toplumun yeni yasalara, düzenlemelere, cezaların arttırılmasına ve yasaların zorlayıcılığına ihtiyaç duyup duymayacağı sorgulanmaktadır.

²⁰⁴ Stephen L. Carter, *Integrity*, 1996; Jeff Weintraub, ‘The Theory of Politics of The Public-Private Distinction’, 1996, B.5 (Ed. J. Weintraub & Krishan Kumar, *Public and Private in Thought and Practice*, 1997, s.37); Ronald Thiemann, *Religion in Public Life: A Dilemma for Democracy*, 1996; Carole Pateman, ‘The Sexual Contract’, 1988 (Stanford University Press, 1988); Elizabeth Frazer & Nicola Lacey, *The Politics of Community: A Feminist Critique of The Liberal-Communitarian Debate*, 1993, s.125-127; Aktaran: Etzioni, 1996, s.90-93, 102-104; 1999, s.196-198.

²⁰⁵ Gerald Dworkin, ‘Taking Rights Seriously’, 1977 (Harvard University Press, 1977); G. Dworkin, *The Theory and Practice of Authonomy*, 1988, s.62-81; Alan Ehrenhalt, a.g.e.1995; Aktaran: Etzioni, 1996, s.1-17; 1999, s.196-207

Yapılması gereken *ahlaki değerlere yeniden bağlılık sağlanması*, insanların hayatını şekillendiren değerlerin belirlenmesi ya da demokratik süreç, sivil topluma, hoşgörüyü ve uzlaşmaya açık olma mıdır? İyi toplum *ortak olumlu ahlaki bağlılıklar* mı gerektirmektedir yoksa bu bağlılıklar *bütünsel* mi olmalıdır (Örneğin Amerikan toplumunun *Hristiyan* olduğu, dolayısıyla ahlaki ilkelerinin *Hristiyanlığa* dayalı olması, *Seküler hümanizmin* reddedilmesi gerektiği tartışılmıştır.)? Erdemlerde *çoğulculuk* mu benimsenmelidir? Toplumun bağlandığı değerler nasıl düzenlenmelidir?

Orta Çağ'da yaygınlaşan *dini doktrinlerin* çoğunda bütünselliğe dayalı erdemler yüceltilmiş, meşrulaştırmış, hiyerarşik ve kapsamlı bir toplumsal düzen hedeflenmiştir. Evrensel bireysel hakları, özerkliği, gönüllü eylemi ve konsensus oluşumunu vurgulayan *Modern düşünce* ise, önceki toplumsal yapılanmaları ve bunları meşrulaştıran paradigmaları düzeltmek için gerekli görülmüştür (Örneğin feodal lordların, hükümdarların, *Kiliselerin* kontrolü).

Etzioni gelecek tarihsel aşamanın *geleneksel erdemlerle modernitenin özgürleşmesinin* karışımı oacağına iddia etmektedir. Önceleri geleneksellikten moderniteye geçerken dünyanın ilerlediğine inanılmaktaydı. Diğer tarafta modern dünyadan hayal kırıklığına uğrayanlar ve geçmişin gelenekselliğine dönmeyi arzulayanlar görülmekteydi. *Müslüman ve Hristiyan fundamentalistler ile Laik sosyal muhafazakarlar* bu görüşü desteklemekteydi.

Toplulukçuluk yaklaşımı geleneksel öğeleri (Örneğin erdemlere dayalı düzen) modernitenin öğeleriyle birleştirmeyi (Örneğin iyi korunmuş özerklik); evrensel bireysel haklar ve kamu yararı, birey ve topluluk arasında denge sağlamayı hedeflemektedir. Etzioni toplumun kişinin özgürlüğüne saygı duyması ve koruması kadar, kişinin toplumun ahlaki düzenine saygı duyması ve bu düzeni korumasını da 'yeni altın kural' olarak göstermektedir.

Toplulukçuluğun genellikle toplumsal düzen kavramı gibi algılandığını oysa *toplumsal düzenin ve özerkliğin birleşimini* gerektirdiğini; toplumsal düzen olmaksızın anarşinin yaygınlaşacağını, özerklik olmaksızın toplulukların *Otoriteryan köylere* dönüşeceğini belirtmektedir. *Toplulukçulukta* hangi değerlere bağlılığın geliştirileceğini

sorgulamakta (Örneğin *dini değerler, manevi değerler, seküler etik değerler* ya da bunların karışımı); pozitif bir doktrin, *Toplulukçuluk paradigması* geliştirmeye çalışmakta, Martin Buber ve John Dewey gibi sosyolojik ve pragmatik bir yöntem izlemektedir (Etzioni, 1995, 1-17).²⁰⁶

İyi toplum öğeleri konusu çok eskilere dayanmaktadır. Dünya çapında ortaya çıkan *dinsel fundamentalizmin* öncüleri toplumlardaki -daha çok Batı etkisine, modern ve seküler güçlerin etkisine bağladıkları- *ahlaki bozulmaya* dikkat çekmiştir. *Dinsel fundamentalistler* insanların belli *dini kuralları* benimseyerek gelişeceğine inanmaktadır. Daha ölçülü dini liderler ve seküler *Sosyal muhafazakarlar* bireysel haklara daha saygılı ancak değerlerin kaybedilmesine karşı duyarlıdır (A. MacIntyre, 1984). *Liberterler* ise bireysel özgürlüklerin hükümetler, dinsel fanatikler ve güç elitleri tarafından tehdit altında olduğunu düşünmektedirler.

Etzioni *Toplulukçuluk yaklaşımında hem toplumsal değerleri hem bireysel hakları destekleyen iyi toplumu* oluşturmak için toplumsal seviyede *altın kural* kavramına odaklanmaktadır. *İyi toplum* düzen ve özerklik arasındaki dengeyi sürdürmekte, biri diğerine üstün tutulmamaktadır. Bireylerin toplumsal bir çerçeveye yerleştirildiği konusunda *Toplulukçular ile Liberallerin* tartışmaları olmuştur. *Sosyal muhafazakarlar* ise *erdemlere* ve toplum kurallarına uymayı önemsemektedir ki Etzioni bu görüşlere katılmaktadır. Ancak bu konuda karşılaşılabilecek toplumsal ve ahlaki riskler vurgulanmış; sonunda bireyleri önemseyen *Duyarlı Toplulukçular* kavramı ortaya çıkmıştır (Etzioni, 1991, s.41-48; 1993, s.163-191; 1995, s.18-24, 91-92).

Toplulukçuluk yaklaşımı bireysel haklar ve toplumsal sorumluluklar, bireysellik ve topluluk, özgürlük ve düzen, özerklik ve toplumsal düzen arasında dengeyi hedeflemektedir. Özerkliği vurgulayan *Bireyseller* ile toplumsal düzeni vurgulayan *Sosyal muhafazakarlar* arasında, iyi toplumu toplumsal düzen ve özerklik arasında dengeyle açıklayan *Toplulukçu düşünce* yer almaktadır (Etzioni, 1988).

²⁰⁶ Morton G. White, *Pragmatism and The American Mind*, 1973; Aktaran: Etzioni, 1995, s.1-17.

Toplulukçular ile Liberal bireyseller arasındaki tartışmalar gündeme gelmektedir (Örneğin güçlü bir toplumsal düzenin gerekli olup olmadığı konusunda). *Toplulukçular ortak değerlere dayalı bir toplumsal düzeni* gerekli görmektedir. Bireyler mevcut toplumsal düzeni sorgulayabilir, düzene meydan okuyabilir, karşı çıkabilir hatta düzeni dönüştürebilir. Ancak bireylerin başlangıç noktası *neyin doğru neyin yanlış* olduğu konusundaki ortak tanımlamalardır.²⁰⁷

İyi toplum tarafsız değildir çünkü iyi olduğu düşünülen *temel değerler* geliştirilmektedir. Bu değerlerin bazıları yasalarla güvence altına alınmakta, bazıları ise -toplumsal normlara uygun davrananların takdir edilmesi, toplumsal değerleri ihlal edenlerin kınanması şeklindeki- *gayri resmi toplumsal kontrolle* desteklenmektedir. Erdemli davranışların sürdürülmesi yasalardan çok *gayri resmi süreçle* sağlanmaktadır (Örneğin toplumsal normları ihlal eden topluluk üyelerinin kınanması. Etzioni, 1972, s.457-474; 1992, s.36-39; 1997; 1999; 2000, s.42-43).

İyi bir toplum üyelerin ahlaki bağlılığıyla aynı seviyede bir toplumsal düzeni gerektirmektedir. Etzioni'nin yeni altın kuralı zorla empoze edilen değil, kişilerin inandıkları sorumluluk alanlarının, *ahlaki sorumluluklar* olarak kabul edilen görevler alanının genişletilerek, kişinin tercihleriyle toplumsal bağlılıkları arasındaki gerilimin azaltılmasını, *gönüllü bir düzenin oluşturulmasını* hedeflemektedir (Örneğin topluluk üyelerinin çoğunun paylaştığı, topluluk adetlerine ve ahlaki bağlılıklara dayalı bir toplumda trafik çok düzenli bir şekilde işleyecektir.).

Bütün toplumsal düzen şekilleri belli oranda *baskı* araçlarının (Örneğin polis gücü, hapishaneler), *faydacı* araçların (Örneğin ekonomik teşvikler, devlet yardımları) ve *normatif* araçların kullanılmasına dayalıdır (Örneğin değerler, ahlaki eğitim. Etzioni, 1968, s.356). *Totaliter toplumlar* davranışları büyük oranda düzenleyen baskıya; *Otoriter toplumlar* davranışların daha az düzenlenmesine; *Liberter toplumlar* toplumsal

²⁰⁷ M. J. Sandel, a.g.e. 1984, s.81-96; Will Kymlicka, 'Appendix1: Some Questions about Justice and Community', 1993 (Daniel Bell, *Communitarianism and Its Critiques*, 1993, s.208-221); Ed. Schlomo Avineri & Avner de-Shalit, *Communitarianism and Individualism*, 1992; Daniel A. Bell, 'A Communitarian Critique of Authoritarianism', 1995, s.4 (Society, 1995, S.32/5, s.39-43); Markate Daly, *Communitarianism: A New Public Ethics*, 1994, s.ix; Ed. C. F. Delaney, *The Liberalism-Communitarianism Debate: Liberty and Community Values*, 1994; P. Selznick, a.g.e. 1992; Aktaran: Etzioni, 1994, s.177-190; 1995, s.1-31; 1996, s.10-14, 34-41, 127-130.

düzenin kapsamının daraltılmasına, kamu hizmetlerinde bile piyasa oluşturulmasına yani faydacı araçlara dayanmaktadır (Örneğin okulların, sosyal yardım kuruluşlarının, çöp toplama birimlerinin, hapishanelerin özelleştirilmesi).²⁰⁸

Toplulukçu İyi toplumların düzeni büyük oranda ahlaki düzene ve normatif araçlara dayalıdır (Örneğin eğitim, liderlik, konsensus, akran grubu baskısı, rol modeller, toplulukların ahlaki görüşleri). Bunun için de *toplum üyelerinin çoğunun çoğu zaman temel değerlere bağlılığı paylaşması; kişilerin zorlandığı için değil inandığı için bu değerlere bağlılıklarını sürdürmesi* gerekmektedir. Suç ve diğer toplumsal antisosyal davranış şekillerinin oranındaki yükseklik toplum düzeninde yetersizliğin göstergesidir. Bu seviye düşük olsa da, çok sayıda polis görevlisi, vergi memuru ve müfettiş de ahlaki düzende bozukluğun göstergesidir.

*Toplumsal düzen konusunda Toplulukçular ile Sosyal muhafazakarlar arasındaki fark Sosyal muhafazakarların toplumsal düzeni -Bireyselcilerin özerkliği gördüğü gibi- öncelikli toplumsal iyi olarak görmesidir.*²⁰⁹ *Sosyal muhafazakarlar ahlaki kodların da önemsendiği daha güçlü bir devleti önermekte, ahlaki anlamda gerilemenin toplumu güçsüzleştireceğini düşünmekte, görüşlerini dine dayandırmaktadır. Toplumsal düzenin Tanrı tarafından belirlenen erdemlere dayalı olabileceği, dini değerlerin bireylerin özerkliğine öncelikli olması gerektiği belirtilmiştir* (Örneğin Katolik Kilisesi'nin hiyerarşik yapısı, Katolik teolojisi). Yani Sosyal muhafazakarlar ile Toplulukçu yaklaşım arasındaki temel fark *özerklikle alakalıdır çünkü özerklik Sosyal muhafazakar yaklaşımda ikincil önemdedir.*

Toplulukçular ile Sosyal muhafazakarlar arasındaki ikinci fark erdemlerin korunma tarzındadır. Toplulukçular temelde topluluğun ahlaki görüşüne, eğitime, iknaya ve tavsiyeye dayanarak insanları kendi konumlarının değerine inandırmayı hedeflemektedir. Sosyal muhafazakarlar ise inandıkları değerlerin korunmasında daha

²⁰⁸ Andrew P. Thomas, 'The Case for an American Frankpledge', 1995 (Weekly Standard, 27 Nov. 1995, s.28-29); Aktaran: Etzioni, 1996, s.12-14.

²⁰⁹ Rodney Barker, *Politics, Peoples and Government: Themes in British Political Thought Since the 19th Century*, 1994, s.23; Paul Starobin, 'Right Fight', 1995 (National Journal, 1995, S.27/49, s.3022); Aktaran: Etzioni, 1996, s.10-14

çok yasalara güvenmektedir. Diğer bir fark *Toplulukçuların toplumsal erdemleri temel değerlerle sınırlandırması, normatif konulardaki farklılıkları meşrulaştırması*; buna karşılık *Sosyal muhafazakarların* öne sürdüğü değerlerin çok daha kapsamlı ve bütünsel olmasıdır. Kısacası *Bireyselciler* ne kadar erdemlerden sakınıyorsa *Sosyal muhafazakarlar* değerleri o kadar tekelleştiriyor gibi görünmektedir.

Amerika'nın *Hristiyanlaştırılmasından*, siyasal bağlamda *İncil'in* yayılmasından, Amerika'nın *tamamen Hristiyan* bir ülke olmasının tek yolunun *Hristiyan cumhuriyeti* olduğundan hatta *Hakimiyet Teolojisi'ne* göre dünyanın tüm temel kurumlarının kontrolünün *Hristiyanlarda* olması gerektiğinden, *İsa Mesih'in* Amerikan siyasal sürecinin rakipsiz hükümdarı olduğundan bahsedilmektedir.

Sosyal muhafazakar yaklaşım -daha çok *düzene* dayalı olduğundan, *özerkliği* ikincil değerde saydığından, daha kapsamlı ve bütünsel bir normatif gündem belirlendiğinden, değerlerin desteklendiği ahlaki görüşlerden çok *devlete* dayalı olduğundan- *Toplulukçu yaklaşımdan* farklılaşmaktadır (Etzioni, 1996). *Bireyselci yaklaşımda* ise *özerklik* en önemli erdemdir, bireyler başka bireylere zarar vermediği sürece kendi tercihlerini yapmada tamamen özgür olmalıdır.²¹⁰

İyi toplumda özerklik hem özgürlüğün değerini bilenlerin bireysel erdemine hem bireylerin ve alt grupların belli değerleri, ihtiyaçları, tercihleri ifade etmesine imkan ve meşrulaşma sağlayan bir toplumsal özelliğe dayalıdır ki Etzioni buna *Toplumsal erdem* demektedir. Toplumsal olarak yapılanmış özerklik toplumun değişime uyumunu hızlandırmakta, *ikili değerlerle uyum ve denge* sağlanabilirse, toplum özerkliğin yapılandığı şekilde değişmektedir. Daha az özerklik sağlayan *Totaliter toplumların* ise uyum kabiliyeti daha azdır. *Kurumsallaşan özerklik* çevresel koşulları ve özellikleri farklılaşan toplum üyelerinin hepsini dikkate almayı gerektirmektedir.

²¹⁰ David Cantor, *The Religious Right: The Assault on Tolerance and Pluralism in America*, 1994, s.6, 97; Ralph Reed, William R. Goodman & James J. H. Price, *Jerry Falwell: An Unauthorized Profile*, 1981, s.14; H. Wayne House & Thomas D. Ice, *Dominion Theology, Blessing or Curse? An Analysis of Christian Reconstructionism*, 1988; Harvey Cox, 'The Warning Visions of The Religious Right', 1995 (Atlantic Monthly, Nov. 1995, S.276/5, s.66); F. LaGard Smith, *ACLU: The Devil's Advocate*, 1996, s.231; John Gray, *Post-Liberalism: Studies in Political Thought*, 1993; Aktaran: Etzioni, 1996, s.1-18, 37-41.

Ayrıca *alt grup farklılıklarının* ifade edilmesine imkan tanınmalıdır. Bunların hepsini aynı üniter yapıda, ulusal standartlarda tutmak yerine, alt gruplara ne kadar *özerklik* verileceği konusu tartışılmaktadır. Üstelik bunların özerkliği coğrafi ya da yasal varlıklarla sınırlı değildir (Örneğin devletler, bölgesel yönetimler). Dini, ırksal, etnik, vb. *tüm alt gruplar* belli oranda *özerklik* istemektedir (Örneğin Pazar günleri yerine Cumartesi günleri çalışmama hakkı). Uzun süredir *Otoriteryanizmle, Totalitarizmle*, son zamanlarda da *dinsel fundamentalizmle* mücadele eden Batılı entelektüeller *aşırı düzenin risklerinin* farkındadır. Toplumsal olarak sınırlı ve sınırsız özerklik arasındaki fark iyi toplumda gereken özerklik türünü belirleyecektir.

Toplulukçuluk yaklaşımında statik değil, dinamik *ahlaki düzen* desteklenmekte, *konuşma ve ifade özgürlüğünün suistimali sınırlandırılmaya* çalışılmaktadır (Örneğin belli bir ahlaki kavrama dayalı, devlete değil topluluğa dayalı mekanizmalar). Hak ile haklılığın karıştırılmaması gerektiği (Örneğin yasal konuşma hakkı ile konuşulan konunun ahlaki haklılığı.), hükümetin sınırlı rolü ve topluluk mekanizmalarının önemi vurgulanmaktadır (Örneğin bireylerin, entelektüellerin, din adamlarının belirlediği topluluğun ahlaki görüşünün ötesinde, uygunsuz konuşma şekillerinden vazgeçilmesini sağlayacak hükümet dışı mekanizmalar).

Kamu politikaları -topluluk üyelerinin çoğunun hayatını kurtaracak, toplumsal düzeni arttıracak, bazı kişilerin özerkliğini sınırlandırsa da çoğununkini arttıracak- farklı güvenlik araçlarının kullanılmasını gerektirmektedir (Örneğin hız sınırlamaları, emniyet kemeri, hava yastığı kullanımı *Toplulukçuların* hem birey hem topluluk görüşünü haklı çıkarmaktadır.). Çünkü bunlar hem hayatın hem toplumsal düzenin korunmasına, kamu yararına hizmet etmektedir. Yani güvenlik araçlarının kullanılması açısından kamu politikalarının desteklenmesi haklı gerekçelere dayanmaktadır (Etzioni, 1996, s.3-33).

Sosyal muhafazakarlar ile *Toplulukçular* arasında iyi konusunda toplumsal düzenlemelerin meşruluğu ve toplumda temel değerlerin rolü tartışılmaktadır. Etzioni'nin *Sosyal muhafazakarların* boşanmayı, kürtajı, pornografiyi ve homoseksüel davranışları yasaklayacağı şeklindeki eleştirilerine karşılık (Etzioni, 1996, 1998), *Sosyal muhafazakarların* sadece kürtajı ve bazı pornografi türlerini yasaklayacağı, boşanmayı zorlaştıracığı, homoseksüel davranışları ve heteroseksüel zinayı engellemeye çalışacağı,

*devlet okullarında ibadete izin vereceği yani okullarda ibadetin zorunlu olmayacağı belirtilmektedir.*²¹¹

Toplulukçular topluma ve gönüllü araçlara yönelirken (Örneğin evlilik öncesi gönüllü danışmanlık, evlilik danışmanlığı, vb. hizmetlerin çoğu Katolik Kilisesi gibi dini organizasyonlar ve terapistler tarafından gerçekleştirilmektedir.), Sosyal muhafazakarlar daha çok baskıya ve devlet gücüne dayanmaktadır (Örneğin boşanmayı tamamen yasaklamasalar da, boşanmayı sınırlandırmada yasalara ve devlet gücüne güvenmektedirler.). Okullarda ibadete zaten izin verildiği, bunun durdurulamayacağı ancak Sosyal muhafazakarların kurumsal ibadeti desteklediği yani devlet okullarında, sınıflarda personel, öğretmen ve yönetici gibi resmi statüde kişiler tarafından ibadetlerin düzenlenmesini istediği, bu durumda istemeyen öğrencilerin ibadetlere katılmamalarına izin verilse de, ibadetlerin kurumsal çerçevede düzenlenmiş olacağı belirtilmektedir.

Okullarda ibadet konusunda Sosyal muhafazakarların okul döneminde resmi, devlet tarafından düzenlenen ve personelin yönettiği ibadetlere geri dönülmesini tercih edeceği ancak bu görüşün azınlıkta olduğu, Amerika’da pek çok kişinin bu ibadetleri desteklemeyeceği belirtilmektedir. Hatta en büyük Sosyal muhafazakar dini cemaat olan Güney Baptistleri bu tür -resmi- ibadetlere kesinlikle karşı çıkmakta ancak öğrencinin gönüllülüğüne öncelik veren, öğrenci inisiyatifine dayalı, okulda isteyenin katılabileceği ibadet imkanlarını desteklemektedirler. Okullarda, diğer kamu kuruluşlarında Ateist materyalizm yerine -Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’ne paralel olarak- temel hakların ve sorumlulukların kaynağı konusunda Tanrı’nın ve etik Tektanrıcılığın onaylanmasını talep etmektedirler.

Etzioni dini uygulamalarda özgürlüğün başkalarının dini özgürlüğüyle uyumlu olması, pek çok toplulukta görülen dini çoğulculuğa saygı duyulması gerektiğini düşünmektedir. Toplulukçular bazı Evangelik sosyal muhafazakarların hapishanelerdeki mahkumların daha adaletli, insanca muamele görmesi ve suçluların rehabilitasyonu için

²¹¹ William A. Galston, ‘Rights Do Not Equal Rightness’, 1991 (Responsive Community, 1991, S.1/4, s.8); Robert P. George, ‘Virtue and The State: A Dialogue Between a Communitarian and a Social Conservative’, 1999 (Etzioni, 2001b, s.207-220); Aktaran: Etzioni, 1996, s.28-30; 2001b, s.207-220.

gösterdiği çabaları takdir etmektedir (Örneğin Chuck Colson, Pat Nolan). *Sosyal muhafazakarlar ile Toplulukçular* pek çok şeyin ahlaki anlamda kötü ve toplumsal anlamda zarar verici olduğunda hemfikirdir (Örneğin uyuşturucu kullanımı) ancak bazı konularda *sınırlı seviyede konsensus* vardır (Örneğin kürtaj, pornografi, zina, fuhuş).

Kısacası *Sosyal muhafazakarlar* daha çok devlete dayalı bir yaklaşım sergiler, ahlaki gündemleri daha kapsamlıdır, pek çok konuda insanların yapması ve yapmaması gerekenler listesi oluşturulmaktadır, dolayısıyla daha sınırlandırıcıdır. Öte yandan toplumdaki ahlaki görüşün belirlenmesinde ve yeniden düzenlenmesinde anketlerden yararlanılabilir ve detaylı çalışmalar yapılabilir (Etzioni, 2001b, s.207-231).

5.5.SİVİL TOPLUM

Postmodern dönemde *Sivil toplum kuruluşlarının* önemi artmış, bunlar toplumsal, kültürel, ulusal ve uluslar arası problemlerin çözümünde alternatif olarak görülmüştür. Toplumsal bilinçlenmede, duyarlılık oluşturulmasında, kamuoyunun dikkatinin belli konulara çekilmesinde *Sivil toplum kuruluşları* etkin olabilmektedir. Ancak Etzioni *Sivil toplumun* tek başına yeterli olmadığını düşünmektedir çünkü *Sivil toplum kuruluşları* arasında -pek çok açıdan- ciddi farklılıklar görülmektedir (Örneğin belli değerleri yansıtanlar ya da değerlerden bağımsız olanlar).

Devletle birey arasındaki *aracı yapıların*, gönüllü birliklerin zengin yapısına, *sivil topluma* dikkat çekilmektedir. Etzioni ‘*İyi yapılanmış, gelişmiş bir sivil toplum, iyi toplumu oluşturabilir mi?*’ diye sorgulamakta, bireysel haklarla topluluk bağlılığının uzlaşabileceğini düşünmektedir (Örneğin *Kibutizm*. Etzioni, 1996; 2001b, s.xiii-xxiii).

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, *Liberaller* ve *Sosyal muhafazakarlar* belli dönemlerde etkin olmuştur. *Liberal yaklaşım* devletin ve yerleşik *Kilisenin* aşırı güç kullanımına odaklanmış, *iyi devlet* kavramını ve toplumsal iyi konusundaki tüm düzenlemeleri reddetmiştir. *Çağdaş sosyal muhafazakarlar modernleşme* ile birlikte *erdemlerin kaybedilmesi* üzerinde durmuş, artan *ahlaki kargaşa* ortamına dikkat çekmiştir. Endüstrileşmeyle birlikte endişeler artmış, 1970’lerden itibaren *dinsel fundamentalizm* yükselişe geçmiştir (Örneğin ABD’de *Ortodoks Yahudiler*).

Toplulukçuluk yaklaşımı ise iyi toplum konusuna odaklanmakta, çağdaş *Sosyal muhafazakarların* vurguladığı tarihsel, toplumsal koşulları önemsemekte ancak ahlaki davranışla ilgili devlet düzenlemelerine karşı çıkmaktadır. Çünkü ahlaki davranışın geliştirilmesi devletin değil *toplumun* görevi olarak kabul edilmektedir. *Liberaller* ise ahlaki çoğulculuğu desteklemekte, ‘*yanlış yapma hakkına*’ tolerans gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir (Etzioni, 1996, s.85-118-159, s.160-188; s.215-257).

İyi toplumun pek çok konuda *ahlaki çoğulculuğu yasaklamadığı* öne sürülmektedir (Örneğin Amerikan toplumunun kişinin dindar olmasını ateist olmasına tercih etmesi ancak kişilerin hangi dine mensup olduğu konusunda tarafsız olması). Ayrıca toplumdaki *kamu yararı* düzenlemeleri, toplumsal kurumlar önemlidir çünkü kurumların çoğu belli değerlerle şekillendirilmiştir, *değerlerden bağımsız değildir* [Örneğin temel toplumsal kurum olan *aile* asla değerlerden bağımsız olmamıştır, belli değerleri yansıtmaktadır. *Katolik Kilisesi’nin* boşanan eşleri evlendirmede isteksiz olması, dinsel düzenlemelerle evliliklerin daha iyi olması (Örneğin evlilik öncesi danışmanlık) ve sağlamlaştırılması için yürütülen çabalar (Örneğin evlilik danışmanlığı, evlilik ahdinin yenilenmesi).]. Dolayısıyla toplumların kurumlar aracılığıyla belli değerleri geliştirmesi *sivil toplumun* sınırlarını belirlemektedir.

Sivil toplumun özellikleri belirlenirken toplumların hangi değerleri önemseydiği konusunda *gönüllü birlikler* arasında bir fark gözetilmemektedir (Örneğin bowling takımları, kitap kulüpleri).²¹² Yani sivil toplum açısından bir gönüllü birlik diğerinden *daha iyi değildir*. Bu gönüllü birlikler *iyi* kavramı açısından oldukça farklılaşmaktadır (Örneğin Amerikan toplumunda ırklar arası entegrasyonu destekleyenlerle diğer gruplar arasındaki farklar).

Günümüzde *dinin konumunu kaybettiği* şeklindeki tartışmalar ise pek gerçekçi değildir. *Tek bir Kilisenin* kurumsallaştığı demokratik toplumların çoğu (Örneğin İngiltere’de *Anglikan Kilisesi*, İskandinavya’da *Luther Kilisesi*) kendi kurumsal

²¹² Benjamin Barber, *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, 1984, s.217, 234-235; Suzanna Sherry, ‘Without Virtue There Can Be No Liberty’, 1993 (Minnesota Law Review, 1993, S.78, s.61); Aktaran: Etzioni, 1996, s.138-150; 2001b, s.196-198.

yapılarında belli *dini uygulamalara* izin vermektedir (Örneğin İngiliz devlet okullarında *rutin ibadet*). Yani bu *dini değerlerin* geliştirilmesi iyi toplumun göstergesi olarak kabul edilmektedir. *İyi toplumlarda* temel iyi şekilleri oluşturulurken devlet baskısına değil, büyük oranda ahlaki görüşlerle geliştirilen belli *değerlere* dayanılmaktadır. Gönüllü birlikler üyelere belli değerlerin sunulmasına hizmet etmekte, bireylerin *normatif bağlılıkları* güçlendirilmektedir. Sivil toplum açısından gönüllü birlik sadece gönüllü birliktir, iyi toplum açısından *hiçbir iki gönüllü birlik eşit değildir*.

Gönüllü birlikler belli toplumsal değerleri geliştirenlerden değerler konusunda tarafsız olanlara ya da değerleri tamamen ayrı bir kategoride ele alanlara kadar değişmektedir yani oldukça çeşitlidir. Sivil toplumun *değerlerden bağımsız* olduğu, insanın toplumsal doğasına uygun her türlü toplumsal yaşam şeklini, *doğal birlikleri* (Örneğin aile, kilise), *özel birlikleri* (Örneğin etnik birlikler), *gönüllü birlikleri* (Örneğin *Kızılhaç, Balinaları Koruma Derneği*), *sanat, bilim, spor ve eğitim komitelerini* içerdiği belirtilmektedir.

Etzioni *sivil toplumla ilgili değerlerden bağımsız* tanımlamaları, aracı kurumlar arasında bir ayrım yapılmadığı gerekçesiyle eleştirmektedir (Örneğin işçi sendikaları federasyonu, kiliseler grubu, ateistler takımı, pul koleksiyoncuları derneği toplumda *aracı* işlevde bulunabilir.). *Aracı yapılar* bireylerle toplumun geneli arasında aracı konumdadır (Örneğin inançlara ve değerlere göre kişilerin suçlu, ahlakdışı, vb. tanımlamalar yapmaları). *İyi ya da kötü aracı yapılar* olabilir. Dolayısıyla toplumsal politikaların değerler arasındaki farka göre düzenlenmesi önerilmektedir.

Sivil toplum kültürü vatandaşlar açısından ele alındığında, *demokratik kurumlar* gündeme gelmekte; gerçekte arka plandaki kültür her türlü doktrini içermektedir. Günlük yaşam kültüründe birlikler, üniversiteler, kiliseler, bilimsel topluluklar, belli görüşlere ve doktrinlere dayalı siyasal tartışmalar görülmektedir.

Sivil toplum yaklaşımı toplumsal iyi yapılanmalarının devlet tarafından kapsamlı bir şekilde empoze edilebileceği korkusunu gündeme getirmektedir. Bu durum kamusal alan sınırlandırmalarının desteklenmesinde ya da kolektif olarak erdemlerin geliştirilmesine karşı çıkılmasında gözlemlenebilir. Oysa devlet baskısı yerine ahlaki

görüşlere dayalı temel değerlerin geliştirildiği bir toplum iyi toplum olarak isimlendirilmektedir (Etzioni, 2001b, s.186-206).²¹³

Yeni küresel yapılanmada devlet dışı aktörlerin, uluslar arası hükümet dışı organizasyonların, gayri resmi ağların, toplumsal hareketlerin ve gönüllü birliklerin rolü önemlidir. Uluslar arası toplumsal normların ortaya çıkardığı toplumsal yapı *Küresel sivil toplum* olarak gösterilmektedir.

Uluslar arası problemlerin çözümünde *küresel sivil toplum* birimlerinin, devlet yönetiminin ve devlet dışı aktörlerin önemli rol alması beklenmekte ancak bunların *Eski sistemle* yer değiştirmesi umulmamaktadır. Devlet dışı aktörlerin, ortak inançlara dayalı grupların, liderlerle personelleri ve diğer üyeler arasındaki ilişkilerin yani *uluslar arası Toplulukçu birimlerin* sorunları ne oranda çözeceği zamanla görülecektir.²¹⁴

2. Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmeler *sivil toplumun ve Toplulukçu birimlerin* devletlerin aşırı güç kullanma eğilimine karşı koyabileceğini göstermiştir. Eski sistemin uluslar arası problemlerin çözümünde yetersiz kalması da toplumları *yeni* arayışlara itmektedir. *Uluslar arası Toplulukçu birimlerin* ortaya çıkmasıyla kamu politikalarının değiştirilmesi; ulus devletlerin ve uluslar arası organizasyonların mevcut problemlerde daha duyarlı olmaları beklenmektedir (Örneğin AIDS hastalığına, çevre problemlerine, nesli tükenen hayvanlara, yoksul ülkelere yardıma dikkat çekilmesi).

Kamuda bilinç oluşturulması, uluslar arası normların, *Toplulukçu birimlerin* geliştirilmesi, *küresel sivil toplum, küresel topluluk ve uluslar arası ahlaki konsensus*

²¹³ Peter L. Berger & Richard J. Neuhaus, 'Response', 1996, s.148-150 (M. Novak, *To Empower People: From State to Civil Society*, 1996, s.148-150); John Rawls, *Political Liberalism*, 1996, s.382-383; Michael Novak, 'Seven Tangled Questions', 1996 (Ed. M. Novak, a.g.e. 1996, s.138); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.202-203.

²¹⁴ Wolfgang H. Reinicke, *Global Public Policy: Governing Without Government?* 1998, s.4; Oran Y. Young, *Governance in World Affairs*, 1999; 'Non-State Actors in World Politics: A Framework', Daphne Josselin & William Wallace, 2001, s.1-20, 251-260 (Ed. D. Josselin & W. Wallace, *Non-State Actors in World Politics*, 2001, s.1-20, 251-260); Ed. Helmut Anheier, Marlies Glasius & Mary Kaldor, *Global Civil Society 2001*, 2001; John Keane, *Global Civil Society?* 2003; Lester M. Salamon, 'Rise of Non-Profit Sector', 1994 (Foreign Affairs, 1994, S.73/4, s.109-110); Peter Spiro, 'New Global Communities: Nongovernmental Organizations in International Decision-making Institutions', 1995 (Washington Quarterly, 1995, S.18/1, s.45-56); Ed. James N. Rosenau & Ernst-Otto Czempiel, *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*, 1992; David Held, *Democracy and The Global Order*, 1995; Fred Halliday, 'The Romance of Non-State Actors', 1997 (D. Josselin & W. Wallace, a.g.e. s.21-37); Jessica Mathews, 'Power Shift', 1997 (Foreign Affairs, 1997, S.76/1); Benjamin R. Barber, 'Globalizing Democracy', 2000 (American Prospect, 11 Sep. 2000, s.16); Aktaran: Etzioni, 2004c, s.153-160.

oluşturulması hedeflenmektedir (Örneğin İnsan hakları, kadın hakları.). Ancak iyi bir yapılanmanın görüldüğü ulus devletlerde bile toplumsal problemler tamamen çözülememektedir. Dolayısıyla hem ulusal hem uluslar arası alanda sadece sorunlarla daha etkin mücadele hedeflenmektedir (Etzioni, 2004c, s.153-160).²¹⁵

5.6.TEKRENKLİ TOPLUM

Etzioni *toplumsal erdemler* ile bunların dayandığı toplumsal temelleri, bireysel haklarla toplumsal iyi şekilleri arasındaki gerilimi, insanların daha iyi olmalarını sağlayan toplumsal temelleri ve süreçleri incelemektedir. Tarihte ve toplumda *inançların* önemli bir rol oynadığını belirterek bir bakıma Weber’i izlemektedir. Weber’in ekonomik ve teknolojik güçlerin önemli olmadığını değil, *baskın olmadığını*, bunların pek çok faktörden biri olduğunu belirttiğini vurgulayan Etzioni *-diğer faktörler yani değerler, ahlaki bağlılıklar ve ortak anlayış olmaksızın- normatif yön önemsenmeksizin* toplumun tam olarak anlaşılamayacağını düşünmektedir.

Amerikan toplumunun *Avrupalı-baskın toplumdan azınlıklar çoğunluğunun yönettiği bir topluma* doğru büyük bir dönüşüm sürecinde olduğu öne sürülmektedir (Örneğin 2050’lerde siyahların, Latinlerin, Asyalı-Amerikalıların ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturacağı söylenmektedir.). Etzioni ırkları, geçmişleri ne olursa olsun Amerikalıların çoğunun temelde aynı erdemleri benimseyip aynı hayalleri kurduğunu, aynı şeyleri arzuladığını, Amerika’da artık *homojenleşmenin* bir erdem sayılmadığını, *ırkçılığa* yer verilmediğini ve farklılıkların bütünlük içinde bir arada bulunabildiğini belirtmektedir (Etzioni, 1972, s.457-474; 1992, s.36-39; 1997, 1999; 2000, s.7, s.42-43).

Toplulukçuluk yaklaşımı net olmamakla eleştirilmiştir ancak *Toplulukçular* pek çok konuda görüşlerini ortaya koymuştur (Örneğin Organ bağıışı, okullarda cinsel eğitim, silah kontrolü, çocuk istismarının önlenmesi, medya yayınlarında şiddet, bilgisayarlarda çocuklar için filtre kullanılması. Etzioni, 1991, 1996, s.127). Öte yandan Amerika’da ahlaki krize çare olarak *ahlaki bağlılıkların* yeniden canlandırılmasında

²¹⁵ Ethan A. Nadelmann, ‘Global Prohibition Regimes: The Evolution of Norms in International Society’, 1990, s.525 (International Organization, 1990, S.44/4, s.515-517); Thomas Princen & Matthias Finger, *Environmental NGOs in World Politics: Linking the Local and Global*, 1994; Aktaran: Etzioni, 2004c, s.153-160.

ailede, okullarda neler yapılabileceği, kişisel ve toplumsal yaşamda *dinin ve maneviyatın rolü* tartışılmaktadır.

Etzioni kişilerin günlük rutin işlerden uzaklaşarak kendilerini *kutsal ve ruhani* olana yeniden adayabilecekleri bir ortam sağlayan *tatillerin ve ritüellerin* ahlaki bağlılıkları yeniden canlandırabileceğini düşünmektedir (Örneğin önceleri *Anma Günü'nün* bir zamanlar ülke için hayatını feda edenleri hatırlattığı ancak artık çoğu Amerikalı için deniz kenarında iki üç günlük tatilden başka birşey ifade etmediği görülmektedir.). Küçük büyük *her türlü toplulukta erdemlerin geliştirilmesi* yani daha *Toplulukçu* bir yapılanma hedeflenmektedir (Örneğin ceza şekillerinin değiştirilmesi, topluluk oluşumunda internetin kullanılması. Etzioni, 1996; 2001b, s.xii-xxiii).

Diğer taraftan bazı sosyal bilimciler, nüfus bilimciler ve siyasal liderler tarafından Amerika'da *beyaz çoğunluğun* sonunun yaklaştığı, gelecekte *azınlıklar çoğunluğu* görüleceği ya da hiçbir ırk çoğunluğu görülmeyeceği öne sürülmekte ve *ırk ilişkileri* tartışılmaktadır. Etnisite kültü, etnik ve ırkçı topluluklar arasındaki etnik çatışmalar, farklılıklar, tekkültürlülük, çokkültürlülük, homojenlik ve etnik rekabet tartışmaları yapılmaktadır.

Bir tarafta 2020'li yıllarda Amerika'da beyaz çoğunluğun değil, *azınlıklar çoğunluğunun* görüleceği, Amerikan ulusunun en az yarısının beyaz olmayanlardan oluşacağı iddia edilmektedir. Diğer tarafta toplumda beyaz oranının azalması olumlu görülmekte, böylece *baskıcı* bir toplumdan *işbirliği* içindeki bir topluma dönüşümün daha kolay gerçekleşeceği düşünülmektedir.

Etzioni her iki yaklaşımı da -insanların görüşlerini, değerlerini, oylarını renklerinin ve ırksal özelliklerinin belirlediği varsayımına dayandığından- *ırkçı ve yanlış* bulmakta, gerçekte genellikle bunun tam tersinin doğru olduğunu; Amerikan ekonomik ve siyasal sisteminin, kültürünün, temel değerlerinin *bütün ırklardan ve etnik gruplardan oluşan Amerikalılar* tarafından benimsendiğini belirtmektedir.²¹⁶

²¹⁶ John Leo, 'A Dubious Diversity Report', 1997 (US News & World Report, 23 June 1997, s.15); Bill Clinton, '2000 State of the Union Address', 2000 (New York Times, 28 Jan 2000, B.A, s.16); John F. Harris & John E. Yang, 'Clinton Hopes to Prepare Nation for End of Clear White Majority', 1997 (Washington Post, 14 June 1997, B.A, s.2); Arthur M. Schlesinger, *The Disuniting of America*, 1992, s.15-16; O. R. Dathorne, *In Europe's Image: The Need for*

Etzioni'ye göre önümüzdeki yıllarda Amerikalıların deri renkleri şimdikinden farklı olacak diye, farklı toplumsal geçmişlerden gelen Amerikalıların farklı bir gündemi takip edeceğini, beyaz çoğunluktan farklı inançları olacağını iddia etmek hatadır. Diğer taraftan hiç kimse önümüzdeki on yıllarda insanların neye inanacağını, ne yapacağını tahmin edemez. Beyaz, siyah, esmer, kızıl ya da diğer Amerikalıların aynı temel arzuları, ortak değerleri, örf ve adetleri paylaşacağını da iddia edemez.

Üstelik Amerikan nüfusunda *beyaz olmayanların oranının zaten yükseldiği* görülmektedir. Kişiler deri renkleriyle ya da dış görünüşleriyle değil de, davranışları ve inançları açısından değerlendirilirse, Amerikan toplumunun temelde tek bir renkten çok daha fazlası olduğu anlaşılabacaktır. Belli bir toplumsal grubun bütün üyelerinin aynı şekilde davranacağını öne sürmek kaçınılmaz bir şekilde *ırkçı* bir yaklaşıma götürmektedir, bir çeşit önyargıdır (Örneğin *Yahudiler*, *siyahlar*).

İrk ve siyasal davranış, toplumsal düşünce ve değerler arasındaki, beyaz olmamakla siyasal, toplumsal ve ideolojik konumlar arasındaki korelasyonlar incelenmiştir [Örneğin siyahların, Hispanik-Amerikalıların çoğu (%86) kendilerine önyargı, ayrımcılık olmaksızın *adil* davranılmasını istemektedir ancak bu durum beyaz Amerikalılar (%79) için de geçerlidir. Yine Amerikalılara ortak değerlerin, tarihin ve kendilerini bir arada tutan görüşlerin *öğretilmesi* çok önemsenmektedir. Siyahların da *Amerikan rüyasını* paylaşmak istediği vurgulanmaktadır. Bir kamuoyu araştırmasında ırklar arasındaki *benzerliklerin* farklılıklardan daha çok olduğu görülmüştür.]

İrk ilişkileri açısından değerlendirildiğinde *toplumsal gruplar* arasında pek fark görülmemektedir (Örneğin suç oranları). Genelde siyahlarla (%81) beyazların (%71) birbirleriyle iyi anlaştığı, ırk ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

American Multiculturalism, 1994, s.113; Daniel P. Moynihan & James Q. Wilson, 1999; Dale Maharidge, *The Coming White Minority: California's Eruptions and America's Future*, 1996, s.1, 11; Todd S. Purdum, 'Shift in the Mix Alters the Face of California', 2000 (New York Times, 4 July 2000, B.A, s.1, 10, 280-281); John Isbister, 'Is America Too White?', 1998 (What, Then, Is The American, This New Man?', Aug. 1998, S.13, s.29); D. R. Williams, 'The Concept of Race in Health Services Research: 1966 to 1990', 1994 (Health Services Research, 1994, S.29, s.262-274); Donald L. Gabard & Terry L. Cooper, 'Race: Constructs and Dilemmas', 1998 (Administration and Society, Sep. 1998, S.30/4, s.342); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.1-7.

Siyahların (%48) ve beyazların (%47) yaklaşık yarısı ırkla ilgili konuları ve *ırk ayrımcılığını* artık bırakmak gerektiğini düşünmektedir. ²¹⁷

Amerika’da kamuoyu araştırmalarının çoğunda *benzerliklerin küçümsendiği farklılıklara odaklanıldığı* görülmektedir. Oysa kişilerin görüşlerini, değerlerini ve oylarını ırkı belirlememektedir. Üstelik hem beyazların hem siyahların dahil olduğu çeşitli *toplumsal gruplar* arasındaki farklar ırklar arasındaki farklardan daha yüksek seviyededir (Örneğin eğitim, gelir, meslek, siyasal ve toplumsal tavırlar konusundaki bir araştırmada *bir ırktaki farklılıkların* neredeyse çeşitli gruplar arasındaki farklar kadar yüksek olduğu görülmüştür. Yine artan *siyah orta sınıf* özelliklerinin Amerikalı diğer orta sınıfların özellikleriyle benzer olduğu görülmekte ve *ırk farklılıklarıyla* ilgili araştırmalarda *sınıf farklılıklarının* önemi vurgulanmaktadır.).

İrk kategorilerinin doğuştan olmadığı, sonradan öğrenildiği belirtilmektedir (Örneğin çocuklarda ırksal bir tanımlama görülmemektedir.). İlk bakışta siyah, esmer, sarışın, beyaz insanlar görülmekte ancak ikinci değerlendirmede her grup içinde deri renginde bile önemli farklılıklar bulunmaktadır. Üstelik bu farklılıklar birbirine paralel değildir (Örneğin deri rengi koyu kişiler ille de uzun ya da kısa değildir.). ²¹⁸

Amerika’da yıllarca *ırka dayalı kimlik politikaları* uygulanmıştır ancak artık yasalar, kamu politikaları ve kamu görüşü değişmiştir (Örneğin Yahudi, Slav, İrlandalı, vb. etnik gruplar 1910’lu yıllarda *ırklar* olarak görülmekteydi. Başka bir araştırmada test yapılan siyah erkeklerin %30’unda beyaz DNA’sı görülmüştür.).

²¹⁷ James M. Jones, *Prejudice and Racism*, 1972; Democracy’s Next Generation 2: A Study of American Youth on Race, 1992, s.57-58; New York State United Teachers 1991. Education Opinion Survey: Final Report, 1991, B.2, s.5-8; ‘A Lot To Be Thankful For: What Parents Want Children To Learn About America’, Public Agenda, 1998; Lawrence O. Graham, *Kind of People*, 2000; Jerelyn Eddings, ‘Black & White in America’, 1995 (US News & World Report, 16 Oct. 1995, s.32); Roper S. Worldwide, ‘Thinking about Ethnicity’, 1998 (Public Perspective, 1998, s.58); Lous Harris, vd. ‘Thinking about Ethnicity’, 1995 (Public Perspective, 1998, s.59); ‘Rethinking Race’, Public Perspective, 1997; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.8-11, 12-15.

²¹⁸ Janet S. Chavetz, ‘Minorities, Gender, Mythologies and Moderation’, 1994 (Responsive Community, 1993-1994, S.4/1, s.41); John Simons, ‘Even Amid Boom Times, Some Insecurities Die Hard’, 1998 (Wall Street Journal, 10 Dec. 1998, B.A, s.10); Lawrence Hirschfeld, Melvin D. Williams, *Race for Theory and Biophobia Hypothesis: Humanics, Humanimals and Macroanthropology*, 1998, s.96-97; Matthew F. Jacobson, *Whiteness of a Different Color*, 1957. Debra J. Dickerson, ‘Roots Come with Strings Attached’, 2000 (Washington Post, 7 May 2000, B.B, s.1-2); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.16-19.

Amerikan toplumunun gelecekteki *tekrenkliliği* tartışmaları açısından Afrikalı-Amerikalılara göre sayısı oldukça artan, en hızlı gelişen, göç, doğum ve siyasetal bilinçlenme oranı yüksek, Avrupa kökenli olmayan temel toplumsal grup olarak *Hispanik-Amerikalılar* dikkat çekmektedir. Etzioni gelecek on yıllarda siyahlarla beyazlardan oluşan Amerikan toplumu yerine, *Avrupalı-Amerikalılar ile Hispanik-Amerikalılar* arasındaki ilişkilerin konuşulacağını öne sürmektedir. Hispanikler ayrı bir ırk -esmer- olarak tanımlanmaya başlamıştır. *Tekrenkli toplumu* savunanlar ve Amerikalıların çoğu Hispanikleri etnik grup olarak görmekte, bunları -beyazlara değil-siyahlara dahil etmektedir.

Etzioni'ye göre *Hispaniklerin* yakın gelecekte kendilerini nasıl göreceği, Amerika'nın ne kadar *tekrenkli toplum* olacağını belirleyecek en önemli faktördür. Hispanikler kendilerini büyük oranda *beyaz* olarak görür, temel Amerikan değerlerini paylaşırsa Amerikan toplumunun farklılıkları temel bütünlüğe üstün gelmeyecektir. Ancak kendilerini *ırksal azınlık* olarak görür, toplumsal ve normsal ayrılık isteyen Afrikalı-Amerikalılarla birleşirse, tekrenkli Amerika oluşumuna meydan okunacaktır.

Amerika'da dikkat çeken diğer bir toplumsal grup *Asyalı-Amerikalılardır* ancak bunların çoğu kendilerini Asyalı-Amerikalı olarak görmemekte, bütün Asyalıları birbirine benzetmenin hata olduğu düşünülmekte, aralarındaki *kültürel farklılıklar* vurgulanmaktadır (Örneğin Japon-Amerikalılar, Filipinli-Amerikalılar).²¹⁹

Aynı durum *Latinler* için de söz konusudur. Meksikalılar, Puerto Rica'lılar, Kübalılar, Güney Amerikalılar arasındaki bir araştırma bu grupların davranışları arasında önemli farklar olduğunu göstermiştir. Üstelik çoğunlukların azınlıkları hor görmesi gibi azınlıklar da genellikle birbirlerinden hoşlanmamaktadır.

Beyaz olmayan azınlıkların çoğunluk statüsü kazanmasının ötesinde, gruplar birbirleri arasında ve kendi içlerinde farklılık göstermektedir. Çeşitli azınlık grupları

²¹⁹ John Powers, 'The Myth of The Model Minority', 1994 (Boston Globe Magazine, 9 Jun. 1994, s.8); Lena H. Sun, 'Cultural Differences Set Asian Americans Apart: Where Latinos Have Common Threads, They Have Non', 1995 (Washington Post, 10 Oct. 1995, B.A, s.8); Daniel O'Donnell, 'Standing on Ceremony', 1996 (Ashbury Park Press, 1 Sep. 1996, B.D, s.1); Eric Liu, *The Accidental Asian: Notes of a Native Speaker*, 1998; 2001b, s.19.

arasındaki farklar bu gruplarla Anglo-Amerikanlar arasındaki farklardan daha fazladır. Farklı azınlıkların aynı bütüncül görüşü paylaşmadığı seçimlerde de görülmektedir.

Amerika’da bazı eyaletlerde ve şehirlerde *azınlıkların zaten çoğunluk oluşturduğu*, belli bir ırktan olanların genellikle başka renkten adaylara *oy vermediği* öne sürülmektedir (Örneğin Kaliforniya, Los Angeles, San Francisco, New York). Ancak bulgular azınlıklar çoğunluğunun ille de aynı renkten kişileri ya da beyaz çoğunluğun ille de beyazları seçmediğini göstermektedir.²²⁰

Etzioni *beyaz çoğunluğun sonu geldiği* ya da *azınlıklar çoğunluğu* görüşünün aldatici olduğunu, bu yaklaşımların geçmiş eğilimlere dayandığını belirtmektedir (Örneğin yerli Amerikalıların sayısı %1 oranında artmaktadır, 100 yıl sonra da bu oran değişmeyecektir.). Bu tahminler aldaticıdır çünkü sayıları hızla artan ırksal açıdan *karışık Amerikalılar* kategorisini, karşı ırklardan evlilikleri, Hispanik-Amerikalıları yadsımaktadır (Örneğin 1970’lerden itibaren Amerika’da farklı etnik kökenden kişiler arasındaki evliliklerin oranı %72’ye çıkmıştır.).

2050’li yıllarda Amerikalıların çoğunun daha *karma* bir geçmişe, arka plana sahip olacağı varsayılmaktadır. Yani çok sayıda Avrupalı olmayan kökenden Amerikalı görülecek; beyaz çoğunluk Amerikalıların Hispanik gelinleri, damatları; Asyalı üvey anneleri, üvey babaları, gökkuşağının her renginden kuzenleri olacaktır. Etzioni 2000’li yıllarda Amerikan kimlik politikalarında *diğerleri* denen kategorinin *hepsinin Amerikalılar* –ya da ille de bu şekilde sınıflandırılacaksa- *çoklu ırk kategorileri* diye isimlendirilmesi, *ırkçı damgalamalardan uzaklaşılması* gerektiğini, bu tür

²²⁰ Rodolfo O de la Garza, ‘Introduction’, (Ignored Voices: Public Opinion Polls & The Latino Community’, 1987, s.4); Ferdinand M. De Leon & Sally MacDonald, ‘Name Power-Taking Pride and Control in Defencing Ourselves’, 1992 (Seattle Times, 28 June 1992, B.A, s.1, 102, 110); Philip Perlmutter, ‘From E Pluribus Unum to E Unum Pluribus’, 1999 (American Outlook, 1999, s.53-54); Rodolfo O. Garza, Louis DeSipio, F. Chris Garcia & John Garcia, *Latino Voices: Mexican, Puerto Rican and Cuban Perspectives on American Politics*, 1992, s.102, 110; Peter A. Morrison, William A. V. Clark, 1993; Peter Skerry, *Mexican Americans: The Ambivalent Minority*, 1993, s.34; Statistical Abstract of the USA: 1995, 1995, s.45; Jim Sleeper, *The Closest of Strangers: Liberalism and The Politics of Race in New York*, 1990; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.20-24.

sınıflandırmaların Amerikalıları olduğundan daha ırkçı ve bölünmüş gösterdiğini düşünmektedir (Etzioni, 1997, s.39-41).²²¹

Sosyolojik açıdan *tek ırklı kategoriler yerine çoklu ırk kategorileri ya da ırksal olmayan kategoriler* hazırlanması önerilmektedir çünkü farklı etnik gruplar arasındaki evlilikler hızla artmaktadır. Sınıflandırmalarda *diğerleri* kategorisinin siyah dayanışmasını azaltmaya yönelik olduğu, ırk sınıflandırmalarının kullanılmaması gerektiği söylenmektedir.

Etzioni *kimlik politikalarının* ve ayrılıkçılığın bir kenara bırakılıp, temel toplumsal çerçeveyi benimseyen *normal* çıkar grupları politikalarına yönelmek gerektiğini düşünmektedir. *Afrikanlı-Amerikalıların* sayısındaki genel azalmanın, buna karşılık *Hispanik* nüfusun hızla artışının nedenleri tartışılmaktadır. *Hispaniklerde* siyasal farkındalığın artışı, Amerikan toplumuna -diğer azınlıklara göre- daha iyi uyum sağlamaları, karma evliliklerin daha az olması ve ölçülü liderlik sergilemeleri dikkat çekmektedir (Örneğin Louis Farrakhan). Ayrıca *siyah orta sınıf* oranındaki artış da dikkat çekicidir.

Öte yandan medeni haklarla, istihdam, sağlık ve eğitim hizmetleriyle ilgili yasalarda *çoklu ırk kategorileriyle* ilgili veriler kullanıldığından, siyahların sayısının az gösterilerek bazı toplumsal programlara ayrılan ödeneklerin azaltılmasından endişe duyulmaktadır.²²²

Etzioni *renkkörü* yani ırk ayrımcılığının yapılmadığı topluma doğru gidilmesi için nüfus sayımlarına *çoklu ırk kategorilerinin* dahil edilmesini önermekte, böylece

²²¹ Population Projections Program, 2000; Roberto Suro, 'Mixed Doubles', 1999 (American Demographics, 1999, s.58-59); Anne-Marie O'Connor, 'Race: Diversity at Work Has Role in Sharp Rise', 1998 (Los Angeles Times, 27 April 1998, B.A, s.1); Michael Lind, 'The Beige and The Black', 1998 (New York Times Magazine, 16 Aug. 1998, s.38); John Fetto, 'A Close Race', 2000 (American Demographics, 2000, s.14) Walter L. Dozer, 'Race: It's No Longer a Matter of Black & White', 1995 (Tampa Tribune, 29 Nov. 1995, B.1, s.1); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.25-36

²²² US Census Bureau, 1997, 1998, 1999, 2000; Hannah Beech, 'Don't You Dare List Them as Other', 1996 (US News & World Report, 8 Apr. 1996, s.56); S. A. Holmes, 'The Politics of Race and The Census', 2000; Salim Muwakkil, 'Color Blind', 1998 (These Times, 22 Mar. 1998, S.22/8, s.11); Abigail Thernstrom & Stephan Thernstrom, 'Black Progress: How Far We've Come and How Far We Have to Go', 1998 (The Brookings Review, 1998, S.16/2, s.12); Henry L. Gates, 'The Two Nations of Black America', 1998 (The Brookings Review, 1998, S.16/2, s.2); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.27-30.

Amerikan toplumunun daha az tabakalı ya da bölünmüş, daha çok *Toplulukçu* olacağını düşünmektedir (Etzioni, 1997, s.39-41).

Yakın gelecekte Amerikan nüfus yapısındaki değişiklikler sonucunda Amerikan inancının *çokkültürcülük*le yer değiştireceği tartışılmaktadır. Amerikan toplumu hiçbir zaman tek bir insan tipinden oluşmamıştır. Amerikan inancında -ibadet şekillerinden oyun şekillerine kadar- kişilerin geldiği ülkelerin geleneklerini, değerlerini korumalarını sağlayan *alt kültürlerin çoğulculuğuna* hep yer verilmiştir.

Etzioni *Amerikan çoğulculuğunun* belli bir ortak çerçeveye oturtulması gerektiğini düşünmektedir. Çeşitli *mozaik* parçalarını bir arada tutan çerçeveyi yapılandıran toplumsal, kültürel ve yasal öğeler bilinmektedir: *Demokratik yaşam tarzına, Anayasaya, Haklar Yasası'na bağlılık ve karşılıklı hoşgörü* (Etzioni, 1996, s.189-216).²²³

Kişinin yaşamdaki yerinin *çok çalışma, biriktirme, kişinin kendisiyle ve ailesiyle ilgili sorumluluk alması* sonucunda belirlendiği inancıyla bu mozaik güçlendirilmektedir. Pek çok açıdan farklı olsalar da, *iyi bir toplum oluşturma ortak sorumluluk duygusuyla birleşen Amerikalıların ırkçı ve etnik çatışmalardan uzak, ekonomisi ve yönetimi gelişmiş bir ülke modeli çizmeyi hedefledikleri* görülmektedir (Etzioni, 2001b, s.3-36).

5.7.ZENGİNLİK ÖTESİ TOPLUM

Endüstrileşmenin başından beri *Kapitalist* ekonomilerin üst hedefinin değiştirilmesi gerektiği, üst seviyede *ürün ve hizmet tüketimi hedefinin* anlamsızlığı vurgulanmıştır. *Karşıkkültür* taraftarları arasında *tüketiciliğin* eleştirisi yapılmakta, *az üreten ve az tüketen* yaşam tarzı hedeflenmekte, doğayla bütünleşmeye, başkalarıyla ilişki kurmaya, memnuniyet, amaç ve anlam ruhu oluşturmaya çalışılmaktadır.

²²³ Charles Taylor, *Multiculturalism and The Politics of Recognition*, 1992; Peter S. Dalins, *Assimilation, American Style*, 1997; Daniel Callahan, 'Universalism and Particularism: Fighting to a Draw', 2000 (Hastings Center Report, 2000, S.30/1, s.37-44); P. Skerry, 'Do We Really Want Immigrants to Assimilate?', 2000 (Society, 2000, s.60); Peter I. Rose, *Tempest-Tost: Race, Immigration and The Dilemmas of Diversity*, 1997, s.65; R. Suro, *Strangers Among Us: How Latino Immigration is Transforming America*, 1998, s.303-304; Aktaran: Etzioni, 2001b, 27-33.

Batı toplumları karşıkültürlerin değerlerini, örf ve adetlerini hafifletilmiş şekliyle almaktadır (Örneğin 1970’li yıllardaki araştırmalar Batı değerlerinde *maddi zenginlik ve fiziksel güvenlik* vurgusundan *yaşam kalitesi* vurgusuna doğru değişimi göstermektedir.). Bu yaşam kalitesi faktörleri *Postmateryal değerleri* içermektedir (Örneğin daha fazla özgürlük, daha güçlü topluluk ruhu ve hükümette daha çok söz sahibi olma). Öte yandan *kişisel tüketim* artmaya devam etmektedir (Örneğin ABD’de 1980-1990 yılları arasında kişi başına tüketici harcamaları %21.4 artmıştır.). Etzioni sürekli artan tüketiciliğe alternatif olarak *Gönüllü sadelik yaklaşımını* önermektedir.²²⁴

İnsanlar ne kadar zengin olursa memnuniyetlerinin o kadar artacağı sanılmaktadır ancak araştırmalar temel ihtiyaçları karşılandığında insanların toplumsal, kültürel ve manevi yaşamlarını geliştirmeye yöneldiğini göstermektedir. Varlıklı toplumlar maddeci aşırılıklarını gözden geçirmek için geç kalmış görünüyor ancak yine de *Gönüllü sadelik yaklaşımı* dikkat çekmektedir (Etzioni, 2001b, s.48-51).

Gönüllü sadelik yoksulluk, hükümet kemer sıkma programları, vb. baskısı olmaksızın tüketim ürünleri ve hizmetlerinde harcamaları sınırlandırmayı, maddeci olmayan memnuniyet ve anlam kaynakları geliştirmeyi ifade etmektedir. *Manevi endişelerle materyalist dünyanın anlamsızlığı sorgulanmaktadır.*

Oysa çok sayıda toplum öncelikle *zengin olmanın* yollarını aramakta, tüketiciliğin ortaya çıkardığı çevresel, psikolojik, vb. sorunlar ikinci planda kalmaktadır (Örneğin bir zamanlar yüksek seviyede endüstrileşmiş toplumların problemi olan *aşırı tüketiciliğin* yan etkileri artık yüz milyonlarca kişinin problemidir: Çinliler, Hintliler.). Yiyecek, giyinme ve barınma gibi *temel ihtiyaçların sağlanmasından tüketiciliğe geçiş* toplumların zenginleştiğinin bir göstergesi sayılmaktadır. Ancak ileri *Kapitalist toplumlarda* hedeflerin ve yaşam tarzlarının yeniden gözden geçirilmesinin zamanı geldiği vurgulanmaktadır (Etzioni, 1998, s.650-652).

²²⁴ Frank Musgrove, *Ecstasy and Holiness: Counter Culture and The Open Society*, 1974, s.17-18, 40-41, 198; Ronald Inglehart, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, 1977, s.3; Paul R. Abramson & R. Inglehart, *Value Change in Global Perspective*, 1995, s.12-15, 19, 99; Stanley Lebergott, *Pursuing Happiness: American Consumers in The 20th Century*, 1993, B.A, s.147-163; Robert Paehlke, *Environmentalism and The Future of Progressive Politics*, 1989; Juliet Schor, *The Overworked American: The Unexpected Decline of Leisure*, 1991, s.81-82; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.48-51.

Etzioni *gelirin ve ek tüketimin artmasının memnuniyeti arttırıp arttırmadığını; gönüllü sadeliğin sürdürülmesinin yoksulluktan mı yoksa tüketicilerin takıntılarından ya da bağımlılığından mı kaynaklandığını* sorgulamaktadır. Postmodern dönemde *tüketim* kavramının yeniden değerlendirilmesi, *gönüllü sadeliğin* Maslow'un *İhtiyaçlar teorisi* açısından ele alınması, çevre ve toplumsal adalet açısından toplumsal sonuçlarının, farklı göstergelerinin, rekabetçiliğe etkilerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Gönüllü sadelik makul bir seviyede (Örneğin insanların seviyeyi düşürmeden tüketimi, zengin yaşam tarzını sınırlandırması), *istikrarlı sadeleştirme* (Örneğin insanların yaşamını belirgin bir şekilde yeniden yapılandırması) ya da *kutsal sadeleştirme* şeklinde görülebilir. *Makul seviyede gönüllü sadelik* ekonomik açıdan zengin ve güvence altındaki kişilerin -oldukça zengin ve tüketim yönelimli yaşam tarzını sürdürürken- *kolayca alabilecekleri bazı tüketim maddelerinden gönüllü bir şekilde vazgeçmeleridir* (Örneğin kot pantolon, pahalı olmayan ayakkabılar giymek; Yahoo'nun eski başkanı David Siminoff ve Ellen Siminoff çiftinin sade, gösterişsiz bir yaşam tarzını, dikkat çekmeyen tüketimi, en az pahalı lüks arabaları tercih etmesi).

1980'lerin abartılı tasarımlarından *sadelikler* dünyasına doğru bir dönüş olduğu ve sade olan şeylerin tercih edildiği görülmektedir (Örneğin yemek tabaklarından kıyafetlere, mobilyalara kadar akla gelebilecek herşeyde *sadelik* aranmaktadır.). Artık insanlar farklı bir lüks çeşidini -*rahatı ve kaliteyi*- önemsemektedir.

Ancak gönüllü sadelik normlarına bağlı bir kişi, belli alanlarda bunu uygulasa da başka alanlarda buna uymamaktadır (Örneğin pahalı bir spor ceketle kot pantolon giymek). Öte yandan genel anlamda kabul görmüş gönüllü sadelik sembolleri olmadığı, pek çok kişinin hala topluluklarında başarılı ve zengin kişiler olarak tanınmak istediği görülmektedir.

Makul seviyede gönüllü sadelik sadece zenginlikle alakalı birşey değildir. Bazı profesyoneller, orta sınıf üyeleri bol çeşitli akşam yemeklerinden basit, paket servis yiyeceklere, toplantılarda zengin mönülerden sadece tatlıların verilmesine yönelmekte; bol paralı işler yerine hafta sonu geç saatlere kadar belli yerlerde çalışmayı kabul etmektedir. Bazı işyerlerinde gönüllü sadelik desteklenmektedir (Örneğin haftanın bir

günü -genellikle Cuma günü ya da çalışanların istedikleri bir gün- çalışanların *sade giyinmesi* beklenmektedir.).²²⁵

Sosyal bilimciler açısından, *zengin toplumlarda gönüllü olarak sade giyinmenin* yaygınlığıyla ilgili tatmin edici veriler yoktur ancak bu yönde eğilim görülmektedir (Örneğin yapılan bir araştırmada Amerikalıların %52'si işyerinde her gün, %18'i haftada bir gün *sade giyindiğini*, %27'si ise işyerinde sade giyinemeyeceğini belirtmiştir. Yine bir araştırmada Amerikalıların gönüllü olarak *sadeliğe* yöneldiği, yaşam tarzlarını değiştirdiği, daha düşük ücretli işlerde çalışmayı kabul ettiği, çalışma saatlerini azalttığı ve evde geçirecekleri zamanı arttırmaya çalıştığı görülmüştür. Başka bir araştırmada Amerikalıların %82'si insanların *ihtiyaçlarından fazlasını* satın aldığını, tükettiğini düşündüğünü; 2/3'si maddi başarının bu kadar vurgulandığı bir yaşam tarzı yerine sade bir yaşam tarzına dönmeyi tercih edeceğini söylemiştir.).

İstikrarlı sadeleştirmede bazı kişilerin yüksek gelirli ve yüksek statülü işleri bırakıp daha az gelirli işlerde çalışmayı kabul ettiği görülmektedir (Örneğin daha düşük ücretli işlerde çalışıp daha önceden biriktirdikleriyle yaşamayı sürdüren, buna karşılık kalan zamanlarını gönüllü kuruluşlarda çalışmaya ayıranlar görülmektedir.). Daha az para kazanma, satın alma ve harcamanın, sürekli daha çok satın alma ve tüketme kültürüne karşı açık bir isyan olduğu söylenmektedir. Daha çok boş zamanları olsun diye insanların daha az emekli maaşı almayı ya da erken emekli olmayı tercih ettiği görülmektedir. Ancak gönüllü ve gönülsüz olarak emekli olanların oranı bilinmemektedir.²²⁶

²²⁵ Nicholas Dawidoff, 'The Pop Populist', 1997 (New York Times Magazine, 26 Jan. 1997, s.28); Kara Swisher, 'Families: A Couple with Online Connections', 1999 (Wall Street Journal, 6 Jan. 1999, B.B, s.1); Henry Urbach, 'Hide The Money', 1997 (New York Times Magazine, 13 April 1997, s.8); Pilar Viladas, 'Inconspicuous Consumption', 1997 (New York Times Magazine, 13 April 1997, s.25); David Brooks, 'Conscientious Consumption', 1998 (The New Yorker, 23 Nov. 1998, s.46-47); Rita H. Jensen, 'Recycling The American Dream', 1996 (ABA Journal, 1996, S.82, s.68-72); Faith Popcorn, *Clicking: 16 Trends to Future Fit Your Life, Your Work and Your Business*, 1996; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.51-53.

²²⁶ Karlyn H. Bowman, 'American Fashion Embraces the Casual and The Comfortable', 1997 (The Public Perspective, 1997, s.59); 'Yearning for a Balance', 1995 (Merck Family Fund, 1995); Carey Goldberg, 'Choosing the Joys of a Simplified Life', 1995 (New York Times, 21 Sep. 1995, B.C s.1); 'Voluntary Simplicity', 1997 (National Public Radio, NPR: Morning Edition, 25 Feb. 1997); Ronald Henkoff, 'Is Greed Dead?', 1989 (Fortune, 14 Aug. 1989, s.41); Statistical Abstract of The USA, 1994 (US Census Bureau, 1994); Charles Strouse, 'To Many, Early Retirement is Only a Dream as Workers Turn to Second Careers', 1995 (Miami Herald, 9 Oct. 1995, B.A, s.1); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.53-54.

Mutlu bir aile sahibi olmanın çok para kazanmaktan daha önemli olduğunu düşünen Amerikalıların oranı %62 (R. Henkoff, 1989); aileleriyle geçirecekleri zamanı çok para kazanmak için feda etmeyeceğini söyleyenlerin oranı %80'dir. Yine bazı kişiler aileleriyle ve çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmek için *yarım günlük işleri* tercih etmektedir.

Gönüllü olarak gelirlerini sınırlandıranlar, makul bir şekilde yaşam tarzlarını basitleştirenlerden daha istikrarlı basitleştirmelere yönelmektedir. Ekonomik baskılar, zaman kısıtlamaları gibi nedenlerle yaşam tarzlarını düzenlemenin gönüllü sadelik olarak tanımlanamayacağı çünkü bu değişimlerin gönüllü olmadığı vurgulanmaktadır. Amerikalılar arasında gönüllü sadeliği tercih edeceklerini ancak bunu yapamadıklarını söyleyenlerin oranı da yüksektir (Etzioni, 2001b, s.48-78).

Kutsal sadeleştirme ise *bütün yaşamlarını* gönüllü sadelik yaşam felsefesine, yaşam tarzına adayanlarda görülmektedir. Bu kişiler -daha sade bir yaşam sürmek için- şehrin zengin kesimlerinden küçük ilçelere, kırsal alana, çiftliklere, daha az varlıklı ve daha az şehirleşmiş bölgelere taşınmaktadır (Örneğin Kuzey-Batı Pasifik kıyıları). Bu toplumsal harekete *Sade yaşam hareketi* denmektedir. Bu grup makul gönüllü sadelikten ve istikrarlı sadeleştirmeden belli bir felsefeyi destekleme açısından farklılaşmaktadır (Örneğin *Voluntary Simplicity*, *Quaker'ler*, *Püritanlar*, *aşkın görüştekiler*, sade yaşam tarzına felsefi temel sağlayan dinler).²²⁷

Sade yaşam hareketine kaynaklık eden felsefe açıkça *tüketim karşıtıdır*, kitle iletişim araçları vasıtasıyla sürekli tüketime yönelik mesajlar verildiği, tüketicilik anlayışında değişime gerek duyulduğu, *daha aza kanaat ederek daha iyi yaşanabileceği* vurgulanmaktadır. Ayrıca yetişkin Amerikalıların %25'inin gönüllü sadeliği değerler arasında üst seviyeye yerleştirdiği görülmektedir.

²²⁷ Everett C. Ladd & Larlyn Bowman, 'Attitudes Towards Economic Equality', 1998 (Robert J. Samuelson, 'A Tycoon for our Times', Newsweek, 16 Nov. 1998, s.65); Lydia Saad, 'Children, Hard Work Taking Their Toll on Baby Boomers', 1995 (Gallup Poll Monthly, 1995, s.22); Duane Elgin, *Voluntary Simplicity*, 1993, s.46-53, 66, 201; 1997; John de Graaf & Vivia Boe, *Affluenza*, 1997 (KCTS Television, 1997); Abby Ellin, 'Preludes: Jealousy in a Material World', 1999 (New York Times, 17 Oct. 1999, B.3, s.11); Paul H. Ray, 'The Emerging Culture', 1997 (American Demographics, 19 Feb. 1997, s.29-31); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.55-58.

Batı Avrupa’da gönüllü sadelik Amerika’dan daha yaygındır çünkü Avrupalıların çoğu daha fazla *boş zaman*, daha uzun süreli tatil, kaplıcalara gitme, vb. için *maddi anlamda fedakarlıkta* bulunmaktadır (Örneğin bu ülkelerin iş kanunları tatillerde işçilere ücret ödenmesine, hafta içi dükkanların erken kapatılmasına, Cumartesi günleri yarım gün Pazar günleri tam gün dükkanların kapatılmasına ve kültürel aktivitelerin desteklenmesine imkan tanımaktadır.).

Batı toplumları Amerikan toplumuna göre daha az üretilen daha az tüketmekte, buna karşılık eğitsel, kültürel aktivitelere ve dinlenmeye daha fazla zaman ayırmaktadır. Oysa gelişmekte olan ülkelerde, eski komünist ülkelerde ve pek çok ülkede *tüketici* hızla artmaktadır (Örneğin Çin, Rusya, Vietnam. Ayrıca ‘Amerikan demokrasisi hiçbir yerde, Amerikan tüketimi her yerde!’ denmektedir.).²²⁸

Gönüllü sadelik ekonomik, kültürel ve toplumsal faktörlere bağlı olarak çeşitli toplumlarda benimsenmiştir ancak *gönüllü sadelik tarzları* değişmektedir. Gönüllü sadeliğin sürdürülebilirliği, insanların memnuniyet seviyeleri, hangi oranda fedakarlıkta bulunmaları gerektiği tartışılmaktadır. *Tüketici* desteklenmesi ise genellikle mal ve hizmetlerde artışın insanların memnuniyetini arttıracacağı varsayımına dayanmaktadır.²²⁹

Buna karşılık *tüketim eşyaları* kültürünün artık insanlarla memnuniyetleri arasında bir *fetişe* dönüştüğü vurgulanmakta; memnuniyetin insan yaşamıyla genel anlamda ilişkisi ve farklı ekonomik sınıflardan kişilerin gelirleriyle mutluluk dereceleri arasındaki korelasyonlar araştırılmaktadır (Etzioni, 2004c, s.58-59).

²²⁸ ‘West Meets East with a Vengeance’, 1994 (Chicago Tribune, 25 Sep. 1994, B.13, s.2); Robert Keatley, ‘Consumerism is Thriving in Vietnam, Luring US Companies Despite Poverty’, 1994 (Wall Street Journal, 13 May 1994, B.A, s.7); ‘A Great Leap Forward in Shopping’, 1996 (Los Angeles Times, 29 Jan. 1996, B.D s.1); David Filipov, ‘Tinsel? Moscow Buys That’, 1996 (25 Dec. 1996, B.A s.2); Fara Warner, ‘Burma Has Healthy, Up-to-Date Taste for Consumer Goods, Survey Shows’, 1996 (Wall Street Journal, 2 Aug. 1996, B.A s.11); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.58-59.

²²⁹ Frank M. Andrews & Stephen B. Witney, *Social Indicators of Well-Being: Americans’ Perceptions of Life Quality*, 1976, s.254-255; Jonathan L. Freedman, *Happy People: What Happiness Is, Who Has It and Why*, 1978; Ed Diener, Ed Sndvik, Larry Seidlitz & Marissa Diener, ‘The Relationship Between Income and Subjective Well-Being: Relative or Absolute?’, 1993 (Social Indicators Research, 1993, S.28, s.195-223); David G. Myers & Ed Diener, ‘Who Is Happy?’, 1995 (Psychological Science, 1995, S.6, s.12-13); Aktaran: Etzioni, 2001b, s.58-62.

Kişiler için *mutluluğun anlamı* gelirlerine ve özellikle de çevrelerindeki kişilerin gelirlerine göre değişmekte ancak *geliri artanların mutluluk seviyesi ille de artmamaktadır*. Aslında kişinin gelirinin artmasıyla ortaya çıkan mutluluk hemen etraftakilerin ortalama geliriyle denkleştirilmektedir (Örneğin Marx şöyle demektedir: ‘*Bir ev küçük ya da büyük olabilir fakat etrafındaki evler de eşit derecede küçük olursa ikamet edenlerin bütün toplumsal ihtiyaçlarını karşılar. Ancak kişinin küçük evinin yanında bir saray yükseliyorsa, o küçük ev artık bir kulübeye dönüşecektir*’.). Hatta daha yoksul ülkelerde yaşayan insanların daha mutlu olduğu bile görülmektedir. Psikolojik araştırmalar *finansal* durumlarını çok fazla önemseyen kişilerin mutlu olmaları ihtimalinin daha az, depresyon ihtimallerinin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Bazı araştırmalar tatmin edici bir *aile* yaşamının bol para kazanmaktan daha çok önemsendiğini, yoksul ülkelerdeki vatandaşların zengin ülkelerdeki vatandaşlardan daha az mutlu olmadığını göstermektedir. *Televizyon* öncesi dönemde insanların kendilerini sadece arkadaşlarıyla ve etraflarındaki kişilerle karşılaştırdığı, buna karşılık televizyonla büyüyen neslin herşeyi farklı gözlerle gördüğü ve en azından *orta sınıfın* yaşam standartlarına aşina olduğu belirtilmektedir. İnsanların yüksek maddi tüketim seviyesinde bile *tatmin olmamalarının* diğer bir sebebi, insanların çoğunun -on yıl gibi bir zenginlik ve barış süresinden sonra- bazı *endişelere* kapılmalarıdır (Örneğin genetiği değiştirilmiş gıdalar, nükleer savaş endişesi).

Kişinin *temel ihtiyaçları* karşılandığı ve yoksulluk kaynağı olmadığı sürece *daha az tüketmeyi* sağlayan gönüllü sadelik işe yarıyor gibi görünmektedir. *Gönüllü sadelik* bol bol tüketmek yerine *ölçülü tüketimi*, kişinin kendi rızasıyla düşük gelirle bile olsa çalışmasını önemseyen yeni bir kültürü yansıtmaktadır; bu anlamda *çileci dini* *tarikatlardan* ve *kibutizmden* farklıdır. Çünkü kişilere *başka şeylerin* peşinde koşmayı öğretmekte, yaşam boyu öğrenme, kamusal yaşam, gönüllülük, topluluk katılımı, internette gezinme, spor, kültürel aktiviteler ve doğayla bütünleşme gibi konularda

kişinin *memnuniyeti* artmaktadır. Gönüllü sadelik *kişinin dış görünüşünün sade, iç dünyasının zengin olması* şeklinde ifade edilmektedir.²³⁰

Tüketici alışkanlığından kurtulmak isteyenlerin, özellikle tüketimi *takıntı* haline getirenlerin desteğe ihtiyacı olabilir. Marketlerdeki promosyonlar ve akran baskısı tüketiciliğe hız kazandırsa da, gönüllü sadelik gruplarına ve alt kültürlerle üyelik sayesinde alışveriş ile diğer aktivitelerin yer değiştirmesi sağlanabilir (Etzioni, 2004c, 63-78).

Etzioni *Kapitalizmin ileri aşamalarında*, bu toplumların imtiyazlı sınıflarında *gönüllü sadeliğin* ortaya çıkışının, insan ihtiyaçlarının hiyerarşik bir şekilde düzenlendiğini, insanların önce alt seviyedeki sonra üst seviyedeki ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığını belirten Maslow'un *İhtiyaçlar teorisine* uygun olduğunu belirtmektedir. Gönüllü sadelikte *kişilerin temel ihtiyaçlarının zaten iyi bir şekilde karşılandığı ve güvence altında olduğu* görülmektedir. Dolayısıyla gönüllü sadelik başarılı bir şirket avukatı için geçerlidir ama Singapur'daki ya da Ruanda'daki evsiz kişiler için geçerli bir seçenek değildir.

Kısacası *gönüllü sadelik* -göze çarpan oranda pahalı tüketim olmaksızın, daha az zengin bir yaşam tarzına zorlanmaksızın- kişinin *kendi tercihi* olduğunu gösteren daha alt seviyede ve daha düşük maliyette ancak daha görünür tüketim mallarını seçimiyle, *statü tanınması ihtiyacını* karşılamaktadır. Ayrıca bu kişiler Maslow'un bahsettiği *başkalarının takdirini kazanma ihtiyacını* da karşılamakta ve yüksek seviyede tüketim yapmaksızın pozitif geribildirim almaktadır.

Gelişmiş toplumlar endüstri sektöründen *bilgi endüstrisinin* şekillendirdiği ekonomilere yönelmekte, bilgisayarların rolü artmaktadır. Etzioni'ye göre *Bilgi çağının* ortaya çıkışının asıl önemi kılığın azalması sonucunda *gönüllü sadeliğin* geniş çaplı

²³⁰ Richard Easterlin, 'Will Raising The Incomes of All Increase the Happiness of All?', 1993 (Journal of Economic Behaviour and Organization, 1995, S.27, s.35, 41); Amartya Sen, *Development as Freedom*, 1999; Mark Dolliver, 'Luxuriating in The Simple Pleasures of Life', 2000 (Adweek, 3 Jan 2000, s.22); Robert E. Lane, 'Does Money Buy Happiness?', 1993 (Public Interest, 1993, s.56-65); Benjamin M. Friedman, 'The Power of The Electronic Herd', 1999 (New York Review of Books, 15 July 1999, s.40-44); Jonathan Eig, 'Analyze This: As Good Times Roll, What Are Americans Worried about Now?...', 2000 (Wall Street Journal, 8 Feb. 2000, B.A, s.1); D. Elgin, a.g.e. 1993, s.25; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.63-78.

yayılma fırsatının artmasıdır. Üretim çağındaki çoğu tüketim ürününün aksine (Örneğin arabalar, evler, bilgisayarlar) pek çok bilgi ‘ürünü’ en az maliyetle tüketilebilir, pek çok kişi tarafından alınıp paylaşılabılır (Örneğin bilgilerin CD’lere defalarca kopyalanıp çok sayıda kişiye ulaşması).

Dolayısıyla *bilginin kıtlığa meydan okuduğu*, endüstriyel *Kapitalist* ekonomilerin arkasındaki temel prensibi yani *kıtlığı azalttığı* söylenebilir (Örneğin bir *Porsche* arabayla bir bilgisayar yazılım programı karşılaştırılırsa, *Porsche* tüketildiğinde değeri azalmakta, buna karşılık yazılım programı milyonlarca kez kopyalanabilmekte ve kullanım değerini yitirmemektedir. Etzioni günümüzde bilginin hızla yayılmasını, çok sayıda kişi tarafından ulaşılabilirliğini Musa peygamberin Sina’da gördüğü *yanan ama tükenmeyen çalıya* benzetmektedir.).²³¹

Gönüllü sadelik zamanı ve diğer kıt kaynakları daha kullanılır hale getirmekte, *maddeci olmayan memnuniyet kaynakları geliştirmektedir* (Örneğin müze ziyaretleri, kitap okuma). Kısacası gönüllü sadelik ne kadar etkin ve kapsamlı olur ve yaşam tarzı olarak benimsenirse, toplumsal adaletin temeli sayılan sosyoekonomik eşitliğin gerçekleşme potansiyeli o kadar artacaktır.

Gönüllü sadelik geniş çapta benimsenirse, herkesin temel ihtiyaçlarını güvence altına almayı gerektiren ve zenginliğin yeniden dağılımını sınırlandıran toplumsal koşulların oluşturulmasını destekleyebilir. Çünkü imtiyazlı sınıflar iş ya da sermaye ağırlıklı şeylerin peşinde koşmanın dışında bazı tüketim ürünlerini ve gelirleri gönüllü olarak bırakmayı tercih edebilir, bunu değerli ve anlamlı bulabilir, memnuniyet sağlanabilir. Sonuçta ortaya çıkan *kaynak* herhangi bir siyasal dirençle karşılaşmaksızın *başkalarının temel ihtiyaçlarının karşılanması* için kullanılabilir.

Etzioni *tüketici olmayan değerlerle ve memnuniyet kaynaklarıyla* motive edilirse insanların temel ihtiyaçlarından fazlasını *tüketmeye* daha az, fazla kaynakları başkalarıyla *paylaşmaya* daha çok istekli olacaklarını düşünmektedir. Gönüllü sadelik

²³¹ Abraham H. Maslow, *Toward a Psychology of Being*, 1986; D. Brooks, a.g.e. 1998, s.46-47; Alvin Toffler, *Future Shock*, 1970; Daniel A. Bell, *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, 1973; Aktaran: Etzioni, 2001b, s.66-69.

psikolojik olarak sürdürülebilir, toplumsal olarak onaylanan, desteklenen ve sosyoekonomik eşitlikle uyumlu bir yaşam tarzı sunmaktadır. Kapsamlı bir şekilde benimsenirse, temelde *sosyoekonomik eşitliğin* sağlandığı bir toplumun oluşturulması - göze çarpan seviyede tüketimin yaygın olduğu toplumlara göre- daha kolay sağlanabilir (Etzioni, 2001b, s.48-78).

5.8.KÜRESEL NORMATİF SENTEZ

Etzioni uluslar arası arenada *Toplulukçu yaklaşıma* gerek duyulduğunu, yıllardır öngörülenin aksine, *Doğu-Batı sentezine* doğru gidildiğini, Batı toplumlarının ve Doğu toplumlarının birbirlerinden öğrenecekleri çok şey olduğunu düşünmektedir. Batı değerlerini herşeyin üstünde gören, Batı dışındaki medeniyetleri görmezden gelen ya da küçümseyen *Tarihin sonu yaşamanın*, Batı ve Doğu arasında sürekli çatışma olduğunu vurgulayan *Medeniyetler çatışması yaklaşımının* geçerli olmadığını; insanlığın çatışmalara değil, başkalarıyla bir arada barışçıl bir şekilde yaşamayı sağlayacak *Normatif küresel sentez yaklaşımına* ihtiyaç duyduğunu ve bu yönde ilerlediğini öne sürmekte, buna da *Ölçülü Toplulukçuluk* demektedir.

Doğu ile Batı arasında çatışma ve uyumsuzlukların ötesinde *yeni kompozisyonlar* oluşmaya başlamıştır. Dünya görüşlerindeki temel normatif duruşlar toplumsal düzenin ve iyi yönetimin yapılanmasında meşru kabul edilen değerlerle alakalıdır. Batıda ortaya çıkan *bireysel haklar, demokratik yönetim* gibi değerlerin bütün dünyada benimsendiği söylenmektedir (Bu yaklaşımla örneğin Tony Blair *özgürlük, demokrasi, hukuk kuralları* gibi değerlerin hem Batı değerleri hem *evrensel değerler* olduğunu belirtmiştir.).

Başka bir yaklaşım ise *Batı dışındaki dünyanın* dinsel fundamentalizmle ya da diğer yabancı değerlerle yönetildiği, bunun da *Medeniyetler çatışmasına* neden olacağı, *Batı kültürünün, medeniyetinin ve kavramlarının diğer medeniyetlerden çok farklı ve üst seviye olduğu* şeklindedir. *Bireyselcilik, Liberalizm, insan hakları, eşitlik, özgürlük, hukuk kuralları, demokrasi, serbest piyasa, kilise-devlet ayrımı* gibi Batı değerlerinin *İslam, Hint, Budist, Ortodoks* gibi kültürlerde çok az yeri olduğu iddia edilmektedir.

Kısacası her iki yaklaşımda da *Batı dışındaki* ulusların siyasal, ekonomik kurumların ve değerlerin küresel gelişimi desteklemediği belirtilmektedir (Etzioni, 2004c, s.13-15).²³²

Etzioni ise uluslar arası ilişkiler ve yeni küresel yapılanma dikkate alındığında, otoriteye saygı, kamu yararı düzenlemeleri ve topluluk ilişkileri gibi konularda *Batı dışı kültürlerden de birşeyler öğrenilebileceğini* düşünmektedir. Dünyanın aslında Batının bireysel haklara, tercihlere saygısı ile Doğunun toplumsal sorumluluklara saygısı; Batının özerkliğe ve Doğunun toplumsal düzene öncelik vermesi; Batının yasal, siyasal eşitlikçiliği ile Doğunun *Otoriteryanizmi*; Batının ideolojilere yaklaşımı ve ütopyaları reddetmesi ile Doğunun normatif anlamda *yapılması ve yapılmaması gerekenler listeleri*; Batının sekülerizmi, ahlaki göreciliği ile Doğunun *Hinduizm, Konfüçyanizm* gibi inanç sistemlerinin çoğunda ve Afrika geleneklerinde görülen *öbür dünya ve aşkın değerler* görüşü arasında *yeni bir sentez oluşumuna doğru yöneldiğini* -bunun *Ölçülü Toplulukçuluk* olarak isimlendirilebileceğini- belirtmektedir (Etzioni, 1996, s.85-159).

Tüm dünyanın *Liberal demokratik rejimlere ve Kapitalizme* kucak açtığı, bunun da *Tarihin sonu* anlamına geldiği öne sürülmektedir. Fukuyama'nın tezine göre *tüm dünya Batı değerlerini kucaklama* sürecindedir; *Bireyselci değerler evrensel* olarak görülmeke; Batı dışı toplumlar ise bunu yeni fark etmektedir (Örneğin '*Özgürlük Amerika'nın değil, Tanrı'nın insanlığa bir hediyesidir*').²³³

Avrupa'daki ve Amerika'daki inanç sistemleri arasındaki ve çeşitli Doğu inançları arasındaki *farklılıklar* gündeme getirilmektedir. Genel anlamda Batının demokrasiye, haklara ve *Kapitalizme* bağlılığı bilinmektedir. Buna karşılık *Doğu* olarak isimlendirilen *Batı dışı inanç sistemlerinin de ortak yönleri* olduğu görülmektedir.

²³² Robert Jackson, *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, 2000; Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, 1992; Michael Mandelbaum, *The Ideas That Conquered The World: Peace, Democracy and Free Markets in The 21st Century*, 2002; Fareed Zakaria, *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*, 2003; Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 1996; Bernard Lewis, 'The Roots of Muslim Rage', 1990 (Atlantic Monthly, 1990, s.47-60); Stanley Kurtz, 'The Future of History', 2002 (Policy Review, 2002, S.113, s.43-58); Aktaran: Etzioni, 2004c, s.13-15.

²³³ Francis Fukuyama, a.g.e. 1992; Ed. Jefferson R. Plantilla & Sebastia L. Raj, *Human Rights in Asian Cultures: Continuity and Change*, 1997; William Kristol, 'Morality in Foreign Policy', 2003 (Weekly Standard, 10 Feb. 2003, s.7); Aktaran: Etzioni, 2004c, s.14-15.

Etzioni Doğunun normatif konumuna *Otoriteryan Toplulukçuluk* demek; Batının *bireyselliğe*, Doğu kültürlerinin *düzenli topluluğa* dayalı olduğunu belirtmektedir (Etzioni, 2002, s.29-35). Doğunun temel ilkelerinin bireysel haklara değil, toplumsal sorumluluklara, kamu yararına, çeşitli topluluk üyelerine; özgürlüğe değil, *dini ya da seküler* anlamda üst konumdakilere ya da *otoriteye itaate* yöneliktir.

İslamda ve diğer Asya felsefelerinde, dinlerinde, geleneksel Yahudilikte toplumsal düzen değerleri önemsenmektedir (Örneğin Doğunun en önemli kavramının *düzenli toplum* olduğu, böylece herkesin özgürlükten yararlanabileceği belirtilmektedir. Bireysel başarıların bütünsel başarıyı göstereceği düşünülmekte, bireyler vücuttaki *hücrelere* benzetilmektedir. Her *Müslümanın* yakınlarına karşı *sorumluluk* hissetmesi gerektiği belirtilmektedir. *Yahudilik geleneğinin* kökeninde de *Toplulukçu* öğelere rastlanmaktadır, kişinin hem Tanrı'ya karşı sorumlulukları vardır hem topluluk bilinci gereklidir.).

Doğunun inanç sistemlerinin temel ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, Batılı bireylerin *maddeci, hazcı ve bencil*, üstelik topluluk ve otorite kavramından çok uzak olduğu düşünülmektedir. Batıda otoritenin ve topluluk değerlerinin zayıflamasına, bireyselleşme hatırına kamu yararının önemsenmemesine yönelik bir eğilim olduğu belirtilmektedir. Genelde *Doğunun çok önemsediklerinin Batıda eksik olduğu vurgulanmaktadır* (Örneğin Ferdinand Tönnies, Emile Durkheim, Robert E. Park, Robert Nisbet, Robert N. Bellah, Alan Ehrenhalt, A. Etzioni, Robert Putnam, Francis Fukuyama).²³⁴

Amerika'da toplumsal değerlerin Locke yaklaşımına dayalı olduğu (Örneğin özgürlük, bireyselleşme, haklar) ancak son zamanlarda ABD'deki değerlerin *Toplulukçu ve Bireyselci yaklaşımların*, bireyselci ve liberal değerlerin bir sentezi olduğu

²³⁴ Fareed Zakariya, 'Culture is Destiny: A Conversation with Lee Kuan Yew', 1994 (Foreign Affairs, 1994, S.73/2, s.111); Daniel A. Bell, *East Meets West: Human Rights and Democracy in East Asia*, 2000, s.149-150; Hau Pei-Tsun, *Straight Talk*, 1993; Suzanne Haneef, *What Everyone Should Know about Islam and Muslims*, 1996, s.18; Herbert Bronstein, 'Mitzvah and Autonomy: The Oxymoron of Reform Judaism', 1999 (Tikkun, 1999, S.14/4, s.41); Geir Helgesen, *Democracy and Authority in Korea*, 1998, s.94; T.R. Reid, *Confucius Lives Next Door: What Living in The East Teaches us about Living in The West*, 2000; Bruce Ackerman, *We The People*, 1991; Amartya Sen, 'Human Rights and Asian Values', 1997 (New Republic 14 July 1997, s.38-39); Louitz Hartz, *The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since The Revolution*, 1995, Aktaran: Etzioni, 1996, s.34-41

vurgulanmaktadır. Doğuda ise *bireyselciliğin* farklı boyutlarda görüldüğü, Asya toplumlarında *özgürlük* kavramının aslında yüzyıllardır önemsendiği belirtilmektedir.

Bireysel davranışları da içeren *gayri resmi toplumsal kontroller* bazı ülkelerde hala görülmektedir (Örneğin Japonya). *Otoriteryan topluluklar* Doğuda daha yaygındır, topluluk ve normatif görüşler *devlet* tarafından desteklenmektedir (Örneğin Afganistan). Doğu toplumlarında *özgürlük* açısından da farklılıklar görülmektedir (Örneğin Tunus, Katar). Kısacası *Batı ve Doğu yeni bir normatif senteze yönelmektedir* denebilir.

Etzioni *iyi toplumun* nasıl olması gerektiğini sorgulamakta, uluslar arası ilişkilerde -dünyanın her yerinden ülkelerin dış politikalarını yönlendirecek- *Toplulukçu yaklaşımı* önermektedir. *Ahlaki boşluğun* azaltılmasında iyi toplum görüşü önemli rol oynayabilir, bu konuda *insan önceliği* kavramı vurgulanabilir. *Toplulukçuluk yaklaşımında iyi toplumda* ortak düzenlemeler önemsenmekte, toplumsal normlar baskıya dayanmamakta ve ne yapılması gerektiği konusunda birbirlerini destekleyen bireyler toplumu oluşturmaktadır (Etzioni, 1996; 2004c, s.32-42).

Ölçülü Toplulukçulukta kişiler -toplumsal beklentileri, günlük davranışları, kişiler arası çatışmaları yöneten ve normlara, geleneklere, toplumsal hikmete dayalı-gizli hukuka derin bir saygı duymaktadır. *Toplulukçuluk yaklaşımında iyi toplum özerklik ve toplumsal düzen arasında denge* sağlanmasına dayalıdır; bu dengeler sürekli gözden geçirilir. Toplumsal düzen ne kadar az devlete, ne kadar çok ahlaki inançlara, gayri resmi toplumsal normatif kontrollere, *ahlaki ve toplumsal sorumluluklara* dayanırsa, o toplum o kadar iyi toplum olacak; *toplum üyelerinin haklarına ve tercihlerine saygı* gösterilecektir (Etzioni, 1996, s.85-159).

İyi toplumun küresel modeli oluşturulabilir, bireysel haklara saygı kamu yararına bağlılıkla birleştirilebilir (Örneğin küresel çevre). Ayrıca hukuk, düzen ve siyasal demokrasi önemsenmelidir (Örneğin *BM'nin* yeniden yapılandırılması).

Batı toplumlarında kuralların ve normların eksikliğinin *ahlaki boşluğa* sebep olduğu; Doğu toplumlarında belli toplumsal kodların çöktüğü, *antisosyal davranışlarda artış* görüldüğü, sonuçta Doğu inançlarının ve rejimlerinin bireysel alana yöneldiği görülmektedir (Örneğin eski komünist ülkelerde, baskıcı rejim olan ülkelerde *suç*

oranları, uyuşturucu kullanımı, HIV oranları, çocukları önemsememesi, vb. artmıştır. Rusya'da 1989-1993 yılları arasında suç oranları %73, insan öldürme oranı %81, alkol bağımlılığı %39 artmıştır. Doğu Almanya, Çin gibi eski *Komünist* ülkelerde otoyol kazaları, silahlar, kaçakçılık ve soygunculuk oranları artmıştır.).²³⁵

Toplulukçu toplumda özerklik ve toplumsal düzen arasında sentez oluşturulması, bu sentezin büyük oranda *ahlaki kodlara ve normatif kontrollere* dayanması hedeflenmektedir. Ancak buna temel oluşturacak *ortak inançların seküler, manevi ya da dini öğelere* mi dayalı olacağının belirlenmesi, *Doğu ve Batı değerlerine saygılı* olunması beklenmektedir. 20. Yüzyıl sonlarından itibaren *Totalitarizm* tehlikesine (Örneğin kendileri Nazi sığınmacısı olan Hannah Arendt, Isaiah Berlin), *Dinsel fundamentalizmle Totaliter hareketler ve Komünizm* arasındaki benzerliklere, *Totaliter dinlere* dikkat çekilmektedir (Örneğin Vehhabilik. Etzioni, 2002).

Gelişmekte olan ülkelerde, eski *Komünist* ülkelerde ve *dinsel fundamentalizm* görülen ülkelerde *sivil toplum* yaygınlaşmaktadır. *Gönüllü birlikler* demokrasinin öğretildiği okullar gibidir, bireyleri devlet baskısından korumaktadır. Ayrıca siyasi partiler de gönüllü birliklere benzemektedir.

Etzioni *Ölçülü Toplulukçuluğun* iyi toplumun temel ögesi sayılan *normatif kontrollere* dayalı toplumsal düzene yardımcı olabileceğini, Batının özerkliğinin diğer toplumlarda yaygınlaştırılabileceğini, *Küresel normatif sentez* oluşturulabileceğini belirtmektedir. *Ölçülü Toplulukçuluk* prensiplerine ve *Küresel normatif senteze* mi yoksa *Bireyselci ve Liberter modele* mi dayalı topluma doğru bir *küresel hareket* oluşacağı ise zamanla görülecektir (Örneğin Çin, Japonya).

Tarihin sonu yaklaşımını destekleyenler *Batı değerlerinin* benimsenmesini ve daha fazla özerkliği hedeflemektedir. Ancak bazı ülkelerde *Normatif sentez yaklaşımını*

²³⁵ Jonathan Rauch, 'Confessions of an Alleged Libertarian and The Virtues of Soft Communitarian', 2000 (The Responsive Community, 2000, S.10/3, s.23); Liu Banyan & Perry Link, 'A Great Leap Backward', 1998 (New York Review of Books, 8 Oct. 1998, s.19); World Factbook of Criminal Justice Systems, 1989-1993, 1995-2001; Paul Quinn-Judge, 'Russian Roulette', 1998 (Time International, 7 Sep. 1998); Patrick Richter, 'US Expert Outlines Social and Environmental Disaster in Russia', 1999 (World Socialist Web Site, 29 Oct. 1999, 2003); Belinda Cooper, 'The Fall of The Wall and The East German Police', 1996 (Ed. Milan Pagon, *Policing in Central and Eastern Europe*, 1996); Aktaran: Etzioni, 2004c, s.20-25.

destekleyen gelişmeler görülmektedir (Örneğin toplumsal düzene -fundamental olmayan ölçülü- dini temeller aranmaktadır.). İnanca ve gayri resmi kontrollere dayalı, *ölçülü bir dini yaklaşım* hedeflenmektedir.²³⁶

Reformcu Yahudiler Ortodoks Yahudilerden, Üniteryanizm Hristiyan fundamentalizminden, günümüz Amerikan Katolikleri 50 yıl öncesinden farklıdır. İslamın ille de Batıyla çatışması ya da toplumsal yapının seküler, liberter ve bireyselci olması gerekmemektedir. Doğu-Batı sentezi özgürlüğe ve haklara saygılı bir dini yaklaşıma dayalı güçlü bir toplumsal ve ahlaki düzeni hedeflemektedir (Etzioni, 2004c, s.13-31).

Etzioni *Küresel normatif sentez yaklaşımını* güçlendiren gelişmelere *Ölçülü Müslümanlık yaklaşımını, Batının Doğuya, Doğunun da Ölçülü toplulukçuluk yaklaşımına* yönelmesini ve Amerika’da ve pek çok yerde *Ölçülü Toplulukçuluk yaklaşımının* desteklenmesini örnek göstermektedir (Örneğin Batılı ülkelerde).

İslamın Batı görüşlerine karşıt bir inanç sistemi olduğu, dolayısıyla *Batıyla çatıştığı* görüşüne karşılık Etzioni eğer *İslam* küresel normatif senteze katılırsa diğer inanç sistemlerinin de katılacağını düşünmekte, *Ölçülü Müslümanlığı* savunmaktadır. Dolayısıyla ‘*İyi toplum kavramıyla İslam çatışır mı yoksa Ölçülü Toplulukçu toplumsal düzene İslam destek sağlayabilir mi?*’ sorusuna cevap aramaktadır. Diğer taraftan temelde seküler olan *Aydınlanma* kavramlarına karşılık, postmodern dünyada *dinin* önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Liberal, ölçülü, modern *Avrupalı Müslümanların* yaşam tarzıyla *Totaliter yaklaşım* arasındaki fark dikkat çekicidir.

Ölçülü Müslümanların herkese saygılı, onurlu davranılan, bireysel anlamda etik yaşamın önemsendiği, toplumsal etkileşimle toplumsal dönüşümlerin gerçekleşeceğine inanılan, *erdemli toplumdan oluşan bir şehir* hedeflediği; topluluk üyelerinin kendi aralarında danışmayı ve şurayı önemsendiği görülmektedir (Etzioni, 2004c, 32-37).

²³⁶ Paul Berman, *Terror and Liberalism*, 2003; Alexis de Tocqueville, a.g.e. 1969; Graham E. Fuller, *The Future of Political Islam*, 2003; Aktaran: Etzioni, 2004c, s.25-32.

Müslümanlar açısından değerlendirildiğinde günümüzde farklı konularda tartışmalar ve *farklı yorumlar* görülmektedir (Örneğin eğitim, ibadet, çalışma koşulları, kadın hakları, kadın-erkek ilişkileri, internet kullanımı, sigara kullanımı, toplumsal problemler, siyasal, ekonomik ve bireysel özerklik, Batılılaşma).²³⁷

Etzioni *Ölçülü Müslümanlığın* bir yaşam tarzı olduğunu; Doğudaki temel farklılıkların Huntington'un analizinde iddia ettiği gibi *Budistler, Hindular, Müslümanlar* ve diğer medeniyetler arasında değil, *bu inanç sistemlerinin kendi içlerindeki farklılıklardan kaynaklandığını*, her inanç sisteminin kendi içinde farklı yorumlarının görüldüğünü, gerçekte bu gibi farklılıkların *Batı inanç sistemlerinde* de olduğunu belirtmektedir (Örneğin Çin'de *Konfüçyanizm*).²³⁸

Diğer taraftan *Batının Doğuya*, Doğu toplumlarının -Batı toplumlarına değil- *Ölçülü Toplulukçuluk yaklaşımına* yöneldiği görülmektedir. Amerika'da 1990'lardan sonraki gelişmeler de *Ölçülü Toplulukçuluk yaklaşımına* yöneliktir: *Büyük Çöküş* denen yıllarca süren antisosyal davranışlar ve anomiden sonra, Amerikan toplumunda yeniden yapılanma, topluluk oluşturma, ortak değerler belirleme ve gayri resmi kontrollerin yenilenmesi çabaları artmıştır (Örneğin suç oranlarının azaltılmasında *Kırık pencereler yaklaşımı*).

²³⁷ William E. Shepard, 'Islam and Ideology: Toward a Typology', 1987 (International Journal of Middle East Studies, 1987, S.19, s.307-336); Charles Kurzman, Ed. *Liberal Islam: A Sourcebook*, 1998, s.3-26; Abdou Filali-Ansary, 'The Sources of Enlightened Muslim Thought', 2003 (Journal of Democracy, 2003, S.19, s.307-336); Ayelet Savyon, 'The Call for Islamic Protestantism: Dr. Hashem Aghajari's Speech and Subsequent Death Sentence', 2002 (Middle East Media Research Institute, 2 Dec. 2002, ; Khaled M. Abou El Fadl, *And God Knows The Soldiers: The Authoritative and Authoritarian in Islamic Discourse*, 2001, s.24, 90, 134, 307, 2002; Hilary MacKenzie, 'Clerics Vow to Wage a Holy War: Focus on Islamic Conference 2002; Seyyed Hossein Nasr, *The Heart of Islam*, 2002, s.260; Global Attitudes: 44-Nation Major Survey, 2002, 2003; Thomas L. Friedman, 'Drilling for Freedom', 2002 (New York Times, 20 Oct. 2002, B.4, s.11); Geneive Abdo, 'Some Moderate Islamic Clerics Take a New Hard Line Against Us', 2003 (Boston Globe, 16 March 2003, B.A20); Muqtedar Khan, 'Who Are Moderate Muslims', 2003; Angal M. Rabasa, *Political Islam in Southeast Asia: Moderates, Radicals and Terrorists*, 2003, s.15-16; R. William Liddle & Saiful Mujani, 'The Real Face of Indonesian Islam', 2003 (New York Times, 10 Nov. 2003, B.A15); 'It Could Be Worse', Economist, 2003, s.15-16; Aktaran: Etzioni, 2004c, s.32-37.

²³⁸ Ed. Han Fei Tzu, *Basic Writings of Mo Tzu, Hsun Tzu & Han Fei Tzu*, 1967; Denny Roy, 'Singapore, China and The Soft Authoritarian Challenge', 1994 (Asian Survey, 1994, S.34/3, s.231-242); Steven J. Hood, 'The Myth of Asian-Style Democracy', 1998 (Asian Survey, 1998, S. 38/9, s.853-866); Ed. Theodore De Bary, Irene Bloom & Joseph Adler, *Sources of Chinese Tradition*, 2000; Ed. Daniel A. Bell & Hahm Chaibong, *Confucianism for The Modern World*, 2003; Aktaran: Etzioni, 2004c, s.37-38.

Aynı dönemlerde Amerikalılar *Hristiyan fundamentalistlerin* devlete dinin empoze edilmesi taleplerini reddetmiştir (Örneğin kürtağın, homoseksüel davranışların yasaklanması, devlet okullarında kurumsal ibadet talebi). *Toplulukçuluk hareketini* başını çektiği *bireysel hakların toplumsal sorumlulukları da beraberinde getirdiği* görüşü yaygınlaşmış, sonuçta antisosyal davranışlarda ve suç oranlarında belirgin bir azalma görülmüştür (Örneğin şiddet içeren suçlar, uyuşturucu kullanımı).²³⁹

O dönemde Amerikan toplumunda ortaya çıkan skandallar bireylerin toplumsal düzeni, normatif yaklaşımı ve *Ölçülü Toplulukçuluk görüşlerini* ciddiye almalarını sağlamıştır. Ancak 1990'larda Amerika'da *toplumsal bağlılıklara* doğru bu yönelim 11 Eylül 2001 saldırısıyla kesintiye uğramış -bazı özgürlüklerin kısıtlanmasını gerektirse de- *Amerika'yı korumaya ve kamu yararına* doğru hızlı bir değişim başlamıştır. Sonuçta Amerika'da *daha az bireyselci ve daha çok toplumsal düzene yönelik* uygulamalar görülmeye başlamıştır. Batı Avrupa, Kanada, Latin Amerika, Almanya da dahil olmak üzere Batı ülkeleri ise özerklik ile toplumsal düzen arasında kendi açılarından *denge* sağlamaya çalışmaktadır (Etzioni, 1996, s.34-57; 2003, s.319-363).

Son yıllardaki gelişmeler *çeşitli toplumların küresel normatif senteze doğru yöneldiğini* göstermektedir. Değer sistemlerindeki değişiklikler toplumların hem kendi aralarında birbirlerine daha yakın olmalarını hem aynı prensiplere dayalı küresel toplumu desteklemelerini sağlamaktadır. *BM Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi* ve *insan hakları* konusundaki çalışmaların tüm dünyada desteklenmesi, ortaya çıkmakta olan sentezin göstergeleridir.²⁴⁰

²³⁹ Francis Fukuyama, *The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order*, 1999; Federal Bureau of Investigation, *Uniform Crime Reports*, 1992-2001, 2002; *Health, United States*, 2002 (Public Health Service, 1996, 2002, 2003); *Chartbook on The Trends in the Health of Americans*, 2003 (Public Health Service, 2003); Aktaran: Etzioni, 2004c, s.38-41.

²⁴⁰ Bilahari Kausikan, 'Asia's Different Standard', 1993 (Foreign Policy, 1993, S.92, s.24); Mary Gray Davidson, 'Human Rights at Fifty: Program 9849', 1998 (Common Ground Radio, 1998, 2003); Robert N. Bellah, vd. a.g.e. 1985; D. A. Bell, a.g.e. 2000, s.70-76; Ed. Joanne R. Bauer & D. A. Bell, *The East Asian Challenge for Human Rights*, 1999; Philip Selznick, *The Communitarian Persuasion*, 2002; Carlotta Gall, 'New Afghan Constitution Juggles Koran and Democracy', 2003 (New York Times, 19 Oct. 2003, B.A3); *The Responsive Community*, 1998, s.71-77; Aktaran: Etzioni, 2004c, s.38-42.

Bu beyannamenin Batıya ait bir belge olduğu şeklindeki eleştirilere karşılık, zamanla bu beyannameye sürekli eklemeler yapılmış, bireysel haklarda kısıtlamaya gidilmemiş ancak sorumluluklarla ilgili düzenlemeler arttırılmıştır. *Ölçülü Toplulukçuluk yaklaşımının* temelinde hakların sorumlulukları beraberinde getirmesi, özerklik ve toplumsal düzen arasındaki denge vardır (Etzioni, 1996; 2004c, s.32-42).

Küresel normatif sentezin öğeleri belirginleşmektedir. Davranışların devlet ya da gayri resmi normatif kontrol aracılığıyla düzenlenmeye çalışılması açısından değerlendirildiğinde, *Küresel normatif sentezin Batıyla Doğuyu birbirine yaklaştırdığı* söylenebilir. Geçmiş dönemlerde *Komünist toplumlar* ve dini açıdan *fundamentalist toplumlar* insanların yaşamlarını, düşüncelerini ve davranışlarını -dinledikleri müzik türünden seyrettikleri filmlere kadar- düzenlemeye çalışmışlardır. *Liberal toplumlarda* ise kolektif düzenlemeler -ortak ahlaki düzenlemelerin devlet baskısına dönüşebileceği, bu düzenlemeler gayri resmi olarak desteklense bile normatif kontrollerin bireylerin özerkliklerini ihlal edeceği gerekçesiyle- pek desteklenmemektedir (Etzioni, 1961).

Toplumların kolektif ahlaki gündemini en aza indiren, dünyanın Batılılaştığı ya da Batılılaşması gerektiği görüşüne karşılık, Etzioni'nin *Küresel normatif sentez* tasarımı normatif gayri resmi kontrollerle desteklenen ve ahlaki açıdan daha net tanımlamaları gerektirmektedir. Doğu toplumlarında resmi ve gayri resmi kontroller konusundaki uygulama farklılıklarıyla ilgili çok sayıda örnek gösterilmektedir (Örneğin TV ve radyo yayınları, internet kullanımı, internete erişim. Etzioni, 2004c, s.43-52).

Küresel normatif sentez yaklaşımında hem Doğu'dan hem Batı'dan, farklı uluslardan insanlarla *ortak ahlaki anlayış, dünya çapında kamu görüşü ve temel değerler* belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu değerler dürüstlük, makul olma gibi kişisel olmaktan çok, kişilerin kendi ülkelerindeki kamu politikalarını etkileyen değerleri içermektedir. Dolayısıyla hem Batı hem Doğu değerlerine; hem seküler hem dini duruşlara; hem özgürlüğe hem topluluğa saygı göstermeyi gerektirmektedir. Bu durum bazı problemlere çözüm getirse de, bazılarında tam ters etki yapabilir (Örneğin reklamlar aracılığıyla topluma bazı mesajların verilmesi. Etzioni, 2004c, s.67-72).

5.9.HAYATIN ANLAMI

Gelirlerin ve tüketimin en üst seviyeye çıkarılması aslında *Küresel normatif sentezin* temelindeki ekonomik ve toplumsal gündemi yapılandıramamaktadır. Kimse en üst seviyede refah seviyesinin insancıl ve toplumsal maliyetlerini karşılamak istememektedir. Üstelik *Varlıklı yaşam tarzı* projesinin sadece memnuniyetle alakalı olmadığı, nevrozları da beraberinde getirdiği, sürekli daha üst seviyede zenginlik talebinin insanlığın gelişimine pek yardımcı olmadığı görülmektedir (Etzioni, 2001b, s.232-254). İnsanoğlunun peşinden koştuğu yüksek üretim-tüketim projelerinin *çevreye* ne kadar zarar verdiği ortadadır.²⁴¹

Etzioni insanoğlunun *temel ihtiyaçları* karşılandığında kişilerin tüketim ürünleriyle ilgili takıntılarının giderek azalacağını, dolayısıyla diğer projelere ve aktivitelere daha fazla zaman ayıracağını, amaç yönelimli ilişkilere, başkalarıyla ilişki kurmaya, topluluk oluşturmaya, kamu hizmetlerine, kültürel ve manevi işler peşinde koşmaya başlayacağını düşünmektedir. Hayatın anlamıyla ilgili olarak *Küresel normatif senteze* odaklanıldığında ise *yüksek seviyede ekonomik özerklik, zenginlik ve yüksek seviye üretim-tüketim projesi* sorgulanmaktadır. Toplumsal açıdan ise daha *varlıklı kişilerin* kamu yararına hizmet eden (Örneğin çevrenin korunması) *amaç yönelimli projeleri daha anlamlı bulduğu* görülmektedir (Örneğin aile ilişkileri, topluluk ilişkileri. Etzioni, 1968, s.617-654; 2001b, s.48-78; 2003b).

Doğunun *manevi kaynaklarıyla* (Örneğin Batıdaki *New Age* taraftarları) Batının *dini ve manevi geleneklerinin* ne kadar birbiriyle karışacağı belli değildir ancak *Yüksek seviye üretim-tüketim projesi* hayatın sadece bir alanına anlam katmakta, temel insan ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktadır. Etzioni'ye göre, hayatın diğer alanlarına anlam katan başka projelere yer açılmalı, *insan önceliği* önemsenmelidir. Toplum ve devlet, kamusal alan ve özel alan birbirinden ayrı dünyalar değildir. Dolayısıyla ahlaki değerler zayıf ise ortaya çıkan problemler devleti doğrudan ilgilendirmektedir (Örneğin aileler çocuklarını önemsemezse çocuklar yurtdışında büyümektedir.). Kısacası ahlaki

²⁴¹ Will Hutton, *A Declaration of Independence: Why America Should Rejoin The World*, 2003; Ed. Daniel Doherty & A. Etzioni, *Voluntary Simplicity*, 2003; Aktaran: Etzioni, 2004c, s.53-58.

değerlere ve gayri resmi kontrollere dayalı toplumsal düzenin kapsamıyla devlette baskıcı öğelerin kapsamı arasında belirgin bir ilişki görülmektedir.

Bazı konular sadece felsefecilerin, düşünürlerin, *New Age* gurularının, vb. işi gibi görünebilir. Ancak *aşkın konularla* ilgili temel sorular *herkesi* ilgilendirmekte, insanların değerlerini ve görüşlerini belirlemektedir. *Karizmatik ve dini hareketlerde, kültürlerde* aşkın sorulara cevap aranmakta ancak *bireyselci ve seküler* dünya görüşünde bu sorulara cevap bulunamamaktadır.

Batıdaki genel eğilim -felsefecilerin kendileri öyle olmasa da- bireyselci ve seküler düşünce tarzına yönelik olmuş; özgür tercihler, haklar ve özerklik vurgulanmıştır (Örneğin John Locke, Immanuel Kant). Din geleneklerle bir tutulmuş, dinin özerkliğe karşıt olduğu hatta *modernite arttıkça dini inançların azalacağı*, pek çok toplumda dini kimliğin, uygulamaların ve kurumların son nefesini vermek üzere olduğu düşünülmüştür.

Oysa *din ölmemiştir, üstelik sekülerleşen bir dünyada yaşadığımız varsayımı da bir yanılgıdır*. Sovyetler Birliği'ndeki 70 yıllık deneyim bu durumu açıkça göstermektedir. Eğitim, kitaplardan filmlere kadar çeşitli kültür öğeleri ve medya kontrol altında olmasına rağmen dini konulardaki talepler ve dini yönelimler engellenememiş, bastırılamamıştır. *Din karşıtı* kampanyalara rağmen, Rusya'da *Komünizm* gitmiş ancak milyonlarca kişi *kiliselere* gitmeye devam etmiş, *dini inançlar* insanların hayatlarında önemini korumuştur (Örneğin 1970-2000 yılları arasında *Rus Ortodoks Kilisesi'nin* üye sayısı iki katına çıkmıştır.).

Diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de hızla *dine yöneliş* görülmektedir. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde *dini bağlılıklar* artmaktadır (Örneğin Özbekistan'da 1970'de *Müslümanların* oranı %50 iken 2000'de %76, Azerbeycan'da ise 1970'te %61 iken 2000'de %84 olmuştur. Etzioni, 2004c, s.60-62).²⁴²

²⁴² Paul Berman, 'The Philosopher of Islamic Terror', 2003 (New York Times, 23 March 2003, B.6, s.24); Elizabeth Shakman Hurd, 'The Hidden Life of Secularism: Implications for The US in Iraq', 2003; Peter L. Berger, 'The Desecularization of The World: A Global Overview', 1999 (Ed. P. Berger, *The Desecularization of The World: Resurgent Religion and World Politics*, 1999, s.2); Alan Aldridge, *Religion in The Contemporary World: A Sociological Introduction*, 2000, s.109-110; David B. Barrett, George T. Kunan & Todd M. Johnson, *World Christian Encyclopedia*, 2001, S.1, s.91, 191, 372, 603, 619, 624, 734, 757, 793; Aktaran: Etzioni, 2004c, s.60-62.

Doğu Asya’da *Hristiyanlık* hızla artmaktadır (Örneğin Çin’de 1950-1970 yılları arasında bütün *dinlerde gerileme* görülmüş, 1970-2000 yılları arasında *dini bağlılıklar* hızla artmıştır. Güney Kore’de, Tayland’da, Endonezya’da *Hristiyanların* sayısı artmaktadır. 2000’li yıllarda Afrika’da da *dinsel canlanma*, Hindistan’da *Hristiyanların ve Müslümanların* sayısında artış görülmektedir. Dünya çapında *Mormonların* sayısı 1980-2000 yılları arasında iki katına çıkmıştır.).

Diğer taraftan mevcut *ahlaki boşluğa* tepki olarak *dinsel fundamentalizm* de yükselmektedir (Örneğin İsrail, Hindistan). 1980’lerden itibaren *hem Sekülerleşme teorilerinin hem Dinsel canlanma teorilerinin* modern dünyayla alakasız ve marjinal hale geldiği düşünülmektedir.

Doğu’daki gelişmelere karşılık Batı’da ahlaki boşluğu gidermenin yolları aranmaktadır. Amerika’da çeşitli *dini gruplar, manevi kültler, fundamentalistler, putperestler, satanistler ve New Age taraftarları* artmaktadır. Buna karşılık Batı Avrupa’da birkaç ülkede ise büyük çoğunluk *dine ilgisiz ya da şüphecidir* (Örneğin Protestan Kuzey. Etzioni, 2004c, s.63-66).²⁴³

Kısacası *herkes için neyin doğru neyin yanlış olduğu belirlenmeye ve ahlaki boşluk giderilmeye çalışılmaktadır* (Etzioni, 2004c, s.53-66). Ayrıca *Küresel normatif sentez* yönelimiyle birlikte, farklı uluslardan insanlar ahlak diyaloglarıyla belli konularda *ortak ahlaki anlayış* geliştirmeye çalışmakta ve uluslar arası problemlerin çözülmesi hedeflenmektedir (Etzioni, 2004c, s.67-72).

²⁴³ A. Aldridge, *Religion in The Contemporary World: A Sociological Introduction*, 2000, s.106-107, 109-110; Rodney Stark & Roger Finke, *Acts of Faith Explaining The Human Side of Religion*, 2000, s.74; David C. Lewis, *After Atheism: Religion and Ethnicity in Asia and Central Asia*, 2000, s.194; Philip Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*, 2002, s.71; Gabriel A. Almond, R. Scott Appleby & Emmanuel Sivan, *Strong Religion: The Rise of Fundamentalism Around The World*, 2003; Jose Casanova, *Public Religions in The Modern World*, 1994, s.5; Robert Wuthnow, *After Heaven: Spirituality in America Since The 1950s*, 1998; ‘Happy Family’, 1999 (Economist, 23 Jan.1999, s.3-7); Aktaran: Etzioni, 2004c, s.60-66.

5.10.SAVAŞÇILAR- ÖĞÜT VERENLER

Amerika’da ülkenin dış politikasında kimlerin müttefik, kimlerin karşı taraf olduğu, ABD politikalarını desteklemeyenlerin düşman ya da terörist mi sayılacağı tartışılmaktadır. Etzioni ABD karşıtlığının abartıldığını, özellikle *11 Eylül saldırısından* sonra neredeyse potansiyel müttefiklerin bile düşman kabul edildiğini belirtmektedir.

Farklı inanç sistemlerinin belli oranda şiddeti meşrulaştırabilecek ögeler içerdiğini, bu ögelerin şiddete karşı da kullanılabileceğini, *bütün medeniyetlerde* kendi şiddet eylemlerini haklı çıkarmak için aşırı uçların yani *Savaşçıların* kullanıldığını, buna karşılık kendi inançlarında *ölçülü* davrananların yani *Öğüt verenlerin* barışçıl yaklaşımları haklı çıkarmak için mücadele ettiğini vurgulamaktadır. İnançlarında *ölçülü* olanlar kendi inançlarına çok samimi bağlılık göstermelerine rağmen -fundamentalist olanlar bile- *şiddeti ve baskıyı onaylamamaktadır* (Örneğin *Mormonlar*).

Etzioni *Batı medeniyeti* ile diğer medeniyetler -özellikle *İslam-* arasında *çatışmanın* ampirik açıdan yanlış, ahlaki açıdan şüpheli, siyasal açıdan mantıksız olduğunu belirtmektedir. Çünkü *şiddeti meşrulaştıranlar dini ya da seküler bütün temel medeniyetlerde ve inanç sistemlerinde görülmektedir* (Örneğin *Haçlılar*). Ancak bütün bu medeniyetlerde kendi saygı duyulan değerlerini ve erdemleri geliştirmek, insanları ikna etmek ve kalpleri kazanmak hedeflenmektedir.

Dolayısıyla medeniyetlerde kendi iyi kavramlarını empoze etmek için öncelikle *şiddet kullananlar ile şiddet kullanmayı problemli ve iğrenç bulanlar* şeklinde iki ayrı grupla karşılaşmaktadır. Yani belli inanca mensup kişilerin *hepsinin aynı kefeye konması*, kendilerine terörist gibi yaklaşılması yanlış ve zarar verici bir yaklaşımdır (Örneğin Batıyla ilişkilerde *bütün Müslümanları hep çatışmacı ya da hep barışçıl* olarak görmek.). Çağdaş medeniyetlerde *öğüt verenlerin sayısı savaşçıların sayısından çok daha fazladır*, üstelik bu öğüt veren kişiler teröre karşı mücadelede gerçek müttefiklerdir denebilir (Etzioni, 1964d; 2003a; 2004c, 2007, s.85-102).

Son zamanlarda *Liberaller* ile *Fundamentalistler* arasında tartışmalar artmış;özellikle *İslamın özgür bir toplumla uyumlu olmayacağını* savunanlarla, *Müslümanların liberal ve demokratik politikalarla uyumlu, iyi bir toplum*

oluşturabileceğini savunanlar arasında görüş farklılıkları belirginleşmiştir (Örneğin Samuel P. Huntington, John Esposito, Edward Said, Bernard Lewis, Richard Bulliet, Ayaan H. Ali, Oriana Fallaci).

Daha önceleri de *Roma Katoliklerinin* modern liberal demokratik toplumla uyum sağlayamayacağı öne sürülmüştür. Öte yandan *Liberal demokratik Müslümanlardan* da bahsedilmektedir (Etzioni, 2007, s.85-93).²⁴⁴

Buna karşılık Etzioni *Müslümanların* ya da herhangi bir dine inananların, *inançlı kişilerin Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ndeki hakların çoğunu desteklemediğini, modern liberal politikaları onaylamadığını, dolayısıyla şiddeti destekleyeceğini varsaymanın yanlış olduğunu* düşünmektedir. Farklı dini inançlarda, kaynak metinlere bakılarak modernleşmeye, demokrasiye, *Kapitalizme* karşı çıkan uyarıların bulunabileceğini ancak yine de şiddet kullanarak inançların empoze edilmesine karşı olunabileceğini belirtmektedir (Örneğin *İncil ve Kuran*).

Dini ya da seküler anlamda gerçekten inançlı insanların -şiddeti destekleme ya da desteklememe konusunda- benzerlik gösterdiğini yani inançlı kişilerin bazılarının başkalarına karşı güç kullanmada hiç tereddüt etmeyeceğini, bazılarının da baskıyı ve şiddeti kesinlikle onaylamayacağını belirtmektedir. Kendi inanç sistemleri konusunda *fundamentalist yaklaşımları olmayanların* çoğu kendi inançlarını başkalarına empoze etmeye ve şiddet kullanmaya karşı çıkmaktadır (Örneğin Amerika'daki *Evangelik Hristiyanların* çoğu homoseksüellerin hapse atılmasını desteklememektedir; *Mormonların* çoğu inançlı kişilerdir, dünyanın her tarafında kendi misyonları için çalışmakta, kendi *İncillerini* dağıtmakta ancak insanların din değiştirmesi için donanma gönderilmesini onaylamamaktadır; *Ortodoks Yahudilerin* çoğu şiddet kullanmayı desteklememektedir.).

²⁴⁴ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and The Remaking of The World Order*, 1996, s.209; John Esposito & John O. Voll, *Islam and Democracy*, 1996; Edward Said, 'The Clash of Ignorance', 2001 (The Nation, 22 Oct. 2001, s.11-13; Richard Bulliet, *The Case for Islamo-Christian Civilization*, 2004; Bernard Lewis, 2005; Ayaan H. Ali, 2006; Oriana Fallaci, 2006; John C. Murray, 1960; M. Khan, *American Muslims: Bridging Faith and Freedom*, 2002; Irshad Manji, *The Trouble with Islam: A Muslim's Call for Reform in Her Faith*, 2004; K. M. El-Fadl, *The Great Theft: Wrestling Islam from The Extremists*, 2005; K. M. El-Fadl, *Islam and Challenge of Democracy*, 2004; Aktaran: Etzioni, 2007, s.85-93.

Kısacası milyonlarca kişi inançla ilgili konularda şiddet kullanmayı reddetmekte, kendi görüşleri konusunda ikna etmeyi önemsemekte ancak liberal demokratik değerleri benimsememektedir (Örneğin İslam'da erdemli ve bilge kişi olmanın önemsenmesi, insanların ibadet etmesinin istenmesi ama kimsenin buna zorlanmaması.). Yani şiddeti değil ikna etmeyi benimseyen inançlı insanlar gerçekte terörle mücadeleyi desteklemektedir denebilir.

Çağdaş Liberallerde seküler görüşler de dahil olmak üzere bütün dinlere, sağlam inançlara şüpheyle yaklaşanlar bulunmaktadır. Bazıları ahlak diyaloglarını desteklemekte, bazıları her inancın sorgulanması gerektiğini, tartışılmaz doğrular olmadığını düşünmektedir. Bazıları ise güçlü inanç sistemlerinin kitlesel şiddete yönelttiğini, kişilerin inançlarını birbirlerine empoze etmemeleri ve ahlaki anlamda yargılamamaları gerektiğini belirtmektedir (Örneğin Hannah Arendt, Ernst Gellner. Isaiah Berlin).²⁴⁵

Oysa bu yaklaşım gerçekten inançlı insanların şiddete karşı olduğunu göz ardı etmekte, inançları zayıf olanların daha çok şiddete meyilli olduğunu fark edememekte yani herkesi aynı kefeye koymaktadır. Günümüzde inançsız ya da inancı zayıf kimselerin ortaya çıkardığı ahlaki boşluk Fundamentalizmi ve şiddet kullanımını körüklemektedir. Üstelik hızlı modernleşme manevi açlığı beraberinde getirmektedir (Örneğin Kuzey Afrika, Rusya, Çin). Şiddet kullanılmasına karşı en etkin çare güçlü, ikna edici, şiddet içermeyen inançlardır; görecilik, Nihilizm, Lliberalizm değil (Etzioni, 2007, s.85-103).

Diğer taraftan insanlar yapmak zorunda olduklarına inanınca kitlesel öldürmeler gerçekleşmektedir (Örneğin Hitler, Stalin, Haçlılar). Medeniyet kavramı gelişmiş bir insan topluluğunu; İnanç sistemleri kavramı ise belli değerleri, ilkeleri, gelenekleri, örf ve adetleri göstermektedir. Etzioni dini ve seküler Savaşçıları bir

²⁴⁵ William Galston, 'Jews, Muslims and The Prospects of Pluralism', 2003 (Daedalus, 2003, S.132/3, s.73); J. J. Sutherland, 'Afghans Wary of Returning Virtue Police', 2006 (National Public Radio Morning Edition, 10 July 2006); Bruce Ackerman, *Social Justice in The Liberal State*, 1980; Simon Blackburn, *Truth: A Guide*, 2005; D. S. Browning, *Universalism vs Relativism: Making Moral Judgements in a Changing, Pluralistic and Threatening World*, 2006; Aktaran: Etzioni, 2007, s.93-97.

tarafıta, dini ve seküler Öğüt verenleri diğer tarafıta görmektedir. Seküler grupların dini gruplardan daha az şiddet kullanmaya meyilli ve daha rasyonel olduğu şeklindeki yaklaşım giderek değışmektedir. Gerçek tehlike kişilerin rasyonel olmayan, fanatik, şiddet içeren bir şekilde başkalarını ötekileştirmesi, böylece ‘ötekilere’ karşı baskı ve şiddet kullanılmasının meşrulaştırılmasıdır.

Savaşçılar kendi propaganda imkanlarını kullanmakta, şiddet kullanmaktan kaçınmamaktadır (Örneğin Stalin). Öğüt verenler ise hem dini hem seküler inançlarda görölmektedir. Kişilerin kendi hayatlarını kurtarmak için şiddet kullanmaları ise bütün inanç sistemlerinde ahlaki açıdan onaylanmaktadır. Düzen sağlamak için güç kullanımının artması ise rejim başarısızlığı olarak görülür çünkü iyi yönetilen toplumlar iknaya ve gönüllü uyuma dayalıdır (Etzioni, 1968; 1996, s.12; 2007, s.93-102).²⁴⁶

Etzioni bütün inanç sistemlerinin, ideolojilerin iknacı ve baskıcı alt sistemleri olduğunu öne sürmekte; dinlerden Hristiyanlık, Yahudilik, İslam ve Hinduizmi; seküler ideolojilerden Amerikan Medeni haklar hareketini ve Sosyalizmi karşılaştırmaktadır (Örneğin öğüt veren Müslümanların savaşçılardan daha fazla olması; Martin L. King’in ikna edici konuşması).

a.Hristiyanlık: Hristiyanlık Yahudilik içinde şiddete karşı bir grup olarak doğmuş, 300 yıl boyunca iknayı ve inananlar topluluğu oluşturmayı önemsemiştir. Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu’nun resmi dini olmasından sonra Hristiyanlık adı altında şiddetin meşrulaştırıldığı ya da şiddet içeren ve şiddet içermeyen yöntemlerin teoloji açısından tartışıldığı görölmektedir. O zamanlar Katolik Hristiyan Kilisesi üyeliği Roma vatandaşlığıyla bir tutulmaktadır.

Daha sonraları -ikna ve müzakerelerden sonra- şiddet kullanmayı en son çare olarak görenler kadar askeri çatışmaları dindarlık göstergesi sayan hatta sistematik olarak şiddet kullanmayı öneren yaklaşımlar da olmuştur. Avrupa’da Katolikler ve Protestanlar yıllarca savaşmıştır. Protestan mezheplerine karşı şiddet kullanılmasını,

²⁴⁶ William T. Cavanaugh, ‘Sins of Omission: What Religion and Violence Arguments Ignore’, 2004 (The Hedgehog Review, 2004, S.6/1, s.35); Dennis Wrong, *The Problem of Order: What Unites and Divides Society*, 1994; Aktaran: Etzioni, 2007, 93-100.

daha sonra da *Protestanların* kendilerine şiddet kullananlara ve dini görevlerini yerine getirmeyenlere karşı şiddet kullanmasını onaylayanlar olmuştur. Yani *din adına şiddet kullanılması meşrulaştırılmıştır. Dini özgürlükler* gündeme getirilmiş, dinin zorla empoze edilemeyeceği vurgulanmış; *puta tapanlara, Hristiyan olmayanlara ve inançsızlara* nasıl davranılacağı tartışılmıştır.

Zamanla *sekülerleşen Kilise* ve buna karşı isyanlar tartışma konusu olmuştur. *Katolikler ile Protestanlar* arasındaki şiddet içeren çatışmaları kınayan; gerçek inancın zorla olmayacağını, Batı tarihinin en temel karşıtlığının *dinsel hoşgörü ile buna karşı çıkanlar*, şiddeti ve öldürmeyi ön plana çıkaranlar arasında olduğunu vurgulayan daha hoşgörülü ve barışçıl yaklaşımlar görülmüştür. *Protestanlar ile Katolikler* arasında teolojik uzlaşma hiçbir zaman gerçekleşmese de, *karşılıklı saygı* anlayışının geliştirilebileceği, en azından *tüm Hristiyanların Tek bir Tanrı'ya inandıkları* konusunda hemfikir olunabileceği vurgulanmıştır.

b.Yahudilik: Diğer inanç sistemleri gibi *Yahudiliğin de iknayı ön plana çıkaran ya da şiddeti meşrulaştıran* alt sistemleri bulunmaktadır. *Tüm peygamberlerin* yeryüzünde *barışın* sağlanması için gönderildiğine inananlar kadar savaşı haklı çıkaranlar da bulunmaktadır. Yani *Savaşçılar ve Öğüt verenler* kendi açılarından *Eski Ahit'i* yorumlamaktadır.

Baskı ve ikna arasındaki karşıtlığın giderek arttığı görülmektedir (Örneğin 1948'den sonra İsrail'de *Dinsel milliyetçilik* yükselmiştir. Dolayısıyla bunlar barışı ve bireysel duyguları önemseyen, savaşı kesinlikle reddeden, sorunlara barışçıl çözümler bulunması, dinin gelişmesi, modern çağa uyum sağlaması gerektiğini belirten; eşitlik, adalet, ahlak eğitimi, sevgi, sempati, vb. konulara öncelik veren *Reformcu Yahudilerden* yani barışçıl alt sistemlerinden farklılaşmaktadır.).

Buna karşılık *şiddet kullanmayı meşrulaştıran*, okullarda, kültürel kurumlarda, bölgesel kurul toplantılarında etkinlik gösteren, *Yahudi çıkarlarını* korumak için şiddet kullanmanın asla kötü olmadığını düşünen hatta *şiddet kullanmayı kutsallaştıran*, ordunun işini yapmadığını, kendilerinin onlara yardım ettiğini söyleyen *yasadışı gruplar* ve *diğer Yahudi gruplara da şiddet uygulayan*, diğer grupların sinagoglarını

yakıp yıkan *Yahudi dini gruplar* da vardır (Örneğin *Gush Emunim The Bloc of Faithful, Jewish Holy Warriors, Kach*). Kısacası dini inanç sistemi olan *Yahudilikte de iknacı ve baskıcı alt sistemler* bulunmaktadır (Etzioni, 2007, s.103-120).²⁴⁷

c.*Hinduizm*: Hint medeniyetine, Hint tarihine bakıldığında *Hintliler* kendilerini diğer dinlerdeki gibi yaygın, dini uygulamaları ve inançları ortak olan *tek bir dine ait görmemektedir. İkna edici ve baskıcı alt sistemler Hinduizm 'de de görülmektedir.*

Hint kültürüne adaptasyonu, manevi ve ahlaki gelenekleri, etik karar almayı önemseyen; siyasal yaşama katılmayı ibadet sayan,*dini çoğulculuğun*, hoşgörünün pasif değil aktif olduğunu, *tüm dinlere saygı* duyulması gerektiğini savunan gruplar kadar; dini kimlik ile milliyetçiliği özdeşleştiren, başka dinlere mensup kişilerin Hintli olamayacağını, Hindistan'da yaşamamaları gerektiğini düşünen, *din değiştirenlere, misyonerlere, Hintli olmayanlara ve alt kastlardan olanlara şiddet kullanmayı meşrulaştıran* gruplar da bulunmaktadır (Örneğin baskıcı Hint milliyetçi inançları ve iknacı Hint çoğulcu inançları; *Hinduizmin savaşı* yönüne ağırlık veren Nathuram Godse, şiddet içermeyen yönüne ağırlık veren Mohandas Gandhi).

d.*İslam*: Etzioni diğer inanç sistemlerinde olduğu gibi İslamda da *hem iknacı hem şiddeti meşrulaştıran alt sistemler* bulunduğunu öne sürmektedir. *İknayı* ön plana çıkaran görüşlerde *Allah'a karşı sorumluluklar* ve görevler gündeme getirilmekte, mücadelede şiddete yönelik çağrışımlar yapılmamaktadır. Diğer taraftan *İslamın* Batıyla sürekli çatışma içinde olduğu, şiddet içerdiği, *Medeniyetler çatışmasına* yol açtığı, *Batı ile İslamın bir arada bulunamayacağı*, dünyada barış ve istikrarın sağlanmasında *İslamın* tehdit oluşturduğu şeklindeki yaklaşım gündeme gelmektedir (Örneğin Samuel P. Huntington). *Şiddet kullanmakla inançlı olmayı bir tutan* gruplar da bulunmaktadır (Örneğin Afganistan, Libya).

²⁴⁷ Ed. Menachem M. Kasher, *Israel Passover Haggadah*, 1950, s.94; Michael Meyer, *Response to Modernity: A History of The Jewish Movement*, 1998, s.387; Ian Lustick, *For The Land and The Lord: Jewish Fundamentalism in Israel*, 1988; James D. Hunter, 'Fundamentalism: An Introduction to a General Theory', 1993 (Ed. Laurence J. Silberstein, *Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective*, 1993, s.33); Ehud Sprinzak, 'The Politics, Institutions and Culture of Gush Emunim', 1993 (Ed. Laurence J. Silberstein, a.g.e. 1993, s.143); Larry Derfner, 'Unheavenly Flames', 2000 (Jerusalem Post, 30 June 2000, B.B1); Aktaran: Etzioni, 2007, s.103-120.

Oysa *Ölçülü Müslümanlar* baskıyı ya da şiddet kullanmayı değil, *İnsan haklarını* ön plana çıkarmakta, *Liberal demokrasiyi* desteklemekte ve teröre karşı çıkmaktadır. İkna etmenin önemi, ikna olmadan gerçek inancın olmayacağı, baskı ya da zorlama olmadan *İslamı* benimsemenin değeri vurgulanmakta, başkasının kalbinde olanı değiştirmeye kimsenin gücünün yetmeyeceği belirtilmektedir.

Diğer taraftan *dinsel hoşgörü*, farklılıklar, herkesin farklı şekillerde inanabileceği, *Müslüman olmayanlara din özgürlüğü* tanınması, kişinin kendi nefsiyle mücadelesinin önemi, *İslamın hoşgörü dini* olduğu, cahilce davranışlardan uzak durmak gerektiği, dengeli, ölçülü davranmanın ve adaletin önemi vurgulanmaktadır. Kısacası iknacı ve baskıcı yorumlar, *Öğüt verenler ve Savaşçılar* arasındaki fark *İslam alt sistemlerinde de görülmektedir*.

Üstelik *Müslümanlar* arasında *şiddeti destekleyenlerin oranı oldukça azdır*; siyasal sistemde *dini liderlerin* yer alması istenmekte, okullarda *din eğitimi*, kadın hakları, vb. önemsenmektedir (Örneğin intihar saldırılarının, kadınlara karşı şiddetin desteklenme oranı. Pew Global Attitudes Survey, 2002).

Kısacası Müslümanların çoğunluğu *şiddetin meşrulaştırılmasına karşı çıkmakta*, şiddet içerikli davranışları ve eylemleri desteklememektedir; dolayısıyla savaşçı değil iknacıdır. Demokrasiyi, bireysel hakları destekleme oranı değişmekte; *demokrasi ve İslam* arasındaki benzerlikler, farklılıklar, *sekülerleşme, modernleşme, din özgürlüğü, dinde zorlama olmaması, dinsel hoşgörü*, ‘Sizin dininiz size benim dinim bana’ yaklaşımı, hoşgörünün sınırları, kadınların toplumdaki yeri gibi konular tartışılmaktadır (Örneğin Mısır, Pakistan, Türkiye).

Etzioni özellikle *üstün Batı medeniyetiyle daha az gelişmiş diğer medeniyetler arasında* olduğu öne sürülen Huntington’un *Medeniyetler çatışması yaklaşımının* ahlaki açıdan yanıltıcı, iç ve dış siyasette problemlili bir yaklaşım olarak görmektedir. *Gerçek mücadelenin ikna etmeyi önemseyenlerle şiddet kullanmayı meşrulaştıranlar yani Öğüt verenlerle Savaşçılar arasında olduğunu*; hem şiddetin meşrulaştırılmasının hem insan onurunun önemsenmesinin *bütün medeniyetlerde görüldüğünü* belirtmektedir (Etzioni, 2007, s.135-151).

Seküler toplumsal değişim teorileri açısından ise yine iknacı ve baskıcı yaklaşımlar görülmektedir (Örneğin *Amerikan Medeni Haklar Hareketi, Sosyalizm*).

a.*Amerikan Medeni Haklar Hareketi: Amerikan Medeni haklar hareketi* organizasyonlarının ve liderlerinin bazıları toplumsal adaletin sağlanmasında *şiddet kullanmayı haklı bulmuş, bazıları ise buna karşı çıkmıştır* (Örneğin Malcolm X, Robert Williams, Huey P. Newton; *Black Panther Party, Nation of Islam*; Martin L. King, James Farmer, James M. Lawson; *Southern Christian Leadership Conference, Student Nonviolent Coordinating Committee, Congress of Racial Equality*).

Bir tarafta *siyahların özgürleşmesinde* diğer yöntemlerle birlikte *şiddet kullanmaya* da gerek duyulabileceğini, acı çekmeye katlanmayı gerektirecek bir inançları olmadığını, ırk ilişkilerinde *devrim* gerektiğini, devrimlerin de uzlaşmayla yapılmadığını belirten (Örneğin Malcolm X. *After the Bombing, Malcolm X Speaks*, George Breitman, 1965); diğer tarafta *şiddetin* beyazlarla siyahlar arasında *düşmanlığı*, nefreti arttıracaklarını belirten, ırklar arasında *entegrasyonu*, tüm Amerikalıların haklarını savunan ve iknayı ön plana çıkaran (Örneğin Martin L. King), ırkçı engelleri bir tarafa bırakmak gerektiğini, *şiddet içermeyen, uzlaşmacı ve adaletli yaklaşımı* destekleyen görüşler bulunmaktadır (Etzioni, 2007, s.120-134).

Şiddet kullanmama, sevgi ve nezaket dini ve ahlaki açıdan haklı çıkarılmakta, toplumsal değişimde ikna etmenin çok daha etkin bir yöntem olduğu vurgulanmaktadır.²⁴⁸

b.*Sosyalizm: İknacı ve baskıcı görüşler* açısından değerlendirildiğinde, bir tarafta *Kapitalist* sistemi yıkmak, yeni bir düzen kurmak için *şiddeti haklı çıkaran Devrimciler*; diğer tarafta *işçi sınıfına* adalet sağlanmasını, barışçıl, aşamalı değişimi öngören ve *iknayı ön plana çıkaran Reformcular* görülmektedir.

²⁴⁸ James M. Lawson, 'We Are Trying to Raise The Moral Issue', 1965 (Ed. Francis L. Broderick & August Meier, *Negro Protest Thought in The 20th Century*, 1965, s.278); George Breitman, 'After The Bombing', 1965 (Ed. G. Breitman, *Malcolm X Speaks: Selected Speeches and Statements*, 1965, s.9, 12, 57, 165); Howell Raines, *My Soul Is Rested: Movement Days in The Deep South Remembered*, 1983, s.79; John S. Havley, 'Ayodhya and The Robble of Religion', 1993 (SIPA News, 1993, S.6/2, s.3); M. L. King, 'Pilgrimage to Nonviolence', 1958 (Stride Towards Freedom, 1958); Martin L. King, *Why We Can't Wait?*, 1964, s.29; Aktaran: Etzioni, 2007, s.120-134.

Şiddeti meşrulaştıranlar -Marx teorisindeki gibi- önce burjuva ile feodal aristokrasi, sonra proletarya ile burjuva arasındaki kaçınılmaz *çatışmalar* öngörmektedir. *Devrimci şiddetin* dönüşüm gücü oluşturduğu, devrimin kaçınılmaz olarak şiddet içerdiği, terör politikası olmadan *Sosyalist* rejimin gerçekleşemeyeceği, işçi sınıfının üstünlüğünün ve devrimci diktatörlüğün kabulü, proletaryanın yönetici sınıfına dönüşmesi için eğitilmesi, *Sosyalist* rejimin korunması için baskı gerektiği belirtilmektedir. Kısacası *şiddet içeren Sosyalizmde güç kullanmadan devrimin gerçekleştirilemeyeceği* belirtilmektedir.

Buna karşılık *ikna edici Sosyalistler* şiddete ve güç kullanılmasına *karşı* çıkmakta, *Liberal demokratik* düzende işçi sınıfının siyasal *eğitiminin* mümkün olduğunu, şiddet kullanmanın psikolojik yan etkileri görüldüğünü, insanlıkla ilgili problemlerin sadece işçi sınıfı problemlerine dönüştürüldüğünü oysa işçilerle sermaye sahiplerinin ille de *çatışma* içinde olması gerekmediğini belirtmektedir. Çünkü işçiler hükümette kendi temsilcilerini seçebilir ya da yasalar çıkarabilirler. Ayrıca demokratik işçi devriminden, işçi sınıfının çıkarlarının toplumun genelinin çıkarlarıyla ilgili olmasından, diğer toplumsal sınıfların da önemsenmesinden ve değişimin demokratik süreçlerle gerçekleşmesinden bahsedilmektedir (Etzioni, 2007, s.104-134).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmamızda *Sosyolojideki, özellikle Amerikan Sosyolojisindeki son gelişmelerin neler olduğu* sorusuna cevap aranmış ve Etzioni'nin çalışmaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu gelişmelerin ülkemizdeki *hem Sosyoloji hem Din Sosyolojisi* çalışmalarına ışık tutabileceği, yeni bir bakış açısı kazandırabileceği görülmüştür. *Etzioni'nin yaklaşımlarının modernleşme sürecindeki toplumların ve postmodern toplumların yaşadığı sorunlara çözüm önerileri getirip getiremeyeceği* sorgulanmış, bunların en azından bir alternatif olarak değerlendirebileceği görülmüştür.

Özellikle *Toplulukçuluk yaklaşımının modern ve postmodern toplumların karşılaştığı aşırı bireyselleşme, yalnızlaşma, insan ilişkilerinde yüzeysellik, yabancılaşma ve sahtecilik gibi problemlerinin çözümünde yardımcı olup olamayacağı* irdelenmiş, *Amerikan toplumu ve Türk toplumu* arasındaki farklılıklar da dikkate alınarak daha detaylı ve karşılaştırmalı araştırmaların yapılabilmesi, toplum yapımıza uygun çeşitli düzenlemelerin faydalı olabileceği sonucuna varılmıştır (Örneğin kamusal alanda herkesin katılabileceği ve yararlanabileceği ortak paylaşım alanlarının oluşturulması; Eğitim, sağlık, vb. sektörlerde *Toplulukçu* uygulamalar).

'Etzioni'nin öne sürdüğü *Aktif Toplum ve Toplumsal Özdenetim Teorisi*'ndeki *Aktif Toplum günümüzde postmodern toplumlar için bir alternatif oluşturabilir mi?*' sorusuna da cevap aranmış, *Aktif toplum modelinin* ne kadar gerçekleşeceğini zamanla görüleceği, bunun toplumların ve bireylerin kendi tercihlerine bağlı olduğu, tarihsel gelişmelerin ve değişimlerin etkisiyle belli oranda yönlendirme ve özdenetim gerçekleşse de- bunun teoride belirtilen boyutta gerçekleşmesinin yani *çoğunluğun çoğu zaman aktif olduğu* bir toplumun idealist bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Ancak yine de bu, *Aktif toplum* oluşturma mücadelesinin önemini yadsımak anlamına gelmemektedir çünkü *Aktif toplum teorisi* bilgi, güç, toplumsal ilişkiler ve toplumsal özdenetim açısından mevcut bilimsel birikime yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Diğer taraftan 'Etzioni'nin *Uyum teorisi* ve *Kompleks organizasyonlar sınıflandırması* günümüzdeki organizasyonlar için kullanışlı mıdır, dini organizasyonlarla ilgili araştırmalarda kullanılabilir mi?' diye sorgulandığında,

organizasyonların ve kurumsallaşmanın hızla arttığı günümüz toplumları için kompleks organizasyonlarla ilgili detaylı çalışmalar oldukça kullanışlı görünmektedir (Örneğin *dini organizasyonların* normatif içeriği zaten bilinmektedir ancak bunların eğitim, siyaset, ekonomi, vb. alanlarda çalışmaları, diğer topluluklarla ilişkileri araştırılabilir.).

Ayrıca bu çalışmamızda *modernleşme* sürecindeki ya da bunu aşmış toplumların, günümüz *postmodern toplumlarının* içinde bulunduğumuz tarihsel süreçten etkilendiği ve toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik, bilimsel, dinsel ve ahlaki açıdan bazı problemlerle karşılaştığı varsayımı doğrulanmıştır. Etzioni'nin yaklaşımlarının *Sosyolojiye* yeni bir bakış açısı kazandırdığı, yeni tartışmaları gündeme getirdiği, çözüm önerileri sunduğu görülmüştür. Çünkü Etzioni'nin ele aldığı konular özellikle günümüz toplumlarının problemleriyle doğrudan alakalıdır.

Üstelik kendine has bir yöntemi, kendi teorileri ve kavramları bulunmaktadır. Çok sayıda eserinin farklı dillere çevrilmiş olması, görüşlerinin çok sayıda eleştiri alması, uzun süren tartışmalara sebep olması yani bilimsel alanda yankı uyandırması da bunun bir göstergesidir. Etzioni'nin görüşleri, yazıları ve makaleleriyle ilgili onlarca kitap ve makale yayınlanmıştır (Örneğin David Sciulli, *Etzioni's Critical Functionalism: Communitarian Origins and Principles*, 2011).

Bazı araştırmalarında teorik ve ampirik çalışmaları birleştirmesi de, daha sonraki çalışmalara ışık tutabileceğini göstermektedir. Etzioni'nin tarihsel ve analitik çalışmaları birleştirmesiyle, öne sürdüğü Makro Sosyoloji ağırlıklı teorileriyle, postmodern dönem Amerikan Sosyolojisinde önemli bir yeri olduğu, geçmişteki bilgi birikimini günümüze taşıdığı ve önemli bir misyonu yerine getirdiği söylenebilir.

Amerikan toplumunun -çokuluslu, çokkültürlü yapısı, dini ve ahlaki yapılanmada çeşitlilik göstermesi, organizasyonlarının yaygınlığı, bilimsel, teknolojik ve ekonomik alanda gelişmişlik seviyesi gibi- kendine has özelliklerinin Amerikan Sosyolojisinin gelişimini hızlandırdığı varsayımı da doğrulanmaktadır. Çünkü bu toplumda ortaya çıkan özgün toplumsal yapılanma ve sosyolojik bakış açısı kendi başına çok detaylı çalışmalara öncülük ve kaynaklık edecek şekildedir. Konuyla ilgili

literatür epey kapsamlıdır. Üstelik günümüzde Amerika'daki çok sayıda üniversitede ve enstitüde yapılan araştırmalar da bu çizginin devam ettirildiğinin bir göstergesidir.

Pek çok toplumda olduğu gibi, *toplumumuzda da modernleşme sürecinden etkilenme olduğu ve bu sürecin postmodern toplum yapısıyla iç içe geçmiş bir şekilde devam ettiği* varsayımı da doğrulanmıştır. Çünkü çağımızda artık bir bölgedeki toplumsal gelişmelerden diğer bölgelerdeki kişiler kolayca etkilenmekte, iletişim ve teknolojiadaki gelişmeler bilgiye ulaşmak isteyenlere bu imkanı kolay ve hızlı bir şekilde sağlamakta; Etzioni'nin *bilginin* çok önemli bir güç olduğu öngörüsü doğrulanmaktadır (Örneğin Orta Doğu'daki son gelişmelerde internet kullanımının rolü).

Dolayısıyla *Amerikan Sosyolojisindeki son gelişmelerin, Etzioni'nin çalışmalarının ülkemizdeki Sosyoloji çalışmalarına da katkı sağlayacağını* varsayılması haklı bir gerekçeye dayanmaktadır. *Toplulukçuluk yaklaşımı postmodern toplumların sıkıntılarını hafifletebilecek gerçekçi bir yaklaşım* gibi görünmektedir. Üstelik *Toplulukçuluk hareketinin* ortaya çıkmasının ardından geçen 20 yılda *Toplulukçuluk* çalışmaları çok kapsamlı bir şekilde, hızla devam etmiştir ve günümüzde de devam etmektedir. Dünyanın pek çok yerinden katılım sağlanmış, yazılı basın ve internet aracılığıyla bu yaklaşım dünyaya tanıtılmıştır.

Kısacası bu çalışmada günümüz dünyasında karşılaşılan problemlere çözüm önerileri sunan *Toplulukçuluk yaklaşımı* ile Etzioni'nin teorileri ve görüşleri ele alınmıştır. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan *Toplulukçuluk yaklaşımını* anlayabilmek için bu yaklaşımın öncülerinden sayılan Etzioni'nin görüşleri, 1950'lerden itibaren yazdığı çok sayıda kitap ve makale incelenmiştir. Ayrıca görüşlerine yapılan eleştiriler, kendisinin bu eleştirilere verdiği cevaplar, uzun süren tartışmalar ve gündeme getirilen konular ana başlıklar altında bir araya getirilmiştir.

Bu çalışmamızda genelde *postmodern toplumlardaki*, özelde ise *Amerikan toplumundaki* gelişmeler ele alınmıştır. Ancak aynı tarihsel dönemdeki modern ve postmodern toplumların farklı gelişim aşamalarında bulunabileceği (Örneğin Amerikan toplumu ve Batı toplumları); modernleşme, endüstrileşme ve sekülerleşme gibi

süreçlerden farklı oranlarda etkilenebileceği unutulmamalıdır (Örneğin *Batı toplumları* ve *Doğu toplumları*).

Etzioni *modernleşmenin* beraberinde getirdiği sancıları hala bünyesinde taşıyan *postmodern toplumların* sorunlarına çözüm olarak *Aktif toplum* alternatifini sunmuş, *Aktif toplum* ve *Toplumsal özdenetim teorisiyle*, *Duyarlı toplumu* önemsemesiyle dikkat çekmiştir. *Aktif toplum* ve *Toplumsal özdenetim teorisinde* tarihsel bağlamda ortaya çıkan *çağdaş medeniyeti* kendi koşulları içinde, tarihsel ve analitik açıdan ele almakta, karşılaştırmalar yapmaktadır. Ancak bu teoride *siyasal alanda aktifliğin* vurgulanması, insanoğlunu yakından ilgilendiren diğer alanların geri planda kalması, belki de Etzioni'nin diğer teorileri ve yaklaşımları kadar dikkat çekmesini engellemiştir denebilir. Çünkü yıllar sonra ortaya çıkan *Toplulukçuluk yaklaşımı* çok daha fazla desteklenmiştir.

Etzioni, Weber'in öngördüğü *bürokratikleşmenin* hızla arttığını, günümüzdeki toplum modelinin *Organizasyon toplumu* olduğunu, artık *kompleks organizasyonların* hayatımızda önemli bir yer edindiğini belirterek, *Uyum teorisini* geliştirmiş, bu teorik görüşlerini ampirik çalışmalarla birleştirmiştir (Örneğin Amerikan toplumunda irili ufaklı binlerce organizasyon bulunmaktadır. Ülkemizde ise son dönemlerde *Sivil toplum kuruluşlarının* sayısında artış gözlenmektedir.). Tönnies'in *Gemeinschaft* ya da *Gesellschaft* toplumundan farklı ancak bu ikisinin de özelliklerini zaman zaman gösterebilen *karma* bir toplum yapılanmasını, çok sayıda topluluk oluşturmaya müsait ve topluluklar arası ilişkilere açık bir toplum modelini öngörmektedir.

Diğer yandan *toplumu* ve *toplulukları* çok önemseydiğinden, toplumu bütün sorunları kendi içinde çözebilecek bir mekanizma olarak gördüğünden Durkheim'i ve organizasyonlarla ilgili araştırmalarında *Yapısalcı-İşlevselci yaklaşımından* dolayı Parsons'u izlediği de söylenebilir. Amerikan toplumunu örnek bir toplum modeli gibi gördüğünden Alexis de Tocqueville'nin peşinden gittiği düşünülmüştür. Ancak *Toplulukçuluk yaklaşımının* kendine has olduğu, mevcut tarihsel ve toplumsal koşullar sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir.

Aktif toplum ve Duyarlı toplum modelleri tamamen *postmodern* dönem koşulları açısından geliştirildiğinden, bu modeller yeni kabul edilebilir. *Siyasal birleşme teorisi* de *postmodern toplumlar* için geliştirilmiştir ve daha sonra gündeme gelen uluslar arası alanda *Toplulukçuluk yaklaşımı* bunun bir uzantısı gibidir.

Etzioni'nin onyıllarca süren çalışmalarının ürünü sayılabilecek *Toplulukçuluk yaklaşımı*, diğer görüşlerine göre daha çok dikkat çekmiş, taraftar toplamış ve destek görmüştür. 21. Yüzyılın başında dünyadaki gelişmeler onu haklı çıkarıyor gibi görünmektedir (Örneğin uluslar arası yapılanmaların mevcut problemlere çözüm üretmediği, yaptırım gücünün olmadığı, uluslar üstü yapılanmalara ihtiyaç duyulduğu görüşü desteklenmekte ve *Eski sistem* sorgulanmaktadır.).

Etzioni *postmodern* dönemde insanın hızla artan yalnızlığına, bencilliğine, duyarsızlığına, yabancılaşmasına, sahteciliğe ve aşırı bireyselleşmeye çare olarak *Toplulukçuluk yaklaşımını* geliştirmiş, artık *Ben-Sen* ya da *Ben-Öteki* gibi yaklaşımları bir tarafa bırakıp, hayata *Ben-Biz* paradigmasıyla bakılması gerektiğini vurgulamıştır. *Toplulukçuluk görüşlerine* tamamen yeni denemez çünkü toplumdaki sorunların ve toplumsal anlamda duyarlılıkların önemsenmesi konusunda sosyologlar uzun bir zincirin halkaları gibi düşünülebilir.

Toplumu önemseyen ve öncelikli hale getiren Durkheim ve Tönnies gibi, Sosyolojinin babalarına *İlk Toplulukçular*; günümüzdekilere ise *Yeni Toplulukçular* denmektedir ancak son dönemde *Duyarlı Toplulukçular* tabiri yaygınlaşmaktadır. *Yeni Toplulukçular* -Batı dışı toplumlardaki gelişmelerin örnek gösterilebileceği, toplumu bireye karşı öncelikli hale getiren- *Asyalı Toplulukçulardan* farklıdır çünkü bireyin topluma, toplumun bireye baskısına karşı çıkmakta ve *dengeli* yaklaşımı savunmaktadır.

Toplulukçuluk yaklaşımında günümüz toplumlarının ihtiyaçları önemsenmekte, problemlerine çözüm önerileri getirilmektedir. İnsanların yalnızlığını tamamen ortadan kaldıramasa da, en azından topluluklar içinde daha aktif bir şekilde bulunan, çevresinin ve başka insanların daha çok farkında, bilinç seviyesi yüksek bireyler yetişmesine olanak sağlayan ve daha huzurlu bir toplum hedeflenmektedir (Örneğin park bahçe düzenlemelerinden sosyal paylaşım sitelerinin hayatımızdaki yerine kadar pek çok

Toplulukçu düzenleme yapılması gündeme getirilmektedir.). Bu toplumda bireyler birbirlerine karşı daha saygılıdır, temel hak ve özgürlükler önemsenmektedir, hem bireyin hem toplumun çıkarları dengeli bir şekilde açıkça ortaya konmaktadır.

Toplulukçuluk yaklaşımının gerektirdiği uygulamaların *çoğunluğun azınlığa baskısına* dönüşebileceği (Örneğin *Otoriteryanizm*), insanların bireysel özgürlüklerini sınırlandıracağı, topluluğun değerlerinin net olmadığı, her topluluğun farklı değerleri olabileceği, dolayısıyla bu değerlerin birbirleriyle her zaman örtüşmeyebileceği hatta çatışabileceği, bu değerleri her toplum kendisi belirleyecekse bunun da sakıncaları görülebileceği üzerinde durulmuş, çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Ancak bu ihtimal yani çoğunluğun azınlığa hatta bazı durumlarda *azınlığın çoğunluğa baskısı* ihtimali her zaman mevcuttur (Örneğin bu azınlığın toplumdaki gücü ve konumu üst seviyedeysse).

Yine de Etzioni'nin sanki toplumun tümü bilinçli, belli değerlere sahip, kendinin olduğu kadar başkalarının haklarını da önemseyen insanlardan oluşuyormuş gibi *toplulukları* çok önemsemeyen -her derde deva sihirli bir değnek gibi gören- yaklaşımı, bunların her zaman *iyilik* adına bir araya gelmeyebileceği gerçeğini göz ardı etmektedir denebilir (Örneğin yasadışı terör örgütleri). Dolayısıyla toplulukları aşırı önemseyip, bireyleri pek önemsememekle eleştirilmiştir (Örneğin *Toplumsal özdenetimden* bahsedilmekte ancak *bireysel özdenetimden* söz edilmemektedir.). Ancak zamanla görüşlerini değiştirmiş, daha dengeli bir yaklaşımı, *Duyarlı toplulukçuluğu* savunmuştur (Örneğin özel hayatın sınırları ve kamu yararı konusundaki araştırmalar).

Üstelik *toplulukların güç dağılımına* göre hareket edebileceği, topluluğun diğer üyeleri üzerinde ciddi bir baskı oluşturabileceği, '*Çoğunluk, Biz böyle düşünüyoruz*' diyerek belki çok daha makul ve insancıl çabaları engelleyebileceği, bir taraftan insanları bir araya getirmeye çalışarak *Toplulukçu bir yaklaşım* sergilenirken, diğer taraftan aynı toplulukların çok sayıda '*Ötekiler*' üretebileceği; her topluluğun kendi gücüne, kapasitesine, maddi ve manevi servetine, toplumdaki desteklenme oranına, üye sayısına, vb. göre bunları çok kolay *dışlayabileceği* unutulmamalıdır (Örneğin *Çoğunlukçuluk*). Ayrıca topluluklar toplumsal barışı tehdit eder boyutlara gelir ve güç kazanırsa ne olacağı, toplulukların ve grupların özerkliğinin boyutları tartışılmaktadır.

Etzioni *yasal düzenlemelerle ve yüksek bilinç ve konsensus* seviyesiyle bu gibi sorunların aşılabileceğini düşünmektedir. Haklarla sorumlulukların dengelenmesini önermekte, genelde *dengeli yaklaşımı ve orta yolu* benimsemekte, aşırı yaklaşımları onaylamamaktadır. *Radikal ya da fundamentalist değil, ölçülü* bir yaklaşımı savunmakta, *yasalara karşı gelmeyen grupların ve toplulukların desteklenmesini*, mümkün olan en geniş katılımın sağlanarak toplumsal konsensus sağlanmasını, herkesin yararına olacak düzenlemelere öncelik verilmesini, bireysel haklarla birlikte ‘ötekilerin’ haklarının da farkına varılmasını, hem kişisel hem toplumsal sorumlulukların dikkate alınmasını yani *herkesin -ama herkesin- üzerine düşeni yapmasını* önemsemektedir (Örneğin Amerikan mahkemelerinde gerektiğinde *jüri*lik yapma sorumluluğu. Bizim toplumumuzda böyle bir uygulama olmasa da, adaletin yerini bulması için dürüstçe *şahitlik* edecek bireylere her zaman ihtiyaç vardır.).

Etzioni *gönüllü katılımı ve gönüllü bağlılığı* çok önemsemektedir ki, bu durum bizim toplumumuzdaki *Vakıf kültürünü* akla getirmektedir. Ayrıca son dönemlerde *Sivil toplum kuruluşlarının*, gönüllü birliklerin, derneklerin sayısındaki ve gönüllü katılımlardaki artış dikkat çekicidir (Örneğin gönüllü doktorların Afrika ülkelerinde ücretsiz tıp hizmeti vermesi).

Ancak Amerikan toplumuyla karşılaştırıldığında, ülkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının henüz yapılanma sürecinde olduğu, oradaki kadar yaygın ve nüfuz sahibi olmadığı görülmektedir. Yine de artan iletişim, bilgi birikimi, internet, vb. aracılığıyla bilgi paylaşımı en hızlı şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenle hem ülkemizde hem diğer ülkelerde *sivil toplum kuruluşlarının* sayısı hızla artabilir (Örneğin son dönemde Arap dünyasındaki gelişmeler).

Ayrıca toplumumuzda zaten bilinen *vakıf kültürünün* geliştirilmesi ve yardımlaşma, paylaşma, dayanışma, merhametli ve adaletli olma gibi değerlerin yeniden canlandırılması sağlanabilir, gönüllü çalışmalar devlet tarafından desteklenebilir, teşvik edilip özendirilebilir (Örneğin aşevlerinin, bilgi evlerinin ve sığınma evlerinin kurumsallaşmasının desteklenmesi, ekonomik teşvik ve vergi indirimi sağlanması; Yasal düzenlemeler).

Öte yandan Etzioni'nin *gönüllü katılımların ve bağlılıkların* genellikle *dini ya da ahlaki* temellere dayandığı gerçeğini gözardı ettiği söylenebilir. Belli *değerlere* bağlılık olmadan insanların gerektiğinde kendi çıkarlarından fedakarlık etmelerini, toplum yararına çalışmalarını, gönüllü kuruluşlarda görev almalarını beklemek pek gerçekçi görünmemektedir (Örneğin *Sosyal sorumluluk projelerine* katılma). Zaten *Toplulukçular* kendi görüşlerine dini olmasa da -ki böyle bir çabaları yoktur- sağlam bir *ahlaki altyapı* oluşturamamakla eleştirilmişlerdir. Ayrıca insanların ve toplulukların gönüllü bağlılığı ya da katılımı sağlanamadığında nasıl bir yol izleneceği de tartışılmaktadır (Örneğin ahlak kurallarına ve yasalara uyma konusunda isteksizlik).

Dünyanın bir tarafında insanlar obeziteyle nasıl mücadele edeceklerini düşünürken, diğer tarafta açlıktan ölmekte, açlık ya da yoksulluk sınırında yaşamaktadır (Örneğin ülkemizde obezite oranı 1/3'e yükselmiştir.). Oysa Etzioni'nin desteklediği *Gönüllü sadelik yaklaşımı* günümüzde hem ülkemizde hem dünyada hızla artan *tüketim kültürünün* sınırlarının belirlenmesine, tüketim çılgınlığının frenlenmesine, *tüketimde bilinçlenmeye*, kaynakların israf edilmemesine, ihtiyaçlara öncelik verilip gösterişten uzaklaşılmasına yardımcı olabilir (Örneğin sosyal yardım kuruluşlarının desteklenmesi, gönüllü katılımların özendirilmesi, düzenli yayınlarla toplumsal bilincin artırılması).

Öte yandan belli bir refah seviyesinin üstüne çıkmamış toplumlarda *Gönüllü sadelik yaklaşımının* desteklenmesi zor bir ihtimal gibi görülmektedir. Çünkü tüketim çılgınlığı ya da hırsı sadece zenginlerin değil, yoksulların da bir problemidir (Örneğin marka takıntısı ya da gösteriş merakı). Renkli vitrinler, albenisi yüksek ürünler, indirimler, kampanyalar ve diziler tüketimi teşvik etmektedir (Örneğin TV dizilerindeki yaşam standartları genellikle orta ya da üst seviyededir.).

Böyle bir ortamda ancak *israf etmeme* bilincine sahip bireyler bazı arzularından vazgeçebilir ya da ihtiyaçtan ötesini başkalarıyla paylaşabilir (Örneğin Ramazan ayında yoksullara yardım oranı artmakta ancak diğer aylarda aynı hassasiyet pek gösterilmemektedir ya da kışın evsizler -malesef ki- ancak dondurucu soğuklar sırasında hatırlanmaktadır.).

Kısacası bireysel çabalar yetersiz kalmaktadır, toplumda refah seviyesini arttıracak düzenlemeler, aynı zamanda *Toplulukçu yaklaşımın* önünü açabilir. Her ne kadar Etzioni *gönüllü sadeliği* İleri kapitalist toplumlar için öngörse de, *herkesin* israftan uzak durması o toplumda gereksiz harcamaların hızını kesebilir, gösterişten uzak ve daha dengeli bir toplum yapılanmasını destekleyebilir.

Etzioni *aileyi*, evlilik danışmanlığını, eşler arasındaki, ebeveynlerle çocuklar arasındaki ilişkileri, aile bireylerinin komşularla, içinde bulundukları grupla, toplulukla ve toplumla ilişkilerini; çocukların eğitimini, iyi yetiştirilmesini önemsemektedir. Aile kurumu insanlık tarihi boyunca önemini korumuştur, modernleşme ve postmodern yaşam tarzı da bu olguyu değiştirmemiştir (Örneğin evlilik kurumu hem toplumumuzda hem pek çok toplumda hala önemini korumakta; boşanma oranları artsa da boşanmaların çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirilmeye çalışılmaktadır.).

Dolayısıyla Etzioni'nin bu konudaki yaklaşımları detaylı çözüm önerileri sunduğundan günümüz toplumlarındaki anne babaların, çocukların, aile ilişkilerinin geliştirilmesinde ve iyileştirilmesinde yardımcı olabilir. Sonuçta huzurlu ailelerden oluşan toplumların yaşam tarzları ve gelecekte beklenenleri de daha farklı olacaktır (Örneğin aile danışmanlığı, evlilik danışmanlığı gibi uygulamalar yasal olarak desteklenebilir, aileler talep ettikleri takdirde uzman danışmana yönlendirilebilir.).

Etzioni *eğitimi*, herkese eğitimde fırsat eşitliği sağlanmasını, potansiyeli yüksek çocukların ortaya çıkarılıp yetiştirilmesini (Örneğin karizma potansiyeli olan zeki çocuklar), bilimsel projelere olduğu kadar toplumsal projelere de kaynak ayrılmasını önemsemekte, geleceğin toplumlarında sosyologların önemli bir yeri olacağını düşünmektedir (Örneğin ülkemizde Fen liselerinin başarısı bilinmektedir. Dolayısıyla benzer seviyede eğitim veren Sosyal bilimler liselerinin sayısı arttırılabilir.).

Günümüzde *okulların toplumsallaştırma* işlevini daha iyi yerine getirebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasını, hem bilimsel konuların hem değerler eğitiminin okul müfredatlarına koyulmasını, kamu hizmetinin önemsenmesini, toplumsal alanlarda her türlü ayrımcılığına karşı çıkılmasını (Örneğin okullarda,

işyerlerinde) ve '*insan değeri*' ortak paydasında birleşmeyi önermektedir (Örneğin topluluklarda ya da toplumda hangi değerlerin önemseneceğiyle ilgili tartışmalar).

Bu yaklaşım *okulların* bireyleri toplumsallaştırma işlevinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir (Örneğin *değerler eğitimi* konusu ülkemizde de eğitim müfredatlarına dahil edilmeye çalışılmaktadır.). Eğitim kurumlarında değerler eğitiminin önemsenmesi, öğrencilerin bilimsel alanda başarı kadar ahlaki gelişim açısından da teşvik edilip özendirilmesi yani daha *Toplulukçu* bir yaklaşımla, toplumsal değerlere saygılı ve duyarlı bir şekilde yetiştirilmesi toplumumuz açısından da faydalı olabilir (Örneğin dürüst, adaletli, merhametli, alçakgönüllü ve yardımsever olmak).

Ancak bu çalışmaların başarılı olabilmesi için sadece sözle desteklemenin ötesine geçilip, değerlerin içselleştirilmesinin ve davranışlara yansımalarının gereği de ortadadır (Örneğin *Ulusal hizmet programının* bir benzeri ülkemizde uygulanabilir. Öğrenciler sosyal faaliyetlere ve toplumsal hizmet uygulamalarına, kendi ilgi alanlarına göre yönlendirilebilir. Böylece toplumsal hizmette geçirilen süre -örneğin her eğitim yılında bir ay gönüllü çalışma- okul devamına eklenebilir. Öğrencilerin katılacakları programlar insanları, toplumu, hayatı tanımalarına ve hayata farklı açılardan bakmalarına yardımcı olabilir.).

Etzioni'nin önerdiği Amerikalı gençler için bir yıllık *ulusal hizmet programı* destek görmüş, küçük büyük çeşitli hizmet önerileri gelmiştir (Örneğin halk kütüphanelerinde birkaç saat yardım etme, gönüllü acil servis, ilk yardım, ambulans elemanları; gezici aşevleri, klinikler, kadın sığınma evleri, çocuk esirgeme yurtları gibi kurumlarda çalışma). Bu programda güçlü toplumsal bağlar oluşturulması, arkadaşlar ve gruplar arasındaki *Toplulukçu ilişkilerin* geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Ancak Etzioni -her ne kadar bu program desteklenmiş ve kamuoyunda olumlu bir izlenim bırakmış olsa da- insanların daha basit, tabiri caizse kendilerini pek de sıkıntıya sokmayacak işlerde kolayca gönüllü olduklarını (Örneğin kütüphanede birkaç saat gönüllü çalışma için çok sayıda kişi müracat etmektedir.) ancak daha zahmetli ve uzun süreli çaba ve sabır gerektiren işlerde gönüllü bulmakta zorlanıldığını, zaman içinde gönüllülerin sayısının azaldığını belirtmekte ve bundan yakınmaktadır (Örneğin

gönüllü itfaiyecilik ve afet bölgelerinde düzenli çalışma, vb. için ilk günlerde çok sayıda gönüllü bulunmakta ancak zamanla gönüllü sayısı oldukça azalmaktadır.). Kısacası *toplulukların kamu yararına daha fazla zaman, enerji ve kaynak harcayabilecek gönüllü insanlara ihtiyacı vardır.*

Diğer taraftan *toplumsal hizmet ya da kamu hizmeti* uygulamalarının yaygınlaştırılması hem suçlarla mücadeleyi kolaylaştıracak hem suçluların topluma kazandırılmasını sağlayacak bir yaklaşımdır. Ayrıca Etzioni *Kınama cezasını* savunmaktadır ki bu da diğer cezalandırma yöntemleriyle karşılaştırıldığında suçlu kişiye en az zarar veren, en az şiddet içeren ve en az baskıcı, buna karşılık kamu vicdanını rahatlatacak bir uygulama gibi görünmektedir (Örneğin *suçluluk işaretleri* uygulaması, trafikte hız sınırını aşanların arabalarının camlarına *uyarı işaretleri* koyma zorunluluğu getirilmesi, TV programlarında *akıllı işaretler* uygulaması, *komşu suç denetleme sistemine* gönüllü katılım, hapis cezası yerine bazı suçluların pişmanlıklarını belirten sözlerinin basında ya da halka açık alanlarda duyurulması, vb.).

Yine hafif suçlarda *kamu hizmeti cezası* uygulamaları arttırılabilir (Örneğin hapis cezalarının bir kısmının kamu hizmeti cezasına dönüştürülebilme seçeneği sunulması ve denetimlerin uygun bir şekilde yapılması sonucunda hem suçluların belli yerlerde tutulmasının devlete maliyeti azaltılabilir hem bu kişilerin işgücünden kendi yeteneklerine göre yararlanılarak kamu vicdanı rahatlatılabilir.). Ancak bu seçeneğin suçlular tarafından suistimal edilmesi ihtimali göz ardı edilmemelidir (Örneğin suçun cezasının bir kısmının kınama ya da kamu hizmeti cezasına bir kısmının hapis cezasına dönüştürülmesi ya da suçun tekrarlanması durumunda kınamanın değil hapis cezasının uygulanması, vb. düzenlemeler yapılabilir.).

Kısacası *toplumsal hizmet ve kamu hizmeti* uygulamaları bizim toplumumuza uygun hale getirilerek gerekli yasal ve mali destek sağlanabilir (Örneğin bazı mesleklerdeki bireyler askerlik hizmetinin bir kısmı kamu hizmeti olarak yapılabilir, ki bu uygulama tüm meslek mensuplarına yaygınlaştırılabilir. Böylece hem yetişmiş insan gücünden en yüksek verim sağlanabilir hem bireylerin kendilerini yetiştirmeleri desteklenebilir.).

Etzioni *seküler eğitimle din eğitiminin* gerekirse bir arada verilebileceğini, toplumun hassasiyetleri dikkate alınarak yasal düzenlemeler yapılabileceğini düşünmektedir çünkü *ahlak kültürünü* desteklemektedir (Örneğin ABD’de *dini eylemler ve dini eğitim kurumları* fonlarla desteklenmektedir. J. R. Hagal, 2001; *Catholic Charities*, 2006; *Kiliselerde* kimsesizlerin beslenmesi, uyuşturucu tedavisinde dini içerikli programlar. Etzioni, 2006, s.9-17, s.279-281).

Bu konuda *dini gruplardan ve dini organizasyonlardan* yardım alınabileceğini ancak din eğitimi almak istemeyen öğrencilere de herhangi bir toplumsal baskı yapılmayacak şekilde düzenlemeler gerektiğini hatırlatmakta, farklı ülkelerdeki uygulamaları karşılaştırmaktadır (Örneğin din eğitimi konusunda Türkiye, İsrail gibi seküler ülkelerle Irak, Afganistan gibi ülkeleri karşılaştırmaktadır.).

Amerika’da devlet okullarında eğitimin seküler içerikli olduğunu, karakter eğitimi verildiğini ancak bu uygulamaların yetersiz kaldığını belirtmektedir. Bu nedenle hem Amerika’da hem diğer ülkelerde *ölçülü din eğitimi, iknacı yaklaşımları desteklemekte*, şiddet içeren yaklaşımlara karşı çıkmaktadır. Devlet okullarına %15-20 oranında *seçmeli din dersi* koyulmasını, *özel dini okullara* devlet desteği sağlanmasını, *hem seküler hem dini eğitimin* birlikte verilmesini önermektedir. Ancak Amerika’nın diğer ülkelerdeki eğitim, vb. alanlardaki çalışmaları ve politikaları tartışılmaktadır (Örneğin Irak. Etzioni, 2007, s.152-192).

Etzioni *siyasal bilinci*, halkın seçimlere katılma ve oy verme oranlarının artırılmasını, yönetimdekilerin aldığı kararların içeriğinden haberdar olunmasını önemsemektedir (Örneğin ülkemizde seçimlere katılma ve oy verme oranı yüksek görünmektedir.). Ancak seçimler sırasındaki kampanyalarda harcanan para miktarı, bunu kimin ya da hangi kuruluşların karşıladığı, seçimlerden önceki vaatlerle seçim sonrası uygulamalarda çıkar ilişkilerinin, lobi faaliyetlerinin, büyük şirketlerin etkisini gündeme getirmekte ve bunu eleştirmektedir.

Yasalar çıkarılırken şeffaf olunmasını, basın aracılığıyla herkesin bilgilendirilmesini, meclisteki tartışmaların kamuya açık hale getirilmesini, ortak akıl oluşturulmasını ve kamu yararını önemsemektedir. Dolayısıyla benzer görüşte

milletvekilleriyle ve düşünürlerle birlikte hareket etmiş, yasalarla ilgili gelişmelerin, lobi faaliyetlerinin, çıkar grupları görüşmelerinin ve belirlenen önceliklerin *günüşiğine çıkarılması* için mücadele etmiştir (Örneğin *Moral Majority*).

Bu nedenle *yasal düzenlemeler* sırasındaki çalışmaların -herkesin gözü önünde- şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmesini savunan bazı sosyologlara *Günüşiği gençleri* denmiştir (Örneğin Seymour Martin Lipset, Nathan Glazer ve A. Etzioni. Dusky Lee Smith, 1964; Craig Calhoun, 2007. Ülkemizde de meclisteki çalışmalarla ilgili benzer bir uygulama görülmekte, bunlar TV’de yayınlanmaktadır ancak bu bilgilendirme - Etzioni’nin bahsettiği şekilde- daha kapsamlı yapılabilir.).

Etzioni böylece yönetimde *güç ve servetin daha adaletli dağılımının* sağlanabileceğini, halkın oy vererek seçtiği yöneticilerin neler yaptığını bilme ve dolaylı *denetim* sağlama hakkı olduğunu düşünmektedir. Toplumsal adaletin sağlanmasını önemsemekte, en azından herkesin insanca yaşama standartlarını garantileyecek şekilde servet dağılımı sağlanmasını, servetin tekelleşmesinin önüne geçilmesini önemsemektedir; ki bu da tarih boyunca bütün toplumlarda özlemi duyulan bir durumdur denebilir.

Öte yandan Amerika’daki -demokrasiyi tehdit ettiğini düşündüğü- plutokrasi eğiliminden bahsetmekte, *siyasal yozlaşmadan* yakınmaktadır (Örneğin yasaların çıkarılmasında büyük şirketlerin etkisi, seçimlerden önce milletvekili adaylarının fonlarla, vb. desteklenmesi). Ülkemizde de pek çok kurumda yozlaşmanın önüne geçebilmek için *Kamu denetçiliği sistemi* ve uygulamaları yaygınlaştırılabilir (Örneğin eğitim, sağlık, hukuk, siyaset, güvenlik, finans, vb. sektörler).

Etzioni *bilimsel ve teknolojik yenilikleri*, bilgi ve iletişim sektöründeki gelişmeleri, bunların baş döndürücü etkisini, bir taraftan hayatımızı kolaylaştırırken diğer taraftan yeni sorunları beraberinde getirmesini, bilgiye ulaşmada internetin hayatımızdaki yerini sorgulamakta, internet kullanımının -özellikle çocuklar için- daha güvenli hale getirilmesini önemsemektedir (Örneğin ülkemizde de *Güvenli internet kullanımı* uygulaması hedeflenmektedir.).

Modern dönemde yabancılaşan insanın, *postmodern* dönemde bu yabancılaşmasının ve sahteciliğinin arttığı, bu tarihsel süreçte bir tarafa bırakılan manevi ve ahlaki değerlerin yeniden önem kazandığı belirtilmektedir ki pek çok ülkede benzer yönelimler görülmektedir. Nitekim insanoğlunun yaşam kalitesini arttırmada sadece *maddi gelişimin* yeterli olmadığı, *manevi gelişimin* de çok önemli olduğu görülmektedir (Örneğin araştırmalarda gelişmiş ülkelerdeki insanlar ile yoksul ülkelerdekilerin *mutluluk* seviyeleri arasında pek bir fark olmadığı görülmüştür.).

Ortak evrensel ya da toplumsal değerlerin yeniden belirlenmesi, ahlak diyaloglarının arttırılması, geniş bir katılımı konsensus oluşturulması, toplumsal kurumların yasal düzenlemelerle ve toplumsal destekle güçlendirilmesi, bireylerin topluluk yaşamına gönüllü katılımının sağlanması, toplulukların geliştirilmesi, toplumsal bilincin ve siyasal katılımın arttırılması; duyarlılık, farkındalık, bireysel ve toplumsal özdenetim seviyesi yüksek *Aktif ve Duyarlı toplum* yönünde değişim önerileri dikkate değerdir. Kendine ve başkalarına faydalı, ortak değerlere saygılı bireylerden oluşan ideal bir *İyi toplum* hedeflenmekte yani *postmodern* dönem toplumlarına alternatif bir toplum modeli sunulmaktadır.

Dolayısıyla *Toplulukçuluk yaklaşımı* ufuk açıcı yeni çözüm önerilerine kucak açabilir. Toplumsal *bilincin* ve *duyarlılığın* artması insanların yaşam kalitesini arttırabilir, bir arada yaşama kültürüne, sadece *Ben* değil, *Biz* de diyebilen bir neslin yetişmesine katkıda bulunabilir. 21. Yüzyılın ilk on yılı geride kalırken dünyada gerçekleşen olaylara bakıldığında, insanlığın her türlü çözüm önerisine muhtaç olduğu, öne sürülen önerilerin ciddiye alınması, kapsamlı ve detaylı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği ortadadır (Örneğin *En az gelişmiş ülkeler zirvesinde* katılımcılar gelişmiş ülkelerin kendilerine verdikleri sözleri yerine getirmemesinden ve yardımların yetersizliğinden yakınmıştır.).

Toplulukçuluk yaklaşımında insani özellikler, ihtiyaçlar, talepler; sadece kendini değil, başkalarını da düşünmek, kendi çıkarlarının ötesine geçebilmek, ‘*Hep Bana*’ mantığından kurtulup ‘*Bana ve Bize*’ diyebilmek önemsenmektedir. Bireysel haklar ve özgürlükler başkalarına zarar verilmediği oranda elde edilmektedir. Dolayısıyla birlikte birşeyler yapabilmek, iyilikler için bir araya gelmek, toplumsal

sorunlara karşı duyarlılık, hem kendinin hem başkalarının hakkını savunabilme, nemelazımcılıktan, ‘*Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın*’ mantığından ve vicdan körlüğünden uzaklaşıp, ihtiyacı olanlara gerektiğinde yardım edebilme hatta kamu yararına kendi çıkarlarından ve taleplerinden vazgeçebilme önerilmektedir. Aslında tüm bunlar birçok toplumda hedeflenen ve özlem duyulan şeylerdir denebilir.

Toplumsal bilinç ve konsensus için mücadele ise toplumda *herkesin –ya da en azından büyük çoğunluğun-* sorumluluk almasını, birbirini uyarmasını ve denetlemesini, her türlü sahteciliğe, yolsuzluğa, kötülüğe, kirlenmeye, yozlaşmaya ve suistimale karşı çıkmasını, kısacası *pasif bir gözlemci* olmanın ötesine geçip *aktif* bir şekilde toplumda, toplumsal yaşamda ve süreçlerde etkin rol almayı gerektirmektedir (Örneğin rüşvetle mücadelede, adaletin yerine getirilmesinde, vb. duyarlı vatandaşların desteği).

Toplulukçuluk yaklaşımında topluluklar arasında *hangi değerlerin* benimseneceği, belli *üst değerlerin* olup olmayacağı tartışılmaktadır (Örneğin *Bir topluluğun benimsediği değere diğerleri karşı çıktığında sorunlar nasıl çözülecektir?*). Üstelik bu konuda *Toplulukçular* çok eleştirilmişlerdir (Örneğin *demokratik değerlerin önceliği* tartışmaları). Doğal olarak herkes *kendi* topluluğunun değerlerini önemsemekte, zaten bu değerleri benimsediği için o topluluğa katılmaktadır.

Dolayısıyla Etzioni’ye bu konuda yapılan eleştiriler, zamanla *değerler* konusunu daha çok önemsemesine neden olmuştur. Ancak yine de toplulukları yönlendirecek değerler ve ilkeler belirlemekte yetersiz kalındığı görülmektedir. Etzioni’nin ‘*Her topluluk ahlak diyalogları sonucunda ortaya çıkan konsensusa göre kendi değerlerini kendi belirlesin*’ yaklaşımı teorik olarak mantıklı görünse de, toplumsal konsensusun mevcut koşullara, ihtiyaçlara ve hedeflere, vb. göre sürekli *değişebileceğinin* belirtilmesi, bu yaklaşımda değerler konusundaki *göreciliği* gündeme getirmiştir (Örneğin insanlar ya da topluluklar zaten çıkarları çatıştığından bir araya gelememektedir.). Sürekli yenilenen, değişen ve değiştirilebilecek değerler yaklaşımı dini ve ahlaki açıdan oldukça problemlidir (Örneğin *Sosyal muhafazakarlar* değerler konusunda çok net bir tavır sergilemekte, Etzioni onlardan bu konuda ayrılmaktadır.).

Belli *üst değerlerde* uzlaşma sağlanamadığı sürece *Toplulukçu* uygulamaların pek başarılı olamayacağı düşünülmektedir (Örneğin '*Bazı topluluklarda homofobi ya da ırkçı, ayrılıkçı, vb. yaklaşımlar benimsenirse ne olacak?*' diye sorulduğunda, Etzioni makul cevaplar verememektedir. G. Marshall, 2005).

Toplulukçuluk yaklaşımı açısından değerlerin netleşmemesi, bir tür *değerler çoğulculuğuna* götürebilir. Nitekim *Toplulukçular* *ahlaki çoğulculuğa, göreciliğe* düşmekle eleştirilmiş, ahlaki çoğulculuğun toplumların sonunu getireceği öne sürülmüştür (Örneğin *dini çoğulculukta* insanlar -herkes kendi dinini özgürce yaşasın- diyebilmekte, bir arada yaşamı sürdürebilmektedir. Ancak *ahlaki çoğulculukta* bir arada yaşamın nasıl sürdürüleceği tartışılmaktadır.).

Etzioni'nin insanların artan bencilliğine, aşırı bireyselleşmeye, duyarsızlaşmaya, sahteciliğe, vb. karşı gösterdiği tepkisel ve sorgulayıcı yaklaşım, farklı toplumlarda, farklı değerlere ve inançlara sahip, farklı toplulukların üyesi pek çok kişiyi, benzer duygular içindeki duyarlı bireyleri peşinden sürükleyebilir. Ancak *Toplulukçuluk yaklaşımının* tüm olumlu yönlerine ve kamuoyundan aldığı desteğe rağmen, *değerlerin* belirlenmesi konusundaki eksiklikleri ortadadır (Örneğin bu konu toplulukların kendi inisiyatifine bırakılmaktadır.).

Ayrıca ortak değerlerin net bir şekilde belirlenmediği ortamlarda insanlar, toplulukların temsilcileri, vb. bir araya gelse ve konsensus oluşturulsa da, ortaya çıkacak sonucun *herkesin hayrına* olacağını ummak pek gerçekçi görünmemektedir (Örneğin *Üye sayısı fazla olan toplulukların diğerlerine göre üstünlük elde etmesi ve konsensus sonucunda alınacak kararları kendi çıkarlarına göre yönlendirmesi nasıl önlenecektir?* Ya da toplulukların değerleri birbirleriyle örtüşmediğinde, çatıştığında ne yapılacağı ve nasıl bir çözüm bulunacağı belirsizdir.).

Çünkü insanlar bazı temel ilkelerde anlaşamazsa, çıkarlar devreye girebilir yani güç ve konum sahibi olanların üstünlüğü ön plana çıkabilir (Örneğin *Topluluklar çıkarlarından vazgeçmek istemediğinde ne yapılacaktır?*). Sonuçta *Toplulukçu* oluşumlar beklendiği gibi toplumun faydasına değil, zararına çalışan yapılanmalara dönüşebilir (Örneğin *Topluluklar arasında sık sık tekrarlanan sorunlar nasıl çözülecek*

ya da herhangi bir yaptırım uygulanacak mıdır?). Öte yandan bu riski en aza indirecek şekilde yasal ve kamusal düzenlemeler yapılabilir, denetleme mekanizmaları geliştirilebilir (Örneğin topluluk üyeleri arasında güç ilişkileri, servet dağılımı, azınlıkların haklarının korunması).

‘Toplulukçuluk yaklaşımında önerilen ahlak toplulukları ve ahlak diyalogları gerçekten sorunların çözümünde yardımcı olabilir mi?’ diye sorgulandığında, toplumsal yapının buna uygunluğu, toplumun her kesiminden bireylerin gönüllü katılımının sağlanması, toplulukların düzenli aralıklarla bir araya gelmesi, konsensus sonucunda alınan kararlara herkesin uyması gibi konular akla gelmektedir (Örneğin bizim kültürümüzde *İstişare yapmak* denen uygulama buna benzemektedir.).

Ancak katılımcıların, toplulukların ortak değerlere ve alınan ortak kararlara göre hareket etmesini sağlayacak mekanizmalar geliştirilebilir (Örneğin özdenetim mekanizmaları) ya da topluluklardan bağımsız üst kurullar oluşturulabilir (Örneğin bilge kişilerden oluşan danışma kurulları).

Öte yandan *ahlak diyaloglarının Ben-Sen ya da Biz-Siz kavgasına, güç gösterisine* dönüşmesi, bireylerin ve toplulukların karşılıklı olarak birbirini suçlaması, hakaret etmesi hatta birbirlerine saldırmaları, diyalogların konsensusla değil, ayrılıkla sonuçlanması ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır (Örneğin toplumda *Sağ-Sol* ayrılığı ya da farklı toplumsal, kültürel, dini özelliklere göre kampaşmalar). Dolayısıyla insanların ahlak diyaloglarında toplumda iyi bir şeyler yapmak için bir araya gelmesi kulağa hoş gelse de, bunu sürdürebilecek bilinçte ve olgunlukta, eleştiriye açık, karşılıklı olarak birbirini dinleyen ve birbirlerine saygı gösteren bireylere ihtiyaç vardır.

Etzioni postmodern dönemde *ahlaki* açıdan ortaya çıkan boşluğun bir şekilde doldurulması gerektiğini belirtmektedir. *Toplulukçuluk yaklaşımında ve Duyarlı toplum modelinde* toplumsal kurumların yeniden ele alınıp eksikliklerin belirlenmesi; aile, eğitim, sağlık ve din gibi insan hayatını doğrudan etkileyen temel kurumlarda günümüz ihtiyaçlarına ve yaşam tarzına göre ortaya çıkan yeni problemlerin çözümü için yeni yasal düzenlemeler önerilmektedir. Kısa değil, uzun vadeli hedeflerin belirlenmesi, sadece belli bir grubun, topluluğun, toplumun ya da ulusun değil tüm insanlığın

yararının düşünülmesi, herkesin *temel insan hakları ve insan değeri* ortak paydasında buluşması istenmektedir.

Kısacası Etzioni'nin yaklaşımları *modernleşmeyle* başlayan ve günümüzde de devam eden bir yaşam tarzına, mevcut problemlere, insanoğlunun artan bencilliğine, aşırı bireyselleşmeye, yalnızlaşmaya, toplumsal değerlerin umursanmamasına, toplumsal kurumlardaki yozlaşmaya ve ahlaki alandaki vurdumduymazlığa karşı bir çeşit feryattır, çözüm arayışıdır. '*İnsanlığımızı mı kaybettik?*' dedirten olaylara karşı duyarsız kalamamaktır, '*Bu böyle gitmez, birşeyler yapmak lazım*' düşüncesidir (Örneğin çocuk tacizinin önlenememesi).

Dolayısıyla *Toplulukçuluk yaklaşımı* -diğer teorilerine göre- daha çok dikkat çekmiş, desteklenmiş, kamuoyunda yankı uyandırmış ve taraftar bulmuştur. Dünya çapında desteklenmesi, internet ağlarıyla katılımın artması, tartışmaların ve eleştirilerin sürmesi –aradan geçen 20 yıla rağmen- *Toplulukçu düşünceleri* destekleyen, toplumsal problemler karşısında benzer sancıları çeken çok sayıda kişi olduğunu göstermektedir (Örneğin *Communitarian Network*).

Toplulukçuluk yaklaşımında ahlak kültürü önemsendiğinden *seküler etik* çalışmalarıyla *dini organizasyonların ve dini grupların* çalışmaları tartışmalara konu olmuştur. Etzioni herhangi bir dini görüşü, dini grubu ya da dini organizasyonu açıkça desteklememektedir. Ancak *yasal* olan tüm toplulukların desteklenmesi taraftarıdır (Örneğin topluluklarda herhangi bir suç işlendiğinde ya da topluluklar arası problemlerde Anayasaya göre, hukuki açıdan değerlendirme yapılacaktır.).

Üstelik *Toplulukçuluk* çalışmalarına en çok destek *dini organizasyonlardan* gelmiştir (Örneğin kimsesizlerin bakımı, yardım toplama kampanyaları). Çünkü bu organizasyonlar *normatif* temellere dayalıdır ve toplumda ahlak kültürünün geliştirilmesi önemsenmektedir. Ayrıca Amerikan toplumunda dini organizasyonların oldukça etkin ve yaygın olduğu anlaşılmaktadır (Örneğin dini eğitim kurumları).

Etzioni -kişilerin kime, neye inandığına, hangi ideolojik görüşe sahip olduğuna, vb. bakılmaksızın- *Toplulukçu* yapılanmaları geliştirecek *seküler ya da dini* tüm çabaların desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir (Örneğin *Kiliselerin* evlilik

danışmanlığı hizmeti vermesi). Aksi takdirde *toplulukları*, topluluklar topluluğu olan *toplumu* bir arada tutmak pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca *Modernleşme tezinin* öngörülerinin aksine *din yok olmamıştır*, toplumda az ya da çok, öyle ya da böyle varlığını sürdürmektedir.

Toplumumuzda *dini gruplar ya da dini organizasyonlar resmi* (Örneğin dernekler, eğitim kurumları) *ya da gayri resmi* yapılanmalar şeklinde görülmektedir (Örneğin *dini tarikatlar* ya da benzer inanca sahip kişilerin kendi aralarında, belli günlerde, dini ritüellerde bir araya gelmesi). Bu durumun bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklandığı söylenebilir çünkü insanlar *dini bağlılıklarını* bir şekilde ifade etmek istemekte, dolayısıyla kendi inançlarına uygun buldukları uygulamaları desteklemektedir (Örneğin cami yaptırma dernekleri).

Toplulukçuluk yaklaşımında postmodern toplumlarda sıkıntıların azaltılması, daha insani koşullarda, insana yakışır tarzda, her toplumun kendisinin belirleyeceği toplumsal değerlere sahip çıkarak yaşamak arzulanmaktadır. Ahlak diyalogları, demokratik kültür, farklı görüşlerin dinlenmesi, farklı inançlara saygı ve eleştiriye açık olma önemsenmektedir (Örneğin demokratik eğitim politikaları tartışmaları).

‘*Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına da yapma; kendine nasıl davranılmasını istiyorsan başkasına da öyle davran*’ görüşü *altın kural* olarak benimsenmektedir. Hep birlikte daha iyi bir toplum oluşturmak için mücadele etmek, vicdanın sesini dinlemek, toplumsal vicdan oluşturmak, *pasif toplumu aktifleştirmek*, *duyarlılık* seviyesini arttırmak, şöyle bir silkinip kendine gelmek hedeflenmektedir. Bu yaklaşım benzer sorunları yaşayan tüm toplumlar için makul bir öneri gibidir (Örneğin basın yayın aracılığıyla, düzenli programlarla, seminerlerle, vb. ahlak diyalogları ve megaloglar yaygınlaştırılabilir, toplumsal bilinçlenme arttırılabilir.).

Ancak Etzioni -*insan değerini* ön plana çıkaran görüşlerine ve çabalarına rağmen- uluslar arası alanda Amerikan toplumunun önceliklerine göre hareket etmekle suçlanmıştır (Örneğin *Ulusal güvenlik önceliğine* inanmakta, *BM’e* üye ülkelerde *güçlü ve güçsüz ülkelerin* oy değerinin farklı olması gerektiğini düşünmektedir.). Ayrıca bir taraftan insan hakları ve demokrasi taraftarlığı yaparken, *uluslar üstü* yapılanmaları,

Toplulukçuluk yaklaşımını ve Küresel normatif sentezi önerirken; diğer taraftan uluslar arası arenada Amerikan toplumunun çıkarlarını korumaya ve Amerikan dış politikalarını meşrulaştırmaya çalışmakla suçlanmıştır.

Ki bu yaklaşımı Etzioni'nin diğer yaklaşımlarıyla *çelişmektedir* denebilir (Örneğin Etzioni 11 Eylül'den sonra Amerikan dış politikasında terörizmle mücadele adına Irak, vb. başka ülkelerde güç kullanmasını başlangıçta desteklemiştir. Ancak daha sonra görüşlerini değiştirmiş bu politikaların *yanlış* olduğundan, *realizm eksikliğinden* bahsetmiştir. Demokratikleşmenin dışarıdan yönlendirilemeyeceğini, toplumun kendi içinde yeşermesi, toplumdaki siyasal ve dini inançlara ters düşmemesi gerektiğini savunmuş, Irak'ın Vietnam'a döneceğini öne sürmüştür. *From Empire to Community*, Etzioni, 2004c; 2002, s.30-42).

Ayrıca öne sürdüğü *Önce güvenlik yaklaşımının* haklı gerekçeleri olduğunu söyleyerek çelişkiye düştüğü söylenmiştir. Çünkü teröristlerin yakalanması adına - terörle uzaktan yakından alakası olmayanlara- yapılan insan hakları ihlalleri göz ardı edilmektedir (Örneğin Amerikan havaalanlarındaki kontroller abartılı bulunmaktadır.). Yine Amerikan toplumunu *ideal bir toplum* olarak göstermeye çalışmakla eleştirilmiştir ki, bu eleştirilerde de haklılık payı vardır (*Security First*, Etzioni, 2007).

Kısacası tüm bu açılardan değerlendirildiğinde Etzioni'nin yaklaşımları dikkate değerdir, görüşleri çok geniş bir çerçevede etki uyandırmıştır (Örneğin Etzioni'nin görüşleriyle ilgili çok sayıda makale, eleştiri ve kitap yayınlanmıştır.). *Modernleşme* sürecinde yaşanan problemlerdeki benzerlikler nedeniyle bu yaklaşımların, bilimsel çalışmaların, gözlemlerin ve değerlendirmelerin *toplumumuz* için de çözüm önerileri sunabileceği düşünülmektedir.

Çünkü Amerikan toplumu da modernleşme sürecinden geçmiştir ve postmodern yaşam tarzını sürdürmektedir. Ayrıca Etzioni'nin eserlerinde bu süreçteki tüm gelişmelerin tarihsel, analitik, karşılaştırmalı ve ampirik olarak ele alınması çalışmalarının değerini arttırmaktadır. Bu çalışmaların özellikle günümüz toplumlarına yönelik olması nedeniyle, toplumumuz açısından da muhtemel problemleri önceden görebilmeyi sağlayacağı ve mevcut problemleri çözmeyi kolaylaştıracağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

A.KİTAPLAR (AMITAI ETZIONI)

- ETZIONI, A, 1952, 2005, 'A Diary of a Commando Soldier', *Achiasaf*; Israel
- ETZIONI, A, 1962, 'The Hard Way To Peace: A New Strategy', Collier Books, Macmillan, New York
- ETZIONI, A, 1964a, 'Modern Organizations', Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey
- ETZIONI, A, 1964b, 'The Moon-Doggle, Domestic And International Implications Of The Space Race', Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, First Edition
- ETZIONI, AMITAI & ETZIONI, EVA, Ed, 1964c, 'Social Change, Sources, Patterns and Consequences', Basic Books, Inc. Publishers, New York, London, 4th Pr.
- ETZIONI, A, 1964d, 'Winning without War', Garden City: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc. New York
- ETZIONI, A, 1965, 'Political Unification, A Comparative Study of Leaders and Forces', Holt, Rinehart & Winston, Inc, New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London
- ETZIONI, A, 1966, 'Studies in Social Change', Holt, Rinehart & Winston, Inc. New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London
- ETZIONI, A, 1968, 'The Active Society: A Theory of Societal and Political Process', The Free Press, New York, First Edition; 1971, Collier- Macmillan Limited, London
- ETZIONI, A, Ed, 1969a, 'A Sociological Reader on Complex Organizations', Holt, Rinehart and Winston Inc; New York, 640 Sayfa, Second Edition; ETZIONI, AMITAI, 1961, 'Complex Organizations: A Sociological Reader', Holt, Rinehart and Winston Inc, New York, First Edition
- ETZIONI, A, Ed, 1969b, 'Readings on Modern Organizations', Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, USA
- ETZIONI, A, 1970, 1971, 'Demonstration Democracy', Gordon & Breach, New York
- ETZIONI, A, 1973, 'Genetic Fix: The Next Technological Revolution', New York Harper & Row Publishers, Macmillan Publishing Co. Inc. New York
- ETZIONI, A, 1975, 'A Comparative Analysis of Complex Organizations, On Power, Involvement and Their Correlates', Collier Macmillan Publishers, London,

- Revised and Enlarged Edition; ETZIONI, AMITAI, 1961, *The Free Press of Glencoe 3*, A Division of Macmillan Publishing Co, New York, 1st Ed
- ETZIONI, A, 1976, 'Social Problems', Englewood Cliffs, NJ Prentice-Hall, New Jersey
- ETZIONI, A, 1982, 1983, 1984, 'An Immodest Agenda: Rebuilding America Before the Twenty-First Century', McGraw-Hill Co, New York
- ETZIONI, A, 1984, 'Capital Corruption: The New Attack on American Democracy', Harcourt Brace Jovanovich Publishers, San Diego, New York, London
- ETZIONI, A, 1988, 'The Moral Dimension: Toward a New Economics', The Free Press, A Division of Macmillan, Inc. New York; Collier Macmillan Publishers, London
- ETZIONI, A, 1991, 'A Responsive Society: Collected Essays on Guiding Deliberate Social Change', Ed. WARREN BENNIS, RICHARD O. MASON, IAN I. MITROFF, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, Oxford
- ETZIONI, A, 1993, 1994, 'The Spirit of Community: The Reinvention of American Society', A Touchstone Book, Crown Books Inc, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore
- ETZIONI, A, 1993, 1994, 1995, 'The Spirit of Community: Rights, Responsibilities and The Communitarian Agenda', Crown Publishers, New York; Simon & Schuster, New York; Fontana Press, The United Kingdom
- ETZIONI, A, Ed, 1995, 'New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions and Communities', The University Press of Virginia, First & Second Printing, USA
- ETZIONI, A, 1996, 1997, 'The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society', Basic Books, A Division of Harper Collins Publishers, New York, USA
- ETZIONI, A, 1999, 'The Limits of Privacy', Basic Books, A Member of The Perseus Books Group, New York, USA
- ETZIONI, A, 2001a, 'Political Unification Revisited: On Building Supranational Communities', Lexington Books, Lanham, Boulder, New York, Oxford
- ETZIONI, A, 2001b, 'The Monochrome Society', Ed. ROBERT P. GEORGE, New Forum Books, Princeton University Press, Princeton, Oxford
- ETZIONI, A, 2003a, 'My Brother's Keeper: A Memoir and a Message', MD: Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, New York
- ETZIONI, A, 2003b, 'Voluntary Simplicity', Ed. DANIEL DOHERTY, Rowman & Littlefield, Lanham

- ETZIONI, A, 2004a, 'We Are What We Celebrate: Understanding Holidays and Rituals', Ed. AMITAI ETZIONI & JARED BLOOM, New York University Press, New York, London
- ETZIONI, A, 2004b, 'The Common Good', Polity Press Ltd. Cambridge, UK, Malden, USA
- ETZIONI, A, 2004c, 'From Empire to Community: A New Approach to International Relations', Palgrave Macmillan, New York, USA, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, England
- ETZIONI, A, 2004d, 'How Patriotic Is The Patriotic Act?', Routledge, New York
- ETZIONI, A, 2007, 'Security First: For a Muscular, Moral Foreign Policy', Yale University Press, New Haven, London, USA

B.KİTAPLAR (FARKLI YAZARLAR-İNGİLİZCE)

- CALHAUN, CRAIG, 2007, 'Sociology in America: A History', *ASA Conetennial Publication*, USA, p.376-386
- FURSETH, INGER & REPSTAD, PAL, 2006, 'An Introduction to The Sociology of Religion: Classical and Contemporary Perspectives', *Ashgate Publishing Company*, Burlington, USA, p.143-148
- HERBERG, WILL, 1955, 'Protestant, Catholic, Jew', *Doubleday and Company, Inc.* New York, p.46-53, 256-272
- KYMLICKA, WILL, 1995, 'Multi-Cultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights', *Oxford University Press*, Oxford, p.360
- TAYLOR, CHARLES, 1994, 'Multiculturalism: Examining The Politics of Recognition', Ed. AMY GUTMANN, *Princeton University Press*, Princeton, p.160
- TOENNIES, FERDINAND, 1957, 'Community and Society – Gemeinschaft und Gesellschaft', Trans. & Ed. CHARLES P. LOOMIS, *East Lansing, The Michigan University Press*, Michigan, p.223-233
- WEBER, MAX, 1947, 'The Theory of Social and Economic Organization', Trans. TALCOTT PARSONS, *Oxford University Press*, New York, p.358-373

C.KİTAPLAR (TÜRKÇE)

- AMMAN, TAYFUN & ARSLANTÜRK, ZEKİ, 2001, 'Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler' Çamlıca Yayınları, İstanbul
- ARON, RAYMOND, 2005, 2006, 'Sosyolojik Düşüncenin Evreleri', Çev. KORKMAZ ALEMDAR, 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- BERGER, PETER L. 2005, 'Kutsal Şemsiye', Çev. ALİ COŞKUN, Rağbet Yayınları, 3.Baskı, İstanbul
- BILTON, TONY; KEVIN BONNETT, PIP JONES, TONY LAWSON, DAVID SKINNER, MICHELLE STANWORTH & ANDREW WEBSTER, 2008, 'Sosyoloji' (Introductory Sociology, 2003, MacMillan), Çev. Ed. KEMAL İNAL, Siyasal Kitabevi, Ankara
- DEMİR, ÖMER, 1997, 2000, 2007, 'Bilim Felsefesi', Vadi Yayınları, 3. Baskı, Ankara
- ETZIONI, AMITAI, 1969, 'Modern Örgütler', Çev: ODTÜ İ.İ.B.F. İşletme Fak. Kurul, GİM, Ankara
- KIVISTO, PETER, 2008, 'Sosyolojinin Temel Kavramları' Çev. İHSAN ÇAPÇIOĞLU & SEFER YAVUZ, Birleşik Yayınevi, Ankara
- KIZILÇELİK, SEZGİN, 1994, 'Sosyoloji Teorileri 2', Yunus Emre Ltd. Konya
- KÖSE, ALİ, 2006, 'Milenyum Tarikatları', Truva Yayınları, İstanbul
- KYMLICKA, WILL, 1998, 'Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi' (Multicultural Citizenship, A Liberal Theory of Minority Rights, 1995, Oxford University Press), Çev. ABDULLAH YILMAZ, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- MARX, KARL & ENGELS, FRIEDRICH, 2005, 2007, 'Komünist Parti Manifestosu', Çev. REKİN TEKSOY, Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Limited Şirketi, İstanbul
- POLOMA, MARGARET, M. 1993, 'Çağdaş Sosyoloji Kuramları', Çev. HAYRİYE ERBAŞ, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- SLATTERY, MARTIN, 2003, 2007, 'Sosyolojide Temel Fikirler' (Key Ideas in Sociology, 2003, Nelson Thornes Ltd.), Çev. ÜMİT TATLİCAN & GÜLHAN DEMİRİZ, Sentez Yayıncılık, İstanbul
- TAYLOR, CHARLES, 1996, 2005, 'Çokkültürcülük: Tanınma Politikası', Ed. CEM AKAŞ, Haz. AMY GUTMANN, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., İstanbul
- TURNER, BRYAN, S, 1991, 1997, 'Max Weber ve İslam, Eleştirel Bir Yaklaşım', Çev. YASİN AKTAY, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara

WALLACE, RUTH A. & WOLF, ALISON, 2004, ‘ Çağdaş Sosyoloji Kuramları’
(Contemporary Sociological Theory: Expanding The Classical Tradition, 1999,
Prentice Hall Inc.), Çev. LEYLA ELBURUZ & M. RAMİ AYAS, Punto
Yayıncılık, İzmir

WEBER, MAX, 1972, 1985, ‘Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu’ (The Protestant
Ethic and The Spirit of Capitalism, 1905, 1958), Çev. ZEYNEP ARUOBA, Hil
Yayın, 2.Baskı, İstanbul

YAPICI, ASIM, 2004, ‘Din, Kimlik ve Önyargı, Biz ve Onlar’, Karahan Kitabevi,
Adana

D. MAKALELER (AMITAI ETZIONI)

- ETZIONI A, 1957, 'Authority Structure and Organizational Effectiveness', *Administrative Science Quarterly*, Vol: 4/1, p.43-67; 1959, Vol: 4, p.62-67; 1967, 'Organizational Decision Making' C.Z. Wilson & M. Alexis, Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, p.14-28; 1966, in 'The Government of Associations: Selections from the Behavioral Sciences', William A. Glaser & David L. Sills (eds.), Totowa, N.J. The Bedminister Press, p.209-221; 1968, in 'Managers, Staff Experts and Authority', Robert Dubin (ed.), Human Relations in Administration, Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall
- ETZIONI, A, 1957a, 'Solidaric Work-Groups in Collective Settlements', *Human Organization*, Vol:16/3, p.2-6
- ETZIONI A, 1957b, 'Agrarianism in Israel's Party System', *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol: 23/3, p.363-375
- ETZIONI, A, 1958, 'Modern Organization and The Client', *Administrative Science Quarterly*
- ETZIONI A, 1958, 'Administration and The Consumer', *Administrative Science Quarterly*, Vol:3/2, p.251-264
- ETZIONI A, 1958a, 'Human Relations and The Foreman', *Pac. Sociological Review*, Vol:1/1, p.33-38
- ETZIONI A, 1958b, 'Industrial Sociology: The Study of Economic Organizations', *Sociological Research*. Vol: 25/3, p.303-324; 1958, in 'Business Policy and Its Environment', Thomas Moranian, David Grunewald & Richard Reidenbach (ed)
- ETZIONI, A, 1958, 'The Organizational Structure of The Kibbutz', University of California Press, Berkeley (ETZIONI' s Ph. D.dissertation); 1957, Niv HaKevutza, Vol:6/3, p.412-433; 1957, Vol. 6/4, p.658-682 (Hebrew).
- ETZIONI A, 1959, 'Alternative Ways to Democracy: The Example of Israel', *Political Science Quarterly*, Vol:74/2, p.196-214; 1963, in 'Political and Social Life', Nelson Polsby, Robert Dentler & P. Smith (eds.), Boston: Houghton Mifflin; 1963, in 'Comparative Politics', H. Eckstein and D.E. Apter (eds.), Glencoe, Ill. Free Press, p. 712-721.
- ETZIONI, A, 1959, 'The Functional Differentiation of Elites in the Kibbutz', *American Journal of Sociology*, University of Chicago, Vol:64/5, p.476-487; 1983, 'The Sociology of the Kibbutz. Studies of Israeli Society', Ernest Krauz (ed.), Vol:2, Rutgers, New Brunswick: Transaction Books
- ETZIONI, A, 1959, 'Lower Levels of Industrial Leadership', *Sociology & Sociological Research*, Vol:43/3, p.209-212

- ETZIONI, A, 1960, 1969, 'Interpersonal and Structural Factors in the Study of Mental Hospitals', *Psychiatry*, Vol: 23/1, p.13-22
- ETZIONI, A, 1960, 'New Directions in the Study of Organizations and Society', *Sociological Research*, Vol: 27/2, p.223-228
- ETZIONI, A, 1960, 'Two Approaches to Organizational Analyses: A Critique and a Suggestion', *Administrative Science Quarterly*, Vol:5/2, p.257-278; 1970, in 'The Sociology of Organizations: Basic Studies', Oscar Grusky & George A. Miller (eds.), New York: The Free Press, p.215-225; 1969, in 'Program Evaluation in the Health Fields', Herbert C. Schulberg, Alan Sheldon and Frank Baker (eds.), New York: Behavioral Publications, p.101-120; 1973, 'Organizational Systems: General System Approaches to Complex Organizations', Richard D. Irwin, Frank Baker (ed.), Homewood, Ill.p.459-475
- ETZIONI, A, 1961, 'A Basis for Comparative Analysis of Complex Organizations', Holt, Rinehart & Winston, p.59-76
- ETZIONI, A, 1962, 'The Decline of Neo-Feudalism in The Case of Israel', Ed. FERREL HEADY & SYBIL L.STOKES, *Papers in Comparative Public Administration*, University of Michigan Press, Michigan, p.229-243; 1971, in 'Political Institutions and Processes in Israel', M. Lissak & E. Gutman (eds.), Jerusalem: Hebrew University, p.70-87.
- ETZIONI, A, 1962, 'The National Religious Institutions of American Jewry', *Judaism*, Vol:11/2, p.112-122; 1993, in 'Judaism in Cold War America, 1945-1990: A Collection of Scholarly Essays', Jacob Neusner (Ed.), Garland Publishing Inc. Connecticut
- ETZIONI, A, 1962, 'The Dialectics of Supranational Unification', *The American Political Science Review*, Vol: 56/4, p.927-935; 1968, in 'The United Nations System and its Functions: Selected Readings', Robert W. Gregg & Michael Barkun (eds.), Princeton, N.J. Van Nostrand, p.406-417.
- ETZIONI, A, 1962, 'A Paradigm for The Study of Political Unification', *World Politics*, Vol:15/1, p.44-74; 2001, *Political Unification Revisited on Building Supranational Communities*, Lexington Books, Lanham, Boulder, New York, Oxford, p.1-13
- ETZIONI, A, 1963, 'A Grand Design?', *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 7/2, p.155-163, Joseph Kraft, The Grand Design; Walter Lippmann, Western Unity & the Common Market.
- ETZIONI, A, 1963, 'European Unification: A Strategy of Change', *World Politics*, Vol:16/1, p.32-51; 1974, in 'The Theory and Practice of International Relations', David McLellan, William C. Olson & Fred A. Sonderman (eds.), Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, p.384-394; *Mercurio*, Vol: 7/7, p. 38-44, (Italian)

- ETZIONI, A, 1963, 'The Epigenesis of Political Communities at The International Level', *American Journal of Sociology*, Vol: 68/4, p.407-421; 1964, in 'Social Organization and Behavior', R.C. Simpson & I.H. Simpson (eds.), New York: Wiley & Sons, p.452-457; 'Social Processes in International Relations: A Reader', Louis Kriesberg (ed.), New York: Wiley & Sons, p.446-465; 1969, in 'International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory', James N. Rosenau (ed.), New York: Free Press, p.346-358; 1971, 'J.K.M. Gevers Sociologie als Wetenschap van de maatschappij', Amsterdam: Boon Meppel, p.157-182, (Dutch)
- ETZIONI, A, 1963, 'European Unification and Perspectives on Sovereignty', *Daedalus*, Vol:62, p.502-514; 92/3, p.498-520; 1964, in 'The Atlantic Community Quarterly', Vol: 11, p.120-122.
- ETZIONI, AMITAI & WILLIAM R. TABER, 1963, 'Scope, Pervasiveness and Tension Management in Complex Organizations', *Social Research*, Vol:30, p.220-238
- ETZIONI, A, 1964, 'On Self-Encapsulating Conflicts', *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 8/3, p.242-255; 1966, *Studies in Social Change*, Holt, Rinehart & Winston Inc, New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London, p.115-136; 1991, *A Responsive Society*, Jossey-Bass Publishers, Oxford, p.282-301
- ETZIONI, A, 1964, 'Getting Research & Development out of Orbit', *The American Behavioral Scientist*, Vol: 8/2, p.6-10
- ETZIONI, A, 1964, 'Anatomy of an Incident', *Columbia Journalism Review*, Vol: 3/2, p.27-31
- ETZIONI, A, 1965, 'Dual Leadership in Complex Organizations', *American Sociological Review*, Vol: 30/5, p.688-698; 1967, in 'Leaders' Control and Members' Compliance', Gerald D. Bell (ed.), *Organizations and Human Behavior*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall, Inc, p.81-85; 1970, in 'Selected Readings on General Supervision', James E. Heald, Luis G. Romano & Nicholas P. Georgiady (eds.), London: Macmillan Co. p.54-68
- ETZIONI, A, 1965, 'Speaking of Books: Protesting with Facts and Figures', *The New York Times Book Review*; 1965, 'Alarms from Faulty Bells', *Chicago Tribune Books Today*
- ETZIONI, A, 1965, 'The Nordic Associational Web', *Political Unification*, Holt, Rinehart & Winston, Inc. New York, p.184-228
- ETZIONI A, 1965, 'Organizational Control and Structure' Ed. James MARCH, *Handbook of Organizations*, Rand McNally, Chicago, p.650-677; 1967, 'Les structures de controle dans les organisations', *Synopsis*, p.33-51, (French); 1967, 'De controlestructuren in de organisaties', p.37-58, (Dutch)

- ETZIONI, A, 1966, 'Consensus Formation in Heterogeneous Systems', *Studies, in Social Change*, Holt, Rinehart & Winston, Inc. New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London, p.136-151
- ETZIONI, A, 1966, 'A Psychological Approach to Change', *Studies in Social Change*, Holt, Rinehart & Winston Inc, New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London, p.79-111
- ETZIONI, A, 1966, 'Knowledge and Power', *The New York Times Book Review*, Bruce L.R. Smith, The RAND Corporation: Case Study of a Nonprofit Advisory Corporation.
- ETZIONI, A, 1966, 'Social Analysis as Sociological Vocation', *Sociology in Action*, Homewood: The Dorsey Press, Inc. p.317-323; 1964, *The American Journal of Sociology*, Vol: 70/5, p.613-622; 1966, in 'Sociology in Action', Arthur B. Shostak (ed.), Homewood, Ill. Dorsey Press, p.317-323; 1971, in 'The Phenomenon of Sociology', Edward A. Tiryakian (ed.), New York: Appleton Century Crofts, p.372-383.
- ETZIONI, A, 1967, 'Toward a Theory of Societal Guidance', *American Journal of Sociology*, Vol: 73/2, p.173-187
- ETZIONI A, 1967a, 'Mixed Scanning: A Third Approach to Decision Making', *Public Administration Review*, Vol: 27/5, p.385-392; 1971, in 'The National Administrative System: Selected Readings', Dean L. Yarwood (ed.), New York: John Wiley, p.265-273; 1971, in 'The Dimensions of Public Administration: Introductory Readings', Joseph A. Uveges, Jr.Boston: Holbrook Press, p.264-274; 1973, 'Tomorrow's Organizations: Challenges and Strategies', Jong S. Jun & William B. Strom (eds.); Glenview, Ill. Scott, Foresman & Co. p.226-233; 1973, in 'A Reader in Planning Theory', A. Faludi (Ed.), Oxford: Pergamon
- ETZIONI, A, 1967, 'Social Control: Organizational Aspects', *International Encyclopedia of Social Science*, Vol: 14, Macmillan, New York, p.369-402
- ETZIONI, AMITAI & EDWARD W. LEHMAN, 1967, 'Some Dangers in Valid Social Measurement: Preliminary Notes', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Ed. BERTRAM GROSS, Vol: 373, p.1-15
- ETZIONI, A, 1968, 'Social Psychology of International Relations', Ed. ELLIOT ARONSON & GARDNER LINDZEY, *Handbook of Social Psychology*, Reading, Mass: Addison Wesley
- ETZIONI A, 1968, 'Organizational Dimensions and Their Interrelations: A Theory of Compliance', Ed. BERNARD INDIK & S.KENNETH BERRIEN, *People, Groups and Organizations*, Teachers College Press, Columbia University Press, New York, p.94-109

- ETZIONI, A, 1968, 'Basic Human Needs, Alienation and Inauthenticity', *American Sociological Review*, Vol: 33/6, p.870-884; 1970, in 'Readings in Social Work Practice', Gary A. Lloyd and Rita M. Comarda (eds.), New York: Selected Academic Readings, Simon & Schuster, Inc. p.2942 *1-16; 1972, 'Humanistic Society: Today's Challenge to Sociology', John F. Glass & John R. Staude (eds.), Pacific Palisades, California: Goodyear Pub. Co. Inc. p.74-93.
- ETZIONI, A, 1969, 'Towards a Keynesian Theory of Societal Process', Ed. Aex Inkeles, *Readings on Modern Organizations*, Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs, p.190-197; 1969, in 'World Politics', Vol:22/1, p.140-147, Everett E. Hagen & Stephanie F.T. White, 'Great Britain: Quiet Revolution in Planning' and J.P. Nettl, 'Political Mobilization: A Sociological Analysis of Methods and Concepts'
- ETZIONI, AMITAI & SARAJANE HEIDT, 1969, 'Toward a Theory of Social Problems', ERWIN O. SMIGEL, *Handbook in Social Problems*, Rand McNally, Chicago
- ETZIONI, A, 1970, 'Indicators for the Capacities for Societal Guidance', *The Annals of The American Academy of Political and Social Science*, Vol: 338, p.25-34
- ETZIONI, A, 1970, 'Toward a Macrosociology', Ed. JOHN MCKINNEY & EDWARD A. TIRYAKIAN, *Theoretical Sociology*, p.70-94
- ETZIONI, A, 1971, 'Policy Research', *The American Sociologist*, Sayi:6, Supplementary Issue, p.8-12; 1971, *Synopsis*, p.1-12, (French); 1983, in 'An Introduction to Social Research', Robert B. Smith (ed.), Vol. I of the *Handbook of Social Science Methods*, Cambridge, Mass. Ballinger Publishing Co. p.77-92.
- ETZIONI, A, 1972, 'Minerva: An Electronic Town Hall', *Policy Sciences*, Vol: 3/4, p.457-474
- ETZIONI, A, 1973, 'Social-Psychological Aspects of International Relations', *Handbook of Social Psychology*, Ed. ELLIOT ARONSON & GARDNER LINDZEY, Reading, Massachusetts: Addison- Wesley Publishing, Vol: 5, p.538-601; 1970, *The Handbook of Social Psychology*, Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Co, Vol: 5, p.538-601
- ETZIONI, A, 1975, 'An Engineer-Social Science Team at Work', *Technology Review*, p.26-31; 1973, in 'Institutions for the Application of Science to Social Needs', John C. MacKinney & Richard A. Scribner (eds.), Washington, D.C. AAAS, p.51-65; 1975, *Technology Review*, Vol: 77/3, p.27-31; 1975, *Research Management*, Vol: 19/1, p.18-22.
- ETZIONI, A, 1980, 'Mass Psychology in The White House', *Society*, Vol:18/1, p.82-85
- ETZIONI, A, 1957, 'The Organizational Structure of Closed Educational Institutions in Israel', *Harvard Educational Review*, Vol: 27/ 2, p.107-125

- ETZIONI, A, 1980, 'Pluralism: A Political Perspective', Ed. STEPHAN THERNSTROM, *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, Cambridge, Mass. p.781-787
- ETZIONI, A, 1981, 'The Irony of Liberal Reason', Chicago, p.70-75, p.198-203
- ETZIONI, A, 1982, 'The Fight against Fraud and Abuse: Analyzing Constituent Support', Ed. MARY POCKMAN, *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol: 2/1, p.26-38
- ETZIONI, A, 1983, 'David Hume's Experimental Science of Morals and The Natural Law Tradition', Ed. FRANCIS CANAVAN, *The Ethical Bases of Political Life*, Durham, N.C.
- ETZIONI A, 1984, 'Self-Discipline, Schools and The Business Community', National Chamber Foundation, Washington DC
- ETZIONI, A, 1985, 'Special Interest Groups versus Constituency Representation', Ed. MARY POCKMAN, *Research in Social Movements, Conflicts and Social Change*, Vol: 8, p.171-195
- ETZIONI, A, 1985, 'Encapsulated Competition', *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol: 7/3, p.287-302
- ETZIONI, A, 1985, 'Making Policy for Complex Systems: A Medical Model for Economics', *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol: 4/3, p.383-395; 1985, in 'Policy Studies Review Annual', Ray C. Rist (ed.), Vol.8, New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- ETZIONI, A, 1985a, 'Guidance Rules and Rational Decision Making', *Social Science Quarterly*, Vol:66/4,p.755-769
- ETZIONI, A,1985b, 'On Solving Social Problems: Inducements or Coercion',*Challenge*, Vol: 28/3, p.35-40
- ETZIONI, A, 1985c, 'The Political Economy of Imperfect Competition', *Journal of Public Policy*, Vol: 5/2, p.169-186
- ETZIONI, A, 1986, 'The Case for a Multiple Utility Conception', *Economics and Philosophy*, Vol: 2/2, p.159-183
- ETZIONI, A, 1986a, 'Mixed Scanning Revisited', *Public Administration Review*, Vol: 46/1, p.8-14
- ETZIONI, A, 1986b, 'Founding a New Socioeconomics', *Challenge*, Vol: 29/5, p.13-17, p.475-482
- ETZIONI, A, 1986c, 'Rationality is Anti-Entropic', *Journal of Economic Psychology*, Vol:7, p.17-36

- ETZIONI, A, 1988, 'In Conclusion, Policy and Moral Implications', *The Moral Dimension: Toward a New Economics*, Free Press, p.237-251
- ETZIONI, A, 1988, 'Normative-Affective Factors: Toward a New Decision-Making Model', *Journal of Economic Psychology*, Vol: 9, p.125-150; 1992, 'Normative-Affective Factors: Toward a New Decision-Making Model', in 'Decision Making. Alternatives to Rational Choice Models', Mary Zey (Ed.), Sage Publications, CA, p. 89-111; 1991, *Quarterly Applied Industrial Psychology*, Institute of Psychology, Charles University, Prague. Vol.1991/4
- ETZIONI, A, 1988, 'Socializing the Welfare State', Ed. AMY GUTMANN, 'Democracy and the Welfare State', Princeton, N.J. p.13-26
- ETZIONI, A, 1989, 'Toward Deontological Social Sciences', *Philosophy of the Social Sciences*, Vol:19/2, p145-156
- ETZIONI, A, 1989, 'Money, Power and Fame', *Newsweek*, Vol:10, p.10; 1991, 'Money, Power and Fame', *Newsweek Education Program*, Reading 13, (1991), p.31-32.
- ETZIONI, A, 1989, 'The Common Good Revisited', *Theological Studies*, Vol:50, p.70-94
- ETZIONI, A, 1990, 'Liberals and Communitarians', Ed. BRANDT GOLDSTEIN, *Partisan Review*, Vol:57/2, p.215-227
- ETZIONI, A, 1991, 'Too Many Rights, Too Few Responsibilities', *Society*, p.41-48; 1995, in 'Toward A Global Civil Society', Michael Walzer (Ed.), Berghahn Books, Providence, RI, p.99-105.
- ETZIONI, A, 1991, 'Facing the Slings and Arrows: Personal Reflections on a Life of Social Activism', *A Responsive Society*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, Oxford, p.3-20
- ETZIONI, A, 1991, 'The Moral Dimension in Policy Analysis', *A Responsive Society*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, Oxford, p.452-468
- ETZIONI, A, 1991, 'What Fascists?', *Responsive Community*, Vol: 1, p.13
- ETZIONI, A, 1991, 'The Responsive Communitarian Platform: Rights and Responsibilities', *Communitarian Network*, Washington DC, p.5-7; 1993, p.251-267
- ETZIONI, A, 1992, 'Teledemocracy', *The Atlantic Monthly*, Vol: 270/4, p.36-39; 1993, 'Teledemocracy, The Electronic Town Meeting', *Current*, No.350, p.26-29; 1994, in 'The Mass Media: Opposing Viewpoints', S. Barbour (Ed.), Anthology
- ETZIONI, A, 1992, 'Rights and Responsibilities', *Responsive Community Quarterly*

- ETZIONI, AMITAI & HARRY C. BOYTE, 1992, 'Community vs. Public?', *Responsive Community*, Vol: 2/4, p.75-78
- ETZIONI, AMITAI, JEAN B. ELSHTAIN, ENOLA AIRD, WILLIAM GALSTON, MARY A. GLANDON, MARTHA MINOW, ALICE ROSSI, 1993, 'A Communitarian Position Paper on The Family', *Communitarian Network*, Washington
- ETZIONI, A, 1993, 'The Final Arbiters of Community' s Values', *The New Golden Rule*, Basic Books, A Division of Harper Collins Publishers, Inc, New York, p.217-257
- ETZIONI, A, 1993, 'Contexts of Political Role of Religion: Sivil Society and Culture', *San Diego Law Review*, Vol: 30, p.877-901
- ETZIONI, A, 1993, 'The US Sentencing Commission on Corporate Crime: A Critique', *Annals: American Academy of Political and Social Science*, Vol:525, p.147-156
- ETZIONI, A, 1993, 'How to Make Marriage Matter', *Time*, Vol: 6, p.76
- ETZIONI, AMITAI & HARRY C. BOYTE, 1993, 'Redefining Politics, Part 2', *Responsive Community*, Vol: 3/2, p.83-88
- ETZIONI, A, 1994, 'We Shouldn't Squander Our Moral Outrage', *Wall Street Journal*, A16, Vol: 27
- ETZIONI, A, 1994, 'Afterword: A Community of Freedom', Ed. R.BRUCE DOUGLASS & DAVID HOLLENBACH, *Catholicism and Liberalism: Contributions to American Public Philosophy*, Cambridge, New York
- ETZIONI, A, 1994, 'Restoring the Moral Voice', *The Public Interest*, Vol: 116, p.107-113; 1994, 'On Restoring the Moral Voice, Virtue and Community Pressure', *Current*, p.9-11.
- ETZIONI, A, 1995, 'The Responsive Community: A Communitarian Perspective', American Sociological Association Presidential Address, 1996, *American Sociological Review*, Vol: 61, p.1-11
- ETZIONI, A, 1995, 'The Need for a New Paradigm', *Responsive Community*, Vol: 5/1, p.91-92
- ETZIONI, A, 1995, 'Old Chestnuts and New Spurs', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.1-16
- ETZIONI, A, 1995, 'We Should Focus Our Moral Voice', *Responsive Community*, p.13
- ETZIONI, A, 1995, 'A Compassionate Approach: Community Jobs and Prevention', *Communitarian Network*, Washington DC

- ETZIONI, A, 1996, 'Less Privacy is Good for Us (and You)', *The Responsive Community*, Vol: 6, p.11-13; 1999, *Privacy Journal*, p.3-5.
- ETZIONI, A, 1996; 'Pluralism within Unity', *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*, Basic Books, New York, p.189-216
- ETZIONI, A, 1997, 'New Issues: Rethinking Race', *The Public Perspective*, Vol: 8/4, p.39-41
- ETZIONI, A, 1997, 'Studying the Moral Voice', *The Public Perspective*, Vol:8/1, p.67-68
- ETZIONI, A, 1997, 'Cross-Cultural Judgements: The Next Steps', *Journal of Social Philosophy*, Vol: 28/3, p.5-15; 2005, *War and Border Crossings*, ed. Peter A. French & Jason A. Short, Rowman & Littlefield Publishers, Inc. p.107-119.
- ETZIONI, A, 1997, 'Communities: Virtual vs. Real', *Science*, p.295
- ETZIONI, A, 1998, 'A Communitarian Note on Stakeholder Theory', *Business Ethics Quarterly*, Vol:8/4, p.679-691
- ETZIONI, A, 1998, 'The Good Society', *Journal of Political Philosophy*, Say:6, s.395-410; 1999, Vol: 1/1, p.88-103; 2002, *Seattle Journal of Social Justice*, Vol.1, Issue 1, p.83-96.
- ETZIONI, A, 1998, 'Some Diversity', *Society*, p.59-61
- ETZIONI, A, 1998, 'Response: Reply to Peter Taylor Gooby', *Journal of Economic Psychology*, Vol:19, p.650-652
- ETZIONI, A, 1998, 'Voluntary Simplicity', *Journal of Economic Psychology*, Vol: 19, p.619-643
- ETZIONI, A, 1998, 'Introduction', Ed. A.ETZIONI, *The Essential Communitarian Reader*, Rowman & Littlefield, Lanham
- ETZIONI, AMITAI & ETZIONI, OREN, 1999, 'Face-to-Face and Computer-Mediated Communities: A Comparative Analysis', *The Information Society*, Vol:15/4, p.241-248
- ETZIONI, A, 1999, 'The Monochrome Society', *The First Public*, Vol: 137, p.42-55; 2001, *Policy Review*, No. 105, p.53-70.
- ETZIONI, A, 1999, 'Back to the Pillory?', *The American Scholar*, Vol: 68/3, p.43-50; 1999, in 'Shaming Criminals: An Alternative Punishment', *Current*, No.417, p.7-11.
- ETZIONI, A, 1999, 'Can Virtual Communities be Real?', *The Information Society*, Vol:15/4, p.241-248; 1997, *Science*, Vol: 277, p.295

- ETZIONI, A, 1999, 'A Contemporary Conception of Privacy', *The Limits of Privacy*, Basic Books, New York, p.183-215; 1999, *Telecommunications and Space Journal*, Vol: 6, p.81-114.
- ETZIONI, A, 1999, 'Virtue and The State: A Dialogue between a Communitarian and a Social Conservative, Robert George', *The Responsive Community*, Vol: 9/2, p.54-66
- ETZIONI, A, 2000, 'E-Communities Build New Ties, but Ties That Bind', *New York Times*, p. E7
- ETZIONI, A, 2000, 'Debating the Societal Effects of The Internet: Connecting with the World', *Public Perspective*, Vol: 11/3, p.42-43
- ETZIONI, A, 2000, 'Creating Good Communities & Good Societies', *Contemporary Sociology*, Vol:29/1, p.188-195
- ETZIONI, A, 2000, 'Toward a Theory of Public Ritual', *Sociological Theory*, Vol:18/1, p.40-59
- ETZIONI, A, 2000, 'Suffer for Children', *The Good Society*
- ETZIONI, A, 2001, 'On Ending Nationalism', *International Politics and Society*, Vol: 2, p.144-153
- ETZIONI, A, 2001, 'Social Norms: The Rubicon of Social Science', *The Monochrome Society*, Princeton University Press, Princeton, NJ, p.163-185; 2001, *Law and Society Review*
- ETZIONI, A, 2002, 'The New Golden Rule and Philip Selznick', *The Communitarian Persuasion*, Woodrow Wilson Center Press, Washington DC
- ETZIONI, A, 2002, 'Are Particularistic Obligations Justified? A Communitarian Examination', *The Review of Politics*, Vol: 64/4, p.573-600
- ETZIONI, A, 2002, 'Opening Islam', *Society*, Vol: 39/5, p.29-35
- ETZIONI, A, 2002, 'Privacy and Safety in Electronic Communications', *The Harvard Journal of Law and Technology*, Vol:15/2, p.258-290
- ETZIONI, AMITAI, (et al), 2002, 'What We're Fighting For: A Letter From America', *The Responsive Community*, Vol: 12, p.30-42; The Institute for American Values
- ETZIONI, A, 2003, 'Children & Free Speech', *Chicago-Kent Law Review*, Vol:79/1
- ETZIONI, A, 2003, 'Diversity within Unity: A New Approach to Immigrants and Minorities', *Responsive Community*, 2002-2003, Vol: 13/1, p.24-40

- ETZIONI, A, 2003, 'What is Political?', Ed. ARMIN NASSEHI & MARKUS SCHROER, 'Der Begriff des Politischen', Soziale Welt, Sonderband 14, Armin Nassehi und Markus Schroer, Herausgeber; *The Social World*, Baden-Baden: Nomos; 2006, *CSA Worldwide Political Science Abstracts*
- ETZIONI, A, 2003, 'Cyberspace and Democracy', Ed. HENRY JENKINS & DAVID THORBURN, *Democracy and New Media*, MA: MIT Press, Cambridge
- ETZIONI, A, 2004, 'Pre-Emptying Nuclear Terrorism in a New Global Order', *Foreign Policy Center*
- ETZIONI, A, 2004, 'A Self-Restrained Approach to Nation Building by Foreign Powers', *International Affairs*, Vol: 80/1, p.1-17
- ETZIONI, A, 2004, 'Privacy as an Obligation', *The Common Good*, Polity Press Ltd. Cambridge, UK, p.30-56
- ETZIONI, A, 2004, 'Holidays and Rituals: Neglected Seedbeds of Virtue', New York University Press, p.3-40
- ETZIONI, A, 2005, 'DNA Testing and Individual Rights', Ed. DAVID LAZER, *The Technology of Justice: DNA and the Criminal Justice System*, Ma: MIT Press, Cambridge
- ETZIONI, A, 2006, 'Should the United States Support Religious Education in the Islamic World?', *The Journal of Church and State*, Vol: 48, p.279-285; p.369-385
- ETZIONI, A, 2006, 'Religion and the State: Why Moderate Religious Teaching Should Be Promoted', *Harvard International Review*, Vol: 28/1, p.14-17; p.7-16
- ETZIONI, A, 2006, 'The Rights and Responsibilities of Immigrants', *Quadrant*, p.9-13
- ETZIONI, A, 2006, 'A Different Approach Towards Immigration', *European Voice*, p.1-5
- ETZIONI, A, 2006, 'Reconstruction: An Agenda', *Journal of Intervention and State-Building*, Vol: 1/1
- ETZIONI, A, 2006, 'The Global Importance of Illiberal Moderates', *Cambridge Review of International Affairs*, Vol: 19/3, p.369-385
- ETZIONI, A, 2006, 'From Right to Responsibility, The Definition of Sovereignty Is Changing', *Interdependent*, p.35; 2005, *The InterDependent*
- ETZIONI, A, 2007, 'Security First: Ours, Theirs and the Global Order's', *The National Interest*, Vol: 88, p.11-15; 2007, 'Sicherheit zuerst', *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, p.8; 2007 (2), 'Vorrang Sicherheit', *Europäische Rundschau*, p.83-89

E. MAKALELER (FARKLI YAZARLAR)

- ABRAMSON, JEFFREY & BUSSIÈRE, ELIZABETH, 'Free Speech and Free Press: A Communitarian Perspective', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.218-232
- CAPLOW, THEODORE, 1982, 'The Festival Cycle: Halloween to Easter in the Community of Middletown', University of Minnesota Press, Minneapolis
- CROSS, GARY, 2004, 'Just for Kids: How Holiday Became Child Centered', Ed. AMITAI ETZIONI, 2004, 'We Are What We Celebrate', New York University Press, New York, London, p.61-73
- DENNIS, MATTHEW, 2002, 'The Invention of Martin Luther King Jr.'s Birthday', Cornell University Press, Ithaca New York
- ELSHTAIN, JEAN, B, 1995, 'The Communitarian Individual', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.99-110
- FOWLER, ROBERT B, 1995, 'Community: Reflections on Definition', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.88-98
- GILLIS, JOHN R, 2004, 'Gathering Together: Remembering Memory through Ritual', Ed. AMITAI ETZIONI, 2004, 'We Are What We Celebrate', New York University Press, New York, London, p.89-103
- GUTMANN, AMY, 1992, 'Multiculturalism and The Politics of Recognition: An Essay by Charles Taylor with Commentary', Princeton University Press, Princeton, p.23-42
- GUTMANN, AMY, 1995, 'The Virtues of Self-Constraint', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.154-169
- HERBERG, WILL, 1955, 'Protestant-Catholic-Jew', Doubleday and Company, Inc. New York, p.46-53; Reprinted in 1964, 'Religious Revival in the United States', Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change: Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, New York, p.227-235
- HOLLENBACH, DAVID, 1995, 'Virtue, The Common Good and Democracy', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.143-153
- KAPLAN, MORTON A. 1964, 'Essential Rules and Rules of Transformation', Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change: Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, New York, p.476-480
- LAZARSFELD, PAUL, F. & MENZEL, HERBERT, 1961, 'On The Relation Between Individual and Collective Properties', Ed. AMITAI ETZIONI, *Complex Organizations: A Sociological Reader*, Holt, Rinehart and Winston Inc, New York, p.422-440

- LITWICKI ELLEN M, 2000, 'Our Hearts Burn with Ardent Love for Two Countries: Ethnicity and Assimilation at Chicago Holiday Celebrations', *Journal of American Ethnic History* 19, Vol: 3, p.3-34
- MUIR, DIANA, 1984, 'Proclaiming Thanksgiving throughout the Land: From Local to National Holiday', DIANA K. APPELBAUM, 1984, *Thanksgiving an American Holiday, an American History*, Facts on File, New York
- PARSONS, TALCOTT, 1961, 'Polarization and The Problem of International Order', *Berkeley Journal of Sociology*, Berkeley, p.130; Reprinted in 1964, Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change: Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, New York, p.93-107
- PARSONS, TALCOTT, 1961a, 'Some Considerations on The Theory of Social Change', *Rural Sociology*, Vol:26, p.219-239, Reprinted 1964, Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change, Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, Inc, Publishers, New York, p.83-98
- PARSONS, TALCOTT, 1964, 'Communism and The West', Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change, Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, Inc, Publishers, New York, London, p.390-399
- PARSONS, TALCOTT, 1964a, 'A Functional Theory of Change', Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change, Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, Inc, Publishers, New York, p.83-97
- PLECK, ELIZABETH H, 2000, 'Celebrating the Family: Ethnicity, Consumer Culture and Family Rituals', Part: 11, Harvard University Press, Cambridge; Ed. AMITAI ETZIONI, 2004, 'We Are What We Celebrate', New York University Press, New York, London, p.43-60
- POLLETTA, FRANCESCA, 2004, 'Can You Celebrate Dissent? Holidays and Social Protest', Ed. AMITAI ETZIONI, 2004, 'We Are What We Celebrate', New York University Press, New York, London, p.151-177
- PROCTER, DAVID E, 2004, 'Victorian Days: Performing Community through Local Festival', Ed. AMITAI ETZIONI, 2004, 'We Are What We Celebrate', New York University Press, New York, London, p.131-148
- SANDEL, MICHAEL J, 1989, 'Moral Argument and Liberal Toleration: Abortion and Homosexuality', *California Law Review*, Vol: 77, p.521-538
- SELZNICK, PHILIP, 1992, 'Personhood and Moral Obligation', *The Moral Commonwealth: Social Theory and The Promise of Community*, University of California Press, p.193-219
- SMELSER, NEIL, 1963, 'Toward a Theory of Modernization', Ed. EVA ETZIONI & AMITAI ETZIONI, *Social Change, Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, Inc, Publishers, New York, p.258-275

- SMITH, ROGERS, M, 1995, 'American Conceptions of Citizenship and National Service', *New Communitarian Thinking*, USA, p.233-259
- SULLIVAN, WILLIAM, M, 'Institutions as The Infrastructure of Democracy', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.170-183
- TAYLOR, CHARLES, 1993, 'Liberal Politics and The Public Sphere', *Transit. Europäische Revue*, Vol: 5,1992-1993
- TICHENOR, DANIEL, J, 1995, 'Immigration and Political Community in The United States', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.260-283
- TOENNIES, FERDINAND, 1957, 'Community and Society-Gemeinschaft und Gesellschaft', Trans. & Ed. CHARLES P. LOOMIS, East Lansing, The Michigan University Press, Michigan, p.223-233; Reprinted 1964, Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change, Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, Inc, Publishers, New York, London, p.64-72
- WALZER, MICHAEL, 1990, 'The Communitarian Critique of Liberalism', *Political Theory*, Vol:18, Sage Publications, p.6-23
- WEBER, MAX, 1947, 'The Routinization of Charisma', *The Theory of Social and Economic Organization*, Trans. TALCOTT PARSONS, Oxford University Press, New York, p.358-373; Reprinted 1964, Ed. EVA & AMITAI ETZIONI, *Social Change, Sources, Patterns and Consequences*, Basic Books, Inc, Publishers, New York, London, p.53-63
- WHITESIDE, MARY F, 2004, 'This is Our Family: Stepfamilies, Rituals, Kinship Connections', Ed. AMITAI ETZIONI, 2004, 'We Are What We Celebrate', New York University Press, New York, London, p.74-88
- WILDE, ANNA D, 1995, 'Mainstreaming Kwanzaa', *Public Interest* 119, p.68-79
- WOLFE, ALAN, 1995, 'Human Nature and The Quest for Community', *New Communitarian Thinking*, The University Press of Virginia, USA, p.126-142

F. SÖZLÜKLER

- BENEDICT, GERALD, 2008, 'The Watkins Dictionary of Religions and Secular Faiths', Watkins Publishing, London
- HINNELLS, JOHN R. Ed. 2010, 'The Penguin Handbook of The World's Living Religions', Penguin Reference Library, Penguin Books, London
- KİRMAN, M.ALİ, 2004, 'Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü', Rağbet Yay, İstanbul
- MARSHALL, GORDON, 1999, 2005, 'Sosyoloji Sözlüğü' (Çev: OSMAN AKINHAY & DERYA KÖMÜRCÜ), Bilim Ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara;
(MARSHALL, GORDON, 1994, 1998, 'A Dictionary of Sociology', Oxford University Press)
- NEUFELDT, VICTORIA & GURALNIK, DAVID, B. 1988, 'Webster's New World Dictionary', 3rd College Edition, Webster's New World Cleveland & New York
- PARLATIR, İSMAİL; GÖZAYDIN, NEVZAT & ZÜLFİKAR, HAMZA, 1945, 1998, 'Türkçe Sözlük' (2 Cilt), Türk Dil Kurumu Yayınları, 9. Baskı, Ankara
- RENKLİYILDIRIM, ÖNDER, 1994, 'İngilizce-İngilizce-Türkçe Sözlük', Metro Kitap Yayın Pazarlama, İstanbul (SINCLAIR, JOHN & HANKS, PATRICK, Ed. 1988, 1994, 'Metro Collins Cobuild Essential Dictionary', Harper Collins Publishers Ltd. London)

G. İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://en.wikipedia.org/>
- <http://www.amitaietzioni.org/>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Amitai_Etzioni
- <http://blog.amitaietzioni.org/>
- <http://communitariannetwork.org/>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Communitarianism>
- <http://amitaietzioni.org/pictures.shtml>
- <http://www.gwu.edu/~elliott/faculty/etzioni.cfm>
- <http://openlibrary.org/search?q=amitai+etzioni>
- http://www.asanet.org/about/presidents/Amitai_Etzioni.cfm

ÖZGEÇMİŞ

‘*Toplulukçuluk, Dini Gruplar ve Amitai Etzioni’nin Yaklaşımları*’ başlıklı bu tezi hazırlayan araştırmacı İstanbul doğumludur. 1989’da İstanbul Kadir Has Lisesi’nden, 1992’de Marmara Ün. Diş Protez Bölümü’nden, 1999’da Marmara Ün. İngiliz Dili Eğitimi Bölümü’nden mezun olmuştur. Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Bölümü’nde Yüksek lisans yapmaktadır.

14-26.6.2010 tarihleri arasında İrlanda’da düzenlenen, Avrupa Birliği Erasmus Programı’na katılmıştır (*Erasmus Intensive Programme, New European Intensive Programmes 2010-2012, Trinity College, Dublin, Ireland*). İngilizce, Almanca ve Arapça bilmektedir. Toplum ve birey ilişkileri, toplum ve din ilişkileri, toplumsal sorunlar gibi konularla ilgilenmektedir.